

גמרא סדורה

מסכת

ברכות

**מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות**

עם רש"י

**יצא לאור על ידי עמותת
"זכל בנייך לימודי ה"**

סיון תשע"ב

יגעת ומצאת - תאמין!!!

להארות והערות
דניאל ברק ווינט
טל' - 0526071122
דוא"ל vinetd@neto.net.il
עתניאל ד.ג. הר חברון 90407

©

כל הזכויות על הטקסט שמורות למכון ממרא.
כל הזכויות על הניקוד, הפיסוק והחלוקה לסוגיות ופסקאות
שמורות לעמותת "זכל בניך לימודי הי".

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרות רווח.

סיון תשע"ב

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

הקדמה

התלמוד משול לים - "ים התלמוד".

בהבנה ראשונית, דימוי זה בא ללמדנו על היקפו ועומקו. עולם ההלכה והמחשבה בנייים על התלמוד. בהבנה נוספת אפשר לומר שהדימוי לים הוא גם בשל מראהו החיצוני¹. דף הגמרא מורכב מטקסט רציף, שאינו מפוסק ואינו מחולק לפסקאות. במבט שטחי הוא נראה כפי שהים נראה מרחוק - מרחב אחיד ומונוטוני, אך המתקרב אל הים, רואה שהים רועש וגועש. כך למעשה גם תלמודנו. קושיות ותרוצים, דחיות והוכחות, שאלות ותשובות, אמוראים הנלחמים במלחמתה של תורה, תקופות שונות ובתי מדרש שונים - שונים במיקומם הגאוגרפי ושונים בראייתם ובמחשבתם - אך כולם נמצאים - יחד, באותו מרחב תלמודי, באותו ים התלמוד. באותה "תורה שבעל פה".

"גמרא סדורה" מנסה להראות ללומד את הגלים, ולגרותו להיכנס לתוך "ים התלמוד", וליצור גלים חדשים - לתורות והחידושים המתחדשים, ללמדנות ולהפנמה של הנשמה הגדולה של נשמת האומה הגלומה בתוך ים התלמוד, שאלפי שנים עם ישראל לומד אותה ומוסר את נפשו עליה, עד שאף הגוי מבין וקורא ליהודי - "היהודי התלמודי".

ב"גמרא סדורה" חילקנו את הגמרא לסוגיות, כל סוגיה חילקנו לפסקאות, הוספנו ניקוד ופיסוק, דברים המאפשרים ללומד לעקוב אחרי מהלך הדין, ולראות בראיה טובה יותר וכוללת יותר את התמונה השלימה של בית המדרש ומבנה של הסוגיה, ולא לטבוע בים הפרטים.

הגמרא היא המרכיב היסודי של התורה שבעל פה, כשמה כן היא, עיקר הלימוד הוא בעל פה, בחברותא, בבית המדרש. הגמרא הכתובה היא רק הכלי הגופני המחזיק את הנשמה, היצירה המחברת את תורת ה' עם חכמי תורה שבעל פה ממשה רבינו עד ימינו אנן.

¹ רעיון זה הובא על ידי הרב מיכאל ויגודה בהקדמתו לגמרא ערוכה על פרק המפקיד, תשנ"ט.

גמרא סדורה

"ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברול – בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר: 'והוא לא פנים קלקל' (קהלת י). מאי תקנתיה? – ירבה בישיבה, שנאמר: 'וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה' – כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוא מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן, רב אדא בר אבהו מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים. ועייל לקמיה דרבא." (תענית ז ע"ב)

כותב רבי עקיבא איגר:

"... והנני רואה שבני הגאון נרו יאיר כבר קרוב להתחיל בדפוס, אבקשך בני ידידי לפקוח עין על זה שיהיה נדפס על נייר יפה דיו שחורה ואותיות נאותות, כי לדעתי הנפש מתפעלת והדעת מתרווחת והכוונה מתעוררת, מתוך הלימוד בספר נאה ומהודר (וההיפוך בהפכו, אם הכתב מטושטש והוא כמעט כדרך מה שאמרו ז"ל, כל הקורא בלא נעימה וכו' ... ונתתי להם וכו' ומשפטים לא יחיו בהם). כי אלו מעירים ומשמחים הנפש והכוונה נכונה עם השמחה אל הדיבור הן כמו נשמה וחיות אל הגוף." (רבי עקיבא איגר זצוק"ל בהקדמה לשו"ת רעק"א)

מִן הַרֵב קוֹק זצ"ל כותב אגרת בדיוק בנושא זה – על הוצאת מהדורה חדשה לתלמוד הבבלי²:

בי"ה כ"ז אייר תר"ץ

לכ' החברה אמנות, ליד הדרת כבוד הגברת מרת שושנה פרסיץ.

הנני בזה מתכבד להציע לפני כבודם ענין נכבד שהוא מתאים לדעתי לשאיפותיהם הנעלות, בדבר תחית ספרותינו, לכל מקצועותיה. זה שנים רבות אשר חיפוש דרך להקלת לימוד התלמוד מעסיקה את החלק החשוב של הדואגים בעד העתיד של חינוכנו בארץ ישראל, ובחוו"ל.

הגורם היותר גדול להכבדת ההבנה של התלמוד הוא היותו מסור לנו כמו שהוא, בלא סימני הפסק ויתר הסימנים המטעימים ומקילים את ההבנה. הרבה חלמנו שיבא זמן וימנה החסרון הזה, ואור חדש יאיר על שמי התלמוד ויתרבו לומדיו ומכיריו בקרבנו, לאושר עמנו ורוחו העצמי הקשור בתגבורת המעיין החי, אשר ממנו הננו שואבים חיים ואורה נפשית.

והנה נהרתי מאד לראות איש אחד מיחידי הסגולה שבתופשי התורה הרבנים הצעירים, אדם גדול בתורה וביושר המדות והרגשות העדינות נצר מגזע היחש והמעלה של גאוני וקדישי ישראל הרב הגדול מו"ה שבת בורנשטיין נ"י שהוא במרץ גדול וחפץ נפשי עמוק נכנס בעבודת הקודש הזאת וסידר כבר מסות אשר היו לפני ומצאתים ישרים ומדויקים מאד, ועתה כלום הדבר חסר רק שתמצא אגודה בעלת יכולת ובעלת רצון להגשים את המחשבה הגדולה הזאת להוציאה אל הפועל, וחושבני שאגודתכם הנכבדה היא הראויה לכך. על כן הנני מציע לפני כבודם יחד את הרעיון ואת האישיות העובדת בו, ואני מקוה שחפץ ד' זה בידכם יצליח להתקשר בקשר עם עבודה והכשרה עם העובד הנאמן והעדין הזה ויצא על ידכם מפעל מזהיר אשר יתרום את חותמו על תקופת החיים של דורנו במובן הרוחני בהבלטה רשומה לטובה ולברכת דורות.

ברגשי כבוד כבירים ובברכה נאמנה מאד,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

(אוצרות הרא"ה ה"ב מכתבים עמוד 1069)

מתוך עקרונות אלו, ועל פי דברי רבותינו, מוגשת כאן מהדורת "גמרא סדורה".

² מִן הַרֵב קוֹק זצ"ל בהסכמה לגמרא מסכת מכות של הרב שבת בורנשטיין כתב:

"חביבה עלי מאוד הפעולה הרצויה, אשר התחיל האיש כלבבי, הרב הגדול מו"ה שבת בורנשטיין שליט"א, כאשר כבר הראה חזונו לרבים בהחלק של מסכת ברכות, שהדפיס עם הסימנים בצירוף הערותיו היקרות. ומאד שמח לבי בהודע לי כי כעת נתכוננה חברה לשם אותה המטרה הקדושה של הוצאת ספרי תורה שבע"פ מנוקדים ומסומנים, ע"פ השיטה של יו"ר החברה הרב הג' המחבר מוהר"ש הני"ל בשם "טעם ודעת". הנני בה מאשר את הרעיון הגדול הזה, ומבקש מכל מכירי ויודעי שמי לעזור להגשמתו בחיים ובפועל, וישוטטו רבים במרחבי תורתנו הקדושה, חיי עולם אשר נטע ד' בתוכנו, זו תורה-שבע"פ, שעליה כרת הקב"ה ברית עם ישראל וכל המשתתפים במצוה רבה זו יתברכו ממקור הברכות: כנה"י ופש מברכס מקודש".

מהדורה זו מתייחדת בכמה דברים:

1. המהדורה מנוקדת ומפוסקת.
2. הגמרא מחולקת לסוגיות, כל סוגיה מחולקת לפסקאות, וכל פסקה מחולקת ל"שורות בעלות משמעות".
3. שמות התנאים והאמוראים בהיותם דוברים מודגשים.
4. ציטוטים מהתנ"ך מודגשים במרכאות, בגופן "אשכנזי".
5. ציטוטים של משניות וברייתות במרכאות, בגופן "פילוסוף".
6. הגמרא עצמה כתובה בגופן ליבורנה.
7. כל סוגיה מתחילה בעמוד חדש.
8. הגמרא נמצאת גם בקובץ "וורד" [ניתן לקבלה אצל העורך] – ניתן לשינויים כרצון הלומד, להוספת חידושים, הערות, הזחות, הדגשה והכנת דפי מקורות.

עצם הקריאה כך בגמרא, מהווה בסיס משמעותי ללימוד בקיאותי או עיוני. הסוגיה מתוחמת, הפסוקים, משניות וברייתות שנידונים בה מופיעים בגופן מיוחד, ומפנים את תשומת הלב למוקדי הסוגיא, שמות התנאים והאמוראים הדוברים מודגשים, כך שניתנת תשומת לב גם לבעל המימרא ולא רק למימרא עצמה. החלוקה לשורות מבהירה ומאירת עיניים. ניתן לעשות שימוש נוסף בסוגיות, כגון להפוך את דף הסוגיה לדף עבודה, ועוד שימושים רבים.

לא באנו להכריע בדיוק הנוסח, הפיסוק, והניקוד על פי כללים חיצוניים – שיקולינו הוא הלומד וקלות ההבנה הנכונה, ובתנאי שכבר הובא על ידי אחד מרבותינו.

נוסח הגמרא הנבחר: על אף ששקלנו, דנו וחשבנו, לא עשינו די כדי להוציא דבר מתוקן, וכמעט על כל תיקון גרסה יש כתבי יד ודפוסים רבים, וכמובן גם גרסת "הראשונים" – השארנו זאת ל'דקדוקי סופרים' ולעיון בכתבי היד, מהדורת שוטנשטיין כבר העיר רבות על הנוסח, ושאר ספרי רבותינו, והחוקרים. צעדנו בעיקר בעקבות גרסת הדפוס המקובל עם שינויים קלים כשחשבנו שזה יהיה לתועלת הלומד.

"וכל בניך לימודי ה'" – לכל אחד מבניו של הקב"ה יש חלק ומקום בלימודי ה', גם בלימוד הגמרא. אשרי עם ישראל, שבישועת ה' על עמו חזר לארץ ישראל, בהתקיימות דברי הנביאים. זכה דורנו שהתרבו ספסלי בית המדרש ודור שלם זוכה מה שלא זכו קודמיו, לשבת באוהלה של תורה, וללמוד שעות רבות ביום את דבר ה'.

בפתח המהדורה נתפלל את תפילת רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם".

כבר בזמן המצאת הדפוס ושינוי כתיבת התלמוד הבבלי מכתב יד לדפוס היו שצווחו על השינוי והחידוש. מהדורת הבבלי הראשונה בדפוס, על אף שהועמדה על ידי דניאל בומברג הנוצרי, ולאחריו על ידי יושיטיניאן, התקבלה בבתי המדרשות, וגם מהדורת וילנא של האלמנה והאחים ראם הלכה בעקבותיה. כיום, כשאנו נמצאים בדור של חידושים טכנולוגיים, זכינו ביכולת להשתמש בכלים אלו למען לימוד דבר ה'.

לאחר שהראיתי את עבודתי בעימוד דף הגמרא והסוגיה בפני רבנים וקבלתי את הסכמתם להמשיך בעבודתי ואף עודדוני מאוד, וכמו כן פרסמתי באתרי האינטרנט את הדפים וקבלתי תגובות, הערות, הארות ומכתבי תודה, ברצוני להציע את הגמרא סדורה' כעזר ללומד, לציבור הרבנים והתלמידים.

אודה מאוד לכל אלו שיראו את הגמרא סדורה' ושתאו, שידונוני בעין טובה ולכף זכות, ושישלחו לי את הערותיהם, ובעז"ה אתיחס לכל הארה והערה. ידעו כולם שדנתי עם גדולי הרבנים והמחנכים בענין זה, בשלושת המישורים: **האמיתי, החינוכי והדידקטי**, והשקעתי בזה זמן רב ומחשבה מעמיקה.

ויהי רצון ש"לא אכשל בדבר הלכה".

תפילתנו היא שאכן מהדורה זו של הגמרא תסייע לכולנו בעבודת הקודש – "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".
אנו מאמינים שללומד תהיה יותר מוטיבציה **לעמוד** בהבנת הסוגיה, איכות הלימוד תעלה, וישאיר חותם ורושם חזק בנפש.
עבודת הלימוד וההבנה היא עמל תורה שאין לו סוף; אם טעינו בהבנת הגמרא, בחלוקה לסוגיות ולפסקאות, בניקוד, בפיסוק – אנא כתבו לנו ותעמידונו על טעויותינו.

לשאלות וברורים, ניתן לפנות אלי: דוא"ל: vinetd@neto.net.il נייד: 0526071122
נשמח לקבל תרומות [פטורות ממס לפי סעיף 46] עבור המשך הכנת מסכתות נוספות והדפסתן.
[המסכתות ופרקים שהודפסו בסייעתא דשמיא: מסכתות: סוכה, תענית, מגילה, ברכות ופרקים: תפילת השחר, אין עומדין, המניח, הכונס, החובל, ערבי פסחים, "מצוות האב על הבן" סוגיות בבא קמא, אלו מציאות].

אסיים בתפילה והודאה לאל חי. הודאה אין קץ על כל החסד שעושה עמי. בתפילה שאזכה ללמוד ולהאזיב תורה ולהאירה בעם ישראל ולקדש שם שמים ברבים, לי ולזרעי ולתלמידי עד עולם.
וכן הערכתי ותודתי בזאת, לכל תלמידי החכמים השותפים במהדורה זו, ורבים המה, ובמיוחד למו"ר הרה"ג הרב שמואל אריאל שליט"א על הארותיו והערותיו המחכימות, על הזמינות וההקשבה.
לאתר 'גמראנט' ומכון ממרא - על נוסח הגמרא.
לגבי' לאה גליס על הניקוד.
לתוכנת "תורת אמת" והרב פנחס ראובן – על נוסח רש"י.
לגבי' מיכל נצח מורג - "עיצוב מנצח" - סטודיו לעיצוב גרפי ועריכת וידאו 054-6205711 על עיצוב העטיפה.
לשושי ומזל – "פרסום גיל" על הסבלנות, ההדפסה והכריכה.
לעמותת "וכל בנייך לימודי ה'" – על הוצאת פרויקט זה לאור.

דניאל ברק ווינט
עתניאל – הר חברון

©
כל הזכויות שמורות
לדניאל ברק ווינט
ולעמותת "וכל בנייך לימודי ה'"

"בכל דור מתגלה דרך חדש על פי התורה,
וזה שאמר מורשה קהלת יעקב, שהוא ירושה המתגלה בכל דור ודור ובכל שנה ושנה,
וחז"ל דרשו אל תקרי מורשה אלא מאורסה,
פירוש שיש דרכים חדשים בתורה, שעדיין לא יצאו מכח אל הפועל,
עד שיבוא הזמן והדור אשר ביגיעתם בתורה יתגלו הדרכים הנ"ל,
וזהו בחינת ארוסה ולא נשואה". (שפת אמת – סוכות תרמ"ז)

לע"נ זקנינו:

אהרן בן צבי ז"ל
וזוגתו מרים בת בנימין הלוי ז"ל
ווינט

החבר משה בן החבר פנחס ז"ל
וזוגתו פרידה פרומה בת אנשיל ז"ל
הלברשטט

משה בן יוסף יהודה ז"ל
וזוגתו מְעַנְיָה בת יוסף ז"ל
רכמוט
שנספו בשואה בטרנסניסטריא שבאוקראינה

דוד בן מנחם ישראל ז"ל
וזוגתו שרה בת יעקב ז"ל
גלזין

לע"נ

יוסף ינאי (לרנר) ז"ל
בן גיטל ויונה לרנר הי"ד
מקומרובקה, פולין.

איש חסד ואמת, צנוע וישר.

נפטר בשיבה טובה בכ"ב בשבט תשע"ב.

לע"נ

מו"ר הרב עמירם בן פסח עולמי זצוק"ל הי"ד

נרצח בידי בני עוולה בזמן עשיית חסד

כד בכסלו התשנ"ה

"הגמרא"

הַשִּׁיר שֶׁנִּשְׂאַתִּי מִתּוֹךְ הַגְּמָרָא

לֹא שִׁירִי הִיָּה זֶה

זֶה שִׁיר עֵתִיק בְּעִבּוֹתוֹת זְמַן

שֶׁלֹּא יָכוֹל לְדוֹם

הוּא שִׁירָם שֶׁל כָּל הַנְּדֻהָמִים

אֶל מוֹל יְקוּם נוֹשְׂאִים עֵינָיִם

וְשָׂרִים בְּרָכִי גִפְשִׁי

בְּרָכִי מִדֶּף גְּמָרָא מִפּוֹכְבֵי שָׁמַיִם

[משירי הרב עמי עולמי]

"תלמידי בית המדרש התאהבו בתורתו

התאהבו בתורתו כי הרב עמי אהב את התורה.

התורה הייתה אהובה והוא היה מאוהב בה"

[מתוך דברי הרב רא"ם הכהן שליט"א בהספדו על הרב עמירם עולמי בשעת הלוויה]

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

הרב חיים דרוקמן
יושב ראש

בנו"ה, י"ז סיון תש"ע

לכבוד

הרב דניאל ווינט

הרבה שלום וברכת דין

שמחתי לראות את מסכת סוכה ממפעלך הגדול "גמרא סדורה" כשהיא מנוקדת, מפוסקת ומחולקת לסוגיות ולפסקאות.

כבר כתב על כך מרן הרב קוק זצ"ל:

גורם חיות גדול להכבדת החבנח של התלמוד הוא חיותו מסודר לנו כמו שהוא בלא סימני הפסק ויתר הסימנים המטעימים ומקילים את החבנח. הרבה חלמנו שיבא זמן וימנח החסרון הזה, ואור חדש יאיר על שמי התלמוד ויתרבו לומדיו ומכיריו בקרבנו, לאושר עמנו ורוחו העצמי הקשור בתגבורת המעיין החי אשר ממנו חנו שואבים חיים ואורה נפשית

והנה באת אתה ומגשים את חזונו של מרן הרב קוק זצ"ל במהדורה זאת של "גמרא סדורה".

אין ספק שמהדורה זאת בכוחה לא רק לקרב את בנינו ללימוד תורה, אלא להביא אותם ללימוד תורה באהבה ובשמחה.

*

מעמיים ביום אנחנו מזכירים שהקב"ה אוהב אותנו, בבוקר ובערב, בברכה שלפני קריאת שמע.

בבוקר אנחנו אומרים: "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ובערב אנחנו אומרים: "אוהב עמו ישראל".

במה באה לידי ביטוי האהבה הגדולה של הקב"ה אלינו?

מסבירים אנחנו: "תורה ומצוות, חוקים ומשפטים אותנו לימדת". בזה מתבטאת אהבת הנצח של הקב"ה אלינו.

מושב בית מאיר, ד"ר הרי ירושלים 90865. טל: 02-5331661, פקס: 02-5331682, Email: yba@yba.org.il, www.yba.org.il

ישיבות
כפר הרא"ה כפר הרא"ה
נתיב מאיר ירושלים
נחל יצחק נחלים
תקוות יעקב שדה יעקב
רעננה רעננה
אור עציון מרכז שפירא
פרחי אהרון חיפה
נתניה נתניה
בית יהודה כפר מימון
בית שמואל חדרה
אוהל שלמה באר שבע
נווה הרצוג אשדוד
אדר"ת בת"ם
בני ברק בני ברק
בר יוחאי מירון
ת"ים חרב לאת
גבעת שמואל גבעת שמואל
נתיבות חיים פסגת זאב
מודיעין מודיעין
סוסיא סוסיא
אפיקי ארץ אופקים
נר תמיד חשמונאים
נתיבות נתיבות
ימין הרצוג אילת
בית שאן בית שאן
מטה בנימין בית אל
בית אברהם אשדוד
חולון חולון
יבנה חיפה

ישיבות הסדר
הכותל ירושלים
הגולן חיספין
מעלות יעקב מעלות
נווה דקלים אשדוד
אור עציון מרכז שפירא
שדמות נריה שדמות מחולה
עכו עכו
מכינה קדם צבאית קרית מלאכי
חולון חולון

אולפנות
כפר פינס כפר פינס
אמנה כפר סבא
צפירה צפירה
סגולה קרית מוצקין
מירון מירון
נאות אברהם ערד
אבן שמואל אבן שמואל
רעות פתח תקוה
תל אביב תל אביב
מבשרת ברוך חדרה
תהילת ישראל אילת
איילת השחר אופקים
פסגת זאב ירושלים
מודיעין מודיעין
נריה נריה
נתיבות נתיבות
אוהל שלמה באר שבע
ישורון פתח תקוה
נווה רחמה ירושלים

חינוך גבוה לבנות
מכללת אורות ישראל אלקנה
אורות עציון גבעת וושינגטון

הסכמה זו הודפסה על מסכת סוכה, וקבלתי רשות ממו"ר הרב דרוקמן להדפיסה גם כאן.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

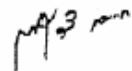
מתוך כך המסקנה שלנו: "על כן בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיק, ונשמח בדברי תלמוד תורתך ובמצוותיך לעולם ועד".

לימוד תורה צריך להיות באהבה ובשמחה, והדבר ניתן מתוך הכרה "כי הם חיינו ואורך ימינו" במובן האמיתי, ועל כן "ובהם נהגה יום ולילה".

*

אני ממליץ בזה מאוד לישיבות שהתלמידים ישתמשו במהדורה זאת של מסכת סוכה, דבר שיקל עליהם להתמודד עם דף הגמרא, ויקרב אותם לאהבת תורה ומתוך כך להגדלת התורה והאדרתה.

בברכת התורה והארץ,

חיים דרוקמן

ישיבות

כפר הרא"ה כפר הרא"ה

נתיב מאיר ירושלים

נחל יצחק נחלים

תקנות יעקב שדה יעקב

רעננה רעננה

אור עציון מרכז שפירא

פרחי אהרון חיפה

נתניה נתניה

בית יהודה כפר מימון

בית שמואל חדרה

אוהל שלמה באר שבע

נווה הרצוג אשדוד

אדר"ת נת"ם

בני ברק בני ברק

בר יוחאי מירון

תו"ם חרב לאת

גבעת שמואל גבעת שמואל

נתיבות חיים פסגת זאב

מודיעין מודיעין

סוסיא סוסיא

אפקי ארץ אפקים

נר תמיד חשמונאים

נתיבות נתניה

ימין הרצוג אילת

בית שאן בית שאן

מטה בנימין בית אל

בית אברהם אשדוד

חולון חולון

יבנה חיפה

ישיבות הסדר

הכותל ירושלים

הגולן חיספין

מעלות יעקב מעלות

נווה דקלים אשדוד

אור עציון מרכז שפירא

שדמות נריה שדמות מחולה

עכו עכו

מכינה קדם צבאית קרית מלאכי

חולון חולון

אולפנות

כפר פינס כפר פינס

אמנה כפר סבא

צפירה צפירה

סגולה קרית מוצקין

מירון מירון

נאות אברהם ערד

אבן שמואל אבן שמואל

רעות פתח תקוה

תל אביב תל אביב

מבשרת ברוך חדרה

תהילת ישראל אילת

איילת השחר אופקים

פסגת זאב ירושלים

מודיעין מודיעין

נריה נריה

נתיבות נתניה

אוהל שלמה באר שבע

ישורון פתח תקוה

נווה רוחמה ירושלים

חינוך גבוה לבנות

מכללת אורות ישראל אלקנה

אורות עציון גבעת וושינגטון

מכתב מהרב דוד פוקס שליט"א

ראש בית המדרש "לפניהם"

לשעבר: ר"מ בכולל "מרץ" מבשרת ירושלים, ור"מ בישיבה התיכונית "נתיב מאיר" ירושלים.

בס"ד ח"י סיון תש"ע

נושא: גמרא סדורה - הרב דניאל ווינט

זכות גדולה להמליץ לפניכם אודות מפעל 'גמרא סדורה', שיתרום לקירוב הנוער שלנו ללימוד גמרא ולהתענג בו. הקשיים ידועים, הניסיונות לפותרם רבים; אך המציאות לא השתפרה בהרבה. יש להודות לה' ולמתגייסים לעבודה הקדושה, בס"ד נתקדם לקראת דרכים שונות ולשינויים מהותיים. אין לצפות לפתרון אחד או לשיטה אחת שתתקבל על כולם ותביא ישועה, הרבה דרכים למקום. עלינו להשקיע במסלולים מקבילים, מה שטוב לזה לא יועיל תמיד לאחר; הצד השווה יביא לשינוי בע"ה.

'גמרא סדורה' שפיתח הרב דניאל ווינט התחילה לעזור ותעזור עוד הרבה בעתיד. הישיבות המעטות שהתנסו בה כבר מודיעים על תרומתה, וכל מעיין בתוצר מתרשם לטובה. ההתייחסות כאן היא למקור, לספר המונח לפני התלמיד. הפעילות ברמות חכמה, בינה ודעת תתאפשר ביתר קלות אם נסלק קודם חלק מהמוקשים בדרך. ומהבעיות הקשות בתחילת הדרך היא הקריאה מטקסט לא מובן לתלמיד המצוי. עוד לפני שמטפלים בלשון הארמית שהיא זרה, אין התלמיד מוצא את ידיו ורגליו בלי פיסוק. איפה מתחיל משפט ואיפה נגמר? הוא מורכב מתת נושאים ואזכורים כבדרך אגב? אלה, ועוד הרבה, מייאשים את הלומד לפני שמתחיל.

דף מצוי בתלמוד בבלי אינו קשה כל כך. כמעט כל דברי התנאים והאמוראים הם בעברית, פסוקי המקרא כל שכן. כמה מילות קישור דגמרא לא יהוו בעיה, אילו כל השאר היה קריא. וראה זה פלא. ההדפסה של 'גמרא סדורה' בצבע אחר לפסוק ומקור תנאיי, עם פונטים שונים ופיסוק בסיסי משנה את הכל. הצעיר מרגיש שהוא יכול. כעת הוא משוחרר להתמודד עם סברא טובה, ערך רעיוני רלבנטי לחייו, הוא מסוגל גם להקשות קושיא טובה. הוא מוצא חברותא עם רבינא ורב אשי ומרגיש מקושר עם לומדי תורה של הדורות לפניו. כל תוספת והדרכה של הר"מ מתקבל אז ברצון כאתגר, ולא כמשא חלילה.

ראוי ביותר, לדעתי, לעזור להפיץ 'גמרא סדורה' בכל הישיבות, בכל הרמות. תוך זמן קצר יחסי, נראה בע"ה קידום ועלייה בשטח. נתפנה אז להשקיע כוחות וזמן לשאלות הערכיות החשובות להגדיל תורה ולהאדירה.

לכבוד התורה ולקרבה ללב,

דוד פוקס

סדנת אנוש-ENOSH-SADNAT

מכון תורני להדרכה רוחנית THE TORAH CENTER FOR SPIRITUAL GUIDANCE

את! מיד- החגים הריב דווינט לויטאן.
 הסיפוק המוגדן שמסובל בטמאזי להצניק לכוון. אלו
 הוא יכולת התמאזי לייצור של פי שיטת כבו דברי מלא צלמו.
 ואלת הדיוק מה שצילם הידן פירוש ופדנכה הוימז על
 אחרת ממסכתות השם ולא בקנה מכאן.
 יהי כצון שתקלע לעצת עם בכל יתר המסכתות,
 לתוצות הרמאזים, א.כ.י.ר.
 בהרפת כמון לאדם דלת,
 באגרה ובגוד
 הכב. ש.ח.א.פניו
 מנהל המכון.

רח' אצ"ל 9, שכ' גבעת שפירא, ירושלים 97853 • טל' 5817094 • פקס: 5816812

9, Etzel St., Givath Shapira, 97853 Jerusalem • TEL: 5817094 • FAX: 5816812

www.sadnatenosh.org

הסכמה זו ניתנה על מסכת סוכה וקבלתי רשות מהרב לפשיץ להדפיסה גם כאן.

מסכת ברכות פרק א' - "מאימתי"

1. ב, א

ר"י

מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשן והגיע עתם לאכול בתרומה:

עד סוף האשמורה הראשונה. שליש הלילה כדמפרש בגמי' (דף ג.) ומשם ואילך עבר זמן דלא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי. ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא:

עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכיבה:
הקטר חלבים ואברים. של קרבנות שנוזק דמן ביום:
מצותן. להעלות כל הלילה ואינן נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למטה מן המזבח דכתיב לא ילין לבקר (שמות לד):
חלבים. של כל קרבנות:
אברים. של עולה:

וכל הנאכלים ליום אחד. כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה:

מצותן. זמן אכילתן:
עד שיעלה עמוד השחר. והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתודה לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז) וכלם מתודה ילמדו:

אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. בקריאת שמע ובאכילת קדשי:

כדי להרחיק אדם מן העבירה. ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן. והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה. והכי נמי תנן בפרק שני דמגילה (דף כ:): כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים:

גמ'

היכא קאי. מהיכא קא סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה:

אקרא קאי. ושם למד חובת הקריאה:

ואיבע"א. הא דתנא ערבין ברישא יליף מברייתו של עולם:

והדר תנא בשחרית. מאימתי קורין את שמע בשחרית:

משנה

מאימתי קורין את שמע בערבין?

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן.

עד סוף האשמורה הראשונה,

דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים:

עד חצות.

רבן גמליאל אומר:

עד שיעלה עמוד השחר.

מעשה ונאו בניו מבית המשתה,

אמרו לו: לא קרינו את שמע.

אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות.

ולא זו בלבד אמרו,

אלא כל מה שאמרו חכמים "עד חצות",

מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

הקטר חלבים ואיברים וכל הנאכלים ליום אחד,

מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

אם כן, למה אמרו חכמים "עד חצות"?

כדי להרחיק אדם מן העבירה.

גמרא

תנא היכא קאי, דקתני "מאימתי"?

ותו,

מאי שנא דתני ערבית ברישא? לתני שחרית ברישא!

תנא אקרא קאי,

דקתיב: **"בשכבך ובקומך"** (דברים ו, ז),

והכי קתני: זמן קריאת שמע דשכיבה אימת?

"משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן".

ואי בעית אימא:

יליף מברייתו של עולם,

דקתיב: **"זוהי ערב וזוהי בקר יום אחד"** (בראשית א, ה).

אי הכי,

סיפא דקתני: **"בשחר מברך שמים, לפניך, ואחת לאחריה,**

ובערב מברך שמים לפניך ושמים לאחריה",

לתני ערבית ברישא!

תנא פתח ערבית, והדר תני שחרית,

עד דקאי בשחרית, פריש מילי דשחרית,

והדר פריש מילי דערבית.

2. ב, א-ב

רַס"י

משעת צאת הכוכבים. שהוא גמר ביאת השמש. כדילף לקמן (עמוד ב):
דילמא ביאת אורו. שיאור השמש ביום השמיני ויטהר האיש עצמו בהבאת קרבנותיו ואחר יאכל:
אם כן. דהאי קרא וטהר לשון צווי הוא נימא קרא ויטהר מאי וטהר:
אדכי. לשון עבר נתפנה מן העולם השמש:
מברייתא. דקתני לקמן בשמעתין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וראיה לדבר צאת הכוכבים ש"מ אין כפרתן מעכבתן:

אמר מר:

"משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן".

מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה?
 משעת צאת הכוכבים,
 לתני: 'משעת צאת הכוכבים'!

מלתא אגב אורחיה קמשמע לן:
 כהנים אימת קא אכלי בתרומה? משעת צאת הכוכבים.
 והא קמשמע לן: דכפרה לא מעכבא.

כדתניא:

"ובא השמש וטהר" - ביאת שמשו מעבבתו מלאכול בתרומה, ואין נפרתו מעבבתו מלאכול בתרומה."

וממאי דהאי **"ובא השמש"** - ביאת השמש, והאי **"וטהר"** - טהר יומא?
 דילמא ביאת אורו הוא, ומאי **"וטהר"** - טהר גברא!

בב

אמר רבה בר רב שילא:

אם כן, לימא קרא: 'וטהר', מאי **"וטהר"**?
 טהר יומא.

כדאמרי אינשי: 'אי ערב שמשא, ואדכי יומא'.

במערבא, הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו,
 וכעו לה מיבעיא,
 האי **"ובא השמש"** ביאת שמשו הוא,
 ומאי **"וטהר"**? טהר יומא,
 או דילמא ביאת אורו הוא,
 ומאי **"וטהר"** - טהר גברא?

והדר פשוטו לה מברייתא,
 מדקתני בברייתא: **"סימן לדבר צאת הכוכבים"**,
 שמע מינה: ביאת שמשו הוא,
 ומאי **"וטהר"**? טהר יומא.

3. ב, ב

אמר מר:

"משעה שההנהנים נכנסים לאכול בתרומתן".

ורמיהו:

"מאימתי קורין את שמע בערבין?"

משעה נכנס לאכול פתו במלח,

עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו!"

סיפא ודאי פליגא אמתניתין,

רישא מיי ליגא פליגא אמתניתין?

לא,

עני וכהן חד שיעורא הוא.

ורמיהו:

"מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבית?"

משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתו בערבי שבתות,

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

משעה שההנהנים זבאין לאכול בתרומתן.

סימן לדבר: צאת הנוכבים.

ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר,

שנאמר: "ואנחנו עשים במלאכה ונצטק מחזיקים פרמחים,

מעלות השחר עד צאת הנוכבים" (נחמיה ד, טו).

ואומר: "והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה".

מאי "ואומר"?

וכי תימא מכי ערבא שמשא, ליליא הוא,

ואינהו דמחשכי ומקדמי,

תא שמע: "והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה".

קא סלקא דעתך: ד'עני' ו'בני אדם' חד שיעורא הוא,

ואי אמרת: 'עני' ו'כהן' חד שיעורא הוא - חכמים היינו רבי מאיר!

אלא שמע מינה:

'עני' - שיעורא לחוד,

ו'כהן' - שיעורא לחוד!

לא!

'עני' ו'כהן' חד שיעורא הוא,

ו'עני' ו'בני אדם' לאו חד שיעורא הוא.

ועני וכהן חד שיעורא הוא?!

ורמיהו:

"מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין?"

משעה שקדש היום בערבי שבתות,

דברי רבי אליעזר.

רבי יהושע אומר:

משעה שההנהנים מטוהרים לאכול בתרומתן.

רבי מאיר אומר:

משעה שההנהנים טובלין לאכול בתרומתן.

אמר לו רבי יהודה:

והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים!

רבי חנינא אומר:

משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח.

רבי אחאי ואמרי לה רבי אחא אומר:

משעה שרוב בני אדם נכנסים להסב".

אי אמרת 'עני' ו'כהן' חד שיעורא הוא - רבי חנינא היינו רבי יהושע!

רס"י

משהעני שאין לו נר להדליק בסעודתו:

סיפא ודאי פליגא אמתני'. דקתני

הכא עד שעה שעומד ליפטר מתוך

הסעודה והיינו לא כרבי אליעזר

ולא כרבן ולא כרבן גמליאל.

דדריש ובשכך תחלת זמן שכיבה

ובמתני' תנן עד סוף האשמורה

הראשונה:

עני וכהן. עני כל לילותיו וכהן

טמא לאכול בתרומה חד שיעורא

הוא צאת הכוכבים:

בערבי שבתות. ממהרין לסעודה

שהכל מוכן:

שאיין ראיה לדבר. שהיום כלה

בצאת הכוכבים זכר לדבר איכא:

דמחשכי. ועושין מלאכה בלילה

משקיעת החמה עד צאת

הכוכבים:

ומקדמי. ומשכימין קודם היום

דאימא יום לא הוי עד הנץ החמה

והם מקדימין מעלות השחר דהוי

כמו מהלך ה' מילין (פסחים דף

צג:).

ת"ש והיה לנו הלילה משמר.

מדקאמר והיום מלאכה אלמא

האי דעבר מעלות השחר עד צאת

הכוכבים יממא הוא. וזכר לדבר

איכא זכר עת מלאכה קורא

הכתוב יום:

קס"ד. רוב בני אדם היינו עניים

כלומר בני אדם בערבי שבתות

ועניים בימות החול חד שיעורא

הוא:

משעה שקדש היום בערבי

שבתות. היינו בין השמשות ספק

יום ספק לילה וכיון דספק הוא

קדש היום מספק:

משעה שההנהנים טובלים. היינו

קודם בין השמשות כדי שיהא

להם קודם בין השמשות הערב

שמש והכי אמרינן בבמה מדליקין

(דף לה.) דזמן הטבילה קודם בין

השמשות מעט:

והלא כהנים מבעוד יום הם

טובלים. רבי יהודה לטעמיה

דאמר בבמה מדליקין בין

השמשות כדי מהלך חצי מיל

קודם צאת הכוכבים קרוי בין

השמשות והוי ספק הלכך טבילה

דמקמי הכי מבעוד יום הוא ולא

זמן שכיבה הוא ולקמן מפרש מאי

אהדר ליה רבי מאיר:

נכנסין להסב. אית דאמרי בימות

החול ואית דאמרי בשבתות מכל

מקום מאוחר הוא (לכולם):

רפ"י

והי מינייהו מאוחר. (לכולם) דעני או דכהן: ה"ג אי ס"ד דעני קודם רבי חנינא היינו רבי אליעזר: בין השמשות דרבי יהודה מהלך חצי מיל לפני צאת הכוכבים ודרבי יוסי כהרף עין לפני צאת הכוכבים ורבי מאיר כרבי יוסי ס"ל וכי טביל מקמי הכי סמוך לחשכה הוא וזמן שכיבה קרינן ביה:

אָלָא לָאו שְׁמַע מִיָּנָה:
שְׁעוּרָא ד'עֲנִי לְחוּד,
וְשְׁעוּרָא ד'כֹּהֵן לְחוּד!
שְׁמַע מִיָּנָה.

הי מינייהו מאוחר?

מסתברא ד'עני' מאוחר,
דאי אמרת ד'עני' מוקדם - רבי חנינא היינו רבי אליעזר!
אָלָא לָאו, שְׁמַע מִיָּנָה: ד'עני' מאוחר,
שְׁמַע מִיָּנָה.

4. ב, ב - ג, א

כ"י

קשיא דרבי מאיר אדר' מאיר. לעיל אמר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והוא שעור מאוחר משל כהן והכא אמר משעת טבילה שהיא קודם בין השמשות:

קשיא דרבי אליעזר. דברייתא אדר' אליעזר דמתני':

ואב"א רישא. דמתני': לאו ר' אליעזר היא. והא דקתני דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חצות דרבי אליעזר דריש בשכבך זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשכב זה קודם וזה מאוחר. ורבנן דרשי כל זמן שכיבה דהיינו כל הלילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חצות ור"ג לית ליה ההוא סייג:

אמר מר:

"אמר ליה רבי יהודה: והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים!"

שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר!?

ורבי מאיר הכי קאמר ליה:

מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא?! אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא,

דאמר רבי יוסי:

"בין השמשות כהרף עין,

זה, נכנס, וזה, יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו".

ג, א

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר!

תרי תנאי אליבא דרבי מאיר.

קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר!

תרי תנאי אליבא דרבי אליעזר.

ואיבעית אימא:

רישא לאו רבי אליעזר היא.

5. ג, א

כ"י

מאי קסבר כו'. הוה ליה לומר זמן הניכר:

אי קסבר. דפליגי תנאי לקמן בהא מלתא איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים ראשונה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית. ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה:

והא קמ"ל. כשנתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פי לך סימן מפורש למדך שיש היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא ברקיע:

ישאג שאוג ישאג. הרי ג':

ואשה מספרת עם בעלה. כבר הגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתן והשוכבים יחד מספרים זה עם זה:

מאי קא חשיב. סימנים הללו שנתן למשמרות הארץ היכן נתנו בתחלת האשמורות או בסופן:

אורתא הוא. צאת הכוכבים:

ושמר. והמתין כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלוני (סנהדרין דף סג:) ובב"ק בפי החובל (דף צ:.) שמרה עומדת על פתח חצרה וכן ואביו שמר את הדבר (בראשית לו.) שומר אמונים (ישעיהו כו):

"עד סוף האשמורה".

מאי קסבר רבי אליעזר?

אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה - לימא: 'עד ארבע שעות!' ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה - לימא: 'עד שלש שעות!'

לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה,

והא קמשמע לן:

דאיכא משמרות ברקיע, ואיכא משמרות בארעא. דתניא:

"דבי אליעזר אומר:

שלש משמרות הוי הלילה,

ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג בארי,

שנאמר: "ה' ממרום ישאג, וממיעון קדשו יתן קולו ישאג על נוהו".

וסימו לדבר:

משמרה ראשונה - חמור נוער,

שניה - בלבים צועקים,

שלישית - תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה".

מאי קא חשיב רבי אליעזר?

אי תחלת משמרות קא חשיב - תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי? אורתא הוא!

אי סוף משמרות קא חשיב - סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא? יממא הוא!

אלא חשיב סוף משמרה ראשונה,

ותחלת משמרה אחרונה,

ואמצעית דאמצעיתא.

ואיבעית אימא:

כולהו סוף משמרות קא חשיב,

וכי תימא: אחרונה לא צריך,

למאי נפקא מינה? למיקרי קריאת שמע למאן דגני בבית אפל, ולא ידע זמן קריאת שמע, אימת:

כיון שאשה מספרת עם בעלה, ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי.

6. ג, א

רס"י

תפלה קצרה. [הבינו] ולקמן מפרש לה בפרק תפלת השחר (דף כט):
אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כד. אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בהמ"ק:

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות היו הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג בארי, ואומר: "אוי לבנים שבצעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין אומות העולם".

תנאי:

"אמר רבי יוסי:

פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח, והמתין לי עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי, אמר לי: "שלום עליך, רבי".

ואמרתי לו: "שלום עליך, רבי ומורי".

ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו?

אמרתי לו: להתפלל.

ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך.

ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עובדי דרכים.

ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה.

באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים:

למדתי שאין נכנסין לחורבה,

ולמדתי שמתפללין בדרך,

ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

ואמר לי מה קול שמעת בחורבה זו?

ואמרתי לו שמעתי בת קול, שמנהמת ביונה ואומרת:

"אוי לבנים שבצעונותיהם החרבתי את ביתי,

ושרפתי את היכלי,

והגליתים לבין האומות".

ואמר לי חייך וחי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך,

אלא בכל יום ויום, שלש פעמים אומרת כך.

ולא זו בלבד בשעה שישך אל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות,

ועונין "יהא שמיה הגדול מבורך" - הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו, ואומר:

"אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך,

מה לו לאב שהגלה את בניו,

ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

7. ג, א-ב

רפ"י

מפני חשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם:
ומפני המפולת. שחומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו:
תיפוק ליה. כלומר למה לנו גי טעמים לדבר א' הרי די באחת מהן אם לא בא ללמדך שיש שעות שאין הטעם הזה וצריך להניח בשביל זה:
בחדתי. שנפלה מחדש שהחומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה:
חשד נמי ליכא. דתנן (במסכת קידושין דף פ:) אבל אשה מתיוחדת עם שני אנשים:
בתרי ופריצי. דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים:
במקומן חיישינן. במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי:
בדברא. בשדה:

תנו רבנן:

"מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה:
מפני חשד,
מפני המפולת,
ומפני המזיקין".

"מפני חשד" - ותיפוק ליה משום "מפולת"!

גב, בחדתי.

ותיפוק ליה משום **"מזיקין"!**

בתרי.

אי בתרי - **"חשד" נמי ליכא!**

בתרי ופריצי.

"מפני המפולת" - ותיפוק ליה משום "חשד" ו"מזיקין"!

בתרי וכשרי.

"מפני המזיקין" - ותיפוק ליה מפני "חשד" ו"מפולת"!

בחורבה חדתי, ובתרי וכשרי.

אי בתרי - **"מזיקין" נמי ליכא!**

במקומן חיישינן.

ואיבעית אימא:

לעולם גחד, ובחורבה חדתי דקאי בדברא,
 דהתם משום **"חשד"** ליכא, דהא אשה בדברא לא שכיחא,
 ומשום **"מזיקין"** איכא.

8. ג, ב

רפ"י

קדמו עיני אשמורות. אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בהם:
ור' נתן. אמר לך האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשאר מלכים קאמר שדרך לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית:
שית דליליא. חצות לילה הוי ששעות:
ותרתי דיממא. ששאר מלכים ישנים הוו להו תרתני משמרות של שמונה שעות:

תנו רבנן:
"ארבע משמרות הוי הלילה,
דברי רבי.
רבי נתן אומר:
שלש".

מאי טעמיה דרבי נתן?

דכתיב: **"ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראשי האשמורת התיכונה"** וגו' (שופטים ז, יט),
 תנא: **"אין תיכונה אלא שיש לפנייה ולא חרייה"**.

ורבי, מאי תיכונה?

אחת מן התיכונה שבתוכנות.

ורבי נתן?

מי כתיב תיכונה שבתוכנות? **"תיכונה"** כתיב!

מאי טעמיה דרבי?

אמר רבי זיקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי:
 כתוב אחד אומר: **"חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקה"** (תהלים קיט, סב),
 וכתוב אחד אומר: **"קדמו עיני אשמורות"**³ (תהלים קיט, קמח),
 הא כיצד?
 ארבע משמרות הוי הלילה.

ורבי נתן, סבר לה כרבי יהושע.

דתנו:

"רבי יהושע אומר:

עד שלש שעות, שבו דרך מלכים לעמוד בשלש שעות".
 שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות.

רב אשי אומר:

משמרה ופלגא, נמי 'משמרות' קרו להו.

³ קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך

9. ג, ב

רש"י

אלא לדבר הלכה. אסור לספר
 לפניו שהכל חייבין לספר בהן
 והמת דומם והוה ליה לועג לרש
 חרף עושהו (משלי יז):
אבל מילי דעלמא. שאין גנאי
 למחריש בהן לית לן בה:

אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי:
 אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת.

אמר רבי אבא בר כהנא:
 לא אמרן אלא בדברי תורה,
 אבל מילי דעלמא לית לן בה.

איכא דאמרי:
 לא אמרן אלא אפילו בדברי תורה, וכל שכן מילי דעלמא⁴.

⁴ ורבו הגירסאות במשפט זה.

10. ג, א - ד, א

"חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקה" (תהלים קיט, סב)

רש"י

מאורתא. מתחלת הלילה :
בנשף בערב יום. בהעריב היום קרוי נשף :
 ה"ק. קרא חצות לילה :
מעולם לא עבר עלי חצות לילה
בשינה. שקודם לכן הייתי עומד :
מתנמנם כסוס. עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם ונעור תמיד :
בשירות ותשבחות. והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגוי :
למחרתם. ליום מחרת של חנייתם שם : הי"ג אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו :
נשף יממא. קפץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה (מגילה דף ג.) וכמו האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה (חולין דף מב.) :
ואתא איהו ואמר כחצות. לפי שלא היה יודע לכיין השעה ולהעמיד דבריו בשעת המאורע :
כנור היה תלוי למעלה ממתנו. ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו דאמר מר (בב"ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום ששעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלך החמה ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית :
אין הבור מתמלא מחוליתו. העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם משל עצמנו :
יועצים באחיתופל. איזה הדרך ילכו והיאך יציבו מצב ומשחית וטכסיסי מארב מלחמה :
ונמלכין בסנהדרין. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם :
ושואלין באורים ותומי. אם יצליחו : הי"ג מאי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא מלך יואב אחיתופל זה יועץ :

ודוד בפלגא דליליא הוה קאי?!

מאורתא הוה קאי!

דכתיב: "קדמתי בנשף ואשועה"⁵ (תהלים קיט, קמז),

וממאי דהאי "נשף" אורתא הוא? דכתיב: "בנשף בערב יום"!

אמר רבי אשעיא אמר רבי אהא:

הכי קאמר דוד: מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה.

רבי זירא אמר:

עד חצות לילה היה מתנמנם פסוס,

מקאן ואילך היה מתגבר כארי.

רב אשי אמר:

עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה,

מקאן ואילך בשירות ותשבחות.

ו"נשף" אורתא הוא?!

הא "נשף" צפרא הוא!

דכתיב: "ויפס דוד מהנשף ועד הערב למחרתם" וגו' (שמואל א' ל, ז).

מאי לאו מצפרא ועד ליליא?

לא,

מאורתא ועד אורתא.

אי הכי, לכתוב 'מהנשף ועד הנשף' או 'מהערב ועד הערב'!

אלא אמר רבא:

תרי נשפי הוו,

נשף ליליא ואתי יממא,

נשף יממא ואתי ליליא.

ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת?

השתא משה רבינו לא הוה ידע,

דכתיב: "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים"⁶ (שמות יא, ד).

מאי "כחצות"?

איליא אמר ליה קודשא בריך הוא "כחצות", מי איכא ספיקא קמי שמיאי?!

אלא דאמר ליה למחר "כחצות" כי השתא, ואתא איהו ואמר "כחצות",

אלמא: מספקא ליה, ודוד הוה ידע?!

דוד, סימנא הוה ליה,

דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:

כנור היה תלוי למעלה ממתנו של דוד,

וכיון שהגיע חצות לילה, בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו,

מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעה עמוד השחר.

כיון שעה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו: אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין פרנסה.

אמר להם: לכו והתפרנסו זה מאה,

אמרו לו: אין הקומץ משיביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחוליתו.

אמר להם: לכו ופשוטו ידיכם בגדוד,

מיד יועצים באחיתופל,

ונמלכין בסנהדרין,

ושואלין באורים ותומים.

⁵ קדמתי בנשף ואשועה לדברך יחלתי

⁶ כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים

רַס"י

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין.
שהיה אב בית דין:

וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שואלים אם יצליחו:

ואביתר אלו אורים ותומים. שכל ימי דוד היה נשאל באביתר עד מלחמת אבשלום ששאל אביתר ולא עלתה לו ושאל צדוק ועלתה לו כדאמרי' בסדר עולם ונסתלק אז מן הכהונה:

שכורתיים את דבריהם. שאומרים דברים קצובים וגמורים שלא יפחתו ולא יוסיפו:

שר צבא למלך יואב. להוליך אנשי המלחמה:

מאי קרא. דכנור היה תלוי למעלה ממטתו ומעוררו עורה כבדוי אל תתכבדי בשינה כשאר מלכים:

אעירה שחר. שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר:

שמה יטעו אצטגניני פרעה. אם אני יודע לכיין השעה הם אינם יודעים לכיין השעה וקודם שיגיע חצות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא הלכך טוב לאחוז לשון איני יודע:

דאמר מר. במסכת דרך ארץ: ותאחז. תהא נאחו ונכשל בדבריך:

תליסר נגהי ארבעה. ליל שבע שלשה עשר ולמחרת יגיע ארבעה עשר:

ידי מלוכלכות בדם. שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מראות דם טהור באשה:

ובשפיר. הוא עור הולד שהעצמות והגידים והבשר נצורים בתוכו ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואי זה זה המרוקם ובמס' נדה (דף כד ב) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרתה:

ובשליא. דתנן (שם כו) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין ושטי"דור בלע"ז ותניא אין שליא פחותה מטפח ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתרומוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו:

זכיתי וחייבתי. שייך בדיני ממונות ודיני נפשו:

טמאתי וטהרתי. בהלכות טומאה וטהרה:

מפיבושת. [מפי בושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית:

לפיכך. בזכות שהיה דוד מקטין עצמו וזה ויצא ממנו כלאב:

אלא דניאל שמו. במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל וגוי ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים (ד"ה א ג):

שהיה מכלים פני מפיבושת. כל אב מכלים את הרב שהיה אב בהוראות:

אמר רב יוסף:

מאי קרא?

כתבי: "ואחרי אחיתפל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב" (דברי הימים א כו, לד).

"אחיתפל" - זה יועז,

וכן הוא אומר: "ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים" (שמואל ב טו, כג).

"בניהו בן יהוידע" - זה סנהדרין,

"ואביתר" - אלו אורים ותומים,

וכן הוא אומר "ובניהו בן יהוידע על הפרתי ועל הפלתי" (שמואל ב' כ, כג).

ולמה נקרא שמם "פרתי" ו"פלתי"?

"פרתי" - שכורתיים דבריהם,

"פלתי" - שמופלאים בדבריהם.

ואחר כך "שר צבא למלך יואב".

דא

אמר רב יצחק בר אדא, ואמרי לה אמר רב יצחק בריה רב אידי:

מאי קרא?

"עורה כבדוי עורה הנבל וננור אעירה שחר" (תהלים נו, ט).

רבי זירא אמר:

משה לעולם הוה ידע,

ודוד נמי הוה ידע,

וכיין דדוד הוה ידע, כנור למה ליה?

לאתעורי משנתיה.

וכיין דמשה הוה ידע, למה ליה למימר "פחצות"?

משה קסבר: שמה יטעו אצטגניני פרעה, ויאמרו: 'משה בדאי הוא'.

דאמר מר: "למד לשונך לומר 'איני יודע', שמה תתבדה ותאחד".

רב אשי אמר:

בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבעה הוה קאי,

והכי קאמר משה לישראל:

אמר הקדוש ברוך הוא: למחר, כחצות הלילה כי האידנא, אני יוצא בתוך מצרים.

"לדוד, שמרה נפשי כי חסיד אני" (תהלים פו, א-ב).

לוי ורבי יצחק,

חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, לא חסיד אני?

שקל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני, "חצות לילה אקום להודות לך" (שם קיט, סב).

ואידך: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, לא חסיד אני?

שקל מלכי מזרח ומערב ישבים אגודות אגודות בכבודם,

ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר, ובשליא, כדי לטהר אשה לבעלה,

ולא עוד אלא כל מה שאני עושה, אני נמלה במפיבשת רבי,

ואומר לו: "מפיבשת רבי, יפה דנתתי? יפה חייבתתי? יפה זכיתתי? יפה טמאתתי?",

ולא בושתי.

אמר רב יהושע בריה דרב אידי:

מאי קרא?

"ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש" (תהלים קיט, מו).

תנא:

לא מפיבשת שמו, אלא איש בשת שמו,

ולמה נקרא שמו מפיבשת?

שהיה מבייש פני דוד בהלכה,

לפיכך זכה דוד ויצא ממנו בלאב,

ואמר רבי יוחנן:

לא כלאב שמו אלא דניאל שמו,

ולמה נקרא שמו כלאב? שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה,

ועליו אמר שלמה בחקמתו: "בני אם חכם לך וישמה לבי גם אני" (משלי כג, טו),

ואומר "חכם בני ושמח לבי ואשיבה הרפי דבר" (שם כו, יא).

רפ"י

לולא האמנתי לראות בטוב ה'.
 כבר טרדוני מיראתך כמו שנאמר
 כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת
 ה' לאמר לך עבוד וגוי (שמואל א
 כו):

נקוד על לולא. לדרוש את הנקודה
 שהיא ממעטת את משמעות
 הכתוב לומר שלא דבר ברור היה
 לו לראות בטוב ה'. לולא לשון אם
 לא כמו לולי אלהי אבי וגוי היה לי
 (בראשית לא):

שמא יגרום החטא. תירוצא הוא
 לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד
 וזה שספק בידו אם יראה בטוב ה'
 לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום
 החטא מלראות בטוב:

ויירא יעקב. שמא אחר הבטחה
 חטאתי וכדתיניא שהחטא גורם
 שאין ההבטחה מתקיימת:

ביאה ראשונה. שבאו בימי
 יהושע:

ביאה שנייה. כשעלו מגלות בבל
 בימי עזרא:

ראויים היו ליעשות להם נס.
 לבוא ביד רמה:

אלא שגרום החטא. ולא הלכו אלא
 ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס
 נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש
 ולדריוש האחרון:

ודוד מי קרי לנפשיה "חסיד"!?!

והכתיב: **"לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים"** (תהלים כו, יג)

ותנא משמיה דרבי יוסי:

"למה נקוד על "לולא"?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא:

רבנו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא,

אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו?"

שמא יגרום החטא, כדרכי יעקב בר אידי,

דרכי יעקב בר אידי רמי:

כתביב: **"והנה אנכי עמך ושמרתיה בכל אשר תלך"** (בראשית כח, טו),

וכתיב: **"ויירא יעקב מאד"**.

אמר: **שמא יגרום החטא'.**

כדתיניא:

"עד יעבר עמך ה', עד יעבר עם זו קניית" (שמות טו, טז),

"עד יעבר עמך ה'" - זו ביאה ראשונה.

"עד יעבר עם זו קניית" - זו ביאה שנייה,

מכאן אמרו חכמים: **ראויים היו ישראל אל ליעשות להם נס בימי עזרא,**

כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון.

אלא שגרום החטא."

11. ד, א-ב

רפ"י

חכמים כמאן סבירא להו. במשמעות בשכבך האמור בתורה: אי כר' אליעזר סבירא להו. דאית ליה בשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר: לימרו כר' אליעזר. דאמר סוף האשמורה הראשונה דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן: ואי כרבן גמליאל סבירא להו. דמשמע ליה בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה: לימרו כר' ג. עד עמוד השחר: מן העבירה. שמא יסמוך על שהות שיש לו כדתניא: קימעא. מעט: משום אונס שינה. התוקפתו לעבור על דברי חכמים הוזקקו להזהירו יותר: ממאן דאמר. לקמן בפי תפלת השחר (דף כז:). אמר מר קורא ק"ש. של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל:

"וחכמים אומרים: עד חצות".

דב

חכמים כמאן סבירא להו? אי כרבי אליעזר סבירא להו - לימרו כרבי אליעזר! ואי כרבן גמליאל סבירא להו - לימרו כרבן גמליאל!

לעולם כרבן גמליאל סבירא להו, והא דקא אמרי "עד חצות" - כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

כדתניא:

"חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר 'אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא, ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הננסת אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה".

מאי שנא ככל דוקתא דלא קתני: "חייב מיתה", ומאי שנא הכא דקתני "חייב מיתה"?

איבעית אימא: משום דאיכא אונס שינה.

ואיבעית אימא: לאפוקי ממאן דאמר: "תפלת ערבית רשות", קא משמע לן דחובה.

12. ד, ב

רש"י

מסייע ליה לר' יוחנן. דאמר ערבית נמי ק"ש ואחר כך תפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ודלא כר' יהושע בן לוי דאמר תפלה ואחר כך ק"ש:
זה הסומך. וכל שכן דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר לג) וסמיכת גאולה לתפלה רמוזה דוד בספר תהלים דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים יט) וסמך ליה יענך ה' ביום צרה (שם כ) ואמרי' בברכות ירושלמי (פ"א) מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו:
באמצע תקנום. בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש:
גאולה מאורתא לא הוי. הילכך גאולה דאורתא לא חשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה:
מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה. דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך:

אמר מר:

"קורא קריאת שמע ומתפלל".

מסייע ליה לרבי יוחנן.

דאמר רבי יוחנן:

איזהו בן העולם הבא?

זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית.

רבי יהושע בן לוי אומר:

תפלות באמצע תקנום.

במאי קא מפלגי?

אי בעית אימא קרא,

אי בעית אימא סברא.

אי בעית אימא סברא:

דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי,

אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא.

רבי יהושע בן לוי סבר:

כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא.

ואיבעית אימא קרא:

ושניהם מקרא אחד דרשו,

"בשכבה ובקומה",

רבי יוחנן סבר: מקיש שכבה לקימה,

מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה,

אף שכבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה.

רבי יהושע בן לוי סבר:

מקיש שכבה לקימה,

מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו,

אף שכבה נמי קריאת שמע סמוך למטתו.

מתיב מר בריה דרבינא:

"בערב מברך שתיים, לפניך, ושתיים לאחריה".

ואי אמרת בעי לסמוך - הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר 'השכיבנו'!

אמר:

כיון דתקינו רבנן 'השכיבנו', כגאולה אריכתא דמיא.

דאי לא תימא הכי, שחרית היכי מציי סמך?

והא אמר רבי יוחנן: בתחלה אומר: "ה' שפתי תפתח" (תהלים נא, ז),

ולבסוף הוא אומר: "יהיו לדצון אמרי פי" (תהלים יט, טו).

אלא,

התם כיון דתקינו רבנן למימר "ה' שפתי תפתח" - כתפלה אריכתא דמיא,

הכא נמי, כיון דתקינו רבנן למימר 'השכיבנו' - כגאולה אריכתא דמיא.

13. ד, ב

רס"י

שלש פעמים. כנגד שלש תפלות:
דאית ביה תרתי. דאתי באל"ף
 ביי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל
 חי:
אפילו הכי. אף על פי שהפסיק
 נו"ן מפני נפילה שבה ולא אבה
 לרמזה חזר ורמז סמיכת הנפילה
 תכף לה:
ויעף אלי. בפריחה אחת ולא
 הרגיע בינתים:
מועף ביעף. שתי פריחות:
באחת. בפריחה אחת:
אמרו בלבבכם. אמרו מה שכתוב
 על לבבך (דברים ו):
על משכבכם. שנאמר בשכבך:
ודומו. בשינה אחרי כן:

אמר רבי אלעזר בר אבינא:⁷

כל האומר **"תהלה לדוד"** בכל יום שלש פעמים,
 מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

מאי טעמא?

אילימא משום דאתי באל"ף ב"ת - נימא: **"אשרי תמימי דרך"** דאתי בתמניא אפיון!

אלא משום דאית ביה: **"פותח את נדך"**⁸ (תהלים קמה, טז).

נימא 'הלל הגדול' דכתיב ביה: **"נתן להם לכל בשר"**⁹ (תהלים קלו, כה)!

אלא משום דאית ביה תרתין.

אמר רבי יוחנן:

מפני מה לא נאמר נו"ן ב"אשרי"?

מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל,

דכתיב: **"נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל"**¹⁰ (עמוס ה, ב).

במעבא מתרצי לה הכי:

נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל.

אמר רב נחמן בר יצחק:

אפילו הכי, חזר דוד וסמך ברוח הקדש,

שנאמר: **"סומך ה' לכל הנופלים"**.

אמר רבי אלעזר בר אבינא:

גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל.

דאילו במיכאל כתיב: **"ויעף אלי אחד מן השופים"** (ישעיהו ו, ו),

ואילו גבי גבריאל כתיב: **"והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף ביעף"** (דניאל ט, כא).

מאי משמע דהאי **"אחד"** מיכאל הוא?

אמר רבי יוחנן:

אתי **"אחד"** **"אחד"**,

כתיב הקא **"ויעף אלי אחד מן השופים"** (ישעיהו ו, ו),

וכתיב התם: **"והנה מיכאל אחד השופים הראשונים בא לעזרני"** (דניאל י, ג).

תנא:

"מיכאל באחת,

גבריאל בשתיים,

אליהו בארבע.

ומלאך המות בשמנה, בשעת המגפה באחת."

⁷ ע"פ מסורת הש"ס וכתב"י.

⁸ פותח את ידך ומשב יע לכל חי רצון

⁹ נתן להם לכל בשר כי לעולם חסדו

¹⁰ נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל נטשה על אדמתה אין מוקימה

14. ד, ב - ה, א

רפ"י

ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך: ירגיז יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע: ודומו סלה. יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: זה מקרא. חומש שמצוה לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו במשנה: זה גמרא. סברת טעמי המשניות שממנו יוצאה הוראה. אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מבלי העולם במס' סוטה (דף כב.). כאילו אוהז חרב של שתי פיות בידו. להרוג את המזיקין: מאי משמע. דבקריאת שמע: התעייף עיניך בו. אם תכפל וסגרת עיניך בתורה היא משתכחת ממך: ובני רשף יגביהו עוף. העוף מסלקם ממך: קטב מרירי. זה שם שד הצהרים במסכת פסחים (דף קיא.): ולחומי רשף. כתיב בין רעב למזיקין נדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין:

אמר רבי יהושע בן לוי:

אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מפתו.

אמר רבי יוסי:

מאי קרא?

"דגוזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה" (תהלים ד, ה).

אמר רב נחמן:

אם תלמיד חכם הוא אין צריך.

ה, א

אמר אביי:

אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי,

בגון: "בנידך אפקיד רוחי, פדיתה אותי ה' אל אמת" (תהלים לא, ו).

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש:

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע,

שנאמר: "דגוזו ואל תחטאו",

אם נצחו - מוטב,

ואם לאו - יעסוק בתורה,

שנאמר: "אמרו בלבבכם".

אם נצחו - מוטב,

ואם לאו - יקרא קריאת שמע,

שנאמר "על משכבכם".

אם נצחו - מוטב,

ואם לאו - יזכור לו יום המיתה,

שנאמר "ודמו סלה".

ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש:

מאי דכתיב: "ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר פתבתי להודתם"¹¹ (שמות כה, יב)?

"לחת" - אלו עשרת הדברות,

"תורה" - זה מקרא,

"המצוה" - זו משנה,

"אשר פתבתי" - אלו נביאים וכתובים,

"להודתם" - זה תלמוד,

מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.

אמר רבי יצחק:

כל הקורא קריאת שמע על מפתו,

כאלו אוהז חרב של שתי פיות בידו,

שנאמר: "דוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם" (תהלים קמט, ו).

מאי משמע?

אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי:

מרישא דענינא, דכתיב: "יעלוזו חסידים בכבוד ורגזו על משכבותם" (תהלים קמט, ה).

וכתיב בתרייה: "דוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם" (תהלים קמט, ו).

ואמר רבי יצחק:

כל הקורא קריאת שמע על מפתו מזיקין בדילין הימנו.

שנאמר: "ובני רשף יגביהו עוף"¹² (איוב ה, ז),

ואין עוף אלא תורה,

שנאמר: "התעייף עיניך בו ואיננו" (משלי כג, ה).

ואין רשף אלא מזיקין,

שנאמר: "מזי רעב ולחמי רשף וקטב מורידי"¹³ (דברים לב, כד).

¹¹ עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר פתבתי להודתם

¹² אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף

15. ה, א-ב

רס"י

אפילו תינוקות של בית רבן יודעים. שהתורה מגינה שלמדין מספר חומש אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתני וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב כבר למדו:

החשייתי מטוב. מן התורה:

וכאבי נעכר. מכה עכורה:

המוכר עצב. שפירש הימנו דבר

חשוב כזה ומתוך דחקו מכרו:

ושמח. שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשבחה לפניהם בלקח טוב אחר שנתנה להם:

שפפש ולא מצא. לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוי יסורין הללו לבא:

אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי תלמוד תורה:

יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכויותיו:

וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין:

אשם. קרבן:

נפשו. מדעתו:

אמר רבי שמעון בן לקיש:

כל העוסק בתורה יסורין בדין הימנו,

שנאמר: **"ובני רשף יגביהו עוף"** (איוב ה, ז).

ואין "עוף" אלא תורה,

שנאמר **"התעף עיניך בו ואיננו"** (משלי כג, ה),

ואין "רשף" אלא יסורין,

שנאמר: **"מזי רעב ולחמי רשף"** (דברים לב, כד).

אמר ליה רבי יוחנן:

הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו,

שנאמר: **"ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלוקיך, והישיר בעיניו תעשה,**

והאונת למצותיו ושמרת כל קיו,

כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך" (שמות טו, כו)!

אלא, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק,

הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו,

שנאמר: **"ונאלמתי דומיה החשייתי מטוב וכאבי נעכר"** (תהלים לט, ג),

ואין "טוב" אלא תורה,

שנאמר: **"כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו"** (משלי ד, ב).

אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא:

בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם - אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב, ולוקח שמחה,

אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן,

נתן להם תורה לישראל ושמחה, שנאמר: **"כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו"** (משלי ד, ב).

אמר רבא ואיתימא רב חסדא:

אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפושפש במעשיו,

שנאמר: **"נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'"** (איכה ג, מ).

פושפש ולא מצא - יתלה בטול תורה,

שנאמר: **"אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו"** (תהלים צד, יב),

ואם תלה ולא מצא - בידוע שיסורין של אהבה הם,

שנאמר: **"כי את אשר יאהב ה' יוכיח"**¹⁴ (משלי ג, יב).

אמר רבא אמר רב סחודה אמר רב הונא:

כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו - מדכאו ב'סורין,

שנאמר: **"וה' חפץ דכאו החלי"**¹⁵ (ישעיה נג, י'),

יכול אפילו לא קבלם מאהבה?

תלמוד לומר: **"אם תשים אשם נפשו"** (ישעיה נג, י'),

מה "אשם" לדעת, אף יסורין.

ואם קבלם מה ש'כרו?

"ויראה זרע יאריך ימים" (ישעיה נג, י').

ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו,

שנאמר: **"והפץ ה' בידו יצלה"** (ישעיה נג, י').

פ'ליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא.

חד אמר: אלו הם יסורין של אהבה:

כל שאין בהן בטול תורה,

שנאמר: **"אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו"** (תהלים צד, יב).

וחד אמר: אלו הם יסורין של אהבה:

כל שאין בהן בטול תפלה,

שנאמר: **"ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתני וחסדו מאתני"** (תהלים סו, כ).

¹³ מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרידי ושוו בהמות אשלח בם עם חמת זוחלי עפר

¹⁴ כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה

¹⁵ וה' חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלה.

רש"י

דבר זה. שאשרי אדם אשר תיסרנו
 יה: **מתורתך תלמדנו.** כלומר מתורתך
 אנו למדין אותו: **נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה**
דברי הברית. אחר הקלות נאמר
 במשנה תורה: **אף יסורין ממרקין כל עונותיו של**
אדם. גרסי: **ודרך חיים.** חיי העוה"ב הויין לו
 תוכחות מוסר לאדם: **ובנים.** קא סלקא דעתיה הקובר
 את בניו: **ארבע מראות.** שאת ותולדתה
 בהרת ותולדתה. בהרת עזה כשלג
 שניה לה כסיד ההיכל. שאת כצמר
 לבן שניה לה כקרום ביצה:

אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא:
 הכי אמר רבי חייא בר אבא:
 אלו ואלו יסורין של אהבה הן,
 שְׁנַאמַר: **"כי את אשר יאהב ה' יוכיח"**,
 אלא מה תלמוד לומר **"ומתורתך תלמדנו"**? אל תקרי **"תלמדנו"**, אלא **"תלמדנו"**:
 דכר זה, מתורתך תלמדנו,
 קל וחומר משן ועין,
 מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם, עבד יוצא בהן לחרות,
 יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה.

והיינו דרבי שמעון בן לקיש,
 דאמר רבי שמעון בן לקיש:
 נאמר **"ברית"** במלח, ונאמר **"ברית"** ביסורין,
 נאמר **"ברית"** במלח, דכתיב: **"ולא תשביית מלח ברית"** ¹⁶ (ויקרא ב, יג),
 ונאמר **"ברית"** ביסורין, דכתיב: **"אלה דברי הברית"** (דברים כח, טט),
 מה **"ברית"** האמור במלח, מלח ממתקת את הבשר,
 אף **"ברית"** האמור ביסורין, יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

תניא:
"רבי שמעון בן יוחאי אומר:
 לשל מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל,
 וכוּלָּן לא נתן אלא על ידי יסורין,
 אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא.
 תורה מנין?
 שְׁנַאמַר: **"אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, ומתורתך תלמדנו"** (תהלים צד, יב).
 ארץ ישראל?
"כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיו מיסר" (דברים ה, ה),
 וכתוב בתורה: **"כי ה' אלהיו מביאך אל ארץ טובה"**.
 העולם הבא?
 דכתיב: **"כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר"** (משלי ו, כג).

תני תנא קמיה דרבי יוחנן:
"כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו - מוחליו לו על כל עונותיו".

הב,

אמר ליה רבי יוחנן:
 בשלמא **"תורה וגמילות חסדים"** דכתיב: **"בהסד ואמת יכפר עון"** (משלי טז, ו),
"חסד" - זו גמילות חסדים,
 שְׁנַאמַר: **"דודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד"** (משלי כא, כא),
"אמת" - זו תורה,
 שְׁנַאמַר: **"אמת קנה ואל תמכר"** ¹⁷ (משלי כג, כג).
 אלא **"קובר את בניו"** מנין?

תנא ליה ההוא סבא משום **רבי שמעון בן יוחאי:**
 אתיא **"עון"** **"עון"**.
 כתיב הכא: **"בהסד ואמת יכפר עון"** (משלי טז, ו),
 וכתוב התיב: **"ומשלים עון אבות אל חיק בניהם"** (ירמיהו לב, יח).

אמר רבי יוחנן:
 נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה.
 ו"נגעים" לא?!
 והתניא:
"כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו אינו אלא מזבח בפרה!"

"מזבח בפרה" - הווי,
"יסורים של אהבה" - לא הווי.

¹⁶ ולא תשביית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח
¹⁷ אמת קנה ואל תמכר חכמה ומוסר ובינה

וְאִי בְּעִית אֵימָא:
הָא לֵן וְהָא לְהוּ.

וְאִי בְּעִית אֵימָא:
הָא בְּצַנְעָא, הָא בְּפִרְהֶסְיָא.

"וּבְנִים" לֹא?!

הִיכִי דְמִי?

אֵילֵימָא דְהוּוּ לְהוּ וּמְתוּ -

וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

דִּין גְּרָמָא דְעֵשִׂירָאָה בִּיר!

אָלָא הָא - לֹא הוּוּ לִיהַּ כְּלָל.

וְהָא - דְהוּוּ לִיהַּ וּמְתוּ.

רַבִּי חִיַּיא בַר אֲבָא חֲלַשׁ, עַל לְגַבִּיהַּ רַבִּי יוֹחָנָן,

אָמַר לִיהַּ: חֲבִיבִין עֲלִידְךָ יְסוּרִין?

אָמַר לִיהַּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן.

אָמַר לִיהַּ: הֵב לִי יָדְךָ.

יְהֵב לִיהַּ יְדִיהַּ, וְאוֹקְמִיהַּ.

רַבִּי יוֹחָנָן חֲלַשׁ, עַל לְגַבִּיהַּ רַבִּי חֲנִינְיָא,

אָמַר לִיהַּ: חֲבִיבִין עֲלִידְךָ יְסוּרִין?

אָמַר לִיהַּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן.

אָמַר לִיהַּ: הֵב לִי יָדְךָ.

יְהֵב לִיהַּ יְדִיהַּ, וְאוֹקְמִיהַּ.

אֲמַאי? לֹקִים רַבִּי יוֹחָנָן לְנַפְשִׁיהַּ!

אָמְרִי:

אֵין חֲבוּשׁ מְתִיר עֲצָמוּ מִבֵּית הָאֲסוּרִים.

רַבִּי אֶלְעָזָר חֲלַשׁ, עַל לְגַבִּיהַּ רַבִּי יוֹחָנָן,

חָזָא דְהוּוּ קָא גָנִי בְּבֵית אָפֶל.

גְּלִייהַּ לְדִרְעִיהַּ וְנִפְל נְהוּרָא,

חֲזִייהַּ דְהוּוּ קָא בְּכִי רַבִּי אֶלְעָזָר.

אָמַר לִיהַּ: אֲמַאי קָא בְּכִית?

אִי מְשׁוּם תוֹרָה - דְלֹא אֲפִשְׁתָּ, שְׁנִינוּ: "אֶחָד הַמְרַבֶּה וְאֶחָד הַמְמַעֵט, וּבִלְבָד שְׂכִיבִין לְבוּ לְשָׂמִים!"

וְאִי מְשׁוּם מְזוּנִי - לֹא כָל אָדָם זֹכֵה לְשִׁתִּי שְׁלִחְנוֹת!

וְאִי מְשׁוּם בְּנִי - דִּין גְּרָמָא דְעֵשִׂירָאָה בִּיר!

אָמַר לִיהַּ: לְהָא שׁוֹפְרָא דְבָלִי בְּעַפְרָא קָא בְּכִינָא,

אָמַר לִיהַּ: עַל דָּא וְדָא קָא בְּכִית, וּבְכֹו תַרְוִייהוּ.

אֲדַהֲכִי וְהִכִּי אָמַר לִיהַּ: חֲבִיבִין עֲלִידְךָ יְסוּרִין?

אָמַר לִיהַּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן.

אָמַר לִיהַּ: הֵב לִי יָדְךָ.

יְהֵב לִיהַּ יְדִיהַּ, וְאוֹקְמִיהַּ.

רַב הוּנָא תְקִיפּוּ לִיהַּ אַרְבַּע מָאָה דְנִי דְחַמְרָא,

עַל לְגַבִּיהַּ רַב יְהוּדָה אַחוּיהַּ דְרַב סְלָא חֲסִידָא, וְרַבְנָן וְאֲמַרִי לִיהַּ רַב אֲדָא בַר אַהֲבָה וְרַבְנָן,

וְאֲמַרוּ לִיהַּ: לְעֵינ מַר בְּמִילִיהַּ.

אָמַר לְהוּ: וּמִי חֲשִׁידָנָא בְּעֵינֵיכֹו?

אָמַרוּ לִיהַּ: מִי חֲשִׁיד קוּדְשָׁא בְרִיק הוּא דְעֵבִיד דִּינָא בְלֹא דִינָא?!

אָמַר לְהוּ: אִי אֵיכָא מֵאן דְשָׁמִיעַ עָלֵי מִלְתָּא, לִימָא.

אָמַרוּ לִיהַּ: הִכִּי שָׁמִיעַ לָן, דְלֹא יְהִיב מַר שְׁבִישָׁא לְאַרְסִייהַּ.

אָמַר לְהוּ: מִי קָא שְׁבִיק לִי מִיַּדִּי מִינִי? הָא קָא גָנִיב לִיהַּ כּוּלִייהַּ!

אָמַרוּ לִיהַּ: הֵינּוּ דְאֲמַרִי אֵינְשֵׁי: "בְּתַר גָּנְבָא גָנוּב, וְטַעֲמָא טַעִים".

אָמַר לְהוּ: קַבִּילְנָא עָלֵי דִיהִיבְנָא לִיהַּ.

אֵיכָא דְאֲמַרִי: הֲדַר חֲלָא וְהוּוּ חַמְרָא.

וְאֵיכָא דְאֲמַרִי: אֵימָר חֲלָא, וְאִיזְדְּבוּ בְדַמִּי דְחַמְרָא.

רַבִּי

הָא לֵן וְהָא לְהוּ. בִּיאִי שַׁעֲרֵי חוּמָה
מִקְוֹדֹשׁוֹת בְּהַ וּמְצוּרַע טַעוּן שִׁילוּחַ
חוּצָה לְחַן אֵינְךָ יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה.
בְּבַל שְׁאִין טַעוּנִין שִׁילוּחַ וְחַן מְזַבַּח
כִּפְרָה הוּוּ יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה:

בְּצַנְעָא. תַּחַת בְּגָדִיו:

דִּין גְּרָמָא דְעֵשִׂירָאָה בִּיר. זֶה עֵצֶם
שֶׁל בֶּן עֶשְׂרֵי שְׁמַת לוֹ:

בִּיר. כְּמוֹ בֶר וְצַר עֵצֶם פְּחוֹת
מִכְשֵׁעוּרָה מִמְנוּ בְּסוּדְרוֹ לַעֲגַמַת
נֶפֶשׁ. וְגַבְרָא רַבָּא כְרִיִּי לֹא בָאוּ לוֹ
יְסוּרִין שְׁאִין שֶׁל אַהֲבָה:

דְהוּוּ לְהוּ בְנִים וּמְתוּ. הוּוּ לְהוּ
יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה שֶׁהֵאֱבַלּוֹת
מִכִּפְרַת עַל עוֹוֹנוֹתֵינוּ:

גְלִייהַּ. רַי יוֹחָנָן לְדַרְעִיהַּ:

וְנִפְל נְהוּרָא. שְׁהִיהַּ בְּשֵׁרוֹ מִבְּהִיק
שִׁיפָה הִייהַּ מֵאֵד כְּדֹאמְרִין בְּבִ"מ
בְּהַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (דף פד.).

אִי מְשׁוּם תוֹרָה. שֶׁלֹּא לְמַדַּת הַרְבֵּה
כְּרַצוּנָךְ:

אֶחָד הַמְרַבֶּה וְאֶחָד הַמְמַעֵט.
לְעֵינִין קִרְבָּנוֹת שְׁנוּיָהּ בְּשִׁלְחָהּ
מִנְחוֹת (דף קי.) נֹאמַר בְּעוֹלַת
בְּהֵמָה רִיחַ נִיחוּחַ וּבְמִנְחַת רִיחַ
נִיחוּחַ לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֶחָד הַמְרַבֶּה וְכוּ':

אִי מְשׁוּם מְזוּנִי. שְׁאִינְךָ עֹשֶׂה:

עַל דָּא וְדָא קָא בְּכִית. עַל זֶה וְדָא
יֵשׁ לְךָ לְבָבוֹת:

דְנִי. חֲבִיבוֹת:

תְקִיפּוּ. הַחֲמִיצוֹ:

לִיעֵינִין מַר בְּמִילִיהַּ. יִפְשַׁפֵּשׁ
בְּמַעֲשָׂיו:

אִי אֵיכָא דְשָׁמִיעַ עָלֵי מִילְתָּא
לִימָא. אִם יֵשׁ בְּכֶם שִׁמְעַת עָלֵי דְבַר
שְׁאִנִּי צְרִיךְ לְחַזֹּר בִּי יוֹדֵעֵנִי:

שְׁבִישָׁא. חֲלַקוּ בְּזִמְרוֹת הַגֶּפֶן
שְׁחוֹתְכִין מֵהֵן בְּשַׁעַת הַזְּמִיר וְתַנֵּן
(בְּבִ"מ דף קג.) כֶּשֶׁם שְׁחוֹלְקִין בֵּינָן
כַּךְ חוֹלְקִין בְּזִמְרוֹת וּבְקִנִּים
שְׂרִיגִים מִתְרַגְּמִין שְׁבִישֵׁן
(בְּרֵאשִׁית מ):

מִי שְׁבִיק לִי מִיַּדִּי מִינִיהַּ. וְכִי אֵינוֹ
חֲשׂוֹד בְּעֵינֵיכֶם שֶׁהוּא גּוֹנֵב לִי
הַרְבֵּה יוֹתֵר מִחֲלַקוֹ:

בְּתַר גָּנְבָא גָנוּב כּוּ'. הַגּוֹנֵב מִן הַגֵּנֵב
אִף הוּא טוֹעֵם טַעֵם גָּנֵב:

16. ה, ב

רש"י

סמוך למטתי. כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל:
צפון לדרום. ראש ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות:
וצפונך. לשון צפון וסיפיה דקרא ישבעו בנים:
תמלא בטנם. תמלא ימי הריונם:

תנ"א:

"אבא בנימין אומר:

על שני דברים הייתי מצטער כל ימי:

על תפילתי שתהא לפני מטתי,

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום."

"על תפילתי שתהא לפני מטתי" -

מאי "לפני מטתי"?

אילימא לפני מטתי ממש,

והאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי הושע בן לוי:

מניין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר?

שנאמר: "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל!"

לא תימא: "לפני מטתי",

אלא אימא: "סמוך למטתי".

"ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום",

דאמר רבי חמא ברבי חנינא, אמר רבי יצחק:

כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים,

שנאמר: "וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים"¹⁸ (תהלים יז, ד).

רב נחמן בר יצחק אמר:

אף אין אשתו מפלת נפלים.

כתב הקא: "וצפונך תמלא בטנם",

וכתיב התם: "וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה" (בראשית כה, כד).

¹⁸ וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים והניחו יתרו לעוליהם.

17. ה, ב - ו, א

כ"ט

תנ"א:

"אבא בנימין אומר:

שנים שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם להתפלל, ולא המתין את חברו ויצא: טורפין לו תפלתו בפניו,

שנאמר: "טורף נפשו באפו הלמענה תעזב ארץ" ¹⁹ (איוב יח, ד),

ולא עוד, אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל,

שנאמר: "ויעתק צור ממקומו",

ואין "צור" אלא הקדוש ברוך הוא,

שנאמר: "צור ילדך תשי" ²⁰ (דברים לב, יח).

ואם המתין לו מה שברו?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

זוכה לברכות הללו:

שנאמר: "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים.

ויהי כחול זרעה וצאצאי מעריך" ²¹ (ישעיה מח, יח-יט) וגו'.

א, ו

תנ"א:

"אבא בנימין אומר:

אלמלי נתנה רשות לעין לראות,

אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המדיקין".

אמר אביי:

אינהו נפיש מיון, וקיימי עלון כי כסלא לאוגיא.

אמר רב הונא:

כל חד וחד מיון, אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה ²².

אמר רבא:

האי דוחקא דהוי ב'כלה' מנייהו הוי?

הני ברפי דשלהי מנייהו.

הני מאני דרבנן דבלו, מחופיא דידהו.

הני פרעי דמנאפון, מנייהו.

האי מאן דבעי למידע להו,

לייתי קיטמא נהילא, ונהדר אפוגייה, ובצפרא חזי כי פרעי דתרנגולא.

האי מאן דבעי למחזינהו,

לייתי שילייתא דשונרתא, אוקמתא בת אוקמתא, בוכרתא בת בוכרתא,

וליקליה בנורא, ולשחקיה, ולימלי עיניה מניה, וחוזי להו.

ולשדייה בגובתא דפרזלא, ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא, דילמא גנבי מניה,

ולחתום פומיה כי דהיכי לא ליתגק.

רב ביבי בר אבוי עבד קמי,

חזא ואתגק,

בעו רבנן רחמי עליה,

ואתסי.

טורף נפשו באפו. לך אומר אשר גרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה' (ש"א א):

הלמענה תעזב ארץ. וכי סבור היית שבשבילך שיצאת תסתלק השכינה ויעזוב את חברך המתפלל לפניו:

לוא הקשבת. לשון המתנה היא:

למצותי. בשביל מצותי אשר צויתי לגמול חסד:

לראות. כל השדים העומדים לפניו:

כי כסלא לאוגיא. כשורת חפירה המקפת האוגיא שעושין תחת הגפנים כמו ששינו (מ"ק דף ב) אין עושין אוגיות לגפנים לאסוף שם מים להשקות הגפן. כסלא הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא והגפן נטוע בתל ובריש נדרים (דף ו ב) הדין אוגיא להוי פאה:

האי דוחקא דהוי בכלה. פעמים שבני אדם יושבים רווחים ביום השבת שבאין לשמוע דרשה ודומה להם כיושבים דחוקים:

הני ברפי דשלהי. ברכים עייפים:

מאני דרבנן דבלו. בגדי התלמידים שבלים מהר והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם:

מחופיא דידהו. באין המזיקים ויושבין אצלם ומתחככים בהם. חופיא לשון חופף ומפספס (שבת דף ט) פריייר (חכוד) בלע"ז:

שלייתא דשונרתא. שליית הולד של חתול נקבה:

בוכרתא. הבכורה לאמה:

בת בוכרתא. ואף אמה היתה בכורה:

ולימלי עיניה מניה. ישים ממנה מעט בעיניו כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מלוי לפי שבדבר מועט הוא מלא:

גובתא דפרזלא. קנה חלול של ברזל:

ולחתמיה. לקנה:

בגושפנקא דפרזלא. בחותם של ברזל דבמדי דצייר וחתים לית להו רשותא כדאמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קה ב):

¹⁹ "טורף נפשו באפו הלמענה תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו".

²⁰ צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך

²¹ לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים. ויהי כחול זרעה וצאצאי מעריך כמעותיו, לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני

²² יפל מצדך אלף ורבבה מימיה אליך לא יגש. (תהלים צא, ז)

רפ"ו

במקום רנה. בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב:
בעדת אל. בבית מועד שלו:
ומנין לעשרה וכו'. עדה קרויה בעשרה שט' עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר יד) יצאו כלב ויהושע:

בקרב אלהים ישפוט. ואין בית דין קרוים אלהים אלא בגי' בפ"ק דסנהדרין (דף ג:):
ויקשב ה'. ממותין להם שם:
אשר אזכיר את שמי. אשר יזכר שמי על מצותי ודברי:
אבא אליך. לשון יחיד הוא:
מכתבן מליהו. כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (סיפא דקרא):
קדמה שכינה ואתיא. קודם שיהיו כל העשרה:
נצב בעדת אל. מעיקרא משמע:
עד דיתבי. כדכתיב ישפוט. בשעת המשפט:

תניא:

"אבא בנימין אומר:

אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת,
 שנאמר: "לשמע אל ה' ואל התפלה"²³ (מלכים א ח, כח).
 במקום רנה, שם תהא תפלה."

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק:

מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת?

שנאמר: "אלהים נצב בעדת אל"²⁴ (תהלים פב, א).

ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם?

שנאמר: "אלהים נצב בעדת אל" (תהלים פב, א).

ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם?

שנאמר: "בקרב אלהים ישפט" (תהלים פב, א).

ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם?

שנאמר: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה'"²⁵ (מלאכי ג, טז).

מאי "ולחושבי שמו"?

אמר רב אשי:

חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס, ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה.

ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו?

שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" (שמות כ, כא).

וכי מאחר דאפילו חד, תרי מבציא?!

תרי מכתבן מליהו בספר הזכרונות,

חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות.

וכי מאחר דאפילו תרי, תלתא מבציא?!

מהו דתימא: דינא שלמא בעלמא הוא, ולא אתיא שכינה,

קמשמע לן: דדינא נמי היינו תורה.

וכי מאחר דאפילו תלתא, עשרה מבציא?!

עשרה קדמה שכינה ואתיא,

תלתא עד דיתבי.

²³ לשמע אל ה' ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום²⁴ אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט²⁵ אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו

19. ו, א-ב

רש"י

עוז לעמו. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך:
מה כתיב בהו. בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידה מאי כתיב בהו:
האמרת. לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד). ישתבחו:
בשאר בתי מאי. שהרי ארבעה בתים הם.
וכלוהו כתיבי באדרעיה. כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות (דף לד:) וכל הפרשיות כתובות בו:

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין? שְׁנַאֲמַר: "נִשְׁבַּע ה' בַּיָּמִינוּ וּבְזִרְעוֹ עֹז" (ישעיהו סב, ח), "בַּיָּמִינוּ" - זו תורה, שְׁנַאֲמַר: "מַיְמֵינוּ אֵשׁ דַּת לָמוֹ" (דברים לג, ב), "וּבְזִרְעוֹ עֹז" - אלו תפילין, שְׁנַאֲמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן" (תהלים כט, יא). ומנין שהתפילין עוז הם לְיִשְׂרָאֵל? דְּכִתְיִב: "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וְרָאוּ מִמֶּךָ" (דברים כח, י). וְתִנָּא:
"דבי אליעזר הגדול אומר:
אלו תפילין שבראש".

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייה בר אבין: הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו?

אמר ליה רב חייה בר אבין:
"ומי פעמך ישראל גוי אחד בארץ" (דברי הימים א יז, כא).

ומי משתבח קודשא ברוך הוא בשבחיהו ישראל?

אין,
 דְּכִתְיִב: "אֵת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם"²⁶ (דברים כו, יז).
 וְכִתְיִב: "וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם"²⁷ (דברים כו, יז-יח).

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל:
 אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם,
 ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם.
 אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שְׁנַאֲמַר "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד),
 ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שְׁנַאֲמַר: "וּמִי פַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ" (דברי הימים א, יז, כא).

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי:
 תינח בחד ביתא, בשאר בתי מאי?

אמר ליה:
"כי מי גוי גדול"²⁸ (דברים ד, ז),
"ומי גוי גדול"²⁹ (דברים ד, ח),
"אשדריך ישראל"³⁰ (דברים לג, כט),
"או הנסה אלהים"³¹ וגו' (דברים ד, לד),
"ולתתך עליון"³² (דברים כו, יט).

אי הכי,
 נפיש ליה טובי בתי!

אלא, **"כי מי גוי גדול"** דמיינן להדרין, בחד ביתא.
"אשדריך ישראל" "ומי פעמך ישראל" בחד ביתא,
"או הנסה אלהים" בחד ביתא,
"ולתתך עליון" בחד ביתא.

וכולהו כתיבי באדרעיה. **וב,**

²⁶ אֵת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצוותיו ומשפטיו ולשמוע בקולו
²⁷ וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמור כל מצוותיו
²⁸ כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לֹא אֱלֹהִים קְרוּבִים אֵלָיו, כֹּה' אלוהינו בכל קראנו אליו
²⁹ וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לֹא חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כֻּלְּ הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם
³⁰ אֲשֶׁרְךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ עִם נוֹשֵׁעַ בְּה' מִגֵּן עוֹרֶךָ וְאֲשֶׁר חָרַב גְּאוֹתְךָ וַיִּכְחָשׁ אוֹיְבֶיךָ לְךָ וְאֵתָהּ עַל כְּמוֹתֵינוּ תִּדְרוּךְ
³¹ אוֹ הַנְּסָה אֱלֹהִים לְבוֹא לְקַחַת לֹא גּוֹי מִקִּרְבִּי גּוֹי בְּמַסּוֹת כְּאוֹתֵינוּ וּבְמוֹפְתִים
³² וְלִתְתֶךָ עֲלִיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וְלִהְיוֹתְךָ עִם קְדוּשַׁת ה' אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר

20. ו, ב

רש"י

משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: **ירא את ה'.** שהיה רגיל לבא אליו: **אשר הלך חשכים ואין נוגה לו.** אשר עתה הלך למקום חשך אשר ימנע עצמו מלהשכים לפתחי: **ואין עונה.** שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה: **אלקי אברהם.** שקבע מקום לתפלתו: **בעזרו.** כדרך שהיה עוזר לאברהם: **אל יפסיע פסיעה גסה.** לפי שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמושי: **נרדפה.** לשון מרוצה משמע שהרודף רץ: **לפרקא.** לשמוע הדרשה: **מחליין רבנן שבתא.** דאמר מר (שבת ד' קיג:) אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת שנאמר אם תשיב משבת רגלך: **אגרא דפרקא.** עיקר קבול שר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שר המרוצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שר למוד: **אגרא דכלה.** שבת שלפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל: **אגרא דשמעתא סברא.** שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר:

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקדוש ברוך הוא משאיל בו, שנאמר: **"מי ככם ירא ה' שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו"** (ישעיהו ג, י), אם לדבר מצוה הלך - **"נוגה לו"**, ואם לדבר הרשות הלך - **"אין נגה לו"**.

"יבטח בשם ה'" (ישעיהו ג, י) - מאי טעמא?

משום דהוה ליה לבטוח בשם ה', ולא בטח.

אמר רבי יוחנן:

בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת, ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס, שנאמר: **"מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה"** (ישעיהו ג, ב).

אמר רבי חלב, אמר רב הונא:

כל הקובע מקום לתפלתו, אלהי אברהם בעזרו, וקשמת אומרים לו: **"אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו"**.

ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום?

דכתיב: **"וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם"** (בראשית יט, כח), ואין 'עמידה' אלא תפלה, שנאמר: **"ויעמד פינחס ויפלל"** (תהלים קו, ל).

אמר רבי חלב, אמר רב הונא:

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה.

אמר אביי:

לא אמרו אלא למיפק, אבל למיעל - מצוה למרטה, שנאמר: **"נרדפה לדעת את ה'"** (הושע ו, ג).

אמר רבי זירא:

מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא, אמין: קא מחליין רבנן שבתא.

כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר: **"אחרי ה' ילכו כארצה ישאג"** (הושע יא, י), אנא נמי רהיטנא.

אמר רבי זירא:

אגרא דפרקא - רהטא.

אמר אביי:

אגרא דכלה - דוחקא.

אמר רבא:

אגרא דשמעתא - סברא.

אמר רב פפא:

אגרא דבי טמא - שת"קותא.

³³ מי ככם ירא ה' שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו, יבטח בשם ה' וישען באלהיו
³⁴ מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה... הן בגרתי אחרי ים אשים נהרות מדבר

כ"י

אגרא דתעניתא צדקתא. שנותנין
צדקה לערב לפרנסת העניים
שהתענו היום:
דלויי. להרים קול בלשון נהי
ועגמת נפש שיבכו השומעים:
מילי. לשמח החתן בדברים:

אמר מר זוטרא:
אגרא דתעניתא - צדקתא.

אמר רב ששת:
אגרא דהקפדא - דלויי.

אמר רב אשי:
אגרא דבי הלולי - מילי.

רפ"י

אחורי בית הכנסת. כל פתחי בית הכנסת היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה (פרק ג) מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו והא דרב הונא מוקי לה לאבי בדלא מהדר אפיה לבי כנישתא:

חלף הוא טייעא. סוחר ערבי: **כדו בר כדו שתי בר.** רשות כי האי דאמרינן בסוכה (ד' מה:) הא דעיילי בבר:

כרום זלות. סיפיה דקרא דלעיל:

דברים שעומדים ברומו של עולם.

כגון תפלה שעולה למעלה: **כיון שנצטרך אדם לבריות.** הוא זל בעיניהם:

לראשנו. להיות נושה בנו דמתרגמינן כנושה (שמות כב) כרשיא:

21. ו, ב

אמר רב הונא:

כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא 'רשע', שנאמר: **"סביב רשעים יתהלכון"**³⁵ (תהלים יב, ט).

אמר אביי:

לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי פנישתא, אבל מהדר אפיה לבי פנישתא - לית לן בה.

ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי פנישתא, ולא מהדר אפיה לבי פנישתא, חלף אליהו, חזיה, אידמי ליה כטייעא, אמר ליה: כדו בר קיימת קמי כרד?! שלף ספסרא וקטליה.

אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק: מאי **"כרום זלת לבני אדם"** (תהלים יב, ט)?

אמר ליה:

אלו דברים שעומדים ברומו של עולם, וכני אדם מזולזין בהו.

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כיון שנצטרך אדם לבריות, פניו משתנות ככרום, שנאמר: **"כרום זלת לבני אדם"**.

מאי **"כרום"**?

כי אתא רב דימי אמר:

עוף אחד יש בכרכי הים, ו"כרום" שמו, וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונים.

רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרוייהו:

כאלו נדון בשני דינים, אש ומים, שנאמר: **"הרפכת אנוש לראשנו באנו באש ובמים"** (תהלים סו, יב).

³⁵ סביב רשעים יתהלכון כרום זולזות לבני אדם

22. ו, ב

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא:
 לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה,
 שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה,
 שנאמר: **"ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר" וגו' "ענני ה' ענני"**³⁶ (מלכים א יח, לו-לז),
"ענני" - שתתן אש מן השמים,
"ענני" - שלא יאמרו מעשי כשפים הם.

רבי יוחנן אמר:
 אף בתפלת ערבית שנאמר:
"תמון תפילתי קטרתי לפניך משאת כפי מנחת ערב" (תהלים קמא, ב).

רב נחמן בר יצחק אמר:
 אף תפלת שחרית,
 שנאמר: **"ה' בקר תשמע קולי, בקר אענה לך ואצפה"** (שם, ד).

³⁶ ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך וכדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים

23. ו, ב

רפ"י

עובר בחמשה קולות. מזלזל בחמשה קולות שבירך בהן הקב"ה את ישראל: **אותן קולות דקודם מתן תורה הוו.** הנך קולות בתראי היינו הנך דאיירי בהו לעיל וקאמר דנראין היו ואע"פ שהקול אינו נראה זה נראה:
מביאים תודה בית ה'. כי אשיב את שבות וגו'. סיפיה דקרא דחמשה קולות דלעיל הוא:

³⁷ (ירמיה לג, יא).

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא:

כל הנהנה מסעדת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, שנאמר: **"קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה קול אומרים הודו את ה' צבאות"**

ואם משמחו מה שזכרו?

אמר רבי יהושע בן לוי:

זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות,

שנאמר: **"ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שופר" וגו', "ויהי קול השופר" וגו', "והאלהים יעננו בקול"**³⁸ (שמות יט, טז-ט).

איני?

והא כתיב: **"וכל העם רואים את הקולות"** (שמות כ, יח)!

אותן קולות, דקודם מתן תורה הוו.

רבי אבהו אמר:

כאילו הקריב תודה,

שנאמר: **"מביאים תודה בית ה'"** (ירמיהו לג, יא).

רב נחמן בר יצחק אמר:

כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים,

שנאמר: **"כי אשיב את שבות הארץ כבדאשנה אמר ה'."**

³⁷ קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה קול אומרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי לעולם חסדו, מביאים תודה בית ה', כי אשיב את שבות הארץ כבדאשנה אמר ה'

³⁸ ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול

24. ו, ב

רש"י

בשביל זה. שיברא זה: **לצוות**. שליווץ {שול"ץ: צעצוע} בלע"ז:
גזלת העני. והלא אף גזלת העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב על שלומו

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא:
 כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים,
 שנאמר: **"סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא"**³⁹ וגו' (קהלת יב, ג).

מאי "כי זה כל האדם"?

אמר רבי אלעזר:
 אמר הקדוש ברוך הוא: כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל "זה".

רבי אבא בר קהנא אמר:
 שקול "זה" כנגד כל העולם כולו.

רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר:
 כל העולם, כולו לא נברא אלא לצנות ל'זה'.

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא:
 כל שידע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום,
 שנאמר: **"בקש שלום ורדפהו"** (תהלים לד, טו).
 ואם נתן לו ולא החזיר נקרא 'גזלן',
 שנאמר: **"ואתם בערתם המרים גזלת העני בבתיכם"** (ישעיה ג, יד).

³⁹ סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם

25. ז, א

רש"י

ונענע לי בראשו. כמודה בברכתי ועונה אמן:

ז,א

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מניין שהקדוש ברוך הוא מתפלל? שנאמר: "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי" (ישעיהו נו, ז), 'תפלתם' לא נאמר, אלא "תפלתי", מכאן שהקדוש ברוך הוא מתפלל.

מאי מצלי?

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני: שייכבשו רחמי את בעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ותתנהג עם בני במדת רחמים, ואכנס להם לפני משורת הדין.

תנאי:

"אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת, נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה' ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי: "ישמעאל בני, ברכני!" אמרתי לו: "יהי רצון מלפניך, שייכבשו רחמיך את בעסה, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפני משורת הדין". ונענע לי בראשו".

וקמשמע לן: שלא תהא ברפת הדיוט קלה בעיניך.

26. ז, א

רש"י

דעת בהמתו לא הוה ידע. במסכת ע"א מפרש לה בפ"ק: מאי קרא. דאף הוי כרגע דכתיב כי רגע באפו חיים ברצונו.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב: "פני ילכו והנהתי לה" (שמות לג, יד).

אמר לו הקדוש ברוך הוא למושה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לה.

ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא?

אין,

דתניא:

"ואל זעם בכל יום"⁴⁰ (תהלים ז, יב),

ובמה זעמו?

רגע.

ובמה רגע?

אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה,

וזו היא רגע.

ואין כל בדיה יכולה לכיין אותה שעה,

חוץ מבלעם הרשע."

דכתיב ביה: "יודע דעת עליון" (במדבר כד, טז).

השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע!?

אלא:

מלמד, שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה.

והיינו דאמר להו נביא לישראל:

"עמי זכר נא מה יעז בלק מלך מואב"⁴¹ (מיכה ו, ה).

מאי "למען דעת צדקות ה"?

אמר רבי אלעזר:

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל:

דעו כמה צדקות עשיתי עמכם,

שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאייהם של ישראל שריד ופליט.

והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק:

"מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה" (במדבר כג, ח),

מלמד שכל אותם הימים לא זעם.

ובמה זעמו?

רגע.

ובמה רגע?

אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא:

רגע כמימריה.

ומנא לן דרגע רתח?

שנאמר: "כי רגע באפו חיים ברצונו" (תהלים ל, ו).

⁴⁰ אלהים שופט צדק ואל זעם בכל יום

⁴¹ עמי זכר נא מה יעז בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'

רש"י

בתלת שעי קמייחא. באחד מרגעי
 תלת שעות ראשונות:
 שורייקי טייעש {כתמים} בלעז:
 לצדיק לא טוב. לענוש את
 הבריות:

ואי בעית אימא:

מהקא: "הבי כמעט רגע עד יעבר זעם" (ישעיהו כו, ט).

ואימת רתח?

אמר אביי:

בהנה תלת שעי קמייחא, כי חיורא פרבלתא דתרנגולא, וקאי אחד פרעא.

כל שעטא ושעטא נמי קאי הכי!

כל שעטא אית ביה שורייקי סומקי,
 בההיא שעטא לית ביה שורייקי סומקי.

ההוא מינא דהנה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי,
 הנה קא מצער ליה טובא בקראי,
 יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין פרעיה דערסא, ועיין ביה.
 סבר: כי מטא ההיא שעטא, אלטייה,
 כי מטא ההיא שעטא, ניים.
 אמר: שמע מיניה, לאו אורח ארעא למעבד הכי,
 "זרחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמה, ט) קתיב.
 וכתוב: "גם ענוש לצדיק לא טוב" (משלי יז, כו).

תנא משמיה דרבי מאיר:

"בשעה שהחמה זורחת,

ובל מלכי מזרח ומערב מניחים בתריהם בראשיהם ומשתחווים לחמה,
 מיד בועס הקדוש ברוך הוא."

27. ז, א

כ"י

מדות אחת. לשון רדוי והכנעה שאדם שם על **מאי קרא.** דאף הוי כרגע דכתיב כי רגע באפיו חיים ברצונו לבו מאליו: **ורדפה את מאהביה וגו'.** וכשתראה שאין עוזר תשים על לבה לאמר אשובה אל אישי הראשון: **תחת גערה במבין.** תחת גערה באדם מבין טובה מהכות כסיל מאה. תחת הטעם למעלה תחת התי"ו ולא כמו אל תירא ואל תחת (דברים א) שטעמו בחי"ת אלא למעלה תחת התי"ו ראשון לומר שהוא שם דבר שאי אפשר לפותרו לשון תפעל לומר תכניע את האדם אלא תכנע היא בעצמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא שם דבר:

ואמר רבי יוחנן משום **רבי יוסי:**

טובה מרדות אחת בלבד של אדם יותר מכמה מלקיות,

שנאמר: **"ורדפה את מאהביה" ...**

"ואמרה: אלכה ואשובה אל אישי הראשון, כי טוב לי אז מעתה" ⁴² (הושע ב, ט).

וריש לקיש אמר:

יותר ממאה מלקיות,

שנאמר: **"תחת גערה במבין מהפזת כסיל מאה"** (משלי יז, ט).

⁴² ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם ובקשתם ולא תמצא ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה

28. ז, א

רש"י

ג' דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו דרכיו. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו: את אשר .. אחון. את אשר יכמרו רחמי עליו לשעה ואע"פ שאינו כדאי: כשרציתי. בסנה: לא רצית. שטא' ויסתר משה פניו: ופליגא. דר' יהושע בן קרחה שמענישו על כך אדרבי שמואל שאמר קבל שכר על זה:

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי:

שלושה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו. בקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו, שנאמר: "הלוא בלכתך עמנו"⁴³ (שמות לג, טז). בקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם, ונתן לו, שנאמר: "ונפלינו אני ועמך"⁴⁴ (שמות לג, טז). בקש להודיעו דרכיו של הקדוש ברוך הוא, ונתן לו, שנאמר: "הודיעני נא את דרכיך" (שמות לג, יג). אמר לפניו: רבוננו של עולם! מפני מה:

יש צדיק וטוב לו?

ויש צדיק ורע לו?

יש רשע וטוב לו?

ויש רשע ורע לו?

אמר לו: משה, צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק,

צדיק ורע לו - צדיק בן רשע.

רשע וטוב לו - רשע בן צדיק,

רשע ורע לו - רשע בן רשע.

אמר מר:

"צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע".

איני?

והא כתיב: "פקד עון אבות על בנים"⁴⁵ (שמות לד, ז),

וכתיב: "ובנים לא יומתו על אבות"⁴⁶ (דברים כד, טז),

ורמינן קראי אהדדי,

ומשנינן: לא קשיא:

הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם,

והא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם!

אלא, הכי קאמר ליה:

צדיק וטוב לו - צדיק גמור,

צדיק ורע לו - צדיק שאינו גמור,

רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור,

רשע ורע לו - רשע גמור.

ופליגא דרבי מאיר,

ד"אמר רבי מאיר:

שתיים נתנו לו, ואחת לא נתנו לו,

שנאמר: "וחנתי את אשר אהו"⁴⁷ (דברים לג, יט) - אף על פי שאינו הגון,

"ורחמתי את אשר ארחם" - אף על פי שאינו הגון".

"ויאמר לא תוכל לראות את פני"⁴⁸ (דברים לג, כ).

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה:

"בך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשך ציתי לא רציתי"⁴⁹,

עכשיו שאתה רוצה, איני רוצה".

⁴³ ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה

⁴⁴ ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה

⁴⁵ פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים, על שלשים ועל רבעים

⁴⁶ לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו

⁴⁷ וחנתי את אשר אהו ורחמתי את אשר ארחם

⁴⁸ ואמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי

⁴⁹ "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל אלהים" (דברים ג, ו)

כ"י

לקלסתר פנים. כי קרן עור פניו:
ותמונת ח' יביט. זה מראה
 אחורים כך שנוי בספרי (פ'
 בהעלותך):
קשר של תפילין. מאחוריו הוא
 ואמרי לעיל דהקביה מניח
 תפילין:

ופליגא דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן,
 דאמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן:
 בשכר שלש זכה לשלש,
 בשכר **"ויסתר משה פניו"**⁵⁰ - זכה לקלסתר פנים.
 בשכר **"כי ירא"** - זכה ל'**וייראו מגשת אליו**' (דברים לד, ל).
 בשכר **"מהביט"** - זכה ל'**וזתמנת ה' יביט**' (במדבר יב, ח).

"והסרתי את פפי וראית את אחרי"⁵¹ (שמות לג, כג).

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:
 מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין.

⁵⁰ ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים
⁵¹ והסרתי את פפי וראית את אחרי ופני לא יראו

29. ז, א

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי:
 כל דבור ודבור שייצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה,
 אפילו על תנאי - לא חזר בו.
 מנא לן?

ממשה רבינו,
 שנאמר: "הֲרַף מִמְּנֵי וְאֲשַׁמֵּדֵם ... וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עֲצוּם"⁵² (דברים ט, יד).
 אף על גב דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה,
 אפילו הכי אוקמה בזרעיה,
 שנאמר: "בְּנֵי מֹשֶׁה גֵרְשׁוּם וְאַלְיָעֶזֶר ... וַיְהִי בְנֵי אֲלִיעֶזֶר דְּחִבְיָה הָרִאשׁ ...
 וּבְנֵי דְחִבְיָה רְבוּ לְמַעְלָה" (דברי הימים א, כג, טו-יז).

ותני רב יוסף:

"לְמַעְלָה" - מְשֻׁשִׁים רְבוּא,

אֲתִיב רְבִי' רְבִי'.

בְּתִיב הַבָּא: "רְבוּ לְמַעְלָה",

וּבְתִיב הַתָּם: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבוּ"⁵³ (שמות א, ז).

⁵² הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו
⁵³ ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד במאד ותמלא הארץ אותם

30. ז, ב - ח, א

רפ"י

אדני אלהים. כתוב באל"ף דל"ת:
הפעם אודה את ה'. לפי שראתה
 ברוח הקדש שיעקב מעמיד שנים
 עשר שבטים ולו ארבע נשים כיון
 שילדה בן רביעי הודיית על חלקה
 שעלה יותר מן החשבון המגיע לה:
ראו מה בין בני לבן חמי. על שם
 העתיד קראה שמו כדאמרין
 לקמן שמא גרים:
רות. המואביה משום דאיירי
 בפירושי השמות נקט לה:
למה רגשו גוים. מה תועלת להם
 אלמא דבר קל הוא בעיניו:

ז,ב

אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם,
 לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא 'אדון', עד שבא אברהם וקראו 'אדון',
 שנאמר: **"ויאמר אדני אלהים במה אדע מי אירשנה"** (בראשית טו, ח).

אמר רב:
 אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם,
 שנאמר: **"ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו, והאר פניה על מקדשך השמים למען אדני"** (דניאל ט, ז),
 'למענה' מבטי ליה, אלא למען אברהם שקראו 'אדון'.

ואמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו?
 שנאמר: **"פני ילכו והנחותי לה"**.

ואמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו,
 לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתו,
 שנאמר: **"הפעם אודה את ה'"**⁵⁴ (בראשית כט, לה).

ראובן?

אמר רבי אלעזר:
 אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן חמי,
 דאילו בן חמי, אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה,
 דקתיב: **"וימור את בכרתו ליעקב"** (בראשית כה, ג),
 חזו מה כתיב ביה: **"וישטים עשו את יעקב"** (בראשית כז, מא),
 וקתיב: **"ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים"** וגו' (בראשית כז, לו),
 ואילו בני, אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה,
 דקתיב: **"ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף"** (דברי הימים א ה, א)
 אפילו הכי לא אקנא ביה,
 דקתיב: **"וישמע ראובן ויצלהו מידם"** (בראשית לו, כא).

רות,
 מאי "רות"?

אמר רבי יוחנן:
 שזכתה ויצא ממנה דוד שריהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות.

מנא לן דשמא גרים?

אמר רבי אלעזר:
 דאמר קרא: **"לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ"** (תהלים מו, ט),
 אל תקרי "שמות" אלא "שמות".

ואמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלקמות גוג ומגוג,
 שנאמר: **"מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו"** (תהלים ג, א),
 וקתיב בתריה: **"ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי"** (תהלים ג, ב),
 ואילו גבי מלקמות גוג ומגוג כתיב: **"למה רגשו גוים ולאמים יהגו דיק"**⁵⁵ (תהלים ב, ב-ד),
 ואילו "מה רבו צרי" לא כתיב.

⁵⁴ ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה
⁵⁵ למה רגשו גוים ולאמים יהגו דיק. יתיצבו מלכי ארץ ורוונים נסדו יחד על ה' ועל משיחו... יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו

רפ"י

מי שלבו נוקפו. הירא מעבירות שבידו:
אומר כן. מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא אל תתחר במרעים. להתגרות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני:
ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה' יראי ה' אלא על כרחך אל יקנא לבך לעשות כמותן:
יחילו. יצליחו. וחבירו על כן לא יחיל טובו (איוב כ):
מרום משפטיך מנגדו. מסולקין דיניך ברחוק הימנו:
יפיח בהם. בפניחתו הוא דוחה אותם כקש:

"מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו".
"מזמור לדוד"! 'קינה לדוד' מיבעי ליה!

אמר רבי שמעון בן אבשלום:
 משל למה הדבר דומה?
 לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עצב, לאחר שפרעו שמח.
 אף כן דוד, כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא: **"הנני מקים עליך רעה מביאתך"** (שמואל ב, יא) - היה עצב, אמר: **שמה עכד או ממזר הוא דלא חייס עלי,** כיון דחזא דאבשלום הוא שמח, משום הכי אמר **"מזמור"**.

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:
 מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, **שנאמר: "עזבי תורה יהללו רשעי ושומרי תורה יתגרו בהם"** (משלי סד, ד).

תניא נמי הכי:
"רבי דוסתאי ברבי מתן אומר:
 מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, **שנאמר: "עזבי תורה יהללו רשעי"**⁵⁶.
ואם לחשך אדם לומר: והא בתיב: "אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה" (תהלים לו, א)!
אמר לו: מי שלבו נוקפו אומר בן. אלא: "אל תתחר במרעים" - להיות במרעים.
"אל תקנא בעשי עולה" - להיות בעושי עולה.
ואומר: "אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום" (משלי כג, ז).

איני?
והאמר רבי יצחק:
 אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, **שנאמר: "יחילו דרכיו בכל עת"**⁵⁷ (תהלים י, ה),
 ולא עוד אלא שזוכה בדיו,
שנאמר: "מרום משפטיך מנגדו",
 ולא עוד אלא שרואה בצריו,
שנאמר: "כל צורריו יפיח בהם"!

לא קשיא:
 הא במילי דידיה,
 הא במילי דשמאי.
ואי בעית אימא:
 הא והא במילי דשמאי, ולא קשיא:
 הא ברשע שהשעה משחקת לו,
 והא ברשע שאין השעה משחקת לו.

ואי בעית אימא:
 הא והא ברשע שהשעה משחקת לו, ולא קשיא:
 הא בצדיק גמור,
 והא בצדיק שאינו גמור.

דאמר רב הונא:
 מאי דכתיב **"למה תביט בוגדים תהריש בבלע רשע צדיק ממנו"** (חבקוק א, ג),
 וכי רשע בולע צדיק?
 והא כתיב: **"ה' לא יעזבנו בידו"**⁵⁸ (תהלים לו, לב-ג),
 וכתיב: **"לא יאנה לצדיק כל און"** (משלי יב, כא).
 אלא צדיק ממנו - בולע,
 צדיק גמור - אינו בולע.

⁵⁶ עזבי תורה יהללו רשעי ושומרי תורה יתגרו בהם
⁵⁷ יחילו דרכיו בכל עת מרום משפטיך מנגדו, כל צורריו יפיח בהם. [יחילו=יצליחו]
⁵⁸ צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו

רש"י

ושמתי מקום. סיפיה דקרא ולא יוסיפו בני עולה לענותו:
כתיב לענותו. בספר שמואל:
וכתיב לכלותו. בדברי הימים (א יז):
בתחלה. כשנבנה הבית נבנה על מנת שלא לענות עוד אויבים לישראל:
ולבסוף. כשחטאו נגזר עליהם ענוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון:
לא יכלנא. תש כחי:
עת רצון. אלמא יש שעה שהיא של רצון:
כביר לא ימאס. תפלת הרבים לא ימאס:
מקרב לי. ממלחמות הבאות עלי:
כי ברבים היו עמדי. שהתפללו עמי:
פדה בשלום. זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום (משלי ג) וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום:

ואיבעית אימא:
 שעה משחקת לו, שאני.

ואמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בר יוחי**:
 כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו.
 שנאמר: **"ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו"**,
"ולא ידגו עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו פאשר בראשונה" (שמואל ב ז, י).

רב הונא רמי:
כתיב "לענותו", וכתיב **"לכלותו"**⁵⁹ (דברי הימים א יז, ט)!

בתחילה לענותו,
 ולבסוף לכלותו.

ואמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בר יוחי**:
 גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה,
 שנאמר: **"פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו"** (מלכים ב ג, יא).
'למד' לא נאמר, אלא "יצק" - מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה,

אמר ליה רב יצחק לרב נחמן:
 מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי?
 אומר ליה: לא יכלנא.
 אומר ליה: לכנפי למר עשרה וליצלי.
 אומר ליה: טריחא לי מלתא.
 ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר.
 אומר ליה: מאי כולי האי?
 אומר ליה: דאמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 מאי דכתיב **"ואני תפלתי לה' עת רצון"**⁶⁰ (תהלים סט, יד),
 אימתי **"עת רצון"**?
 בשעה שהצבור מתפללין.

הא,

רבי יוסי ברבי חנינא אומר:
 מהא: **"פה אומר ה' בעת רצון עניתיה"**⁶¹ (ישעיה מט, ח).

רבי אהא ברבי חנינא אומר:
 מהא: **"הן אל כביר ולא ימאס"** (איוב לו, ה)
 וכתיב: **"פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי"**⁶² (תהלים נה, ט-כ).

תניא נמי הכי:
"דבי נתן אומר"
מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים?
שנאמר: "הן אל כביר ולא ימאס",
 וכתיב: **"פדה בשלום נפשי מקרב לי"**,
 אומר הקדוש ברוך הוא: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור,
 מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם.

⁵⁹ ולא יוסיפו בני עולה לכלותו
⁶⁰ ואני תפלתי לה' עת רצון אלהים ברב חסדך עניי באמת ישעך
⁶¹ כה אומר ה' בעת רצון עניתיה וכיום ישועה עזרתך
⁶² פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. ישמע אל ויענם...

31. ח, א

רפ"י

הנני נותשם מעל אדמתם. סיפיה דקרא הוא :
מקדמי שחרית מחשבי. ערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת :
שיעור של שני פתחים. רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עיכוב בית הכנסת ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת :

אמר ריש לקיש:

כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו, ואינו נכנס שם להתפלל, נקרא 'שכן רע', שנאמר: **"כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל"**⁶³ (ירמיה יב, יד), ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו, שנאמר: **"הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם"**.

אמרו ליה לרבי יוחנן:

איך סבי בבבל.

תמה ואמר: **"למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה"**⁶⁴ (דברים יא, כא) כתיב, אבל בחוזה לארץ - לא. כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשבי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו. כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה: קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חיי.

אמר רבי אהא ברבי חנינא:

מאי קרא?

"אשדי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי" (משלי ח, לד), וכתב בתריה: **"כי מצאי מצא חיים"**⁶⁵ (משלי, לה).

אמר רב הסדא:

לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת.

"שני פתחים" סלקא דעתך?!

אלא, אימא: שיעור שני פתחים,

ואחר כך יתפלל.

⁶³ כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם

⁶⁴ למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ

⁶⁵ כי מצאי מצא חיים ויפק רצון מה'

32. ח, א

רפ"י

יתפלל לעת מצא. יתפלל שיהו מצויין לו כשיצטרך :
לעת מצא זו מיתה. שימות במיתה יפה ונחה :
אסכרא. אישטרי"א נגולמנט {בו"ן מלני"ט: פצע חמור} בלע"ז שבתוך הגוף :
כחזרא בגבא דעמרא דלאחורי נשרא. כענפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמה :
כפיטורי בפי ושט. ים אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל ומחברין לוחי הספינה ע"י חבלים ועקלים שתוחבי בנקבו ותוקעין אותו בדוחק לפי שהם גסין כמדת הנקב :
פיטורי. חבלים דמתורגמיין ופטורי ציצים (מלכים א ו) אטונין.
בפי ושט. הוא הנקב שהוא עגול כפי ושט :
כמשחל בניתא מחלבא. כמושך נימת שער מתוך החלב :
זיבולא בתרייתא שלמא. שיהא לו שלום כל ימי חייו ואף ביום קבורתו עד השלכת עפר האחרונה שבכיסוי קבורתו :
זיבולא. פלא"דא {פילידי"א: מלוא את חפירה} בלע"ז :
לעת מצא זה בית הכסא. שיהא דר במקום שיש בית הכסא סמוך לו לפי שהיתה קרקע של בבל מצולת מים ואין יכולין לחפור שם חפירות והיו צריכין לצאת בשדות ולהתרחק מאד :
המצוינים. ציון ואסיפת צבור :

"על זאת יתפלל כל חסיד אליה לעת מצא"⁶⁶ (תהלים לב, ו).
 אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא: "לְעֵת מִצְאָא" - זו אִשְׁרָה,
 שְׁנַאמַר: "מִצְאָא אִשְׁרָה מִצְאָא טוֹב"⁶⁷ (משלי יח, כב).

בְּמַעֲרָבָא כִּי נָסִיב אֵינְשׁ אֶתְתָּא, אָמַרִי לֵיהּ הָכִי: "מִצְאָא" (משלי יח, כב) אִו "מִוִּצְאָא" (קהלת ז, כו)?
 "מִצְאָא" דְּכִתְיִב: "מִצְאָא אִשְׁרָה מִצְאָא טוֹב וַיִּפֶּק רְצוֹן מִהּ" (משלי יח, כב),
 "מִוִּצְאָא" דְּכִתְיִב: "וּמוִצְאָא אֲנִי מִהּ מִמְּוֹת אֶת הָאִשְׁרָה" (קהלת ז, כו).

רַבִּי נֶתָן אָמַר:
"לְעֵת מִצְאָא" - זו תּוֹרָה,
 שְׁנַאמַר: "כִּי מִצְאָא מִצְאָא חַיִּים" (משלי ח, לה).

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק:
 אָמַר "לְעֵת מִצְאָא" - זו מִיתָה,
 שְׁנַאמַר: "לְמָוֹת תּוֹצְאוֹת" (תהלים סח, כא).

תְּנִיָא נְמִי הָכִי:
"תִּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה מֵינֵי מִיתָה נִבְרָאוּ בְּעוֹלָם,
שְׁנַאמַר: "לְמָוֹת תּוֹצְאוֹת".

"תּוֹצְאוֹת" בְּגִימַטְרִיא - הָכִי הוּוּ.

קָשָׁה שְׂבַכְלָן - אֶסְפְּרָא,
 נִיחָא שְׂבַכְלָן - נִשְׂיָקָה.
 אֶסְפְּרָא דְּמֵיא כְּחִזְרָא בְּגַבְבָּא דְּעַמְרָא, דְּלֶאחֲזֵרֵי נִשְׂרָא.

וְאִיכָא דְּאָמַרִי:
 כְּפִיטוּרֵי בְּפִי וְשֵׁט.
 נִשְׂיָקָה דְּמֵיא כְּמוֹשַׁחַל בְּנִיתָא מַחְלָבָא.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר:
"לְעֵת מִצְאָא" - זו קְבוּרָה.

אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא:
 מֵאֵי קָרָא?
"הַשְּׂמֹחִים אֵלֵי גִיל יִשְׁשׁוּ כִּי יִמְצְאוּ קֶבֶר" (איוב ג, כב).

אָמַר רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא:
 הֵינֵינוּ דְּאָמַרִי אֵינְשֵׁי: 'לִיבְעֵי אֵינְשׁ רַחֲמֵי אֶפִּילוּ עַד זִיבּוּלָא בְּתַרְיִיתָא שְׁלָמָא'.

מִר זּוּטְרָא אָמַר:
"לְעֵת מִצְאָא" - זֶה בֵּית הַכֶּסֶּא.

אָמַרִי בְּמַעֲרָבָא:
 הָא דְּמִר זּוּטְרָא עַדִּיפָא מְכַלְהוּ.

⁶⁶ על זאת יתפלל כל חסיד אליה לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא גיעו
⁶⁷ מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'

33. ח, א

רש"י

ביני עמודי. שבית המדרש נכון עליהם מלמעלה :
שכל זמן ששמעי בן גרא קיים
 כו'. דסמוך למיתת שמעי כתיב ויתחתן שלמה את פרעה (מלכים א ג) :
הא דכייף ליה. אם כפוף הוא לרבו לקבל תוכחתו ידור אצלו ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהי שוגג ואל יהי מזיד

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא:

לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא, במילי דבי כנישתא.

אמר ליה: הכי אמר רב חסדא:

מאי דכתיב: **"אוהב ה' שערי ציון מכל משפנות יעקב"** (תהלים פז, ב)?

אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות.

והינינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא:

מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

ואמר אביי:

מריש הוה גריסנא בגו ביתא, ומצלינא בבי כנישתא,

כיון דשכענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא:

מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד,

לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא.

רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוון דהוון תליסר בי כנישתא בטבריא,

לא מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוון גרסי.

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא:

גדול הנהגה מיגיעו, יותר מירא שמים.

דאילו גבי ירא שמים כתיב: **"אשרי איש ירא את ה'"**⁶⁸ (תהלים קיב, א),

ואילו גבי נהגה מיגיעו כתיב: **"וגיע פניו כי תאכל אשריו וטוב לה"** (תהלים קכח, ב),

"אשריו" - בעולם הזה,

"וטוב לה" - לעולם הבא.

ולגבי ירא שמים **"וטוב לה"** לא כתיב ביה.

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא:

לעולם ידור אדם במקום רבו,

שכל זמן ששמעי בן גרא קיים, לא נשא שלמה את בת פרעה.

והתניא:

"אל ידור!"

לא קשיא:

הא דכייף ליה.

הא דלא כייף ליה.

⁶⁸ אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד

34. ח, א**כ"י**

מהדר אפיה וגריס. משנתו
כשקורין בספר תורה :

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם, אמר רבי אמי:
מאי דכתיב: "ועוזבי ה' יכלו" (ישעיהו א, כח)?
זה המניח ספר תורה ויוצא.

רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא.

בעי רב פפא:
בין פסוקא לפסוקא מהו?

תיקו.

רב ששת מהדר אפיה וגריס,
אמר: אנו בדידן, ואינהו בדידהו.

35. ח, א-ב

רש"י

ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת:
ואפי' עטרות ודיבון. שאין בו תרגום:
מעלה עליו הכתוב כו'. והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת והרי הוא בעיני כענוי היום:
לאקדומינהו. לסדר כל הפרשיות בשבת אחת או בשתי שבתות:
עד שישחוט את הורדין. כדי שיצא כל הדם ולא אמר כן אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד:
מחמת אונסו. שחלה או שנטרד בדוחק מזונות הזהרו בו לכבדו.
שברי לוחות מונחות בארון. דכתיב (דברים י) אשר שברת ושמתם בארון אף השברים תשים בארון:

ח,ב

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי:
 לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור, שנים מקרא ואחד תרגום,
 ואפילו "עטרות ודיבון" (במדבר לב, ג),
 שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור - מאריכין לו ימיו ושנותיו.

רב ביבי בר אבין סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא, במעלי יומא דכפורי.
 תנא ליה חייא בר רב מדפתי:

"בתיב: 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב'"⁶⁹ (ויקרא כג, לב),

ובי "בתשעה" מתעניין? והלא בעשה מתעניין!
 אלא לומר לה: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב באילו מתענה תשיעי ועשירי".

סבר לאקדומינהו,

אמר ליה ההוא סבא:

תנינא:

"ובלבד שלא יקדים ושלל יאחר".

כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה:

אשלימו פרשיותיכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום.

וזהרו בורדין כרבי יהודה,

דתנן:

"רבי יהודה אומר:

עד שישחוט את הורדין".

וזהרו בקון ששכח תלמודו מחמת אונסו,

דאמרינן: "לוחות ושברי לוחות מונחות בארון".

⁶⁹ ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם

36. ח, ב

רפ"י

משום סכנה. שלא יקוץ ידו:
משום קלקול סעודה. אף בחבורה
 קטנה יצא דם וילכלך את המאכל
 וימאיס את המטבחין:
בלא ק"ש. שתהא מטתך דומה
 למטת ארמית:
ארמית ממש. על מטת ארמית:
מעשה דרב פפא. שאמרה לו שב
 על המטה והיה בנה מת מוטל
 עליה והיתה רוצה להעליל עליו
 ולומר שישב עליו והרגו:
אסור לעבור וכו'. שנראה כמבריה
 עצמו מפתח בית הכנסת
 שבמזרח:
על גב היד. את יד חברו הוא נושק
 ודרך חשיבות הוא זה מפני הרוק:
אלא בשדה. דאמרי אינשי אזנים
 לכותל:
בדבר אחר. תשמיש:
אני צויתי למקודשי. במפלת בב
 כתיב אני צויתי את מלכי פרס
 ומדי לבא ולהשחיתה:

אמר להו רבא לבניה:
 כשאתם חותכין בשר, אל תחתכו על גב היד.

איכא דאמרי: משום סכנה,
 ואיכא דאמרי: משום קלקול סעודה.

ואל תשבו על מטת ארמית.
 ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.

"ואל תשבו על מטת ארמית",
 איכא דאמרי: לא תגנו בלא קריאת שמע.
 ואיכא דאמרי: לא תנסכו גיורתא.
 ואיכא דאמרי: ארמית ממלש.

ומשום מעשה דרב פפא.
 דרב פפא אזל לגבי ארמית,
 הוציאה לו מטה אמרה לו: שב!
 אמר לה: איני יושב, עד שתגביהי את המטה.
 הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת.
 מכאן אמרו חכמים: אסור לישב על מטת ארמית.

"ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין".
 מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי.
 דאמר רבי יהושע בן לוי:
 אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.

אמר אביי:
 לא אמרו אלא דליכא פתחא אחרינא,
 אבל איכא פתחא אחרינא - לית לן בה.

ולא אמרו אלא דליכא בי כנישתא אחרינא,
 אבל איכא בי כנישתא אחרינא - לית לן בה.

ולא אמרו אלא דלא דרי טונא, ולא רהיט, ולא מנח תפילין,
 אבל איכא חד מהנד לית לן בה.

תנאי:
"אמר רבי עקיבא:
 בשלשה דברים אוהב אני את המדיים.
 בשחותרין את הבשר אין חותרין אלא על השולחן,
 בשנושקין אין נושקין אלא על גב היד,
 ובשיועצין אין יועצין אלא בשדה".

אמר רב אדא בר אבהו:
 מאי קראה?
"וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו" (בראשית לא, ד).

תנאי:
"אמר רבן גמליאל:
 בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים:
 הו צנועין באכילתו,
 וצנועין בבית הבסא,
 וצנועין בדבר אחר.
"אני צויתי למקדשי" (ישעיה יג, ג).

תני רב יוסף:
"אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם".

37. ח, ב - ט, א

רפ"י

ליליא הוא. עד הנין החמה:
 דקיימי בההיא שעתא. הלכך זמן
 ק"ש דיום הוא דגבי קריאת שמע
 ובקומך כתיב והא קיימי:
 והאי דקרו ליה ליליא. דקאמר
 יוצא בו ק"ש של לילה:
 משום דאיכא דגנו. וקרינא ביה
 ובשכבך:
 ובלבד שלא יאמר השכיבנו.
 הקורא ק"ש של לילה שחרית
 סמוך לעמוד השחר לא יאמר
 השכיבנו שאין עוד זמן תחלת
 שכיבה אלא זמן סוף שכיבה:
 דאשתכור. וישנו ונרדמו עד לאחר
 עמוד השחר:
 בשעת הדחק. אבל שלא בשעת
 הדחק לא:

"דבן גמליאל אומר: [עד שיעלה עמוד השחר]."

אמר רב יהודה אומר שמואל:
 הלכה כרבן גמליאל.

תנאי:

"דבי שמעון בן יוחי אומר:

פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה,
 אחת קודם שיעלה עמוד השחר,
 ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר,
 ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה,"

הא גופא קשיא,

אמרתי: "פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה",
 אלמא: לאחר שיעלה עמוד השחר - לילה הוא,
 והדר תני: "יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה",
 אלמא ימא הוא!

לא,

לעולם ליליא הוא.

והא דקרי ליה "יום" דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא.

אמר רב אחא בר חנינא אומר רבי יהושע בן לוי:
 הלכה כרבי שמעון בן יוחי.

איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא אהא:

דתנאי:

"דבי שמעון בן יוחי אומר משום רבי עקיבא:

פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום,
 אחת קודם הנין החמה, ואחת לאחר הנין החמה,
 ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום, ואחת של לילה."

הא גופא קשיא:

אמרתי: "פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום",
 אלמא: קודם הנין החמה ימא הוא,
 והדר תני: "יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה",
 אלמא ליליא הוא!

לא,

לעולם ימא הוא,

והאי דקרו ליה 'ליליא', דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא.

אמר רבי אחא ברבי חנינא אומר רבי יהושע בן לוי:
 הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא.

אמר רבי זירא:

ובלבד שלא יאמר 'השכיבנו'.

כי אתא רב יצחק בר יוסף אומר:

הא רבי אחא ברבי חנינא אומר רבי יהושע בן לוי, 'לאו בפירוש איתמר, אלא מקללא איתמר'.
 דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דברייה רבי יהושע בן לוי,
 אתנו לקמיה דרבי יהושע בן לוי, אומר: כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק.

ט, א

ט, א 38.

רפ"י

הכי קא אמרי ליה. לרבן גמליאל ולא גרס אלא:
רבנן פליגי עילווד. כלומר מי פליגי רבנן עליך דהא דאמרי עד חצות דוקא קאמרי דלא משמע להו ובשכבך כל זמן שכיבה אלא כל זמן שדרך בני אדם להתעסק לילך ולשכב ומיהו בהא פליגי אדר' אליעזר דאלו רבי אליעזר סבירא ליה זמן עסק שכיבה אינו אלא עד האשמורה הראשונה ולרבנן עד חצות. ואת סבירא לך ובשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים והיינו כל הלילה ויחיד ורבים הלכה כרבים:
או דילמא כוותן סבירא להו. ומשמע להו ובשכבך כל זמן שכיבה והא דקאמרי עד חצות הרחקה הוא כדי לזרז ומיהו היכא דאתניס ולא קרא קודם חצות עדיין זמן חיובא הוא ומחייבי ונפקי ידי ק"ש בזמנו:
כוותי סבירא להו. וחייבין אתם לקרות גרסינן ולא גרסינן מותרים דאפילו שלא בזמנו תנן (עמוד ב) הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה:

"מעשה שבאו בניו מבית המשתה,

אמרו לו: לא קרינו את שמע.

אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות".

ועד השתא לא שמיע להו הא דרבן גמליאל?!

הכי קאמרי ליה:

רבנן פליגי עילווד, ויחיד ורבים, הלכה כרבים,

או דלמא: רבנן כוותן סבירא להו,

והאי דקאמרי: "עד חצות" כדי להרחיק אדם מן העבירה?

אמר להו: רבנן כוותי סבירא להו, ותייבין אתם,

והאי דקאמרי "עד חצות" כדי להרחיק אדם מן העבירה.

"ולא זו בלבד אמרו אלא [כל מה שאמרו חכמים "עד חצות",

מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

הקטר חלבים ואיברים וכל הנאכלים ליום אחד,

מצותן עד שיעלה עמוד השחר"].

ורבן גמליאל מי קאמר "עד חצות", דקתני "ולא זו בלבד אמרו"?!)

הכי קאמר להו רבן גמליאל לבניה:

אפילו לרבנן דקאמרי "עד חצות", מצותה עד שיעלה עמוד השחר,

והא דקאמרי "עד חצות" כדי להרחיק אדם מן העבירה.

39. ט, א

רפ"י

שעת חפזון. שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות יב):

יכול יהא נאכל. כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום א' ואוכל והולך כל יום שחיטתה והלילה עד הבקר כדין תודה דכתיב ביום קרבנו יאכל (ויקרא ז):

מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד. שבינתיים דכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת (שם יט) אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקים שני לילות במקום שני ימים דשלמים ויהא נאכל בשני לילות ויום א' לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בלילה השנית קמ"ל:

שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים. הרי לך שלשה זמנים שאינם שוים. בערב כי ינטו צללי ערב היינו לאחר חצות שנסתלקה חמה מראש כל אדם ונטתה למערב. כבא השמש משחשכה. מועד צאתך ממצרים בבקר. כיצד יתקיימו כולם. בערב לזמן שחיטה כבא השמש התחלת זמן אכילה מועד צאתך זמן שריפה כלומר בבקר הוא נעשה נותר שהגיע זמן שריפה אלא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתנין לו עד בקר שני:

"הקטר חלבים [ואיברים וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר]".

ואילו אכילת פסחים לא קתני.

ורמיה:

"קריאת שמע ערבית,

והלל בלילי פסחים,

ואכילת פסח,

מצותן עד שיעלה עמוד השחר!"

אמר רב יוסף:

לא קשיא:

הא רבי אלעזר בן עזריה,

והא רבי עקיבא.

דתניא:

"ואכלו את הבשר בלילה הזה" (שמות יב, ח),

רבי אלעזר בן עזריה אומר:

נאמר כאן: "בלילה הזה",

ונאמר להלן: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" וגו' (שמות יב, יב),

מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות.

אמר ליה רבי עקיבא:

והלא כבר נאמר: "בחפזון"⁷⁰ (שמות יב, יא) - **עד שעת חפזון,**

אם בן מה תלמוד לומר: "בלילה?"

יכול יהא נאכל בקדשים ביום?

תלמוד לומר: "בלילה" - בלילה הוא נאכל, ולא ביום.

בשלמא לרבי אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שונה אצטריך למכתב ליה "הזה", אלא לרבי עקיבא האי "הזה" מאי עביד ליה?

למעוטי לילה אחר הוא דאתא.

סלקא דעתך אמינא הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים,

מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, אף פסח נאכל שני לילות במקום שני ימים,

ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד?

קא משמע לן: **"בלילה הזה" - בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר.**

ורבי אלעזר בן עזריה?

מ"לא תותירו עד בקר", נפקא.

ורבי עקיבא?

אי מהתם, הוה אמינא מאי **"בקר"**? בקר שני.

ורבי אלעזר?

אמר לן: **כל "בקר" - בקר ראשון הוא.**

והני תנאי כהני תנאי,

דתניא:

"שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים" (דברים טז, ו),

רבי אליעזר אומר:

"בערב" - אתה זובח,

ו"כבוא השמש" - אתה אוכל,

ו"מועד צאתך מארץ מצרים" - אתה שורף.

⁷⁰ וככה תאכלו אותו, מתניכם תגורים נעליכם בגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה'

כ"י

עד מתי אתה אוכל. היינו כר"ע אבל לתנא קמא עד חצות לילה הוי זמן אכילה ותו לא דאי לא מאי בינייהו:
הכל מודים. רבי עקיבא גופיה מודה שהלילה מחצות ואילך היתה שעת חפזון למצרים לשלח מן הארץ:
מערב נגאלו. נתנו להם רשות לצאת:
חפזון דמצרים. מכת הבכורים שעל ידם נחפזו למהר לשלחם:
חפזון דישראל. לא שמעו להם לצאת עד בקר:

רבי יהושע אומר:
"בערב" - אתה זובח,
ו"כבוא השמש" - אתה אוכל,
ועד מתי אתה אוכל והולך?
עד "מועד צאתך מארץ מצרים".

אמר רבי אבא:
הכל מודים פשנגאלו ישראל ממצרים, לא נגאלו אלא בערב, שנאמר: **"הוציאה ה' אלהיך ממצרים לילה"**⁷¹ (דברים טז, א), וכשיצאו לא יצאו אלא ביום, שנאמר: **"ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה"**⁷² (במדבר לג, ג), על מה נחלקו על שעת חפזון, רבי אלעזר בן עזריה סבר: מאי **"חפזון"**? חפזון דמצרים, ורבי עקיבא סבר: מאי **"חפזון"**? חפזון דישראל.

תניא נמי הכי:
"הוציאה ה' אלהיך ממצרים לילה" - וכי בלילה יצאו?
והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה"!
אלא, מלמד שהתחילה להם הגאולה מבערב."

⁷¹ כי בחודש האביב הוציאה ה' אלהיך ממצרים לילה
⁷² בחמשה עשר לחודש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים

40. ט, א-ב

רפ"י

אותו צדיק. אברהם:
כמצודה שאין בה דגן. דרך צידי עופות לזרוק דגן תחת מצודות כדי שיבאו עופות ונלכדין וכשאין בה דגן אין עוף פונה אליה כך ריקנו המצרים מכל ממונם. וינצלו כתרוממו ורוקיניו:
כמצולה שאין בה דגים. כמו מצולות ים כלומר בתוך התהום אין מצויין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון:
דיה לצרה בשעתה. דיה לצרה שיתאוננו בה בשעה שתבא עליהם למה תדאיבם עכשיו בבשורה קשה:
שתסיח דעתם. מלבא בלבם מזמנה של רשע להכחישני ולומר על ידי כשפים הבאתי האש הזאת:

"**דבר נא באוני העם**"⁷³ (שמות יא, ב).

אמר רבי ינאי:

אין "נא" אלא לשון בקשה,

אמר ליה הקדוש ברוך הוא למושה: בבקשה ממך לך ואמור להם לישאל:

בבקשה ממך שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב,

שלא יאמר אאותו צדיק: "**ועבדים וענו אתם**" קיים בהם, "**ואחרי כן יצאו ברקש גדול**" לא קיים בהם!

ט, ב

אמרו לו: ולואי שניצא בעצמנו!

משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים,

והיו אומרים לו: בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין, ונותנין לך כמון הרבה,

ואומר להם: בבקשה ממך, הוציאוני היום, ואיני מבקש כלום.

"**וישאלום**"⁷⁴ (שמות יב, לו).

אמר רבי אמי:

מלמד שהשאלום בעל כרחם.

איכא דאמרי:

בעל כרחם דמצרים.

ואיכא דאמרי:

בעל כרחם דישאל.

מאן דאמר: "בעל כרחם דמצרים" - דכתיב: "**וינת בית תחלק שלל**" (תהלים סח, יג),

מאן דאמר: "בעל כרחם דישאל" - משום משוי.

"**וינצלו את מצרים**".

אמר רבי אמי:

שעשאוה כמצודה שאין בה דגן.

וריש לקיש אמר:

עשאוה כמצולה שאין בה דגים.

"**אהיה אשר אהיה**"⁷⁵ (שמות ג, יד).

אמר לו הקדוש ברוך הוא למושה:

לך אמור להם לישאל: אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, דיה לצרה בשעתה,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אמור להם "**אהיה שלהני אליכם**".

"**עניי ה' עניי**"⁷⁶ (מלכים א יח, לו).

אמר רבי אבהו:

למה אמר אליהו "עניי" שתי פעמים?

מלמד שאמר אליהו לפני הקדוש ברוך הוא:

רבוננו של עולם, "עניי" שתירד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח,

ו"עניי" שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם.

שנאמר "**ואתה הסבת את לבם אחורנית**".

⁷³ דבר נא באוני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב

⁷⁴ וישאלום וינצלו את מצרים

⁷⁵ ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה, ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם

⁷⁶ עניי ה' עניי וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים ואתה הסיבות את לבם אחורנית

41. ט, ב

רפ"י

מתני'

תכלת. ירוק הוא וקרוב לצבע כרתי שקורין פורי"יש {פוריל"ש: כרשים - ירק מאכל} :

גמ'

בין תכלת שבה ללבן שבה. גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה :

ערוז. חמור הבר :

לתפילין. להניח תפילין שמצות הנחתן קודם קרית שמע בפי שני (ד' יד:):

ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין מצוה :

מתפלל ביום. דהנץ החמה לדברי הכל יום הוא: מאי קראה דמצוה להתפלל עם הנץ החמה :

דכתיב ייראוך עם שמש וגו'. מתי מתיראין ממך כשמוראך מקבלים עליהם דהיינו מלכות שמים שמקבלין עליהם בק"ש :

עם שמש. כלומר כשהשמש יוצא היינו עם הנץ החמה :

ולפני ירח. אף תפלת המנחה מצותה עם דמדומי חמה :

משנה

מאימתי קורין את שמע בשחרית?
משיביר בין תכלת ללבן.
רבי אליעזר אומר:
בין תכלת לברתי.

וגומרה, עד הנץ החמה,

רבי יהושע אומר:

עד שלש שעות,

שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות.

הקורא מפאן ואילך, לא הפסיד, באדם הקורא בתורה,

גמרא

מאי בין "תכלת ללבן"?

אילמא בין גבא דעמרא חיורא לגבא דעמרא דתכלתא - הא בלייא נמי מידע ידעי!

אלא בין תכלת שבה ללבן שבה.

תניא:

"**רבי מאיר אומר:**

שיביר בין זאב ללב.

רבי עקיבא:

בין חמור לערוז.

ואחרים אומרים:

משידאה את חברו רחוק ארבע אמות ויבירנו."

אמר רב הונא:

הלכה כאחרים.

אמר אביי:

לתפילין - כאחרים,

לקריאת שמע - כותיקין,

דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה, עם הנץ החמה.

תניא נמי הכי:

"ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה,

כדי שייסמוך גאולה לתפלה,

ונמצא מתפלל ביום."

אמר רבי זירא:

מאי קראה?

"**ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים**" (תהלים עב, ה).

42. ט, ב

רפ"י

שאם יזכה. לעוה"ב לראות גדולתן של ישראל: **יבחין**. כמה הרבה גדולתן יותר על האומות עכשיו: **תהא**. הא דרבי יוחנן בתפלת ערבית דלא חישינן לסמוך גאולה לתפלה דגאולה ביממא הואי: דא"ר יהודה בריה דר' שמעון גרסי:

העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהל לא קדישא בירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה - אינו נזוק כל היום כולו.

אמר רבי זירא:

איני?

והא אנא סמכי ואיתנזקי.

אמר ליה:

במאי איתנזקת? דאמטיית אסא לבי מלקא?

התם נמי מבעי לה למיהב אגרא למחזי אפי מלקא.

דאמר רבי יוחנן:

לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל,

ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם,

שאם יזכה, יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

אמר ליה רבי אלעא לעולא:

כי עיילת להתם, שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה,

דאדם גדול הוא ושמח במצות.

זמנא חדא, סמך גאולה לתפלה, ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא.

היכי מצוי סמך?

והא אמר רבי יוחנן:

בתפלה הוא אומר: "ה' שפתי תפתח" ⁷⁷ (תהלים טא, ז),

ולכסוף, הוא אומר: "היו לרצון אמרי פי" ⁷⁸ וגו' (תהלים יט, טו).

אמר רבי אלעזר:

תהא בתפלה של ערבית.

והא אמר רבי יוחנן:

איזהו בן העולם הבא?

זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית!

אלא, אמר רבי אלעזר:

תהא בתפלת המנחה.

רב אשי אמר:

אפילו תימא אכולהו,

וכיון דקבעוה רבנן בתפלה,

כתפלה אריכתא דמאי.

דאי לא תימא הכי,

ערבית היכי מצוי סמך?

והא בעי למימר "השפיכנו"!

אלא כיון דתקינו רבנן "השפיכנו",

כגאולה אריכתא דמאי,

הכי נמי כיון דקבעוה רבנן בתפלה, כתפלה אריכתא דמאי.

⁷⁷ ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך

⁷⁸ יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי

43. ט, ב - י, א

רפ"י

פתח באשרי וסיים באשרי.
אלמא חדא היא דאשרי כל חוסי
בו סיומא דלמה רגשו גוים הוא:
בריוני פריצים:
חטאים כתיב. קרי ביה חטאים
שיכלה יצר הרע:
שפיל. השפיל עצמד לסוף המקרא
כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו
של דבר:
סמוכים לעד לעולם. בדברי תורה
כתיב [אחר] נאמנים כל פקודיו
סמוכים סמיכת כל פקודיו עשויים
באמת וישר ולצורך ולא דבר רק:
כלום יש עבד שמורד ברבו. ויבא
להכחיש את דברי הנביא:
אמור לו כלום יש בן כו'. והא
חזינן הכא דהוה:
הכא נמי הוה. סופיה להיות

מקדי, האי: "יהיו לרצון אמרי פי" משמע לבסוף, ומשמע מעיקרא דבעינא למימר,
מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות, לימרו מעיקרא!

אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:
הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות,
לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות.

הני שמונה עשרה?! תשע עשרה הויין!

"אשרי האישי" ו"למה רגשו גוים" חדא פרשה היא.

דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:
מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר "הללויה" עד שראה במפתן של רשעים,
שנאמר: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם, ברכי נפשי את ה' הללויה" (תהלים קד, לה).

הני מאה ושלוש?! מאה וארבע הויין!

אלא שמע מינה "אשרי האישי" ו"למה רגשו גוים" חדא פרשה היא.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:
כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה ב"אשרי" וסיים בה ב"אשרי",
פתח ב"אשרי" דכתיב: "אשרי האישי" (תהלים א, א),
וסיים ב"אשרי" דכתיב: "אשרי כל חוסי בו" (תהלים ב, ב).

י, א

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר, והווי קא מצערו ליה טובא.
הנה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו,
אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך?
משום דכתיב: "יתמו חטאים" (תהלים קד, לה)!!
מי כתיב 'חוטאים' "חטאים" כתיב!
ועוד שפיל לסיפיה דקרא, "ודשעים עוד אינם" פיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם.
אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה "ודשעים עוד אינם".
בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

אמר לה ההוא מינא לברוריא,
כתיב: "רני עקרה לא ילדה" (ישעיה נה, א),
משום דלא ילדה "רני"?
אמרה ליה: שטיא! שפיל לסיפיה דקרא, דכתיב: "כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה'!"
אלא מאי "עקרה לא ילדה"?
רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו.

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו:
כתיב: "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו" (תהלים ג, א),
וכתיב: "לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה" (תהלים נו, א),
הי מעשה הנה ברישא?
מקדי מעשה שאול הנה ברישא, לכתוב ברישא!
אמר ליה: אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו, אגן דדר שינן סמוכים לא קשיא לן,
דאמר רבי יוחנן:
סמוכין מן התורה מנין?
שנאמר: "סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר" (תהלים קיא, ח).
למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג?
שאם יאמר לך אדם: כלום יש עבד שמורד ברבו?
אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו?
אלא הנה, הכא נמי הנה.

44. י א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

"פיה פתחה בהקמה ותורת חסד על לשונה" (משלי לא, כו),
 כנגד מי אמר שלמה מקרא זה?

לא אמרו אלא כנגד דוד אביו, שדר בהמשה עולמים ואמר שירה.
 דר במצי אמו ואמר שירה,

שנאמר: "ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו" (תהילים קג, א).
 יצא לאויר העולם ונסתפל בכוכבים ומזלות ואמר שירה,

שנאמר: "ברכו ה' מלאכי גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו" (תהילים קג, כ) וגו'.
 נק משידי אמו ונסתפל בדדיה ואמר שירה,

שנאמר: "ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו" (תהילים קג, ב).

מאי "כל גמוליו"?

אמר רבי אבהו:

שעשה לה דדים במקום בינה.

טעמא מאי?

אמר רב יהודה:

כדי שלא יסתכל במקום ערה.

רב מתנא אמר:

כדי שלא יינק ממקום הטנופת.

ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה,

שנאמר: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה" (תהילים קד, לה).

נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר,

"ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת" (תהילים קד, א).

מאי משמע דעל "יום המיתה" נאמר?

אמר רבה בר רב שילא:

מסיפא דעניינא,

דכתיב: "תסתיר פניך ובהלון תוסף רוּחם יגעוּן" וגו' (תהילים קד, כט).

רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דרבי שמעון בן פזי,

והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי יהושע בן לוי,

אמר ליה: מאי דכתיב: "ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו" (תהילים קג, א)?

אמר ליה: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם,

מדת בשר ודם - צר צורה על גבי הכותל, ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה, קרבים ובני מעים,

והקדוש ברוך הוא אינו כן - צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים.

והיינו דאמרה תנה: "אין קדוש כה' מי אין בלתי ואין צור פאלהינו" (שמואל א ב, ב).

מאי "אין צור פאלהינו" - אין צייר פאלהינו.

מאי "מי אין בלתי"?

אמר רבי יהודה בר מנסיא:

אל תקרי "מי אין בלתי" אלא: "אין לבלותך"

שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם,

מדת בשר ודם - מעשה ידיו מכלין אותו,

והקדוש ברוך הוא מכלה מעשיו.

אמר ליה: אגא הכי קא אמינא לך:

הני חמשה "ברכי נפשי" כנגד מי אמרן דוד?

לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד נשמה,

מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם - אף נשמה מלאה את כל הגוף.

מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה - אף נשמה רואה ואינה נראית.

רש"י

ואמר שירה. כנגד כולם אמר שירה לכשרתה רוח הקודש עליו:

וכל קרבי. על שם קרבי אמו שדר בתוכן:

מאי משמע. דעל יום המיתה נאמר:

בא וראה וכו'. הוא סבר דהכי בעי מאי שנא קרבים דנקט:

חמשה ברכי נפשי. לעיל חשיב להו:

מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כולו - אף נשמה זנה את כל הגוף.
מה הקדוש ברוך הוא טהור - אף נשמה טהורה.
מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים - אף נשמה יושבת בחדרי חדרים.
יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו, וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו.

45. י, א-ב

רש"י

מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. משום דאיירי בסופה בסמיכת גאולה לתפלה נקט ליה: **דאשכחן דאזל אליהו לגבי אחאב.** דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: **יהורם אזל לגבי אלישע.** כשהלכו על מואב הוא ויהושפט (במלכים ב ג) דמתוך שלא היו הולכים זה אצל זה לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה: **כבשי דרחמנא.** סתרים דהקב"ה כמו רישא בכבשא (חולין ד' צג): בהטמנת האפר: **נגזרה גזרה.** שתמות: **מקובלני מבית אבי אבא.** דוד שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל (ב כד) ולא מנע עצמו מן הרחמים:

אמר רב הוננאי:

"מי כהחכם ומי יודע פשר דבר" (קהלת, ח, א)?

מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקתו לישעיהו, חזקתו אמר: ליתי ישעיהו גבאי, דהכי אשקחן באליהו דאזל לגבי אחאב, שנאמר: **"וילך אליהו להראות אל אחאב"** (מלכים א יח, ב) ישעיהו אמר: ליתי חזקתו גבאי, דהכי אשקחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע, מה עשה הקדוש ברוך הוא? הביא יסורים על חזקתו, ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה, שנאמר: **"בימים ההם חלה חזקתו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא, ויאמר אליו מה אמר ה' צי לבינתך כי מת אתה ולא תקנה"** (מלכים ב, כ, א).

מאי "כי מת אתה ולא תקנה"?

"מת אתה" - בעולם הזה, **"ולא תקנה"** - לעולם הבא.

אמר ליה:

מאי כולי האי?

אמר ליה:

משום דלא עסקת בפריה ורביה?

אמר ליה:

משום דחזאי לי ברוח הקדוש, דנפקי מינאי בנין דלא מעלו.

אמר ליה:

בהדי פבשי דרחמנא למה לך?

מאי דמפקדת איבעי לך למעבד!

ומה דניחא קמיה קודשא בריה הוא לעבד!

אמר ליה:

השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא וכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלו.

אמר ליה:

כבר נגזרה עליך גזירה.

אמר ליה:

בן אמוץ פלה נבואתך וצא!

כה מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צנארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

אתמר נמי:

רבי יוחנן ורבי אלעזר⁷⁹ דאמרי תרנייהו:

אפילו חרב חדה מונחת על צנארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים,

שנאמר: **"הן יקטלני לו איחל"** (איוב יג, טו).

י, ב

אמר רבי חנון אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם: למחר הוא מת,

אל ימנע עצמו מן הרחמים,

שנאמר: **"כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ידא"** (קהלת, ה, ו),

מיד **"ויסב חזקתו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'"** (ישעיה לח, ב).

מאי "קיר"?

אמר רבי שמעון בן לקיש:

מקירות לבו,

שנאמר: **"מעני מעני אוהילה קירות לבי"** (ירמיה ד, ט).

⁷⁹ ע"פ מסורת הש"ס

רפ"י

אבי אבא שחפה את ההיכל.
 שלמה:
שגנו ספר רפואות. כדי שיבקשו רחמים:
גירר עצמות אביו. לפי שהיה רשע בזה ולא נהג בו כבוד בקבורתו להוציאו כהוגן במטות זהב וכסף:
סתם מי גיחון. מי שלוח בדברי הימים (ב לב) ולמה כדי שלא יבאו מלכי אשור וימצאו מים לשתות ולא זהו גיחון הנהר הגדול דההוא לאו בא"י הוא אלא מעין קטן הוא סמוך לירושלים שנאמר והורדתם אותו אל גיחון (מ"א א) ומתרגמינן ותחתון יתיה לשילוחא:
עבר ניסן בניסן. קס"ד משנתקדש החדש לשם ניסן נמלך לעבר את השנה ועשאו אדר כמו שנאמר בדברי הימים ויועץ המלך (חזקיהו) לעשות הפסח בחדש השני:
ביום שלשים של אדר. ואע"פ שלא נתקדש החדש שעדיין לא באו עדים:
התולה בזכות עצמו. שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי כגון חזקיהו שאמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו'.

רבי לוי אמר:
 על עסקי הקיר.
 אמר לפניו: רבונו של עולם: ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה, אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה!

"זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי" (ירמיה ד, ט).

מאי **"הטוב בעיניך עשיתי"**?
 אמר רב יהודה אמר רב:
 שסמך גאולה לתפלה.

רבי לוי אמר:
 שגנו ספר רפואות.

תנו רבנן:
"ששה דברים עשה חזקיהו המלך,
על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו,
על שלשה הודו לו:
גנז ספר רפואות - והודו לו,
כתת נחש הנחשת - והודו לו,
גירר עצמות אביו על מטה של חבלים - והודו לו.
ועל שלשה לא הודו לו:
סתם מי גיחון - ולא הודו לו.
קצץ דלתות היכל ושיגרם למלך אשור - ולא הודו לו.
עבר ניסן בניסן - ולא הודו לו."

ומי לית ליה לחזקיהו: **"החדש הזה לכם ראש חדשים"** - זה ניסן ואין אחר ניסן?!

אלא טעה בדשמואל,
 דאמר שמואל:
 אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן.
 סבר הואיל וראוי לא אמרינן.

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא:
 כל התולה בזכות עצמו - תולין לו בזכות אחרים,
 וכל התולה בזכות אחרים - תולין לו בזכות עצמו.
 משה תלה בזכות אחרים - שנאמר: **"זכור לאברהם ליצחק ולישׂראל עבדיך"** -
 תלו לו בזכות עצמו,
 שנאמר: **"ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפניו להשיב חמתו מהשחית"** (תהלים קו, כג).
 חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב: **"זכר נא את אשר התהלכתי לפניך"** (ישעיהו לח, ג) -
 תלו לו בזכות אחרים, שנאמר: **"וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי"** (מלכים ב יט, לד).

והינינו דרבי יהושע בן לוי,
 דאמר רבי יהושע בן לוי:
 מאי דכתיב: **"הנה לשלום מר לי מר"** (ישעיה לח, יז)?
 אפילו בשעה ששיגר לו הקדוש ברוך הוא שלום מר הוא לו.

46. יב

רש"י

פרועה. מגולה שניטלה תקרה שלה:
הרוצה להנות. משל אחרים:
יהנה. ואין איסור בדבר:
כאלישע. כמו שמצינו באלישע שנהנה:
והרוצה שלא להנות. משל אחרים:
אל יהנה. ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שגאון:
כשמואל הרמתי. כמו שמצינו בשמואל הרמתי שלא רצה להנות:
כי שם ביתו. לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו אלא אכולהו מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו שלא להנות מן אחרים:
בהוד יפיה. בדדיה:

"נעשה נא עליית קיד קטנה" (מלכים ב ד, י).

רב ושמואל:

חד אמר: עלייה פרועה היתה וקירוה, וחד אמר: אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים.

בשלמא למאן דאמר: אכסדרה היינו דכתיב **"קיד"**, אלא למאן דאמר: עלייה מאי **"קיד"**?

שקירוה.

בשלמא למאן דאמר: עלייה, היינו דכתיב: **"עליית"**, אלא למאן דאמר: אכסדרה, מאי **"עליית"**?

מעולה שבבתים.

"ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה".

אמר אביי ואיתימא רבי יצחק:

הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות - אל יהנה כשמואל הרמתי, שנאמר: **"ותשובתו הרמתה כי שם ביתו"** (שמואל א ז, יז).
 ואמר רבי יוחנן:
 שכל מקום שהלך שם ביתו עמו.

"ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא" (מלכים ב ד, ט).

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מכאן שהאשה מפרת באורחין יותר מן האישה.

"קדוש הוא" - מנא ידעה?

רב ושמואל:

חד אמר: שלא ראיתה זבוב עובר על שולחנה. וחד אמר: סדין של פשתן הציצה על מטתו, ולא ראיתה קרי עליו.

"קדוש הוא".

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

הוא קדוש ומשורתו אינו קדוש. שנאמר: **"ויגש גיהזי להדפה"** (מלכים ב ד, כו).

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

שאחזה בהוד יפיה.

"עובר עלינו תמיד".

אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום **רבי אליעזר בן יעקב**:

כל המאריך תלמיד חכם בתוך ביתו, ומהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידיו.

47. יב

כ"ז

תפלה לעני. דרך עניות:
 יכוין את רגליו. זו אצל זו:
 ורגליהם רגל ישרה. נראין כרגל
 אחד. הקורא מכאן ואילך לא
 הפסיד. שהרי הוא כאדם שקורא
 אחת מכל הפרשיות שבתורה
 ואע"פ שלא יצא ידי ק"ש יש לו
 קבול שכל כעוסק בתורה:

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב:
 אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל,
 שנאמר: "ממעמקים קראתיה ה'" (תהלים קל, א).

תניא נמי הכי:

"לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל,
 אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר: "ממעמקים קראתיה ה'",
 ובתיב: "תפלה לעני כי יעטף" (תהלים קב, א)."

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב:
 המתפלל צריך שיכוין את רגליו,
 שנאמר: "ורגליהם רגל ישרה" (יחזקאל א, ז).

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב:
 מאי דכתיב: "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו)?
 לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם.

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב:
 כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל,
 עליו הכתוב אומר: "ואותי השלכת אחרי גנך" (מלכים א יד, ט) - אל תקרי "גנך" אלא גאידך.
 אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

48. יב

"רבי יהושע אומר עד שלש שעות".

אמר רב יהודה אומר שמואל:
הלכה כרבי יהושע.

"הקורא מבאן ואילך לא הפסיד".

אמר רב חסדא אומר מר עוקבא:
ובלבד שלא יאמר יוצר אור.

מיתיבי:

**"הקורא מבאן ואילך לא הפסיד,
באדם שהוא קורא בתורה,
אבל מברך הוא שתיים לפניה ואחת לאחריה!"**

תיובתא דרב חסדא!

תיובתא!

איכא דאמרי:

אמר רב חסדא אומר מר עוקבא:
מאי "לא הפסיד"?
שלא הפסיד ברכות.

תניא נמי הכי:

**"הקורא מבאן ואילך לא הפסיד,
באדם שקורא בתורה,
אבל מברך הוא שתיים לפניה ואחת לאחריה".**

אמר רבי מנאי:

גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה,
מדקתני: **"הקורא מבאן ואילך לא הפסיד באדם הקורא בתורה",**
מקלל - הקורא בעונתה עדיף.

49. י, ב - יא, א

רפ"י

משנה

בית שמאי אומרים:

בְּעָרֵב כֹּל אָדָם יֵטֶה וְיִקְרָא, וּבְבִקֵּר יַעֲמֹד, שְׁנָאֵמֹר: **"וּבְשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ"** (דברים ו, ז).

ובית הלל אומרים:

כֹּל אָדָם קוֹרֵא בְּדַרְבָּנוּ,

שְׁנָאֵמֹר: **"וּבְלִלְתָּהּ בְּדֶרֶךְ"**.

אם כן למה נאמר: **"וּבְשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ"**?

בְּשָׁעָה שְׁבִנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים, וּבְשָׁעָה שְׁבִנֵי אָדָם עוֹמְדִים.

אמר רבי טרפון:

אֲנִי הֵייתִי בָּא בְּדֶרֶךְ וְהֵטְתִי לְקִרְוֹת בְּדַרְבֵי בֵּית שְׁמַאי, וְסִבְנִיתִי בְּעֶצְמִי מִפְּנֵי הַלְסָטִים.

אמרו לו: בְּדֵי הֵייתִי לְחוּב בְּעֶצְמָה, שְׁעִבְרַתְּ עַל דְּבַרֵי בֵּית הַלֵּל."

גמרא

יא, א בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו וטעמא דבית שמאי, אלא בית שמאי מאי טעמא לא אמרי כבית הלל?

אמרי לה בית שמאי:

אם כן נימא קרא 'בבקר ובערב', מאי **"בשכבה ובקומה"**?

בשעת שכבה - שכבה ממש,

ובשעת קומה - קומה ממש.

ובית שמאי האי **"ובללתה בדרך"** מאי עביד להו?

ההוא מבעי להו לכדתניא:

"בשבתה בביתה" - פרט לעוסק במצוה.

"ובללתה בדרך" - פרט לחתן.

מכאן אמרו הבונים את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב.

מאי משמע?

אמר רב פפא:

כי **"דרך"** - מה דרך רשות, אף כל רשות.

מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה,

ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי!

אם כן לכתוב רחמנא 'בשבת' ובלכת' - מאי **"בשבתה ובללתה"**?

בשבת דידך, ובלכת דידך הוא דמחייבת, הא דמצוה פטירת.

אי הכי,

אפילו כונס את האלמנה נמי!

האי טריד, והאי לא טריד.

אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי!

וכי תימא הכי נמי,

אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב:

אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין,

שהרי נאמר בהם פאר,

שנאמר: **"פארה חבוש עליה"** (יחזקאל כד, יז)!

התם טריד טרדא דמצוה,

הכא טריד טרדא דרשות.

ובית שמאי?

מתני'

יטה. על צדו:

בשכבך. דרך שכבה:

יעמוד. דכתיב ובקומך:

כדרכו. או בקימה או בשכיבה או

בישיבה או מהלך:

גמ'

בשבתך בביתך פרט לעוסק

במצוה. לקמיה מפרש מאי

משמע:

ובלכתך בדרך פרט לחתן. ואע"ג

דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי

לאו קרא יתירה לא נפקא לן

מקרא קמא דכיון דעוסק במצוה

לא כתיב בקרא בהדיא אלא

מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן

מביתך וממעטינן מינה עוסק

במלאכת מצוה דאיכא טרדא אבל

חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא

שמחשב על עסק בתולים אי לאו

קרא יתירה לא אתמעוט:

הכונס את הבתולה פטור. שטרוד

במחשבת בעילת מצוה:

מאי משמע. פרט לעוסק במצוה:

כי דרך. בשבתך ובלכתך הוקשו

לדרך:

מי לא עסקינן כו'. כלומר מנלן

דדרך רשות לחודא איירי קרא

הא קרא דרך סתמא כתיב

וממילא משתמע נמי מיניה דרך

מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא

ליקרי:

אי משום טרדא. דמחשבה פטרת

ליה אפילו טבעה ספינתו נמי:

אלמה אמר רבי אבא. כמו למה

אמר אע"פ שטרוד בצערו חייב

בכל המצוות חוץ מן התפילין

שנאמר בהם פאר ליחזקאל פארך

חבוש עליך וגוי וכיון דבעו פאר

ואבל מתגולל בצערו בעפר אין זה

פאר:

טריד טרדא דמצוה. וכיון דאנן

מיעוט בעלמא דרשינן פרט לחתן

מסתיידן אם ממעטת מיניה טרדא

דמצוה:

רש"י

וב"ה אמרי לך. נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן אתא ממילא ש"מ בלכת דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי: עוסקין במלאכתן וקורין. לקמן מוקמינן לה בפרק שני (ד' טז.): הטה רבי אלעזר בן עזריה. כבי"ש: לאחד שאמרו לו זקנך מגודל אמר להם יהיה זה כנגד המשחיתים. משל שלך דומה לאחד שאומרים לו זקנך נאה ומגודל והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים הגדול הזה יהיה נתון לתער ולמספרים שאבאי עלינו ואשחיתנו: עכשיו שאני הטה. הרי אני כמקלס את מעשיך שהיית מוטה ואתה נוקפת: וב"ה נמי אית להו מטיין. דבמטיין נמי שרו כדאמרינן לעיל מטיין וקורין: אבל. עכשיו כיון דעד השתא היית זקוף ועכשיו הטיית אם לא נוקפתי אני יראו התלמידים ויקבעו הלכה:

ההוא מבעי להו: פרט לשלוחי מצוה.

ובית הלל?

אמרי: ממילא שמע מינה דאפילו בדרך נמי קרי.

תנו רבנן:

"בית הלל אומרים:

עומדין וקורין, יושבין וקורין, ומטיין וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין, ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה, שהיו מסובין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מוטה, ורבי אלעזר בן עזריה זקוף, כיון שהגיע זמן קריאת שמע, הטה רבי אלעזר, וזקף רבי ישמעאל,

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל:

ישמעאל אחי, אמשול לך משל למה הדבר דומה:

משל לאחד שאומרים לו: זקנך מגודל,

אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים,

אף כך אתה, כל זמן שאני זקוף אתה מוטה, עכשיו כשאני הטה אתה זקפת!

אמר לו: אני עשיתי כדברי בית הלל, ואתה עשית כדברי בית שמאי.

ולא עוד, אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות."

מאי "ולא עוד"?

וכי תימא בית הלל נמי אית להו 'מטיין',

הני מילי דמטה ואתא מעיקרא,

אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה,

אמרי: שמע מינה כבית שמאי סבירא להו! "שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות".

50. יא, א

כס"י

לא קיימת כו'. וכי היכי דעשה
 כדברי ב"ה לא עשה ולא כלום
 לדברי ב"ש אף העושה כדברי בית
 שמאי לא עשה ולא כלום לדברי
 ב"ה:

תני רב יחזקאל:

"עשה כדברי בית שמאי - עשה, כדברי בית הלל - עשה".

רב יוסף אמר:

עשה כדברי בית שמאי - לא עשה ולא כלום.

דתנן:

"מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית:

בית שמאי: פוסלין.

ובית הלל: מכשירין.

אמרו להם בית הלל לבית שמאי:

מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורניתי,

מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו כלום.

אמרו להם: משם ראיה?! אף הם אמרו לו: אם בן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך".

רב נחמן בר יצחק אמר:

עשה כדברי בית שמאי - חייב מיתה.

דתנן:

"אמר רבי טרפון:

אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי,

וסבנתי בעצמי מפני הלסטים,

אמרו לו: בדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל".

51. יא, א-ב

רש"י

מתני'
בשחר מברך שתיים וכו'. כדאמר
 בברכות ירושלמי שבע ברכות
 הללו על שם (תהילים קיט) שבע
 ביום הללתיך:
אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים
 לאחריה דערבית קאי (נ"א ארוכה
 אמת ואמונה קצרה השכיבנו):
לחתום. בברוך:
שלא לחתום. כגון ברכת הפירות
 ומצות:

גמ'
מאי מברך. שתיים לפניו דשחר
 מאי ניהו:
יוצר אור ובורא חשך (עושה שלום
ובורא רע). לקמיה מפרש אידך
 מאי היא דאילו ברכה דישתבח
 אינה מן המנין שהיא לאחר
 פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל
 ואומרים אותה קודם זמן קריאת
 שמע אם ירצו:
כדכתיב קאמרי'. כתיב בקרא
 יוצר אור ובורא חשך עושה שלום
 ובורא רע:

משנה

בשחר - מברך שתיים לפניו, ואחת לאחריה,
 ובערב - מברך שתיים לפניו, ושתיים לאחריה,
 אחת ארוכה ואחת קצרה,
 מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר,
 לקצר - אינו רשאי להאריך,
 לחתום - אינו רשאי שלא לחתום,
 שלא לחתום - אינו רשאי לחתום.

גמרא

מאי מברך?

אמר רבי יעקב אמר רבי אישעי'א:
"יוצר אור ובורא חשך" (ישעיה מו, ז).

יא, ב

לימא: 'יוצר אור ובורא נוגה'?

כדכתיב קאמרינו.

אלא מעתה: **"עושה שלום ובורא רע"** - מי קא אמרינו כדכתיב!?
 אלא כתיב: **"רע"** וקרינו: 'הכל'!

לישנא מעליא.

הכא נמי, לימא: 'נוגה' לישנא מעליא!

אלא אמר רבא:

כדי להזכיר מדת יום בלילה, ומדת לילה ביום.

בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינו: יוצר אור ובורא חשך,
 אלא מדת יום בלילה - היכי משפחת לה?

אמר אביי:

גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

ואידך מאי היא?

אמר רב יהודה אמר שמואל:

אהבה רבה.

וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה:

אהבה רבה.

תניא נמי הכי:

"אין אומרים 'אהבת עולם' אלא 'אהבה רבה'.

ודבנו אמרי:

'אהבת עולם', וכן הוא אומר: **"ואהבת עולם אהבתיך על כן משקתיך חסד"** (ירמיה לא, ג).

52. יא, ב

רפ"י

שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי רצונך: **מדרש** הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות:

לגמרא אין צריך לברך. אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפרק שני:

אף לגמרא צריך לברך. שהוא עיקר התורה שממנו הוראה יוצאה גמרא היינו סברת טעמי משנה ותירוצי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרא:

ומברך. ברכת התורה:

ור' יוחנן מסיים בה הכי. דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך:

הערב נא ה' אלהינו. יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה:

ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. גרסינן. ולא גרסינן למדני חקיד שאין זו ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה. והכי קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקיד:

וזו היא מעולה שבברכות. התורה לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל:

אמר רב יהודה אמר שמואל:

השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע - צריך לברך, משקרא קריאת שמע - אינו צריך לברך, שכבר נפטר ב'אהבה רבה'.

אמר רב הונא:

למקרא צריך לברך, ולמדך אינו צריך לברך.

ורבי אלעזר אמר:

למקרא ולמדך צריך לברך, למשנה אינו צריך לברך.

ורבי יוחנן אמר:

אף למשנה נמי צריך לברך, אבל לתלמוד אינו צריך לברך.

ורבא אמר:

אף לתלמוד צריך לברך.

דאמר רב חייא בר אשי:

זימנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דרב לתנוי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריה, ומתני לו פרקין.

מאי מברך?

אמר רב יהודה אמר שמואל:

אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה.

ורבי יוחנן:

מסיים בה הכי:

הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל.

ורב המנונא אמר:

אשר פחר בנו מפל העמים ונתן לנו את תורתו,

ברוך אתה ה' נותן התורה.

אמר רב המנונא:

זו היא מעולה שבברכות.

הלך לימרינהו לכולהו.

53. יא, ב - יב, א

ר"י

תנן היתם:

"אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת והם ברכו, וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את העם שלש ברכות: 'אמת ויציב', ועבודה וברכת נהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא."

מאי "ברכה אחת"?

כי הא דרבי אבא ורבי יוסי בר אבא אקלעו ליההוא אתרא, בעו מנייהו: מאי "ברכה אחת"? לא הוה בידיהו, ואתו שיליהו לרב מתנה - לא הוה בידיה, אתו שיליהו לרב יהודה, אמר להו: הכי אמר שמואל: אהבה רבה.

ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: יוצר אור.

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר:

הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו.

אי אמרת בשלמא 'יוצר אור' הוה אמרי - היינו דברכות אין מעכבות זו את זו דלא קא אמרי 'אהבה רבה', אלא אי אמרת 'אהבה רבה' הוה אמרי - מאי ברכות אין מעכבות זו את זו?!

יב, א

דלמא האי דלא אמרי 'יוצר אור' משום דלא מטא זמן יוצר אור, וכי מטא זמן יוצר אור הוה אמרי.

ואי מכללא, מאי?

דאי מכללא לעולם 'אהבה רבה' הוה אמרי, וכי מטא זמן 'יוצר אור' הוה אמרי ליה, ומאי "ברכות אין מעכבות זו את זו" - סדר ברכות.

תנן היתם. במסכת תמיד: **אמר להם הממונה.** והוא סגן הכהנים כדאי ביומא היינו סגן היינו ממונה (בפירש"י שם טו.): **ברכו ברכה אחת.** לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שסדרו האברים ע"ג הכבש ומלחום ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע והדר תני אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות:

וברכו את העם. עם העם: **ועבודה.** בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון אי נמי שאותך לבדך ביראה נעבוד:

וברכת כהנים. לברך את העם ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע כדאמר במסכת יומא (דף לו ע"ב) הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין וכו': מוסיפין ברכה אחת. לקמיה מפרש לה: למשמר היוצא. שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמרינן במסכת סוכה (דף נו.): משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוסיפין ומשמר הכנס עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין:

מאי ברכה אחת. דקתני רישא איזו מן הברכות הוא אומר:

לאו בפרוש אתמר. לא שמע מפי ר"ל שאמ' בפירוש מאי ברכה אחת יוצר אור:

זאת אומרת. דקתני ברכו ברכה אחת:

ברכות אין מעכבות זו את זו. בירך את האחת ולא בירך את השניה נפקא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו ומהכא שמע רבי זריקא דסי"ל לר"ל דהך ברכה אחת יוצר אור היא:

אי אמרת בשלמא יוצר אור הוה אמרי. ולא אהבה רבה ואע"ג דמטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר כל שכן דכיון דאמרי יוצר אור ודאי מטא זמנה ואפי"ה לא אמרי אלא יוצר אור ותו לא אמרי לה היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו:

אלא אי אמרת. הך ברכה דקאמרי אהבה רבה היכי ש"מ דאין מעכבות זו את זו דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמניה הוא וכי מטא זמניה אמרי לה ואע"ג דקרו אינהו ק"ש לא מטא זמניה כדאמרינן בעלמא (יומא לו.): הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא שאנשי משמר מקדימין:

ואי מכללא מאי. וכי אמר ליה מכללא מאי גרעותא איכא דאמר לאו בפירוש אתמר הא שפיר מצי למשמע מכללא דיוצר אור קא אמרי ומשנינן ליכא למשמע מהכא דילמא לעולם אימא לך אהבה רבה וכו':

סדר ברכות. אם הקדים המאוחרות:

54. יב, א

רש"י

בקשו. לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע:
מפני תרעומת המינין. שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ב"ה ושמעו מפיו בסיני:
המינין. עכו"ם:

"וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויצבי ועבודה וברכת נהנים".

אמר רב יהודה אמר שמואל:

אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

תניא נמי הכי:

"דבי נתן אומר:

בגבולין בקשו לקרות כן,

אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין".

רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא,

אמר ליה רב חסדא: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.

אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא,

אמר ליה רב אשי: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.

"ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמך היוצא".

מאי "ברכה אחת"?

אמר רבי חלבו:

משמך היוצא אומר למשמך הנכנס:

מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואהבה ושלום וריעות.

55. יב, א

רפ"י

"מקום שאמרו להאריך".

פשיטא, היכא דקא נקיט פסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא, ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא - יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דהא תנן:

"על נולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא"

אלא היכא דקא נקיט פסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא, מאי?

בתר עיקר ברכה אזלינן, או בתר חתימה אזלינן?

תא שמוע:

"שחרית פתח ב'יוצר אור' וסיים ב'מעריב ערבים' - לא יצא,

פתח ב'מעריב ערבים' וסיים ב'יוצר אור' - יצא,

ערבית פתח ב'מעריב ערבים' וסיים ב'יוצר אור' - לא יצא,

פתח ב'יוצר אור' וסיים ב'מעריב ערבים' - יצא,

בללו של דבר: הכל הולך אחר החתום".

שאני התם, דקאמר: 'פרוך יוצר המאורות'.

הניחא לרב דאמר: כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה - שפיר, אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה - מאי איכא למימר?

אלא, כיון דאמר רבה בר עולא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא, אתרוויהו קאמר.

תא שמוע מסיפא:

"בללו של דבר הכל הולך אחר החתום".

"בללו של דבר" - לאתווי מאי?

לאו לאתווי הא דאמרן?!

לא!

לאתווי נהמא ותמרי.

היכי דמי?

אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל, ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא, היינו בעינן!

לא צריקא,

כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל, ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי - יצא,

דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא,

מאי טעמא?

דתמרי נמי מיון זייני.

פתח בדשכרא וסיים בדחמרא. תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא על היין דתנן וכו':

אלא. קא מבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו:

בתר עיקר ברכה אזלינן. ועיקר ברכה אדעתא דין נאמרה והוי כמו שסיים בין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר שאין השכר מן הגפן:

פתח ביוצר אור. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור:

וסיים במעריב ערבים. כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדבר מעריב ערבים:

שאני התם וכו'. כלומר דלמא פתיחה אינה כלום והא דקתני יצא לפי שחזור וחותרם בה בברוך יוצר המאורות וע"י חתימתה קאמר דיצא אלא שהכל שאין חותרם בה בברוך ופתיחתה אדעתא דבורא פרי הגפן הוא אימא דלא יצא:

מאי איכא למימר. היכי נפיק משום חתימתה הא אין מלכות בחתימתה:

ה"ג אלא כיון דאמר כו'. אלא לא תימא משום חתימתה יצא אלא פתיחתה נמי מעלייתא היא ולא תפשוט מיניה לחמרא ושכרא דלגבי ברכות ערבית ושחרית הוא דמצי למימר דכי פתח בזו וסיים בזו יצא דהא כי פתח בשחרית אדעתא דמעריב ערבים הוה דעתיה לאדכורי בה מדת היום בלילה כגון גולל אור וכי פתח ערבית אדעתא דיוצר אור הוה דעתיה לאדכורי בה מדת לילה כגון ובורא חשך הלכך אדעתא דתרווייהו הויא:

לאו לאתווי הא דאמרן. כגון שכרא וחמרא:

היינו בעינן. דהא ברכת התמרים על העץ ועל פרי העץ אינה עולה לברכת הלחם ואי בהא פשטת דהכל הולך אחר חתום ברכות הוא הדין לחמרא ושכרא:

כל מי. שלא אמר ברכת אמת ויצא כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא:

56. יב, א-ב

רש"י

שנא' להגיד בבקר חסדך. וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבנו כל אלה הנסים התדירים תמיד:

כשהוא כורע. באבות ובהודאה כורע בברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמו):
נחת. לשון הכנעה:

כחיזא. שבת ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת:
זקיף כחיואי. בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי:

כחויא. כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה וזוקף מעט מעט:

המלך הקדוש. לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם:

המלך המשפט. כמו מלך המשפט. כמו נושאי הארון הברית (יהושע ג) כמו ארון הברית וכן המסגרות המכונות (מלכים ב טז) שהוא כמו מסגרות המכונות וכן העמק הפגרים (ירמיהו לא) כמו עמק הפגרים:

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב:

כל שלא אמר 'אמת ויציב' שחרית ו'אמת ואמונה' ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר: **"להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות"** (תהלים צב, ג).

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב:

המתפלל, כשהוא כורע - כורע בכרונה, וכשהוא זוקף - זוקף בשם.

אמר שמואל:

מאי טעמא דרב?

דכתיב: **"ה' זוקף כפופים"** (תהלים קמו, ח).

מיתיבי:

"מפני שמי נחת הוא" (מלאכי ב, ה)!

מי כתיב ב'שמי'? **"מפני שמי"** כתיבי!

אמר ליה שמואל לחיאי בר רב:

בר אוריין, תא ואימא קה מלתא מעלייתא דאמר אבדי,

הכי אמר אבדי: כשהוא כורע - כורע ב'כרונה', כשהוא זוקף - זוקף בשם.

ב, ב רב ששת כי כרע - כרע כחזירא, כי קא זקיף - זקיף כחזירא.

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב:

כל השנה כולה אדם מתפלל: 'האל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט' - חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים, שמתפלל: 'המלך הקדוש', 'והמלך המשפט'.

ורבי אלעזר אמר:

אפילו אמר 'האל הקדוש' - יצא,

שנאמר: **"ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה"**.

אימתי **"ויגבה ה' צבאות במשפט"**?

אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר 'האל הקדוש'!

מאי הנה עלה?

אמר רב יוסף:

'האל הקדוש', ומלך אוהב צדקה ומשפט'.

רבה אמר:

'המלך הקדוש', ו'המלך המשפט'.

והלכתא:

כרבה.

57. יב, ב

רש"י

ה'ג ואם תלמיד חכם הוא וצריך לרחמים צריך שיחלה עצמו עליו. אם ת"ח הוא זה שצריך לרחמים צריך שיחלה חברו עצמו עליו: **בחלותם**. על דואג ואחיתופל הוא אומר שהיו ת"ח:

למען תזכרי ובושת. סיפיה דקרא בכפרי לך את כל אשר עשית:

גם בחלומות גם בנביאים. ולא אי"ל גם באורים לפי שנתבייש ממנו שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים: **ורבנו**. סברי מהכא שמעין דאחילו לו:

והוקענום. גבעונים אמרו לדוד בסוף ימיו שהיה רעב ג' שנים וישאל דוד בה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים שהרג את הכהנים שהיו מספיקים לגבעונים לחם ומים שהגבעונים נתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ויאמר דוד אל הגבעונים ובמה אכפר לכם וברכו את נחלת ה' והם אמרו לו יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום בגבעת שאול ובת קול יצאה וסיימה אחריהם בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו היו באין ולא לכבודו:

ואמר רבה בר חיננא סבא מושמיה דרב:

כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא, שפאמר: **"גם אנכי חליקה לי מהטא לה' מחדל להתפלל בעדכם"** (שמואל א יב, כג).

אמר רבא:

אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו.

מאי טעמא?

אילמא משום דכתיב: **"ואין חולה מקם עלי וגולה את אָוִי"** (שמואל א כב, ח) - דילמא מלך שאני! אלא מהכא: **"ואני בחלותם לבושי"** וגו' (תהילים לה, ג).

ואמר רבה בר חיננא סבא מושמיה דרב:

כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו, שפאמר: **"למען תזכרי ובשת, ולא יהיה לך עויד פתהון פה מפני כלמתך, בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים"** (יחזקאל טו, סג).

דילמא צבור שאני!

אלא מהכא: **"ויאמר שמואל אל שאול: למה הרגתני להעלות אותי?!"**

ויאמר שאול: צר לי מאד ופולשתים נלחמים בי,

וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות,

ואקראה לך להודיעני מה אעשה" (שמואל א כח, טו).

ואילו אורים ותומים לא קאמר, משום דקטליה לנוב עיר הכהנים.

ומנין דאחילו ליה מן שמיא?

שפאמר: **"ויאמר שמואל אל שאול ... ומחר אתה ובניך עמי"** (שמואל א כח, יט).

ואמר רבי יוחנן:

"עמי" - במחיצתי.

ורבנן אמרי מהכא:

"והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'" (שמואל ב כא, ו) - יצתה בת קול ואמרה **"בחיר ה'".**

58. יב, ב

רפ"י

פרשת רבית. אל תקח מאתו נשך ותרבית וגוי (ויקרא כה) וסמך ליה יציאת מצרים: **ופרשת משקלות.** אבני צדק וגוי (ויקרא יט) סיפיה דקרא אשר הוצאתי אתכם וגוי: **כרע שכב.** דדמי לבשכבך ובקומך שהקדוש ב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלום ושקטים כארי וכלביא: **ולימא האי פסוקא.** וליכא טורח צבור: **עול מצות.** ועשיתם את כל מצותי: **מינות.** אותם ההופכים טעמי התורה למדרש טעות ואליל: **וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים.** ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים:

אמר רבי אבהו בן זוטרתאי אמר רב יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה? משום טורח צבור.

מאי טעמא?

אילימא משום דכתיב בה: "**אל מוציאם ממצרים**" (במדבר כג, כב) - לילמא פרשת רבית ופרשת משקלות! דכתיב בהו יציאת מצרים!

אלא אמר רבי יוסי בר אבין:

משום דכתיב בה האי קרא: "**כרע שכב כארי וכלביא מי יקימונו**" (במדבר כד, ט).

ולימא האי פסוקא ותו לא!

גמירי כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקינן, דלא פסקה משה רבינו לא פסקינן.

פרשת יציאת מפני מה קבעוה?

אמר רב יהודה בר חביבא:

מפני שיש בה חמשה דברים: מצות יציאת, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה.

בשלמא הני תלת מפרשין:

"עול מצות" דכתיב: "**ודאיתם אתו וזמרתם את כל מצות ה'.**"

"יציאת" דכתיב: "**ועשו להם יציאת**" וגו'

"יציאת מצרים" דכתיב: "**אשר הוצאתי**" וגו'.

אלא "דעת מינים הרהור עבירה והרהור עבודה זרה" - מנלן?

דתניא:

"**אחרי לבבכם**" - זו מינות.

וכן הוא אומר: "**אמר נבל בלבו אין אלהים**" (תהלים ד, א).

"**אחרי עיניכם**" - זה הרהור עבירה,

שנאמר: "**ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי פי היא ישרה בעיני**" (שופטים יד, ג).

"**אתם זונים**" - זה הרהור עבודה זרה.

וכן הוא אומר "**ויזנו אחרי הבעלים**".

59. יב, ב

רפ"י

מִשְׁנֵה

מִזְבִּידִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלִילוֹת.

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר בֶּן עֻזְרִיָּה:

הָרִי אֲנִי כְּבֹן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאֱמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלִילוֹת עַד שֶׁדָּרְשָׁה בֶן זֹמְאָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (דברים טז, ג).

"יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַיָּמִים,

"כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַלִּילוֹת.

וְחֻכְמִים אֹמְרִים:

"יְמֵי חַיֶּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה,

"כָּל" - לְהֵבִיא לִיְמוֹת הַמָּשִׁיחַ.

גְּמָרָא

תְּנִיָּא:

"אָמַר לְהֵם בֶּן זֹמְאָ לְחֻכְמִים:

וְכִי מִזְבִּידִין יְצִיאַת מִצְרַיִם לִיְמוֹת הַמָּשִׁיחַ?

וְהָלַא כְּבָר נֶאֱמַר: "הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה',"

וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,

כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צְפוֹנָה,

וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְהִתִּים שָׁם" (ירמיה כג, ז-ח)!

אָמְרוּ לוֹ: לֹא שֶׁתֵּעַקֵּר יְצִיאַת מִצְרַיִם מִמְּקוֹמָה,

אֶלָּא שֶׁתֵּהָא שֶׁעָבֹד מַלְכוּיֹת עֵיקֵר וְיְצִיאַת מִצְרַיִם טוֹפֵל לוֹ.

כִּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אֹמְרִי: "לֹא יִקְרָא שְׂמֵךְ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׂמֵךְ" (בראשית לה, י).

לֹא שֶׁיַּעֲקֹר יַעֲקֹב מִמְּקוֹמוֹ,

אֶלָּא יִשְׂרָאֵל עֵיקֵר, וְיַעֲקֹב טוֹפֵל לוֹ.

וְכֵן הוּא אֹמְרִי: "אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשֻׁנוֹת וְקִדְמוֹנוֹת אֵל תִּתְבַּוְּנוּ" (ישעיה מג, יח).

"אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשֻׁנוֹת" - זֶה שֶׁעָבֹד מַלְכוּיֹת,

"וְקִדְמוֹנוֹת אֵל תִּתְבַּוְּנוּ" - זֶה יְצִיאַת מִצְרַיִם.

"הֲנִי עוֹשֶׂה חֲדָשָׁה עִתָּה תִצְמַח" (ישעיה מג, ט).

⁸⁰תְּנִי רַב יוֹסֵף:

זו מלחמת גוג ומגוג.

משל למה הדבר דומה?

לאדם שהיה מהלך בדדף ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב.

פגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי.

פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש.

אף כן ישראֵל: צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

"אֲבָרָם הוּא אֲבָרָהֶם" (דברי הימים א, א, כו) -

בתחלה נעשה אב לאָרָם, ולבסוף נעשה אב לְכָל הָעוֹלָם בּוֹלוֹ.

שְׂרִי הִיא שְׂרָה,

בתחלה נעשית שְׂרִי לְאוֹמְתָה, ולבסוף נעשית שְׂרָה לְכָל הָעוֹלָם בּוֹלוֹ."

תְּנִי כִּר קַפְרָא:

"כָּל הַקּוֹרָא לְאַבְרָהָם 'אֲבָרָם' עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה שְׂמֵךְ אֲבָרָהֶם" (בראשית יז, ה).

רַבִּי אֱלֵעָזָר אֹמֵר:

עוֹבֵר בְּלֹא,

שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׂמֵךְ אֲבָרָם" (בראשית יז, ה).

אֵלָּא מַעֲתָה הַקּוֹרָא לְשְׂרָה 'שְׂרִי' הֲכִי נִמְי?

הֲתָם קוֹדֵשׁ אֲרִי הוּא אָמַר לְאַבְרָהָם: "שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׂמָה שְׂרִי כִּי שְׂרָה שְׂמָה".

אֵלָּא מַעֲתָה הַקּוֹרָא לְיַעֲקֹב 'יַעֲקֹב' הֲכִי נִמְי?

שְׂאֲנִי הֲתָם, דְּהָדַר אֶהְדְּרִיהּ קַרָא,

מתני'
מזכירין יציאת מצרים בלילות.
 פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה: **כבן שבעים שנה.** כבר היתני נראה זקן ולא זקן ממש שבת עליו שיבה יום שהעבירו רבן גמליאל מנשיאותו ומינו רבי אלעזר בן עזריה נשיא כדאיתא לקמן בפרק תפלת השחר (ד' כח.) ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: **לא שיעקר יעקב ממקומו.** שהרי מצינו שקראו הקב"ה יעקב אחר זאת ברדתו למצרים שנאמר ויאמר אלהים לישראל ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני (בראשית מו): **הנני עושה חדשה.** בתר אל תזכור ראשונות כתיב: **בתחלה אב לארם.** לאנשי מדינתו שמארץ ארם היה שנאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם (יהושע כד) ואומר אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כד): **אב לכל העולם.** אב המון גוים (שם יז): **שרי.** לשון יחיד משמע שרתי:

⁸⁰ בתוספתא ברייתא זו היא המשך לברייתא לעיל. כנראה שרב יוסף הוזכר כבעל הגירסה. ויש סוברים שהגמרא שילבה תוספתא שהובאה על ידי רב יוסף.

כ"י

מסדר שבחיה. דמעיקרא אשר
בחרת בו בהיות שמו אברם ושמת
שמו אברהם:

דכתיב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֵי הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב" (בראשית מו, ב).

מתלב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא:
"אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם" (נחמיה ט, ז)!

אמר ליה:
התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא, מאי דהנה מעיקרא.

הדרן עליך מאימתי

מסכת ברכות פרק ב' - "היה קורא בתורה"

60. יג, א

רפ"י

היה קורא בתורה. פרשת ק"ש:
 והגיע זמן המקרא. זמן ק"ש:
בפרקים. בין ההפסקות ולקמן
 מפרש להו במתניתין בין פרשה
 ראשונה לשניה בין שניה לשמע
 כו': שואל מפני הכבוד שואל
 בשלום אדם נכבד שראוי להקדים
 לו שלום:
ומשיב. שלום אם הקדימו לו
 ובגמרא פריך כיון דשואל פשיטא
 דמשיב:
ובאמצע. באמצע הברכה או
 הפרשה:
מפני היראה. אדם שהוא ירא
 מפניו שלא יהרגו אבל מפני
 הכבוד לא:
 ר"י. בגמרא מפרש פלוגתייהו:
בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק.
 בגמרא (ד' יד) מפרש טעמייהו:
והיה אם שמוע נוהג בין ביום בין
בלילה. דמשתעי בתלמוד תורה
 דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם
 את בניכם:
ויאמר אינו נוהג אלא ביום.
 דמשתעי בציצית שאינה נוהגת
 אלא ביום דכתיב וראיתם אותו
 פרט לכסות לילה (שבת ד' כז):

גמ

ש"מ מצות צריכות כוונה. שיהא
 מתכוין לשם מצות ותקשה לרבה
 דאמר במסכת ראש השנה (דף
 כח.) התוקע לשיר יצא:
כוון לקרות. אבל לצאת ידי מצוה
 לא בעינן שיהא מתכוין אלא
 לקרות בתורה בעלמא:
הא קא קרי. הא בקורא קא עסיק
 תנא ואתי דקתני היה קורא
 בתורה:
בקורא להגיה. את הספר אם יש
 בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא
 מתכוין:

משנה

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא,
 אם כוון לבו - יצא.

בפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב.
ובאמצע - שואל מפני היראה ומשיב,
דברי רבי מאיר.
רבי יהודה אומר:
באמצע - שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.
ובפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

אלו הן בין הפרקים:
 בין ברכה ראשונה לשניה,
 בין שניה לשמע,
 בין שמע לוקיה אם שמוע,
 בין וקיה אם שמוע לויאמר,
 בין ויאמר לאמת ויציב.
רבי יהודה אומר:
 בין ויאמר לאמת ויציב - לא יפסיק.

אמר רבי יהושע בן קרחה:
 למה קדמה פרשת שמע לוקיה אם שמוע?
 כדי שימביל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקביל עליו עול מצות.

וקיה אם שמוע לויאמר?
 שוקיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה,
 ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד.

גמרא

שמע מינה:
 מצות צריכות כוונה.

מאי "אם כוון לבו לקרות"?
 לקרות.

לקרות? והא קא קרי!

בקורא להגיה.

61. יג, א

רפ"י

ככתבה. בלשון הקדש: **מדברים הדברים.** דהוה ליה למכתב והיו הדברים האלה (דברים ו) למדרש שיקרא הדברים כסדרן ולא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזות: **לימא קסבר ר' וכו'.** מדאיצטריך ליה קרא לק"ש שתהא ככתבה סבירא ליה בשאר כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות: **משום דכתיב שמע.** דלא תדרוש שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן:

תנו רבנן:

"קריאת שמע ככתבה,

דברי רבי.

וחכמים אומרים:

בכל לשון."

מאי טעמא דרבי?

אמר קרא: **"והיו" (דברים ו, ו) - בהווייתן זהו.**

ורבנן מאי טעמייהו?

אמר קרא: **"שמע" (דברים ו, ד) - בכל לשון שאתה שומע.**

ולרבי נמי הא כתיב **"שמע" (דברים ו, ד)!**

ההוא מבעי ליה: השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיהך.

ורבנן?

סברי להו כמאן דאמר: **"לא השמיע לאזנו יצא."**

ולרבנן נמי הא כתיב **"והיו" (דברים ו, ו)!**

ההוא מבעי להו: שלא יקרא למפרע.

ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה?

נפקא ליה מ'דברים' **"הדברים" (דברים ו, ו).**

ורבנן?

'דברים' **"הדברים" לא דרשי.**

למימרא: דסבר רבי דכל התורה פולה בכל לשון נאמרה, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה, **"והיו" דכתב רחמנא למה לי?**

איצטריך, משום דכתיב **"שמע".**

למימרא: דסברי רבנן דכל התורה פולה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה **"שמע" דכתב רחמנא למה לי?**

איצטריך,

משום דכתיב **"והיו".**

62. יג, א-ב

רש"י

עד כאן. עד על לבבך:
איכא דמתני לה. להא דרבה
 בב"ח:
בפרק ראשון. כל פרשת שמע:
ע"כ מצות כוונה כו'. כולה מפרש
 לה ואזיל:
א"ר יאשיה עד כאן. פרק ראשון:
מצות כוונה כו'. קס"ד דכוונה
 בלא קריאה:
מכאן ואילך. פרשת והיה אם
 שמוע:
שתהא שימה כנגד הלב. דהא
 ושמתם דכתיב לאו בקריאה
 וכוונה איירי אלא בשימת תפילין
 של יד שיהא שם אותה על גובה
 של יד כנגד הלב על קבורת הזרוע.
 ברדיון { = חלק של הזרוע שהוא
 מלא בשר }:
ה"ג הוא דברי תורה כתיב.
 כדמוכח קרא ולמדתם אותם את
 בניכם וגו':

תנו רבנן:

"והיו" (דברים 1,1) - **שלא יקרא למפרע.**"הדברים על לבבך" (דברים 1,1) - **יכול תהא כל הפרשה צריכה פונונה?**

תלמוד לומר "האלה" (דברים 1,1).

עד כאן צריכה פונונה, מכאן ואילך אין צריכה פונונה.

דברי רבי אליעזר.

אמר ליה רבי עקיבא:

הרי הוא אומר:

"אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (דברים 1,1),

מכאן אתה למד שכל הפרשה נולה צריכה פונונה".

יג, ב

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

הלכה כרבי עקיבא.

איכא דמתני לה אהא:

דמתניא:

"הקורא את שמע - צריך שיכנין את לבו.

רבי אחא משום רבי יהודה אומר:

כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך".

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה.

תניא אידך:

"והיו" (דברים 1,1) - **שלא יקרא למפרע.**

"על לבבך" (דברים 1,1) -

רבי זוטרא אומר:

עד כאן - מצות פונונה, מכאן ואילך - מצות קריאה.

רבי יאשיה אומר:

עד כאן - מצות קריאה, מכאן ואילך - מצות פונונה".

מאי שנא "מכאן ואילך - מצות קריאה", דכתיב: "**לדבר בם**" (דברים יא, ט), הכא נמי הא כתיב: "**ודברת בם**" (דברים 1,1)!

הכי קאמר:

עד כאן מצות פונונה וקריאה,

מכאן ואילך קריאה בלא פונונה.

ומאי שנא "עד כאן - מצות פונונה וקריאה" דכתיב: "**על לבבך ... ודברת בם**" (דברים 1,1-1),התם נמי הא כתיב: "**על לבבכם ... לדבר בם**" (דברים יא, יח-ט)!

ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק,

דאמר: "**ושמתם את דברי אלה**" (דברים יא, יח) - צריכה שתהא שימה כנגד הלב.

אמר מר:

"רבי יאשיה אומר:

עד כאן - מצות קריאה, מכאן ואילך - מצות פונונה"

מאי שנא "מכאן ואילך - מצות פונונה" משום דכתיב: "**על לבבכם**" (דברים יא, יח-ט), הכא נמי הא כתיב "**על לבבך**" (דברים 1,1)!

הכי קאמר:

עד כאן - מצות קריאה וכוונה,

מכאן ואילך פונונה בלא קריאה.

ומאי שנא "עד כאן - מצות קריאה וכוונה" דכתיב: "**על לבבך ... ודברת בם**" (דברים 1,1-1),התם נמי הא כתיב: "**על לבבכם ... לדבר בם**" (דברים יא, יח-ט)!

ההוא בדברי תורה כתיב,

והכי קאמר רחמנא: אגמירו בנייכו תורה, פי היכי דליגרוסו בהו.

רש"י

עד כאן. פסוק ראשון לבדו:

תנו רבנן:

"שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד) - עַד כָּאן צְרִיכָה בְּנוֹנֵת הַלֵּב,
דְּבָרֵי רַבֵּי מֵאִיר".

אמר רבא:

הלקה כרבי מאיר.

63. יג, ב

רש"י

ובדל"ת. ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה בצע בהארכתו אבל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיעשו בלבו יחיד בשמים ובארץ ולא רבע רוחותיה כדמפרש לקמן:
ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום:
דאמליכתייה למעלה וכו'. שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וארבע רוחותיה:

תנ"א:

"סומוכס אומר:**כל המאריך ב' אָהָד" (דברים ו, ד) - מאַריכין לוּ יָמיו וְשָׁנוֹתָיו".**

אָמר רב אָהָא בר יַעֲקֹב:

וּבְדִלְי"ת.

אָמר רב אִשִּׁי:

וּבְלִבְד שְׁלֵא יַחְטוּף בְּחִי"ת.

רַבִּי יִרְמְיָה הָוָה יְתִיב קָמִיָּה דְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבְא,

חֲזִיִּיה דְהָוָה מֵאַרְיֵךְ טוֹבָא,

אָמר לִיה: כִּיּוֹן דְאַמְלִיכְתִּיָּה לְמַעְלָה וּלְמַטָּה וּלְאַרְבַּע רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם, תְּנוּ לֹא צְרִיכָת.

64. יג, ב

רש"י

בעמידה. אפילו לביה דאמרי
 [לעיל יא.] עוסקין במלאכתן
 וקורין ומהלכין וקורין מודים הם
 שצריך לעמוד במקום אחד עד
 המקרא הזה לפי שעד כאן מצות
 כוונה:

אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה:
"על לבבך" (דברים ו, 1) - בעמידה.

"על לבבך" סלקא דעתך?

אלא אימא: עד **"על לבבך"** בעמידה, מכאן ואילך לא.

ורבי יוחנן אמר:

כל הפרשה כוליה בעמידה,

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

הלכה כרבי אחא, שאמר משום רבי יהודה.

65. יג, ב

רפ"י

לא חזינא דמקבל עליה מלכות שמים. שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק:

חוזר וגומרה. לאחר שעמדו התלמידים:

דקא מהדר. לשנות לתלמידים בכל יום שמעתא דאית בה יציאת מצרים במקום פרשת ציצית ואמת ויצ"ב:

בזמנה. בזמן ק"ש:

בפסוקא קמא צערן. אם ראיתני מנמנס צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון:

פרקדן. שוכב על גבו ופניו למעלה:

לייט אמאן דגני אפרקיד. שמא יתקשה אברו בתוך שנתו ונראה לרבים והוא דרך גנאי:

מיגנא. לישן:

כי מצלי שפיר דמי. כשהוא מוטה על צדו מעט שפיר דמי אבל מקרי ק"ש אפילו מצלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאווה:

תנו רבנן:

"שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" - זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא.

אמר ליה רב לרבי חייא:

לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים.

אמר ליה: בר פחתאי! בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים.

חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומרה?

בר קפרא אומר:

אינו חוזר וגומרה.

רבי שמעון ברבי אומר:

חוזר וגומרה.

אמר ליה בר קפרא לרבי שמעון ברבי:

בשלמא לדידי דאמינא: "אינו חוזר וגומרה" היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים, אלא לדידה דאמרת: "חוזר וגומרה" למה ליה לאהדורי?

כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה.

אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב:

אמר: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" ונאנס בשינה - יצא.

אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה:

בפסוקא קמא - צערן,

טפי - לא תצערן.

אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה:

אבוך היכי הוה עבד?

אמר ליה:

בפסוקא קמא - הוה קא מצער נפשיה,

טפי - לא הוה מצער נפשיה.

אמר רב יוסף:

פרקדן - לא יקרא קריאת שמע.

מקרא - הוא דלא ליקרי,

הא מיגנא - שפיר דמי.

והא רבי יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד!

אמר: מיגנא כי מצלי - שפיר דמי,

מקרא - אף על גב דמצלי נמי אסור.

והא רבי יוחנן מצלי וקרי!

שאני רבי יוחנן, דבעל בשר הוה.

66. יג, ב - יד, א

רש"י

לכל אדם. אפילו אינו נכבד:
 חסורי מחסרה. דהוה ליה למתני
 בתרווייהו אין צריך לומר ותו
 ליכא למקשי מידי:

"בפרקים - שואל [מפני הכבוד ומשיב.
 ובאמצע - שואל מפני היראה ומשיב,
 דברי רבי מאיר]."

"משיב" מחמת מאי?
 אילימא מפני הכבוד -
 השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא!?

אלא:
 "שואל" - מפני הכבוד,
 ו"משיב" - שלום לכל אדם.

אימא סיפא:
 "ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב",
 "משיב" מחמת מאי?
 אילימא מפני היראה -
 השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא!?

אלא:
 מפני הכבוד.

היינו דרבי יהודה!
 דתנן:

"רבי יהודה אומר:
 באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד,
 ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם."

חסורי מחסרה והכי קתני:
 "בפרקים שואל מפני הכבוד, ואין צריך לומר שהוא משיב,
 ובאמצע שואל מפני היראה, ואין צריך לומר שהוא משיב.
 דברי רבי מאיר.
 רבי יהודה אומר:
 באמצע שואל מפני היראה, ומשיב מפני הכבוד.
 ובפרקים שואל מפני הכבוד, ומשיב שלום לכל אדם."

יד, א

תניא נמי הכי:
 "הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו,
 בפרקים - שואל מפני הכבוד, ואין צריך לומר שהוא משיב.
 ובאמצע - שואל מפני היראה, ואין צריך לומר שהוא משיב,
 דברי רבי מאיר.
 רבי יהודה אומר:
 באמצע - שואל מפני היראה, ומשיב מפני הכבוד.
 ובפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם."

.67. יד, א

רש"י

אחי. כך שמו:
תנא דבי רבי חייא. שהיה שונה
 בבית רבי חייא:
מהו שיפסיק. לשאלת שלום:
ימים שהיחיד גומר בהן את
ההלל. שהוא חובה לכל אדם והם
 אחד ועשרים יום בשנה כדאמרינן
 במסכת ערכין (ד' י.).

בְּעֵא מִיָּנִיָּה אַחֵי, תִּנְא דְּבֵי רַבִּי חֵיִיא, מְרַבִּי חֵיִיא:
 בְּהֵלֵל וּבְמַגִּילָה מַהוּ שְׂיַפְסִיק?

אָמְרִינָן קַל וְחֹמֶר:
 קָרִיאַת שְׁמַע דְּאוּרִיתָא פּוֹסֵק, הֵלֵל דְּרַבְּנָן מִבְּעֵיא?
 אִו דְּלָמָא:
 פְּרָסוּמֵי נִסָּא עֲדִיף!

אָמַר לִיה:
 פּוֹסֵק וְאִין בְּקָד כְּלוּם.

אָמַר רַבָּה:
 יָמִים שֶׁהַיְחִיד גּוֹמֵר בְּהֵן אֶת הַהֵלֵל:
 בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק - פּוֹסֵק,
 בְּאֲמֻצַּע הַפֶּרֶק - אִינוּ פּוֹסֵק.
 וְיָמִים שְׁאִין הַיְחִיד גּוֹמֵר בְּהֵן אֶת הַהֵלֵל:
 אֲפִילוּ בְּאֲמֻצַּע הַפֶּרֶק - פּוֹסֵק.

אִינִי וְהָא רַב בְּר שְׁבָא אִיקְלַע לְגַבִּיָּה דְּרַבִּינָא,
 וְיָמִים שְׁאִין הַיְחִיד גּוֹמֵר אֶת הַהֵלֵל הַזֶּה, וְלֹא פָּסִיק לִיה!

שְׁאִנִּי רַב בְּר שְׁבָא,
 דְּלֹא חָשִׁיב עֲלֵיהּ דְּרַבִּינָא.

68. יד, א**רש"י**

מהו שיטעום. את התבשיל לדעת
 אם צריך מלח או תבלין:
מטעמת. טעימת תבשיל:
רביעתא. רביעית הלוג:

בְּעֵי מִינֵיהּ אֲשִׁיאֵן תִּנָּא דְּבִי רַבִּי אַמֵּי מִרְבִּי אַמֵּי:
 הַשְּׂרוּי בְּתַעֲנִית - מִהוּ שְׂטֵעוּם?

אֲכִילָה וְשִׁתִּיָּה קָבִיל עֲלֵיהּ - וְהָא לִיכָא,
 אוּ דִילְמָא:
 הַנָּאָה קָבִיל עֲלֵיהּ - וְהָא אִיכָא?

אָמַר לֵיהּ:
 טוּעִם וְאִין בְּכָךְ כְּלוּם.

תִּנָּא נְמוּ קִי:
"מִטְעַמַת - אִינָה טַעוּנָה בְּרַבָּה,
וְהַשְּׂרוּי בְּתַעֲנִית - טוּעִם וְאִין בְּכָךְ כְּלוּם."

עד כמה?

רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא.

69. יד, א

רפ"י

חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם דאי לאו הכי למה ליה לחדול:
ושמואל. לא דריש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי:
שואל מפני הכבוד. והא ק"ש קודם תפלה הוא וקתני שואל:
תרגמה רבי אבא. להא דרב ושמואל דאסרי:
במשכים לפתחו. אבל פגעו בדרך שואל:
ה"ג. אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל:
צדק. תפלה שמצדיקו לבוראו והדר וישם פעמיו לדרכי חפציו:

אמר רב:

כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - כאלו עשאנו במה, שנאמר: **"חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא"** (ישעיה ב, כב). אל תקרי **"במה"** אלא **'במה'**.

ושמואל אמר:

"במה" חשבתו לזה ולא לאלוה?

מתיב רב ששת:

"בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב"

תרגמה רבי אבא:

במשכים לפתחו.

⁸¹(אמר רבי יונה אמר רבי זירא:

כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאלו בנה במה.

אמר ליה: במה אמרת?

אמר ליה: לא, אסור קא אמינא.

וכדרב אידי בר אבין ד)

אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן:

אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל,

שנאמר: **"צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו"** (תהילים פה, יד).

ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן:

כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו,

שנאמר: **"צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו"** (תהילים פה, יד).

70. יד, א

רש"י

אל תקרי שבע אלא שבע. ילין בל
 יפקד מן השמים בחלום הרי הוא
 רע לכך אין משגיחין לפקדו:

אמר רבי יונה אמר רבי זירא:
 כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע,
 שנאמר: "ושבע ילין בל יפקד רע" (משלי יט, כג).
 אל תקרי "שבע" אלא שבע.

אמר ליה רב אחא בריה דרבי חייא בר אבא:
 הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן:
 כל המשביע עצמו מדברי תורה וכן - אין מבשרין אותו בשורות רעות,
 שנאמר: "ושבע ילין בל יפקד רע" (משלי יט, כג).

71. יד, א-ב

רש"י

וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת:
כל אמת אמת תפסיה להאי.
 ריהטא של אמת תפסתו לזה:
הא שמעתתא. דרב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא וכו'. קיש של ערבית אין קורין בה פרשת ציצית כולה לפי שאין מצות ציצית בלילה אבל מתחילין אותה ומפסיקים בה ומדלגים ואומרים אני ה' אלהיכם אמת:
לא יתחיל. אין צריך להתחיל ויאמר ערבית:
אתחולי מתחילין. דהא מתחילי במערבא:
אמר אני ה' אלהיכם. דהיינו פרשת ציצית:
צריך לומר אמת. כדכתיב וה' אלהים אמת:
והא בעי לאדכורי יציאת מצרים. דתנן (לעיל ד' יב:) מזכירין יציאת מצרים בלילות ואי לא אמר אמת ואמונה ולא אמר פרשת ציצית היכי מדכר יציאת מצרים:
ושרנו לך. מי כמכה באלים וגוי מלכותך ראו בניך עד גאל ישראל והשכיבנו:

"אלו הו' בין הפרקים: [בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לזוהיה אם שמוע, בין זוהיה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויצוב. רבי יהודה אומר: בין ויאמר לאמת ויצוב - לא יפסיק"]

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:
 הלכה כרבי יהודה,

דאמר: "בין אלהיכם לאמת ויצוב - לא יפסיק".

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:
 מאי טעמיה דרבי יהודה?

דכתיב: ^"וה' אלהים אמת" (ירמיה י.).

יד, ב

חוזר ואומר 'אמת' או אינו חוזר ואומר 'אמת'?

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:
 חוזר ואומר 'אמת'.

רבה אמר:

אינו חוזר ואומר 'אמת'.

ההוא דנחית קמיה דרבה,
 שמעיה רבה דאמר: 'אמת' 'אמת' תרי זימני,
 אמר רבה: כל 'אמת' 'אמת' תפסיה להאי.

אמר רב יוסף:

כמה מעליא הא שמעתתא:

דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר:

אמרי במערבא ערבית: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, אני ה' אלהיכם אמת".

אמר ליה אביי:

מאי מעליותא?

והא אמר רב פהנא אמר רב:

לא יתחיל, ואם התחיל גומר!

וכי תימא "ואמרת אליהם" לא הוי התחלה,
 והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב:
"דבר אל בני ישראל" - לא הוי התחלה,
"ואמרת אליהם" - הוי התחלה.

אמר רב פפא:

קסברי במערבא "ואמרת אליהם" - נמי לא הויא התחלה,
 עד דאמר: "ועשו להם ציצית".

אמר אביי:

הלך אנו אתחולי מתחילין, דקא מתחלי במערבא,
 וכיון דאתחילין מגמר נמי גמרינן,
 דהא אמר רב פהנא אמר רב:
 לא יתחיל ואם התחיל גומר.

הייא בר רב אמר:

אמר "אני ה' אלהיכם" - צריך לומר 'אמת',

לא אמר "אני ה' אלהיכם" - אינו צריך לומר 'אמת'.

והא בעי לאדכורי יציאת מצרים!

דאמר רבי:

מודים אנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים,
 ופדינתנו מבית עבדים, ועשית לנו נסים וגבורות על הים, ושרנו לך.

72. יד, ב

רש"י

שזה ללמוד. ודברת בס:
 וזה ללמד. ולמדתם אותם את
 בניכם ואם לא למד תחלה היאך
 ילמד את בניו:
 וזה לעשות. ויאמר אין בה אלא
 עשייה:
 וקשרתם. דתפילין:
 וכתבתם. דמזוזה עשייה היא:

"אמר רבי יהושע בן קרחה: למה קדמה פרשת שמע" וכו':

תניא:

"רבי שמעון בן יוחי אומר:

בדין הוא שיקדים "שמע" ל"והיה אם שמוע" - שזה ללמוד וזה ללמד.
 "והיה אם שמוע" ל"ויאמר" - שזה ללמוד וזה לעשות."

אטו "שמע" ללמוד אית ביה, ללמד ולעשות לית ביה?!
 והא כתיב: "ושננתם", "וקשרתם", "וכתבתם"!

ותו: "והיה אם שמוע" ללמד הוא דאית ביה, ולעשות לית ביה?!
 והא כתיב: "וקשרתם", "וכתבתם"!

אלא הכי קאמר:

בדין הוא שהקדם "שמע" ל"והיה אם שמוע" - שזה ללמוד וללמד ולעשות,
 "והיה אם שמוע" ל"ויאמר" - שזה יש בה ללמד ולעשות,
 "ויאמר" - אין בה אלא לעשות בלבד.

ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה!

תדא ועוד קאמר,

תדא - כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך יקבל עליו עול מצות.
 ועוד - משום דאית בה הני מילי אחרנייתא.

73. יד, ב

רש"י

רב משי ידי. פעם אחת ראוהו שעשה כן:
והיכי עביד הכי. שהקדים ק"ש לתפילין:
כך. קבר שחופרין בקירות מערה ארכו ד' ורחבו ז' טפחים:
פטור מק"ש. דהעוסק במצוה פטור מן המצוה כדאמרינן בפ"ק (ד' יא.) בשבתך בביתך פרת לעוסק במצוה:
וסיפא בתרתי. והכי קאמר אם שנים הם מניח את חברו חופר והוא עולה ומקיים מצות ק"ש ותפילין ותפלה וחוזר למלאכה וחברו יעלה ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל:
מ"מ. תפילין קודמים לק"ש:
עול מצות. דהנחת תפילין עול מצוה הוא:
קריאה לקריאה. שמע שהוא קבלת מלכות שמים לוהיה אם שמוע שהוא קבלת עול מצות:
ומקדים. משכים:
ומברך. על התורה:
ומתני פרקין. אלמא מקדים הוא לעסוק בתורה דהיינו עשייה דמצוה מקמי מלכות שמים:
שלוחא הוא דעוית. השליח קלקל שאיחר להביא לו תפילין מעיקרא והגיע זמן ק"ש והזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שלוחא דתפילין אנחינהו:

רב משי ידיה,
 וקרא קריאת שמע,
 ואנח תפילין,
 וצלי.

והיכי עביד הכי?

והתניא:

"החופר בוך למת בקבר - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה.

הגיע זמן קריאת שמע - עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין, וקורא קריאת שמע, ומתפלל!"

הא גופא קשיא!

רישא אמר "פטור", וסיפא "חייב"!

הא לא קשיא:

סיפא - בתרי,

ורישא - בחד.

מכל מקום קשיא לרב!

רב פרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה,

דאמר: "עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות".

אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה, קריאה לעשייה מי שמעתי ליה?

ותו: מי סבר ליה פרבי יהושע בן קרחה?!

והאמר רב חייא בר אשי:

זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב,

ומקדים ומשי ידי ומברך,

ומתני לו פרקין,

ומנח תפילין,

והדר קרי קריאת שמע.

וכי תימא בדלא מטא זמן קריאת שמע,

אם פן מאי אסהד תיה דרב חייא בר אשי?

לאפוקי ממאן דאמר: למשנה אין צריך לברך,

קא משמע לן:

דאף למשנה נמי צריך לברך.

מכל מקום קשיא לרב!

שלוחא הוא דעוית.

74. יד, ב - טו, א**רָט"י**

כאלו מעיד עדות שקר בעצמו.

לישנא מעליא:

כאילו הקריב עולה בלא מנחה.

שחייבו הכתוב להקריב עמה שנא' (במדבר כח) ועשירית האיפה וגו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר את המצוה:

נסכים. הוא היין המתנסך על גבי

המזבח אחר העולה והזבח כדכתי'

ונסכיה' חצי ההין וגו' והי"ה דמצי

למימי כאילו הקריב עולה בלא

מנחה ונסכים דהא עולה נמי

טעונה נסכים אלא לישנא דקרא

נקט עולה ומנחה זבח ונסכים:

יפנה. לנקביו:

דכתיב ארחץ בנקיון. משמע ארחץ

כל הגוף ולא כתיב ארחץ כפי

לדרשה אתא לומר שמעלה עליו

שכר רחיצת כפיו כאלו טבל כל

גופו:

קסמית. קיסם:

לק"ש. בעידנא דק"ש שזמנה

קבוע פן יעבור הזמן אבל לתפלה

דכל היום זמנה הוא צריך למהדר

אמיא:

אמר עולא:

כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין - כאילו מעיד עדות שקר בעצמו.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כאילו הקריב:

עולה בלא מנחה,

וזבח בלא נסכים.

ואמר רבי יוחנן:

הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה,

טו, א יפנה, ויטול ידיו, ויניח תפילין, ויקרא קריאת שמע, ויתפלל - וזו היא מלכות שמים שלמה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל -

מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן,

דכתיב: **"ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחה ה'"** (תהילים כו, ו).

אמר ליה רבא:

לא סבר לה מר כאילו טבל?

דכתיב: **"ארחץ בנקיון"** ולא כתב 'ארחץ כפי'!

אמר ליה רבינא לרבא:

חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא,

ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרוור ובקסמית?

אמר ליה:

שפיר קאמר,

מי כתיב 'ארחץ במים'? **"בנקיון"** כתיב! כל מידי דמנקי.

דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא.

והני מילי לקריאת שמע,

אבל לתפלה מהדר.

ועד כמה?

עד פרסה.

והני מילי לקמיה,

אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר.

ומינה:

מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל חוזר.

רס"י

75. טו, א

מתני'
ולא דקדק באותיותיה. לפרשן יפה
בשפתיו:
תרתי ש"מ. כי דרשת נמי שמע
בכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי
דצריך להשמיע לאזנו:

משנה

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא.
רבי יוסי אומר:
לא יצא.

קרא ולא דקדק באותיותיה:
רבי יוסי אומר:
יצא.

רבי יהודה אומר:
לא יצא.

הקורא למפרע - לא יצא.
קרא וטעה - יחזור למקום שטעה.

גמרא

מאי טעמא דרבי יוסי?

משום דכתיב: "שמע" (דברים ו, ד) - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיה.

ותנא קמא?

סבר "שמע" - בכל לשון שאתה שומע.

ורבי יוסי?

תרתי שמע מינה.

76. טו, א

כ"י

לא יתרום. לפי שאינו שומע
הברכה שהוא מברך עליה:
מאן תנא כו' לא יצא. אפי' בדיעבד
ה"מ כו':

ברכה דרבנן היא. דאמור רבנן
(פסחים ד' ז): כל המצות כולן
מברך עליהן עובר לעשייתן:

וממאי דר' יוסי היא. קס"ד האי
דמוקמי לה כר' יוסי משום
דסבירא לן דר' יהודה לכתחלה
נמי מכשיר:

דלמא ר' יהודה היא. וק"ש נמי
דיעבד אין לכתחלה לא. ה"ג ול"ג
אפילו:

משום ר' יוסי. להודיעך כחו
דאפי' דיעבד נמי לא יצא:
בלבו. שלא השמיע לאזנו:

ואי ר' יוסי דיעבד נמי לא. דהא
בהמ"ז דאורייתא היא ואכלת
ושבעת וברכת (דברים ח):

אלא מאי ר' יהודה. וק"ש דיעבד
אין לכתחלה לא והא דתרומה
וברכת המזון דר' יהודה:

אלא רבי יהודה לכתחלה קאמר.
והא דרבי יהודה בריה דר' שמעון
בן פזי ר' יהודה היא ודתרומה ר'
יוסי היא ומודה הוא דברכות
דרבנן דיעבד שפיר דמי והא
דברכת המזון ר' יהודה היא
משמיה דרביה ר' אלעזר בן עזריה
דאומר צריך שישמיע לאזנו וכל
צריך לכתחלה משמע הא דיעבד
שפיר דמי:

אחר כוונת הלב כו'. ואפי'
לכתחלה נמי א"צ:

תנן התם:

"חרש המדבר ואינו שומע - לא יתרום,
ואם תרום תרומתו תרומה".

מאן תנא "חרש המדבר ואינו שומע",
דיעבד - אין, לכתחלה - לא?

אמר רב חסדא:

רבי יוסי היא,

דתנן:

"הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא,

דברי רבי יהודה.

רבי יוסי אומר:

לא יצא".

עד כאן לא קאמר רבי יוסי "לא יצא" אלא גבי קריאת שמע דאורייתא,
אבל תרומה משום ברכה הוא, וברכה דרבנן,
ולא בברכה תליא מילתא.

וממאי דרבי יוסי היא, דילמא רבי יהודה היא?

ואמר גבי קריאת שמע נמי דיעבד - אין, לכתחלה - לא.

תדע דקתני: "הקורא ... - דיעבד - אין, לכתחלה - לא.

אמרי האי דקתני "הקורא..." - להודיעך כחו דרבי יוסי,
דאמר: דיעבד נמי לא,

דאי רבי יהודה - אפילו לכתחלה נמי יצא.

במאי אוקימתא? רבי יוסי,

ואלא הא דתנאי: "לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך - יצא",
מני?

לא רבי יוסי,

ולא רבי יהודה,

דאי רבי יהודה - הא אמר לכתחלה נמי יצא!

אי רבי יוסי - דיעבד נמי לא!

אלא מאי?

רבי יהודה, ודיעבד - אין, לכתחלה - לא.

אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:
"חרש המדבר ואינו שומע תרום לכתחלה".

מני?

לא רבי יהודה,

ולא רבי יוסי,

אי רבי יהודה - הא אמר: דיעבד - אין, לכתחלה - לא!

אי רבי יוסי - הא אמר: דיעבד נמי לא!

אלא,

לעולם רבי יהודה,

ואפילו לכתחלה נמי.

ולא קשיא:

הא דידיה, הא דרביה.

דתנן:

"רבי יהודה אומר משום רבי אלעזר בן עזריה:

הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו,

שנאמר: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו, ד).

אמר ליה רבי מאיר:

הרי הוא אומר: "אשר אנכי מצוה היום על לבבך" - אחר כוונת הלב הוה הדברים".

רש"י

השתא דאתית להכי, אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה, ולא קשיא:

הא - רבי מאיר,
הא - רבי יהודה.
תנן התם:
"הבל בשירים לקרות את המגילה, חוץ מחרש שוטה וקטן."
ובי יהודה:
מכשיר בקטן".

מאן תנא "חרש" דיעבד נמי לא?
אמר רב מתנה:
רבי יוסי היא.

דתנן:
"הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא,
דברי רבי יהודה.
רבי יוסי אומר: לא יצא".

ממאי דרבי יוסי היא, ודיעבד נמי לא?
דילמא רבי יהודה היא, ולכתחלה הוא דלא,
הא דיעבד שפיר דמי!

לא סלקא דעתך,
דקתני "חרש" דומיא ד"שוטה וקטן" - מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא, אף חרש דיעבד נמי לא.
ודילמא הא כדאיתא והא כדאיתא?

ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה?
והא מדקתני ספא: "רבי יהודה מכשיר בקטן" מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא!
ודילמא כולה רבי יהודה היא,
ותרי גווי קטן,
וחסורי מחסרא, והכי קתני:

"הבל בשירין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן,
במה דברים אמורים: בקטן שלא הגיע לחנוך,
אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה קשר,
דברי רבי יהודה,
שרבי יהודה מכשיר בקטן".

במאי אוקימתא כרבי יהודה ודיעבד - אין, לכתחלה - לא.
אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:
"חרש המדבר ואינו שומע - תורם לכתחלה".
מני?
לא רבי יהודה,
ולא רבי יוסי.

אי רבי יהודה - דיעבד - אין, לכתחלה - לא!
אי רבי יוסי - דיעבד נמי לא!
אלא מאי? רבי יהודה, ואפילו לכתחלה נמי.
אלא הא דתנא:
"לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בידו יצא",
מני?
לא רבי יהודה,
ולא רבי יוסי.

אי רבי יהודה - הא אמר אפילו לכתחלה נמי!
ואי רבי יוסי - הא אמר אפילו דיעבד נמי לא!

טו, ב

רפ"י

לעולם ר' יהודה אפי' לכתחלה מכשיר. ודמגילה רבי יוסי היא ואפי' דיעבד נמי פסיל והא דתורם לכתחלה ר' יהודה והא דברכת המזון דרביה הוא דאמר ר' יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה צריך להשמיע לאזנו והאי לישנא לכתחלה משמע אבל דיעבד יצא: השתא דאתית להכי. דאשמעתן

הא פלוגתא דר"מ: אפי' תימא ר' יהודה. דאמר בק"ש יצא דיעבד אין לכתחלה לא ומתני' דמגילה לכתחלה היא דפסלה לחרש ור' יהודה היא והא דברכת המזון נמי ר' יהודה היא ודקא קשיא לך הא דר"י בריה דר' שמעון בן פזי מני ר"מ היא דמכשיר לכתחלה: הלכה כר' יהודה. דק"ש שלא

השמיע לאזנו יצא: הוה אמינא. דרבי יהודה לכתחלה נמי אמר והאי דאפליג דיעבד משום דרבי יוסי: ואין לו תקנה. אפילו בדיעבד:

לעולם רבי יהודה היא, ואפילו לכתחלה נמי.

ולא קשיא:

הא דידיה הא דרביה,

דתניא:

"אמר רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה:

הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו,

שנאמר: "שמע ישראל".

אמר לו רבי מאיר:

הרי הוא אומר: "אשר אנכי מצוה היום על לבבך" - אחר פגנת הלב הוה הוה "הדברים".

השתא דאתית להכי,

אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה,

ולא קשיא:

הא רבי יהודה,

הא רבי מאיר.

אמר רב חסדא אמר רב שילא:

הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

והלכה כרבי יהודה.

וצריכא!

דאי אשמעינן הלכה כרבי יהודה -

הוה אמינא: אפילו לכתחלה,

קא משמע לן: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה -

הוה אמינא: צריה, ואין לו תקנה,

קא משמע לן: הלכה כרבי יהודה.

77. טו, ב

כ"י

בשאר מצות. בכל הברכות:
 שהוא. הסכת ושמע בדברי תורה
 כתיב כדאמר ר' בפי הרואה (ד' סג):
 כתתו עצמכם על דברי תורה:

["הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא,
 דברי רבי יהודה.
 רבי יוסי אומר: לא יצא"].

אמר רב יוסף:
 מחלוקת בקריאת שמע,
 אבל בשאר מצות - דברי הכל לא יצא,
 דקתיב: "הסכת ושמע ישראל" (דברים כו, ט).

מיתיבי:
 "לא יברך אדם ברכת המזון בלבו,
 ואם בירך - יצא"

אלא אי אתמר, הכי אתמר:
 אמר רב יוסף:
 מחלוקת בקריאת שמע דקתיב: "שמע ישראל",
 אבל בשאר מצות - דברי הכל יצא.

והקתיב: "הסכת ושמע ישראל"!

ההוא בדברי תורה קתיב.

78. טו"ב

רש"י

ולא דקדק. שמגמגם:
 הלכה כדברי שניהם להקל. הלכה
 כר' יהודה דלא בעי שמיעה והלכה
 כר' יוסי דלא בעי דקדוק:
שאל ועוצר רחם. פסוק הוא
 בספר משלי שלש הנה לא
 תשבענה:
רחם מכניס. הזרע ומוציא הולד:
שאל. קבר:
שמכניסין בו בקולי קולות. של
 בכי ומספד:

"הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא.

רבי יוסי אומר: לא יצא.

קרא ולא דקדק באותיותיה

רבי יוסי אומר: יצא.

רבי יהודה אומר: לא יצא."

אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה:

הלכה כדברי שניהם להקל.

ואמר רבי טבי אמר רבי יאשיה:

מאי דכתיב: **"שלוש הנה לא תשבענה ... שאל ועצר רחם"** (משלי ל, טו),

וכי מה ענין **"שאל"** אצל **"רחם"**?

אלא לומר לה: מה רחם מכניס ומוציא, אף שאל מכניס ומוציא,

והלא דברים קל וחומר:

ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות,

שאל שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות?

מכאן תשובה לאומרים אין תחית המתים מן התורה.

79. טו, ב

רס"י

וכתבתם. שתהא כתיבה תמה ושלימה:
ואפילו צואות. שבפרשה כגון וקשרתם וכתבתם צריך לכתוב בתפילין ומזוזות:
דאמר לך מני. הא דאצטריך ליה קרא לרבות צואות לכתובה:
רבי יהודה היא. דשמעינן גבי כתיבת פרשת סוטה משום דלא כתיב ביה וכתבתם אלא וכתב דאמר אלות אין צואות לא כגון והשביע אותה הכהן ואמר הכהן דתנן (סוטה ד' יז) רבי יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה:
משום אלה הוא. דמשמע מיעוטא הא לא כתיב מיעוטא הוה משמע כולה מלתא מוכתב והכא דליכא מיעוטא למה ליה לרבויהו מוכתבתם:

תני רבי אושעיא⁸² קמיה דרבא:

"**וכתבתם**" - הכל בכתב, אפילו צואות."

אמר ליה:

דאמר לך מני?

רבי יהודה היא?! דאמר גבי סוטה: אלות - כותב, צואות - אינו כותב.

והתם הוא דכתיב: "**וכתב את האלות האלה**" (כמדבר ה, כג),

אבל הכא דכתיב: "**וכתבתם**" - אפילו צואות נמי!

אטו טעמיה דרבי יהודה משום דכתיב: "**וכתב**"!?

טעמיה דרבי יהודה: משום דכתיב "**אלות**", אלות - אין, צואות - לא!

אצטריך.

סלקא דעתך אמינא: נילף 'כתיבה' 'כתיבה' מהתם,

מה התם: אלות - אין, צואות - לא, אף הכא נמי צואות - לא,

כתב דחמנא: "**וכתבתם**" - אפילו צואות.

⁸² דקדוקי סופרים רבי יאשיה, שרבי יאשיה היה תלמידו של רבא.

80. טו, ב - טז, א

רש"י

בין הדבקים. תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותן שתי אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדמפרש רבא:

בפרש שדי אם תפרש שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים מלכים בה תשלג בצלמון התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג ותצנן לך את צל המות:

אהלים לנחלים. כנחלים נטיו כאהלים נטע:

אף [אהלים]. בתי מדרשות. אהלים לשון נטיעה נופלת בהם שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא):

תני רב עובדיה קמיה דרבא:

"ולמדתם - שיהא למוך תם, שיתן ריוח בין הדבקים".

עני רבא בתריה:

כגון: "על לבבך", "על לבבכם",

"בכל לבבך", "בכל לבבכם",

"עשוב בשדך", "ואבדתם מהרה", "הקנך פתיל", "אתכם מארץ".

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה,

מצננין לו גיהנם,

שנאמר: **"בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון"** (תהילים סח, טו) -

אל תקרי **"בפרש"** - אלא בפרש,

אל תקרי **"בצלמון"** - אלא בצלמות.

ואמר רבי חמא ברבי חנינא:

למה נסמכו **"אהלים"** ל**"נחלים"**,

דקתיב: **"מנחלים נטיו פגנות עלי נהר פאהלים נטע"** וגו' (במדבר כד, ו)?

לומר לה: מה 'נחלים' מעלין את האדם מטומאה לטהרה,

אף 'אהלים' מעלין את האדם מפף חובה לכף זכות.

טז, א

81. טז, א

רפ"י

קטרין ליה גננא. קושרין לו חופה להשיאו אשה:
יחזור לראש. כגון שהיה יודע שבפרק זה טעה ודלג אבל אינו יודע באיזה מקום בו טעה:
בין פרק לפרק. שיודע שגמר הפרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע באיזה מהן:
יחזור לפרק ראשון. להפסק ראשון והיה אם שמוע:
בין כתיבה לכתיבה. שיודע שצריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם ראשון אם שני:
וא"ר יוחנן. לתנא וכי:
סרכיה נקט. אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרשה שגורה בפיו:

"הקורא למפרע לא יצא" וכו'.

רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא לרבי אלעזר,
אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו.
אזל אשקחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן:
"קרא וטעה ואינו יודע להיכו טעה,
באמצע הפרק - יחזור לראש.
בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון.
בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה".
אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח ב"למען ירבו ימיהם",
אבל פתח ב"למען ירבו ימיהם" סרכיה נקט ואיתי.
אתא ואמר להו,
אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה, דיינו.

82. טז, א

רש"י

מְשָׁנָה

הַאוּמָנִין:

קורין בראש האילן ובראש הנדבך,
מה שאינן רשאים לעשות בן בתפלה.

חֲתוּן:

פֶּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע לִילָה הָרְאשׁוֹנָה וְעַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אִם לֹא עָשָׂה מַעֲשֵׂה.
וּמַעֲשֵׂה בְרֵבֶן גְּמֵלִיאֵל שֶׁנֶּשְׂא אִשָּׁה וְקָרָא לִילָה הָרְאשׁוֹנָה,
אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו: לִמְדָתְנוּ רִבִּינוּ שְׁחָתוּן פֶּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע!
אָמַר לָהֶם: אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל הַיְמִנִי מַלְכוּת שְׁמַיִם, אֲפִילוּ שְׁעָה אַחַת.

גְּמָרָא

תְּנִי רַבָּנָן:

"הַאוּמָנִין:

קורין - בראש האילן ובראש הנדבך,
ומתפללין - בראש הזית ובראש התאנה,
ושאר כל האילנות - יורדים למטה ומתפללין.

וּבַעַל הַבַּיִת:

בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ יוֹרֵד לַמָּטָה וּמִתְפַּלֵּל,
לְפִי שְׂאִין דַּעְתּוֹ מִיּוֹשֶׁבֶת עַלְיוֹ."

רַמִּי לִיָּה רַב מְרִי כְּרָה דְּבַת שְׁמוּאֵל לְרַבָּא:

תְּנִי:

"הַאוּמָנִין: קורין בראש האילן ובראש הנדבך" - אלקמא לא בעי כוונה.

וּרְמִינְהִי:

"הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע צְרִיךְ שִׁיבִיז אֶת לְבוֹ שְׁנֵאמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"
וְלֵהֲלֹן הוּא אוֹמֵר: "הִסְכַּת וְשְׁמַע יִשְׂרָאֵל" (דברים כו, ט)
מֵה לֵהֲלֹן בְּהִסְכַּת אֶף כָּאֵן בְּהִסְכַּת!"

אֲשַׁתִּיק.

אָמַר לִיָּה: מִיָּדִי שְׁמִיעַ לָךְ בְּהָא?

אָמַר לִיָּה:

הֲכִי אָמַר רַב שֵׁשֶׁת:

וְהוּא שְׁבַטְלִין מִמְּלֵאכְתּוֹ וְקוֹרִין.

וְהַתְּנִיָּא:

"בֵּית הַלַּל אוֹמְרִים:

עוֹסְקִין בְּמֵלֵאכְתּוֹ וְקוֹרִין!"

לֹא קוֹשֵׂא:

הָא בְּפֶרֶק רֵאשׁוֹן,

הָא בְּפֶרֶק שְׁנִי.

מתני'

הַאוּמָנִין. שֶׁהֵם עוֹסְקִים בְּמֵלֵאכְתּוֹ
בְּרֵאשׁ הָאֵילָן אוֹ בְּרֵאשׁ הַנְּדָבֶךְ
וְהִגִּיעַ זְמַן ק"ש קוֹרִין לְשֵׁם מִיד:

נְדָבֶךְ. בְּנִין שֶׁל אַבְנִים כְּמוֹ נְדָבְכִין
דִּי אַבֵּן גַּלְל (עזרא ו):

מֵה שְׂאִינָן רֵשְׁאִין לַעֲשׂוֹת כֵּן

בְּתַפְלָה. דְּצִלוּתָא רַחֲמֵי הִיא וּבְעֵי
כוֹוְנָה הַלְכָךְ אֵין מִתְפַּלְלִין בְּרֵאשׁ
הָאֵילָן וּבְרֵאשׁ הַנְּדָבֶךְ דְּמִסְתַּפִּי
דִּילְמָא נְפִלֵי דְאֵין יִכּוּלִין לַעֲמוּד
שֵׁם אֵלָא עַל יְדֵי הַדְּחַק וּמַחֲמַת
בַּעֲתוּתָא לֹא מְצִי מְכוּוְנֵי:

גמ'

וּמִתְפַּלְלִין בְּרֵאשׁ הַזֵּית וּבְרֵאשׁ

הַתְּאֵנָה. בּוֹמָן שְׁעוֹסְקִין בְּהֵן מִפְּנֵי
שְׁעַנְפֵיהֶם מְרוּבִים וַיִּכּוּלִין לַעֲמוּד
שֵׁם שֶׁלֹּא בְּדוּחַק וְאֵין שֵׁם פֶּחַד
לִפְּלוֹל לְפִיכֶךָ מִתְפַּלְלִין בְּרֵאשֵׁם
אַבֵּל בְּשֵׂאֵר אֵילָנוֹת. אֵין מִתְפַּלְלִין:

בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ. כְּלוּמַר בֵּין מִתְאֵנָה
בֵּין מִשְׂאֵר אֵילָנוֹת:

יּוֹרֵד וּמִתְפַּלֵּל. דְּהָא אֵינוּ מְשׁוּעֵבַד
לְמֵלֵאכָה שְׁהוּא בְּרִשׁוֹת עֲצָמוֹ:

לְפִי שְׂאִין דַּעְתּוֹ מִיּוֹשֶׁבֶת עַלְיוֹ.
מִבַּעֲתוּתוֹ וְאִם הִקְלוּ אֲצֵל פּוֹעֲלִים
מִפְּנֵי בְּטוֹל מֵלֵאכָה לֹא הִקְלוּ אֲצֵל
בַּעַל הַבַּיִת:

בְּרַה דְּבַת שְׁמוּאֵל. בְּכַמְהָ מִקּוּמוֹת

קְרִי לִיָּה בְּרַחֵל וּבַת שְׁמוּאֵל
הִיְתָה וּנְשִׁבִית לְבִין הַעַמִּים כְּדָאמַר
בְּכַתוּבּוֹת (דף כג.) וּבָא עֲלֵיהָ אַחַד
וּנְתַעֲבַרָה הַיְמִנֵי וְאַחֲ"כִי נִתְגִּיֵּר
וּשְׁמִיָּה אִיסוּר כְּדָאמְרִי בְּב"ב (דף
קמט.) רַב מְרִי בְּרִיָּה הוֹרְתוּ שֶׁלֹּא
בְּקִדּוּשָׁה הוּא לְכַךְ לֹא הִיָּה נִקְרָא
עַל שֵׁם אַבִּיו:

תְּנִי הַאוּמָנִין קוֹרִין בְּרֵאשׁ הָאֵילָן.

אַפִּי בּוֹמָן שְׁהֵן עוֹסְקִין אֵלְמָא לֹא
בְּעֵי כוֹוְנָה:

שְׁבַטְלִין מִמְּלֵאכְתּוֹ וְקוֹרִין. כְּדִי
שִׁיְהוּ קוֹרִין בְּכוֹוְנָה רֵשְׁאִין לְהִיבְטֵל
מִמְּלֵאכְתּוֹ:

פֶּרֶק רֵאשׁוֹן. פֶּרֶשֶׁת שְׁמַע בְּעֵי

כוֹוְנָה:

83. טז, א

רפ"י

קורין את שמע ומברכין לפני
ולאחריה. כתקונה וכן בזמן

תפלה:

אבל אין יורדין לפני התיבה. אינן
רשאים ליבטל ממלאכתן ולירד
לפני התיבה לעשות שליח צבור
שיש שם בטול מלאכה יותר
מדאי:

מעין שמונה עשרה. הבינונו לדעת
דרכך כו' שכולל י"א ברכות
בברכה אחת וגי' ראשונות וגי'
אחרונות כהלכתן:

הא ר"ג הא רבי יהושע. דתנן
בפרק תפלת השחר (דף כח:): ר"ג
אומר בכל יום ויום מתפלל אדם
י"ח ברכות רבי יהושע אומר מעין
י"ח:

עושין בשכרן. שנוטלין שכר
פעולתן לבד סעודתן צריכין למהר
המלאכה ומתפללין מעין י"ח:

אבל עושין בסעודתן. בשביל
האכילה לבדה מתפללין י"ח:

והתניא. בניחותא דיש חלוק בין
עושין בשכרן לעושין בסעודתן:

ואין מברכין לפני. שאינה מן
התורה:

אבל מברכין לאחריה. שהיא מן
התורה דכתיב ואכלת ושבעת
וברכת (לקמן דף מח:):

וכוללין. שני ברכות באחת שברכת
הארץ ובנין ירושלים דומות:

תנו רבנן:

"הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית:

קורין קריאת שמע ומברכין לפני ולאחריה.

ואוכלין פתן ומברכין לפני ולאחריה.

ומתפללין תפלה של שמונה עשרה.

אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים נפיהם"

והתניא:

"מעין שמונה עשרה!"

אמר רב ששת:

לא קשיא:

הא רבן גמליאל,

הא רבי יהושע.

אי רבי יהושע - מאי איריא "פועלים"? אפילו כל אדם נמי!

אלא אידי ואידי רבן גמליאל,

ולא קשיא:

כאן בעושין בשכרן,

כאן בעושין בסעודתן.

והתניא:

"הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית:

קורין קריאת שמע ומתפללין,

ואוכלין פתן ואין מברכים לפני, אבל מברכין לאחריה שמים.

ביצד?

ברכה ראשונה כתקונה, שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ,

במה דברים אמורים: בעושין בשכרן,

אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן - מברכין בתיקונה".

84. טז, א - טז, ב**רפ"י**

בשבתך בביתך פרט לעוסק
במצוה. כבר פירשתי בפרק
ראשון (דף יא.):

"חתן פטור מקריאת שמע".

תנו רבנן:

"בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה,**ויבלקתך בדרך" - פרט לחתן מבאן אמרו הוונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב".**

מאי משמע?

אמר רב פפא:

כי **"דרך"**, מנה דרך רשות, אף הקא נמי רשות.

מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה? ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי!

אם פן לימא קרא 'בלקת' מאי **"בלקתך"**?

שמע מינה בלקת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת.

טז, ב אי הכי, מאי איריא **"הוונס את הבתולה"** אפילו 'וונס את האלמנה' נמי!

הקא טריד, והקא לא טריד.

אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי!

אלמנה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב:

אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין,

שהרי נאמר בהן פאר שטאמר: **"פארך חבוש עליך"** וגו' (יחזקאל כד, יז)!

אמרי:

התם טרדא דרשות,

הקא טרדא דמצוה.

85. טז, ב

רס"י

רחץ לילה הראשון שמתה אשתו.
ונקברה בו ביום ואעי"פ שאבל
אסור ברחיצה הוא רחץ כדאמר
טעמא אסטניס אני הוא אדם
מעונג ומפונק:

גמ'

קסבר אנינות לילה דרבנן. ואעי"פ
שהיה ליל יום המיתה וכתבא
אנינות באורייתא דכתיב לא
אכלתי באוני ממנו (דברים כו)
ופחות מיום אחד אינו אנינות
דילפי רבנן מואחריתה כיום מר
קסבר ר"ג אין לילה של אחריו עם
היום אלא מדרבנן הוא כשאר ימי
האבל וגבי אסטניס לא גזור בה
רבנן פלוגתייהו דתנאי היא
בזבחים (ד' צט:). באנינות לילה אי
מדאורייתא אי מדרבנן:

משנה

רחץ לילה הראשון שמתה אשתו,
אמרו לו תלמידי: למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ!
אמר להם: איני נשאר בני אדם, אסטניס אני.

וכשמת טבי עבדו, קבל עליו תנחומין,
אמרו לו תלמידי: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים!
אמר להם: אין טבי עבדי נשאר כל העבדים, נשר היה.

חתן אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון - קורא.
רבן שמעון בן גמליאל אומר:
לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

גמרא

מאי טעמא דרבן גמליאל?

קסבר אנינות לילה דרבנן,
דכתיב: "ואחריתה כיום מר" (עמוס ח, י),
ובמקום אסטניס לא גזור ביה רבנן.

86. טז, ב**רָשׁ"י**

אין עומדין עליהם בשורה. כשחוזרים מבית הקברות היו עושים שורות סביב האבל ומנחמן אותו ואין שורה פחותה מעשרה:

ברכת אבלים. ברכת רחבה שמברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים ומברכין שם ברכת אבלים והיא מפורשת בכתובות פרק ראשון (ד' ח.):

לאנפילון. בית קטן שלפני טרקלין הגדול:

נכזים בפושרים. כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמו מועט שראיתם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילון:

הוי. לשון גניחה וצעקה:

אין קורין אבות. לישראל:

אלא לשלשה. אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים:

אלא לארבע. שרה רבקה רחל ולאה:

אבא פלוני אמא פלונית. לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית:

"ובשמת טבי עבדו [קבל עליו תנחומין,

אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים! אמר להם: אין טבי עבדי בשאר כל העבדים, בשר היה]."

תנו רבנן:

"עבדים ושפחות:

אין עומדין עליהם בשורה,

ואין אומרים עליהם ברפת אבלים ותנחומי אבלים.

מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר,

נכנסו תלמידיו לנחמו,

ביון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו,

נכנס לאנפילון נכנסו אחריו,

נכנס לטרקלין נכנסו אחריו,

אמר להם: כמדומה אני שאתם נכזים בפושרים, עכשיו אי אתם נכזים אפילו בחמי חמין.

לא כך שניתי לכם?

עבדים ושפחות:

אין עומדין עליהם בשורה,

ואין אומרים עליהם ברפת אבלים ולא תנחומי אבלים,

אלא מה אומרים עליהם?

בשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: 'המקום ימלא לך חסרונך',

כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו: 'המקום ימלא לך חסרונך'.

תנא אידך:

"עבדים ושפחות אין מספידין אותן.

רבי יוסי אומר:

אם עבד בשר הוא, אומרים עליו: הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו.

אמרו לו: אם בן מה הנחת לכשרים?"

תנו רבנן:

אין קורין אבות אלא לשלשה,

ואין קורין אמהות אלא לארבע."

"אבות" - מאי טעמא?

אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן?

אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן!

אלא:

עד הכא חשיבי, טפי לא חשיבי.

תנא אידך:

"עבדים ושפחות אין קורין אותם: 'אבא פלוני' ו'אמא פלונית',

ושל רבן גמליאל היו קורין אותם: 'אבא פלוני' ו'אמא פלונית'."

מעשה לסתור?!

משום דחשיבי.

87. טז, ב

רש"י

כּן אברכך. וכמו חלב ודשן תרי
קראי דסמיכי להדדי:
רננות. שתיים:

אמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "כּן אברכך בחיי בשמך אשׂא כפי" (תהילים סג, ה) ?

"כּן אברכך בחיי" - זו קריאת שמע.

"בשמך אשׂא כפי" - זו תפלה.

ואם עושה פן, עליו הכתוב אומר: "כמו חלב ודשן תשבוע נפשי" (תהילים סג, ו).

ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים: העולם הזה, והעולם הבא.

שנאמר: "ושפתי רננות והלל פי" (תהילים סג, ו).

88. טז, ב - יז, א

רש"י

במורינו. בגורלנו:
אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו:
ותקנו. לשון תקון:
ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך. שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מייחל לך:
ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו:
ותביט ברעתנו. תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו:
מעזי פנים. שלא יתגרו בי:
ומעזות פנים. שלא יוציאו עלי לעז ממזרות:
שאינו בן ברית. שאינו מהול:
ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. שהיו שוטרים עומדין במצות אנטוניוס להכות ולהנקם בכל העומדים עליו:
בפמליא של מעלה. בחבורת שרי האומות שכשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (דניאל י):
ובפמליא של מטה. בחבורת החכמים:
בקרון אורה. בוויית אורה:
ומי מעכב. שאין אנו עושים רצונך:
שאור שבעיסה. יצר הרע שבלבנו המחמיצנו:
איני כדאי. לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר:
ועכשיו שנוצרת. מה חשיבותי. הרי אני כאילו לא נוצרתי:
ק"ו. שבמיתתי עפר אני:
מרק. כלה והתם:

רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשפן בפנינו אהבה ואהבה ושלוש וריעות, ותרבה גבולנו בתלמידים, ותצליח סופנו אחרית ותקוה, ותשים חלקנו בגן עדן, ותקנו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך, ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך, ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה".

רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציין בבשנתנו ותביט ברעתנו, ותתלבש ברחמיך ותתקפה בעזך ותתעטר בחסידותך ותתאזר בחנינותך, ותבא לפניך מדת טובה וענותנותך".

רבי זירא בתר דמסיים צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא, ולא נבוש ולא נפלים מאבותינו".

רבי חייא בתר דמצלי, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו".

רב בתר צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של חלוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה".

רבי בתר צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע, ומפגע רע, מייצר רע, מחבר רע, משכן רע, ומשטן המשחית, ומדין קשה, ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית, בין שאינו בן ברית".
 ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי.

רב ספרא בתר צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום: בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ובין התלמידים העוסקים בתורתך, בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה, וכל העוסקין שלא לשמה - יהי רצון שיהו עוסקין לשמה".

א

רבי אלכסנדר בתר צלותיה, אמר הכי:
 "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו".

איכא דאמרי:

הא רב המנונא מצלי לה.

ורבי אלכסנדר בתר דמצלי, אמר הכי:

"רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכות.

יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם".

רבא בתר צלותיה, אמר הכי:

"אלהי עד שלא נוצרתי - איני כדאי,

ועכשיו שנוצרתי - כאלו לא נוצרתי,

עפר אני בחיי - קל וחומר במיתתי.

הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה,

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי לפניך - מרק ברחמיך הרבים,

אָבֵל לֹא עַל יְדֵי יְסוּרֵין וְחֻלָּאִים רָעִים".
וְהֵינּוּ וַיְדוּי דְרַב הַמְּנוּנָא זִיטִי בְיוֹמָא דְכַפּוּרִי.

מִר בְּרִיה דְרַבִּינָא כִי הוּהּ מְסִיִים צְלוּתִיה אָמַר הֲכִי:
"אֵלֶּהִי נְצוּר לְשׁוּנֵי מְרַע, וְשִׁפְתוֹתַי מִדְּבַר מְרָמָה,
וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תְדוּם, וְנַפְשִׁי כְעֶפֶר לְכָל תַּהֲוִיָה,
פְּתַח לְבִי בְתוֹרַתְךָ, וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשִׁי.
וְתַצִּילֵנִי מִפְּנֵע רָע, מִיֵּצֵר הָרַע, וּמֵאֲשֶׁה רָעָה, וּמִכָּל רָעוֹת הַמְּתַרְגְּשׁוֹת לְבָא בְעוֹלָם,
וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מֵהֵרָה הִפֵּר עֲצָתָם וְקִלְקַל מַחְשַׁבוֹתָם,
יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמַרִי פִי וְהִגִּיזוּן לְבִי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגוֹאֲלִי".

רַב שֵׁשֶׁת כִּי הוּהּ יְתִיב בְּתַעֲנוּתָא, בְּתַר דְּמַצְלִי אָמַר הֲכִי:
"רַבּוֹן הַעוֹלָמִים גְּלוּי לְפָנֶיךָ בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קַיִים אָדָם חוּטָא וּמִקְרִיב קֶרְבָּן,
וְאִין מִקְרִיבִין מִמְּנוּ אֵלָא חֲלָבוּ וְדָמוּ, וּמִתְכַפֵּר לוֹ,
וְעַכְשָׁיו יִשְׁבֵּתִי בְּתַעֲנוּת וְנִתְמַעַט חֲלָבִי וְדָמִי,
יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׂיֵהָא חֲלָבִי וְדָמִי שְׁנַתְּמַעַט כְּאִילוּ הַקְּרַבְתִּיו לְפָנֶיךָ עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְתִרְצַנִּי".

89. יז, א-ב**רש"י**

כי הוה מסיים ספרא דאיוב, אמר הכי:
 "סוף אדם למוות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים.
 אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו,
 וגדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם,
 ועליו אמר שלמה: **"טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הגלד"** (קהלת ז, א).
 מרגלא בפומיה **דדבי מאיד**:
 "גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי, ולשקוד על דלתי תורתך.
 נצור תורתך בלבך, ונגד עיניך תהיה יראתי,
 שמור פיך מכל חטא, וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון,
 ואני אהיה עמך בכל מקום".
 מרגלא בפומיהו **דדבנ דייבנה**:
 "אני בריה ודכרי בריה.
 אני מלאכתי בעיר, והוא מלאכתי בשדה,
 אני משכים למלאכתי, והוא משכים למלאכתי,
 כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי, כך אני איני מתגדר במלאכתי,
 ושמה תאמר אני מרבה והוא ממעיט,
 שנינו: **"אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכין לבו לשמים"**.
 מרגלא בפומיה דאבי:
 "לעולם יהא אדם ערום ביראה,
"מענה רך משיב" (משלי טו, א) ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם, ואפילו עם נכרי
 כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה,
 ויהא מקובל על הבריות".
 אמרו עליו על **רבן יוחנן בן זבאי** שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק.
 מרגלא בפומיה דרבא:
 "תכלית חכמה - תשובה ומעשים טובים,
 שלא יהא אדם קורא ושונה, ובוטט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין,
 שנאמר: **"דאשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם"** (תהילים קיא, י)
 לעושים' - לא נאמר, אלא ל"עושיהם" - לעושים לשמה, ולא לעושים שלא לשמה.
 וכל העושה שלא לשמה - נוח לו שלא נברא".
 מרגלא בפומיה דרב:
 "לא כעולם הזה העולם הבא.
 העולם הבא, אין בו:
 לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות,
 אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה,
 שנאמר: **"ויחזו את האלהים ואכלו וישתו"** (שמות כד, יא)."
⁸⁴ גדולה הכטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים,
 שנאמר: **"נשים שאננות קמה שמענה קולי בנות בטחות האונה אמרת"** (ישעיה לב, ט).

אמר ליה רב לרבי חייא:

נשים במאי זקין?

באקרוי בנייהו לבי כנישתא,

ובאתנני גברייהו בי רבנן,

ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן.

כי הוה מפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא אמרי ליה הכי:

"עולמך תראה בחייך,

ואחריהך לחיי העולם הבא,

ותקנתך לדור דורים,

לבך יהיה תבונה,

⁸³ בפסוק הגירסה 'שיבי'.

⁸⁴ הגירסה בעין יעקב הוא "תנו רבנן" וזוהי ברייתא.

רש"י

פיך ידבר חכמות, ולשונך ירחיש רגנות, עפעפיך יישירו נגדה, עיניך יאירו במאור תורה, ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת, וכליותיך תעלוזנה מישרים, ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין".

אינן נזונין. שאין להן כדי צרכיהם ומתפרנסים בקושי: **ופליגא דרב יהודה**. דאיהו אמר אבירי לב היינו רשעים: **גובאי**. שם אומה היא בבבל ובמסכת קדושין (פ"ד דף ע:). אמרינן שהיו מן הנתינים: **שבחא דאורייתא תרי זימני בשתא**. שהיו נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי ובאלול לשמוע הלכות החג:

כי הוה מפטרי רבנן מבי רב חסדא, ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני, אמרו ליה הכי: **"אלופינו מסובלים"** וגו' (תהלים קמד, יד).

"אלופינו מסובלים" (תהלים קמד, יד).

רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר: חד אמר: **"אלופינו"** בתורה, ו**"מסובלים"** במצות. וחד אמר: **"אלופינו"** בתורה ובמצות, ו**"מסובלים"** בייסורים.

"אין פרוץ" (תהלים קמד, יד) - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד, שיצא ממנו אחיתופל. **"ואין יוצאת"** (תהלים קמד, יד) - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול, שיצא ממנו דואג האדומי. **"ואין צוהה"** (תהלים קמד, יד) - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי. **"ברחובותינו"** (תהלים קמד, יד) - שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

"שמעו אלי אבירי לב החוקים מצדקה" (ישעיה מו, יב).

רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר: חד אמר: כל העולם כולו נזונין בצדקה, והם נזונין בזרוע. וחד אמר: כל העולם כולו נזונין בזכותם, והם אפילו בזכות עצמן אין נזונין.

כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונין בשביל **חנינא בני**, ו**חנינא בני** די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

ופליגא דרב יהודה, דאמר רב יהודה: מאן **"אבירי לב"**? גובאי טפשיאי.

אמר רב יוסף: תדע דהא לא איגיר גיורא מינייהו.

אמר רב אשי: בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא, ולא קמוגיר גיורא מינייהו.

90. יז, ב

כ"י

לא כל הרוצה וכו'. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאון שמראה בעצמו שיכול לכוין לכוין:

אמרי אינשי עבדתא הוא דלית ליה. הרוצה אותו שאינו עושה מלאכה אינו מבין שמחמת תשעה באב הוא בטל אלא אין לו מלאכה לעשות:

פרק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. אף בימי מלאכה:

"חתן אם רוצה לקרות [קריית שמע לילה הראשון - קורא.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

לא כל הרוצה ליטול את השם יטול].

למימרא: דרבן שמעון בן גמליאל - חייש ליהרא,

ורבן - לא חיישי ליהרא?!

והא איפקא שמעינן להו!

דיתנן:

"מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין,

מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין.

וכל מקום - תלמידי חכמים בטלים.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

לעולם יעשה כל אדם את עצמו בתלמיד חכם".

קשיא דרבנן אדרבנן

קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל!

אמר רבי יוחנן:

מוחלפת השיטה.

רב שישא בריה דרב אידי אמר:

לעולם לא תחליף,

דרבנן אדרבנן לא קשיא:

קריאת שמע כיון דכולי עלמא קא קרו, ואיהו נמי קרי - לא מיחזי כיהרא,

התם כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה, ואיהו לא קא עביד - מיחזי כיהרא.

דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא:

הכא בכונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מציי לכווני דעתיה,

אבל התם הרוצה אומר: 'מלאכה הוא דאין לו', פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא.

הדרן עלך היה קורא

מסכת ברכות פרק ג' - "מי שמתו"

91. יז, ב - יח, א

ר"ש

מי שמתו כו' פטור מלקרות ק"ש.
לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה:
וחלופיהן. שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצין לזכות בו:
את שלפני המטה. שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם:
ושלאחר המטה. שנשאווהו כבר:
שלפני המטה צורך בהם פטורים.
אם צריכים לשאתו פטורים:
ושלאחר המטה. אף אם צורך בהם חייבים הואיל שכבר יצאו ידי חובתן מן המת:
ואלו ואלו פטורין מן התפלה.
דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות ולי נראה שאין זה לשון פטור:
לשורה. שהיו מנחמין את האבל בהקף שורה סביבותיו בשוכם מן הקבר:

גמ'

שאינו מוטל לפניו. כגון הוא בבית אחד והמת בבית אחר:
אוכל בבית אחר. דנראה כלועג לרש וכו':
ואינו מיסב. כדרך המסובים בחשיבות על צדו השמאלית ובמטה:
ואינו מברך. ואינו צריך לברך ברכת המוציא:
ואינו מזמן. אינו צריך לברך ברכת המזון:
ואין מברכין עליו. אין צריך שיברכו לו אחרים בברכת הלחם:
ואין מזמנין עליו. אין מצטרף עם שלשה לזימון:
תשמיש המטה איכא בינייהו. לרייש חייב אבל בעונה בשבת:
קתני מיהת פטור מק"ש ומכל ברכות. ואפילו כשהוא אוכל בבית חברו:
תרגמא. להא דתני פטור אמי שאין לו בית אחר דקאמר מחזיר פניו ואוכל:
רב אשי אמר. לעולם אכולא ומתניתין נמי אפילו בבית אחר נמי פטר ליה דכל שמוטל עליו לקוברו קרי מוטל לפניו:
ויקם אברהם וגו' וכתוב ואקברה מתי מלפני. וההיא שעתא לאו לפניו הוה:

משנה

מי שמתו מוטל לפניו.
פטור - מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה.

נושאי המטה וחלופיהן וחלופיהן חלופיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה, את שלפני המטה צורך בהם - פטורים, ואת שלאחר המטה צורך בהם - חייבין, ואלו ואלו פטורים מן התפלה.

קברו את המת וחרזו, אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשוהה - יתחילו, ואם לאו - לא יתחילו. העומדים בשוהה: הפנימיים - פטורים, והחיצונים - חייבים.

גמרא

"מוטל לפניו" - אין,
י' שאינו מוטל לפניו - לא!
ורמינהי:
"מי שמתו מוטל לפניו - אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך, ואינו מזמן, ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו, ופטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, ובשבת - מיסב ואוכל בשר, ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין עליו, ומזמנין עליו, ומכל מצות האמורות בתורה, וכן חייב בכל המצות האמורות בתורה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכלן".

יח, א

ואמר רבי יוחנן:

מאי בינייהו?

תשמיש המטה איכא בינייהו.

קתני מיהת: "פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה!"

אמר רב פפא:

תרגמא אמחזיר פניו ואוכל.

רב אשי אמר:

כיון שמוטל עליו לקוברו, כמוטל לפניו דמי.

שנאמר: "ויקם אברהם מעל פני מתו" (בראשית כג, ג).

ונאמר: "ואקברה מתי מלפני",

כל זמן שמוטל עליו לקוברו - כמוטל לפניו דמי.

כ"י

משמרו. אדם אחר שאינו קרובו
אלא משמרו:
תופס ד' אמות לק"ש. שאסור
לקרות בתוך ארבע אמות שלו
משום לועג לרש:
פטור מק"ש. משום דעוסק
במצוה:

"מתו" - אין,
אבל 'משמרו' - לא!
והתניא:

"המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פטור מקריאת שמע וכן התפלה וכן התפילין,
ומכל מצות האמורות בתורה!"

משמרו - אף על פי שאינו מתו,
מתו - אף על פי שאינו משמרו.

מתו, ומשמרו - אין.
אבל מהלך בבית הקברות - לא!
והתניא:

"לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא,
ואם עושה בן עובר משום "לועג לרש חרף עשהו" (משלי יז, ה)!"

התם תוך ארבע אמות הוא דאסור,
חוץ לארבע אמות - חייב,
דאמר מר: מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע,
הכא - חוץ לארבע אמות נמי פטור.

92. יח, א

רס"י

חוששין לעכברים. תנא קמא
חייש לעכברים אפילו בספינה :

גופא:

"המשמר את המות,

אף על פי שאינו מתו -

פטר - מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה.

היו שנים -

זה משמר, וזה קורא.

וזה משמר, וזה קורא.

בן עזאי אומר:

היו באים בספינה - מניחו בזוית זו, ומתפללין שניהם בזוית אחרת".

מאי בינייהו?

אמר רבינא:

חוששין לעכברים איפא בינייהו.

מר סבר - חיישין,

ומר סבר - לא חיישין.

93. יח, א

תנו רבנן:

"המוליך עצמות ממקום למקום,

הרי זה לא יתנם בדיסקיאי ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם,

מפני שנוהג בהם מנהג בזיון.

ואם היה מתירא מפני נכרים, ומפני לסטים - מותר.

וכדרך שאמרו בעצמות נד אמרו בספר תורה".

אֵהְיֵיא?

אֵילֵימָא אַרִיִּשָׂא - פְּשִׁיטָא! מִי גִרַע סִפְרֵ תּוֹרָה מְעַצְמוֹת?

אֵלָא אִסִּיפָא.

אָמַר רַחֲבֵה אָמַר רַב יְהוּדָה:

כָּל הַרְוָאָה הַמֵּת וְאִינוּ מְלוּוָהוּ עוֹבְרֵ מוֹשׁוֹם: "לֹעֲגֵ לְרֵשֵׁי חַרְף עוֹשֵׂהוּ" (משלי יז, ה).

וְאִם הִלְוָהוּ מַה שְּׁכָרוּ?

אָמַר רַב אִסִּי:

עָלְיוּ הַכְּתוּב אֹמֵר: "מְלוּוָה ה' חוּנֵן דָּל" (משלי יט, ז).

"וּמְכַבְדוּ חוּנֵן אֲבִיו" (משלי יד, לא).

כַּסִּי

דִּסְקִיא. מֵרְצוּף גְּדוֹל שֶׁל עוֹר:

וְאִם הִיא מֵתִירָא. וְצָרִיךְ לִרְכּוֹב עַל

הַסּוֹס וּלְרוֹץ:

אֵלָא אִסִּיפָא. אִם הִיא מֵתִירָא

רוֹכֵב:

מְלוּוָה ה' חוּנֵן דָּל. קָרִי בֵּיה מְלוּוָה

אֵת הַמְּקוֹם מִי שְׁחוּנָן אֵת הַדָּל

וְאִין לֶךְ דָּל מִן הַמֵּת וְהַמְלוּוָה אוֹתוֹ

כֹּאֵלוּ מְלוּוָה אֵת הַמְּקוֹם:

94. יח, א - יט, א

רפ"י

דלייה. הגביהו: **לא שנית**. לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו: **אלו צדיקים**. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבם יום המיתה ומושכים ידיהם מן העבירה ורשעים אינם יודעים מאומה שעושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים: **הוא הכה**. השפיל את השנים של דורות משני מקדשים שלא היה בהם כמותו: **אריאל**. זה בית המקדש שנא' הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיהו כט): **מואב**. על שם שבטא דוד דאתי מרות המואביה: **גזיזי דברדא**. חתיכות של ברד והקרח שקורין גלאנצ"א (=גלצ"א: קרח) בלע"ז והיינו ביום השלג: **ונחת וטבל לקריו**. כדי לעסוק בתורה: **דתנא סיפרא דבי רב**. תורת כהנים: **חלל רשע**. על צדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל חי היה וקורוהו חלל: **לקריתא**. להתעסק בעבודת אהוזתם: **אייקר תלמודייהו**. אשתכח תלמודם מגרסתם אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: **צערא זידהו**. צער גופם ממש כגון עקיצת הרימה: **שתי רוחות**. של שתי ילדות מתות: **ונשמע**. ונדע מה גזרו היום פורענות בעולם שהעולם נדון ברי"ה: **הפרגוד**. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה: **בריביעה ראשונה**. יורה. שלש רביעיות הן בכירה שניה ושלישית ראשונה בייז במרחשון שניה בכ"ג שלישית ברי"ח כסליו: **ברד מלקה אותו**. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוברו והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשביל הברד כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו (שמות ט): **שדפון**. מלקה הרך ואינו משדף הקשה:

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן, אמר ליה רבי חייא: דלייה, כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. אמר ליה: ומי ידעי כולי האי? והא קתיב: "והמתים אינם יודעים מאומה" (קהלת ט, ה)!

אמר ליה: אם קרית לא שנית, אם שנית לא שלשת, אם שלשת לא פירשו לה, **"מי החיים יודעים שימותו"** (קהלת ט, ה) - אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים. שנאמר: **"ובניהו בן יהודע בן איש חי רב פעלים מקבצאל, והוא הכה את שני אריאל מואב, והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג"** (שמואל ב כג, כ). **"בן איש חי"** - אטו כולי עלמא בני מתי ניהו?! אלא **"בן איש חי"** - שאפילו במיתתו קרוי חי. **"רב פעלים מקבצאל"** - שריבה וקבץ פועלים לתורה. **"והוא הכה את שני אריאל מואב"** - שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני. **"והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג"** איקא דאמר דבתר גזיזי דברדא ונחת וטבל. איקא דאמר דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתנא. **"והמתים אינם יודעים מאומה"** - אלו רשעים שבחיייהו קרוין מתים, שנאמר: **"ואתה חלל רשע נשיא ישראל"** (יחזקאל כא, ל). ואי בעית אימא: מהכא: **"על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת"** (דברים יז, ו). חי הוא? אלא המת מעיקרא.

יח, ב

בני רבי חייא נפוק לקריתא, אייקר להו תלמודייהו, הוו קא מצערי לאדכוריה, אמר ליה חד לחבריה: ידע אבון בהאי צערא? אמר ליה איך: מנא ידע? והא קתיב: **"יכבדו בניו ולא ידע"** (איוב יד, כא). אמר ליה איך: ולא ידע?! והא קתיב: **"אך בשדו עליו ונפשו עליו תאבל"** (איוב יד, כב). ואמר רבי יצחק: קשה רמה למת כמחט בבשר החי.

אמרי: בצערא דידהו ידעי, בצערא דאחרנא לא ידעי.

ולא?! והתניא: **"מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקיטתו אשתו, והלך ולן בבית הקברות, ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה: חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם, אמרה לה חברתה: איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה היא ושטה ובאה, ואמרה לה חברתה: חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי שכל הזרע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. הלך הוא וידע ברביעה שניה, של כל העולם כולו לקה, שלו לא לקה. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו, אמרה חדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם? אמרה לה: חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי. הלכה ושטה ובאה, ואמרה לה חברתה: חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה שמעתי שכל הזרע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וידע ברביעה ראשונה, של כל העולם כולו נשדף, ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלק לא לקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלק לא נשדף?**

רש"י

אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים:
לחצר מות. לבית הקברות:
בצנורא דדשא. בחור מפתן הבית שהדלת סובב אותו:
מסרקאי. מסרק שלי:
גובתא. קנה ובשביל שמתה ילדה אמרה כן לעגמת נפש:
בהדי פלניתא דאתיא למחר. לקבורה:
אלמא ידעי. מה שעושין שידעה זו שזו גוססת ונטויה למות:
דלמא דומה. מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו יבא פלוני אבל שאר דברי החיים אינם יודעים:
בעינא אבא. מבקש אני את אבא כך היה שמו:
א"ל. המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה:
חזייה. שמואל כלוי חברו שהיה יושב חוץ לשיבה של שאר מתים:
כל כי הנך שני. מספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של רבי אפס במסי' כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג:).
חזייה. שמואל לאבוה דקא בכי וחייד:
דלעגל אתית. במהרה תקבר:
באמתא דרחיא. כל בנין מושב הרחים קרוי אמת הרחיים:
אלמא ידעי. מי חשוב בין החיים:
זאת הארץ. במיתת משה כתיב:
ואי ס'י' דלא ידעי. אין מבינין כלום אלא צערא דגופא:

סח לה כל הדברים הללו.
אמרו לא היו ימים מועטים,
עד שנפלה קטטה בין אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה,
אמרה לה: לבי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים.
לשנה האחרת הלך ולו בבית הקברות, ושמע אותו רוחות שמספרות זו עם זו,
אמרה לה: חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פודענות בא לעולם?
אמרה לה: חברתי הניחני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים!"
אלמא ידעי!

דילמא: איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו.

תא שמע:

"דזעירי הנה מפקיד זוני גבי אושפזיכתיה.

עד דאתי ואזיל לבי רב, שכיבה.

אזל בתרה לחצר מות.

אמר לה: זוני היכא?

אמרה ליה: זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא בְּדוּד פְּלוֹן.

ואימא לה לאימא, תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר."

אלמא ידעי!

דלמא דומה קדים ומכריז להו.

תא שמע:

"דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוני דיתמי,

כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה,

הוו קא קרו ליה: 'בר אכיל זוני דיתמי'.

אזל אבתריה לחצר מות, אמר להו: בעינא אבא.

אמרו ליה: אבא טובא איכא הקא.

אמר להו: בעינא אבא בר אבא.

אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הקא.

אמר להו: בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל, היכא?

אמרו ליה: סליק למתיבתא דרקיעא.

אדהכי חזייה ללוי דיתבי אבראי, אמר ליה: אמאי יתבת אבראי? מאי טעמא לא סלקת?

אמר ליה: דאמרי לי: כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתייה לדעתיה,

לא מעיילין לה למתיבתא דרקיעא,

אדהכי והכי אתא אבוה, חזייה דהוה קא בכי ואחיה, אמר ליה: מאי טעמא קא בכית?

אמר ליה: דלעגל קא אתית.

מאי טעמא אחיכת?

דחשיבת בהאי עלמא טובא.

אמר ליה: אי חשיבנא נעי ליה ללוי, ועיילוהו ללוי.

אמר ליה: זוני דיתמי היכא?

אמר ליה: זיל שקלינהו באמתא דרחיא, עילאי ותתאי דידן, ומיעיזי דיתמי.

אמר ליה: מאי טעמא עבדת הכי?

אמר ליה: אי גנובי גנבי מגנבו מדידן, אי אכלה ארעא אכלה מדידן."

אלמא דידעי!

דילמא שאני שמואל,

כיון דחשיב, קדמי ומכריז פנו מקום.

ואף רבי יונתן הדר ביה,

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מנין למתים שמספרים זה עם זה?

שנאמר: "ויאמר ה' אליה, זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר" (דברים לד, ד).

מאי "לאמר"?

אמר הקדוש ברוך הוא למשה: לה אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב:

שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם.

ואי סלקא דעתך דלא ידעי, כי אמר להו מאי הוי?

יט, א

אלא מאי - דידעי?! למה ליה למימר להו?

רש"י

המספר אחר המת. בגנותו של מת
 אחר מיתתו:
 קניא מטללא. קנה גדול וכבד נפל
 מן הגג:
 טללא. גג:
 ארנקא דמוחיה. כיס שהמוח מונח
 בו:

לאחזוקי ליה טיבותא למשה.

אמר רבי יצחק:

כל המספר אחרי המת, כאלו מספר אחרי האבן.

איכא דאמרי - דלא ידעי.

ואיכא דאמרי - דידעי ולא איקפת להו.

איני?

והא אמר רב פפא:

חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל,
 ונפל קניא מטללא וביזעא לארנקא דמוחיה.

שאני צורבא מרבנן דקודשא בריה הוא תבע ביקריה.

95. יט, א

רס"י

והמטים עקלקלותם. לעיל מיניה
 כתיב הטיבה ה' לטובים וסמך
 ליה והמטים עקלקלותם
 והמכריעים את חובותם יותר על
 זכיותם להטותם לכף חובה:
 יוליכם ה' את פועלי האון.
 לגיהנם:

אמר רבי יהושע בן לוי:
 כל המספר אחר משתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם,
 שנאמר: "והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון ... שלום על ישראל" (תהילים קכה, ה).
 אפילו בשעה ש'שלום על ישראל' - "יוליכם ה' את פועלי האון".

תנא רבי רבי ישמעאל:
 "אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה,
 אל תהרהר אחריו ביום.
 שמא עשה תשובה".

"שמא" סלקא דעתך?
 אלא ודאי עשה תשובה.

והני מילי בדברים שבגופו,
 אבל בממונא עד דמהדר למריה.

96. יט, א

רפ"י

בכ"ד מקומות. השתא משמע מציינו שנדו חכמים בני אדם בכ"ד מקומות לכבוד הרב לפי שלא נשאו כבוד לרבם. הוא היה אומר עקביא בן מהללאל במסכת עדיות:

אין משקין. אם קיטא לה בעלה ונסתרה:

לא את הגיורת. דבני ישראל אמור בפרשה (במדבר ה) פרט לאשת גר ועבד משוחרר:

בברכמית. כך שמה או על שם מקומה:

דוגמא השקוה. על שהיו דומים להם הם השקוה שהיו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב כדאמרינן בגיטין בפרק הנזקין (דף נז:):

ר' יהודה. פליג אדלעיל דקתני שנדו את עקביא:

שאין עזרה ננעלת. בפרק ה' דפסחים (דף סד:): שהיו שערי העזרה ננעלים כששוחטין פסחים של כל כת וכת שהפסח נשחט בגי' כתות:

על כל אדם בישראל. כלומר כשהיתה ננעלת עליהם והיינו כשנתמלאה פה לפה לא היה בכלם אדם חשוב בחכמה ויראת חטא כעקביא:

אלעזר בן חנוך שפקפק. זילול והיינו נמי לכבוד הרב שעבר ע"פ הגוזרים על הידים:

אלמלא חוני אתה. שיצא שמך בגדולה ובחשיבות:

צריך אתה להתנדות. לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים וכבוד המקום כבוד הרב הוא:

מתחטא. לשון חוטא נקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו:

מקולסים. צלויים כשהן שלמין ותולין כרעיהן וקרסוליהן וקרביהם סביבותן בשפוד ועל שם כך קורוהו מקולס שהוא לשון מזויין כדמתרגם וכובע נחושת על ראשו (שמואל א יז) וקולסא דנחשא:

בלילי פסחים. זכר לפסח שצולחו שלם שנאמר בו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב) כלומר עם כרעיו ועם קרבו:

גוזרני עליך נדוי. והיינו נמי לכבוד הרב שאסרו חכמים את הדבר לפי שהוא קרוב להאכיל את ישראל קדישים בחוץ שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח:

ואמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב, וכולן שנינו במשנתנו.

אמר ליה רבי אלעזר: היכא?

אמר ליה: לכי תשכח.

נפק דק ואשכח תלת: המזלזל בנטילת ידים.

והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. והמגיס דעתו כלפי מעלה.

"המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים" - מאי היא?

דתנן:

"הוא היה אומר:

אין משקין לא את הגיורת, ולא את המשוחררת.

וחכמים אומרים:

משקין.

ואמרו לו: מעשה בברכמית שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון, ואמר להם: דוגמא השקוה.

ונדוהו ומת בנדויו, וסקלו בית דין את ארוננו".

"והמזלזל בנטילת ידים" - מאי היא?

דתנן:

"אמר רבי יהודה:

חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה,

שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה ובידאת חטא פעקביא בן מהללאל.

אלא את מי נדו?

את אלעזר בן חנוך,

שפקפק בנטילת ידים,

ובשמת - שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארוננו,

ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו בית דין סוקלין את ארוננו".

"המגיס דעתו כלפי מעלה" - מאי היא?

דתנן:

"שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל,

צריך אתה להתנדות,

ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי,

אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום,

ועושה לך רצונה,

בבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו,

ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (משלי כג, כה)".

ותו ליכא? והא איכא?

דתני רב יוסף:

"תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילו גדיים מקולסין בלילי פסחים.

שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה, גוזרני עליך נדוי,

שאתה מאכיל את ישראל קדישים בחוץ!"

במשנתנו קאמרינו,

והא ברייתא היא.

ובמתניתין ליכא? והא איכא!

הא דתנן:

רש"י

חתכו חוליות. תנור של חרס שהוא עשוי ככלי ומטלטל ותחלת ברייתו מן הטיט ומצרפו בכבשן כשאר קדרות ואם נטמא הצריכו הכתוב נתיצה ואם נתצו בענין זה שחתכו סביב סביב כחוליות עגולות וחזר וחיברו בטיט של חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרס שלא נשרף בכבשן וחכמים מטמאין: **כעכנאי.** כנחש זה שכורך עצמו בעגולה: **כל טהרות.** שנעשו בתנור זה או שנגעו באוירו והיה רבי אליעזר מטהרן והם שרפום: **וברכוהו.** לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה כדאמרינן בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט:): **נדוי במתני' לא תנן.** הא דברכוהו בברייתא הוא דתני לה: **מדמה מילתא למילתא.** כל מקום שראה במתניתין שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו אומר ראוי היה כאן נדוי:

"חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, **רבי אליעזר: מטהר.**
וחכמים: מטמאין.
וזהו תנורו של עכנאי".

מאי "עכנאי"?

אמר רב יהודה אמר שמואל:
מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה, וטמאוהו.

ותניא:

"אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר **רבי אליעזר** ושרפום לפניו, ולבסוף ברכוהו".

אפילו הכי נדוי במתניתין לא תנן.

אלא בעשרים וארבעה מקומות היכא משפחת לה?

רבי יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא.
ורבי אלעזר לא מדמה מילתא למילתא.

97. יט, א

רש"י

אין מוציאין את המת. לקברו:
סמוך לקריאת שמע. לפי
שמתבטלין מן הקריאה:

"נושאי המטה וחלופיהו".

תנו רבנן:

"אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע,
ואם התחילו - אין מפסיקין".

איני וקא רב יוסף אפקוהו סמוך לקריאת שמע!

אדם חשוב שאני.

98. יט, א

רס"י

אין המת מוטל לפניהם. שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשין שנתון לצד אחר: והוא יושב ודומם. האבל: למימר הכי. לא נפרעת ממני דמשמע הפרע:

"שֶׁלפְּנֵי הַמֵּטָה וְשֶׁלֹּא אַחַר הַמֵּטָה".

תנו רבנן:

"הַעוֹסֵקִים בְּהַסְפַּד,

בְּזִמְנוֹ שֶׁהַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם - נִשְׁמָטִין אֶחָד אֶחָד וְקוֹרִין,

אִין הַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם - הוּא יוֹשֵׁבִין וְקוֹרִין, וְהוּא יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם.

הֵם עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְלִין, וְהוּא עוֹמֵד וּמְצַדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין,

וְאוֹמֵר: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים הֲרַבָּה חֲטָאתִי לְפָנֶיךָ,

וְלֹא נִפְרַעְתָּ מִמֶּנִּי אֶחָד מִנִּי אֶלְפִי,

יְהִי רַצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּגַדּוֹר פְּרָצוֹתֵינוּ וּפְרָצוֹת כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים".

אמר אביי:

לא מבעי ליה לאינש למימר הכי,

דאמר רבי שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דרבי יוסי:

"לְעוֹלָם אַל יִפְתַּח אָדָם פִּי לְשִׁטּוֹ".

ואמר רב יוסף:

מאי קראה?

שנאמר: "כִּמְעַט כְּסֻדּוֹם הָיִינוּ" (ישעיה א, ט).

מאי אהדר להו נביא?

"שִׁמְעוּ דְבַר ה' קִצְיֵי סְדוֹם" (ישעיה א, ט).

99. יט, א-ב

רס"י

הרואה פנימה. את חלל ההקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם:
מחמת עצמן. ולא מחמת כבוד שלא באו לנחם אלא לראות את המאורע:

"קברו את המת וְחֲזְרוּ,

[אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה - יתחילו,

ואם לאו - לא יתחילו!"]

אם יכולים להתחיל ולגמור את פולקה - אין,

אבל פרק אחד או פסוק אחד - לא.

ורמיקהו:

"קברו את המת וְחֲזְרוּ,

אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד!"

הכי נמי קאמר:

אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה - יתחילו,

ואם לאו - לא יתחילו.

יט, ב

"העומדים בשורה"

[הפנימיים - פטורים,

והחיצונים - חייבים!"]

תנו רבנן:

"שורה הרואה פנימה - פטורה,

ושאינה רואה פנימה - חייבת.

רבי יהודה אומר:

הבאים מחמת האבל - פטורין,

מחמת עצמן - חייבין.

100. יט, ב - כ, א

כ"י

אין חכמה. חשובה נגד ה':
אחת טמאה. שיש בה קבר:
בא בטהורה. האבל:
בבית הפרס. דלא מטמא אלא מדרבנן והוא שדה שנחרש בו קבר וחשו חכמים שמא דלדלו כלי המחרישה את העצמות והדורס עליהן מסיטון ועצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ולא באהל וכיון דמדרבנן הוא דאסור רבנן הוא דאחלוה ליקרייהו גבי אבל:
מנפח אדם. לפני שאם הי שם עצם יראנו דאי דאורייתא הוא לא הוינן מזלזלינן ביה כולי האי למיסמך אנפיחה והך בדיקה לעושה פסח אישתרי ולא לאוכלי תרומה כדאמרינן בחומר בקדש (חגיגה דף כה:):
שנדש. ברגלים:
לקראת מלכי ישראל. הרי לכבוד הבריות עוברים על נפש לא יטמא (ויקרא כא) דהא ר' אלעזר בר צדוק כהן הוה כדאמרינן בבכורות (דף לו.):
מדלגין. מארון לארון:
דבר תורה. הלכה למשה מסיני:
אינו חוצץ בפני הטומאה. דנקראת טומא' רצוצה ובוקעת ועולה:
את לא תעשה. קס"ד כל ל"ת קאמר:
בלאו דלא תסור וגו' אחיכו עליה. אינהו סבור דאפי' אמרו לו דבר תורה והוא עומד בפני הכבוד יעבור עליו והא האי נמי דאורייתא הוא:
כל מילי דרבנן וכו'. והכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי ליה ל"ת משום דכתוב לא תסור. ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא. רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקנוח (שבת דף פא:) או מי שנפסקה ציצית טליתו בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום (מנחות דף לח:):
והיא בבית הקברות. האבדה:

אמר רב יהודה אמר רב:
 המוציא פלאים כבגדו - פושטן אפילו בשוק.

מאי טעמא?

"אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל) -
 כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

מתיבי:

"קברו את המת וחרו,

ולפניהם שתי דרכים:

אחת טהורה ואחת טמאה,

בא בטהורה - באין עמו בטהורה,

בא בטמאה - באין עמו בטמאה,

משום כבודו."

אמאי? לימא: **"אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'"** (משלי כא, ל)!

תרגמה רבי אבא:

בבית הפרס דרבנן.

דאמר רב יהודה אמר שמואל:

מנפח אדם בית הפרס והולך.

ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב:

בית הפרס שנדש טהור.

תא שמע:

"דאמר רבי אלעזר בר צדוק:

מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל,
ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם,
שאם יזנה יבחינו בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם."

אמאי? לימא: **"אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"** (משלי כא, ל)!

כדרכא,

דאמר רבא:

דבר תורה - אהל,

כל שיש בו חלל טפח - חוצץ בפני הטומאה,

ושאין בו חלל טפח - אינו חוצץ בפני הטומאה.

ורוב ארונות יש בהן חלל טפח.

וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן,

ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן.

תא שמע:

"גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה"

ואמאי? לימא: **"אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"** (משלי כא, ל)!

תרגמה רב בר שפא קמיה דרב פהנא:

בלאו ד' **"לא תסור"** (דברים יז, יא).

אחיכו עליה,

לאו ד' **"לא תסור"** דאורייתא היא!

אמר רב פהנא:

גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה,

כל מילי דרבנן אסמכיהו על לאו ד' **"לא תסור"**, ומשום כבודו שרו רבנן.

רפ"י

ואינה לפי כבודו. אין האבדה חשובה לפי כבודו להשיבה:
או שהיתה מלאכתו מרובה. שדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה יתרים על דמי האבדה ולא ירצו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשיב להם ונמצא הוא מפסיד:

ונגמר מינה. לגבי כלאים דאמרן פושטן אפילו בשוק:
ממונא. קל מאיסורא:

ולאחותו מה תלמוד לומר. בנוזיר כתיב כל ימי הזירו להי על נפש מת לא יבא וסמך ליה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם דהא כוליהו בכלל על נפש מת לא יבא היו ולמה יצאו לאביו פרט למת מצוה לאמו מה תלמוד לומר משום מת מצוה לא איצטריך דמלאביו נפקא ודרשי ליה בספרי ללמוד שאם היה נזיר זה כהן דהוה עליה שתי קדושות אף הוא לאמו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג והוא נזיר אף הוא לאחיו לא יטמא אבל מטמא למת מצוה ולאחותו מה תלמוד לומר אם אינו ענין לזה תנהו ענין למי שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו שטמא למת מצוה:

ושמע שמת לו מת. מקרוביו יכול יטמא להם:

אמרת לא יטמא. הואיל ועונת שחיטת הפסח היא וחלה עליו חובת הפסח שהוא בכרת אם יטמא בטל מלעשות פסח ולמול את בנו נמי מצות כרת היא. ואית דאמרי בערבי פסחים נמי קאמר דמילת זכריו מעכב הפסח:

אבל מטמא הוא למת מצוה. והוא כבוד הבריות ודוחה דבר תורה:

שב ואל תעשה שאני. דברים רבים התיירו לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאינו עוקר דבר במעשה ידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר ולולב בשבת וסדין בציצית ודכוותיהו טובא ביבמות (דף ז:). אבל מעקר בידים לא והלובש כלאים עוקרו במעשה ממש שהוא לובשו וטומאת גופי שהותרה לכהן ולנזיר ליטמא למת מצוה דקא מעקר בידים מפני כבוד הבריות דלאו שב ואל תעשה הוא היינו טעמא דלא גמרינן מיניה דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה דמעיקרא כשנכתב ל'ית דטומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים אבל השבת אבדה ופסח לכל ישראל נאמר ואצל כבוד הבריות נתנו לדחות ע"כ היינו דדחייתן אינה בידים אלא בישיבתו תדחה המצוה אבל כלאים דבמעשה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו:

תא ש'מע:

"והתעלמת מהם" (דברים כב, א) - פ'עמים שא'תה מת'עלם מהם, ופ'עמים שא'ין א'תה מת'עלם מהם.

הא כיצד?

אם היה כהן והיא בבית הקברות,

או היה זקן ואינה לפי כבודו,

או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו,

לכך נאמר: **"והתעלמת"**.

אמאי? לימא: **"אין חקמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"** (משלי כא, ל).

שאני התם,

דקתיב: **"והתעלמת מהם"** (דברים כב, א).

וליגמר מינה!

איסורא מממונא לא ילפינן.

תא ש'מע:

"ולאחותו" (במדבר ו, ז) - מה תלמוד לומר?

הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, וש'מע ש'מת לו מת,

יכול יחזור ויטמא? אמרת: **"לא יטמא"**,

יכול נשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה?

תלמוד לומר: **"ולאחותו"** - לאחותו הוא דאינו מטמא א' אבל מטמא הוא למת מצוה".

אמאי? לימא: **"אין חקמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"** (משלי כא, ל).

כא

שאני התם דקתיב: **"ולאחותו"**.

וליגמר מינה!

שב ואל תעשה שאני.

101. כ, א

רפ"י

בנזיקין הוה. לא היו גדולים בכל גמרא של ד' סדרים אלא בתלתא בבי שלנו והאי מילתא נקט הכא משום דמייירי שמוסרין נפשם על קדושת השם ועד השתא איירי נמי במי שמבזה עצמו על קדושת השם לפשוט כלאים בשוק:

האשה שכובשת ירק או זיתים שכבשן בטריפיהן. משנה היא במס' עוקצין:

טהורים. שמוסקין זיתים עם העלין כדי לאחוז בהן דהוה להו עלין יד לזיתים להביא להם טומאה כדאמרינן בהעור והרוטב (דף קיח.) שהיד מביאה טומאה על האוכל ואם כבשן בטריפיהן בחומץ בטלה תורת יד מן העלין לפי שהכבישה מרקבתן ומרככתן ואינן ראויין שוב לאחוז בהן:

הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמ':

בתליסר מתיבתא. ביי"ג פנים יש בינינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומסכת עוקצין גם היא ביי"ג פנים כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל והכי אמרינן במסכת נדרים (דף מא.) רבי מתני הלכתא ביי"ג פנים:

כרבלתא. שם לבוש חשוב כמו פטשיהון וכרבלתהון (דניאל ג):

מתון מתון. לשון מאתן: **ד' מאות**. ב' פעמים ב' מאות כלומר השם גרם לי לשון אחר מתון מתון לשון המתנה אם המתנתני הייתי משתכר ד' מאות זו:

אמר ליה רב פפא לאב"י:

מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא?

ומאי שנא אגן דלא מתרחיש לן ניסא?

אי משום תגויי - בשני דרב יהודה כולי תגויי בנזיקין הוה, ואגן קא מתנינן שיטתא סדרי!

וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין: **"האשה שכובשת ירק בקדרה"**,

ואמרי ליה: **"זיתים שכבשן בטריפיהן טהורים"**,

אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא.

ואגן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא,

ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה, אתי מטרא,

ואגן קא מצערינן נפשינו ומצנח קא צוחינן ולית דמישגח בן?

אמר ליה:

קמאי הוה קא מסרי נפשיהו אקדושת השם,

אגן לא מסרינן נפשינו אקדושת השם.

כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא פותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא,

סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה,

אגלאי מילתא דכותית היא,

שימויה בארבע מאה זוזי,

אמר לה: מה שמך?

אמרה ליה: מתון.

אמר לה: מתון מתון ארבע מאה זוזי שניא.

102. כ, א

רש"י

כי קאקי חיורי. אווזים לבנים:
 ר' יוחנן. אדם יפה תואר היה
 דאמר' בהשוכר את הפועלים (דף
 פד.) שופריה דר' אבהו מעין
 שופריה וכו':
 עולי עין. מסולקין מן העין שאינה
 שולטת בהן:
 שלא רצתה לזון. ליהנות מאשת
 אדונו:

רב גידל הנה רגיל דהנה קא אזיל ויתביב אשערי דטבילה,
 אמר להו: הכי טבילו ודכי טבילו,
 אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מיצר הרע?
 אמר להו: דמין באפאי פי קאקי חיורי.

רבי יוחנן הנה רגיל דהנה קא אזיל ויתביב אשערי דטבילה,
 אמר כי סלקו בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתקלן בי ונהו להו זרעא דשפירי פנותי,
 אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מעינא בישא?
 אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא,
 דכתביב: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" (בראשית מט, כב).
 ואמר רבי אבהו:
 אל תקרי "עלי עין" אלא: עולי עין.

רבי יוסי ברבי הנינא אמר:
 מהקא: "וידגו לרב בקרב הארץ" (בראשית מו, טז).
 מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם,
 אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם.

ואי בעית אימא:
 עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו,
 אין עין הרע שולטת בו.

103. כ, א-ב

רפ"י

מתני'
נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וקי"ל בקדושין (דף כט.).
 דנשים פטורות מדאורייתא ותפילין נמי מ"ע שהזמן גרמא דסבר לילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו:
קטנים. אפי' קטן שהגיע לחנוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש:
ומן התפילין. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפח בהן:
וחיבין בתפלה. דתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחנוך קטנים:
ובמזוזה ובברכת המזון. מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא ובגמרא פריך פשיטא:
ברכת המזון. בגמרא בעי לה דאורייתא או דרבנן:

גמ'
מהו דתימא נקיש תפילין למזוזה. דכתיב וקשרתם וכתבתם מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין נשים חייבות קמשמע לן:
הכי גרסינן תפלה דרחמי נינהו. ולא גרס פשיטא דהא לאו דאורייתא היא:
נקיש מזוזה לתלמוד תורה. דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם וסמך ליה וכתבתם מה תלמוד תורה נשים פטורות ואע"ג דאין הזמן גרמא רחמנא פטרינהו דכתיב את בניכם ולא בנותיכם אף מזוזה נשים פטורות קמ"ל דנשים חייבות דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעי חיי בתמיה:

משנה

נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע וזמן התפילין, וחיבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון. כ, ב

גמרא

קריאת שמע פשיטא!
 מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות!
 מהו דתימא: הואיל ואית בה מלכות שמים, קא משמע לן.

"ומן התפילין".

פשיטא!

מהו דתימא: הואיל ואיתקש למזוזה, קא משמע לן.

"וחיבין בתפלה".

דרחמי נינהו.

מהו דתימא: הואיל וכתיב בה: **"ערב ובקר וצהריים"** (תהילים נה, יח) כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קא משמע לן.

"ובמזוזה".

פשיטא!

מהו דתימא: הואיל ואיתקש לתלמוד תורה, קמשמע לן.

"ובברכת המזון".

פשיטא!

מהו דתימא:
 הואיל וכתיב: **"בתת ה' לכם בערב בשד לאכל זלחם בנקר לשבע"** (שמות טז, ח) כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קא משמע לן.

104. כ, ב

רפ"י

קדוש היום מ"ע שהזמן גרמא הוא. זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ). זכרהו על היין: **בשמירה**. דלא תעשה מלאכה: **והני נשי איתנהו בשמירה**. דתנן (קדושין דף כט.) כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שאין הזמן גרמא נשים חייבות דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה:

אמר רב אדא בר אבהו:

נשים חייבות בקדוש היום, דבר תורה.

אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא!

וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות!

אמר אביי:

מדרבנן.

אמר ליה רבא:

והא דבר תורה קאמר!

ועוד כל מצות עשה נחייבנהו מדרבנן!

אלא אמר רבא:

אמר קרא "זכור" (שמות כ, ח) "ושמור" (דברים ה, יב).

כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה,

והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה, איתנהו בזכירה.

105. כ. ב**רס"י**

נשים בברכת המזון דאורייתא.
דכתיב ואכלת ושבעת (דברים ח)
והוה ליה מצות עשה שאין הזמן
גרמא:

או דרבנן. דכתיב על הארץ הטובה
אשר נתן לך והארץ לא נתנה
לנקבות להתחלק ואי משום בנות
צלפחד חלק אביהם הם דנטלו
שהיה מיוצאי מצרים:

בן. קטן:
מברך. ברכת המזון לאביו אם אין
אביו יודע לברך:

שיעורא דרבנן. כגון כזית לר"מ
וכביצה לרבי יהודה דמדאורייתא
ואכלת ושבעת וברכת כתיב אבל
בשיעור כי האי לא מחייב אלא
מדרבנן והלכך אתי קטן דרבנן
ומפיק גדול:

עד כזית עד כביצה. עד כזית לר"מ
עד כביצה לר' יהודה דתנן (לקמן
דף מה.) עד כמה מזמנין ר"מ
אומר עד כזית ר' יהודה אומר עד
כביצה:

אמר ליה רבינא לרבא:

נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן?

למאי נפקא מינה?

לאפוקי רבים ידי חובתן.

אי אמרת "דאורייתא" - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא,
אלא אי אמרת "דרבנן" - הוי שאינו מחוייב בדבר,
וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן,
מאי?

תא שמע:

**"באמת אמרו בן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה,
אבל אמרו חכמים: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו"**

אי אמרת בשלמא דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא,
אלא אי אמרת דרבנן - אתי דרבנן ומפיק דאורייתא!?

ולטעמיה: קטן בר חיובא הוא!?

אלא הכי במאי עסקינן:

כגון שאכל שיעורא דרבנן,

דאתי דרבנן ומפיק דרבנן.

דרש רב עירא,

זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי,

וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי:

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא:

רבוננו של עולם כתוב בתורתך: **"אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד"** (דברים י, ז),

והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב: **"ישא ה' פניו אליך"** (במדבר ו, כו).

אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל!?

שכתבת להם בתורה: **"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך"** (דברים ח, י),

והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה.

106. כ, ב - כא, א

ר"י

משנה

בעל קרי:

מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה,
ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.
רבי יהודה אומר:
מברך לפניו ולאחריהם."

גמרא

אמר רבינא:

זאת אומרת: הרהור כדבור דמי!
דאי סלקא דעתך: לאו כדבור דמי, למה "מהרהר"?

אלא מאי - "הרהור כדבור דמי"?
יוציא בשפתיו!

כדאשכחן בסיני.

ורב חסדא אמר:

הרהור לאו כדבור דמי.
דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי - יוציא בשפתיו!

אלא מאי - "הרהור לאו כדבור דמי"?
למה "מהרהר"?

אמר רבי אלעזר:

כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו, והוא יושב ובטל.

ונגרוס בפרקא אחרינא?

אמר רב אדא בר אבהו:

בדבר שהצבור עוסקין בו.

כא, א והרי תפלה דדבר שהצבור עוסקין בו,
ותנן:

"היה עומד בתפלה ונזנר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר".
טעמא דאתחיל, הא לא אתחיל - לא יתחיל!

שאני תפלה,

דלית בה מלכות שמים.

והרי ברכת המזון לאחריה, דלית בה מלכות שמים,
ותנן:

"על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו!"

אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא,
ותפלה דרבנן.

מתני'

בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך
שתקו טבילה לבעלי קריין לעסוק
בתורה כדאמרינן בב"ק בפרק
מרובה (דף פב.):
מהרהר. ק"ש בלבו כשמגיע זמן
המקרא:

ואינו מברך. אפילו בהרהור:

לא לפניו ולא לאחריה. כיון
דברכות לאו מדאורייתא מחייב
לא אצרכוהו רבנן:

ועל המזון מברך לאחריה. דחייבא
דאורייתא הוא:

ואינו מברך לפניו. דלאו
דאורייתא הוא:

רבי יהודה אומר וכו'. בגמרא
מפרש לה:

גמ'

כדבור דמי. וכל אדם נמי יוצא ידי
חובתו בהרהור:

למה מהרהר. מה מועיל:

כדאשכחן בסיני. שהפרישן מאשה
דכתיב אל תגשו אל אשה (שמות
יט) ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן
טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו
בתורה דכתיב (דברים ד) והודעתם
לבניך וסמך ליה יום אשר עמדת
לפני ה' אלהיך בחורב כדאמרינן
לקמן בפרקין (דף כא.):

אלא יקצר. כל ברכה וברכה:

דלית בה מלכות שמים. אין מלך
העולם בברכות של י"ח:

ה"ג והרי ברכת המזון לפניו
דאית בה מלכות שמים כו' לישנא
אחרינא שאני תפלה דלית בה
מלכות שמים. קבלת מלכות
שמים כדאיתא בק"ש שמקבל
עליו את השם לאדון ולמלך מיוחד
ולהאי לישנא גרסינן והרי ברכת
המזון לאחריה דלית בה מלכות
שמים ולשון זה נראה שהוא עיקר
מדמשני ליה אלא ק"ש וברכת
המזון דאורייתא והאי בלאחריה
עסקינן ואי ללישנא קמא הא לא
איירי בברכת המזון לאחריה
בדאתקפתייה דלהדרי תלמודא
עילויה אלא ק"ש וברכת המזון
דאורייתא כו'. ואית דגרסי הכא
בלשון קושיא ק"ש דרבנן היא
אלא ק"ש דאית בה מלכות שמים
וברכת המזון דאורייתא לאפוקי
תפלה דרבנן ואין בה מלכות
שמים למאן דגרס הכי מפרשינן
לקמן בשכך ובקומך בדברי תורה
כתיב:

107. כא, א**רפ"י**

כי שם ה' אקרא. כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמון כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף לז.):

שאינו טעון לפניו. כלומר שלא מציעו לו מקרא מפורש לברך לפניו:

טעון לאחריו. כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת:

תורה שטעונה לפניו. כדאמרן:

איכא למפרך. בתרוייהו כשאתה בא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן נהנה וכשאתה בא ללמוד מזון מן התורה איכא למפרך מה לתורה שכן חיי העולם הבא:

אמר רב יהודה:

מניין לברכת המזון לאחריה מן התורה?

שנאמר: **"ואכלת ושבעת וברכת"** (דברים ת, י).

מניין לברכת התורה לפניו מן התורה?

שנאמר: **"כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו"** (דברים לב, ג).

אמר רבי יוחנן:

למדנו ברכת התורה לאחריה, מן ברכת המזון, מקל וחומר. וברכת המזון לפניו, מן ברכת התורה, מקל וחומר.

"ברכת התורה לאחריה, מן ברכת המזון, מקל וחומר".

ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו,

תורה שטעונה לפניו, אינו דין שטעונה לאחריה?!

"וברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר".

ומה תורה שאין טעונה לאחריה, טעונה לפניו.

מזון שהוא טעון לאחריו, אינו דין שיהא טעון לפניו?!

איכא למפרך:

מה למזון - שפן נהנה!

ומה לתורה - שפן חיי עולם!

ועוד,

תנן:

"על המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו!"

תיובתא.

108. כא, א

רש"י

ק"ש דרבנן. לקמן פריך לה:
 אמת ויציב דאורייתא היא.
 שמזכיר בה יציאת מצרים דחיובא
 דאורייתא היא דכתיב למען תזכר
 את יום צאתך מארץ מצרים
 (דברים טז):
 דאית בה תרתין. יציאת מצרים
 ומלכות שמים:
 חוזר וקורא ק"ש. קסבר ק"ש
 דאורייתא היא:
 ולואי שיתפלל אדם כל היום.
 בהלכות גדולות פסק הלכה כרבי
 יוחנן בספק והלכה כשמואל
 בודאי התפלל:

אמר רב יהודה:

ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא - אינו חוזר וקורא.
 ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר - חוזר ואומר אמת ויציב.

מאי טעמא?

קריאת שמע - דרבנן,
 אמת ויציב - דאורייתא.

מתיב רב יוסף:

"ובשכבה ובקומך" (דברים ו, 7)!

אמר ליה אביי:

ההוא בדברי תורה כתיב.

תנן:

"בעל קרי:

מהרהר בלבנו, ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה,
 ועל המחון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו".
 ואי סלקא דעתך 'אמת ויציב' דאורייתא לברוך לאחריה!

מאי טעמא מברך?

אי משום יציאת מצרים - הא אדפר ליה בקריאת שמע!

ונימא הא ולא לבעי הא!

קריאת שמע עדיפא,

דאית בה תרתין.

ורבי אלעזר אמר:

ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא - חוזר וקורא קריאת שמע.
 ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל.

ורבי יוחנן אמר:

ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

109. כא, א-ב**רש"י**

מהו שיגמרו. את הברכה אם נזכר באמצע הברכה באחת מן הברכות שטעה:
יחיד ויחיד. כשהתפלל תחלה היה יחיד וכששכח להתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד:
או צבור וצבור. בין בראשונה בין בשנייה היה עם הצבור כגון עשרה אחר עשרה וזה עמהם בשתייהן ששכח להתפלל עם הראשונים:

ואמר רב יהודה אמר שמואל:
 הנה עומד בתפלה ונופר שהתפלל - פוסק ואפילו באמצע ברכה.

איני והאמר רב נחמן:
 כי הוינו בי רבה בר אבונה, בען מיניה:
 הני בני בי רב דטעו ומדקרי דחול בשבת - מהו שיגמרו?
 ואמר לן: גומרין כל אותה ברכה.

הכי השתא?!
 התם גברא בר חייבא הוא, ורבנן הוא דלא אטרחהו משום קבוד שבת,
 אבל הקא הא צלי ליה.

ואמר רב יהודה אמר שמואל:
 התפלל ונכנס לבית הנסות ומצא צבור שמתפללין,
 אם יכול לחדש בה דבר - יחזור ויתפלל,
 ואם לאו - אל יחזור ויתפלל.

וצריקא!
ב, דאי אשמעינן קמייטא - הני מילי יחיד ויחיד^א או צבור וצבור,
 אבל יחיד לגבי צבור - כמאן דלא צלי דמי,
 קא משמע לן.

ואי אשמעינן הקא - משום דלא אתחיל בה,
 אבל התם דאתחיל בה - אימא לא!

צריקא!

110. כא, ב

רַבִּי

רב הונא סבר. יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע שיץ לקדוש לית לן בה אבל מודים אף על פי שיחיד אומר מודים אם אינו אומר עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחבריו משתחוין לו:
מפסק לא פסיק. תפלתו לקדושה לענות עם הצבור וכן למודים:

אמר רב הונא:

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל.

רבי יהושע בן לוי אמר:

אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל.

במאי קא מפלגי?

מר סבר: יחיד אומר קדושה, ומר סבר: אין יחיד אומר קדושה.

וכן אמר רב אדא בר אבהו:

מניין שאין היחיד אומר קדושה?

שאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל" - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

מאי משמע?

דתני רבנאי אחיה דרבי חייה בר אבא:

אתיא "תוך" "תוך",

כתב הקא: "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב),

וכתיב התם: "הבדלו מתוך העדה הזאת" (במדבר טז, כא),

מה להלן עשרה, אף כאן עשרה.

ודכולי עלמא: מיהת מפסק לא פסיק.

איבעיא להו:

מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך?

כי אתא רב דימי אמר:

רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי דרבי יוחנן אמרי: לכל אין מפסיקין, חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך, שאפילו עוסק במעשה מרובה פוסק.

ולית הלכתא כותיה.

111. כא, ב - כב, א

רַס"י

במשנה תורה דריש. והאי קרא במשנה תורה הוא נאמר: **מכשפה לא תחיה.** ולא פירש באיזו מיתה תמות ונאמר אצלו כל שוכב עם בהמה מות יומת: **סמכו ענין לו.** סמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה:

מה שוכב עם בהמה בסקילה. כדאמרינן לה בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נד:): בגזירה שוה דתהרגו דהכא מכי הרוג תהרגו דמסית אף מכשף בסקילה: **אמר ליה רבי יהודה וכי מפני שסמכו הענין.** לשוכב עם בהמה נוציא זה המכשף לסקילה שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה:

אוב וידעוני בכלל. לא תחיה דכל המכשפים היו ולמה יצאו בפני עצמן כשהפרישן לסקילה כדכתיב באבן ירגמו אותם דמיהם במ להקיש אליהם את כל הכלל שזו מדה בתורה שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא:

"[בעל קרי ...]

רבי יהודה אומר: מברך לפניהם ולא חריהם."

למימרא: דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה. והאמר רבי יהושע בן לוי: מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה?

שנאמר: **"והודעתם לבני ולבני בניו"** (דברים ד, ט), וְסָמֵךְ לַיהוָה: **"יום אשר עמדת"** וגו' (דברים ד, ט). מה להלן בעלי קריין אסורין, אף כאן בעלי קריין אסורין!

וכי תימא: רבי יהודה לא דריש סמוכים. והאמר רב יוסף:

אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה, במשנה תורה דריש. דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש.

ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש?

דתניא:

"בן עזאי אומר:

נאמר: "מכשפה לא תחיה" (שמות כב, ז),

ונאמר: "כל שוכב עם בהמה מות יומת" (שמות כב, ז),

סמכו ענין לו, לומר: מה שוכב עם בהמה בסקילה, אף מכשפה נמי בסקילה.

אמר ליה רבי יהודה:

וכי מפני שסמכו ענין לו, נוציא לזה לסקילה?

אלא אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו, ולמה יצאו?

להקיש להן ולומר לה: מה אוב וידעוני בסקילה, אף מכשפה בסקילה."

ובמשנה תורה מנא לן דדריש?

דתניא:

"רבי אליעזר אומר:

נושא אדם אנוסת אביו ומפוחת אביו,

אנוסת בנו ומפוחת בנו.

רבי יהודה:

אוסר באנוסת אביו ובמפוחת אביו."

ואמר רב גידל אמר רב:

מאי טעמא דרבי יהודה?

דכתיב: **"לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה פניו אביו"** (דברים כג, א),

כניף שראה אביו - לא יגלה.

וממאי דבאנוסת אביו כתיב?

דסמיך ליה: **"ונתן האישי השוכב עמה"** וגו'.

אמרי: אין, במשנה תורה דריש.

והני סמוכין מפעי ליה לאידך דרבי יהושע בן לוי.

דאמר רבי יהושע בן לוי:

כל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הפתוב כאלו קבלה מהר חורב,

שנאמר: **"והודעתם לבני ולבני בניו"** (דברים ד, ט),

וכתיב בתורה: **"יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב"**.

תנן:

"זב שראה קרי, ונדה שפלטתה שכבת זרע, המושמשת, וראתה דם - צריכין טבילה.

ורבי יהודה: פוטר."

עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא,

אבל בעל קרי גרידא - מחייב!

רפ"י

זב שראה קרי וכו'. לענין טבילה שתקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בתורה קאי ולשאר טמאים לא הצריך וקאמר הכא דאם יש לו טומאה אחרת עם הקרי שאינו יכול לצאת ממנה בטבילה זו כגון זב ונדה שהם טמאים טומאת שבעה אפילו הכי צריך לטבול לקרי קודם שיעסוק בתורה: **פולטת שכבת זרע.** הרי היא כבעל קרי: **ורבי יהודה פוטר.** קס"ד דאין טבילה זו מטרתו מכל וכל: **המשמשת למאן קתני לה.** להשמיענו כח מי הוצרכו לחלוק בה: **אילימא לרבנן.** להודיען כחן דמחייבי בה: **השתא זב שראה קרי.** שקדמתו טומאת הזיבה מעיקרא: **דמעיקרא.** בשעה שראה קרי לאו בר טבילה הוא ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי תורה: **משמשת וראתה נדה.** דטומאת קרי קדמה וכשראתה הקרי ראויה היתה לטבול מיד: **לא כ"ש.** דלא אתיא טומאת נדה שהיא אחרונה ומפקעה לטבילה שנתחייבה בה כבר: **אלא לאו רבי יהודה.** קתני להודיען דאפי' היכא דקדם הקרי אתיא טומאת נדה ומפקעה לטבילה דאין טבילה ליה המטהרת ואי רבי יהודה לית ליה תקנת עזרא למה ליה לאשמעין בהא כל בעלי קריין נמי לא בעי טבילה לדברי תורה הלכך על כרחך דוקא קתני לה: **לא תימא.** במתני' מברך אלא מהרהר: **עשאן ר' יהודה.** לברכת המזון: **כהלכות ד'א.** שמותר לשנותה בעל קרי כדבריו: **מה להלן באימה.** דכתיב וירא העם וינעו וגוי (שמות כ): **מכאן אמרו.** כל הטמאים מותרים בתורה שאף הם יכולים להיות באימה ובררת אבל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת: **ובועלי נדות.** אם טבלו לקריין לדברי תורה הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת בועל נדה שהיא שבעת ימים אבל לתקנת עזרא עולה להם כדתנן במתניתין זב שראה קרי ונדה כו' צריכין טבילה: **ברגליות.** במשניות השגורות בפיו שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהן: **שלא יציע.** בטעמי פירושיהן: **ואינו מציע את המדרש גרסינן.** מפני שצריך הוא תמיד להזכיר בו את הפסוקים שהוא דורש: **אזכרות.** שבמקראות הנדרשים: **לא יכנס למדרש כל עיקר.** לא להציע ולא לשנות אבל לבית המדרש הוא נכנס ושותק: **הלכות דרך ארץ.** כגון דרכן של ת"י' שהיא ברייתא ופרק בן עזאי הנותן ארבעה דברים אל לבו:

וכי תימא: הוא הדין דאפילו בעל קרי גרידא נמי פטר רבי יהודה, והאי דקא מפלגי ב' **זב שראה קרי** - להודיען כחן דרבנן.

אימא סיפא:

"המשמשת וראתה דם צריכה טבילה".

למאן קתני לה?

אילימא לרבנן - פשיטא!

השתא ומה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבי רבנן, המשמשת וראתה דם דמעיקרא בת טבילה היא לא כל שכן?!

אלא לאו: רבי יהודה היא,

ודוקא קתני לה:

"משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה"

אבל בעל קרי גרידא - מחייב.

כב, א

לא תימא: מברך,

אלא מהרהר.

ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור?

והתניא:

"בעל קרי שאין לו מים לטבול:

קורא קריאת שמע, ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריו,

ואוכל פתו, ומברך לאחריו ואינו מברך לפניו,

אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

בין כך ובין כך מוציא בשפתיו!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

עשאן רבי יהודה כהלכות דרך ארץ.

דתניא:

"והודעתם לבניה ולבני בניה" (דברים ד, ט),

ובתיב בתריה: **"יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב".**

מה להלן באימה וביראה ובררת ובזיע,

אף כאן באימה וביראה ובררת ובזיע.

מכאן אמרו:

הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים,

לשנות במשנה ואמרא ובהלכות ובאגדות,

אבל בעלי קריין אסורים.

רבי יוסי אומר:

שונה הוא ברגליות, ובלבד שלא יציע את המשנה.

רבי יונתן בן יוסף אומר:

מציע הוא את המשנה, ואינו מציע את הגמרא.⁸⁶

רבי נתן בן אבישלום אומר:

אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו.

רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר:

לא יכנס למדרש כל עיקר.

ואמרי לה: לא יכנס לבית המדרש כל עיקר.

רבי יהודה אומר:

שונה הוא בהלכות דרך ארץ.

מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר,

אמרו לו תלמידיו: רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ,

ידך וטבל ושנה להם.

אמרו לו: לא כך למדתנו רבינו: "שונה הוא בהלכות דרך ארץ?"

אמר להם: אף על פי שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי."

⁸⁶ רשי גורס 'המדרש' במקום 'הגמרא' בכל הסוגיה.

רש"י

מגמגם וקורא. בעל קרי היה:
 נראה בעיני דה"ג א"ר אלעאי
 הלכה כו'. ולא גרסינן מסייע ליה:
 משום רבינו רב:
 כי הנך תלת סבי. וכולהו לקולא:
 אינו נוהג אלא בארץ. בשחיטת
 חולין יליף טעמא בפרק הזרוע:
 חטה ושעורה וחרצן. שלשתן
 במפולת יד דהוו להו כלאי זרעים
 וכלאי הכרם כאחת:
 לטבילותא. דבעלי קריין:

תנאי:

"רבי יהודה בן בתירא היה אומר:
 אין דברי תורה מקבלין טומאה.
 מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מדבי יהודה בן בתירא,

אמר ליה: בני פתח פיה ויאירו דבריה, שאין דברי תורה מקבלין טומאה,
 שנתאמר: "הלא כה דברי פאש נאם ה'" -
 מה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינו מקבלין טומאה".

אמר מר:

"מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא".

מסייע ליה לרבי אלעאי,
 דאמר רבי אלעאי אמר רב אחא בר יעקב משום רבינו⁸⁷:
 הלכה מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא.

כתנאי:

"מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא,
 דברי רבי מאיר.
 רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל:
 זה וזה אסור.
 ואמרי לה: זה וזה מותר."
 מאן דאמר: "זה וזה אסור" - כרבי יוחנן הסנדלר.
 מאן דאמר: "זה וזה מותר" - כרבי יהודה בן בתירא.

אמר רב נחמן בר יצחק:
 נהוג עלמא כהני תלת סבי,
 כרבי אלעאי בראשית הגז,
 כרבי יאשיה בכלאים,
 כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה.

"כרבי אלעאי בראשית הגז".

דתנאי:

"רבי אלעאי אומר:
 ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ".

"כרבי יאשיה בכלאים".

כדכתיב: "לא תזרע פרמך בלאים" (דברים כב, ט).

"רבי יאשיה אומר:

לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד".

"כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה".

דתנאי:

"רבי יהודה בן בתירא אומר:
 אין דברי תורה מקבלין טומאה".

כי אתא זעירי אמר:

בטלוה לטבילותא.
 ואמרי לה בטלוה לנטילותא.

מאן דאמר: "בטלוה לטבילותא" - כרבי יהודה בן בתירא.
 מאן דאמר: "בטלוה לנטילותא" - כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא.

רש"י

חד תני. **בבן עזאי** לחשה לתלמידים:
משום בטול פריה ורביה. שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה:
שמקילין בה. במרחצאות או בנתינת תשעה קבין:
שמחמירין בה. בארבעים סאה:
של טובלי שחרין. בעלי קריין הטובלין שחרית:
והא איהו אמר כו. לעיל בריש שמעתין:
אפשר בנתינה. תשעה קבין ואף על גב דלא תנא לקמן אלא בחולה סתם תלמידי חכמים חולים הם כדאמר במסכת נדרים (דף מט:). כמאן מצלינן אקצירי ואמריעי כרבי יוסי. קצירי חולין מריעי רבנן:
גדר גדול גדרו. במה שהצריכו בארבעים סאה:
שתבע אשה. אותה אשה פנויה היתה וחכמים גזרו על היחוד אף על הפנויה:
אתם מזלזלים. לנהוג כרבי יהודה בן בתירא:
אפשר במרחצאות. חמין:
קאי כוותך. דבעי טבילה זו במקוה כשאר טבילות:
באגנא דמיא. גיגית:
תקן חצבא. ליתן מים לתלמידים עליהם שחרית קודם קריאת התורה:

תנו רבנן:
"בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים - טהור.
נחום איש גס זו לחשה לרבי עקיבא,
ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי,
ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק".

פליגי בה תרי אמוראי במערבא,
רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא,
 חד תני "שנאה",
 וחד תני: "לחשה".

מאן דתני "שנאה" - משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה,
 ומאן דתני: "לחשה" - שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים.

אמר רבי ינאי:
 ששמעתי שמקילין בה, וששמעתי שמחמירין בה.
 וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו.

אמר רבי יהושע בן לוי:
 מה טיבן של טובלי שחרין?

"מה טיבן"?!
 הא איהו דאמר: 'בעל קרי אסור בדברי תורה'!

הכי קאמר:
 מה טיבן בארבעים סאה? אפשר בתשעה קבין!
 מה טיבן בטבילה? אפשר בנתינה!

אמר רבי חנינא:
 גדר גדול גדרו בה,
 דתניא:
"מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה,
אמרה לו: ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהו?
מיד פירש".

אמר להו רב הונא לרבנן:
 רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו?
 אי משום צינה - אפשר במרחצאות!

אמר ליה רב חסדא:
 וכי יש טבילה בחמין?!

אמר ליה רב אדא בר אבהו:
 קאי פנותה.

רבי זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא,
 אמר ליה לשמעיה: זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי,
 אמר ליה רבי חיאי בר אבא: למה ליה למר כולי האי? והא יתיב בגווייהו!
 אמר ליה: קארבעים סאה,
 מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה,
 אף תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה.

רב נחמן:
 תקן חצבא בת תשעה קבין.

רס"י

לא שנו. דסגי בנתינה אלא בחולה שראה קרי לאונסו: **המרגיל.** וממשיך את הקרי עליו שמשמש מטתו: **אתבר חצביה.** אינו צריך לנו דחולה לאונסו לא שכיח: **בקילעא.** כניסת הבית חדר שלפני הטרקלין שקורין פורטיגיץ {פורק"א: פרוזדור} בלעז: **אצטמיד.** נתחזקו שבריו ונצמדו כלומר צורך לנו עוד בו: **וקא מיפלגי אמוראי.** רב דימי ורבין: **דאמר מר.** גבי עשר תקנות בב"ק בפרק מרובה: **אמר רבא הלכתא וכו'.** אפלוגתא דאמוראי הוא דפסק רבא דפליגי אליבא דרבנן מיהו השתא אנן כרבי יהודה בן בתירא נהגינן כדאמר רב נחמן לעיל ורב נחמן בר יצחק בתרא הוה:

כי אתא רב דימי אמר: **רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו:** לא שנו אלא לחולה לאונסו, אבל לחולה המרגיל - ארבעים סאה.

אמר רב יוסף:
אתבר חצביה דרב נחמן.

כב, ב
כי אתא רבין אמר:
באושא הוה עובדא,
בקילעא דרב אושעיא,
אתו ושאלו לרב אסי,
אמר להו: לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום.

אמר רב יוסף:
אצטמיד חצביה דרב נחמן.

מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעורא קמיפלגי, ונחזי עזרא היכי תקון?

אמר אביי:
עזרא תקון לבריא המרגיל - ארבעים סאה.
ובריא לאונסו - תשעה קבין.
ואתו אמוראי ופליגי בחולה:
מר סבר:
חולה המרגיל - כבריא המרגיל.
וחולה לאונסו - כבריא לאונסו.
ומר סבר:
חולה המרגיל - כבריא לאונסו.
וחולה לאונסו - פטור מכלום.

אמר רבא:
נהי דתקון עזרא טבילה,
נתינה מי תקון?
והאמר מר: עזרא תקון טבילה לבעלי קריין!

אמר רבא:
עזרא תקון טבילה לבריא המרגיל ארבעים סאה,
ואתו רבנן והתקינו לבריא לאונסו - תשעה קבין,
ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה:
מר סבר: חולה המרגיל - כבריא המרגיל,
וחולה לאונסו - כבריא לאונסו.
ומר סבר:
לבריא המרגיל - ארבעים סאה,
וחולה המרגיל - כבריא לאונסו תשעה קבין,
אבל לחולה לאונסו - פטור מכלום.

אמר רבא:
הלכתא:
בריא המרגיל וחולה המרגיל - ארבעים סאה.
ובריא לאונסו - תשעה קבין.
אבל לחולה לאונסו - פטור מכלום.

112. כב, ב

רפ"י

לעצמו. לעסוק בתורה לעצמו אבל ללמד לאחרים מ' סאה:
ור"י אומר מ' סאה מ'מ. מ' סאה שאמרו בכל ענין שהן ולקמן מפרש לה:
חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא. פליגי ארישא בפירושא דמילתא דתיק:
אסיפא. דר' יהודה:
ל"ש אלא בקרקע. לא תימא מ"מ דר' יהודה לאכשורי בכלי אתא דאין כשר אלא מ' סאה בקרקע ולקמן בעי אי"כ מאי מ"מ:
אבל לאחרים מ' סאה. והכא נמי דלאפוקי אחרים ידי חובתן כלאחרים דמי:
דנפול עילואי. לאו דוקא אלא טבלתי במי סאה:
לא האי ולא האי. לא הוצרכתי לא לזו ולא לזו שלא ראיתי קרי:
טבל ובירך. רגיל היה לעשות כן דהו"ל ללמד אחרים ובשאר ימות השנה לא היה טובל אלא נותן עליו ט' קבין:
ולית הלכתא כוותיה. דכי היכי דלעצמו בנתינה לאחרים נמי בנתינה אי נמי דקיי"ל כרבי יהודה בן בתירא:

תנו רבנן:

"בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים - טהור.
במה דברים אמורים? לעצמו, אבל לאחרים - ארבעים סאה.
רבי יהודה אומר:
ארבעים סאה מכל מקום."

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, ורבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא, חד מהאי זוגא, וחד מהאי זוגא ארישא, חד אמר: **הא דאמרת: "במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה" - לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו תשעה קבין.** וחד אמר: **כל לאחרים - אפילו חולה לאונסו עד דאיכא ארבעים סאה.**

וחד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא אסיפא, חד אמר: **הא דאמר רבי יהודה: "ארבעים סאה מכל מקום" - לא שנו אלא בקרקע, אבל בכלים לא.** וחד אמר: **אפילו בכלים נמי.**

בשלמא למאן דאמר אפילו בכלים היינו דקתני: **"רבי יהודה אומר: ארבעים סאה מכל מקום,"** אלא למאן דאמר: **"בקרקע - אין, בכלים - לא" - "מכל מקום" לאתניי מאי?**

לאתניי מים שאובין.

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי, אמר ליה **רב פפא:**
הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי תשעה קבין.

אמר להו רבא בר שמואל:

תנינא:

"במה דברים אמורים: לעצמו, אבל לאחרים - ארבעים סאה!"
אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי ארבעים סאה.

אמר להו רב הונא:

הבו לי לדידי לברוך דליפא עילואי לא האי ולא האי.

רב חמא טביל במעלי יומא דפסקא להוציא רבים ידי חובתן, ולית הלכתא כוותיה.

113. כב, ב

רפ"י

משנה

היה עומד בתפלה, ונזכר שהוא בעל קרי - לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתבטל ולקרות עד שלא תהא הנז החמה - יעלה ויתבטל ויקרא. ואם לאו - יתבטל במים ויקרא. ולא יתבטל לא במים הרעים ולא במי המושקה, עד שיטיל לתוכו מים. ובמה ירחיק מהו ומן הצואה ארבע אמות.

מתני' לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה ואומר כל הברכות בקוצר: במים הרעים. מים סרוחים: עד שיתן לתוכן מים. ובגמרא (ד' כה:): מפרש כמה מים רמי ואזיל ומפרש לה בחסורי מחסרא והכי קתני לא יקרא אצל מי רגלים עד שיתן לתוכן מים: וכמה ירחיק מהם. ממי רגלים:

גמרא

תנו רבנן: "היה עומד בתפלה, ונזכר שהוא בעל קרי - לא יפסיק אלא יקצר. היה קורא בתורה, ונזכר שהוא בעל קרי - אינו מפסיק ועולה, אלא מגמגם וקורא. רבי מאיר אומר: אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר משלשה פסוקים."

גמ' מגמגם. במרוצה: יותר מג' פסוקים. כגון בבית הכנסת דאי אפשר לפחות כדתנן (מגילה פ"ג ד' כג:): הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים: והתניא לצדדין. א"צ להלך עד שתהא לאחוריו: דאפשר. לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו: לא אפשר. כגון יש נהר לפניו מסתלק לצדדים:

תנא אידך:

"היה עומד בתפלה, וראה צואה נגדו - מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות."

והתניא: "לצדדיו!"

לא קשיא: הא דאפשר, הא דלא אפשר.

היה מתפלל ומצא צואה במקומו אומר רבה: אף על פי שחטא תפלתו תפלה.

מתקיף ליה רבא: והא "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כו)!

אלא אמר רבא: הואיל ורחטא, אף על פי שהתפלל - תפלתו תועבה.

114. כב, ב - כג, א

רש"י

דמר סבר. כל המפסיק בתפלתו אם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש כדאמרינן גבי ק"ש לקמן בפירקין (דף כד): ובשהה קא מיפלגי הכא:

האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה. במילתא דרב חסדא ורב המנונא מיבעי ליה לאפלוגי בין שהה ללא שהה ומדלא מפליג שמע מינה מפילו בדלא שהה קאמר:

גברא דחויא הוא. כשהתחיל להתפלל והיה צריך לנקבו דחוי הוא מלהתפלל הלכך מה שהתפלל אינה תפלה וחוזר לראש:

ומר סבר גברא חזיא. אע"פ שאינו יכול להמתין עד שיסיים תפלתו תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתה:

תנו רבנן:

"היה עומד בתפלה, ומים שותתין על ברביו - פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל".

להיכן חוזר?

רב חסדא ורב המנונא:

חד אמר: חוזר לראש.

וחד אמר: למקום שפסק.

לימא בהא קמיפלגי:

מר סבר: אם שהה כדי לגמור את פוליה - חוזר לראש.

ומר סבר: למקום שפסק.

כג, א

אמר רב אשי:

האי "אם שהה" אם 'לא שהה' מיבעי ליה!

אלא דכולי עלמא: אם שהה כדי לגמור את פוליה חוזר לראש,

והתם בדלא שהה קמיפלגי:

דמר סבר: גברא דחויא הוא, ואין ראוי, ואין תפלתו תפלה.

ומר סבר: גברא חזיא הוא, ותפלתו תפלה.

115. כג, א

רפ"י

ועד כמה. יכול להעמיד עצמו מנקביו שיחא מותר להתחיל בתפלה:

איכא דמתני. להאי במה דברים אמורים במתניתא גופא ולא משמעתא דרב זביד ורב יהודה וכי איירי אינהו בשיעורא הוא דאיירי:

שמור עצמך שלא תחטא. ותצטרך רגלך ללכת אל בית האלהים להביא חטאת:

הוי קרוב לשמוע. תשובה בהבאת קרבנך מתת אותו ככסילים בלא תשובה: שמור נקביך מבין רגליך כמו להסך את רגליו (שמואל א כד) שמור נקביך שלא יפחו:

תנו רבנן:

"הנצרך לנקביו - אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תועבה."

אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה: לא שגו אלא: שאינו יכול לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו - תפלתו תפלה.

ועד כמה?

אמר רב יששת:

עד פרסה.

איכא דמתני לה אמתינתא:

"במה דברים אמורים: נשאין יכול לעמוד על עצמו, אבל אם יכול לעמוד על עצמו - תפלתו תפלה."

ועד כמה?

אמר רב זביד:

עד פרסה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל, משום שנאמר: **"הכון לקראת אלהיך ישדאל"** (עמוס ד, יב).

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מאי דכתיב: **"שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים"** (קהלת ד, יז)? שמור עצמך שלא תחטא, ואם תחטא - הבא קרבן לפני.

"וקרוב לשמוע" (קהלת ד, יז).

אמר רבא:

הוי קרוב לשמוע דברי חכמים, שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה.

"מתת הכסילים זבח" (קהלת ד, יז)

אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה.

"כי אינם יודעים לעשות דע" (קהלת ד, יז) - אי הכי צדיקים ניהו!

אלא אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים, אמר הקדוש ברוך הוא: בין טוב לרע אינן מבחינים, והם מביאים קרבן לפני!?

רב אשי ואיתימא רב הנינא בר פפא אמר:

שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני.

116. כג, א-ב

רפ"י

בית הכסא קבוע. שיש בו צואה וכל בתי כסאות שבגמרא על פני השדה הם בלא חפירה:
עראי. שזה מתחיל עכשיו לעשותו בית הכסא:
חולץ ונפנה לאלתר. ויאחז תפילין בידו כדאמרינן לקמן ובקבוע נמי אוחזן בידו אלא שצריך לחלצן ברחוק ד' אמות שבזמן שהם בראשו הם בגלוי ונגניא הדבר:
מהו שיכנס בתפיליו. כשהן בראשו קאמר:
שמה יפנה בהן. גדולים:
בחורים הסמוכים לבית הכסא. לפניו מן הגדר בשדה שהוא נפנה בה נותנן בחורים שבכותל:
בחורים הסמוכים לרשות הרבים. חורי כותלי מחיצות השדה שאין עכברים מצויין במקום הילוך בני אדם והוא יכנס לאחורי הגדר לפניו:
גוללן. ברצועות שלהן:
שלא תצא רצועה. שיש בה קדושה שהרי בהן הוא קושרן ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת על שם אחת מאותיות של שדי והשי"ן עשויי בכותלי הקציצה החיצונה והי"ו"ד עשויה בראש רצועת תפילין של יד ורצועה קטנה מאד כפוף ראשה ונראית כמין יו"ד:
ואוחזן בימינו. שלא בבגדו כדי שלא יפלו:

תנו רבנן:

"הנכנס לבית הכסא - חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס".

אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת:
לא שגנו אלא בית הכסא קבוע,
אבל בית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר.
וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן,
מפני שעשאו בית הכסא קבוע.

איבעיא להו:

מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים?

רבנא - שרי.

רב אדא בר מתנא - אסר.

אתו שיילוהו לרבא:

אמר להו: אסור חיישינן שמא יפנה בהן.

ואמרי לה:

שמא יפתיח בהן.

תנא אידך:

"הנכנס לבית הכסא קבוע -

חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות,

ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס.

וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן,

דברי בית שמאי.

ובית הלל אומרים:

אוחזן בידו ונכנס.

רבי עקיבא אומר:

אוחזן בבגדו ונכנס בבגדו.

סלקא דעתך? זימנין מישתלי להו ונפלי!

אלא אימא: 'אוהזן בבגדו ובגדו ונכנס'.

ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא,

ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים,

שמא ישלו אותם עוברי דרכים, ויבא לידי חשד.

ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים,

ובאת זונה אחת ונטלתו,

ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי,

כיון ששמע אותו תלמיד כך,

עלה לראש הגג ונפל ומת.

באותה שעה התקינו שיהא אוהזן בבגדו ובגדו ונכנס".

תנו רבנן:

"בראשונה - היו מניחין תפילין בחורין הסמוכים לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן. התקינו: שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים, ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן. התקינו: שיהא אוהזן בידו ונכנס".

אמר רבי מיאשא בריה דרבי יהושע בן לוי:

הלכה: גוללן כמין ספר,

ואוחזן בימינו כנגד לבו.

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן:

ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח.

רַשִׁי

ביום. כשהוא חולצן בשביל בית
 הכסא גוללן כמין ספר כדאמרן:
ובליה. כשהוא חולצן בביתו על
 מנת להצניע עד הבקר:
עושה להם כיס טפח. דחללו טפח
 דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם
 לקרקע:
לא שנו. דבעי טפח אלא בכלי
 שהוא כליין. כיס העשוי לצרכן
 דכליין קרוב להיות בטל אצלם
 הילכך בעינן דבר הניכר שיהא
 חוצץ בפניהם:
שהרי פכין קטנים מצילין. בהיקף
 צמיד פתיל באהל המת ואף על גב
 דלא הוו טפח חייצי:
אמר הואיל ושרונהו רבנן. לאוחזן
 בידו משום שמירתן:
ננטרן. ישמרוני אכניסם עמי
 וישמרוני מן המזיקין:

אמר רבי יעקב בר אבהו אמר רבי זירא:
 לא שנו אלא שיש שעות ביום ללבשן,
 אבל אין שעות ביום ללבשן - עושה להן כמין כיס טפח ומניחן.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 ביום - גוללן כמין ספר, ומניחן בידו כנגד לבו.
 ובלילה - עושה להן כמין כיס טפח ומניחן.

אמר אביי:
 לא שנו אלא: בכלי שהוא כליין,
 אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח.

אמר מר זוטרא ואיתמא רב אשי:
 תדע שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת.

ואמר רבה בר בר חנה:
 כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן,
 כי הוה בעי למיעל לבית הכסא,
 כי הוה נקוט ספרא דאגדתא - הוה יהיב לן.
 כי הוה נקוט תפילין - לא הוה יהיב לן,
אמר: הואיל ושרונהו רבנן ננטרן.

בג, ב

אמר רבא:
 כי הוה אזלינן בתריה דרב נחמן,
 כי הוה נקוט ספרא דאגדתא - יהיב לן.
 כי הוה נקוט תפילין - לא יהיב לן, **אמר: הואיל ושרונהו רבנן ננטרן.**

117. כג, ב

רפ"י

לא יאחוז בידו וכי ויתפלל. שאין דעתו מיושבת עליו בתפלה שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו:
ולא יישן בהן. שמא יפיח:

הרי אלו כיוצא בהן. לענין תפלה שדואג עליהן שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תשפך והמעוות יאבדו והככר יטנף:

לית הלכתא כי הא מתניתא. דקתני לא ישתין בתפילין:

דבית שמאי היא. דאמרי לעיל מניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ולא יכניסם בידו ויכנס:

דאי בית הלל. הא אמרי לעיל אוחזן בידו ונכנס:

בית הכסא עראי. כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה:

שהתרתו לך כאן. בבית הכסא קבוע:
אסרתו לך כאן. בבית הכסא עראי:

מאי לאו תפילין. שאמרו בית הלל אוחזן בידו ונכנס לבית הכסא קבוע ולהשתין בהם אסרו כדמפרש טעמא לקמן:

הא לא שרו. בבית הכסא קבוע:
כי תניא ההיא. לאו לענין תפילין תניא אלא לענין גלוי טפח וטפחיים דלגדולים אינו מגלה אלא טפח ולקטנים מגלה טפחיים ועלה קאי גלוי טפחיים שהתרתו לך כאן אסרתו לך כאן:

לאחריו טפח. ולא יותר משום צניעות:
ולפניו טפחיים. משום קילוח מי רגלים הנתזין למרחוק:

מאי לאו כו'. והיינו דקאמר לעיל דברים שהתרתו לך בבית הכסא עראי אסרתו לך בקבוע:

אלא אידי ואידי בגדולים. ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים הלכך באיש מלאחריו טפח ומלפניו טפחיים ובאשה מלפניה ולא כלום והכי קאמר הא דלעיל דברים שאסרתו לך באשה התרתו לך באיש:

אי הכי. דלענין טפח וטפחיים קתני דברים שהתרתו לך כאן אסרתו לך כאן:

הא דקתני עלה. בסיפא דידה וזה הוא ק"ו שאין עליו תשובה בדבר הזה יש לך להשיבני ק"ו ואין לי עליו תשובה להחזיר לך אי אמרת בשלמא בתפילין קאמר וכדאמרן ובי"ה היא היינו דקתני דיש כאן להקשות קל וחומר השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא ואין לי תשובה להשיבך עליו אלא אי אמרת לענין טפח וטפחיים מאי ק"ו יש להקשות כאן:

אורחא דמילתא הכי הוא. שהאיש צריך לגלות לפניו ולא האשה:

תיובתא דרבא אמר רב ששת. דאמר בית שמאי היא ולא בית הלל דאם כן לא משכחת מידי לאוקמה הך ברייתא דקתני מאי שהתרתו לך כאן אסרתו לך כאן:

דליכא ניצוצות. שיהא צריך לשפשף בימינו מעל רגליו:
בית הכסא עראי. לקטנים:

דאיכא ניצוצות. הניתזין על גבי רגליו ואמרינן במסכת יומא (דף ל.) מצוה לשפשף שאסור לאדם שיצא בניצוצות שעל גבי רגליו שמא יראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהם ממזרים הילכך אי אפשר לאחוז תפילין בידו:

תנו רבנן:

"לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל, ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן, לא שינת קבע ולא שינת עראי."

אמר שמואל:

ספין ומעוות וקערה וכפר, הרי אלו כיוצא בהן.

אמר רבא אמר רב ששת:

לית הלכתא כי הא מתניתא, דבית שמאי היא,

דאי בית הלל - השתא בית הכסא קבוע שרי, בית הכסא עראי מיבעיא!?

מיתיבי

"דבריים שהתרתו לך כאן אסרתו לך כאן" - מאי לאו תפילין,

אי אמרת בשלמא בית הלל - "התרתו לך כאן" - קבוע, "אסרתו לך כאן" - בית הכסא עראי, אלא אי אמרת בית שמאי - הא לא שרו ולא מידו!

כי תניא ההיא,

לענין טפח וטפחיים.

דתני תדא:

"בשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים".

ותניא אידך:

"לאחריו טפח ולפניו ולא כלום".

מאי לאו - אידי ואידי באיש,

ולא קשיא:

כאן - לגדולים,

כאן - לקטנים.

ותסברא!?

אי ב"קטנים" - לאחריו טפח למה לי?

אלא אידי ואידי בגדולים,

ולא קשיא:

הא - באיש,

הא - באשה.

אי הכי,

הא דקתני עלה: "זהו קל וחומר שאין עליו תשובה" - מאי "אין עליו תשובה"!

דרכא דמילתא הכי איתא!

אלא לאו - תפילין,

ותיובתא דרבא אמר רב ששת.

תיובתא!

מכל מקום קשיא,

השתא בית הכסא קבוע שרי,

בית הכסא עראי לא כל שכן!?

הכי קאמר:

בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות - שרי,

בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות - אסרי.

אי הכי אמאי "אין עליו תשובה"?

תשובה מעלייתא היא!

כ"י

הא מילתא. דתפילין דבית הכסא
 עראי וקבוע:
תיתי לה בתורת טעמא. להתיר
 בבית הכסא קבוע את האסור
 בבית הכסא עראי משום טעמא
 דניצוצות:

דאי אתיא לה בתורת ק"י. לומר
 דין הוא להקל בבית הכסא עראי
 קל ולהחמיר בבית הכסא חמור
 ולא תזול בתר טעמא אלא בתר
 חומרא וקולא ואנן עבדינן איפכא
 אין לי עליו מה להשיבך שאין לי
 למצוא שיהא בשום מקום בית
 הכסא עראי חמור מן הקבוע
 שאוכל להשיבך אם התרתני בקבוע
 שהוא קל בדבר פלוני נתיר בשל
 עראי שהוא חמור בה אבל טעמא
 איכא למאי דעבדינן דהכא איכא
 ניצוצות והכא ליכא ודבר זה לאו
 קל וחומר לא קל ולא חמור:

הכי קאמר:

הא מילתא תיתי לה בתורת טעמא,
 ולא תיתי לה בקל וחומר.

דאי אתיא לה בתורת קל וחומר - זהו קל וחומר שאין עליו תשובה.

118. כג, ב

רש"י

הנכנס לסעודת קבע. וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה: **מהלך עשרה פעמים כו'.** ובכל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב: **חולץ תפיליו.** שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו: **וכן הדור לו.** שיהו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה:

תנו רבנן:

"הרוצה ליכנס לסעודת קבע, מהלך עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות, ויפנה, ואחר כך נכנס".

אמר רבי יצחק:

הנכנס לסעודת קבע, חולץ תפיליו ואחר כך נכנס.

ופליגא דרבי חייא,

דאמר רבי חייא:

מניחן על שלהו, וכן הדור לו.

ועד אימת?

אמר רב נחמן בר יצחק:

עד זמן ברכה.

119. כג, ב**רפ"י**

באפרקסותיה. סודר של ראשו:
עם מעותיו. לא עם המעות ממש
 אלא שני קשרים זה אצל זה:
ה"ג הא דאזמניה הא דלא
אזמניה. לההיא סודר לתפילין
 דכיון דאזמניה שוב אסור לצור בו
 מעות מאחר שהקצו לכך:
צר ביה. אי אזמניה אין אי לא
 אזמניה לא קדיש ושרי למיצר ביה
 דהכי תניא בהדיא בסנהדרין
 (מח:). הניח בו תפיליו יניח בו
 מעות:
ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא.
 גבי אורג בגד למת בסנהדרין
 בפרק נגמר הדין (ד' מז:):

תני תדא:

"צורך אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו".

ותניא איך:

"לא יצור!"

לא קשיא:

הא - דאזמניה.

הא - דלא אזמניה.

דאמר רב חסדא:

האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין,

צר ביה תפילין - אסור למיצר ביה פשיטי.

אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה - שרי למיצר ביה זוזי.

ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא,

אזמניה אף על גב דלא צר ביה.

צר ביה, אי אזמניה - אסיר, אי לא אזמניה - לא.

120. כג, ב - כד, א

רפ"י

מהו שיניח תפילין תחת מראשותיו. בלילה כשהוא ישן: אם היה מקום גבוה ג' טפחים. למעלה מראשותיו ועליו נותן התפילין או למטה מראשותיו יוצא מקום מן המטה: כל לנטוריהו טפי עדיף. להו מבזיוני כמה שהוא מוזהר על שמירתן מן העכברים ומן הגנבים טפי עדיף להו מבזיוני: בכובע. הוא הכיס שלהם: למורשא דכובע. שהתפילין נכרין בבליטתן בקצה הכיס והוא כמורשא: צייר להו בכילתא. ביריעה הפרוסה סביבו מטתו קושרין: ומפיק למורשהו לבר. בליטת הקשר שהתפילין בולטין מן היריעה היה הופך לצד החוץ ולא לצד המטה: אשר שא. ספסל: יום טבילה הוה. יום שטבלה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש והיינו כשמואל דאמר אפילו אשתו עמו: ולאגמורן הלכה למעשה. מה שצוני להביאם לו לא עשה אלא ללמדני הלכה לעשות מעשה כשמואל:

בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו?

תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי, שנוהג בהן מנהג בזיון. כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו, מאי?

אמר ליה: הכי אמר שמואל: מותר אפילו אשתו עמו.

מיתבי:

"לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו, מפני שנוהג בהם דרך בזיון. אבל מניחן תחת מראשותיו, ואם היתה אשתו עמו - אסור. היה מקום שגבוה שלשה טפחים או נמוך שלשה טפחים מותר!" תיבכתא דשמואל! תיבכתא.

אמר רבא: אף על גב דתניא תיבכתא דשמואל, הלכתא כותיה.

מאי טעמא?

כד, א כל לנטוריהו טפי עדיף.

והיכא מנח להו?

אמר רבי ירמיה: בין פר לכסת, שלא כנגד ראשו.

והא תני רבי חייא: "מניחן בכובע תחת מראשותיו!"

דמפיק ליה למורשא דכובע לבר.

בר קפרא צייר להו בכילתא ומפיק למורשהו לבר.

רב שישא בריה דרב אידי מנח להו אשר שיפא, ופרים סודרא עלויהו.

אמר רב המנונא בריה דרב יוסף: זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין, ואשכחתינהו בין פר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא דיום טבילה הוה, ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבר.

121. כד, א**רש"י**

ואפילו אשתו עמו. שיחזיר פניו
דכל זמן שהן פונים פנים כנגד
פנים פשיטא ליה דאסור דאיכא
הרהור נגיעת ערוה על ידי אברו
תשמיש:

אשתו כגופו. ורגיל בה וליכא
הרהור כולי האי:

בשלמא לרב יוסף. דאמר אשתו
היא דשריא אבל אחר לא מתרץ
להו למתניתא הא באשתו הא
באחר והא דקתני בני ביתו אינו
אשתו:

היה ישן במטה ובני ביתו. ואשתו
בכלל ביתו:

לדידי נמי. בין אשתו בין אחר
פלוגתא דהני תנאי היא:

בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה:
שנים שישנים במטה אחת,

מהו שאף יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע?

אמר ליה:

הכי אמר שמואל: ואפילו אשתו עמו.

מתקיף לה רב יוסף:

"אשתו" - ולא מיבעיא אחר!

אדרבה!

אשתו כגופו,

אחר לאו כגופו.

מיתיבי:

"שנים שישנים במטה אחת,

זה מחזיר פניו וקורא,

וזה מחזיר פניו וקורא".

ותניא אחריתי:

"הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו - הרי זה לא יקרא קריאת שמע,

אלא אם בן היתה טלית מפסקת ביניהן,

ואם היו בניו ובני ביתו קטנים - מותר".

בשלמא לרב יוסף לא קשיא - הא באשתו, הא באחר.

אלא לשמואל קשיא!

אמר לך שמואל:

לרב יוסף מי ניהא?

והתניא:

"היה ישן במטה ובניו ובני ביתו במטה - לא יקרא קריאת שמע,

אלא אם בן היתה טליתו מפסקת ביניהן!"

אלא מאי אית לך למימר?

אשתו לרב יוסף תנאי היא,

לדידי נמי תנאי היא.

122. כד, א

כ"י

הא איכא עגבות. דנגעי אהדדי :
 וקוצה חלתה ערומה. ואף על פי
 שערום אסור לברך אשה יושבת
 מותרת שבישיבתה פניה שלמטה
 מכוסים בקרקע:
אבל לא האיש. מפני שהביצים
 והגיד בולטין ונראין ואף על פי
 שמגולות עגבותיו והיינו סייעתא :
כגון שהיו פניה טוחות. דבוקות
 ומכוסות בקרקע טוחות משמע
 לשון שעיעות טיח חלק שאינה
 בולטת
 {אפלטירידי"ש: מכוסות טיח}
 בלע"ז:

אמר מר: "זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמוע".

והא איכא עגבות!

מסייע ליה לרב הונא,

דאמר רב הונא:

עגבות אין בהם משום ערוה.

לימא מסייע ליה לרב הונא:

"האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה,

מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע.

אבל לא האיש".

תרגמה רב נחמן בר יצחק:

כגון שהיו פניה טוחות בקרקע.

123. כד, א

רפ"י

בת שלש וכן תשע. שהוא זמן שהן באין לכלל ביאה:
בת י"א וכן י"ב. זמן שהן באות לכלל שערות ושדיהן נכונים שמשם ואילך באות לכלל [ביאה] שאדם מתאוה להן:

אמר מר: "אם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר".

ועד כמה?

אמר רב חסדא:

תינוקת בת שלש שנים ויום אחד,
 ותינוק בן תשע שנים ויום אחד.

איכא דאמרי:

תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד,
 ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד,
 אידי ואידי עד כדי: "שדים נכונו ושערך צמח" (יחזקאל טז, ז).

124. כד, א

רפ"י

התם אמר רבא. גבי תפילין תחת מראשותיו דקאמר שמואל אפי' אשתו עמו הלכה כשמואל:
הכא. גבי שנים שהם ישנים דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי:
מחתא מחתינהו. באריגה אחת ארגתם:

אמר ליה רב פהנא לרב אשי:
התם אמר רבא: אף על גב דתיובתא דשמואל הלכתא פותיה דשמואל,
הכא מאי?

אמר ליה:
אטו כוליהו פחדא מחתא מחתינהו!
אלא היכא דאיתמר איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר.

125. כד, א**רַח"י**

יצא שערו בבגדו. שנקב בגדו כנגד זקן התחתון ויצא מן השער בנקב מהו מי הוי ערוה לקרות ק"ש כנגדו או לא:

שער שער. כלומר מה בכך: **לאסתכולי בה.** אם אשת איש היא:

תכשיטין שבפנים. כומו דפוס של בית הרחם שהיו עושין לבנותיהן ונוקבין כתלי בית הרחם כדרך שנוקבין את האזניים ותוחבין אותן כדי שלא יזדקקו להן זכרים:

עם תכשיטין שבחוץ. אצעה וצמיד הן הביאו אותן על כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בבנות מדין:

לאשתו ולק"ש. אם טפח מגולה בה לא יקרא ק"ש כנגדה:

שוק. באשת איש: **ערוה.** להסתכל וכן באשתו לק"ש: **גלי שוק.** וכתב בתריה תגל ערותך:

קולך ערב. מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא:

אמר ליה רב מרי לרב פפא: שער יוצא בבגדו מהו?

קרא עליה: שער שער.

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה.

למאי?

אלימא לאסתכולי בה -

והא אמר רב שישת: למה מנה הפתוב⁸⁸ תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים? לומר לה כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף!

אלא באשתו, ולקריאת שמע.

אמר רב הסדא:

שוק באשה ערוה,

שנאמר: **"גלי שוק עברי נהרות"** (ישעיה מז, ב),

וכתיב: **"תגל ערותך וגם תראה הרפתך"** (ישעיה מז, ג).

אמר שמואל:

קול באשה ערוה,

שנאמר: **"כי קולך ערב ומראך נאוה"** (שיר השירים ב, יד).

אמר רב שישת:

שער באשה ערוה,

שנאמר: **"שערך בעדרי העזים"** (שיר השירים ד, א).

⁸⁸ ונקרב את-קרבן יהוה איש אשר מצא קלי-זנהב אצעה וצמיד טבעת עגיל וכומו לכפר על-נפשתינו לפני יהוה. (במדבר לא, ו)

126. כד, א

רפ"י

התולה תפיליו. ביתד יתלו חייו:
דורשי רשומות. קשרים וסתומים
 הכלולים בתורה דורשי חמורות
 גרסינן והיא היא:
זה התולה תפיליו. שהתורה חייו
 של אדם ורמוז לך הכתוב שיתלו
 חייו:
ברצועה. והקציצה למטה גנאי
 הוא להם אבל תולה הוא אותם
 בקציצה ותהא הקציצה מונחת על
 היתד והרצועה למטה:
בכיסתא תלה. בתוך תיקן היו
 ותלה התיק:

אמר רבי חנינא:
 אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו.

מיתבי:

"התולה תפיליו - יתלו לו חייו.

דורשי חמורות אמרו: "זהו תיבד תלואים לך מנגד" (דברים כח, טו) - זה התולה תפיליו!"

לא קשא:

הא ברצועה,

הא בקציצה.

ואיבעית אימא:

לא שגא רצועה, ולא שגא קציצה - אסור.

וכי תלה רבי, בכיסתא תלה.

אי הכי מאי למימרא?

מהו דתימא תיבדי הנחה כספר תורה,

קא משמע לן.

127. כד, א-ב**רַש"י**

שגיהק. ריטיייר {רוטייר: לגהק} בלעז פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפחה מתוך שובעו וריחה כריח המאכל שאכל: **פיהק**. באליייר {בדילייר: לפהק} בלעז חיך מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה מלא כאדם שרוצה לישון או שעמד משינה: **ונתעטש**. שטרנדיר {אישטירנדיר: להתעטש} בלעז ויש שדורשים גיהק נוטריקון גו הקים שטרילייר {אישטינדילייר: להתמקח} פיהק פיו הקים: **ורק**. עיג קרקע: **וממשמש בגדו**. להעביר הכינה העוקצת: **אבל לא היה מתעטף**. אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף שלא להפסיק: **על סנטרו**. מנטוין {מינטוין: סנטר} בלעזי שלא תראה פתיחת פיו: **הרי זה מקטני אמנה**. כאילו אין הקבי"ה שומע תפילת לחש ומגביה הרבה: **הרי זה מנביאי השקר**. דכתיב ויקראו בקול גדול (מלכים א יח): **המגהק והמפהק הרי זה מגסי הרוח**. וי"א ניכר שהוא מכוער גרסינן: **אלא עטוש אעטוש קשיא**. דאין עטוש אלא לאונסו: **למטה**. מפריח בקול: **ותקילא לי כי כולי תלמודאי**. שקולה עלי וחביבה לפי שהיה רגיל להתעטש: **כשם שעושים לו נחת רוח**. שהעטוש נחת רוח לאדם: **כך עושים לו נחת רוח מלמעלה**. מן השמים למלאות שאלתו: **אפשר כדברי יהודה**. להבליע באפרקסותו סודר שבראשו ושני ראשין תלויין בפניו: **פתקיה**. זרקו:

ואמר רבי הנינא:

כד, ב **אני ראיתי את רבי** שגיהק ופיהק ונתעטש ורק^א וממשמש בגדו, אבל לא היה מתעטף, וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו.

מיתבי:

"המשמיע קולו בתפלתו - הרי זה מקטני אמנה, המגביה קולו בתפלתו - הרי זה מנביאי השקר, מגהק ומפהק - הרי זה מגסי הרוח, המתעטש בתפלתו - סימן רע לו, ויש אומרים: ניכר שהוא מכוער, הרק בתפלתו - באילו רק בפני המלך", בשלמא מגהק ומפהק - לא קשיא כאן לאונסו כאן לרצונו, אלא מתעטש ומתעטש קשיא!

מתעטש ומתעטש נמי לא קשיא, כאן מלמעלה, כאן מלמטה.

דאמר רב זירא:

הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, ותקילא לי כי כולי תלמודאי, המתעטש בתפלתו - סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה.

אלא רק ארק קשיא!

רק ארק נמי לא קשיא, אפשר כדרב יהודה, דאמר רב יהודה:

היה עומד בתפלה ונדמן לו רוק - מבליעו בטליתו. ואם טלית נאה הוא - מבליעו באפרקסותו.

רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נדמן לו רוק פתקיה לאחוריה.

אמר ליה:

לא סבר לה מר להא דרב יהודה - מבליעו באפרקסותו?

אמר ליה:

אנא אנינא דעתאי.

ב.128.כד

"המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה".

אמר רב הונא:

לא שנו אלא שיקול לכון את לבו בלחש,
אבל אין יכול לכון את לבו בלחש - מותר.

והני מילי בחדיד,

אבל בצבור - אתי למיטרד צבורא.

129. כד, ב

רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דהוה קא בעי למיסק לארעא דישׂראל, דאמר רב יהודה: קל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: **"בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'"**⁸⁹ (ירמיה כו, כב).
אמר: איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא, והדר אפיק, אזל אשפחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה:
"היה עומד בתפלה ונתעטש, ממתין עד שיכלה הרוח, וחוזר ומתפלל".

איכא דאמרי:

"היה עומד בתפלה ובקש להתעטש - מרחיק לאחריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל".
ואומר: רבונו של עולם: יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה, ומתחיל ממקום שפסק".

אמר ליה:

אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה די.

רפ"י

מישתמיט מיניה. לא היה נראה אליו לפי שהיה רבי אבא חפץ לעלות לא"י ורב יהודה אוסר לו לפיכך לא היה נכנס לבית המדרש:

ואשמע מיניה מילתא. מבחוץ:

מבית וועדא. מבית המדרש:

ונתעטש. מלמטה:

עד שיכלה הרוח. מגופו שנודף מאותו רוח:

וחוזר לתפלה. למקום שפסק:

ואומר. בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע:

⁸⁹ בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם ה' והנה והעליתים והשיבתים אל-המקום הזה

130. כד, ב

רש"י

חוצץ בטליתו על צוארו. מה שיש מן הטלית ולמעלה מן כתפיו מדביק בצוארו ובישן ערום קאמר: **לדידי לא סבירא לי.** לא הייתי מזקיקו להפסיק:

תנו רבנן:

"היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה - חוצץ בטליתו על צוארו וקורא קריאת שמע. ויש אומרים: על לבו"

ותנא קמא, הרי לבו רואה את הערוה!

קסבר: לבו רואה את הערוה - מותר.

אמר רב הונא אמר רבי יוחנן: היה מהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע.

אמר ליה רב חסדא:

האלהים! אם אמרה לי רבי יוחנן בפומיה - לא צייתנא ליה!

איכא דאמרי:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: היה מהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע.

אמר ליה רבי חסדא:

האלהים! אם אמרה לי רבי יהושע בן לוי בפומיה לא צייתנא ליה!

ומי אמר רבי הונא הכי?!

והאמר רב הונא:

תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום הטונפות, לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה!

לא קשיא:

כאן בעומד,

כאן במהלך.

ומי אמר רבי יוחנן הכי?!

והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה,

חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא!

וכי תימא:

הכא נמי,

כאן - בעומד,

כאן - במהלך.

איני? והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן,

והוה קא קרי קריאת שמע,

כי מטא במבואות המטונפות - אשתיק.

אמר ליה לרבי יוחנן: להיכן אהדר?

אמר ליה: אם שהית כדי לגמור את כולך חזור לראש!

הכי קאמר ליה:

לדידי - לא סבירא לי,

לדידה - דסבירא לה, אם שהית כדי לגמור את כולך חזור לראש.

תניא פותיה דרב הונא,

תניא פותיה דרב חסדא.

תניא פותיה דרב הונא:

"המהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקרא קריאת שמע."

רפ"י

בחבלי השוא. בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק הן מושכין העון על עצמם אף זה על ידי דבור בעלמא הוא נענש: **ובדבר הזה.** בשביל דבור זה שנהרתם עליו תאריכון ימים:

תניא כותיה דרב חסדא:

"היה מהלך במבואות המטונפות - לא יקרא קריאת שמע, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא - פוסק".

לא פסק - מאי?

אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי:

עליו הכתוב אומר:

"וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יהיו בהם" (יחזקאל כ, כה).

רבי אסי אמר:

"הוי מושכי העון בחבלי השוא" (ישעיה ה, יח).

רב אדא בר אבהו אמר:

מקא: **"מי דבר ה' בזה"** (במדבר טו, לא).

ואם פסק - מה שפירו?

אמר רבי אבהו:

עליו הכתוב אומר: **"ובדבר הזה תאריכו ימים"** (דברים לב, מז).

131. כד, ב - כה, א

רש"י

היתה טליתו חגורה על מתניו.
 לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ
 שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא
 ק"ש:
אבל לתפלה. צריך הוא להראות
 את עצמו כעומד לפני המלך
 ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו
 מדבר לפני המלך:
הדרוקן. חולי המצבה את הכרס:
סילון. של מי רגלים:
ירקון. חולי ששמו גלניצ'יה
 {ילונציא"ה: צהבת}:

אמר רב הונא:

היתה טליתו חגורה לו על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע.

תנאי נמי הכי:

"היתה טליתו של בגד עור ושל שק חגורה על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע.
אבל לתפלה - עד שיכסה את לבו."

כה, א

ואמר רב הונא:

שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא, מניח ידו עליהן עד שיגמור.

"עד שיגמור" סלקא דעתך?!

אלא כדאמר רב נחמן בר יצחק:
 עד שיגמור עמוד ראשון.

ולפסוק לאלתר וליקום?

משום דרכן שמעון בן גמליאל,
 דתנאי:

"דבן שמעון בן גמליאל אומר:

עמוד החוזה - מביא את האדם לידי הדרוקן.
 סילון החוזה - מביא את האדם לידי ירקון."

132. כה, א

רש"י

ידיו בבית הכסא. מוחיצה יש בינו לבין בית הכסא ופשט ידיו לפניו מן המוחיצה:
כל הנשמה. הפה והחוטם בכלל ההילול ולא שאר אברים:

אָתְמַר:

צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ, אוּ יְדוֹ מוֹנַחַת בְּבֵית הַכֶּסֶא,

רַב הוֹנֵא אָמַר:

מוֹתֵר לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע.

רַב חֲסֵדָא אָמַר:

אָסוּר לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע.

אָמַר רַבָּא:

מַאי טַעְמָא דְרַב הוֹנֵא?

דְּכַתִּיב: "כָּל הַנְּשָׁמָה תִּהְיֶה יָהּ" (תהילים קג, ו).

"וְרַב חֲסֵדָא אָמַר:

אָסוּר לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע".

מַאי טַעְמָא דְרַב חֲסֵדָא?

דְּכַתִּיב: "כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַדְנָהּ ה' מִי כְמוֹדִי" (תהילים לה, י).

133. כה, א

רס"י

שיש לו עיקר. שהצואה מונחת שם ומסרחת ושאין לו עיקר הפחת רוח:

מרחיק ד' אמות. מן העיקר ואע"פ שהריח בא אליו וכגון שהיא לאחוריו שאינו רואה אותה: **ממקום שפסק הריח.** שהריח כלה שם: לא כנגד צואת אדם כו' ואע"פ שאין ריח:

לית הלכתא כי הא מתניתא. דלעיל דאסר צואת כלבים וחזירים בשאין בהם עורות:

בזמן שיש בהן עורות. אצואת כלבים וחזירים קאי שדרכן לתתן. בעבוד העורות אבל צואת אדם אפי' בלא עורות שהרי אין דרכן לתתן שם הלכך ע"כ בלא עורות קאמר:

שאין לו עיקר. הפחת רוח: **ציפי.** מחצלות של בית המדרש: **דהני גנו והני גרסי.** ואע"פ שדרך הישנים להפיח: **וה"מ לגרסא.** משום דלא אפשר: **אבל לק"ש.** יצא לחוץ ויקרא: **אבל לדידיה.** הפיח הוא עצמו ממתין עד שיכלה הריח:

אָתְמַר:

רִיחַ רַע שְׂיֵשׁ לוֹ עִיקָר,

רַב הוּנָא אָמַר:

מְרַחֵיק אַרְבַּע אַמּוֹת וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע.

וְרַב חֲסֵדָא אָמַר:

מְרַחֵיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִמְּקוֹם שֶׁפָּסַק הַרִיחַ וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע.

תְּנִינָא פְּתִיחַ דְּרַב חֲסֵדָא:

"לֹא יִקְרָא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע:

לֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת אָדָם,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת בְּלָבִים,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת חֲזִירִים,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת תְּרַנְגוּלִים,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת אֲשָׁפָה שְׂרִיחָה רַע,

וְאִם הִיא מִמְּקוֹם גְּבוּהָ עֲשָׂרָה טַפְחִים, אוֹ נְמוּךְ עֲשָׂרָה טַפְחִים - יוֹשֵׁב בְּצִדּוֹ וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע.

וְאִם לֹא - מְרַחֵיק מִלֵּא עֵינָיו.

וְכֵן לְתַפְלָה.

רִיחַ רַע שְׂיֵשׁ לוֹ עִיקָר - מְרַחֵיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִמְּקוֹם הַרִיחַ, וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע."

אָמַר רַבָּא:

לִית הִלְכְתָא כִּי הָא מִתְנִיתָא,

אֶלָּא כִּי הָא, דְּתִנְיָא:

"לֹא יִקְרָא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע:

לֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת אָדָם,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת חֲזִירִים,

וְלֹא בְּנֶגֶד צוֹאֵת בְּלָבִים,

בְּזִמְנֵי שְׁנֵתָן עוֹרוֹת לְתוֹכָן."

בְּעוֹ מִינֵיהּ מַרְבַּ שֵׁשֶׁת:

רִיחַ רַע שְׂאִין לוֹ עִיקָר מַהוּ?

אָמַר לְהוּ:

אֵתוּ חִזּוּ הֵנִי צִיפֵי דְבִי רַב, דְּהֵנִי גְנוּ וְהֵנִי גְרָסִי.

וְהֵנִי מִילֵי בְּדַבְרֵי תוֹרָה,

אֶבֶל בְּקְרִיאַת שְׁמַע - לֹא.

וְדַבְרֵי תוֹרָה נִמְי לֹא אֶמְרֵן אֶלָּא דְּתַכְרִיחַ,

אֶבֶל דִּידֵיהּ - לֹא.

134. כה, א

רפ"י

צואה עוברת. אדם שנושאי לפניו גרף של רעי להעבירו: **מותר לקרות.** וא"צ להפסיק: **הטמא עומד תחת האילן.** ולא בנושא את המת קאי דמת לא שניא עומד ולי"ש יושב ולי"ש הולך אהל הוא וגבי מצורע קתני לה בתי"כ דגלי ביה רחמנא ישיבה דכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. [מושבו] טמא. מכאן אמרו עומד נמי כיושב דמי דקביע אבל מהלך לא קביע: **אבן המנוגעת.** הרי היא כמצורע שהקיסה הכתוב זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית (ויקרא יד): **פשיטא.** דפי חזיר אינו בלא צואה:

אָתְמַר:
צוֹאָה עוֹבֵרֶת:
אֲבִי אָמַר:
מוֹתֵר לְקִרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע.
רַבָּא אָמַר:
אָסוּר לְקִרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע.

אָמַר אֲבִי:
מָנָא אֲמִינָא לָהּ?

דִּתְנִן:

"הַטְּמֵא עוֹמֵד תַּחַת הָאֵילָן וְהִטְהוּר עוֹבֵר - טְמֵא.
טְהוּר עוֹמֵד תַּחַת הָאֵילָן וְטְמֵא עוֹבֵר - טְהוּר,
וְאִם עָמַד - טְמֵא,
וְכֹן בְּאֵבוֹ הַמְּנוּגָעִת."

וְרַבָּא אָמַר לָהּ:
הֵתָם בְּקַבְיֵעוּתָא תְּלִיא מִלְּתָא,
דְּכִתְיִב: "בְּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ" (ויקרא יג, כו).
הָכָא "וְהָיָה מִתְּנִיף קְדוֹשׁ". (דברים כג, טו) אָמַר רַחֲמֵנָא, וְהָא לִיכָא.

אָמַר רַב פֶּפְא:
פִּי חוֹזֵר כְּצוֹאָה עוֹבֵרֶת דְּמִי.

פְּשִׁיטָא!

לֹא צְרִיקָא,
אִף עַל גַּב דְּסָלִיק מְנַהֵרָא.

135. כה, א-ב

רש"י

בבית מותר. דאין דרך להניח צואה בבית:
לא אסרה תורה. במי רגלים לקרות אלא כנגד עמוד הקלוח בלבד:
ויצאת שמה חוץ. ולא הצריכו כסוי וכתוב וכסית:
עד כמה. ישאו על גבי קרקע ויהא אסור:
שרא ליה מריה. ימחול לו רבונו דודאי שקר העיד משמיה דרב: היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה:

אמר רב יהודה:
 ספק צואה - אסורה,
 ספק מי רגלים - מותרים.

איכא דאמרי:

אמר רב יהודה:
 ספק צואה בבית - מותרת.
 באשפה - אסורה.
 ספק מי רגלים - אפילו באשפה נמי מותרין.

סבר לה כי הא דרב המנונא,
 דאמר רב המנונא:
 לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד.

וכדרכי יונתן,
 דרבי יונתן רמי:
 כתיב: "ויד תהיה לה מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ" (דברים כג, ג),
 וכתיב: "ויועד תהיה לה וגו' וכסית את צאתה" (דברים כג, ג)!
 הא כיצד?
 כאן בגדולים,
 כאן בקטנים.
 אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד.

הא נפול לארעא שרי,
 ורבנן הוא דגזרו בהו,
 וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספקו לא גזרו.

ו"בודאן" עד כמה?

אמר רב יהודה אמר שמואל:
 כל זמן שמתפחין.

וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 כל זמן שמתפחין.

וכן אמר עולא:
 כל זמן שמתפחין.

גניבא משמיה דרב אמר:
 כל זמן שרשומן ניכר.

אמר רב יוסף:
 שרא ליה מריה לגניבא.
 השתא צואה אמר רב יהודה אמר רב:
 כיון שקרמו פניה מותר,
 מי רגלים מיבעיא?!

אמר ליה אביי:
 מאי חזית דסמכת אהא?
 סמוך אהא:
 דאמר רבה בר רב הונא אמר רב:
 צואה אפילו כחרס אסורה!

והיכי דמי "צואה כחרס"?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 כל זמן שזורקה ואינה נפרכת.

רפ"י

איכא דאמרי. חומרא היא אף ע"פ שאם זורקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת מגלגול לחה היא:
קרמו. לשון קרום טילי"א {טיילי"א: אריג, קרום} כלומר גלד מעט:
אי מפלאי אפלווי. אם יש בה סדקים סדקים יבשה היא ושרי:
מאי הוי עלה. דמי רגלים:
נבלעו. בארץ:
יבשו. על גבי אבנים בחמה:
בטופח ע"מ להטפוח איכא בינייהו. ת"ק בעי על מנת להטפוח ור' יוסי מחמיר:

ואיכא דאמרי:
 כל זמן שגוללה ואינה נפרכת.

אמר רבינא:
 הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי, חזא צואה,
אמר ל': עיין אי קרמו פניה אי לא.

איכא דאמרי:
הכי אמר ליה:
עיין אי מפלאי אפלווי.

מאי הוי עלה?

אתמר:
 צואה כחרס:
אמימר אמר: אסורה.
ומר זוטרא אמר: מותרת.

אמר רבא:
הלכתא:
 צואה כחרס - אסורה.
 ומי רגלים - כל זמן שמטפחין.

מיתיבי:
"מי רגלים כל זמן שמטפחין - אסורין, נבלעו או יבשו - מותרים".
 מאי לאו "נבלעו" דוקמא ד"יבשו" - מה יבשו דאין רשומן ניכר, אף נבלעו דאין רשומן ניכר.
 הא רשומן ניכר - אסור, אף על גב דאין מטפחין!

ולטעמיה,
איכא רישא: "כל זמן שמטפחין הוא דאסור" - הא רשומן ניכר - שרי!

אלא,
 מהא ליכא למשמע מינה.

לימא כתנאי:
"כלי שנשפכו ממנו מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע בנגדו,
ומי רגלים עצמן שנשפכו,
נבלעו - מותר.
לא נבלעו - אסור.
רבי יוסי אומר:
כל זמן שמטפחין".

מאי "נבלעו" ומאי "לא נבלעו" דקאמר תנא קמא?
אלימא "נבלעו" - דאין מטפחין,
"לא נבלעו" - דמטפחין,
ואתא רבי יוסי למימר "כל זמן שמטפחין" הוא דאסור, הא רשומן ניכר - שרי היינו תנא קמא!
אלא:

"נבלעו" - דאין רשומן ניכר,
"לא נבלעו" - דרשומן ניכר,
ואתא רבי יוסי למימר: "כל זמן שמטפחין" - הוא דאסור, הא רשומן ניכר - שרי.

לא!
 דכולי עלמא:
 כל זמן שמטפחין - הוא דאסור,
 הא רשומן ניכר - שרי.
כה, ב והכא בטופח על מנת להטפח איכא בינייהו.

136. כה, ב

רפ"י

לימא תנא סתמא כר'
 אליעזר. והלכה כמותו:
 קאמרה מתני' עם הנץ החמה
 אבל לכייע עד שלש שעות:

יָרַד לְטָבוּל אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת [וְלִהְתַּפְּסוֹת וְלִקְרוֹת עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה הַנֶּץ הַחֲמָה - יַעֲלֶה וַיִּתְפַּסֶּה וַיִּקְרָא.
 וְאִם לֹא - יִתְפַּסֶּה בְּפָנִים וַיִּקְרָא].

לימא תנא סתמא כרבי אליעזר,
 דאמר: "עד הנץ החמה".

אפילו תימא רבי יהושע,
 ודלמא כותיקין,
 דאמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.

137. כה, ב

כ"י

והרי לבו רואה את הערוה. קס"ד
 כל אבר שאין דרכו לראות את
 הערוה [ורואה] אותו בשעה
 שקורא בתורה קריין ביה ולא
 יראה בד ערות דבר:
לא נתנה תורה למלאכי השרת.
 שאין להם ערוה על כרחנו יש לנו
 ערוה ואין אנו יכולים להשמר
 מכל זה: כל שהוא מעט:

"ואם לאו - יתבססה במים ויקרא".

והרי לבו רואה את הערוה!

אמר רבי אלעזר ואי תימא רבי אחא בר אבא בר אהא משום רבינו:
 במים עכו"רין לשנו,
 דדמו כארעא סמיכתא,
 שלא יראה לבו ערוהו.

תנו רבנן:

**"מים צלולין ישב בהן עד צארו וקורא.
 ויש אומרים:
 עוכרן ברגלו".**

ותנא קמא, והרי לבו רואה את הערוה!

קסבר: לבו רואה את הערוה מותר.

והרי עקבו רואה את הערוה!

קסבר: עקבו רואה את הערוה מותר.

אתמר:

עקבו רואה את הערוה מותר.

נוגע:

אב"י אמר: אסור.

ורבא אמר: מותר.

רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי.

רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי:

נוגע - דברי הכל אסור.

רואה -

אב"י אמר: אסור.

רבא אמר: מותר,

לא נתנה תורה למלאכי השרת.

והלכתא:

נוגע - אסור.

רואה - מותר.

138. כה, ב

רש"י

ברוק. רוקק עליה ומכסה אותה ברוק:
בעששית. לנטירנייא {מנורה - נר שבתוך קופסא של זכוכית} בלעז כלומר מחיצת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתיים והיא נראית: בכסוי תליא מילתא וכסית את צאתך:

אמר רבא:

צואה בעששית:

מותר לקרות קריאת שמע כנגדה.

ערנה בעששית:

אסור לקרות קריאת שמע כנגדה.

"צואה בעששית: מותר לקרות קריאת שמע כנגדה" -
 דצואה בכסוי תליא מילתא, והא מיכסיא.

"ערנה בעששית: אסור לקרות קריאת שמע כנגדה" -
"ולא יראה בה ערות דבר" (דברים כג, טו) - אמר רחמנא והא קמיתחזיא.

אמר אביי:

צואה כל שהוא - מבטלה ברוק.

אמר רבא:

וברוק עבה.

אמר רבא:

צואה בגומא - מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע.

בעא מר בריה דרבנא:

צואה דבוקה בסנדלו מאי?

תיקו.

139. כה, ב

אמר רב יהודה:

נכרי ערום - אסור לקרות קריאת שמע כנגדו.

מאי איריא "נכרי" אפילו ישראל נמי!

ישראל פשיטא ליה דאסור,

אלא נכרי אצטריקא ליה,

מהו דתימא: הואיל וכתב בהו: "אשר בשר המורים בשכם" (יחזקאל כג, ט),

אימא כחמור בעלמא הוא,

קא משמע לן דאינהו נמי איקרו "ערוה",

דכתב: "וערות אביהם לא ראו" (בראשית ט, כג).

140. כה, ב

"ולא יתנפה לא במים הרעים ולא במי המשקה, עד שיטיל לתוכן מים".

וכמה מים רמי ואזיל?

אלא הכי קאמר:

"לא יתנפה לא במים הרעים ולא במי המשקה" כלל,

ומי רגלים - "עד שיטיל לתוכן מים" ויקרא.

תנו רבנן:

"במה יטיל לתוכן מים?

כל שהוא.

רבי זבאי אומר:

רביעית".

אמר רב נחמן:

מחלוקת לבסוף,

אבל בתחלה כל שהו.

ורב יוסף אומר:

מחלוקת לתחלה,

אבל לבסוף דברי הכל רביעית.

אמר ליה רב יוסף לשמיעיה:

אייתי לי רביעיתא דמא קרבי זבאי.

תנו רבנן:

"גרף של רעי ועביט של מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע בנגדו.

ואף על פי שאין בהן כלום.

ומי רגלים עצמן - עד שיטיל לתוכן מים.

וכמה יטיל לתוכן מים?

כל שהוא.

רבי זבאי אומר:

רביעית.

בין לפני המטה בין לאחר המטה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

לאחר המטה - קורא,

לפני המטה - אינו קורא,

אבל מרחיק הוא ארבע אמות, וקורא.

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

אפילו בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה".

איבעיא להו:

הכי קאמר?

"אחר המטה" - קורא מיד,

"לפני המטה" - מרחיק ארבע אמות וקורא?

או דלמא הכי קאמר:

"לאחר המטה" - מרחיק ארבע אמות וקורא,

"לפני המטה" - אינו קורא כלל?

תא שמע:

דתנא:

"רבי שמעון בן אלעזר אומר:

אחר המטה - קורא מיד,

לפני המטה - מרחיק ארבע אמות.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

אפילו בית מאה אמה, לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה".

רפ"י

מים הרעים. סרוחים:

מי המשקה. ששורים שם הפשתן

והקנבוס והם מסריחים:

וכמה מים רמי ואזיל. כמה ישליך

לתוכם ויבטלם הלא מרובין הם:

ומי רגלים. מועטין והם בכלי

והוא בא לקרות ק"ש אצלם:

לבסוף. שמי רגלים בכלי וזה נותן

לתוכן מים בההיא קאמר ר' זכאי

רביעית:

אבל לכתחלה. שקדמו המים למי

רגלים דברי הכל כל שהוא

שכשמטיל מי רגלים בכלי לבסוף

ראשון ראשון שנופל לתוך המים

מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין

כבר בטלו:

אייתי לי רביעיתא. אפ"י בתחלה:

גרף ועביט. שניהם כלי חרס הם

אלא של רעי קרוי גרף ושל מי

רגלים קרוי עביט:

אסור לקרות ק"ש כנגדם. הואיל

ומיוחדין לכך ואע"פ שאין בתוכן

כלום:

ומי רגלים עצמן. בכלי שאינו

מיוחד להם:

בין לפני המטה. שאין המטה

מפסקת בינו לבינם:

בין לאחר המטה. שהמטה

מפסקת ביניהם אסור:

או שיניחם תחת המטה גרסינן.

ולא גרסינן כלי בתוך כלי:

תחת המטה. כאילו היו טמונים

בארץ:

היכי קאמר. רשב"ג:

רש"י

בעיין איפשיטא לן. שאלתנו
 נתפרשה לה בחלוק שבין לפני
 המטה ולאחר המטה:
 מתנייתא מיהו קשיין. שהוחלפה
 שיטתן:
 מאן שמעת ליה וכו': לא ידעתי
 היכן היא:

בעיין איפשיטא לן,
 מתנייתא קשיין אהדדי!

איפוך בתרייתא.

מה חזית דאפכת בתרייתא, איפוך קמיייתא?

מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כארבע אמות דמי?
 רבי שמעון בן אלעזר היא.

141. כה, ב

רפ"י

פשיטא לי. במניחן תחת המטה ורגליה קצרים שאין הימנה ולקרקע שלשה טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים:
עשרה ודאי. לא שאלתי ממנו דנראה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כסוי:

אמר רב יוסף:

בעאי מיניה מרב הונא:

מטה פחות משלשה פשיטא לי דכלבוד דמי, שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמונה תשעה מהו?

אמר ליה:

לא ידענא.

עשרה - ודאי לא מיבעי לי.

אמר אביי:

שפיר עבדת דלא איבעיא לך, כל עשרה רשותא אחריתי היא.

אמר רבא:

הלכתא:

פחות משלשה - כלבוד דמי,

עשרה - רשותא אחריתי היא.

משלשה עד עשרה - היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה.

אמר רב:

הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

וכן אמר באלי אמר רב יעקב ברה דבת שמואל:

הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

ורבא אמר:

אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

142. כה, ב - כו, א

רש"י

עײליה לחופה ולא הוה מסתייעא
מילתא. דנישואין שלא היה יכול
 לבעול:
סכנתון לברי. כמעט סכנתם את
 בני למות בעונש העון:
אפילו עשרה מאני. וכולן כליין
 כחד מאנא דמי:
אקמטרא. ארגו של ספרים
 ובמגילה (דף כו:). קמטרי דספרי
 וכן תרגם יונתן ובגנזי ברומים
 (יחזקאל כז) אלמין דזהירין
 מחתיין בקמטריין וכן לאשר על
 המלחמה (מלכים ב י) לדעל
 קמטרא:
ככלי בתוך כלי דמי. דהא גלימא
 לאו כליין הוא:
מחיצה עשרה. ואם לאו לא
 ישמש:
לדוכתיה. במקום מטתו:
לאו אדעתאי. לא נתתי לבי:

רב אחאי איצטק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא,
 עײליה לחופה, ולא הוה מסתייעא מילתא,
 אזל בתריה לעיני,
 חזא ספר תורה דמנחא,
 אמר לה: איכו השתא לא אתאי ספנתון לברי,
 דתניא:

"בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה,
 עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי".

אמר אבי:
 לא שנו אלא בכלי שאינו כליין,
 אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי.

אמר רבא:
 גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי. א

אמר רבי יהושע בן לוי:
 ספר תורה צריה לעשות לו מחיצה עשרה.

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי,
 חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה, ועביד ליה מחיצה עשרה.
 אמר ליה: כמאן?
 כרבי יהושע בן לוי.
 אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרניא,
 מר הא אית ליה ביתא אחרניא.
 אמר ליה: לאו אדעתאי.

143. כו, א

רש"י

כנגד בית הכסא. ברחוק ארבע אמות:
דלית בה צואה. שפינו אותה:
בית המרחץ. אסור להרחר בו:
דפרסאי. בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא:

**"במה ירחיק מהן ומן הצואה?
 ארבע אמות".**

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא:
 לא שנו אלא לאחוריו, אבל לפניו מרחיק מלא עיניו.
 וכן לתפלה.

איני והאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא:
 עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל!

הכא במאי עסקינן:
 בבית הכסא שאין בו צואה.

איני והאמר רב יוסף בר חנינא:
 בית הכסא שאמרו אף על פי שאין בו צואה,
 ובית המרחץ שאמרו אף על פי שאין בו אדם!

אלא הכא במאי עסקינן:
 בחדתי.

והא מיבעי ליה לרבינא:
 הזמינו לבית הכסא מהו?
 יש זימון או אין זימון?

כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלוני בגויה,
 אבל כנגדו לא.

אמר רבא:
 הני בתי כסאי דפרסאי, אף על גב דאית בהו צואה, כסתומין דמו.

144. כו, א

כ"י

משנה

זב שראה קרי,
ונדה שפלטה שכבת זרע,
והמשמשת וראתה נדה,
צריבין טבילה.
ורבי יהודה: פוטר.

גמרא

איבעיא להו:

בעל קרי שראה זיבה לרבי יהודה מהו?

כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי, דמעיקרא לאו בר טבילה הוא,
אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב,

או דילמא:

לא שנא?

תא שמע:

"המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה,
ורבי יהודה: פוטר".

והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמאי,
וקא פטר רבי יהודה,
שמע מינה.

תני רבי חייא בהדיא:

"בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה,
ורבי יהודה: פוטר".

מתני'

זב שראה קרי. אעי"פ שטמא
טומאת שבעה משום זיבה ואין
טבילה זו מטהרתו אפי"ה צריך
טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא
משום קרי וכן נדה אם באה
להתפלל י"ח:

שפלטה שכבת זרע. הרי היא
כבעל קרי כדאשכחן בסיני שלשת
ימים אל תגשו אל אשה (שמות
יט) לפי ששכבת זרע מטמא
בפליטתו כל שלשה ולאחר מכאן
כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד
להזריע להיות עוד ולד נוצר
הימנה והי"פ נדה שפלטה עתה
התשמיש ששמשה אתמול קודם
שראתה:

ורבי יהודה פוטר. קא סלקא
דעתך השתא הואיל וטומאת זיבה
קודמת והרי הוא טמא טומאה
חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה
כדאמרינן בפרקין הזבים
והמצורעים מותרים תו לא אתיא
טומאת קרי דקילא ואסרה ליה:

גמ'

לאו בר טבילה הוא. לדברי תורה
ואעי"פ שטומאתו חמורה ותו לא
אתי קרי ומצריך ליה:

הדרן עלך מי שמתו

מסכת ברכות פרק ד' - תפלת השחר

145. כו, א

רש"י

תפלת השחר:

עד הערב. עד חשכה:

עד פלג המנחה. בגמרא מפרש

לה:

אין לה קבע. כל הלילה זמנה

ובגמרא מפרש מאי לשון אין לה

קבע:

גמ'

מצותה. של קריאת שמע:

לותיקין. המקדימין למצות

ומחזרים לעשות דבר בזמנו

ומצותו מקדימים לאחר הנץ

החמה להתפלל וכי תנן במתני

למאחרים שלא יאחר יותר

מחצות שמשם ואילך עבר הזמן:

משנה

תפלת השחר - עד חצות.

רבי יהודה אומר:

עד ארבע שעות.

תפלת המנחה - עד הערב.

רבי יהודה אומר:

עד פלג המנחה.

תפלת הערב - אין לה קבע.

ושל מוספים - כל היום.

רבי יהודה אומר:

עד שבע שעות.

גמרא

ורכינהו:

"מצותה עם הנץ החמה כדי שישמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום!"

כי תניא ההיא לותיקין.

דאמר רבי יוחנן:

ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה.

א.146 כו, א**רס"י**

וכולי עלמא. שאר המתפללין
המאחרין עד חצות יכולין לאחר
ותו לא:
במנחה. היינו אחר חצות:

וכולי עלמא **"עד חצות"** -
ותו לא?!

והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן:
טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתים,
שחרית - מתפלל במנחה שתים!

כולי יומא מצלי ואזיל,
"עד חצות" - יהבי ליה 'שכר תפלה בזמנה',
מכאן ואילך, 'שכר תפלה' - יהבי ליה,
'שכר תפלה בזמנה' - לא יהבי ליה.

147. כו, א

רפ"י

אם תימצא לומר. כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו':
וכיון דעבר יומו בטל קרבנו. ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספים של כל יום ויום:

איבעיא להו:
טעה ולא התפלל מנחה,
מהו שיתפלל ערבית שתים?

אם תמצא לומר: "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים",
משום דחד יומא הוא,

דכתיב: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" (בראשית א-ה).

אבל הכא תפלה במקום קרבן היא,

וכיון דעבר יומו - בטל קרבנו.

או דילמא:

כיון דצלותא רחמי היא,

כל אימת דבעי מצלי ואזיל?

תא שמע:

דאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן:

טעה ולא התפלל מנחה - מתפלל ערבית שתים,

ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו.

מיתיבי:

"מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות" (קהלת א-טו).

"מעוות לא יוכל לתקון" - זה שבטל קריאת שמע של ערבית,

וקריאת שמע של שחרית,

או תפלה של ערבית,

או תפלה של שחרית.

"חסרון לא יוכל להמנות" - זה שנמנו חבדיו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם!"

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן:

הכא במאי עסקינן?

שבטל במזיד.

אמר רב אשי:

דיקא נמי דקתני: "בטל" ולא קתני 'טעה',

שמע מינה.

148. כו, ב

רש"י

מבדיל בראשונה. פעם ראשונה מתפלל בשביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת והשנייה היא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה:

שניה עלתה לו. בשביל תפלת מ"ש וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשנייה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית:

כו, ב

תנו רבנן:

"טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת - מתפלל בליל שבת שתיים,
טעה ולא התפלל מנחה בשבת - מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול;
מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה,

ואם הבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה - שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו".

למימרא: דכיון דלא אבדיל בקמייתא, קמאן דלא צלי דמי ומהדרין ליה -

ורמינהו:

"טעה ולא הזכיר:

גבורות גשמים בתחיית המתים, ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותו.

הבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו,

מפני שיכול לאומרה על הכוס!"

קשיא.

149. כו, ב

רפ"י

אבות תקנום. כדקתני בברייתא לקמיה:
כנגד תמידים תקנום. אנשי כנסת הגדולה:
רבי יהודה. ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות:
אברים. של עולות:
ופדרים. של שאר קרבנות שזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית:
מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דאמר מר חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים ד' צד.).
מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדתנן בתמיד נשחט (ד' נח.) נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והתם מפרש טעמא:
פלג מנחה אחרונה. חלק את ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מ"א שעות חסר רביע ולמעלה:

איתמר:

רבי יוסי ברבי חנינא אמר:

תפלות אבות תקנום.

רבי יהושע בן לוי אמר:

תפלות כנגד תמידין תקנום.

תנאי כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא,

ותנאי כוותיה דרבי יהושע בן לוי.

תנאי כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא:

"**אברהם תקן תפלת שחרית.**

שנאמר: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם" (בראשית יט-כו).

ואין עמידה אלא תפלה.

שנאמר: "ויצמד פינהס ויפלל" (תהילים קו-ל).

יצחק תקן תפלת מנחה.

שנאמר: "ויצא יצחק לשיח בשדה למנות ערב" (בראשית כד-א).

ואין שיחה אלא תפלה.

שנאמר: "תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיהו" (תהילים קב-א).

יעקב תקן תפלת ערבית.

שנאמר: "ויפגע במקום וילן שם" (בראשית כח-יא).

ואין פגיעה אלא תפלה.

שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה.

ואל תשא בעדם ונה ותפלה ואל תפגע בי" (ירמיה ז-טז).

ותנאי כוותיה דרבי יהושע בן לוי:

"**מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות?**

שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות.

ורבי יהודה אומר:

עד ארבע שעות.

שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות.

ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב?

שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב.

רבי יהודה אומר:

עד פלג המנחה.

שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה.

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע?

שהרי אברים ופדרים שלא נתעבלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה.

ומפני מה אמרו של מוספין כל היום?

שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום.

רבי יהודה אומר:

עד שבע שעות.

שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות.

ואיזו היא מנחה גדולה?

משש שעות ומחצה ולמעלה.

ואיזו היא מנחה קטנה?

מתשע שעות ומחצה ולמעלה."

איבעיא להו:

רבי יהודה, "פלג מנחה" קמא קאמר, או "פלג מנחה" אחרונה קאמר?

תא שמע:

דתנאי:

"**רבי יהודה** אומר:

פלג המנחה אחרונה אמרו, והיא אחת עשרה שעות חסר רביע."

רש"י

דאי לא תימא הכי. דמודה רבי יוסי ברבי חנינא דרבנן אסמכינהו אקרבות:
תפלת המוספין מאן תקנה. אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבות וכי עיינו במוספין ולא מצאו תפלה כנגדה עמדו הם ותקנוה:

נימא תיקווי תיובתיה דרבי יוסי ברבי חנינא!

אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא:
 לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום,
 ואסמכינהו רבנן אקרבות,
 דאי לא תימא הכי, תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה?!
 אלא, תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבות.

150. כו, ב - כז, א

רפ"י

עד ועד בכלל. לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל:

היינו רבנן. דקסי"ד רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר:

מתפלל של מנחה וכו'. רבנן לטעמיהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והויא לה מצוה עוברת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה:

שתי תפלות בהדי הדדי. חצי האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשתייה דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה:

היכי משכחת לה. הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית:

פלג ראשונה. של מנחה אחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא יתב סימנא לפלג אחרונה דקתני איזו פלג מנחה מיי"א שעות חסר רביע הי"ק כו':

אף אנו נמי תנינא. לרבי יהודה עד ועד בכלל:

שממאניו את הקטני. קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושה כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברי כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שישארה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים נשואין שתי אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושיה. אלא מדרבנן ומת בעלה של גדולה בלא בנים ונפלה לפני אחיו ליבום ונמצאת זקוקה לו מן התורה וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו ואי"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדן קטנה זו שתמאן בבעלה ותעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות דף צו.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שנשנית עדיות שהלכה כר"א:

ע"פ עד אחד. שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכב.):

שנסקל תרנגול. שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף וניקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בגי"ש שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (ביק ד' נד): מכיל יין מגתו ובא לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כח):

בארבע שעות. ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל:

הלכה כרבי יהודה. דמתנני דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות והי"ה לתפלה:

בבחירתא. עדיות קרי בחירתא שהלכה כאותן עדיות:

"רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות".

איבעיא להו:

'עד' - ועד בכלל' או 'דלמא 'עד' - ולא עד בכלל'?

תא שמע:

"רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה".

אי אמרת בשלמא 'עד' ולא עד בכלל' היינו דאיכא בין רבי יהודה לרבנן, אלא אי אמרת 'עד' ועד בכלל' רבי יהודה אהיינו רבנן!

כו, א

אלא מאי: 'עד' ולא עד בכלל'?

אימא סיפא:

"וְשֵׁל מוֹסְפִין כֹּל הַיּוֹם.

רבי יהודה אומר: עד שבע שעות"

ותניא:

"היו לפניו שתי תפלות, אחת של מוסף ואחת של מנחה,

מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף,

שזו תדירה וזו אינה תדירה.

רבי יהודה אומר:

מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה,

שזו עוברת וזו אינה עוברת" -

אי אמרת בשלמא: 'עד' ועד בכלל' היינו דמשפחת להו שתי תפלות בהדי הדדי, אלא אי אמרת: 'עד' ולא עד בכלל' היכי משפחת להו שתי תפלות בהדי הדדי?

כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין!

אלא מאי: 'עד' ועד בכלל'?

קשוניא רישא - מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן?

מי סברת דהאי **"פלג מנחה"** - פלג אחרונה קאמר?

פלג ראשונה קאמר!

והכי קאמר: אימת נפיק פלג ראשונה, ועייל פלג אחרונה?

מכי נפקי אחת עשרה שעות חסר רביע.

אמר רב נחמן:

אף אנו נמי תנינא:

"רבי יהודה בן בנאי העיד חמשה דברים:

שממאניו את הקטנה,

ושמשיאין את האשה על פי עד אחד,

ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפשו,

ועל יין בן ארבעים יום שנתנסף על גבי המזבח,

ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות".

שמע מינה: 'עד ועד בכלל',

שמע מינה.

אמר רב כהנא:

הלכה כרבי יהודה,

הואיל ותנן בבחירתא כוותיה.

151. כז, א

רפ"י

כשהוא אומר כחום היום הרי שש
שעות אמור. כלומר מצינו במקום
אחר ששינה הכתוב בלשונו ואמר
והוא יושב פתח האוהל כחום
היום ולא אמר כחום השמש אלא
היום משמע כל המקומות חמין
בין חמה בין צל הוא מדבר בשעה
ששית:

הא מה אני מקיים וחס השמש.
דמשמע השמש חם והצל צונן:
בארבע שעות. דאילו קודם ארבע
שעות אף השמש צונן:

מני. הא דמשמע דארבע לאו בקר
הוא דהא כתיב וילקטו אותו
בבקר בבקר וחס השמש ונמס
הנותר ומדמוקי ונמס בארבע
שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא
ולאו בקר מיקרי:

ארבע שעות נמי צפרא הוא. דהא
אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד
כתיב תעשה בבקר:

לשני בקרים. שלא היו לוקטים
אלא בשלש שעות ראשונות שהוא
בקר ראשון:

"ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות".

מאן תנא להא דתנו רבנן⁹⁰:

"והם השמש ונמס" (שמות טז-כא) - בארבע שעות.

אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות?

כשהוא אומר: "והם היום" (בראשית יח-א) - הרי שש שעות אמור,

הא מה אני מקיים: "והם השמש ונמס"?

בארבע שעות

מני?

לא רבי יהודה, ולא רבנן!

אי רבי יהודה - עד ארבע שעות נמי צפרא הוא!

אי רבנן - עד חצות נמי צפרא הוא!

אי בעית אימא רבי יהודה,

אי בעית אימא רבנן.

אי בעית אימא רבנן:

אמר קרא: "בבקר בבקר" - חלקהו לשני בקרים.

ואי בעית אימא רבי יהודה:

האי "בקר" יתירא להקדים לו שעה אחת.

דכולא עלמא, מיהא: "והם השמש ונמס" - בארבע שעות.

מאי משמע?

אמר רבי אחא בר יעקב:

אמר קרא: "והם השמש ונמס",

איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן?

הוי אומר בארבע שעות.

⁹⁰ ע"פ דפוסים ישנים ועוד.

152. כז, א

רפ"י

התם אמר רב כהנא. גבי תפלת השחר: של שבת בערב שבת. שקבל עליו שבת מבעוד יום: שמע מינה. כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית.

"תפלת המנחה עד הערב" וכו'.

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: התם אמר רב כהנא: הלכה כרבי יהודה, הואיל ותנן בבחינתא פנותיה, הקא מאי?

אי שתיק ולא אמר ליה ולא מידי.

אמר רב חסדא: נחזי אנו, מדרב מצלי של שבת בערב שבת, מבעוד יום, שמע מינה: הלכה כרבי יהודה.

אדרבה! מדרב הוּנא ורבנן, לא הוּו מצלו עד אורתא, שמע מינה: אין הלכה כרבי יהודה.

השתא, דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר - עבד, ודעבד כמר - עבד.

153. כז, א-ב**רש"י**

ולא פסקיה לצלותיה. כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו:

כנגד רבו. אצל רבו ומראה כאילו הם שוים:

אחורי רבו. נמי יוהרא הוא:

שלוש לרבו. כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: והיינו **דקאמר ליה.** אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת אמר ליה רבי ירמיה מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך:

ולא אמר ליה מי בדיל מר. שמע מינה תלמיד חבר הוי ליה:

לבית המרחץ. סלקא דעתך לאחר שגורו על הזיעה ועל הרחיצה בשבת כדאמרי במסכת שבת בפרק כירה שהסיקוה (ד' מ.) אלמא אעיג דצלי לא בדיל מאיסורי שבת:

אמר רבא להזיע. נכנס להזיע מחמת חום בית המרחץ ולא נתן עליו מים:

וקודם גזרה. עד שלא גזרו על הזיעה ובכל דוכתא דאמרינן כדאמר רבא להזיע כו' מהכא אמרינן:

לכברויי סלי. לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת:

טעותא הואי. לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור חשכה ואחר כך זרחה חמה:

רב איקלע לבי גניבא,
וצלי של שבת בערב שבת,
והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב,
וסיים רב, ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה.

שמע מינה תלת:
שמע מינה: מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ושמע מינה: מתפלל תלמיד אחורי רבו, ושמע מינה: אסור לעבור כנגד המתפללין.

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי,
דאמר רבי יהושע בן לוי:
אסור לעבור כנגד המתפללין.

איני?!

והא: רבי אמי ורבי אסי חלפי!

רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי.

ורבי ירמיה היכי עביד הכי?
והא אמר רב יהודה אמר רב:
לעולם אל יתפלל אדם אלא כנגד רבו, ולא אחורי רבו.
ותניא:

כז, ב

"רבי אליעזר אומר:

המתפלל אחורי רבו,

והנותן שלום לרבו,

והמחזיר שלום לרבו,

והחולק על ישיבתו של רבו,

והאומר דבר שלא שמע מפי רבו -

גורם לשכינה שתסתלק מישראל".

שאני רבי ירמיה בר אבא,

ד'תלמיד חבר הוה'.

והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב:
מי בדלת?

אמר ליה: אין, בדילנא.

ולא אמר: 'מי בדיל מר?'

ומי בדיל?!

והאמר רבי אבין:

פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת,

ונכנס למרחץ ויצא,

ושנה לו פרקיו, ועדיין לא חשכה!

אמר רבא:

ההוא דנכנס להזיע,

וקודם גזירה הוה.

איני?!

והא אפיי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי!

ההוא טעותא הואי.

רש"י

הואיל והתפללו התפללו. ולא הצריכם להתפלל משתחשך אלמא תפלה היא ואעי"פ שלא הותרו במלאכה התם הוא דלא לעבור על ד"ית אבל לענין תוספת אעי"ג דבטעות הוה תוספת הוא ע"י תפלה הואיל ואמר תפלה קבלה היא:

וטענתא מי הדרא!?

והא אמר אבידן:

פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם לומר חישקה הוא, ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, וכאו ושאלו את רבי ואמר: הואיל והתפללו התפללו!

שאני צבור,

דלא מטרחינן להו.

154. כז, ב

אמר רבי חייא בר אבין:
רב צלי של שבת בערב שבת,
רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת.

"רב צלי של שבת בערב שבת" -
 אומר קדושה על הכוס, או אינו אומר קדושה על הכוס?

תא שמע:
 דאמר רב נחמן אמר שמואל:
 מתפלל אדם של שבת בערב שבת,
 ואומר קדושה על הכוס.

והלכתא כוותיה.

"רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת" -
 אומר הבדלה על הכוס, או אינו אומר הבדלה על הכוס?

תא שמע:
 דאמר רב יהודה אמר שמואל:
 מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת,
 ואומר הבדלה על הכוס.

אמר רבי זירא אמר רבי אסי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אמר רב:
 בצד עמוד זה התפלל **רבי ישמעאל ברבי יוסי** של שבת בערב שבת.

כי אתא עולא אמר:
 בצד תמרה הוה, ולא בצד עמוד הוה,
 ולא רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה, אלא רבי אלעזר ברבי יוסי הוה,
 ולא של שבת בערב שבת הוה, אלא של מוצאי שבת בשבת הוה.

155. כז, ב

"תפלת הערב אין לה קבע"

מאי "אין לה קבע"?

אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתגני: 'תפלת הערב קל הלילה'!

אלא מאי "אין לה קבע"?

כמאן דאמר: תפלת ערבית רשות,

דאמר רב יהודה אמר שמואל:

תפלת ערבית: רבן גמליאל אומר חובה, רבי יהושע אומר רשות.

אמר אביי:

הלכה כדברי האומר חובה.

ורבא אמר:

הלכה כדברי האומר רשות.

156. כז, ב - כח, א

רפ"י

בעלי תריסין. חכמים המנצחים זה את זה בהלכה:
היאך יכול החי להכחיש את החי. על כרחי אני צריך להודות שאמרתי לו רשות:
התורגמן. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל:
עמוד. שתוק:
אשתקד. שנה שעברה:
בראש השנה. במסכת ראש השנה (דף כה.) שאמר לו גוזר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבוןך:
בבכורות. במסכת בכורות (דף לו.)
במעשה דרבי צדוק. בבכורות הוא ר' צדוק הוה ליה בוכרא ואמר ליה רבן גמליאל לר' יהושע עמוד על גליך כו' כי הכא:
תא ונעבריה. בואו ונעביר אותו מן הנשיאות:
בעל מעשה הוא. והוה ליה לרבן גמליאל צערא טפי:
לית ליה זכות אבות. ודילמא עניש ליה רבן גמליאל:
מעברין לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר:
ה"ג דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר ול"ג מעלין בקדש:
כסא דמוקרא. כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקיי"א ואומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר:
לית לך חירותא. אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן:
י"ח דרי חירותא. י"ח שורות של זקנה:
קא חלשא דעתיה דר"ג. כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש כמה שמנעם בימיו מלבא:
דמליין קטמא. כלומר אף אלו אינם ראויים:

תנו רבנן:

"מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות.
בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה.
אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות? אמר לו: המתו עד שיבנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו **רבן גמליאל**: חובה.
אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה **רבי יהושע**: לאו.
אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: **יהושע**! עמוד על רגליך, ויעידו בך.
עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת ועבשו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? הוה רבן גמליאל יושב ודרש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו **לחוצפית התורגמן**: "עמוד!" ועמד."

אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות פמעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה.
תא ונעבריה!
 מאן נוקים ליה?

נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא!
 נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות!
אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא.
 הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.
 אתו ואמרו ליה: ניהא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא?
 אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי.
 אזל ואמליך בדביתהו,
 אמרה ליה: ^אדלמא מעברין לך?
 אמר לה: לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר.
 אמרה ליה: לית לך חירותא!
 ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה,
 אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא.
 היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה:
"הרי אני כבן שבועים שנה", ולא: 'בן שבועים שנה'.

כח, א

תנא:

"אוחו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליבנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר:
'כל תלמיד שאין תוכו כבוד - לא יבנס לבית המדרש'.

ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי.
 אמר רבי יוחנן:
פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן:
 חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי.
 וחד אמר: שבע מאה ספסלי.

הוה קא חלשא דעתיה **רבן גמליאל**, אמר: דלמא חס ושלום מנעת תורה מישראל, אחזו ליה בחלמיה חצבי חירי דמליין קטמא.

רס"י

תלויה. בספק שלא פירשה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול:

לאשיתא דביתיה דמשחרן. כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: **שפחמי אתה.** עושה פחמים וי"א נפח:

נעניתי לך. דברתי למולך יותר מן הראוי:

דלביש מדא. הרגיל ללבוש המעיל ילבש כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא:

מזה בן מזה. כהן בן כהן יזה את מי חטאת:

אפר מקלה. אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם:

שבת של מי היתה. במסכת חגיגה:

ואותו תלמיד. ששאל תפלת ערבית רשות או חובה רשביי הוא:

ולא היא!

ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.

תנא:

"עדיות בו ביום נשנית".

וכל היכא דאמרין: **"בו ביום"** ההוא יומא הוה,

ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פרשה.

ואף **רבן גמליאל** לא מנע עצמו מבית המדרש אפלו שעה אחת.

דתנן:

"בו ביום בא יהודה, גר עמוני, לפניהם בבית המדרש,

אמר להם: מה אני לבא בקהל?

אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל.

אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל.

אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כג, ד)!

אמר לו רבי יהושע: וכי עמונו ומואב במקומן הו יושבין?

כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות!

שנאמר: "ואסיר גבולות עמים ועתודתיקם שושתי ואוריד פאביר יושבים",

וכל דפריש מרובא פריש.

אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: "ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה'" (ירמיה מט-1) **וכבר נשבו!**

אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: "ושבתי את שבות עמי ישראל" - ועדיין לא נשבו!

מיד התירוהו לבא בקהל".

אמר רבן גמליאל:

הואיל והכי הוה,

איזיל ואפיסיה **לרבי יהושע.**

כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן.

אמר לו: מפותלי ביתך, אתה ניכר שפחמי אתה.

אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים,

במה הם מתפרנסים, ובמה הם נזונים!

אמר לו: נעניתי לך, מחול לי - לא אשגח ביה,

עשה בשביל כבוד אבא - פייס.

אמר: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן?

אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא.

שלח להו **רבי יהושע** לבי מדרשא:

מאן דלביש מדא - ילבש מדא,

ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא - שלח מדך ואנא אלבשיה!?

אמר להו **רבי עקיבא לרבנן:** טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל, ולצערו לרבנן.

אמר **רבי יהושע:** מוטב דאיכום ואיזיל אנא לגביהו,

אתא טרף אבבא,

אמר להו: 'מזה בן מזה - יזה,

ושאינו לא מזה ולא בן מזה, יאמר למזה בן מזה:

מימך - מי מערה, ואפרך - אפר מקלה?'

אמר לו **רבי עקיבא:** רבי יהושע נתפייסת?

כלום עשינו אלא בשביל כבודך,

למחר אני ואתה נשכים לפתחו.

אמר: היכי נעביד?

נעבריה - גמרי: 'מעלין בקדש ואין מורדין'.

גדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאווי.

אלא לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא.

והיינו דאמר מר:

"שבת של מי היתה? של רבי אלעזר בן עזריה היתה".

ואותו תלמיד - **רבי שמעון בן יוחאי** הוה.

רש"י

ונקרא פושע. המאחר כ"כ:

"ונשל מוספין כל היום".

אמר רבי יוחנן:
ונקרא פושע.

158. כח, א

רש"י

מתפלל של מנחה. מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה:
ואח"כ של מוספין. הואיל ואיחר זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום:
שזו מצוה עוברת. ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע שעות ותו לא:

כי חלפי רבנן. תלמידים היוצאים מבית ר' נתן:

מאן אמר הלכה בי מדרשא. מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה:

חדא היא לך או חדת היא לך. אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך חביבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה:

ה"ג א"ל חדת היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי. סבור הייתי שרבי יהושע בן לוי אמרה:

תנו רבנן:

"היו לפניו שתי תפלות: אחת של מנחה, ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדיקה וזו אינה תדיקה.
רבי יהודה אומר:
 מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת."

אמר רבי יוחנן:

הלכה - מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף.

רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה,

הוה אזיל ויתבי אפתחא דבי רבי נתן בר טובי,

אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמיהו ואקבל אגרא.

נפק אתא רבי נתן בר טובי,

אמר ליה: מאן אמר הלכה בי מדרשא?

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן:

אין הלכה ברבי יהודה, דאמר מתפלל אדם של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה.

אמר ליה: רבי יוחנן אמרה?

אמר ליה: אין.

תנא מיניה ארבעין זמנין.

אמר ליה: חדא היא לך, או חדת היא לך?

אמר ליה: חדת היא לי, משום דמספקא לי ברבי יהושע בן לוי.

159. כח, א

כ"י

אמר רבי ל. גרסי' ולי'ג דאמר:
ממועד. מחמת שהעבירו מועדי
 התפלות והחגים יהיו נוגים
 ואסופים וכלים:

אמר רבי יהושע בן לוי:

כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה,
 עליו הכתוב אומר: **"נוגי ממועד אספתי ממה היו"** (צפניה ג-ח).

מאי משמע דהאי **"נוגי"** לישנא דתברא הוא?

כדמתרגם רב יוסף:

תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל, על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים.

אמר רבי אלעזר:

כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לרבי יהודה,
 עליו הכתוב אומר: **"נוגי ממועד אספתי ממה היו"**.

מאי משמע דהאי **"נוגי"** לישנא דצערא הוא?דכתיב: **"דלפה נפשי מתוהה"** (תהילים קי"ז-כח).

רב נחמן בר יצחק אמר:

מהכא: **"בתולתיה נוגות והיא מר לה"** (איכה א-ד).

160. כח, ב

כ"י

לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין:
בצבור שנו. אם הוא בבהכ"ע עם הצבור לא יקדים להתפלל:

כח, ב

רב אוןא חליש ולא אתא לפרקא דרב יוסף, למחר, כי אתא, בעא אבוי לאנוחי דעתיה דרב יוסף, אמר ליה: מאי טעמא לא אתא מר לפרקא? אמר ליה: דהנה חליש לבאי ולא מצינא. אמר ליה: אמאי לא טעמת מידי ואתית? אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא? דאמר רב הונא:

אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין. אמר ליה: איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין בחד, ולטעום מידי ולמית. אמר ליה: ולא סבר לה מר להא דאמר רבי יתנן: אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור! אמר ליה: לאו אתמר עלה: אמר רבי אבא: בצבור שנו.

ולית הלכתא לא כרב הונא, ולא כרבי יהושע בן לוי, כרב הונא - הא דאמרן.

כרבי יהושע בן לוי - דאמר רבי יהושע בן לוי:

כיון שהגיע זמן תפלת המנחה,

אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

161. כח, ב

רפ"י

משנה

רבי חנוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה. אמרו לו: מה מקום לתפלה זו? אמר להם: בכניסתי - אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי, וביציאתי - אני נוטן הודאה על חלקי.

גמרא

תנו רבנן:

"בכניסתו מהו אומר?

יהי רצון מלפניך ה' אלהי:

שלא יארע דבר תקלה על ידי.

ולא אנשל בדבר הלכה.

⁹¹ וישמחו בי חברי.

ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא,

ולא יבשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.

ביציאתו מהו אומר?

מודה אני לפניך ה' אלהי,

ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות.

שאני משנים והם משנימים;

אני משנים לדברי תורה, והם משנימים לדברים בטלים.

אני עמל והם עמלים;

אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר.

אני רץ והם רצים;

אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת".

תנו רבנן:

"בשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו,

אמרו לו: רבינו למדנו אורחות חיים ונזקה בהו לחיי העולם הבא.

אמר להם:

הזהרו בכבוד חבריכם,

ומנעו בניכם מן ההגיון,

והושיבו בין ברבי תלמידי חכמים,

ובשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים,

ובשביל כך תזנו לחיי העולם הבא.

ובשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו,

בין שראה אותם התחיל לבכות,

אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החרק, מפני מה אתה בוכה?

אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי,

שהיום כאן ומחר בקבר,

שאם נועס עלי - אין כעסו נעס עולם,

ואם אוסרני - אין איסורו איסור עולם,

ואם ממיתני - אין מיתתו מיתת עולם,

ואני יכול לפייסו בדברים, ולשחדו בממון,

אף על פי כן הייתי בוכה,

ועבשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא,

שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים,

שאם נועס עלי - כעסו נעס עולם,

ואם אוסרני - איסורו איסור עולם,

ואם ממיתני - מיתתו מיתת עולם,

ואיני יכול לפייסו בדברים, ולא לשחדו בממון,

ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן, ואחת של גיהנום,

ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה?!

אמרו לו: רבינו ברכנו,

אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמוא בשר ודם.

מתני'

מה מקום. כלומר מה טיבה:

גמ'

ולא אנשל. וישמחו חברי על

כשלוני הרי רעות שתים שיבאו על

ידי שאגרום להם שיענשו:

מיושבי קרנות. חנוונים או עמי

הארץ שעוסקים בדבר שיחה.

מההגיון לא תרגילים במקרא

יותר מדאי משום דמשכא. לשון

אחר משיחת ילדים:

דעו לפני מי וכו'. כדי שתתפללו

ביראה ובכוונה:

עמוד הימיני. שני עמודים העמיד

שלמה באולם שם הימני יכין ושם

השמאלי בועז (מלכים א ז) הימיני

לעולם חשוב:

פטיש. המפוצץ פי"ק {מערך}

בלע"ז:

אוסרני. חובש אותי:

מיתת עולם. לעוה"ב:

הייתי בוכה. מאימת משפטו אם

לדין מוליכין אותי לפניו:

עד כאן. בתמיהה כלומר ולא יותר

ממורא בשר ודם:

⁹¹ החלוקה לשורה נוספת, נותנת פרשנות מסוימת, השאלה היא האם 'וישמחו בי חברי', או 'שלא אנשל וישמחו בי חברי'.

רש"י

ולואי. שיהא כמורא בשר ודם
 שאם כן תחדלו מעבירות הרבה:
עבירה. בסתר ממורא הבריות
 ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה
 ואינו מניח בכך:
מפני הטומאה. טומאת אהל המת
 בכל הבית:
לחזקיהו שבא. אלי ללוותי:

אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו: עַד בָּאָן?!

אָמַר לָהֶם: וּלְוֹאֵי!

תְּדַעוּ כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבִירָה, אֹמֵר: שְׁלֵא יֵאָנִי אָדָם.

בְּשַׁעַת פְּטִירָתוֹ,

אָמַר לָהֶם: פָּנּוּ בָלִים מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה,

וְהִכִּינוּ כֶּסֶף לְחִזְקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שְׁבָא."

162. כח, ב

רש"י

מתני'

מעין שמנה עשרה. בגמרא

מפרש:

הושע ה' וכו'. זו תפלה קצרה:

בכל פרשת העבור כו'. מפרש

בגמרא:

אם אינו יכול לירד. שאין לו מי

שיאחז את חמורו:

יחזיר את פניו. לצד ירושלים:

באסדא. כמו ותשם בסד רגלי

(איוב יג) בית הסהר שקורין

ציפ"ש { צי"ף: סד - שבו נעלו רגלי

אסירים } בלע"ז. לשון אחר עצים

הקשורים זה עם זה הרבה יחד

ובלשון מקרא קורא אותם

רפסודות (ד"ה ב) ובלע"ז רדיי"ל

{ רי"ד: רפסודה } ובלשון אשכנז

וליי"ס { רפסודה - בגרמנית }

ומשיטן בנהר להוליכן ממקום

למקום ויכולין להלך עליהן כמו

בספינה:

גמ'

הבו לה' בני אלים. שהוא רמז

לאבות וגבורות וקדושת השם

כדאמרינן בראש השנה (דף לב).

מנין שאומרים אבות ת"ל הבו לה'

בני אלים כו':

שיתפקו. שיראו הפקקים הם

הקשרים כמו ששינו (בי"ב פ:)

בקנים ובגפנים מן הפקק שלמעלה

והיא הקשר שחלל הקנה פקוק

וסתום שם:

איסר. שני קמטים אחד מלמטה

ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר

באמצע:

דמצער נפשיה. שהוא ניכר שחפץ

לכרוע אלא שהוא מצטער:

ביבנה תקנוה. לאחר זמן מרובה:

משנה

רבן גמליאל אומר:

בכל יום יום מתפלל אדם שמנה עשרה.

רבי יהושע אומר:

מעין שמנה עשרה.

רבי עקיבא אומר:

אם שגורה תפלתו בפיו - מתפלל שמונה עשרה,

ואם לאו - מעין שמונה עשרה.

רבי אליעזר אומר:

העושה תפלתו קבע - אין תפלתו תחנונים.

רבי יהושע אומר:

ההולך במקום סבנה - מתפלל תפלה קצרה,

ואומר: הושע ה' את עמך את שארית ישראל,

בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך,

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

היה רוכב על החמור -

ירד ויתפלל.

ואם אינו יכול לירד - יחזיר את פניו,

ואם אינו יכול להחזיר את פניו - יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

היה מהלך בספינה או באסדא - יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

גמרא

הני "שמונה עשרה" כנגד מי?

אמר רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני:

כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד ב' "הבו לה' בני אלים" (תהילים כט-א).

רב יוסף אומר:

כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע.

אמר רבי תנחום אומר רבי יהושע בן לוי:

כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה.

ואמר רבי תנחום אומר רבי יהושע בן לוי:

המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקו כל חוליות שבשדרה.

עולא אומר:

עד כדי שידאה איסר כנגד לבו.

רבי חנינא אומר:

כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך.

אמר רבא:

והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע.

הני תמני סרי? תשסרי הוויין!

אמר רבי לוי:

ברכת הצדוקים ב'בנה תקנוה.

כנגד מי תקנוה?

אמר רבי לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני:
כנגד "אל הכבוד הרעים" (תהילים כט-ג).

לרב יוסף?

כנגד אחד שבקריאת שמע.

לרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי?

כנגד חוליא קטנה שבשדרה.

163. כת, ב - כט, א**רש"י**

הפקולי. מוכר פקולי צמר גפן שקורין קיטוין {קוטוין: כותנה} **והשקיף.** חשב לזכור אותה לשון סוכה כדמתרגמינן וישקף ואסתכי (בראשית ט):
רשע מעיקרו. ושב מרשעתו פעמים שחוזר ונעשה רשע:
הוא ינאי. ששנינו בקידושין (פ"ג דף סו.) שהרג חכמי ישראל:
ינאי רשע מעיקרו. ונעשה צדיק וחזר לרשעתו:
דאתחיל בה. התחיל לאומרה וטעה באמצעיתה:
לא שנו. הא דאמר רב יהודה מעלין אותו:

תנו רבנן:

שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני **רבן גמליאל על הסדר ביבנה**, אמר להם **רבן גמליאל לחכמים:** כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד **שמואל הקטן ותקנה**, לשנה אחרת שכחה, והשקיף בה שתיים ושלוש שעות, ולא העלוהו".

כט, א

אמאי "לא העלוהו"?

והאמר רב יהודה אמר רב:

טעה בכל הברכות קלן - אין מעלין אותו,

בברכת המינים - מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא!

שאני שמואל הקטן,

דאיהו תקנה.

וניחוש דלמא הדר ביה?

אמר אב"י:

גמירי: טבא לא הוי בישא.

ולא?!

והקתיב: **"ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול"** (יחזקאל יח-כד)!

ההוא רשע מעיקרו,

אבל צדיק מעיקרו - לא.

ולא?!

והא תנו:

"אל תאמין בעצמך עד יום מותך,**שהרי יוחנן בהו גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה,****ולבסוף נעשה צדוקי!"**

ואמר אב"י:

הוא ינאי הוא יוחנן.

רבא אמר:

ינאי לחוד, ויוחנן לחוד;

ינאי רשע מעיקרו,

ויוחנן צדיק מעיקרו.

הניחא לאב"י,

אלא לרבא קשיא!

אמר לך רבא:

צדיק מעיקרו נמי, דלמא הדר ביה.

אי הכי, אמאי לא אסקוהו?

שאני שמואל הקטן, דאתחיל בה.

דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי:

לא שנו אלא שלא התחיל בה,

אבל התחיל בה גומרה.

164. כט, א

רס"י

שבעה קולות. במזמור קול ה' על המים (תהלים כט):
שאמרה חנה. בפרשת עלץ לבי (ש"א ב):
כ"ד רננות. בפרשת ויעמוד שלמה (מלכים א ח) רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא:
ביומא דרחמי. שהוצרך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמר' במועד קטן (דף ט. א):

הני שבע דשבתא, כנגד מי?

אמר רבי חלפתא בן שאול:
 כנגד שבועה קולות שאמר דוד על המים.

הני תשע דראש השנה, כנגד מי?

אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין:
 כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה.

דאמר מר:

"בראש השנה נפקדה שרה רחל ורנה".

הני עשרים וארבע דתעניתא, כנגד מי?

אמר רבי חלבו:

כנגד עשרים וארבע רננות,
 שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים.

אי הכי, כל יומא נמי נמרניהו!

אימת אמרניהו שלמה? ביומא דרחמי,
 אנו נמי ביומא דרחמי אמרי להו.

165. כט, א

רפ"י

מעין כל ברכה. אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת:
הביננו. ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין שלש ראשונות לשלש אחרונות הביננו כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם:

בנאות ארצך. לשון נוה כמו בנאות דשא ירביצני (תהלים כג) והוא כנגד ברכת השנים:

והתועים על דעתך. העוברים על דבריך:

ישפטו. כנגד צדקה ומשפט לשון אחר והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפוט כדבריך וכן עיקר נראה לי וכן בה"ג:

לייט עלה אביי. לפי שמדלג הברכות וכוללן בברכה אחת:

"דבי יהושע אומר: מעין שמנה עשרה".

מאי "מעין שמנה עשרה"?

רב אמר:

מעין כל ברכה וברכה.

ושמואל אמר:

הביננו ה' אלהינו לדעת דרביה,

ומול את לבבנו ליראתך,

ותסלח לנו להיות גאולים,

ורחמנו ממכאובינו,

ודשננו בנאות ארצך,

ונפוצותינו מארבע תקבין,

והתועים על דעתך ישפטו,

ועל הרשעים תניף ידך,

וישמחו צדיקים:

בבני עירך, ובתקונו היכלך, ובצמיחת קרו לוד עבדך, ובעריכת נר לכו ישי משיחך,

טרם נקרא, אתה תענה,

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו.

166. כט, א

רס"י

כל השנה מי עבדינו כר' עקיבא.
כלומר כשאנו מתפללין י"ח
שלמות מי עבדינו כר' עקיבא
לומר ברכה רביעית בפני עצמה
דהשתא כשמתפללין הבינו נעביד
כותיה:

שבע תקון. שלש ראשונות ושלש
אחרונות והבינונו:
ונבללה. להבדלה:

מכלל. בתוך הבינונו כדרך שהוא
כוללה בחונן הדעת ויאמר הבינונו
ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול
לדעת דרכיך:

לאטרודי. לטעות:
בתחלת. התפלה יכול אדם לכוין
דעתו יותר מן האמצע:

גבורות גשמים. הזכרה בעלמא
היא לפיכך מחזירין אותו שאינה
תפלה שיכול לאומרה בשומע
תפלה:

אמר רב נחמן אמר שמואל:
כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו,
חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים,
מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת.

מתקיף לה רבה בר שמואל:
ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה!
מי לא תנו:

"רבי עקיבא אומר:
אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.
רבי אליעזר אומר:
בהודאה!"

אטו כל השנה כולה מי עבדינו כרבי עקיבא, דהשתא נמי נעביד?
כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינו כרבי עקיבא?
תמני סרי תקון, תשסרי לא תקון,
הכא נמי שבע תקון, תמני לא תקון.

מתקיף לה מר זוטרא:
ונכללה מכלל, 'הבינונו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול'!

קשיא.

אמר רב ביבי בר אביי:
כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו,
חוץ מימות הגשמים,
מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים.

מתקיף לה מר זוטרא:
ונכללה מכלל, 'ודשנונו בנאות ארצך ותן טל ומטר'!

אתי לאטרודי.

אי הכי, הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי!

אמר: התם פיון דאתיא בתחלת צלותא - לא מטריד.
הכא פיון דאתיא באמצע צלותא - מטריד.

מתקיף לה רב אשי:
ונימרה בשומע תפלה,
דאמר רבי תנחום אמר רב אסי:
טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו,
שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה,
והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!

'טעה' שאני.

167. כט, א-ב

רפ"י

ביחיד. מחזירין אותו:
בצבור. יחיד המתפלל עם הצבור:
זאכר קודם ש"ת. אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה:
תחנונים. כגון אלהי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה:
אבל אם אינו רגיל. הוא סיוס תפלתו כעקירה אפילו לא עקר:

גופא:

אמר רבי תנחום אמר רב אסי:
 טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו,
 שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה,
 והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.

מיתיבי:

"**טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו,**
שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו,
והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!"

לא קשיא:

הא ביחיד, הא בצבור.

בצבור - מאי טעמא לא?

משום דשומעה משליח צבור.

אי הכי, האי "**מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה**",
 מפני 'ששומע משליח צבור' מיבעי ליה!

אלא אידי ואידי ביחיד,

ולא קשיא:

הא דאדכר קודם שומע תפלה,

הא דאדכר בתר שומע תפלה.

כט, ב

אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר רבי יחזקאל בן לוי:
 טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה - חוזר לעבודה.
 נזכר בהודאה - חוזר לעבודה.
 בשנים שלום - חוזר לעבודה.
 ואם סיים - חוזר לראש.

אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא:
 הא דאמרן "סיים - חוזר לראש" לא אמרן אלא שעקר רגליו,
 אבל לא עקר רגליו - חוזר לעבודה.

אמר ליה:

מנא לך הא?

אמר ליה:

מאבא מרי שמייע לי,

ואבא מרי מרב.

אמר רב נחמן בר יצחק:

הא דאמרן: 'עקר רגליו חוזר לראש',

לא אמרן, אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו,

אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו - חוזר לעבודה.

איכא דאמרי,

אמר רב נחמן בר יצחק:

הא דאמרן כי 'לא עקר רגליו - חוזר לעבודה',

לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו,

אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו - חוזר לראש.

168. כט, ב

רפ"י

כמשוי. והיינו לשון קבע חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי:

מי שאינו יכול. לכוין לבו לשאול צרכיו:

לחדש בה דבר. בבקשתו והיינו לשון קבע כיום כן אתמול כן מחר:

דילמא מטרידנא. שמא אטעה ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי:

שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. והיינו לשון קבע. תפלתו עליו חוק קבוע לצאת ידי חובה ואינו מקפיד לחזור אחר שעת מצוה ועת רצון:

עם דמדומי חמה. תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה:

ייראוך עם שמש. זו תפלת יוצר: **ולפני ירח.** זו מנחה:

לייטי במערבא. על מי שמשהה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן:

"רבי אליעזר אומר:

העושה תפלתו קבע" וכו'.

מאי "קבע"?

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אשיאי: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי.

ורבנן אמרי:

כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים.

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו:

כל שאינו יכול לחדש בה דבר.

אמר רבי זירא:

אנא כילנא לחדושי בה מילתא, ומסתפינא דלמא מטרידנא.

אבין בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו:

כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה,

דאמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן:

מצוה להתפלל עם דמדומי חמה.

ואמר רבי זירא:

מאי קראה?

"ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים" (תהילים עב-ה).

לייטי עלה במערבא, אמאן דמצלי עם דמדומי חמה.

מאי טעמא?

דלמא מיטרפא ליה שעתא.

169. כט, ב**רס"ז**

בכל פרשת העבור וכו'. כמו
 פרישת העבור:
אפי' בשעה שאתה מתמלא
עליהם עברה כאשה עוברה. והכי
 משמע בכל עניני פרישת העבור
 כגון עברה בעברה:
יהיו כל צרכיהם. גלויים לפניך
 לרחם עליהם:
אפי' בשעה שהם עוברים. ולשון
 פרשת העבור שהן פורשין
 לעבירה:

"דבי יהושע אומר:

המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה.
[ואומר: ה' הושע ה' את עמך את שארית ישראל,]
בכל פרשת העבור [יהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפלה]."

מאי "פרשת העבור"?

אמר רב חסדא אומר מר עוקבא:
אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה,
יהיו כל צרכיהם לפניך.

איכא דאמרי,

אמר רב חסדא אומר מר עוקבא:
אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך.

170. כט, ב

רפ"י

עשה רצונך בשמים. שאין שם חטא ואין רצונך עליהם אלא לטוב ועבור לתחתונים על רצונך: **ותן.** להם ליראיך: **נחת רוח.** שלא יתערבב רוחם על ידי הבריות כגון ע"י חיות ולסטים: **והטוב בעיניך עשה.** אתה להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך אך הצילנו וגו': **שועת.** לשון גניחה יותר מתפלה: **ודעתם קצרה.** ואינם יודעים לפרש צרכיהם:

תנו רבנן:

"המהלך במקום גדודי חיה ולסטים - מתפלל תפלה קצרה.

ואיזה היא תפלה קצרה?

רבי אליעזר אומר:

עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה,

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

רבי יהושע אומר:

שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם,

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר:

שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם,

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

אחרים אומרים:

צרכי עמך ישך אל מרובין ודעתם קצרה,

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו,

ולכל גויה וגויה די מחסורה,

ברוך אתה ה' שומע תפלה."

אמר רב הונא:

הלכה כאחרים.

171. כט, ב - ל, א

כ"י

לא תרתח ולא תחטי. לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: לא תרוי. לא תשתכר בין: המלך. טול רשות: לישתף נפשיה. אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת: עד כמה. זמנה להתפלל: עד פרסה. אבל לא לאחר שהלך פרסה ובה"ג מפרש עד. כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפי' אין לו לילך אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה אין צריך להתפלל תפלה זו: רב ששת. מאור עינים הוה: מהיות טוב אל תקרא רע. הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר:

אמר ליה "אלהיו" לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידיא: לא תרתח - ולא תחטי, לא תרוי - ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך - המלך בקונך וצא.

מאי "המלך בקונך וצא"?

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך.

ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך.

מאי "תפלת הדרך"?

יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתוליכני לשלום, ותצעידני לשלום, ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב, ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך, ובעיני כל רואי. ברוך אתה ה' שומע תפלה.

אמר אביי:

ל, א לעולם ^ לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא,

היכי נימא?

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתוליכנו לשלום וכו'.

אימת מצלי?

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך.

עד כמה?

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה.

והיכי מצלי לה?

רב חסדא אמר: מעומד.

רב ששת אמר: אפילו מהלך.

רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי, אמר ליה רב ששת לשמעיה: מאי קא עביד רב חסדא? אמר ליה: קאי ומצלי, אמר ליה: אוקמן נמי לדידי ואצלי, "מהיות טוב אל תקרא רע".

כ"י

172. ל, א

וכי מטי לביתיה בעי מהדר
לצלווי. שהרי לא התפלל כלום
מתפלת י"ח:

מאי איכא בין 'הביננו' ל'תפלה קצרה'?

'הביננו' - בעי לצלווי תלת קמייטא ותלת בתרייטא,
וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלווי.
'בתפלה קצרה' - לא בעי לצלווי לא תלת קמייטא ולא ותלת בתרייטא,
וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלווי.

והלכתא:

הביננו - מעומד.

תפלה קצרה - בין מעומד בין מהלך.

ל.173, א**כ"י**

שאין דעתו מיושבת עליו. שקשה עליו עכוב הדרך: לכוין את הרוחות לצד ארץ ישראל כדבעינן למימר תל שהכל פונים בו:

"היה רוכב על החמור" וכו'.

תנו רבנן:

"היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל. ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל.

רבי אומר:

בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו."

אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי.

174.ל,א

כ"י

אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה חצר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח:

תנו רבנן:

"סומא ומי שאינו יכול לכנין את הרוחות - יכנין לבו בנגד אביו שבשמים,

שנאמר: "והתפללו אל ה'" (מלכים א ח-מד).

היה עומד בחוצה לארץ - יכנין את לבו בנגד ארץ ישראל,

שנאמר: "והתפללו אליה דרך ארצם" (מלכים א ח-מח).

היה עומד בארץ ישראל - יכנין את לבו בנגד ירושלים,

שנאמר: "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת" (מלכים א ח-מד).

היה עומד בירושלים - יכנין את לבו בנגד בית המקדש,

שנאמר: "והתפללו אל הבית הזה" (דברי הימים ב ו-לב).

היה עומד בבית המקדש - יכנין את לבו בנגד בית קדשי הקדשים,

שנאמר: "והתפללו אל המקום הזה" (מלכים א ח-לה).

היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכנין את לבו בנגד בית הכפורת,

היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת,

נמצא עומד במזרח - מחזיר פניו למערב,

במערב - מחזיר פניו למזרח,

בדרום - מחזיר פניו לצפון,

בצפון - מחזיר פניו לדרום,

נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד".

אמר רבי אבין ואיתימא רבי אביטא:

מאי קראה?

"כמגדל דויד צוארה פנוי לתלפיות" (שיר השירים ד-ד) - תל שכל פיות פונים בו.

175. ל, א

רפ"י

הוּוּ מְקַדְמִי. קוּדְם הַיּוֹם:
בְּקִרְוֹן וּבְסַפְיָנָה. אֵיכָא בְּעֵתוֹתָא
 דְּמֵיָא:
קוּרָא ק"ש. יִמְתִּין עַד שִׁיגִיעַ זְמַן
 ק"ש וְיִקְרְאָנָה וְאַחֲרַיִכ יִתְפַּלֵּל:
תַּפְּלָה מְעוּמָד עֲדִיף. שִׁיכּוֹל לְכוּיִן
 אֶת לְבוֹ לְפִיכֶךְ הִיּוּ מְקַדְיִמִין
 לְהַתְּפַלֵּל מְעוּמָד בְּבֵיתֶם שְׁלָא
 יִצְטָרְכוּ לְהַתְּפַלֵּל בְּדֶרֶךְ בְּמַהֲלֶךְ:
בְּשַׁבְּתָא דְרִגְלָא. שְׁלַפְנֵי פֶסַח
 וְעִצְרָת וְסוּכּוֹת וּמְרִימָר בְּעִירוֹ וּמֵר
 זוֹטְרָא בְּעִירוֹ הִיּוּ הַדְרָשָׁנִים
 וְשַׁחֲרִית הִיּוּ הַעַם הוֹלְכִים לְבֵית
 הַמְדַרְשׁ וְכַשְׁמִגִיעַ זְמַן ק"ש קוּרִין
 וְהַדְרָשָׁן דּוֹרֵשׁ וְהַעַם נִשְׁמָטִים
 וּמִתְּפַלְלִים אִישׁ אִישׁ לְבֵדּוֹ וְלִכְכֶךְ
 הֵם הִיּוּ מְאֻסְפִין לְהֵם " שַׁחֲרִית
 קוּדְם שִׁילְכוּ לְבֵית הַמְדַרְשׁ וְקוּרִין
 ק"ש וּמִתְּפַלְלִים בְּסַמִּיכָת גְּאוּלָּה
 לְתַפְּלָה וְהַדְרָשׁ נִפְקִי לְפִרְקָא וְדַרְשִׁי:
 וּמִצְלִי בְּהַדִּי צְבוּרָא לִי: רַב אֲשִׁי
 הִיָּה רֵאשׁ יְשִׁיבָה בְּמַתָּא מַחְסִיא
 וְדוֹרֵשׁ וְהוּא לֹא הִיָּה מִתְּפַלֵּל קוּדְם
 בֵּית הַמְדַרְשׁ אֲלָא כַּשְׁמִגִיעַ זְמַן
 ק"ש לּוֹחֵשׁ הֶרְבֵּה יָחִד לְמַתוֹרְגַמָן
 הַעוּמָד לְפִנּוֹ וְעוּד שֶׁהַמְתוֹרְגַמָן
 מִשְׁמִיעַ לְרַבִּים הוּא קוּרָא אֶת שְׁמֵעַ
 וְסוּמָךְ גְּאוּלָּה לְתַפְּלָה וּמִתְּפַלֵּל
 מִיּוֹשֵׁב שְׁלָא הִיָּה רּוֹצֵה לְצַאת שְׁלָא
 לְהַטְרִיחַ אֶת הַצְּבוּר לְקוּם מִפְּנֵי:
בְּהַדִּי צְבוּרָא. בְּשַׁעָה שֶׁהַצְּבוּר
 נִשְׁמָטִין וּמִתְּפַלְלִין אִי נִמִּי בְּהַדִּי
 צְבוּרָא כְּמוֹ שֶׁהוּא יּוֹשֵׁב בְּתוֹךְ
 הַצְּבוּר כְּלוּמַר שְׁאִינוּ יּוֹצֵא וְכִי הוּוּ
 אֶתִּי לְבֵיתִי חוּזֵר וּמִתְּפַלֵּל מְעוּמָד
 לְכוּיִן אֶת לְבוֹ:
טְרִיחָא לִי מִלְתָּא. לְאַחַר בֵּית
 הַמְדַרְשׁ עַד שְׁאֵתְפַלֵּל:
וְלַעֲבִיד מַר כְּאֲבוּה דְשִׁמּוּאֵל וְלוֹי.
 שְׁמִתְּפַלְלִין קוּדְם הַיּוֹם בְּבֵיתֶם
 מְעוּמָד וְלֹא תִצְטָרְךְ לְבִי תַפְלוֹת
 וּמִשּׁוּם מִסְמָךְ גְּאוּלָּה לְתַפְּלָה כִּיּוֹן
 דְּמִצְלוֹ קוּדְם ק"ש לֹא קַפְדִּי:
לֹא חֲזִינָן לְהוּ לְרַבְנָן קְשִׁישֵׁי מִינָן
דְּעַבְדִּי הַכִּי. שִׁיקְדִימוּ תַפְּלָה
 לְקַרְיָאֵת שְׁמַע הַלְכֶךְ כִּיּוֹן דְּמִמְתִּין
 מִתְּפַלָּה עַד זְמַן ק"ש מִצְוָה לְסַמּוֹךְ
 תַפְּלָה אַחַר גְּאוּלָּה לְפִיכֶךְ מִתְּפַלֵּל
 מִיּוֹשֵׁב בְּמִקוּמוֹ וּלְפִי שְׁאִין דַּעְתּוֹ
 מִיּוֹשֵׁב עֲלָיו כִּי צְרִיךְ לְחַזּוֹר
 וְלְהַתְּפַלֵּל בְּבֵיתוֹ:

אֲבוּה דְשִׁמּוּאֵל וְלוֹי כִּי הוּוּ בְּעוֹ לְמִיפְסַק לְאוֹרְחָא,
 הוּוּ מְקַדְמִי וּמִצְלִי,
 וְכִי הוּוּ מְטִי זְמַן קְרִיָּאֵת שְׁמַע קְרוּ.

כְּמָאן?

כִּי הָאִי תֵּנָא,

דְּתֵנָא:

"הַשְּׁנִים לְצַאת לְדֶרֶךְ,

מְבִיאִין לוֹ שׁוֹפָר וְתוֹקֵעַ. לּוֹלֵב וּמְנַעֵנַע, מְגִילָה וְקוּרָא בְּהַ,

וּבְשִׁיגִיעַ זְמַן קְרִיָּאֵת שְׁמַע קוּרָא.

הַשְּׁבִים לִישֵׁב בְּקִרְוֹן, אִו בְּסַפְיָנָה, מִתְּפַלֵּל,

וּבְשִׁיגִיעַ זְמַן קְרִיָּאֵת שְׁמַע קוּרָא.

רַבִּי שְׁמַעוֹן בּוֹ אֲלַעְזָר אָמַר:

בִּין כֶּךְ וּבִין כֶּךְ קוּרָא קְרִיָּאֵת שְׁמַע וּמִתְּפַלֵּל,

כְּדִי שְׁיִסְמוּךְ גְּאוּלָּה לְתַפְּלָה".

כְּמָאִי קְמִיפְלָגִי?

מֵר סָבַר: תַּפְּלָה מְעוּמָד עֲדִיף,

וּמֵר סָבַר: מִסְמָךְ גְּאוּלָּה לְתַפְּלָה עֲדִיף.

מְרִימָר וּמֵר זוֹטְרָא הוּוּ מְכַנְפֵי בִי עֲשָׂרָה בְּשַׁבְּתָא דְרִגְלָא וּמִצְלוֹ,

וְהַדְרָשׁ נִפְקָא לְפָרְקָא.

רַב אֲשִׁי מִצְלִי בְּהַדִּי צְבוּרָא בִּיחִיד מִיּוֹשֵׁב,

כִּי הוּוּ אֶתִּי לְבֵיתִיהִ, הַדְרָשׁ וּמִצְלִי מְעוּמָד.

אָמַרִי לִיה רַבְנָן:

וְלַעֲבִיד מַר כְּמְרִימָר וּמֵר זוֹטְרָא?

אָמַר לְהוּ:

טְרִיחָא לִי מִלְתָּא.

וְלַעֲבִיד מַר כְּאֲבוּה דְשִׁמּוּאֵל וְלוֹי?

אָמַר לְהוּ:

לֹא חֲזִינָא לְהוּ לְרַבְנָן קְשִׁישֵׁי מִינָן דְּעַבְדִּי הַכִּי.

176. ל, א

רש"י

בנהרדעא. לפי שיש שם צבור
 והשליח פוטרני:
 פולמוסא. חיל:
 דצלי והדר צלי. ולמה ליה ב'
 תפלות אלא אחת של שחרית
 ואחת של מוספין ש"מ לית ליה
 דראב"ע:
 ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה.
 ותרווייהו דשחרית:
 מאן גברא רבא דקמסהיד עליה.
 רבי יוחנן שהעיד על הדבר יפה
 דקדק שבשביל תפלת המוספין
 היתה:
 משום רבינו. רב:

משנה

רבי אלעזר בן עזריה אומר:
 אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר.
וחכמים אומרים:
 בחבר עיר ושללא בחבר עיר.
רבי יהודה אומר משמו:
 כל מקום שיש שם חבר עיר - יחיד פטור מתפלת המוספין.

גמרא

רבי יהודה היינו תנא קמא!

איכא בינייהו:
 יחיד שלא בחבר עיר,
 תנא קמא סבר - פטור,
 ורבי יהודה סבר - חייב.

אמר רב הונא בר חיננא אומר רב חייא בר רב:
 הלכה כרבי יהודה, שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

אמר ליה רב חייא בר אבין:

שפיר קאמרת,

דאמר שמואל:

מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד^א בנהרדעא,
 לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלקא למתא,
 ואטרידו רבנן ולא צלו, וצלי לי ביחיד.
 והוא יחיד שלא בחבר עיר.

ל, ב

יתבי רבי חנינא קרא קמיה דרבי ינאי,
 ויתבי וקאמר: הלכה כרבי יהודה, שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.
 אומר ליה: פוק קרא קראיך לברא!
 דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

אמר רבי יוחנן:

אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא:

ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה.

אמר ליה:

חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה.

רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא,
 לא הוו מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוו גרסי.

איתמר:

רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אומר:

הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

רבי חייא בר אבא צלי והדר צלי.

אמר ליה רבי זירא:

מאי טעמא עביד מר הכי?

אילמא משום דלא כוון מר דעתיה -

והאמר רבי אלעזר:

לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכונן את לבו - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל!

אלא דלא אדכר מר דריש ירחא -

והתניא:

"טעה ולא הזכיר של ראש חדש"

רַס"י

טעה ולא הזכיר במוספין.
 שהתפלל אתה חונן:
בצבור שנו. דאין מחזירין משום
 דשמע ליה משי"צ ואיכא מקצת
 הזכרה אבל ביחיד צריך לחזור
 ובה"ג מפרש לה בש"צ משום
 טירחא דצבורא אבל יחיד הדר:

**בְּעֶרְבִית - אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ,
 מִפְּנֵי שְׂיָכוֹל לְאוֹמְרָה בְּשַׁחֲרִית.
 בְּשַׁחֲרִית - אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ,
 מִפְּנֵי שְׂיָכוֹל לְאוֹמְרָה בְּמוֹסָפִין.
 בְּמוֹסָפִין - אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ,
 מִפְּנֵי שְׂיָכוֹל לְאוֹמְרָה בְּמִנְחָה!"**

**אָמַר לֵיהּ: לָאוּ אֵיתְמַר עֲלֵה:
 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
 בְּצַבּוֹר שְׁנוּ!**

177.ל,ב

רס"י

כמה ישהה בין תפלה לתפלה. מי שיש עליו לחזור ולהתפלל או משום דטעה או משום מוספין כמה ישהה בין זו לזו:
שתתחונן. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה:
שתתחולל. לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי:
בחדש מלא. כשהחדש שעבר מלא עושין ר"ח ב' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור יותר מן הראשון:

כמה ישהה בין תפלה לתפלה?

רב הונא ורב חסדא:

חד אמר - כדי שתתחונן דעתו עליו, וחד אמר - כדי שתתחולל דעתו עליו.

מאן דאמר 'כדי שתתחונן דעתו עליו', דקתיב: **"וְאַתְּחַנֵּן אֵלַי"** (דברים ג-כג).

ומאן דאמר: 'כדי שתתחולל דעתו עליו', דקתיב: **"וַיִּחַל מִשָּׁה"** (שמות לב-יא).

178. ל. ב

רס"י

מכדי טעמא קאמר. שאין מקדשין
את החדש בלילה:

אמר רב ענן אמר רב:
טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית,
אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום.

אמר אמימר:
מסתברא מילתא דרב בחודש מלא,
אבל בחודש חסר מחזירין אותו.

אמר ליה רב אשי לאמימר:
מכדי, רב טעמא קאמר,
מה לי חסר ומה לי מלא?!
אלא לא שנא.

הדרן עליך תפלת השחר

מסכת ברכות פרק ה' - "אין עומדין"

179.ל, ב

רש"י

כובד ראש. הכנעה:
 שהיה שעה אחת. במקום שבאו
 להתפלל:

גמ'
 אשתחוה אל היכל קדשך
 ביראתך. מתוך יראה:
 מצוין נפשיה. מקשט עצמו
 בבגדיו:
 עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא
 לנו במקום עבודה עשו אותה
 ביראה:

משנה

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש,
 חסידים הראשונים היו שהיו שעה אחת ומתפללין,
 כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים,

אפלו המלך שואל בשלמו - לא ישיבנו,
 ואפלו נחש ברוך על עקבו - לא יפסיק:

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רבי אלעזר:

דאמר קרא: "זהיא מדת נפש" (שמואל א א.).

ממאי?

דילמא חנה שאני, דהוה מריא לבא טובא!

אלא,

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מהקא: "זאני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" (תהילים ה, ח).

ממאי?

דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא!

אלא,

אמר רבי יהושע בן לוי:

מהקא: "השתחוה לה' בהדרת קדש" (תהילים כט, ב),
 אל תקרי "בהדרת" אלא 'בחדרת'.

ממאי?

דילמא לעולם אימא לך "הדרת" ממש!

כי הא דרב יהודה, הוה מצוין נפשיה והדר מצלי.

אלא,

אמר רב נחמן בר יצחק:

מהקא: "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה".

מאי "וגילו ברעדה"?

אמר רב אדא בר מתנא אמר רבה:

במקום גילה שם תהא רעדה.

180. ל, ב - לא, א**רש"י**

בכל עצב יהיה מותר. כשאדם מראה את עצמו עצב יהיה לו שכר:
דהוה קא בדח טובא. יותר מדאי ונראה כפורק עול:
תפילין מנחנא. והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי:
כסא דמוקרא. כוס של זכוכית לבנה:
לישרי לן מר. שירה:
הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. היכן התורה שעסקנו והיכן המצות שאנו מקיימין שיגינו עלינו מדינה של גיהנם:

אבני הוה יתיב קמיה דרביה,

חזייה דהוה קא בדח טובא, אמר: **"וגילו ברעדה"** כתיב!
 אמר ליה: אָנָא תפילין מנחנא.

רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא בדח טובא,
 אמר ליה: **"בכל עצב יהיה מותר"** (משלי יד, כג) כתיב!
 אמר ליה: אָנָא תפילין מנחנא.

מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה,

חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא,
 אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי, ותבר קמיהו, ואעציבו. **לא, א**

רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא,
 אייתי כסא דזוגיתא חירתא, ותבר קמיהו, ואעציבו.

אמרו ליה רבנן **לרב המנונא** זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא,
 לישרי לן מר?

אמר להו: ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן.

אמרי ליה: אָנן מה נעני בתרד?

אמר ליה: הי תורה? והי מצוה דמגנו עלן?

אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בר יוחאי:**

אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה,

שנאמר: **"אז ימלא שחוק פיני ולשוני רנה"**.

אימתי?

בזמן שיאמרו בגוים: **"הגדיל ה' לעשות עם אלה"**.

אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה,
 מכי שמעה מרבי יוחנן רביה.

181. לא, א

רפ"י

הלכה פסוקה. שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו: **יושבת עליה ז' נקיים.** לבד מאותו יום שפוסקת והתורה לא הצריכה ז' נקיים אלא לזבה שנאמר ואם טהרה מזובה ואין זבה אלא הרואה שלשה ימים רצופין בתוך י"א יום שבין נדה לנדה:

ומכניסה. בבית:

במוץ שלה. קודם שיורה אותה שאין מתחייב במעשר מן התורה אלא בראיית פני הבית ומשנמרח בכרי אבל לפני מירוח אין ראיית פני הבית קובעתו דגבי תרומה ומעשר כתיב דגן ראשית דגןך (דברים יח) והוא המירוח לפיכך כשמכניסה לבית קודם מירוח לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמר מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה עראי הוא דתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה חיה ועוף עד שימרח הלכך בהמתו אוכלת ופטורה אבל איהו אסור באכילת קבע:

אסור בהנאה ומועלין בו. ואע"ג דק"י"ל אין מועלין בדמים ילפינן לה מקראי במסכת יומא (דף נט:): ובשחיטת חולין (דף ק"ז). ה"מ כשנשחטו בעזרה דאיכא למימר נתתיו לכם על המזבח לכפר (ויקרא יז) לכפר נתתיו לך ולא למעילה אבל בדם הקזה מועלין כלומר אם נהנה מביא קרבן מעילה והנך הוי"ן הלכות פסוקות שאין עליהן קושיות ותירוצים שיהא צריך להרהר בהן:

כמתניתין. מתוך כובד ראש:

כבריינתא. מתוך הלכה פסוקה:

תנו רבנן:

"אין עומדין להתפלל:

לא מתוך דין,

ולא מתוך דבר הלכה,

אלא: מתוך הלכה פסוקה."

והיכי דמי "הלכה פסוקה"?

אמר אביי:

כי הא דרבי זירא,

דאמר רבי זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן,

שאפילו רואות טיפת דם כחודל, יושבת עליה שבעה נקיים.

רבא אמר:

כי הא דרב הושעיא,

דאמר רב הושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה,

כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר.

ואיבעית אימא:

כי הא דרב הונא,

דאמר רב הונא אמר רבי זעירא: המקיז דם בבהמת קדשים, אסור בהנאה ומועלין בו.

רבנן עבדי כמתניתין.

רב אשי עבד כברייתא.

182. לא, א

כ"י

תנו רבנן:

"אין עומדין להתפלל:

לא מתוך עצבות,

ולא מתוך עצלות,

ולא מתוך שחוק,

ולא מתוך שיחה,

ולא מתוך קלות ראש,

ולא מתוך דברים בטלים,

אלא: מתוך שמחה של מצוה.

וכן לא יפטר אדם מחברו:

לא מתוך שיחה,

ולא מתוך שחוק,

ולא מתוך קלות ראש,

ולא מתוך דברים בטלים,

אלא: מתוך דבר הלכה.

שבן מצינו בנביאים הראשונים, שסיימו דבריהם בדברי שבח ותחנומים".

וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא:

"אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו".

פי הא דרב פהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל,

פי מטא להתם, אמר ליה: מר, ודאי דאמרי אינשי הני צניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא?

אמר ליה: אדכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא,

דאמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מאי דכתיב: "בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם" (ירמיה ב,ו),

וכי מאחר ד"לא עבר" היאך "ישב"?

אלא לומר לך: כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב - נתישבה,

וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב - לא נתישבה.

רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא.

שיחה. ליצנות:

מתוך קלות ראש. חילוף של כובד

ראש מתוך זכות לב ועתק. אלא

מתוך. שמחה. כגון דברי

תנחומים של תורה כגון סמוך

לגאולת מצרים או סמוך לתהלה

לדוד שהוא של שבח ותנחומין

כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את

כל אוהביו וכגון מקראות

הסדורות בתפלת ערבית כי לא

יטוש ה' את עמו וכיוצא בהן:

אלויה. ליוהו בדרך:

צניתא. דקלים:

אדכרתן מילתא כו'. וזה

שאומרים מימות אדם הראשון

הם שהוא גזר על אותו מקום

לישוב דקלים:

183. לא, א

רפ"י

אם תכין לבס. אז תקשיב אזנך :
זמנין תלתא. שחרית מנחה
 וערבית:
יכול משבא לגולה הוחלה. התפלה
 הזאת הוחלה כמו נתחלה אבל
 קודם לכן לא היה רגיל בכך :
יכול יהא כוללן. לשלש תפלות
 הללו בשעה אחת: יכול ישאל
 צרכיו כגון ברכות דאתה חונן עד
 שיית ואח"כ יתפלל שלש ברכות
 ראשונות שהן של שבח:
רנה זו תפלה, של שבח:
בקשה. שאלת צרכיו:
אחר אמת ויציב. קודם ג'
 ראשונות:

תנו רבנן:

"המתפלל צריך שיכנין את לבו לשמים.

אבא שאול אומר:

סימן לדבר: **"תכין לבס תקשיב אזנך"** (תהילים יז).

תנא:

"אמר רבי יהודה:

כך היה מנהגו של רבי עקיבא:

כשהיה מתפלל עם הצבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור.
 וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוציא בזוית אחרת,
 וכל כך למה מפני פריעות והשתחויות".

אמר רבי חייא בר אבא:

לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות,

שנאמר: **"ומיין פתיחו לה"** וגו'⁹² (דניאל ויא).

⁹³ "יכול יתפלל אדם כל היום בלו?"

בבב מפורש על ידי דניאל: **"ומיין תלתה"** וגו' (דניאל ויד).

יכול משבא לגולה הוחלה?

בבב נאמר: **"די הוא עבד מן קדמת דנא"** (דניאל ויא).

יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה?

תלמוד לומר: **"נגד ירושלים"**.

יכול יהא נולדן בבית אחת?

בבב מפורש על ידי דוד, דכתיב: **"ערב ובקר וצהריים"** וגו' (תהילים נה, יח).

יכול ישמיע קולו בתפלתו?

בבב מפורש על ידי חנה, שנאמר: **"וקולה לא ישמע"** (שמואל א א, ג).

יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל?

בבב מפורש על ידי שלמה, שנאמר: **"לשמע אל הרנה ואל התפלה"** (מלכים א ח, כח).

"רנה" - זו תפלה.

"תפלה" - זו בקשה.

אין אומר דבר אחר אמת ויציב,

אבל אחר התפלה - אפלו בסדר יידי של יום הכפורים אומר".

איתמר נמי:

אמר רב חייא בר אשי אומר רב:

אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה,

אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר של יום הכפורים אומר.

⁹² "ודניאל כדי ידע די רשעים כתבא על לבייתה וכיון פתיחו לה בעליתה נגד ירושלים וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה". [= ודניאל, כשידע שנרשם הכתב, בא אל ביתו. והחלונות פתוחים לו בעליותו כנגד ירושלים. ושלוש פעמים ביום הוא היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלוה-יו כפי שהיה עושה קודם לכן].

⁹³ אין מונח על הבאת ברייתא, אך מסורת הש"ס מביא שזה תוספתא.

184. לא, א-ב

רפ"י

שצריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה: לפני בת בליעל. אל תתנני כבת בליעל לחשדני בשכרות:

אמר רב המנונא:

כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה: **"וחנה היא מדברת על לבה"** (שמואל א א, ג) - מכאן למתפלל צריך שיכנין לבו. **"רק שפתייה נעות"** - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. **"וקולה לא ישמע"** - מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. **"ויחשבה עלי לשכורה"** - מכאן ששכור אסור להתפלל.

"ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין" וגו'.

אמר רבי אלעזר:

מכאן לרואה בחברו אדבר שאינו הגון, צריך להוכיחו.

לא, ב

"ותען חנה ותאמר לא אדני".

אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא:

אמרה ליה: לא אדון אתה? לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך, שאמרה חושדני בדבר זה.

איכא דאמרי:

הכי אמרה ליה:

לא אדון אתה? לא איכא שכניה ורוח הקודש גבך, שדנתני לכף חוכה ולא דנתני לכף זכות? מי לא ידעת ד**"אשה קשת רוח אנכי"**?

"ויין ושכר לא שתיתי".

אמר רבי אלעזר:

מכאן לנחשד בדבר שאין בו, שצריך להודיעו.

"אל תתן את אמתך לפני בת בליעל".

אמר רבי אלעזר:

מכאן לשכור שמתפלל, כאלו עובד עבודה זרה.

כתיב הכא: **"לפני בת בליעל"**,

וכתיב התם: **"יצאו אנשים בני בליעל מקרבך"** (דברים יג, ד),

מה להלן עבודה זרה, אף כאן עבודה זרה.

"ויען עלי ויאמר לכי לשלום".

אמר רבי אלעזר:

מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו,

שצריך לפייסו,

ולא עוד אלא שצריך לברכו,

שנאמר: **"ואלהי ישראל יתן את שלתך"**.

"ותדר נדר ותאמר ה' צבאות".

אמר רבי אלעזר:

מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו,

לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא 'צבאות' עד שבאתה חנה וקראתו **"צבאות"**,

אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא:

רבוננו של עולם, מפל צבאי צבאות שבראת בעולמך,

קשה בעיניך שתתן לי בן אחד?!

94 (ט) ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הפסא על מזוזת היכל ה':

(ז) והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה:

(יא) ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעיני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חיי ומונח לא יעלה על ראשו:

(יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' ועלי שמר את פיה:

(ג) וחנה היא מדברת על לבה רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשכרה:

(יד) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין חסירי את יינד מעלד:

(טו) ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את נפשי לפני ה':

(טז) אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה:

(יז) ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו:

(יח) ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרךך ותאכל ופניה לא היו לה עוד:

(יט) וישכמו בבקר וישתחווי לפני יקוק וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה ה':

(כ) ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מהי שאלתי:

רש"י

ואסתתר. אתיחד עם אחרים ויחשדני בעלי:
פלסתר. שקר:
שלש אמתות. דריש להו לשון מיתה:
בדקי מיתה. שהאשה נבדקת בהן בשעת הסכנה שאם ימצא בה אחד מהם תמות:
נדה וחלה והדלקת נר. של שבת על ג' עברות הללו נשים מתות וטעמא יליף במסכת שבת (ד' לא:):
שמובלע בין אנשים. רב דימי מפרש לה לא ארוך ולא גוף וכו':

משל למה הדבר דומה:
 למלך בשור ודם שעשה סעודה לעבדיו,
 בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת, ולא השגיחו עליו,
 דחק ונכנס אצל המלך,
 אמר לו: אדוני המלך מפל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת?!

"אם ראה תראה".

אמר רבי אלעזר:
 אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא:
 רבונו של עולם, **"אם ראה"** - מוטב, ואם לאו - **"תראה"** אלה ואסתתר בפני אלקנה בעלי,
 וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה,
 ואי אתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר: **"ונקתה ונזרעה זרע"** (במדבר ה, כח).

הניחא למאן דאמר: 'אם היתה עקרה נפקדת' - שפיר.
 אלא למאן דאמר: 'אם היתה יולדת בצער יולדת בריוח,
 נקבות יולדת זכרים,
 שחורים יולדת לבנים,
 קצרים יולדת ארוכים' - מאי איכא למימר?

דתניא:

"ונקתה ונזרעה זרע" - מלמד שאם היתה עקרה נפקדת,

דברי רבי ישמעאל.

אמר לו רבי עקיבא: אם נו ולכו כל העקרות בולן ויסתתרו וזו שלא קלקלה נפקדת!
 אלא מלמד שאם היתה יולדת:
 בצער - יולדת בריוח,
 קצרים - יולדת ארוכים,
 שחורים - יולדת לבנים,
 אחד - יולדת שנים".

מאי **"אם ראה תראה"**?

הברה תורה כלשון בני אדם.

"בעני אמתה, לא תשפח את אמתה, ונתתה לאמתה".

אמר רבי יוסי ברבי חנינא שלש אמתות הללו למה?
 אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, שלשה בדקי מיתה בראת באשה,
 ואמרי לה: שלשה דבקי מיתה,
 ואלו הן: נדה וחלה והדלקת הנר - כלום עברתי על אחת מהן?!

"ונתתה לאמתה זרע אנשים".

מאי **"זרע אנשים"**?

אמר רב:

גברא בגוברין.

ושמואל אמר:

זרע שמושח שני אנשים,
 וכאן אינון? שאול ודוד.

ורבי יוחנן אמר:

זרע ששקול כשני אנשים,
 וכאן אינון? מלשה ואהרן.

שנאמר: **"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו"** (תהילים צט, ו).

ורבנן אמרי:

"זרע אנשים" - זרע שמובלע בין אנשים.

רש"י

אלם. פ"י עב.:
צחור. רויש {אדמוני} בלע"ז:
גיחור. שהוא לבן יותר מדאי:
ולא חכם. יותר מדאי שלא יהיה תימה בעיני הבריות ומתוך שנדברין בו שולטת בו עין הרע:
הנצבת עמכה. משמע אף הוא עמה בעמידה:
אל הנער הזה. על זה ולא לאחר מכאן שחטא לעלי ורצה לענשו ולהתפלל שינתן לה בן אחר:
והקריבו הכהנים. אמרו בפרק קמא דחגיגה (ד' יא.) והקריבו זה קבלת הדם:
של שבעים שנה. כלומר אפילו נגזר עליו מנעוריו לפי שתענית קשה בשבת לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה:
תעניתא לתעניתא. יתענה למחר:
ותתפלל על ה'. כך כתוב הוא במקרא ולא גרסינן הכא אל תקרי:

כי אתא רב דימי אמר:
לא ארוך ולא גויז,
ולא קטן ולא אלם,
ולא צחור ולא גיחור,
ולא חכם ולא טפש.

"אני האשה הנצבת עמכה בזה"

אמר רבי יהושע בן לוי - מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה.

"אל הנער הזה התפללתי"

אמר רבי אלעזר:

שמואל מורה הלכה לפני רבו היה,

שנאמר: **"וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי"**,

משום ד'**"וישחטו את הפר"** הביאו הנער אל עלי?!

אלא, אמר להן עלי: קראו כהן לייתי ולשחוט.

חזוהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למישחט,

אמר להו: למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט? שחיטה בזה פשרה!

איתוהו לקמיה דעלי,

אמר ליה: מנא לך הא?

אמר ליה: מי כתיב ושחט הכהן?! **"והקריבו הכהנים"** כתיב,

מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה שקשרה בזה.

אמר ליה: מימר שפיר קא אמרת, מיהו מורה הלכה בפני רבך את,

וכל המורה הלכה בפני רבו - חייב מיתה!

אתיא חנה וקא צווחה קמיה: **"אני האשה הנצבת עמכה בזה"** וגו'

אמר לה: שבקי לי דאעגשיה,

ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה,

אמרה ליה: **"אל הנער הזה התפללתי"**.

"וחנה היא מדברת על לבה"

אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא:

על עסקי לבה.

אמרה לפניו: רבנו של עולם, כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה,

עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר,

ידיים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן,

דידים להניק בהן, דידים הללו שנתת על לבי למה? לא להניק בהן?! הן לי בן ואניק בהן!

ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא:

כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה,

ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת.

מאי תקנתיה?

אמר רב נחמן בר יצחק:

ליתבי תעניתא לתעניתא.

ואמר רבי אלעזר:

חנה הטיחה דברים כלפי מעלה,

שנאמר: **"ותתפלל על ה'"** - מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה.

185. לא, ב - לב, א

ר"י

שחזר והודה לאליהו. לדבריו הודה לאחר זמן בנבואת נביאים אחרים:
דכתיב ואשר הרעותי. רישא דקרא אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע:
אלמלא שלש מקראות הללו. שמעידין שיש ביד הקדוש ברוך הוא לתקן יצרנו ולהסיר יצר הרע ממנו:
נתמוטטו. רגלינו במשפט אבל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא יצר הרע:
הטיח. לשון זריקה כמו כמטחוי קשת (בראשית כא):
אין ארי נוהם. שמח ומשתגע ומזיק:
מלי כריסיה זני בישי. מילוי הכרס הוא ממני חטאים הרעים. זני מתרגמנין למינהו לזנוהי (בראשית א):

ואמר רבי אלעזר:

אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: **"ואתה הסבת את לבם אחרנית"** (מלכים א יח, לז).

אמר רבי שמואל בר רבי יצחק:

מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו לאליהו? דכתיב: **"ואשר הרעותי"** (מיכה ד, ו).

לב, א

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

אלמלא שלש מקראות הללו, נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל. חד דכתיב: **"ואשר הרעותי"** (מיכה ד, ו).

וחד דכתיב: **"הנה כחמד ביד היוצר מן אתם ביד ישראל"** (ירמיה יח, ו).

וחד דכתיב: **"והסירתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר"** (יחזקאל לז, ב).

רב פפא אמר:

מהקא: **"ואת דוחי אתם בקרבכם ועשיתי את אשר בקחי תלכו"** (יחזקאל לז, ב).

ואמר רבי אלעזר:

משה הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: **"ויתפלל משה אל ה'"** (במדבר יא, ב) - אל תקרי **"אל ה'"** אלא - על ה'.

שכן דבי רבי אלעזר בן יעקב קורין לאלפין עיניו, ולעיניו אלפין.

דבי רבי ינאי אמרי:

מהקא: **"ודי זהב"** (דברים א, א).

מאי "ודי זהב"?

אמרי דבי רבי ינאי:

קד אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל, עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל.

אמרי דבי רבי ינאי:

אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר.

אמר רבי אשיאי:

משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו, אמר לה: מי גרם לך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתך!

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא!?

אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת:

היינו דאמרי אינשי: **"מלי כריסיה - זני בישי"**, שנאמר: **"כמדועתם וישבעו וירם לבם על מן שמחוני"** (הושע יג, ו).

רב נחמן אמר:

מהקא: **"ורם לבנה ושכחת את ה'"** (דברים ח, ד).

ורבנן אמרי:

מהקא: **"ואכל ושבוע ודשן ופנה"** (דברים לא, ב).

ואי בעית אימא:

מהקא: **"וישמון ישרון ויבעט"** (דברים לב, טו).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה?
שנאמר: "וּמִסַּף הַרְבִּיתִי לָהּ וְהֵב עֲשׂוֹ לַבַּעַל" (הושע ב, י).

186. לב, א

רס"י

הרף ממני. הראהו שיש כח בידו
למחול ע"י תפלה:
הניחה לי. משמע שהיה אוהב בו:
שלש רגלים. אברהם יצחק
ויעקב:
שהחלהו. הפציר בו אנוי"ר
{להטריד, "לנדנד" בלע"ז}

"וידבר ה' אל משה לך רד"⁹⁵ (שמות לב, ז).

מאי "לך רד"?

אמר רבי אלעזר:
אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה,
משה רד מגדולתך,
כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל,
ועכשיו ישראל חטאו, אתה למה לך?
מיד תשיש כחו של משה, ולא היה לו כח לדבר,
וכיון שאמר: "הרף ממני ואשמידם" (דברים ט, ד),
אמר משה דבר זה תלוי בי,
מיד עמד ונתחזק בתפלה, ובקש רחמים.
משל למקד שפעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה,
והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר,
אמר המקד אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתו,
אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו.

"ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול" וגו' (שמות לב, ז).

אמר רבי אבהו:

אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאומרן,
מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חברו בבגדו,
ואמר לפניו: רבוננו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם.

"ואעשה אותך לגוי גדול" וגו' (שמות לב, ז).

אמר רבי אלעזר:

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא:
רבוננו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך,
כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה!
ולא עוד אלא שיש בי בושות פנים מאבותי,
עכשו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו, ולא בקש עליהם רחמים.

"ויחל משה את פני ה'" (שמות לב, יא).

אמר רבי אלעזר:

מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו.

⁹⁵ (ז) וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמד אשר העלית מארץ מצרים:

(ח) סרו מהר מן הדף אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוק מארץ מצרים:

(ט) ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא:

(י) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול:

(יא) ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכת גדול ובגד חזק:

(יב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

(יג) וזכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ היא את

אשר אמרתי אתו לזרעכם ונחלו לעולם:

(יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: פ

(טו) ויפן ויבד משה מן הקר ושני לוח העדת בידו לוח פתבים משני עבריהם מזה ומזה הם פתבים:

(טז) והלוח מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוח:

(יז) וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה בפתח:

(יח) ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע:

(יט) ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מיניו את הלוח וישבר אתם תחת הקר:

רַשִׁי

נדרו. דבורו שאמר ואכלם:
שמסר עצמו למיתה. ויחל לשון חלל:
שהחלה עליהם מדת רחמים. כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג) לשון הניח:
שאחזתו אחילו. גרס:
אשתא דגרמי. מוליייר {מלויי"ד}: מיחושים - כלומר קדחת {בלעז:
אשר נשבעת להם בך. שטאמר בעקידת יצחק בי נשבעתי (בראשית כב):
עד כאן. עד ככוכבי השמים:
מכאן ואילך דברי הרב. אמר לו אעשה כדבריך:
דברים שאמרת לי. בסנה אמרת לי אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג):

ורבא אמר:
 עד שֶהֵפֵר לוֹ נִדְרוֹ,
 כְּתִיב הַכֹּא: **"וַיַּחֵל"** (שמות לב,יא),
 וְכִתִּיב הַתָּם: **"לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ"** (במדבר לג),
 וְאָמַר מֶרֶ: הוּא אֵינּוּ מֵיַחֵל אֲבָל אַחֲרָיִם מְחַלְיָן לוֹ.

ושמואל אמר:
 מְלַמֵּד שְׁמִסֵּר עֲצֻמוֹ לְמִיתָה עֲלֵיהֶם,
 שְׁנֹאָמַר: **"וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ"** (שמות לב,לב).

אמר רבא אמר רב יצחק:
 מְלַמֵּד שֶהֵחֵלָה עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמִים.

ורבנן אמרי:
 מְלַמֵּד שְׁאָמַר מִשָּׁה לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא:
 רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חוֹלְיָן הוּא לָךְ מַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הַזֶּה!

"וַיַּחֵל מִשָּׁה אֶת פָּנָי הִ"י"

תנא:
"דבי אלעזר הגדול אומר:
מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו".

מאי "אחילו"?

אמר רבי אלעזר:
 אֲשֶׁ שֶׁל עֲצֻמוֹת.

מאי "אש של עצמות"?

אמר אביי:
 אֲשֶׁתָּא דְגָרְמִי.

"וכר לאברהם ליצחק ולישׂרׂאל עבדיך אשר נשבעת להם בך" (שמות לב,יא).

מאי "בך"?

אמר רבי אלעזר:
 אָמַר מִשָּׁה לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא:
 רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲלֵמָּלָא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּשָׂמַיִם וּבָאָרֶץ,
 הֵייתִי אוֹמֵר כְּשֶׁם שְׁשָׂמַיִם וְאָרֶץ בְּטָלִים, כִּךְ שְׁבֻעַתְךָ בְּטָלָה,
 וְעַכְשָׁיו שְׁנִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל,
 מֵה שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל חַי וְקַיִּים לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, כִּךְ שְׁבֻעַתְךָ קַיָּמַת לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

"ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרת לי" (שמות לב,יא).

האי "אשר אמרת לי" אשר אמרת' מיבעי ליה!

אמר רבי אלעזר:
 עַד כָּאן דְּבָרֵי תַלְמִיד, מִכָּאן וְאֵילָךְ דְּבָרֵי הַרְבֵּי.

ורבי שמואל בר נחמני אמר:
 אֵלּוּ וְאֵלּוּ דְּבָרֵי תַלְמִיד,
 אֵלָּא כִּךְ אָמַר מִשָּׁה לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא:
 רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דְּבָרִים שְׁאָמַרְתָּ לִּי לָךְ אָמוֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּשָׂמַי, הִלְכְתִּי וְאָמַרְתִּי לָהֶם בְּשִׁמְךָ,
 עַכְשָׁיו מֵה אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם?

187.לב, א

רפ"י

החיייתני. בפני האומות:

"מבִּלְתֵּי יְבִלְתָּהּ" (במדבר יד, טז).

יכול ה" מיבְּעֵי לִיָּה!

אמר רבי אלְעָזָר:

אמר מִשֶּׁהָ לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

רבונו של עולם, עֲכָשְׂיוּ יֵאמְרוּ אומות העולם תִּשָּׁשׁ כְּחוֹ כְּנִקְבָהּ, וְאֵינּוּ יֹכֵל לְהַצִּיל,

אמר הקדוש ברוך הוא לְמִשָּׁה: וְהִלָּא כָּבֵד רָאוּ נְסִים וְגִבּוּרֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם עַל הַיָּם,

אמר לְפָנֵינוּ: רבונו של עולם, עֲדִינּוּ יֵשׁ לָהֶם לֹמֵר לְמֶלֶךְ אֶחָד יֹכֵל לְעֲמוּד, לְשִׁלְשִׁים וְאַחַד מְלָכִים אֵינּוּ יֹכֵל לְעֲמוּד.

אמר רבי יוֹחָנָן:

מַנִּין שְׁחֹזֵר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוֹדָה לוֹ לְמִשָּׁה?

שָׁנְאָמֵר: **"וַיֹּאמֶר ה' סִלְחָתִי כְּדַבְּרָךְ"** (במדבר יד, ב).

תני רבי יִשְׁמַעֵאל:

"כְּדַבְּרֶיךָ" (במדבר יד, ב) - עֲתִידִים אָמוֹת הָעוֹלָם לֹמֵר בֵּן.

אֲשֶׁרֵי תִלְמִיד שָׂרְבוּ מוֹדָה לוֹ!

"וְאוֹלָם חַי אֲנִי" (במדבר יד, כא).

אמר רבא אָמַר רַב יִצְחָק:

מִלְמַד שָׁאֵמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה:

מִשָּׁה הַחֲיִיתֵנִי בְּדַבְּרֶיךָ.

דרש רבי שְׁמֹלַאי:

לְעוֹלָם יִסְדֵּר אָדָם שְׂבָחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל.

מִנְקָלוֹ?

מִמִּשְׁהָ.

דְּכַתִּיב: **"וְאַתְחַנֵּן אֶל ה' בַּעַת הַהוּא"** (דברים ג, כג).וְכַתִּיב: **"ה' אֱלֹהֶיךָ, אֵתְהָ חֲחֻלֹּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֵת יְדֵי הַחֲזָקָה,****אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כִּמְעֹשֶׂיךָ וּכְגִבּוּרֶתְךָ"** (דברים ג, כד).וְכַתִּיב בְּתַרְיָה: **"אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה"** וְגו' (דברים ג, כה).

188. לב, א-ב

רש"י

עלה ראש הפסגה. בדבר תפלה זו נטרציתי להראותך אותה: **ובפרשכם כפיכם**. אי לאו דגדולה תפלה כיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה לי תו ובפרשכם הא אפילו זבחיכם לא ניחא ליה: **אל תחרש**. מדלא כתיב את דמעתי תראה ש"מ נראית היא לפניו ואין צריך להתפלל אלא שתתקבל לפניו: **ונתתה אותה קיר ברזל**. סימן למחיצת ברזל המפסקת בינו לבינים: **ומעיין בה**. מצפה שתעשה בקשתו על ידי הארכתו סוף שאינה נעשית ונמצאת תוחלת ממושכת חנם והיא כאב לב כשאדם מצפה ואין תאותו באה: **תוחלת**. לשון חלוי ותחנה: **ועץ חיים תאווה באה**. סופו של מקרא הוא:

לב,ב

(סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן פה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

אמר רבי אלעזר:

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאין לה גדול במעשים טובים יותר ממנשה רבינו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה, שנאמר: **"אל תוסף דבר אלי"** (דברים ג,כו), וסמך ליה: **"עלה ראש הפסגה"** (דברים ג,כו).

ואמר רבי אלעזר:

גדולה תענית יותר מן הצדקה. מאי טעמא? זה בגופו וזה בממונו.

ואמר רבי אלעזר:

גדולה תפלה יותר מן הקרבנות, שנאמר: **"למה לי רב זבחיכם"**⁹⁶ (ישעיה א,יא), וכתב: **"ובפרשכם כפיכם"** (ישעיה א,טו).

אמר רבי יוחנן:

כל מהו שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר: **"דיכם דמים מלאו"** (ישעיה א,טו).

ואמר רבי אלעזר:

מיום שהרב בית המקדש, ננעלו שערי תפלה, שנאמר: **"גם מי אעק ואשוע שתם תפלתו"** (איכה ג,ח).

ואף על פי ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר: **"שמעה תפלתו ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש"** (תהילים לט,ג).

רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא,

משום שנאמר: **"סכותה בענו לה מעבור תפלה"** (איכה ג,מד).

ואמר רבי אלעזר:

מיום שהרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר: **"ואתה קח לה מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינה ובין העיר"** (יחזקאל ד,ג).

אמר רבי חנין אמר רבי חנינא:

כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם, מנא לן? ממנשה רבינו,

שנאמר: **"ואתפלל אל ה'"** (דברים ט,כו),

וכתיב בתריה: **"וישמע ה' אלי גם בפעם ההוא"** (דברים ט,כו).

איני והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה, סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: **"תוחלת ממשכה מחלה לב"** (משלי יג,ב).

מאי תקנתיה?

יעסוק בתורה,

שנאמר: **"ועץ חיים תאווה באה"** (משלי יג,ב),

ואין עץ חיים אלא תורה,

שנאמר: **"עץ חיים היא לפחזיקים בה"** (משלי ג,יח)!

לא קשיא:

הא דמאריך ומעיין בה,

⁹⁶ (יא) למה לי רב זבחיכם לאמר יהנה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועודדים לא תפצתי:

(יב) כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידך רמס חצרי:

... (טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע דייכם דמים מלאו:

רפ"י

קוה. והתחזק ולא תמשוך ירך
אלא חזור וקוה:
צריכין חזוק. שיתחזק אדם בהם
תמיד בכל כחו:
דרך ארץ. אם אומן הוא לאומנתו
אם סוחר הוא לסחורתו אם איש
מלחמה הוא למלחמתו:

הא דמאריה ולא מעיין בה.

אמר רבי חמא ברבי חנינא:
אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל,
שנאמר: **"קנה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקנה אל ה'"** (תהילים כו, יד).

תנו רבנן:

"ארבעה צריכין חזוק, ואלו הן:

תורה

ומעשים טובים

תפלה

ודרך ארץ.

תורה ומעשים טובים מניין?

שנאמר: **"דק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה"** (יהושע א, ז),
"חזק" - בתורה,
"ואמץ" - במעשים טובים.

תפלה מניין?

שנאמר: **"קנה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקנה אל ה'."**

דרך ארץ מניין?

שנאמר: **"חזק ונתחזק בעד עמנו"** וגו' (שמואל ב, יב).

189. לב, ב**רפ"י**

שלשים חיל. ראשי גייסות וחבורות חלוקות:
לגיון וקרטון וגסטרא. שמות של שררה כגון שלטון והגמון ודוכס ופחה:
עולה. כמו עולות וקרבנות:
גם אלה. מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל (שמות לב):
ואנכי זה מעשה סיני. שנאמר בו אנכי ה' אלהיך (שמות כ):

"ותאמר ציון עזבני ה' זה' שכחני" (ישעיה מט, ד).

היינו עזובה היינו שכוחה!

אמר ריש לקיש:

אמרה ננסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה, זוכר מעשה הראשונה, אמה עזבתני ושכחתיני.

אמר לה הקדוש ברוך הוא:

בתי שנים עשר מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון, ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון, ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא, ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה, וכולן לא בראתי אלא בשבילך! ואת אמרת עזבתני ושכחתיני?!

"התשפח אשה עולה" (ישעיה מט, טו).

אמר הקדוש ברוך הוא: כלום אשפח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר?! אמרה לפניו: רבנו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל? אמר לה: **"גם אלה תשפחנה"** (ישעיה מט, טו).

אמרה לפניו: רבנו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני? אמר לה: **"ואנכי לא אשפחך"** (ישעיה מט, טו).

והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא:

מאי דכתיב **"גם אלה תשפחנה"** - זה מעשה העגל, **"ואנכי לא אשפחך"** - זה מעשה סיני.

190. לב, ב

רפ"י

יושבי ביתך. והדר יהלוך :
יודו לשמך. והדר ישבו ישרים את
 פניך :
תשע שעות. לשלש תפלות :
תורתם משתמרת. בתוך לבם
 שאין תלמודם משתכח :

"חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת."

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי:

אמר קרא: "**אשרי יושבי ביתך**" (תהילים פד, ה).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו,
 שנאמר: "**אה צדיקים יודו לשמך וישבו ישרים את פניהך**" (תהילים קמ"ד).

תניא נמי הכי:

"המתפלל צריך שישאה שעה אחת קודם תפלתו, ושעה אחת אחר תפלתו.

"קודם תפלתו" - מניין?

שנאמר: "**אשרי יושבי ביתך**".

"לאחר תפלתו" - מניין?

דכתיב: "**אה צדיקים יודו לשמך וישבו ישרים את פניהך**" (תהילים קמ"ד)".

תנו רבנן:

"חסידים הראשונים,

היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה אחת, וחוזרין ושוהין שעה אחת,
 וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן היא משתמרת? ומלאכתן היא נעשייה
 אלא מתוך שחסידים הם, תורתם משתמרת, ומלאכתן מתברכת."

191. לב, ב - לג, א

רש"י

אבל למלכי עכו"ם פוסק. שלא
 יהרגנו:
 הא דאפשר בקצור. כגון שסמוך
 לגמור תפלתו:

"אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו".

אמר רב יוסף:
 לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם פוסק.

מיתבי:

"המתפלל וראה אנס בא בנגדו, ראה קרון בא בנגדו - לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה!"

לא קשיא:

הא דאפשר לקצר - יקצר
 ואם לאו - פוסק.

תנו רבנן:

"מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך,
 בא שר אחד ונתן לו שלום - ולא החזיר לו שלום,
 המתין לו עד שסיים תפלתו,
 לאחר שסיים תפלתו אמר לו: ריקא!
 והלא כתוב בתורתכם: "רק השמר לך ושמר נפשך" (דברים ד, ט),
 ובתיב: "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (דברים ד, טו)!
 בשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום?
 אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי?
 אמר לו: המתן לי עד שאפייסך בדברים,
 אמר לו: אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם,
 ובא חברך ונתן לך שלום, היית מחזיר לו?
 אמר לו: לאו,
 ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך?
 אמר לו: היו חותכים את ראשי בסייף.
 אמר לו: והלא דברים קל וחמר,
 ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, נה,
 אני שהיית עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים,
 לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה!
 מיד נתפייס אותו השר,
 ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום".

לגא

192. לג, א

רפ"י

אבל עקרב פוסק. ונוטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משנחש מוכן לישוד:
אין מעידין עליו. לומר לאשתו מת בעליך להתירה לינשא פעמים שאין האריות רעבים ואין אוכלין אותו:
נחשים ועקרבים. או זה או זה מעידין עליו שמת אלמא מועד הנחש לישוד:
אגב איצא. כשנפל עליהם ודחקם הזיקוהו:
שור תם. שלא נגח אדם:
מועד. שנגח ג' פעמים:
בדקולא. סל שתולין בו תבן בראשו ואוכל:
ושדי דרגא. לאו דוקא אלא כלומר הזהר ממנו הרבה:
ביומי ניסן. מתוך שעברו ימי הסתיו שהארץ יבשה ועכשיו רואה אותה מלאה דשאים זחה דעתו עליו ונכנס בו יצר הרע:
ערוד. מן הנחש והצב בא שנוקקין זה עם זה ויוצא משניהם ערוד:
את חורו. שהוא יוצא משם:
ומת הערוד. מצאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת הערוד ונעשה נס לרי חנינא ונקבע מעין מתחת עקבו:

"אפלו נחש נרוך על עקבו - לא יפסיק".

אמר רב ששת:
 לא שנו, אלא: נחש,
 אבל עקרב - פוסק.

מיתבי:

"נפל לגוב אריות - אין מעידין עליו שמת,
 נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים - מעידין עליו שמת!"

שאני התם:
 דאגב איצא מזקי.

אמר רבי יצחק:
 ראה שוורים פוסק,
 דתני רב אושעיא:
 "מרחיקין משוד תם - חמשים אמה,
 ומשוד מועד - במלא עיניו".

תנא משמיה דרבי מאיר:
 "דיש תורא בדקולא סליק לאגרא, ושדי דרגא מתותר".

אמר שמואל:
 הני מילי בשור שחור, וביומי ניסן,
 מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו.

תנו רבנן:

"מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הברות,
 באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא,
 אמר להם: הראו לי את חורו, הראוהו את חורו,
 נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד,
 נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש,
 אמר להם: ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית,
 באותה שעה אמרו: אוי לו לאדם שפגע בו ערוד,
 ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא".

193. לג, א

רפ"י

מתני'
מזכירין גבורות גשמים. משיב
 הרוח שאינו לשון בקשה אלא
 לשון הזכרה ושבח:
ושואלין. ותן טל ומטר לשון
 בקשה:
והבדלה בחונן הדעת. במוצאי
 שבת אתה חוננתנו:

גמ'
מתוך שהיא חכמה. החכם יודע
 להבדיל בין קדש לחול ובין טמא
 לטהור:

משנה

**מזכירין גבורות גשמים - בתחיית המתים,
 ושאלה - בברכת השנים,
 והבדלה - בחונן הדעת.
 רבי עקיבא אומר:
 אומרה ברנה רביעית בפני עצמה.
 רבי אליעזר:
 אומר בהודאה.**

גמרא

"מזכירין גבורות גשמים" - מאי טעמא?

אמר רב יוסף:
 מתוך ששקולה בתחיית המתים,
 לפיכך קבעוה בתחיית המתים.

"ושאלה בברכת השנים" - מאי טעמא?

אמר רב יוסף:
 מתוך שהיא פרנסה,
 לפיכך קבעוה בברכת פרנסה.

"הבדלה בחונן הדעת" - מאי טעמא?

אמר רב יוסף:
 מתוך שהיא חכמה, קבעוה בברכת חכמה.

ורבנן אמרי:
 מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול.

194. לג, א

רפ"י

בין שתי אותיות. בין שתי הזכרות:
במילתה מיהא גדולה היא. במקום שצריכה נקמה דבר גדול הוא:
שתי נקמות הללו למה. אחת לרעה להנכס מן העכו"ם שלא קבלו את התורה:
ואחת לטובה. כדאמרינן בבב"ק (דף לח.) מפארן הופיע והפקיר ממונן לישראל שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור:
הופיע. גלה והפקיר כשלא קבלו את התורה:

אמר רב אמי:

גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול.

ואמר רב אמי:

גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות,

שנאמר: **"כי אל דעות ה'"** (שמואל א ב, ג).

וכל מי שאין בו דעה - אסור לרחם עליו,

שנאמר: **"כי לא עם בינות הוא על כן לא נדמנו עשהו"** (ישעיה כו, יא).

אמר רבי אלעזר:

גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות,

שנאמר: **"פעלת ה' מקדש ה'"** (שמות טו, יז).

ואמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו,

דעה נתנה בין שתי אותיות,

מקדש נתן בין שתי אותיות.

מתקיף לה רב אחא קרחינאה:

אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות,

שנאמר: **"אל נקמות ה'"** (תהילים צד, א)!

אמר ליה:

אין, במילתה מיהא גדולה היא.

והיינו דאמר עולא:

שתי נקמות הללו למה?

אחת לטובה ואחת לרעה,

לטובה, דכתיב: **"הופיע מהר פארן"** (דברים לג, ב).לרעה, דכתיב: **"אל נקמות ה' אל נקמות הופיע"** (תהילים צד, א).

195. לג, א-ב**רז"י**

העשירו. לקנות יין:
קבעוה על הכוס. ואז נשתכח תקנת עזרא וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה ונחלקו היאך יאמרוה:
בתחלה. כשעלו מן הגולה והיו דחוקים:
קדושות. קדוש היום:
מפני שיכול. משמע אם ירצה שלא לחזור ולהתפלל הא אם אמרה בתפלה איצ' לאומרה על הכוס:
ואנא שמעית. אני שמעתי:

"רבי עקיבא אומר:

אומרה ברכה רביעית [בפני עצמה]."

אמר ליה רב שמון בר אבא לרבי יוחנן:
 מקדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישאל:
 ברכות,
 ותפלות,
 קדושות,
 והבדלות.
 נחזי היכן תקוון?

אמר ליה:
 בתחלה - קבעוה בתפלה,
 העשירו - קבעוה על הכוס,
 הענו - חזרו וקבעוה בתפלה,
 והם אמרו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.

איתמר נמי:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:
 אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישאל: ברכות ותפלות קדושות והבדלות,
 בתחלה - קבעוה בתפלה,
 העשירו - קבעוה על הכוס,
 חזרו והענו - קבעוה בתפלה,
 והם אמרו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.

איתמר נמי:

רבה ורב יוסף דאמרי תרנייהו:
 המבדיל בתפלה - צריך שיבדיל על הכוס.

אמר רבה⁹⁷:

ומותבינן אשמעתין:
**"טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים,
 ושאלה בברכת השנים,
 מחזירין אותו.**

והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!"

לא תיקא "מפני שיכול לאומרה על הכוס"
 אלא אימא: 'מפני שאומרה על הכוס'.

איתמר נמי,

אמר רבי בנימין בר יפת:
 שאל רבי יוסי את רבי יוחנן בצידון,
 ואמרי לה רבי שמעון בן יעקב דמון צור את רבי יוחנן:
 ואנא שמעית,
 המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא?
 ואמר ליה: צריך שיבדיל על הכוס.

איבעיא להו:

המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפילה?

אמר רב נחמן בר יאחק:

קל וחומר מתפלה,
 ומה תפלה דעיקר תקנתא היא, אמרי: 'המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס'
 המבדיל על הכוס, דלאו עיקר תקנתא היא, לא כל שכן!'

⁹⁷ ע"פ מסורת הש"ס.

רש"י

חוזר לראש. לתפלה ולכוס:
הלכתא מאי. המבדיל בתפילה
צריך שיבדיל על הכוס או לא:

תני רב אחא אריכא קמיה דרב חיננא:

"המבדיל בתפלה - משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס,
ואם הבדיל בזו ובזו - ינוחו לו ברכות על ראשו".

הא גופא קשאי:

אמרת: "המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס"

אלמא: תפלה לחודה סגי.

והדר תני: "אם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו"

וכיון דנפיק ליה בחדא - אפטר, והוה ברכה שאינה צריכה!

ואמר רב ואיתימא ריש לקיש, ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרין יהו:

כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום: "לא תשא" (שמות כז).

אלא אימא הכי:

אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו - ינוחו לו ברכות על ראשו.

בעא מיניה רב חסדא מרב ששת:

טעה בזו ובזו מהו?

אמר ליה: טעה בזו ובזו - חוזר לראש.

אמר ליה רבינא לרבא:

הלכתא מאי?

לגב

אמר ליה: פי קידוש,

מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא,

אף הבדלה נמי, אף על גב דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא.

196. לג, ב

רפ"י

ביום טוב שחל להיות אחר השבת. שאין מתפללין אתה חונן: ה"ג הלכה מכלל דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה בייט שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליגי ר"ע אטו כל השנה מי עבדין כר"ע דהשתא נעביד וכו'. והכי פריך א"ל רבי זירא הלכה מכלל דפליגי בתמיה ופריך הגמרא ולא פליגי והא פליגי רבנן וכו': **והא פליגי ר' עקיבא.** לומר ברכה רביעית לעצמה ואיצטרי' למימר הלכה כר"א לאפוקי מדר"ע: **אטו כל השנה כולה מי עבדין כר"ע דהשתא נעביד כותיה.** דאצטריך למימר הלכה כר"א: **הלכה.** מ"ד הלכה דרשינן לה בפרקין ומ"ד מטיין מדרש לא דרשינן ברבים אבל אורויי מורינן ליחיד לעשות כר"א בייט שחל להיות בא' בשבת ומ"ד נראין אורויי נמי לא מורינן ואי עביד לא מהדינן עובדא: **מודים.** חכמים לר"א בייט שחל להיות אחר השבת: **נקוט דר' חייא בר אבא בידך.** שהוא מדקדק בלשון רבו וקובע בו סימנים שלא יתחלף לו נראין במטין או במודים: **כרחבא.** שהיה מדקדק בלשון רבו ואומר סטיו כפול היה ואע"פ שבלשון משנה קורהו אצטבא בפסחים ובסוכה על גב האצטבא הוא דקדק בלשון רבו ולא אמר אצטבא כפולה היתה. יש פותרין הא דרחבא מדאמר ר' יהודה דדייק ספיקי דרבוותיה אי מדרבי יהודה אי מדרב יהודה וקשיא לי בגוה טובא חדא דרחבא לא ראה רבי יהודה מימיו לא רבי. יהודה ברבי אלעאי ולא ר' יהודה נשיאה ועוד כולהו אמוראי נמי דייקו לומר דבר בשם אומרו ועוד ליכא למימר מהא דדייק לישנא דשמעתא אלא ספיקי דרבוותא: **סטיו כפול.** אצטבאות זו לפנים מזו בהיקף עגול לישיב שם: **לא האי ידענא כו'.** לא נראין ולא מודים ולא מטיים: **ותודיענו.** לומר במקום ותתן לנו ולכשיגיע בין קדושת שבת לקדושת י"ט וכו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך יאמר ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה וכו' ומסיים מקדש ישראל והזמנים:

"רבי אליעזר אומר: בהודאה".

רבי זירא הוה רכיב חמרא,
הוה קא שקיל ואזיל רבי חייא בר אבין בתריה.
אמר ליה: ודאי דאמריתו משמיה דרבי יוחנן: הלכה כרבי אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת?

אמר ליה:
אין.

"הלכה" - מפלל דפליגי!?

ולא פליגי!! והא פליגי רבנן!

אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה,
ביום טוב שחל להיות אחר השבת - מי פליגי!?

והא פליגי רבי עקיבא!

אטו כל השנה כולה מי עבדין כרבי עקיבא, דהשתא ניקו ונעביד כוותיה?

כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדין כרבי עקיבא? דתמני סרי תקון תשכרי לא תקון, הכא נמי שב תקון תמני לא תקון.

אמר ליה:

לאו 'הלכה' אתמר אלא 'מטין' אתמר.

אתמר⁹⁸:

רבי יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו:
'הלכה' ואמר ליה 'מטין'.

רבי יוחנן אמר:

מודים.

ורבי חייא בר אבא אמר:

נראין.

אמר רבי זירא:

נקוט דרבי חייא בר אבא בידך,
דדייק וקמ"ל ושמעתא מפומא דמרה שפיר,
כרחבא דפומבדיתא.

דאמר רחבא אמר רבי יהודה:

הר הבית סטיו כפול היה,

והיה סטיו לפנים מסטיו.

אמר רב יוסף:

אנא לא האי ידענא, ולא האי ידענא,
אלא מדרב ושמואל ידענא, דתקיננו לן מרגינתא בכבול:

"ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקה,

ותלמדנו לעשות חקי רצונך,

ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה,

ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל,

בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת,

ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך".

ותתן לנו וכו'.

⁹⁸ כך גירסת הגהות הגר"א, בדפוס כתוב: דאתמר.

197. לג, ב

רפ"י

משנה

האומר:

על קן צפור יגיעו רחמיה,

ועל טוב יזכר שמך,

מודים מודים - משתקין אותו.

גמרא

בשלאמא "מודים מודים - משתקין אותו" - משום דמיקחי כשתי רשויות,

"ועל טוב יזכר שמך" - נמי משמע על הטובה ולא על הרעה,

ותנן:

"חייב אדם לברך על הרעה נשם שמברך על הטובה"

אלא "על קן צפור יגיעו רחמיה" - מאי טעמא?

פליגי בה תרי אמוראי במערבא:

רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא,

חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית,

וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות.

ההוא דנחית קמיה דרבה,

ואמר: אתה חסדת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו.

אמר רבה:

כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצוני למריה!

אמר ליה אבוי:

והא "משתקין אותו" תנן!

ורבה נמי לחדודי לאבוי הוא דבעי.

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר:

"האל הגדול, הגבור והנורא, והאדיר, והעוז, והיראי, החזק, והאמיץ, והנדאי, והנכבד".

המתין לו עד דסיים,

כי סיים אמר ליה: סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך?

למה לי כולי האי?

אנן הני תלת דאמרינן,

אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה,

לא הוינן יכולין למימר להו,

ואת אמרת כולי האי ואזלת!

משל: למלה בשור ודם שהיו לו אלה אלפים דיגרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף,

והלא גנאי הוא לו.

ואמר רבי חנינא:

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים,

שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה" (דברים י, ב).

אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא?!

והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי:

אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים,

שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג, ו).

אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא,

דאמר רבי חנינא:

משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן,

קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול.

מתני'

האומר. בתפלתו:

צפור יגיעו רחמיה. אנשים שהיו

מראים עצמם כמתכונים להעמיק

בלשון תחנונים ואומרים רחום

וחנון אתה ועל קן צפור יגיעו

רחמיה שאמרת לשלח את האם

או שאומר על טוב שאתה עושה

לנו יזכר שמך או שאומר מודים

מודים משתקין אותו:

גמ'

שמטיל קנאה. לומר על אלה

חסולא על שאר בריותיו:

מדותיו. מצותיו והוא לא לרחמים

עשה אלא להטיל על ישראל חקי

גזרותיו להודיע שהם עבדיו

ושומרי מצותיו וגזרות חוקותיו

אף בדברים שיש לשטן ולעכו"ם

להשיב עליהם ולומר מה צורך

במצוה זו:

ורבה נמי לחדודי לאבוי הוא

דבעי. ששיב לו מה שהשיב:

אי לאו דאמרינהו משה. האל

הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא

פנים ולא יקח שוחד (דברים י):

ותקנינהו בתפלה. כשהתפלל

עזרא על מעל הגולה בספר עזרא

(נחמיה ט):

הכל בידי שמים. כל הבא על

האדם ביד הקב"ה כגון ארוך קצר

עני עשיר חכם שוטה לבן שחור

הכל בידי שמים הוא אבל צדיק

ורשע אינו בא על ידי שמים את זו

מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני

דרכים והוא יבחר לו יראת

שמים:

198. לג, ב - לד, א

רפ"י

על קן מילתא מילתא ותני לה. כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה זמחזי כשתי רשויות:

חברותא כלפי שמיא. מנהג שנוהג אדם בחברו ינהג אצל המקום ולא יזהר בתפלתו:

מחינן ליה. כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך: **מרזפתא.** קורנס ותשם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד):

"מודים מודים - משתקינן אותו".

אמר רבי זירא:

כל האומר: שמע שמע - כאומר "מודים מודים" דמי.

מיתיבי:

"הקורא את שמע וכופלה - הרי זה מגונה".

"מגונה" הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה!

לא קשיא:

הא דאמר מילתא מילתא ותני לה, והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה.

אמר ליה רב פפא לאבבי:

ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה?

אמר ליה:

חברותא כלפי שמאי מי איפא?!

לד, א

אי לא כוון דעתיה מעיקרא - מחינן ליה במרזפתא דנפקא עד דמכוין דעתיה.

199. לד, א

רפ"י

מתני'

ולא יהא סרבן באותה שעה. לפי ששאר יורדין לפני התיבה כשאומרים לו לך רד צריך לסרב פעם אחת כלומר איני כדאי לך כדאמריי לקמן בשמעתין אבל זה לא יסרב מפני שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך:

מתחלת הברכה שטעה זה. אם דלג אחת מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה ברכה שדלג זה ואומר משם ולהלן:

לא יענה אמן אחר הכהנים. השי"צ בסוף כל ברכה וברכה:

מפני הטירוף. שלא תטרף דעתו ויטעה לפי ששי"צ הוא צריך להתחיל בברכה שניה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמריין במסי' סוטה (דף לט): ובענותו אמן לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל בברכה שלאחריו:

אם אין שם כהן אלא הוא. החזן: **לא ישא את כפיו.** שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור:

ואם הבטחתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור:

גמ'

יסרב. כשאומרים לו לך יעשה עצמו כלא רוצה כלומר איני כדאי:

שהקדיחתו. לשון שריפה כמו כי אש קדחה באפי (דברים לב):

מהבהב. כלומר מזמין עצמו כמו ננער לעמוד:

משנה

(האומר יברכוך טובים - הרי זה דרבי מינות).

העובר לפני התיבה וטעה - יעבור אחר תחתיו, ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה.

העובר לפני התיבה - לא יענה אמן אחר הכהנים, מפני הטירוף, ואם אין שם כהן אלא הוא - לא ישא את כפיו, ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי.

גמרא

תנו רבנן:

"העובר לפני התיבה צריך לסרב, ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח, כיצד הוא עושה? פעם ראשונה - יסרב, שניה - מהבהב, שלישית - פושט את רגליו ויורד".

תנו רבנן:

"שלישה רובן קשה ומיעוטן יפה, ואלו הן: שאור ומלח וסרבנות".

200. לד, א**כ"י**

אין להן סדר. ואם דלג ברכה אחת ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה:

מתחלת הברכה שטעה זה. וממילא משתמע דגומר ממנה והלאה אלמא על סדרה צריך לחזור ולאומרה:

חדא ברכתא נינהו. ודקתני מתני' מתחלת הברכה שטעה זה היינו אתה חונן:

ונפטר. נוטל רשות:
א"צ להזכיר שמו. של חולה:

אמר רב הונא:

טעה בשלש ראשונות - חוזר לראש,
באמצעיות - חוזר לאתה חונן,
באחרונות - חוזר לעבודה.

ורב אסי אומר:

אמצעיות אין להן סדר.

מתיב רב ששת:

"מיהיכן הוא חוזר?

מתחלת הברכה שטעה זה!"

תיובתא דרב הונא!

אמר לך רב הונא:

אמצעיות בלהו חדא ברכתא נינהו.

אמר רב יהודה:

לעולם אל ישאל אדם צרכיו,
לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות,
דאמר רבי חנינא: ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו,
אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו,
אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו.

תנו רבנן:

"מעשה בתלמיד אחד שיירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי,

אמרו לו תלמידיו: רבינו כמה ארך הוא זה?

אמר להם: כלום מאריך יותר ממשה רבינו?!

דכתיב ביה: "את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה" וגו' (דברים ט, כה).

שוב מעשה בתלמיד אחד שיירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מקצר יותר מדאי,

אמרו לו תלמידיו כמה קצר הוא זה?

אמר להם כלום מקצר יותר ממשה רבינו?!

דכתיב: "אל נא רפא נא לה" (במדבר יב, ג).

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא:

כל המבקש רחמים על חברו אין צריך להזכיר שמו,
שנאמר: **"אל נא רפא נא לה"**,

ולא קמדפר שמה דמרים.

201. לד, א-ב

רפ"י

תחלה וסוף. במודים ולך טאה להודות:
כהן גדול בסוף כל ברכה. כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו:
אינו זוקף. עד שיגמור:
קם מלפני מזבח ה' מכרוע. רישיה דקרא ויהי ככלות שלמה להתפלל והדר קם מכרוע:
ארצה. לשון משתטח משמע:
דמצלו אצליי. כשנופלן על פניהם אין פושטין ידיהם ורגליהם אלא מטין על צדיהן:
בתחלה. כורע:
חזינא לרב נחמן דכרע. תחלה וסוף:
בהודאה דהלל. הודו לה' כי טוב:

תנו רבנן:

"אלו ברכות שאדם שוחה בהן:

באבות - תחלה וסוף,

בהודאה - תחלה וסוף,

ואם בא לשוח בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה ובכרה - מלמדן אותו שלא ישחה".

אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום **בר קפרא**:

הדייט - כמו שאמרנו,

כהן גדול - בסוף כל ברכה ובכרה.

והמלך - תחלת כל ברכה ובכרה, וסוף כל ברכה ובכרה.

לד, ב

אמר רבי יצחק בר נחמני:

לדידי מפךשא לי מיניה דרבי יהושע בן לוי:

הדייט - כמו שאמרנו,

כהן גדול - תחלת כל ברכה ובכרה,

המלך - כיון שפרע שוב אינו זוקף,

שאמר: "ויהי ככלות שלמה להתפלל" וגו', "קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו" (מלכים א ח,גד).

תנו רבנן:

קידה - על אפים,

שאמר: 'ותקד בת שבע אפים ארץ' (מלכים א א,לא).

בריעה - על ברכים,

שאמר: 'מכרע על ברכיו' (מלכים א ח,גד).

השתחוואה - זו פשוט ידים ורגלים,

שאמר: 'הבוא נבוא אני ואמך ואחייך להשתחוות לך ארצה' (בראשית לז,ז).

אמר רב חייא בריה דרב הונא:

חזינא להו לאבני ורבא דמצלו אצלו.

תני חדא: "הכורע בהודאה - הרי זה משונח",

ותניא אידך: "הרי זה מגונה!"

לא קשיא:

הא בתחלה,

הא לבסוף.

רבא כרע בהודאה תחלה וסוף,

אמרי ליה רבנן:

אמאי קא עביד מר הכי?

אמר להו:

חזינא לרב נחמן דכרע,

וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי.

והתניא:

"הכורע בהודאה הרי זה מגונה!"

ההיא בהודאה שבהלל.

והתניא:

"הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה!"

כי תניא ההיא בהודאה דברכת המזון.

202. לד, ב

רש"י

מתני'

אם שגורה. אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל ותחנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים:
שהוא מטורף. החולה לשון אחר [לשון] טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת:

גמ'

אהיא. בהיכא ובאיזו מן הברכות הוי טעות בסימן רע:
באבות. שהוא תחלת התפלה רמו הוא שאין חפץ בה:

משנה

המתפלל וטעה - סימן רע לו,
 ואם שליח צבור הוא - סימן רע לשולחיו,
 מפני ששלוחו של אדם כמותו.
 אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים,
 ואומר זה חי, וזה מת,
 אמרו לו: מנין אתה יודע?
 אמר להם: אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לא יודע אני שהוא מטורף.

גמרא

אהיא?

אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום **חד דבי רבי:**
 באבות.

איכא דמתני לה אברייתא:
 "המתפלל צריך שיכנין את לבו בכולן,
 ואם אינו יכול לכנין בכולן - יכנין את לבו באחת"
 אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום **חד דבי רבי:**
 באבות.

203. לד, ב

ר"י

בורא ניב שפתים. כשהניב בריא
 באדם אז מובטח על השלום:
לא נתנבאו. הטובות והנחמות:
עין לא ראתה. לא נראית ולא
 נגלית לשום נביא:
רחוק. שהיה רחוק כל ימיו מן
 העבירה דהיינו צדיק מעיקרו:

"אמרדו עליו על רבי חנינא [בן דוסא שהיה מתפלל על החולים,
 ואומר זה חי, וזה מת,
 אמרו לו: מנין אתה יודע?
 אמר להם: אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לא יודע אני שהוא מטורף]."

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי:

דאמר קרא: **"בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו"** (ישעיה נז, ט).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למושיא בתו לתלמיד חכם,
 ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם,
 ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו,
 אבל תלמידי חכמים עצמן: **"עין לא ראתה אלהים וזלתה יעשה למחפה לו"** (ישעיה סד, ג).

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח,
 אבל לעולם הבא - **"עין לא ראתה אלהים וזלתה"**.

ופליגא דשמואל,

דאמר שמואל:

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד,
 שנאמר: **"כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"** (דברים טו, יא).

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה,
 אבל צדיקים גמורים - **"עין לא ראתה אלהים וזלתה"**.

ופליגא דרבי אבהו,

דאמר רבי אבהו:

מקום שבועלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין,
 שנאמר: **"שלום שלום לרחוק ולקרוב"** (ישעיה נז, ט).

"לרחוק" - ברישא,והדר - **"לקרוב"**.

ורבי יוחנן אמר לך:

מאי **"רחוק"**?

שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא.

וכמאי **"קרוב"**?

שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא.

מאי **"עין לא ראתה"**?

אמר רבי יהושע בן לוי:

זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית.

רבי שמואל בר נחמני אמר:

זה ערן שלא שלטה בו עין כל ברירה.

שנא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן?

ושנא תאמר הוא גן הוא ערן?

תלמוד לומר: **"ונהר יצא מערן להשקות את הגן"** (בראשית ב, י).**"גן"** - לחוד,**"וערן"** - לחוד.

204. לד, ב

רס"י

חלצתו חמה. שלפתו ניטלה מגופו החמה הוא החולי הקודחו חלצתו לשון חלץ מהם:
לא חסרתם. שעה:
כעבד. בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות:
כשר לפני המלך. שאינו רגיל לבא לפניו:
חלונות. שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע:
דמצלי בבקתא. בבקעה שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר:

תנו רבנן:

"מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל,

שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים, בין שראה אותם עלה לעלייה, ובקש עליו רחמים, בידיתו, אמר להם: לכו שחלצתו חמה.

אמרו לו: וכי נביא אתה?

אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי,

אלא כך מקובלני: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה,

וכשבא אצל רבן גמליאל, אמר להן העבודה לא חסרתם ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות.

ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבן יוחנן בן זכאי,

אמר לו: חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה,

הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים, ויחיה.

אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום בולו לא היו משגיחים עליו, אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך?

אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך".

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות,

שנאמר: "זכיון פתיחו ליה בעליתה נגד ירושלים" (דניאל ו, א).

אמר רב כהנא:

חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.

ואמר רב כהנא:

חציף עלי מאן דמפרש חטאיה,

שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים לב, א).

הדרן עליך אין עומדין

מסכת ברכות פרק ו' - "כיצד מברכים"

205. לה, א

רש"י

כיצד מברכין וכו' חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת:
בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין:

גמ'

קדש הלולים. בנטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים טעון באכילתו כשתאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה:

האי מיבעי ליה. הלולים לשון חלולים חד מינייהו אתא לאורויי אחליה והדר אכליה הוציאנו לחולין ע"י פדיון אם באת לאוכלו חוץ לירושלים וחד ללמדך שלא נאמרה תורת רבעי אלא בכרם שניא קדש הלולים דבר שמהללך בו טעון חלול וזהו יין:

שאין אומרים. הלויים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח:

הניחא למ"ד כו'. כולה סיומא דפרכא הוא והי"ק הניחא הא דילפת ברכה מהכא למאן דתני נטע רבעי דאית ליה כל פירות האילן בתורת רבעי ולא דריש מהכא דבר דטעון חלול טעון חלול אייתר ליה חד חלול לברכה:

מאי איכא למימר. הא מיבעי ליה למדרש שאין חלול אלא במקום חלול:

חד תני כרם רבעי. בכל מקום שיש במשנה נטע רבעי תני איהו כרם:
הניחא אי יליף בג"ש. דריש למלתיה בג"ש ואייתר ליה חד חלול לברכה:

אשכחן לאחרייו. כדאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח):

משנה

כיצד מברכין על הפירות?
על פירות האילן הוא אומר: **בורא פרי העץ,**
חוץ מן היין. **שעל היין הוא אומר: בורא פרי הגפן.**
ועל פירות הארץ הוא אומר:
בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ.
ועל הירקות הוא אומר: **בורא פרי האדמה.**
רבי יהודה אומר:
בורא מיני דשאים.

גמרא

מנא הני מילי?

דתנו רבנן:

"קדש הלולים לה" (ויקרא יט, כד) - **מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם.**
מכאן אמר רבי עקיבא:
אסור לאדם שיטעום בלום קודם שיברך."

והאי **"קדש הלולים"** (ויקרא יט, כד) להכי הוא דאיתא?!
האי מיבעי ליה:

חד - דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה,
ואידך - דבר הטעון שירה טעון חלול, ושאינו טעון שירה אין טעון חלול,
וכדרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן,
דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
מנין שאין אומרים שירה אלא על היין?
שנאמר: **"ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים"** (שופטים ט, ג),
אם אנשים משמח אלהים במה משמח?
מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין.

הניחא למאן דתני: 'נטע רבעי' אלא למאן דתני: 'כרם רבעי' מאי איכא למימר?

דאיתמר רבי חייא ורבי שמעון ברבי:

חד תני: 'כרם רבעי',
וחד תני: 'נטע רבעי'.

ולמאן דתני: 'כרם רבעי',
הניחא אי יליף גזרה שנה,
דתניא:

"רבי אומר:

נאמר כאן "להוסיף לכם תבואתו" (ויקרא יט, כה),
ונאמר להלן: **"ותבואת הכרם"** (דברים כב, ט),
מה להלן כרם, אף כאן כרם.
אייתר ליה חד חלול לברכה.
ואי לא יליף גזרה שנה, ברכה מנא ליה?

ואי נמי יליף גזרה שנה, אשכחן לאחרייו, לפניו מנין?

הא לא קשיא:

דאיתא בקל וחומר,
כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן?!

אשכחן כרם, שאר מיני מנין?

דיליף מפרם,

מה פרם דבר שנהנה וטעון ברכה, אף כל דבר שנהנה טעון ברכה.

רש"י

חייב בעוללות. וכרמך לא תעולל (ויקרא יט) איזהו עוללות כל שאין להן פסיגין לא כתף ולא נטף אלא שורה יחידית של ענבים:

קמה תוכיח. דאשכחן דאצרכה רחמנא ברכה דכתיב תאכל בה לחם וגוי (דברים ח) וסמך ליה ואכלת ושבעת וברכת:

צד מזבח. יין לנסכים וסלת למנחות:

שבעה מינין. האמורים בארץ חטה ושעורה וגוי (שם ח) ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת:

שכן טעונים בכורים. דהכי אמרינן במנחות (פ"ט ד' פד): נאמר כאן ארץ כי באתי אל הארץ (דברים כו) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה מה להלן שבח הארץ אף כאן שבח הארץ:

אלא סברא הוא. דלתרווייהו אית להו פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה מז' המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינח מידי דבר נטיעה דלאו בר נטיעה מנלן אלא סברא הוא דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם:

איכא למפרך:

מה לקרם שכן חייב בעוללות!

קמה תוכיח.

מה לקמה שכן חייבת בחלה!

קרם יוכיח,

וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה,

ולא ראי זה כראי זה,

הצד השווה שבהן: דבר שנהנה וטעון ברכה,

אף כל דבר שנהנה טעון ברכה.

מה להצד השווה שבהן - שכן יש בו צד מזבח,

ואתי נמי זית, דאית ביה צד מזבח.

זית מצד מזבח אתי!?

והא בהדיא כתיב ביה קרם,

דכתיב: "ויבער מגדיש ועד קמה ועד קרם זית" (שופטים טו, ה)!

אמר רב פפא:

קרם זית אקרי,

קרם סתמא לא אקרי.

מכל מקום קשיא,

מה להצד השווה שבהן שכן יש בהן צד מזבח!

אלא דיליף לה משבעת המינין,

מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה - אף כל דבר שנהנה טעון ברכה.

מה לשבעת המינין, שכן חייבין בכבירים!

ועוד,

התינח לאחריי, לפניו מנין?

הא, לא קשיא:

דאתי בקל וחומר,

קשהוא שבע מברך, קשהוא רעב לא כל שכן!?

ולמאן דתני "נטע רבעי" - הא תינח כל דבר נטיעה,

דלאו בר נטיעה כגון בשר ביצים ודגים - מנא ליה?

אלא סברא הוא,

אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה.

206. לה, א-ב

רפ"י

מעל. כנהנה מן ההקדש דכתיב להי הארץ ומלואה כדאמרין לקמן :
לאחר ברכה. הרי היא לבני אדם :
גוזל להקב"ה. את ברכתו :
וכנסת ישראל. שכשחטאו הפירות לוקין :
אין פטע. ולפי שהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית :
לירבעם בן נבט. שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא :

תנו רבנן:

"אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל".

מאי תקנתיה?

ילך אצל חכם.

"ילך אצל חכם" - מאי עביד ליה?
 הא עביד ליה איסורא!

אלא אמר רבא:

ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה" (תהילים כד, א).

רבי לוי רמי:

כתיב: "לה' הארץ ומלואה" (תהילים כד, א),
 וכתוב: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהילים קטו, טז)!

לא קשיא:

כאן קודם ברכה,
 כאן לאחר ברכה.

ב, לה,

אמר רבי חנינא בר פפא:

כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו גזל להקדוש ברוך הוא וקנסת ישראל, שנאמר: "גזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית" (משלי כח, כד).
 ואין "אביו" אלא הקדוש ברוך הוא,
 שנאמר: "הלא הוא אביו קנה" (משלי א, ח).
 ואין "אמו" אלא כנסת ישראל,
 שנאמר: "שמע בני מוסר אביו ואל תטוש תורת אמו" (משלי א, ח).

מאי "חבר הוא לאיש משחית" (משלי כח, כד)?

אמר רבי חנינא בר פפא:

חבר הוא לירבעם בן נבט,
 שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

207. לה, ב

רפ"י

בזמן שעושין רצונו. הדגן שלהם וכשאין עושים רצונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו: **דברים ככתבן.** שלא יעסוק בדרך ארץ: **הנהג בהם.** עם דברי תורה: **מנהג דרך ארץ.** שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה: **אפשר.** בתמיה אפשר כדברך: **ביומי ניסן.** ימי הקציר: **ביומי תשרי.** דריכת הגתות והבדים: **דרך טרקסמון.** דרך שערי החצר והבית: **פני הבית.** פתח כניסה ויציאה: **אין הטבל מתחייב במעשר.** מן התורה אבל אכילת קבע אסור לאכול מדרבנן:

רבי חנינא בר פפא רמי:

קתיב **"ולקחתי דגני בעתו"** וגו' (הושע ב, יא), וכתיב: **"ואספת דגנה"** וגו' (דברים יא, יד)!

לא קשיא:

כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

תנו רבנן:

"ואספת דגנה" מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: **"לא ימוש ספר התורה הזה מפיה"** (יהושע א, ח).

יכול דברים ככתבן?

תלמוד לומר: **"ואספת דגנה"** (דברים יא, יד) - הנהג בהו מנהג דרך ארץ,

דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בן יוחי אומר:

אפשר אדם:

חורש בשעת חרישה,

וזורע בשעת זריעה,

וקוצר בשעת קצירה,

ודש בשעת דישה,

וזורה בשעת הרוח,

תורה מה תהא עליה?

אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום -

מלאכתן נעשית על ידי אחרים,

שנאמר: **"ועמדו זרים ודעו צאנכם"** וגו' (ישעיה סא, ה).

ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום -

מלאכתן נעשית על ידי עצמן.

שנאמר: **"ואספת דגנה"** (דברים יא, יד).

ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידו.

שנאמר: **"ועבדת את אויביך"** וגו' (דברים כח, מח).

אמר אביי:

הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן.

כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

אמר ליה רבא לרבנן:

במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי,

כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום **רבי יהודה ברבי אלעאי:**

בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים,

דורות הראשונים, עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן,

דורות האחרונים, שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידן.

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום **רבי יהודה ברבי אלעאי:**

בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים,

דורות הראשונים - היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון, כדי לחייבן במעשר.

דורות האחרונים - מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיות, כדי לפטרן מן המעשר.

דאמר רבי ינאי:

אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית,

שנאמר: **"בערתי הקדש מן הבית"** (דברים כו, יג).

ורבי יוחנן אמר:

אפילו חצר קובעת,

שנאמר: **"ואכלו בשעריך ושבעו"** (דברים כו, יב).

208. לה, ב

רש"י

זית אקרי. והוה ליה בורא פרי הפרי שהפרי קרוי זית ואין זו בריאת שמים כי בידי אדם היא בריאה זו אבל גבי גפן הגפן היא העץ והענבים הם פרי הגפן: **חמרא זיין.** להכי חשיב לקבוע לו ברכה לעצמו:

ואמר רב הונא. הא דקתני מותר במים ובמלח ואסור בשאר אוכלין ומשקין לאו באומר קונם מזון עלי דאין מזון אלא מהי מיני דגן חטין ושערין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון אלא באומר כל הזן עלי קונם וכל מילי נהי דלא אקרו מזון מיהו מיון זייני בר ממים ומלח אלמא משחא זיין:

סעיד. חשיב טפי ממזון: **והכתיב ויין ישמח לבב אנוש.** וסיפא דקרא ולחם לבב אנוש יסעד משמע אבל יין אינו אלא משמח ומשני לאו כדקאמרת אלא לחם יסעד ולא ישמח אבל יין סועד ומשמח:

אי הכי. דזיין וסעיד מזון הוא ולברך עליה שלש ברכות לאחריו ואנן אמרינן לקמן בפרקין (דף לו.) כל שהוא משבעת המינין ולא מין דגן חכמים אומרים ברכה אחת:

"חוג מן היין, [שעל היין הוא אומר: בורא פרי הגפן]."

מאי שנא יין?

אילימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה, והרי שמן דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה, דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ!

אמר:

התם משום דלא אפשר, היכי נבריד? נבריד בורא פרי הזית? פירא גופיה זית אקרי!

ונבריד עליה: 'בורא פרי עץ זית'!

אלא, אמר מר זוטרא:

חמרא - זיין, ומשחא - לא זיין.

ומשחא לא זיין?!

והתנן:

"הנודר מן המזון מותר במים ובמלח",

והוינן בה - מים ומלח הוא דלא אקרי מזון,

הא כל מילי - אקרי מזון!

גימא תיהוי תיבתא דרב ושמואל,

דאמר: אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בחמשת המינין בלבד,

ואמר רב הונא: באומר כל הזן עלי.

אלמא משחא זיין!

אלא,

חמרא - סעיד,

ומשחא - לא סעיד.

וחמרא מי סעיד?!

והא רבא הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסקא,

כי היכי דנגרריה ללביה, וניכול מצה טפי!

טובא - גריר,

פורתא - סעיד.

ומי סעיד כלל?!

והכתיב: "ויין ישמח לבב אנוש ולחם אנוש יסעד" וגו' (תהילים קד, טו),

נהמא - הוא דסעיד,

חמרא - לא סעיד!

אלא,

חמרא - אית ביה תרתני, סעיד ומשמח.

נהמא - מסעד סעיד, שמוחי לא משמח.

אי הכי נבריד עליה שלש ברכות!

לא קבעי אינשי סעודתיהו עלויה.

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא:

אי קבע עלויה סעודתיה - מאי?

אמר ליה לכשיבא אליהו ויאמר אי הויה קביעותא,

השתא מיהא - בטלה דעתו אצל כל אדם.

209. לה, ב - לו, א

רס"י

אוזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב:
דתני', דלאו בר אכילה היא:
השותה שמן של תרומה. בשוגג:
משלם את הקרן. כשאחד מזיק את חבירו בממונו:
ואין משלם חומש. דגבי חומש אכילה כתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כב) פרט למזיק:
ע"י הפת. משום לפתן:
ע"י אניגרון. מין מאכל הוא ונותנים לתוכו שמן ושנוי במשנה בכמה מקומות:
דאמר רבה בר שמואל. לא אתא הכא אלא לפרושי לן מאי ניהו:
מיא דסלקא. מים ששלקו בהן תרדין:
דכולהו שלקי. כל מיני ירק שלוק:
החושש בגרונו. וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל:
לא יערענו בשמן. בשבת דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא וחכמים גזרו על כל רפואות הנכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה:
תחלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו:
דאית ליה הנאה מיניה. לבד הרפואה יש לו הנאת אכילה:
והלכתא וכו'. עד פטר להו לא גרסינן ומה"ג הוא:

גופא:

"אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ".

היכי דמי?

אילימא דקא שתי ליה - אוזוקי מזיק ליה!

דתניא:

"השותה שמן של תרומה - משלם את הקרן ואינו משלם את החומש. הסך שמן של תרומה - משלם את הקרן ומשלם את החומש!"

אלא,

דקא אכיל ליה על ידי פת.

אי הכי, הו"א ליה פת עיקר והוא טפל,

ותנן:

"זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוסט את הטפלה!"

אלא,

דקא שתי ליה על ידי אניגרון,

דאמר רבה בר שמואל:

אניגרון - מיא דסלקא,

אנסיגרון - מיא דכולהו שלקי.

לו, א

אם כן הוה ליה אניגרון עיקר, ושמן טפל.

ותנן:

"זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוסט את הטפלה!"

הכא במאי עסקינן:

בחושש בגרונו,

דתניא:

"החושש בגרונו,

לא יערענו בשמן תחלה בשבת,

אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובלע".

פשיטא!

מהו דתימא:

מיון דלרפואה קא מכניין, לא לברך עליה כלל,

קא משמע לן,

מיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי.

210. לו, א

רפ"י

קמחא דחיטי: אוכל קמח חטים
 כמות שהיא:
בורא פרי האדמה: כשאר כוסס
 חטין דתניא לקמן בפרקין (ד' לז).
 שמברך בורא פרי האדמה:
דאשתני: וגרע הואיל ולא אשתני
 לעלויה מעלייתא:
במלתיה קאי: והוה ליה ככוסס
 חטין:
הכא אית ליה עילויה אחרניא:
 הלכך יצא מכלל פרי ולכלל דרך
 אכילתו לא בא אבל השמן מיד בא
 בשנויו לכלל דרך אכילתו ועיקר
 הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא:
מאי לאו: מדאמר שיערי מכלל
 דס"ל בחטי בפה"י דחשיב:
ומי גרע ממלח וזמית: והיכי תיסק
 אדעתין דלא תבעי ברכה:
זמית: שלמיר"א {שלמור"א: מי
 מלח- של שימורים }:
קוקיאני: תולעים שבמעיים:
דאית ליה הנאה: באכילה:

קמחא דחיטי:
 רב יהודה אמר:
 בורא פרי האדמה.
 ורב נחמן אמר:
 ששהכל נהיה בדברו.

אמר ליה רבא לרב נחמן:
 לא תפלוג עליה דרב יהודה,
 דרבי יוחנן ושמואל קיימי כוותיה,
 דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן:
 ששמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ,
 אלמא אף על גב דאשתני - במלתיה קאי,
 הכי נמי אף על גב דאשתני - במלתיה קאי.

מי דמי?!
 התם לית ליה עלויה אחרניא,
 הכא אית ליה עלויה אחרניא בפת!

וכי אית ליה עלויה אחרניא, לא מברכין עליה בורא פרי האדמה אלא ששהכל?
 והאמר רבי זירא אמר רב מתנא אמר שמואל:
 אקרא חייא וקמחא דשערי מברכין עליהו: 'שהכל נהיה בדברו',
 מאי לאו - דחיטי 'בורא פרי האדמה'.

לא!
 דחיטי נמי 'שהכל נהיה בדברו'.

ולשמעין דחיטי וכל שכן דשערי!

אי אשמעין דחיטי,
 הוה אמינא הני מילי דחיטי, אבל דשערי לא לבריד עליה כלל,
 קא משמע לן.

ומי גרע ממלח וזמית?!
 דתנן:

"על המלח ועל הזמית - אומר: ששהכל נהיה בדברו".

אגטריד,
 סלקא דעתך אמינא: מלח וזמית עביד אינש דשדי לפומיה,
 אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקוקיאני לא לבריד עליה כלל,
 קא משמע לן:
 פיון דאית ליה הנאה מיניה - בעי ברוכי.

211. לו, א**רַש"י**

קורא. רך של דקל כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות הנוסף בשנה זו רך ובשנה שניה מתקשה ונעשה עץ:

צנון סופו להקשות. שאם אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ:

אדעתא דפוגלא. לאכלו כשהוא רך ושמו פוגלא:

צלף. מין עץ:

אדעתא דפרחא. שם פריו:

מיני נצפה. הוא צלף לפי שגדלים בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני: **תמרות.** בתוך העלים גדלים כמין תמרות ובולטין בעלה כמו בעלין של ערבה:

אבינות. הוא הפרי:

קפריסין. הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים:

צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא. לאכול את העלים ואת התמרות שאינן ממעטין את האילן בכך:

דקלא לא נטעי אינשי אדעתא. לאכול את הקורא שהאוכלו ממעט ענפי האילן:

קורא:

רב יהודה אומר:

בורא פרי האדמה.

ושמואל אומר:

שהכל נהיה בדברו.

"רב יהודה אומר: בורא פרי האדמה" - פי'א הוא.

"ושמואל אומר: שהכל נהיה בדברו" - הואיל וסופו להקשות.

אמר ליה שמואל לרב יהודה:

שיננא! כוותך מסתברא,

דהא צנון סופו להקשות, ומברכינן עליה בורא פרי האדמה.

ולא היא!

צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא,

דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא.

וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, לא מברכינן עליה!?

והרי צלף דנטעי אינשי אדעתא דפרחא,

ותנן:

"על מיני נצפה:

על העליו ועל התמרות, אומר: 'בורא פרי האדמה'

ועל האבינות ועל הקפריסין, אומר: 'בורא פרי העץ'!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

צלף - נטעי אינשי אדעתא דשותא,

דקלא - לא נטעי אינשי אדעתא דקורא.

ואף על גב דקלסיה שמואל לרב יהודה,

הלכתא כוותיה דשמואל.

212. לו, א-ב

רש"י

עלה בחוצה לארץ. מדברי סופרים היא: **דכל המיקל בארץ**. בערלה הלכה כמותו בחוצה לארץ דכיון דאינה מן התורה הלך אחר המיקל: **גבי מעשר**. דהא דריש לגבי מעשר איתמר דמעשר פירות האילן דבארץ גופה דרבנן שהתורה לא חיבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר: **כלאים בכרם**. קסבר מין ירק הוא: **מ"מ לבי"ש** הוה ליה ספק ערלה וכו'. האי מ"מ מסקנא דפירכא דרבינא הוא ולמימר שאף הפרי עצמו מותר בחוצה לארץ דהא בארץ ספק הוא ותנן ספק ערלה כו': **ובסוריא**. ארס צובה שכבש דוד והוסיפה על גבול ארץ ישראל: **ובחוצה לארץ**. הלוקח מן החשוד על הערלה ויודע הוא שיש בפרדסו זקנות ונטיעות: **יורד ולוקח**. הימנו אף על פי שספק הוא אם יביא מן הנטיעות: **ובלבד שלא יראנו**. החבר כשהוא לוקט מן הנטיעות: **אינה משנה**. ואין זה ספק אלא ודאי: **ותיפוק ליה**. דאי נמי ר' עקיבא דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו לענין ערלה אסירי קפריסין דהוה ליה שומר:

אמר רב יהודה אמר רב: צלף של ערלה בחוצה לארץ - זורק את האבינות ואוכל את הקפריסין.

למימרא: דאבינות - פירי, וקפריסין - לאו פירי. ורמינהו: **"על מיני נצפה"**

על העלים ועל התמרות, אומר: בורא פרי האדמה, ועל האבינות ועל הקפריסין, אומר: בורא פרי העץ!"

הוא דאמר רבי עקיבא, דתנן:

"רבי אליעזר אומר:

צלף - מתעשר תמרות ואבינות וקפריסין.

רבי עקיבא אומר:

אין מתעשר אלא אבינות בלבד, מפני שהוא פרי."

ונימא: 'הלכה רבי עקיבא'!

אי אמר: 'הלכה רבי עקיבא' - הוה אמינא אפילו בארץ, קא משמע לן:

כל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוצה לארץ. אבל בארץ - לא.

ונימא: 'הלכה רבי עקיבא בחוצה לארץ',

דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ!

אי אמר הכי,

הוה אמינא: הני מילי גבי מעשר אילן דבארץ גופא מדרבנן, אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בחוצה לארץ נמי נגזור, קא משמע לן.

רבינא אשפחיה למר בר רב אשי דקא זריק אבינות, וקאכיל קפריסין. אמר ליה: מאי דעתך רבי עקיבא, דמיקל, ולעביד מר כפית שמאי דמקילי טפי?

דתנן:

"צלף:

בית שמאי אומרים:

כלאים בכרם.

ובית הלל אומרים:

אין כלאים בכרם.

אלו ואלו מודים: שחייב בערלה."

הא גופא קשיא:

אמרת: **"צלף: בית שמאי: אומרים כלאים בכרם"** - אלמא מין ירק הוא, ודדר תני: **"אלו ואלו מודים שחייב בערלה"** - אלמא מין אילן הוא!

הא לא קשיא:

בית שמאי ספוקי מספקא להו, ועבדי הכא לחומרא, והכא לחומרא, מכל מקום לבית שמאי הוה ליה ספק ערלה,

ותנן:

"ספק ערלה:

בארץ ישך אל - אסור,

ובסוריא - מותר.

ובחוצה לארץ - יורד וילוקח, ובלבד שלא יראנו לוקט!"

ב

רבי עקיבא במקום רבי אליעזר - עבדינן פותיה, ובית שמאי במקום בית הלל - אינה משנה.

ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי!

ורחמנא אמר: **"וערלתם ערלתו את פריו"** (ויקרא יט, כג) - **"את"** - הטפל לפריו, ומאי ניהו? שומר לפרי.

רפ"י

בתלוש ליתיה, סופו שנופל הימנו כשמגיע להתבשל:
פיטמא של רמון, הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולספרגלין:
מצטרפת, לכביצה לטומאת אוכלין:
והנץ שלו, נץ ברמון כקפרס באביונות:
אין מצטרף, אע"ג דק"ל בהעור והרוטב (ד' קיז): שומרים מצטרפין לטומאה קלה דהיינו טומאת אוכלין הני מילי קליפת האגוז והרמון אבל הנץ שומר על גבי שומר הוא ואין מצטרף והכי אמרינן בהעור והרוטב (ד' קיט):
חייבים בערלה, דרחמנא רביניה מאת פרו הטפל לפרו והא נץ ליתיה שומר בתלוש שכשמתבש נופל מעל הקליפה:
קפרס ליתיה בגמר פירא, כשמגיע סמוך לבשולו הוא נופל ממנו:
מתחלי, בתמרי כקפרס בצלף:
בכופרא, כשהתמרים קטנים קודם בשולם:
סבר לה כר' יוסי, דכופרא הוי פרי ואע"פ שלא נגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר:
סמדר אסור, ענבים כיון שנפל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו קרוי סמדר וקאמר ר' יוסי כיון שבא לכלל סמדר קרוי פרי ואסור משום ערלה:
ופליגי רבנן עליה, והלכה כרבים הלכך אביונות בעוד שהקפריסין בהן לאו פירי ניהו ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי:
בשאר אילנות, חוץ מן הענבים:
אין קוצצין בשביעות, דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד:
משיוציאו, את הפרי:
משישרשו, משיראו בהן כמין שרשרות של חרובין:
משיגרעו, שהענבים גסים כגרוע ולקמן מפרש לה:
משיניצו, משיגדל הנץ סביב:
הוא בוסר הוא גרוע, כל מקום שהזכירו בוסר הוא גרוע:
פול הלבן ס"ד, הא בענבים קיימין:
מאן שמעת ליה דאמר, גבי ענבים בוסר הוא דהוי פרי אבל סמדר לא:
רבנן, הוא דפליגי עליה דר' יוסי במסכת ערלה וקאמרי בשאר אילנות דמשיוציאו הוי פרי הראוי:
ביטיתא, אביונות:

אמר רבא:
 היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי?
 היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר,
 הכא במחובר - איתיה, בתלוש - ליתיה.

איתביה אביי:
"פיטמא של רמון מצטרפת, והנץ שלו אין מצטרף"
 מדקאמר **"הנץ שלו אין מצטרף"** - אלמא דלאו אוכל הוא.
 ותנן:
"גבי ערלה: קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים והגרעינין - חייבין בערלה!"

אלא,
אמר רבא:
 היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפרי - היכא דאיתיה בשעת גמר פירא,
 האי קפרס - ליתיה בשעת גמר פירא.

איני?!
 והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:
 הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפרי.
 ושומר לפרי אימת הוי? בכופרא,
 וקא קרי ליה: שומר לפרי.

רב נחמן, סבר לה כרבי יוסי,
 דתנן:
"דבי יוסי אומר:
סמדר אסור מפני שהוא פרי".
 ופליגי רבנן עליה.

מתקיף לה רב שימי מנהרדעא:
 ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה?
 והתנן:
"מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעות?"
בית שמאי אומרים:
כל האילנות משיוציאו.
ובית הלל אומרים:
החרובין משישרשו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משיניצו,
ושאר כל האילנות משיוציאו".
ואמר רב אסי:
 הוא בוסר הוא גרוע, הוא פול הלבן.
"פול הלבן" - סלקא דעתך?
אלא אימא: שיעורו כפול הלבן.
מאן שמעת ליה דאמר בוסר - אין, סמדר - לא?
רבנן,
וקתני: "שאר כל האילנות משיוציאו!"

אלא,
אמר רבא:
 היכא אמרינן דהוי שומר לפרי,
 היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא,
 הכא - פי שקלת ליה, לא מיית פירא.

הנה עובדא ושקלוה לנן דרמונא - ויבש רמונא.
 ושקלוה לפרעה דביטיתא - ואיקיים ביטיתא.

והלכתא:
 כמר בר רב אשי, דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין.
 ומדלגבי ערלה לאו פירא ניהו, לגבי ברכות נמי לאו פירא ניהו,
 ולא מכרכינן עליה בורא פרי העץ, אלא - בורא פרי האדמה.

213. לו, ב

רפ"י

כס פלפלי. כל דבר שאדם אוכל
שלא כדרכו מקרי כסיסה:
פטור. מכרת:
המלתא. ליטוארי"ו (ליטוארי"א:
דייסא לתרופה העשויה מעשבים
ממותקים) בלעז:
שריא. אין בה לא משום בשול
נכרים ולא משום געול נכרים:
הנדואי. כושיים:

פלפלי:

רב שישת אומר:

שהכל.

רבא אומר:

לא כלום.

ואנא רבא לטעמיה,

דאמר רבא:

כס פלפלי ביומי דכפורי - פטור.

כס זנגבילא ביומי דכפורי - פטור.

מיתיבי:

"היה רבי מאיר אומר:

ממ/שמע שנאמר: "וערלתם ערלתו את פריו" (ויקרא יט, כג) איני יודע שעץ מאכל הוא?

אלא מה תלמוד לומר: "עץ מאכל"?

להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה,

ואיזהו?

זה הפלפלי,

ללמדך שהפלפלי חייבין בערלה,

וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום,

שנאמר: "ארץ אשר לא במספגת תאכל בה להם לא תחסר כל בה" (דברים ח, ט)!"

לא קשיא:

הא - ברטיבתא,

הא - ביבשתא.

אמרי ליה רבנן למרימר:

"כס זנגבילא ביומי דכפורי פטור"?

והא אמר רבא:

האי המלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בורא פרי האדמה!

לא קשיא:

הא - ברטיבתא,

הא - ביבשתא.

214. לו, ב - לז, א**רש"י**

חביץ קדרה. מין מאכל קפוי כמו חלב שחבצוהו בקיבה כך עושין מאכל קפוי בקדרה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא וקרו ליה אברושד"י:

דייסא. של חטים כתושות במכתשת:

דייסא כעין חביץ קדרה. לקמן מפרש לה חטי דמתברי באשיתא ויהבו בהו דובשא ועביד להו בקדירה:

סמידא. סלת:

קמ"ל כל שהוא. דאע"ג דכולהו מחד מינא בעינן דליהוי מחמשת המינין ואי לא לא מברכינן עליה בורא מיני מזונות:

אורז. מייל {דוחן} :

דוחן. פניץ {פניץ: פנג} :

חביץ קדרה, וכן דייסא:

רב יהודה אומר:

שהכל נהיה בדברו.

רב פהנא אומר:

בורא מיני מזונות.

בדייסא גרידא - כולי עלמא לא פליגי דבורא מיני מזונות,

כי פליגי - בדייסא כעין חביץ קדרה,

"רב יהודה אומר: שהכל" - סבר דובשא עיקר,

"רב פהנא אומר: בורא מיני מזונות" - סבר סמידא עיקר.

אמר רב יוסף פותיה דרב פהנא מסתברא,

דרב ושמואל דאמרי תרוייהו:

כל שיש בו מחמשת המינין מברכינן עליו בורא מיני מזונות.

גופא:

"רב ושמואל דאמרי תרוייהו:

כל שיש בו מחמשת המינין מברכינן עליו בורא מיני מזונות."

ואיתמר נמי:

רב ושמואל דאמרי תרוייהו:

כל שהוא מחמשת המינין מברכינן עליו בורא מיני מזונות.

ועריכא,

דאי אשמעינן "כל שהוא" - הוה אמינא: משום דאיתיה בעיניה, אבל על ידי תערובות לא קא משמע לן: כל שיש בו.

א,

ואי אשמעינן "כל שיש בו" - הוה אמינא: כל שיש בו חמשת המינים - אין,

אבל אורז ודוחן - לא, משום דעל ידי תערובת,

אבל איתיה בעיניה - נימא אפילו אורז ודוחן נמי מברכינן עליו בורא מיני מזונות,

קא משמע לן: כל שהוא מחמשת המינים הוא דמברכינן עליו בורא מיני מזונות,

לאפוקי אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה לא מברכינן בורא מיני מזונות.

215. לז, א

רפ"י

כמעשה קדרה. ברכה שמברכין על מעשה קדרה של חמשת מינין: **ברכה אחת מעין ג'.** בשלהי פרקין (דף מד.) מפי לה על המחיה כו': **ואורז לאו מעשה קדרה.** דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לברכה אחרת: **אלו הן מעשה קדרה.** לענין ברכה: **חילקא טרגיס זריז וערסן.** מפרש להו במועד קטן (פ"ב יג.): **חילקא.** חטי דמתברי באסיתא חדא לתרתי: **טרגיס.** חדא לתלת: **זריז.** חדא לארבע: **ערסן.** חדא לחמש: **הא מני.** הך מתניתא דקתני אורז כמעשה קדרה רבי יוחנן בן נורי: **ה"ג אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא כו'.** ולי"ג והלכתא ומחלכות גדולות הוא: **הכוסס.** כמות שהיא: **אפאה ובשלה.** לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: **שהפרוסות קיימות.** שלא נמוחו בבשולן: **ברכה אחת מעין ג'.** על המחיה ועל הכלכלה ובשלהי פרקין (דף מד.) מפרש לה: **אלא לאו רבנן היא.** וקתני במ"מ ותיבתא דרב ושמואל:

["... לאַפּוקי אורז ודוחן, דאפילו איתיה בעיניה - לא מברכין בורא מיני מזונות."]

ואורז ודוחן לא מברכין בורא מיני מזונות!?

והתניא:

"הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן,

מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה".

וגבי מעשה קדרה,

תניא:

"בתחלה - מברך עליו: בורא מיני מזונות,

ולבסוף - מברך עליו: ברכה אחת מעין שלש!"

כמעשה קדרה, ולא כמעשה קדרה,

כמעשה קדרה - דמברכין עליו תחלה וסוף,

ולא כמעשה קדרה - דאילו כמעשה קדרה בתחלה: בורא מיני מזונות, ולבסוף: ברכה אחת מעין שלש,

ואילו הקא: בתחלה מברך עליו: שהכל נהיה בדברו, ולבסוף: בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבבא.

ואורז לאו מעשה קדרה הוא!?

והתניא:

"אלו הן מעשה קדרה: חילקא, טרגיס, סולת, זריז, וערסן ואורז!"

הא מני רבי יוחנן בן נורי היא,

דתניא:

"דבי יוחנן בן נורי אומר:

אורז מין דגן הוא,

וחיבין על חמוצו ברת,

ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח.

אבל רבנן - לא".

ורבנן לא!?

והתניא:

"הכוסס את החטה,

מברך עליה: בורא פרי האדמה.

טחנה אפאה ובשלה:

בזמן שהפרוסות קיימות:

בתחלה - מברך עליה: המוציא לחם מן הארץ, ולבסוף - מברך עליה: שלש ברכות.

אם אין הפרוסות קיימות:

בתחלה - מברך עליה: בורא מיני מזונות, ולבסוף - מברך עליה: ברכה אחת מעין שלש.

הכוסס את האורז,

מברך עליו: בורא פרי האדמה.

טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות:

בתחלה - מברך עליו: בורא מיני מזונות,

ולבסוף - מברך עליו: ברכה אחת מעין שלש".

מני?

אילימא רבי יוחנן בן נורי היא דאמר: "אורז מין דגן הוא" - המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי!

אָלָא לָאו - רַבָּנָן הִיא,

וּתְיֻבְתָּא דְרַב וּשְׁמוּאֵל,

תְיֻבְתָּא.

216. לז, א

רס"י

הא רבי יהודה כו'. הא דקתני בורא מיני זרעים ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפירקין (דף מ.). אליביה הלכך לירקות בורא מיני דשאים לחטין דזרעים ניהו בורא מיני זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו:

אמר מר:

"הנוסס את החטה מכרוך עליה בורא פרי האדמה".

והתניא:

"בורא מיני זרעים!"

לא קשיא:

הא רבי יהודה,

והא רבנן.

דיתנן:

"ועל ירקות אומר: בורא פרי האדמה.

רבי יהודה אומר:

בורא מיני דשאים".

217. לז, א-ב

רס"י

ולא כלום. כלומר אין טעון מברכות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא בורא נפשות רבות ככל מידי דליתיה משבעת המינין: **כותבות.** הם תמרים והם דבש האמור בשבעת המינין שהדבש זב מן התמרים:

קפץ וברך. לאחריהן: **משמו.** של ר"ג:

ולא מין דגן. שבמין דגן יש חילוק שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחרי ג' ברכות:

או. אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת בשתים אלו נחלקו ר"ג וחכמים:

במאי אוקימתא. לההוא דלעיל דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין שלש:

כר"ג אימא סיפא דרישא. דההיא מתני דמתני גבי הכוסס את החטה דההיא רישא דידה וקתני סיפא אין הפרוסות קיימות כו':

השתא. אפילו אדייסא אמר ר"ג במתניתין בתרייתא או מין דגן ולא עשאו פת מברך אחריו ג' ברכות:

אין הפרוסות קיימות. שבתחלתו פת ממש היה:

מיבעיא. וכשנמוח מי גרע מדייסא:

אלא לאו רבנן היא. דאמרי גבי דייסא ברכה אחת והאי נמי משנמוח לאו פת הוא והוי כדייסא: **והלכתא.** לא גרסינן:

אמר מר:

"הנוסס את האורז - מברך עליו: בורא פרי האדמה. טחנו אפוא ובשלו - אף על פי שהפרוסות קיימות, בתחלה - מברך עליו: בורא מיני מזונות, ולבסוף - ברכה אחת מעין שלש".

והתניא:

"לבסוף ולא כלום!"

אמר רב ששת:

לא קשיא:

הא רבן גמליאל,

והא רבנן.

דתניא:

"זה הכלל:

כל שהוא משבעת המינים,

רבן גמליאל אומר:

שלש ברכות.

וחכמים אומרים:

ברכה אחת מעין שלש.

ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו,

והביאו לפניהם בותבות, ואכלו, ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך,

קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש,

אמר ליה רבן גמליאל: עקיבא! עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת?

אמר ליה: רבינו אף על פי שאתה אומר כן, וחברך אומרים כן,

למדתנו רבינו: יחיד ורבים - הלכה כרבים!

רבי יהודה אומר משמו:

כל שהוא משבעת המינים, ולא מין דגן הוא,

או מין דגן ולא עשאו פת:

רבן גמליאל אומר:

שלש ברכות.

וחכמים אומרים:

ברכה אחת.

כל שאינו לא משבעת המינים, ולא מין דגן,

כגון: פת אורז ודוחן,

רבן גמליאל אומר:

ברכה אחת מעין שלש.

וחכמים אומרים:

ולא כלום."

במאי אוקימתא כרבן גמליאל?!

אימא סיפא דרישא:

"אם אין הפרוסות קיימות:

בתחלה - מברך עליה בורא מיני מזונות,

ולבסוף - מברך עליה ברכה אחת מעין שלש".

מני?

אי רבן גמליאל - השתא אכותבות ואדייסא אמר רבן גמליאל שלש ברכות,

אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא?!

אלא פשיטא רבנן,

אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן!

אלא,

לעולם רבנן.

ותני גבי אורז: 'ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום'.

ל, ב

218. לז, ב

רש"י

ריהטא. הוא חביץ קדרה :
 דחקלאי. בני כפר :
 דמפשי ביה קמחא. שמרבים בו
 קמח :
 דמחוזא. בני כרך :

אמר רבא:

האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא - מברך בורא מיני מזונות.

מאי טעמא?

דסמידא עיקר.

דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא - מברך עליו שהכל נהיה בדברו.

מאי טעמא?

דובשא עיקר.

והדר אמר רבא:

אידי ואידי בורא מיני מזונות.

דרב ושמואל דאמרי תרוניהו:

כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות.

219. לז, ב

רס"י

חביצא. כעין שלניי"קוק {שלקיי"ק: תבשיל המתבשל בתוך סיר ובו פירורי לחם ועוד} שמפררין בתוך האלפס לחם: **מנא אמינא לה.** דאפרורין כזית מברכין המוציא: **היה.** ישראל עומד: **ומקריב מנחות.** ונתנה לכהן להקריבה: **אומר ברוך שהחינו.** אם לא הביא מנחות זה ימים רבים: **נטלן לאכלן.** הכהן: **ותני עלה.** כלומר ותנן על המנחות מנחת מחבת ומנחת מרחשת הקריבות כשהן אפוייות: **וכולן פותתן.** כלומר בוצען קודם קמיצה ועושה אותן פתיתין כזיתים כדכתיב פתות אותה פתים (ויקרא ב) אלמא פתיתין כזיתים מברך עליהן המוציא: **פורכן.** למנחות האפוייות על המחבת ועל המרחשת קודם קמיצה עד שמחזירן לסלתן: **הכי נמי.** דפליג אהא דקתני מברך המוציא: **והתניא לקט מכולן.** פתיתו המנחות: **כזית כו.** ומדקאמר יוצא בו ידי חובתו בפסח משום אכילת מצה דמצות עשה היא דכתיב בערב תאכלו מצות והתם לחם בעינן דכתיב בה לחם עוני אלמא לחם הוא ומברך המוציא והא מתניתין על כרחך רבי ישמעאל היא דהא קתני לקט מכולן כזית אלמא בפתייתן פחותין מכזית קאי: **בשערסן.** כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן ערסן לשון ערסותיכם: **והוא שאכלן בכדי אכילת פרס.** שלא ישהה משהתחיל לאכול שיעור כזית עד שגמר אכילת השיעור יותר מכדי אכילת חצי ככר של שמנה ביצים דהוי חציו ארבעה ביצים שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת והוה ליה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא: **ואי בשערסן והוא שאכלו.** לשון יחיד מיבעי ליה: **הב"ע.** ובשלא ערסן היא וכדקאמרת והא דקתני דחשיב למיהוי לחם בבא מלחם גדול ונשאר מן הלחם שלא נפרס כולו אבל אם נפרס כולו לא חשיבי פתיתין הפחותי' מכזית ולא מברכין המוציא ואין יוצא בהן ידי חובת מצה בפסח: **תורתא דנהמא.** תואר מראית הלחם:

אמר רב יוסף:
האי חביצא דאית ביה פרוורין כזית:
בתחלה - מברך עליו המוציא לחם מן הארץ,
ולבסוף - מברך עליו שלש ברכות.
דלית ביה פרוורין כזית:
בתחלה - מברך עליו בורא מיני מזונות.
ולבסוף - ברכה אחת מעין שלש.

אמר רב יוסף:
מנא אמינא לה?
דתניא:
"היה עומד ומקריב מנחות בירושלים,
אומר: ברוך שהחינו וקיימנו והגיענו לדמו הזה,
נטלן לאכלן - מברך המוציא לחם מן הארץ."
ותני עלה:
"וכולן פותתן כזית."

אמר ליה אב"י:
אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר: **"פורכן עד שמחזירן לסלתן,"**
הכי נמי דלא בעי ברוכי' המוציא לחם מן הארץ?
וכי תימא: הכי נמי,
והתניא:
"לקט מכולן כזית ואכלן"
אם חמץ הוא - ענוש ברת,
ואם מצה הוא - אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח!"

הכא במאי עסקינן:
בשערסן.

אי הכי,
אימא סיפא:
"והוא שאכלן בכדי אכילת פרס"
ואי "בשערסן" האי ש"אכלן" 'שאכלו' מיבעי ליה!

הכא במאי עסקינן:
בבא מלחם גדול.

מאי הנה עלה?

אמר רב ששת:
האי חביצא -
אף על גב דלית ביה פרוורין כזית - מברך עליו: המוציא לחם מן הארץ.

אמר רבא:
והוא דאיכא עליה תורתא דנהמא.

220. לז, ב - לח, א**רפ"י**

כובא דארעא. עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס:
גביל מרתח. נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכי על הכירה כשהיא נסקת:
נהמא דהנדקא. בצק שאופין בשפוד ומושחים אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן:
לחם העשוי לכותח. אין אופן אותו בתנור אלא בחמה:
כעבין. ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות טאות גלי דעתיה דללחם עשאה:
כלמודין. כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריסתם ודוגמתו שנינו במועד קטן (פ"ב דף יב.) עושה לו למודין לוחין לבור של יין לכסותו:

טרקנין - חייבין בחלה.

וכי אתא רבין אמר רבי יוחנן:
 טרוקנין - פטורין מן החלה.

מאי "טרקנין"?

אמר אביי:

כובא דארעא.

ואמר אביי:

טריטא - פטורה מן החלה.

מאי "טריטא"?

איכא דאמרי:

גביל מרתח.

ואיכא דאמרי:

נהמא דהנדקא.

ואיכא דאמרי:

לחם העשוי לכותח.

תני רבי חייא:

"לחם העשוי לכותח - פטור מן החלה".

והא תניא:

"חייב בחלה!"

התם כדקתני טעמא:

"רבי יהודה אומר:**מעשיה מוכיחין עליה,****עשאן אכעבין - חייבין,****כלמודין - פטורים".**

לח, א

221. לח, א

אמר ליה אבני לרב יוסף:
האי כובא דארעא - מאי מברכין עלויה?

אמר ליה:
מי סברת נהמא הוא?
גובלא בעלמא הוא,
ומברכין עלויה בורא מיני מזונות.

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה,
וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ, ושלש ברכות.

אמר מר בר רב אשי:
ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח.

מאי טעמא?

"לחם עוני" (דברים טז, ג) קרינן ביה.

222. לח, א

רש"י

זיעה בעלמא הוא. ואינו פרי לברך
 עליו בורא פרי העץ:
וחומץ ספוניות. סופי ענבים שאין
 מתבשלים עולמית ועושים מהן
 חומץ:
מחייב קרן וחומש. לשותה ממנו
 בשוגג:
ורי יהושע פוטר. דזיעה בעלמא
 הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין
 לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים
 וענבים בלבד והיינו כמר בר רב
 אשי:
טרימא מהו. מה מברכין עליו ושם
 טרימא כל דבר הכתוש קצת ואינו
 מרוסק:
לא הוה אדעתא דרבא. לא היה
 מבין מהו שואל:
א"ל. רבינא להווא מרבנן איזו
 טרימא אתה שואל:
דקורטמי. כרכום שכותשים אותו
 ונותנין בו יין ושותין:
או דשומשמי. להוציא שמן:
או דפורצני. כתישת ענבים לתת
 לתוך החרצנים מים לעשות תמד:
א"ל רבא חשילתא קא אמרת.
 מתוך דברי רבינא הבין רבא את
 השאלה א"ל דבר מעוך שאלתני
 כמו ביעי חשילתא דשחיטת חולין
 (דף צג.).
מותר לעשות מהן טרימא. שאינו
 מפסידה אלמא דבמילת קאי
 וכיון דהכי הוא מברכין עליה ב"פ
 העץ:

ואמר מר בר רב אשי:
 האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו.

מאי טעמא?

זיעה בעלמא הוא.

קמאן?

כי האי תנא,

דיתנן:

"דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה,

רבי אליעזר:

מחייב קרן וחומש.

ורבי יהושע:

פוטר."

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא:

טרימא מהו?

לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה.

יתיב רבינא קמיה דרבא אומר ליה:

דשומשמי קא אמרת?

או דקורטמי קא אמרת?

או דפורצני קא אמרת?

אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה,

אמר ליה: חשילתא ודאי קא אמרת,

ואדפרתן מלתא הא דאמר רב אסי:

האי תמרי של תרומה:

מותר לעשות מהן טרימא,

ואסור לעשות מהן שכר.

והלכתא:

תמרי ועבדינהו טרימא - מברכין עלויהו בורא פרי העץ.

מאי טעמא?

במלתיהו קיימי כדמעיקרא.

223. לח, א

רש"י

שתיתא. מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים:
עבה לאכילה עבידא. ובמילתא קיימא:
שבוחשין. מגיסין בכף לערבו יפה במימיו:
זיתום המצרי. מפורש במסכת פסחים (דף מב:):
וכל המשקים שותה. אלמא לאכילה מכין ורפואה ממילא הוא הכי נמי לאכילה מכין כו':
ה"ג וצריכא דרב ושמואל. ואע"ג דתנאי לענין שבת דאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת איצטריך למימר דטעון ברכה: ה"ג דסד"א כיון דלרפואה קא מכין לא לבעי ברכה קמ"ל כיון דמתהני מיניה. שהרי מאכל הוא בעי ברוכי:
והלכתא. ל"ג ומהלכות גדולות הוא:

שתיתא -

רב אמר: שהכל נהיה בדברו.
ושמואל אמר: בורא מיני מזונות.

אמר רב הסדא:

ולא פליגי,

הא בעבה,

הא ברפואה.

עבה - לאכילה עבדי לה,
 רפה - לרפואה קא עבדי לה.

מתב רב יוסף:

"וְשׂוֹרֵן שְׂבוּחַ שֵׁין אֶת הַשְּׂתוּת בְּשַׁבָּת, וְשׂוֹתֵין זֵיתוּם הַמְצָרִי,"

ואי סלקא דעתך לרפואה קא מכין,

רפואה בשבת מי שרי?!

אמר ליה אב"י:

ואת לא תסברא?

והא תנן:

"כָּל הָאוֹכְלִין אוֹכֵל אֶדָם לְרִפּוּאָה בְּשַׁבָּת, וְכָל הַמְשָׁקִין שׂוֹתֵה,"

אלא מה אית לך למימר?

גברא לאכילה קא מכין,

הכי נמי גברא לאכילה קא מכין.

לישנא אחרנא:

אלא מה אית לך למימר?

גברא לאכילה קא מכין, ורפואה ממילא קא הויא,

הכי נמי לאכילה קא מכין ורפואה ממילא קא הויא.

וצריכא דרב⁹⁹

דאי מהאי, הוה אמינא לאכילה קא מכין, ורפואה ממילא קא הויא,

אבל הכא כיון דלכתחלה לרפואה קא מכין, לא לבריה עלויה פלל.

קא משמע לן:

כיון דאית ליה הנאה מיניה - בעי ברוכי.

⁹⁹ כך גירסת המהרש"ל. אך הצל"ח והפני"י מיישבים את הגירסה "ושמואל".

224. לח, א-ב

רס"י

דאפיק משמע. שהוציא כבר והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו: **דכתיב אל מוציאם ממצרים.** וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו:

המוציא לך מים. וכבר הוציא: **ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע.** שעתיד להוציא דכתיב המוציא אתכם וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר:

דאפיקית יתכון. שאני הוא שהוצאתי אתכם: **אשמעינן טעמא.** פירושא דקרא כמו שפירשנוהו ולמדנו פירושו: **ואשמעינן הלכה כרבנן.** דהמוציא דאפיק הוא: **מאי קמשמע לן.** הכל מודים בו:

"שעל הפת הוא אומר המוציא" וכו'.

תנו רבנן:
"מה הוא אומר?"
המוציא לחם מן הארץ.
רבי נחמיה אומר:
מוציא לחם מן הארץ."

אמר רבא:
 ב"מוציא" כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע,
 דכתיב: **"אל מוציאם ממצרים"** (במדבר נג, כב),
 כי פליגי ב"המוציא":
 רבנן סברי המוציא דאפיק משמע,
 דכתיב: **"המוציא לך מים מצור החלמיש"** (דברים ח, טו).
 ורבי נחמיה סבר: המוציא דמפיק משמע,
 שנואמר: **"המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים"** (שמות ו, ז).

ורבנן?

ההוא, הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישאל:
 כד מפיקנא לכו, עבידנא לכו מלתא, כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים,
 דכתיב: **"וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא"** (שמות ו, ז).

משתבחין ליה רבנן לרבי זירא את בר רב זביד אחיה דרבי שמעון בר רב זביד:
 דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא.

אמר להם: לכשיבא לידכם הביאוהו לידי.
 זמנא חדא איקלע לגביה אפיקו ליה ריפתא, פתח ואמר: 'מוציא',
 אמר: זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא!
 בשלמא אי אמר 'המוציא'

לח, ב

אשמעינן טעמא,
 ואשמעינן דהלכתא כרבנן.
 אלא דאמר 'מוציא' מאי קא משמע לן?

ואיהו דעבד, לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

והלכתא:
 המוציא לחם מן הארץ,
 דקיימא לן כרבנן,
 דאמרי: דאפיק משמע.

225. לח, ב - לט, א

רש"י

"ועל הידקות אומר: [בורא פרי האדמה]".

קתני "ידקות" דומיא דפת, מה פת שנשתנה על ידי האור, אף ידקות נמי שנשתנו על ידי האור.

אמר רבנאי משמיה דאביי:

זאת אומרת:

שלקות - מברכין עליהן בורא פרי האדמה.

דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב:

שלקות - מברכין עליהם בורא פרי האדמה.

ורבותינו הירדיו מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דרבי יוחנן אומר:

שלקות - מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו.

ואני אומר:

כל שתחלתו בורא פרי האדמה, שלקו - שהכל נהיה בדברו,

וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו - בורא פרי האדמה.

בשלמא "כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו - בורא פרי האדמה" - משפחת לה בכרבא וסלקא וקרא, אלא "כל שתחלתו בורא פרי האדמה, שלקו - שהכל" - היכי משפחת לה?

אמר רב נחמן בר יצחק:

משפחת לה בתומי וכתתי.

דרש רב נחמן משום רבינו ומנו שמואל:

שלקות - מברכין עליהם בורא פרי האדמה.

וחברינו הירדיו מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דרבי יוחנן אומר:

שלקות - מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו.

ואני אומר:

במחלוקת שניה.

דתניא:

"יוצאין ברקיק השרי ובמבושל שלא נמוח.

דברי רבי מאיר.

ורבי יוסי אומר:

יוצאים ברקיק השרי, אבל לא במבושל, אף על פי שלא נמוח".

ולא היא!

דכולי עלמא, שלקות - מברכין עליהן בורא פרי האדמה,

ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם, אלא משום דבעינו טעם מצה, וליכא.

אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

שלקות - מברכין עליהם בורא פרי האדמה.

ורבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן:

שלקות - מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו.

אמר רב נחמן בר יצחק:

קבע עולא לשבשתיה כרבי בנימין בר יפת.

תהי בה רבי זירא:

וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת אצל רבי חייא בר אבא?

רבי חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה,

ורבי בנימין בר יפת לא דייק.

ועוד רבי חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן רביה,

ורבי בנימין בר יפת לא מהדר.

ועוד בר מן דין ובר מן דין,

דההוא תורמסא דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה, ואכלי ליה בקניח סעודה,

אתו ושאלו לרבי יוחנן, ואמר להו: מברכין עלויה בורא פרי האדמה.

אף ירקות שנשתנו כו'. ואפילו הכי במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה: **שלקות**. כל ירק שלוק: **דרש רב חסדא**. כך: **משום רבינו**. רב: שלקות אומר בורא פרי האדמה ורבותינו כו' ומאן נינהו עולא אמר רבי יוחנן שהכל. הרי הדבר במחלוקת: **ואני אומר**. ליישב דבריהם שאינן חלוקין יש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל: **כל**. ירק הנאכל חי שתחלתו ב"פ האדמה שלקו אפקיה ממלתיה לגרועותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכתתי: **וכל**. ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי שהכל הוא מברך: **שלקו**. והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בורא פרי האדמה: **דרש רב נחמן**. כך: **משום רבינו**. שמואל: **שלקות מברך בורא פרי האדמה** וחברינו כו'. רב נחמן חשוב ולא קרי לעולא רבותינו: **אמר שלקות שהכל ואני אומר**. שהם חלוקין בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי ודברי שמואל ודברי ר' יוחנן בכל מיני ירקות הן וחלוקין זה על זה שמואל כר"מ דאמר מבושל קאי במלתיה ור' יוחנן קאי כר' יוסי: **יוצאין ברקיק השרי**. במים ידי אכילת מצה של מצוה וקרינן ביה לחם עוני: **אבל לא במבושל**. דתו לאו לחם איקרי: **אפילו ר' יוסי מודה**. דלענין ברכה במילתיה קאי: **אמר רב נחמן קבע עולא לשבשתיה כו' בנימין**. עולא שאמר משום ר' יוחנן לעיל שהכל למד וקבע שבשו כרבי בנימין עד שנתקעה בלבו ועכשו אומר בבית המדרש בשם רבי יוחנן: **תהי בה ר' זירא**. במחלוקת זו שהוזכרה בבית המדרש וכי מה ענין להזכיר דברי ר' בנימין אצל דברי רבי חייא בר אבא במחלוקת בית המדרש הרי אינו כדאי לחלוק עליו: **בר מן דין ובר מן דין**. לבר משתי ראיות הללו שאמרתני שאין רבי בנימין כלום אצל רבי חייא יש לנו עוד ראיה שלא אמר רבי יוחנן מימיו שלקות שהכל:

ועוד,

אמר רבי חייא בר אבא:

אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח, ובריד עליו תחלה וסוף.

אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי,

בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש,

אלא אי אמרת: שלקות - לאו במילתייהו קיימי,

בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו, אלא לבסוף מאי מברך?

דילמא:

בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבא.

מתניב רב יצחק בר שמואל:

"ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח,

יוצא בהן ובקלח שלהן, אבל לא בבושין, ולא שלוקין, ולא מבושליו".

ואי סלקא דעתך במילתייהו קאי, "שלוקין" אמאי לא?

שאני התם,

דבעינן טעם מרור, וליכא.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא:

רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח?

לט, א כיון דשקילא לגרעיניה אבצר ליה שיעורא!

אמר ליה:

מי סברת קזית גדול בעינן, קזית בינוני בעינן.

וההוא דאיתו לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה,

דאף על גב דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא.

דתנן:

"זית שאמר לא קטן ולא גדול, אלא בינוני, וזהו אגורי".

ואמר רבי אבהו:

לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו.

ואמרי לה: סמרוסי שמו.

ולמה נקרא שמו אגורי?

ששמו אגור בתוכו.

נימא כתנאי,

"דהנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמיה דבר קפרא,

הביאו לפניו: כרוב ודורמסקין ופראגיות,

נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך,

קפץ וברך על הפראגיות.

לגלג עליו חבירו.

בעס בר קפרא,

אמר: לא על המברך אני בועס, אלא על המלגלג אני בועס,

אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם, אתה על מה לגלגת עליו?

חד ואמר: לא על המלגלג אני בועס, אלא על המברך אני בועס,

ואמר: אם חכמה אין כאן, זקנה אין כאן?"

תנא:

"ושניהם לא הוציאו שנתן".

מאי לאו בהא קא מיפלגי,

דמברך סבר: שלקות ופראגיות - שהכל נהיה בדברו, הלך חביב עדיף.

ומלגלג סבר: שלקות - בורא פרי האדמה, פראגיות - שהכל נהיה בדברו, הלך פירא עדיף.

לא!

דכולי עלמא שלקות ופראגיות - שהכל נהיה בדברו,

והכא בהאי סברא קא מיפלגי:

מר סבר: חביב עדיף,

ומר סבר: כרוב עדיף, דזיין.

רפ"י

וא"ל בורא פרי האדמה. אלמא
אעייג דשלקיה קאי במלתייהו:

שאכל זית מליח. שהיה מלוח זה
כמה ימים וקיייל (פסחים עו).
מליח כרותח:

אבל לא כבושין. בירקות של מרור
היא שנויה בפרק כל שעה (דף לט).

לומר שאין יוצאין בהן שלוקין
משום מרור אלמא לאו במלתייהו
קיימי שלוק הוי נימוח טפי
ממבושל:

דבעינן טעם מרור וליכא. אבל
לענין ברכה שם פרי עליו:

בצר ליה שיעורא. וגבי ברכת
פירות הארץ אכילה כתיבה
ואכילה בכזית:

כזית שאמרו. לענין שיעור כל
אכילות:

אגור בתוכו. מזומן לצאת ממנו
שאני נבלע בפרי כמשקה תפוחים
ותותים אלא אגור כמשקה
ענבים:

דורמסקין. אף הן שלקות מעשב
שקורין אקדלשייט (אדרילצייש:

מלוח - שיח בר) בלעז כד ראיתי
בפירוש בבא קמא של רבינו יצחק

ברבי יהודה אבל כאן פירש
פרונייש (פרונייש: שזיפים) וכן

שמעתי אני כאן ובבבא קמא (פיי
דף קטז): פרונייש (פרונייש:

שזיפים) ואי אפשר להעמידה
דאייכ הרי ברכתו בייפ העץ והאידך

קדם וברך על הפראגיות שברכתן
שהכל ואינם כדברים חשובים

כדמפרש ואזיל:
שלא טעם טעם בשר. ונעשה

הבשר חביב עליו:
פראגיות. בשר עוף שקורין

פרדרייש (פירדרייש: חגלות):
זקנה אין כאן. הלא זקן אני והיה

לו לשאלני על איזה מהן יברך
לפטור את שאר המינין ודברים

הללו אינן באין ללפת את הפת
אלא שלא מחמת הסעודה הן באין

ואמרינן לקמן (דף מא:): דטעונין
ברכה לפניהם ואין הפת פוטרתן:

דמברך סבר שלקות. דכרוב
ודורמסקין שהכל ברכתן כפראגיות

דעל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון
בשר ביצים ודגים תנא במתניתין

שהכל וכיון דברכותיהם שוות
חביב עדיף:

ומלגלג סבר שלקות בורא פרי
האדמה. שהיא ברכה חשובה

לעצמה לדברים חשובים והיה לו
להקדימו:

כרוב עדיף דזיין. דתניא לקמן (דף
מד:): כרוב למזון ותרדין לרפואה:

226. לט, א

רפ"י

גרגלידי דלפתא. ראשי לפתות:
פרמינהו. מנושיי"ר (מנושיי"ר:
 לקצץ) בלע"ז לשון קניבת ירק:
פרימא זוטא. גריעותא היא
 ובשאלו חי קאי:

אמר רבי זירא:
 כי הוינן בי רב הונא, אמר לן:
 הני גרגלידי דלפתא,
 פרמינהו פרימא רבא: בורא פרי האדמה,
 פרימא זוטא: שהכל נהיה בדברו.
 וכי אתאן לבי רב יהודה, אמר לן:
 אידי ואידי: בורא פרי האדמה,
 והאי דפרמינהו טפי, כי היכי דנמתיק טעמיה.

227. לט, א**כ"י**

אבי תפי. על מקום שפיתת
הקדירה:
ועביד תוך תוך. כלומר ששלוך
ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת
כקול תוך תוך:

אמר רב אשי כי הוינן בי רב פהנא, אמר לן:
תבשיל לא דסלקא דלא מפשו בה קמחא: בורא פרי האדמה,
דלפתא דמפשו בה קמחא טפי: בורא מיני מזונות,
והדר אמר:
אידי ואידי בורא פרי האדמה,
והאי דישדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה.

אמר רב חסדא:
תבשיל של תרדיון - יפה ללב, וטוב לעינים, וכל שכן לבני מעים.

אמר אבוי:
והוא דיתבי אבי תפי ועביד תוך תוך.

228. לט, א

רס"י

מיא דסלקא. תבשיל של תרדיון:
כסלקא. לענין ברכה:
דשיבתא. ירק שנותנין מעט
 בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו
 אננייט {אניי"ד: שְׁבֵת - צמח
 ריחני} בלעז:
למתוקי טעמא עביד. ומברכין על
 מימי תבשילו ב"פ האדמה:
השבת אין בה. בבד שלה
 משנתנה בקדרה והוציאוה אין
 בה שום איסור תרומה
 דהוה ליה כעץ בעלמא מדקתני
 משנתנה טעם שמע מינה לטעמא
 עבידא:

אמר רב פפא:

פשיטא לי:

מיא דסלקא - קסלקא,

ומיא דלפתא - קלפתא,

ומיא דכולהו שקלי - ככולהו שקלי.

בעי רב פפא:

מיא דשיבתא - מאי?

למתוקי טעמא עבדי?

או, לעבורי זוהמא עבדי לה?

תא שמע:

"השבת משנתנה טעם בקדירה - אין בה משום תרומה.**ואינה מטמאה טומאת אוכלים."** (עוקצין גד).

שמע מינה:

למתוקי טעמא עבדי לה,

שמע מינה.

229. לט, א

רפ"י

פת צנומה. יבשה שנתנה בקערה לשרות וכן צנומות דקות:
צריך שתכלה. ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרוס ועומד הוא:
אפרוסה (כליא). כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תכלה מאי חשיבותא ומאי אהניתא:
אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע. וגומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם:

אמר רב חייא בר אשי:
 פת צנומה בקערה - מברכין עליה המוציא.

ופליגא דרבי חייא,
 דאמר רבי חייא:
 צריך שתקלה ברכה עם הפת.

מתקין לה רבא:
 מאי שנא צנומה דלא?
 משום דכי פליא ברכה, אפרוסה קא פליא,
 על הפת נמי, כי קא גמרה אפרוסה גמרה!

לט, ב אלא,

אמר רבא:
 מברך ואחר כך בוצע.

נהרדעי עבדי כרבי חייא,
 ורבנן עבדי כרבא.

אמר רבינא:
 אמרה לי אם:
 אבנה עבד פרי חייא,
 דאמר רבי חייא:
 צריך שתקלה ברכה עם הפת.
 ורבנן עבדי כרבא.

והלכתא:
 כרבא,
 דאמר: מברך ואחר כך בוצע.

230. לט, ב

רפ"י

פתיתין ושלמין אמר רב הונא. אם רצה מברך על הפתיתין ואם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן:
כתנאי. הא דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא:
אבל לא חצי בצל גדול. ואע"פ שיש בו יותר מקטן שלם:
במקום שיש כהן. ונותנו לו מיד:
במקום שאין כהן. צריך לישראל שיצניענו עד שימצא כהן ליתנו לו וחצי בצל אין מתקיים:
יוצא ידי שניהן. ידי מחלוקת של רב הונא ורב יוחנן:
מניח פרוסה תחת השלמה. ונמצאו שתיהן בידו ובוצע או משתיהן או מן השלמה:

איתמר:

הביאו לפניהם פתיתין ושלמין:

אמר רב הונא:

מברך על הפתיתין ופוסט את השלמין.

ורבי יוחנן אמר:

שלמה מצוה מן המובחר,

אבל פרוסה של חטין, ושלמה מן השעורין -

דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוסט את השלמה של שעורין.

אמר רב ירמיה בר אבא:

כתנאי:

"תורמין בצל קטן שלם, אבל לא חצי בצל גדול.**רבי יהודה אומר:****לא בי, אלא חצי בצל גדול."**

מאי לאו בהא קמיפלגי:

דמר סבר: חשוב עדיף,

ומר סבר: שלם עדיף.

היא דאיכא כהן - כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף,

כי פליגי דליכא כהן.

דתנן:

"כל מקום שיש כהן - תורם מן היפה.**וכל מקום שאין כהן - תורם מן המתקיים.****רבי יהודה אומר:****אין תורם אלא מן היפה."**

אמר רב נחמן בר יצחק:

וירא שמים יוצא ידי שניהן.

ומנו?

מר בריה דרבנא.

דמר בריה דרבנא,

מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע.

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק:

"מניח הפרוסה בתוך השלמה, ובוצע, ומברך."

אמר ליה: מה שמך?

אמר ליה: שלמן.

אמר ליה: שלום אתה ושלמה משנתך, ששמת שלום בין התלמידים.

231.לט, ב

רש"י

לחם עוני כתיב. ודרכו של עני בפרוסה לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה: **אכולה שירותא.** פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת: **ריפתא דערובא.** שערבו בו אתמול ערובי חצירות:

אמר רב פפא:

הכל מודים בפסח - שמינית פרוסה בתוך שלמה ובוצע.

מאי טעמא?

"לחם עוני" (דברים טז, ג) כתיב.

אמר רבי אבא:

ובשבת - חייב אדם לבצוע על שתי כפרות.

מאי טעמא?

"לחם משנה" (שמות טז, כב) כתיב.

אמר רב אשי:

חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתין, ובצע חדא.

רבי זירא הוה בצע אכולא שירותא.

אמר ליה רבינא לרב אשי:

והא קא מתחזי כרעבתנותא!

אמר ליה:

מין דכל יומא לא קעביד הכי, והאי דנא קא עביד,

לא מתחזי כרעבתנותא.

רב אמר רב אסי:

כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא,

מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ,

אמר: הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית.

232. מ, א

רש"י

טול ברוך. הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו וא"ל טול מפרוסת הברכה אף על פי שסח בינתים אין צריך לחזור לברך ואף על גב דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (פרק ג' דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכסוי הדם הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא:

הביאו מלח. נמי אין צריך לברך שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם:
גביל לתורי. גביל את המורסן במים לצורך השוורים:

מ, א

אמר רב:

'טול ברוך' טול ברוך' - אינו צריך לברך.

'הבא מלח' 'הבא לפתן' - צריך לברך.

ורבי יוחנן אמר:

אפילו: 'הביאו מלח' 'הביאו לפתן' - נמי אין צריך לברך.

'גביל לתורי' 'גביל לתורי' - צריך לברך.

ורב ששת אמר:

אפילו: 'גביל לתורי' - נמי אינו צריך לברך.

דאמר רב יהודה אמר רב:

אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו,

שנאמר: **"ונתתי עשב בשדה לבהמתך"** (דברים יא, טו) ונהדר **"ואכלת ושבעת"**.

233. מ, א

אָמַר רַבָּא בַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי חֵיִיא:

אִין הַבּוֹצֵעַ רִשְׁאֵי לְבָצוּעַ עַד שְׂיָבִיאוּ מֶלַח אוּ לְפִתָּן לְפָנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

רַבָּא בַר שְׁמוּאֵל אֶקְלַע לְבֵי רִישׁ גְּלוּתָא אֶפִּיקוּ לִיהּ רִיפְתָּא וּבָצַע לְהֵדְיָא,

אָמְרוּ לִיהּ: הֵדֵר מַר מְשַׁמְעָתִיָּה?

אָמַר לְהוּ: לִית דִּין צְרִיךְ בְּשֵׁשׁ.

וְאָמַר רַבָּא בַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי חֵיִיא:

אִין מִי רְגָלִים כָּלִים אֶלָּא בְּיִשְׁבָּה.

אָמַר רַב פְּהֵנָא:

וּבְעֵפֶר תִּיחּוּחַ אֶפִּילוּ בְּעֵמִידָה.

וְאִי לִיכָא עֵפֶר תִּיחּוּחַ - יַעֲמוּד בְּמָקוֹם גְּבוּהָ וַיִּשְׁתַּיֵּן לְמָקוֹם מְדוּרָן.

וְאָמַר רַבָּא בַר שְׁמוּאֵל מְשַׁמְיָה דְּרַבִּי חֵיִיא:

אַחַר כָּל אֶכִּילְתָּךְ אֶכּוֹל מֶלַח,

וְאַחַר כָּל שְׁתִּייתָךְ שְׁתֵּה מַיִם,

וְאִי אַתָּה נְזוּק.

תְּנִינָא נְמִי הָכִי:

"אַחַר כָּל אֶכִּילְתָּךְ אֶכּוֹל מֶלַח,

וְאַחַר כָּל שְׁתִּייתָךְ שְׁתֵּה מַיִם,

וְאִי אַתָּה נְזוּק."

תְּנִינָא אֵידָךְ:

"אֶבֶל כָּל מֵאֵכֶל וְלֹא אֶבֶל מֶלַח,

שְׁתֵּה כָּל מִשְׁקִין וְלֹא שְׁתֵּה מַיִם,

בְּיוֹם - יְדַאָּג מִן רִיחַ הַפֶּה,

וּבְלִילָה - יְדַאָּג מִפְּנֵי אִסְכְּרָה."

רָשִׁי

וּבָצַע לֵהּ לְהֵדְיָא. כְּלוּמַר מִיָּד וְלֹא

הַמִּתִּין לְמֶלַח וּלְפִתָּן:

בְּשֵׁשׁ. עָכּוּב כְּמוֹ בּוֹשֵׁשׁ רִכְבוֹ

(שׁוֹפְטִים ה) כְּלוּמַר פֶּת נִקְיָה הִיא

זוֹ וְאִין צְרִיכָה לְפִתָּן:

אִין מִי רְגָלִים כָּלִים. מִן הַגּוֹף אֵלָּא

בִּישׁוּבָה לְפִי שְׂכֵשֶׁהֲקִלוּחַ קָרוּב

לְפִיסוּק הוּא דוֹאָג שֶׁלֹּא יִפְלוּ

נְצוּצוֹת עַל רְגְלֵיו וּמִפְּסִיק:

בְּעֵפֶר תִּיחּוּחַ. לִיכָא נְצוּצוֹת:

אִסְכְּרָה. בּוֹיָן מְלֵאנִיט {בּוֹן

מְלֵמֵיט: פְּצַע חֲמוּר}:

234. מ, א

רפ"י

המקפה אכילתו במים. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויצף הברזל מתרגמין וקפא פרזלא (מלכים ב ו):

מונע אסכרה. שהחולי בא מחמת עצור בני מעים והעדשים משלשלים:

קצח. רבותינו מפרשים נילי"א {קצח - צמח} בלע"ז אבל אני שמעתי מין זרעים שזורעין אותו בארץ ישמעאל:

למזרח גורנו. של קצח שרוח מערבית רוח לחה ומתונתה היא ומכנסת הריח בתוך הגוף:

הא בריחו הא בטעמו. הריח קשה והטעם טוב:

מדבקא ליה. בריפתא עד שקלט הטעם:

ומקלפא ליה. בשביל הריח:

תנו רבנן:

"המקפה אכילתו במים - אינו בא לידי חולי מעים."

וכמה?

אמר רב חסדא:

קיתון לפת.

אמר רב מרי אמר רבי יוחנן:

הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום - מונע אסכרה מתוך ביתו, אכל כל יומא - לא.

מאי טעמא?

משום דקשה לריח הפה.

ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן:

הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום - מונע חלאים מתוך ביתו, אכל כל יומא - לא.

מאי טעמא?

משום דקשה לחולשא דלבא.

אמר רב חייה בר אשי אמר רב:

הרגיל בדיגים קטנים - אינו בא לידי חולי מעים, ולא עוד אלא שדיגים קטנים מפרין ומרביין ומברין כל גופו של אדם.

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב.

מיתבי:

"רבן שמעון בן גמליאל אומר:

קצח אחד מששים סמני המנות הוא,

והישן למזרח גרנו - דמו בראשו!"

לא קשיא:

הא - בריחו,

הא - בטעמו.

אימיה דרבי ירמיה, אפיא ליה ריפתא, ומדבקא ליה, ומקלפא ליה.

235. מ, א

רש"י

כל יום ויום. בשבת מעין שבת
 ביום טוב מעין יו"ט:
 כלי מלא. אדם חכם:
 אם שמוע. פעם אחת סופך שתטה
 און פעם אחרת:
 אם תשמע בישן. ששנית ושלשת
 מה ששמעת אשתקד:

"רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים."

אמר רבי זירא ואיתימא רבי היננא בר פפא:
 אין הלכה ברבי יהודה.

ואמר רבי זירא ואיתימא רבי היננא בר פפא:
 מאי טעמא דרבי יהודה?

אמר קרא: **"ברוך ה' יום יום"** (תהלים סח, כ).
 וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו?
 אלא לומר לך: כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו,
 הקא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו.

ואמר רבי זירא ואיתימא רבי היננא בר פפא:
 בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם.
 מדת בשר ודם - כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק.
 אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן - מלא מחזיק, ריקן אינו מחזיק,
 שונאמר: **"ויאמר אם שמוע תשמע"** (שמות טו, כו),
"אם שמוע - תשמע", ואם לאו - לא תשמע.

דבר אחר:

אם שמוע בישן - תשמע בחדש,
 ואם יפנה לבכה שוב לא תשמע.

236. מ, א

רפ"י

דעיקר אילן ארעא היא. דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה:

יבש המעין ונקצץ האילן. היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו וקצר בכורים ממנו ואחר כך יבש המעין וכן שדה האילן וקצץ בכורים ממנו ואח"כ נקצץ האילן:

מביא ואינו קורא. שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתתה לי דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא:

מביא וקורא. שהארץ היא עיקר:

משנה

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה - יצא.
ועל פירות הארץ בורא פרי העץ - לא יצא.
ועל נוֹלֵם אִם אָמַר שֶׁהֵבֵל נִהְיֶה בְּדָבָרוֹ - יצא.

גמרא

מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא?

אמר רב נחמן בר יצחק:

רבי יהודה היא,

דתנן:

"יבש המעין ונקצץ האילן - מביא ואינו קורא.

רבי יהודה אומר:

מביא וקורא.

237. מ, א-ב

רש"י

שהוא הביא יללה. וזה הביא מיתה:
 שאין התינוק יודע לקרא אבא ואמא. וזה נקרא עץ הדעת:
 גוואא. הענף של עץ:
 מפיק. פירי אחריני:

"על פירות הארץ" וכו'.

פשיטא!

אמר רב נחמן פר יצחק:

לא נצרכה אלא לרבי יהודה,

דאמר: חטא מין אילן היא,

דתנא:

"אילן שאכל ממנו אדם הראשון,

רבי מאיר אומר:

גפו היה, שאין לה דבר שמביא יללה על האדם אלא יין.

שנאמר: "זושת מן היין וישכר" (בראשית ט, כא).

רבי נחמיה אומר:

תאנה היתה, שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו,

שנאמר: "זיתפרי עלה תאנה" (בראשית ג, ז).

רבי יהודה אומר:

חטא היתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגון.

סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רבי יהודה חטא מין אילן היא,

ליכרה עליה בורא פרי העץ!

קמשמע לן:

היכא מברכינן בורא פרי העץ?

היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואא והדר מפיק,

אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוואא, דהדר מפיק -

לא מברכינן עליה בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה.

מ, ב

238. מ, ב

רס"י

חוץ מן הפת ומן היין. כדאמרינן לקמן (דף מב.) שגורם ברכות הרבה לעצמו בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים:
ידי ברכה ראשונה. ברכת הזון:
פרשת סוטה. כשהכהן משיביעה:
וידוי מעשר. בערתי הקדש מן הבית (דברים כו):

"ועל בולן אם אמר שהכל [נהיה בדברו - יצא]."

אָתְמַר:

רַב הוּנָא אָמַר:

חוץ מן הפת ומן היין.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר:

אֶפִּילוּ פֶת וַיֵּין.

נִימָא כְתִנְאִי:

"רָאָה פֶת וְאָמַר: 'בְּמָה נֶאֱמָר פֶת זֶה, בְּרוּךְ הַמְקוֹם שֶׁבְרָאָה' - יֵצֵא, רָאָה תְאֵנָה וְאָמַר: 'בְּמָה נֶאֱמָר תְאֵנָה זֶה, בְּרוּךְ הַמְקוֹם שֶׁבְרָאָה' - יֵצֵא,

דְּבַרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יוֹסִי אָמַר:

כָּל הַמְשֻׁנָּה מִמְטַבַּע שְׁטַבְעוּ חֲכָמִים בְּבִרְכוֹת - לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ."

נִימָא:

רַב הוּנָא דְאָמַר כְּרַבִּי יוֹסִי,

וְרַבִּי יוֹחָנָן דְאָמַר כְּרַבִּי מֵאִיר.

אָמַר לָךְ רַב הוּנָא:

אֲנָא דְאָמַרִי אֶפִּילוּ לְרַבִּי מֵאִיר,

עַד כָּאֵן לֹא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הֵתָם אֱלָא הֵיכָא דְקָא מְדַכֵּר שְׁמִיָּה דְפֶת,

אֲבָל הֵיכָא דְלֹא קָא מְדַכֵּר שְׁמִיָּה דְפֶת, אֶפִּילוּ רַבִּי מֵאִיר מוֹדָה.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לָךְ:

אֲנָא דְאָמַרִי אֶפִּילוּ לְרַבִּי יוֹסִי,

עַד כָּאֵן לֹא קָאָמַר רַבִּי יוֹסִי הֵתָם אֱלָא מִשּׁוּם דְקָאָמַר בְּרִכָּה דְלֹא תִקְיֵנוּ רַבְנָן,

אֲבָל אָמַר שֶׁהַכֵּל נִהְיָה בְדַבְרוֹ דְתִקְיֵנוּ רַבְנָן, אֶפִּילוּ רַבִּי יוֹסִי מוֹדָה.

בְּנִימִין רַעִיָא כְרֵד רִיפְתָא, וְאָמַר: 'בְּרִיד מְרִיָּה דְהָאִי פִיתָא',

אָמַר רַב: יֵצֵא.

וְהָאָמַר רַב:

כָּל בְּרִכָּה שְׂאִין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם - אֵינָהּ בְּרִכָּה!

דְאָמַר: 'בְּרִיד רַחֲמֵנָא מְרִיָּה דְהָאִי פִיתָא'.

וְהָא בְּעֵינֵן שְׁלֵשׁ בְּרִכּוֹת!

מֵאִי "יֵצֵא" דְקָאָמַר רַב נִמִּי?

יֵצֵא יְדֵי בְרִכָּה רִאשׁוֹנָה.

מֵאִי קָמִשְׁמַע לָן?

אִף עַל גַּב דְאָמְרָה בְּלִשׁוֹן חוּל.

תְּנִינָא:

"וְאֵלוּ נֶאֱמָרִים בְּכָל לִשׁוֹן:

פְּרִשְׁתִּי סוֹטָה, וְיָדוּי מַעֲשֵׂר, וְקִרְיַת שְׁמַע, וְתַפְלָה, וּבִרְכַת הַמְּזוּז!"

אֶצְטְרִיד.

סְלָקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא: הֵי מִיָּלִי דְאָמְרָה בְּלִשׁוֹן חוּל כִּי הֵיכִי דְתִקְיֵנוּ רַבְנָן בְּלִשׁוֹן קִדְשׁ,

אֲבָל לֹא אָמְרָה בְּלִשׁוֹן חוּל כִּי הֵיכִי דְתִקְיֵנוּ רַבְנָן בְּלִשׁוֹן קִדְשׁ - אִימָא לֹא!

קָא מִשְׁמַע לָן.

239. מ, ב

רש"י

מלברכך. ברוך אשר קדשנו
במצותיו וצונו להפריש תרומה
ומעשר:

גופא:

"אמר רב:

כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה".

ורבי יוחנן אמר:

כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה.

אמר אביי:

קוּוּתִיָּה דְרַב מְסַתְבְּרָא,

דְּתַנְיָא:

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (דברים כו, ג).

"לא עברתי" - מלברכה,

"ולא שכחתי" - מלהזכיר שמך עליו".

ואילו מלכות לא קתני.

ורבי יוחנן?

תני: ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו.

240. מ, ב

רפ"י

מתני'

הנובלות. מפרש בגמרא:
גובאי. חגבים טהורים:
מין קללה. חומץ ונובלות וגובאי
 על ידי קללה הן באין:

גמ'

שהקרים. בוטי"ר {בוט"יר:
 להתעבות - יין המתקלקל} בלעז:
מירבא רבו מארעא. מלחלוחית
 הארץ הם גדלים על העצים ועל
 הכלים:

משנה

ועל דבר שאין גדולו מן הארץ - אומר: שהכל נהיה בדברו.
 על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי - אומר: שהכל נהיה בדברו.
רבי יהודה אומר:
 כל שהוא מין קללה - אין מברכין עליו.

היו לפניו מיני הרבה:

רבי יהודה אומר:

אם יש ביניהן מין שבעה - עליו הוא מברך.

וחכמים אומרים:

מברך על איזה מהן שירצה.

גמרא

תנו רבנן:

"על דבר שאין גדולו מן הארץ,

כגון: בשר בהמות חיות ועופות ודגים,

אומר: שהכל נהיה בדברו.

על החלב ועל הביצים ועל הגבינה,

אומר: שהכל.

על הפת שעפשה, ועל היין שהקרים, ועל התבשיל שעבר צורתו,

אומר: שהכל.

על המלח, ועל הזמית, ועל כמהין ופטריות,

אומר: שהכל".

למימרא: דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע ניהו,

והתניא:

"הנודר מפירות הארץ - אסור בפירות הארץ, ומותר בכמהין ופטריות.

ואם אמר: כל גדולי קרקע עלי - אסור אף בכמהין ופטריות!"

אמר אביי:

מירבא רבו מארעא,

מינקי לא ינקי מארעא.

והא "על דבר שאין גדולו מן הארץ" קתני!

תני:

על דבר שאין יונק מן הארץ.

241. מ, ב - מא, א**כ"י**

בושלי כמרא. כמו שרופי חמה שבשלם ושרפה החום ויבשו ותמרים הם כמרא חום כמו מכמר בשרא (פסחים דף נח.):
תמרי דזיקא. שהרוח משירן:
אשארא. אחומץ וגובאי פליג ר' יהודה:
פרי העץ בעי ברוכי. שהרי לא נשתנו לקלוקל:
הקלים שבדמאי. פירות שהקלו חכמים בדמאי שלהן שהלוקחן מעם הארץ אין צריך לעשרן אלו הן:
השיתין כו'. שאינן חשובים ואין עייה חש עליהם מלעשרן:
טולשי. קולמשיי {קורמייש: פירות העוזרר }:
שילהי גופני. ענבים סתוונות:
הא ודאן. אם ידוע שלא הופרש מהן מעשר:
שעשאן גורן. העני או מי שלקטן העמיד מהן ערימת כרי:

"ועל הנובלות"**מאי "נובלות"?**

רבי זירא ורבי אילעא:
 חד אמר בושלי כמרא,
 וחד אמר תמרי דזיקא.

תנן:

"דבי יהודה אומר:**כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו"**

בשלקמא למאן דאמר: 'בושלי כמרא' היינו דקרי ליה: **"מין קללה"**,
 אלא למאן דאמר: 'תמרי דזיקא' מאי **"מין קללה"?**

אשארא.

איכא דאמרי:

בשלקמא למאן דאמר: 'בושלי כמרא' - היינו דמברכין עליהו שהכל,
 אלא למאן דאמר: 'תמרי דזיקא' - שהכל? ! בורא פרי העץ, מבעי ליה לברוכי!

אלא:

בנובלות סתמא - כולי עלמא לא פליגי ד'בושלי כמרא' נינהו,
 כי פליגי: בנובלות תמרה.

דתנן:

"הקליו שבדמאי:**השיתין, והרימין, והעוזרדין, בנות שוח, ובנות שקמה, וגופניו, ונצפה, ונובלות תמרה"****"שיתין" -**

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 מין תאנים.

"דימין" - כנדי.**"העוזרדין" - טולשי.****"בנות שוח" -**

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 תאיני חיוורתא.

"בנות שקמה" -

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 דובלי.

"גופניו" - שילהי גופני.**"נצפה" - פרחא.****"נובלות תמרה" -**

רבי אילעא ורבי זירא:
 חד אמר: 'בושלי כמרא',
 וחד אמר: 'תמרי דזיקא'.

בשלקמא למאן דאמר: 'בושלי כמרא' - היינו דקתני הקליו שבדמאי ספיקו הוא דפטור,
 הא ודאן - חייב,

אלא למאן דאמר: 'תמרי דזיקא', ודאן חייב? ! הפקרא נינהו!

הכא במאי עסקינן:

שעשאן גורן.

רש"י

הלקט והשכחה והפאה. אע"פ שפטורים מן המעשר לקטן עני ועשן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא:
בשלמא למ"ד. נובלות דדמאי תמרי דזיקא ונובלות דמתני אוקימנא בבושלי כמרא היינו דהכא קרי להו נובלות תמרה ובמתני תנן (ד' מ) נובלות סתמא:

דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב:
הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר.

איכא דאמרי:

א בשלמא למאן דאמר: 'תמרי דזיקא', היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא, והתם קרי לה תמרה, אלא למאן דאמר: 'בושלי כמרא', ניתני אידי ואידי נובלות תמרה, או אידי ואידי נובלות סתמא!

קשיא.

242. מא, א**רפ"י**

בשברכותיהן שוות. כגון זיתים ותפוחים דתרוייהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתייהן בברכה אחת: **חביב עדיף.** איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע: **אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה.** אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן (לעיל דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה ב"פ האדמה אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית:

פשיטא לא גרסינן עד מיתבי. חדא שאין זו שיטת הגמי מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא איצטריך למימרא והדר קשיא היכי מצי למימרא. ועוד דלא פשיטא היא אי לאו דאשמעינן עולא ה"מ צנון פוטר את הזית דהתנן בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא. שהיה צנון עיקר. שבשבילו התחיל האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון דהוה ליה זית טפל ותנן (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה:

מברך על זה כו'. וכאן לא נחלקו: **ושני מינים בעלמא.** כגון זית ותפוח שבברכותיהן שוות והאחד ממין שבעה בזה נחלקו:

חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות. וכדאמרן:

ה'ג וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. ומפרש לה ואזיל:

במאי פליגי. הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה:

אמר ר' ירמיה בלהקדים פליגי. ולא גרסי' אבל בשברכותיהן שוות מברך על אחד מהן שירצה דהשתא בשאינן שוות מקפיד ר' יהודה על הקדמתן ואמר מין שבעה עדיף כשבא לפטור זו בזו לא כ"ש:

דאמר ר' יצחק כו'. אלמא קפדינן אהקדמה ור' יהודה אית ליה דר' יצחק הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה דמין שבעה עדיף ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב דחביב עדיף:

ופליגא דרבי חנן. הא דר' יצחק דאמר המוקדם קודם לברכה אלמא קרא לשבח אי"י בא שיש בה פירות החשובים הללו ומנאן כסדר חשיבותם ופליג אדר' חנן דאמר לא בא הכתוב להודיע שבח חשיבות הפירות בטעם שלהם אלא שבחה של אי"י שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלן בהן וכיון דהכי הוא לא הקפיד הכתוב על סדרן שהרי בזו כולן שווין:

"היו לפניו מינין הרבה:**[רבי יהודה אומר:****אם יש ביניהן מין שבועה - עליו הוא מברך.****וחכמים אומרים:****מברך על איזה מהן שירצה"]****אמר עולא:****מחלוקת בשברכותיהן שוות:****דרבי יהודה סבר: מין שבועה עדיף,****ורבנן סברי: מין חביב עדיף,****אבל בשאין ברכותיהן שוות:****דברי הכל: מברך על זה, וחוזר ומברך על זה.****מיתבי:****"היו לפניו צנון וזית,****מברך על הצנון ופוטר את הזית!"****הכא במאי עסקינן:****כשהצנון עיקר.****אי הכי,****אימא סיפא:****"רבי יהודה אומר:****מברך על הזית שהזית ממין שבועה!"****לית ליה לרבי יהודה הא דתנן:****"כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוטר את הטפלה"****וכי תימא: הכי נמי דלית ליה,****והתניא:****"רבי יהודה אומר:****אם מחמת צנון בא הזית מברך על הצנון ופוטר את הזית!"****לעולם בצנון עיקר עסקינן,****וכי פליגי רבי יהודה ורבנן: במילתא אחריתי פליגי,****וחסורי מחסרא והכי קתני:****"היו לפניו צנון וזית - מברך על הצנון ופוטר את הזית,****במה דברים אמורים: כשהצנון עיקר,****אבל אין הצנון עיקר - דברי הכל: מברך על זה וחוזר ומברך על זה.****ולשני מינין בעלמא שבברכותיהן שוות - מברך על איזה מהן שירצה.****רבי יהודה אומר:****מברך על הזית, שהזית ממין שבועה."****פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפקא:****חד אמר: מחלוקת בשברכותיהן שוות,****דרבי יהודה סבר: מין שבועה עדיף,****ורבנן סברי: מין חביב עדיף,****אבל בשאין ברכותיהן שוות - דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה.****וחד אמר: אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת.****בשלמא למאן דאמר: 'בשברכותיהן שוות מחלוקת' - שפיר,****אלא למאן דאמר: 'בשאין ברכותיהן שוות פליגי' - במאי פליגי?****אמר רבי ירמיה:****להקדים.****דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק:****כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה,****שנאמר: "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח, ח).**

ר"י

בבית המנוגע. כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב (ויקרא יד) ולא כתיב כבוס בגדים והאוכל בבית יכבס את בגדיו בשוהא שיעור אכילה ואפילו לא יאכל מדכתיב בסיפיה והשוכב בבית יכבס את בגדיו הלכך הנכנס בו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבושו אין אלו בגדיו וטמאים מיד שאף בהן אני קורא והבא אל הבית וכשוהא לבוש בהן בעי שהייה:

אכילת פרס. חצי ככר ששערו בו חכמים את העירוב שהוא כולו מזון שתי סעודות וחציו מזון סעודה אחת:

פת חטין. נאכלת מהר: **מיסב.** דרך הסבה שהיא נאכלת מהר שאינו פונה אנה ואנה:

ואינו מטמא באהל. הלכה למשה מסיני הוא:

כדי רביעית יין לנזיר. אכל חרצנים וזגים ולולבין כשיעור רביעית יין חייב ואין שיעור רביעית יין ורביעית מים שוין לפי שהיין עב והמים קלושין ויש ברביעית יין יותר ממה שיש ברביעית מים כדאמרין (במנחות קז.). [בשבת (דף עז.)] גבי רביעית דם שיכול לקרוש ולעמוד על כזית משום דסמך אבל מידי דקליש לא הוה רביעית דידיה כזית:

להוצאת שבת. דתנן המוציא אוכלין כגרוגרת (שבת עו.) והיא תאנה יבשה:

שיעורן כרמונים. ניקב כמוציא רמון טהור בעלי בתיים חסים על כליהם הלכך ניקב כמוציא קטניות מצניעו לזיתים ניקב כמוציא זית משתמש לאגוזים ניקב כמוציא אגוז משתמש בו רמונים אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה בהכי:

שרוב שיעוריה. אכילת חלב דם נותר ופיגול:

דבש. האמור בתורה הוא דבש תמרים וכותבת היא תמרה:

זה שני לארץ. ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק ארץ את הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים שהרמון חמישי לארץ הכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו:

מאן יהיב לן נגרי דפרזלא. רגלים של ברזל:

ונשמעינך. נשמך ונלך אחריך תמיד:

ופליגא דרבי חנן,

דאמר רבי חנן:

כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר,

"הטוה" - דתנן:

"הנכנס לבית המנוגע,

ובליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידי - הוא והו טמאין מיד.

היה לבוש בליו, וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעותיו:

הוא - טמא מיד,

והן - טהורין עד שישאה בכדי אכילת פרס.

פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכלן בלפתן".

"שיעוריה" - דתנן:

"עצם נשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל".

"גפן" - כדי רביעית יין לנזיר.

"תאנה" - כגרוגרת להוצאת שבת.

"רמון" - כדתנן:

"כל בלי בעלי בתיים^א שיעורן כרמונים".

"ארץ זית שמן" -

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

ארץ שכל שיעוריה כזיתים.

כל שיעוריה סלקא דעתך?

והא איקא הנה דאמרן!

אלא ארץ שרוב שיעוריה כזיתים.

"דבש" - ככותבת הגסה ביום הכפורים.

ואידך?

הני שיעורין בהדיא מי כתיבי?!

אלא מדרבנן,

וקרא אסמכתא בעלמא.

רב הסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא,

אייתו לקמיהו תמרי ורמוני,

שקל רב המנונא בריה אתמרי ברישא,

אמר ליה רב הסדא: לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק:

כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה?!

אמר ליה: זה שני ל"ארץ" וזה חמישי ל"ארץ".

אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך.

243. מא, ב - מב, א**רס"י**

הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. ולא ללפת את הפת דא"כ הווי להו טפלה ואין חולק בדבר שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו אלא לפעמים שבא למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות:

מברך לפניהם. דלאו טפלה נינהו: **ולא לאחריהם.** דבהמי"ז פוטרין: **בין לפניהם בין לאחריהם.** דלא פטר אלא מידי דזיין והני לא זייני:

פת הבאה בכסנין. לאחר אכילה ובהמי"ז היו רגילים להביא כיסנין והן קליות לפי שיפין ללב כדאמרין בעלמא (עירובין כט:). הני כיסני דמעלו לליבא ומביאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאיי"ש שלנו ויש שעושין אותן כמין צפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין (דף לו:). בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום:

פת פוטרין. בין לפניהם בין לאחריהם:

דברים הבאים מחמת הסעודה. ללפת בהן את הפת:

אין טעונין ברכה. דהווי להו טפלה הלכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו:

שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה. כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע:

טעונין ברכה לפניהן. דלאו טפלה נינהו ואינן בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא:

ולא לאחריהן. דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרין:

דברים הרגילים לבא לאחר סעודה. כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן: **טעונין ברכה בין לפניהן.** דלאו טפלה נינהו:

בין לאחריהם. דאין ברכת המזון פוטרין דלאו מזוני נינהו:

דגורם ברכה לעצמו. בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו:

איתמר:

הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה,

אמר רב הונא:

טעונין ברכה לפניהם, ואין טעונין ברכה לאחריהם.

וכן אמר רב נחמן:

טעונין ברכה לפניהם, ואין טעונין ברכה לאחריהם.

ורב ששת אמר:

טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם,

שאין לה דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו, אלא פת הבאה בכסנין בלבד.

ופליגא דרבי חייא,

דאמר רבי חייא:

פת - פוטרת כל מיני מאכל,

ויין - פוטר כל מיני משקים.

אמר רב פפא:

הלכתא:

דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה:

אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם,

ושלא מחמת הסעודה:

בתוך הסעודה - טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם,

לאחר הסעודה - טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם.

"שאלו את בן זומא"**מפני מה אמרו:****דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה,****אינם טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם?****אמר להם: הואיל ופת פוטרין."**

אי הכי,

יין נמי נפטרין פת!

מב, א שאני יין, דגורם ברכה לעצמו.

244. מב, א

רפ"י

רב הונא אכל תליסר ריפתי. מפת
הבאה בכסנין ולא בירך אחריו:
אמר רב נחמן עדי כפנא. גרסי:
עדי. אלו. כלומר אלו לרעבון
נאכלו ואכילה מרובה כזו לא
נפטר מברכה אלא כל שאחרים
קובעין אכילתן בכך טעון בהמ"ז
כך פירש רב האי ורבותינו פירשו
תליסר ריפתי מפת שלנו ולא בירך
אחריו משום דלא שבע וקרא
כתיב (דברים ח) ואכלת ושבעת
וברכת וכך פירש רב יהודאי בה"ג
ואינו נ"ל דלית ליה לרב הונא והם
החמירו על עצמן עד כזית ועד
כביצה (לעיל דף כ:). ודלא כר"מ
ודלא כר' יהודה (לקמן דף מט:).
לחמניות. אובליא"ש
{אובלידי"ש: אפיפות, "ופלים"
בלע"ז:

רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא, ולא בריך.

אמר ליה רב נחמן:

עדי כפנא,

אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך.

רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא,

אייתו לקמיהו פת הבאה בכסנין,

כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא, אמר להו: מאי ציצי דקא שמענא?

דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו?!

אמרי ליה: אין,

דתניא:

"רבי מונא אמר משום רבי יהודה:

פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא."

ואמר שמואל: הלכה כרבי מונא.

אמר להו:

אין הלכה כרבי מונא, אתמר.

אמרי ליה:

והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל:

לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא!

שאני התם דקבע סעודתיה עליהו,

אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו - לא.

245. מב, א

רש"י

אסור מלאכול. עד שיברך בהמ"ז ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעת"י מברכה ראשונה ומסעודתיה:

סלק אתמר. אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן ועדיין לא ברכו אסור לאכול:

ריסתנא. אמנישטרשיו"ן:

אתכא דריש גלותא סמכינן. ואין סילוקתנו סלוק שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל:

הרגיל בשמן. למשוח ידיו אחר אכילה:

שמן מעכבו. לענין ברכה שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה:

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא. אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן אלא במים אחרונים כ"ז שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול:

לנטילת ידים. דמים אחרונים בהמ"ז ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו:

תכף לת"ח. המקריבו אליו ומארחו בביתו:
ברכה. בביתו:

רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן,
בית דגמר סעודתיהו, אייתו לקמיהו מידי למיכל,
שקל רב פפא וקא אכיל,
אמרי ליה: לא סבר לה מר: גמר - אסור מלאכול?
אמר להו: סלק אתמר.

רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא,
לבית דסליקו תקא מקמיהו,
שדרו להו ריסתנא מבי ריש גלותא,
רבא - אכיל,
ורבי זירא - לא אכיל.
אמר ליה: לא סבר לה מר 'סלק אסור מלאכול'?
אמר ליה: אנו אתכא דריש גלותא סמכינן.

אמר רב:
הרגיל בשמן, שמן מעכבו.

אמר רב אשי:
כי הוינן בי רב פהנא אמר לן:
כגון אנו דרגלינו כמשחא, משחא מעכבא לן.

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא,
אלא כי הא דאמר רבי חיאי בר אשי אמר רב:
שלש תכיפות הן:
תכף לסמיכה שחיטה,
תכף לגאולה תפלה,
תכף לנטילת ידים ברכה.

אמר אביי:
אף אנו נאמר:
תכף לתלמידי חכמים ברכה,
שנאמר: 'ויברכני ה' בגלגל' (בראשית ל, כז).

איבעית אימא מהקא:
שנאמר: 'ויברך ה' את בית המצרי בגלגל יוסף' (בראשית לט, ה).

246. מב, א-ב

רש"י

משנה

ברך על היין שלפני המזון - פטר את היין שלאחר המזון.
 ברוך על הפרפרת שלפני המזון - פטר את הפרפרת שלאחר המזון.
 ברוך על הפת - פטר את הפרפרת.
 על הפרפרת - לא פטר את הפת.
בית שמאי אומרים:
 אף לא מעשה קדרה.

היו יושבין - כל אחד מברך לעצמו.
 הסבו - אחד מברך לכולן.

מב, ב

בא להם יין:
 בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו,
 אחר המזון - אחד מברך לכולם.
 והוא אומר על המוגמר,
 ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה.

גמרא

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 לא שנו אלא בשבתות וימים טובים,
 הואיל ואדם קובע סעודתו על היין,
 אבל בשאר ימות השנה - מברך על כל כוס וכוס.

אתמר נמי:

אמר רבה בר מרי אמר רבי יהושע בן לוי:
 לא שנו אלא בשבתות וימים טובים,
 ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ,
 ובשעת הקזת דם,
 הואיל ואדם קובע סעודתו על היין.
 אבל בשאר ימות השנה - מברך על כל כוס וכוס.

רבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול,
 תזייה דבריד לפני המזון, והדר בריך לאחר המזון,
 אמר ליה: יישר.
 וכו' אמר רבי יהושע בן לוי.

רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביום טוב,
 תזייה דבריד אכל פסא וקסא,
 אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבי יהושע בן לוי?
 אמר ליה: נמלך אנא.

מתני'

ברך על היין כו'. נוהגין היו להביא
 קודם אכילה כוס יין לשתות
 כדתניא לקמן (דף מג.) כיצד סדר
 הסבה כו' ומביאין לפניהם
 פרפראות להמשיך אכילה כגון
 פרגיות ודגים ואח"כ מביאין
 השלחן ולאחר גמר סעודה יושבים
 ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים
 פרפראות כגון כיסני דמעלו ללבא
 ולחמניות והוא יין ופרפרת
 שלאחר המזון ושניהם קודם
 בהמ"ז:

מעשה קדרה. חלקא טרגיס
 וטיסני:

היו יושבים. בלא הסבת מטות
 שמוטים על צדיהן שמאלית על
 המטה ואוכלין ושותין בהסבה:
כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאין
 קבע סעודה בלא הסבה:

בא להם יין בתוך המזון כו'. בגמי
 מפרש טעמא (ד' מג.):

והוא אומר על המוגמר. אותו
 שברך על היין הוא מברך על
 המוגמר שהיו רגילים להביא
 לפניהם אחר אכילה אבקת רוכלין
 על האש במחתות לריח טוב
 ומברכים עליו בורא עצי בשמים:
לאחר סעודה. לאחר בהמ"ז שאינו
 מצרכי סעודה אפי' הכי מי שברך
 על היין שהתחיל בברכות
 אחרונות גומרן:

גמ'

לא שנו. דאין שלפני המזון פוטר
 את שלאחר המזון:
אלא בשבתות כו'. דדעתו לישב
 אחר המזון ולשתות וכי בריך
 ברישא אדעתא דהכי בריך:
על כל כוס וכוס. דהוה כנמלך
 ומתחיל בשתיה בכל חד וחד:

יישר. יפה עשית:

וכן אמר רבי'ל. לעשות:

לא סבר לה מר כו'. דביום טוב
 לאו נמלך הוא:
נמלך אנא. איני רגיל לקבוע
 סעודה על היין:

247. מב, ב

רש"י

בא להם יין בתוך המזון. וקודם המזון לא בא להם: אם תמצוי לומר. להביא ראיה ממשנתנו דקתני דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אינה ראיה דהתם זה לשתות וזה לשתות אבל שבתוך המזון לשרות אכילה שבמעיו הוא בא ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות: לאחר המזון אחד מברך לכולן. קס"ד דה"ק דכשיביאו יין שני אחר המזון אחד מברך לכולן והא תנא ליה דכל אחד ואחד יברך על שבתוך המזון לעצמו וקא מצריך תו ברכה על שלאחר המזון:

איבעיא להו:

בא להם יין בתוך המזון, מהו שיפטר את היין שלאחר המזון?

אם תימצוי לומר: "ברך על היין שלפני המזון - פוטר את היין שלאחר המזון", משום דזה לשתות וזה לשתות, אבל הכא דזה לשתות וזה לשרות לא? או דילמא: לא שנא?

רב אמר:

פוטר.

ורב כהנא אמר:

אינו פוטר.

רב נחמן אמר:

פוטר.

ורב ששת אמר:

אינו פוטר.

רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי דרב אמרי:

אינו פוטר.

איתיביה רבא לרב נחמן:

"בא להם יין בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו, לאחר המזון - אחד מברך לכולם!"

אמר ליה:

הכי קאמר: אם לא בא להם יין בתוך המזון אלא "לאחר המזון - אחד מברך לכולם".

248. מב, ב

רפ"י

פטר את הפרפת. אע"פ שאין צורך סעודה למלוי הכרס אלא למגמר אכילה:
וכל שכן מעשה קדרה. שהוא לאכול לזון ממש:

"ברך על הפת - פטר את הפרפת.
על הפרפת - לא פטר את הפת.
בית שמאי אומרים:
אף לא מעשה קדרה."

איבעיא להו:
 בית שמאי ארישא פליגי?
 או דילמא אסיפא פליגי?

דקאמר תנא קמא: **"ברך על הפת פטר את הפרפת"** - וכל שכן מעשה קדרה, ואתי בית שמאי למימר: לא מיבעיא פרפת דלא פטרה להו פת, אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה. או דילמא אסיפא פליגי, דקתני: **"ברך על הפרפת לא פטר את הפת"** - פת הוא דלא פטר אכל מעשה קדרה פטר, ואתו בית שמאי למימר: ואפילו מעשה קדרה נמי לא פטר?

תיקו.

249. מב, ב - מג, א

רש"י

בדוך פלן. במקום פלוני דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועצה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות:

אזלו תלמידיו בתריה. דקברוהו בעיר אחרת:

נהר דנק. כך שמו:

רישא דוקא. דקתני היו יושבים בלא הזמנת מקום הוא דלא הוי קביעות אבל אנו שהזמניהו לכך הוי קביעות ואחד מברך לכולן:

אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחר להראות אבל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות:

רמי להו כו'. כדרמינן לעיל ועי"כ מבעי ליה לאוקומי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא:

"היו יושבין - כל אחד ואחד [מברך לעצמו. הסבו - אחד מברך לכולן]."

"הסבו" - אין, לא הסבו - לא, ורמינהו:

"עשרה שהיו הולכים בדרך:

אף על פי שכולם אוכלים מפני אחד - כל אחד ואחד מברך לעצמו, ישבו לאכול - אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מפניו אחד מברך לכולם", קתני "ישבו" אף על פי שלא הסבו!

אמר רב נחמן בר יצחק:

כגון דאמרי גיזיל וניכול לחמא בדוך פלן.

כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידיו בתריה,

כי הדרי, אמרי: גיזיל וניכול לחמא אנהר דנק,

בתר דכרכי יתבי וקא, מיבעיא להו:

"הסבו" דוקא תנו, אבל "ישבו" לא,

או דילמא פיון דאמרי גיזיל וניכול ריפתא בדוקתא פלגיתא כי הסבו דמי? לא הוה בידיהו.

א, קם רב אדא בר אבהו אהדר קרעיה לאחוריה, וקרע קריעה אחרינא,

אמר: נח נפשיה דרב, וברפת מזונא לא גמרינן!

עד דאתא ההוא סבא, רמא להו מתניתין אברייתא,

ושני להו: פיון דאמרי גיזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי.

א.מג.250

רפ"י

הביאו להם מים. כך היו רגילים:
 נוטל ידו אחת. לקבל בה כוס
 ששונה לפני המזון:
 עלו. על המטות והסבו:
 חוזר ונוטל ב' ידיו. שצריך לאכול
 בשתייהן:
 אע"פ שכל אחד ואחד ברוך לעצמו.
 צריכין עוד ברכה שאין ברכה
 ראשונה פוטרנו שאין הראשון
 קרוי שלפני המזון שאינו במקום
 סעודה והאי בתרא הוא יין שלפני
 המזון:
 אחד מברך לכולן. דכיון דהסבו
 הוקבעו:
 קשיא רישא. דקתני כל אחד
 ואחד מברך לעצמו:
 שאני אורחין דדעתיהו למיעקר.
 סופן למיעקר ולעלות ולהסב
 במקום אחר שאין זה מקום
 המסיבה אלא כאן ישבו עד
 שיתכנסו כל הקרואים ודרך בעלי
 בתים עשירים היה לזמן לסעודתם
 אורחים עניים להכי קרי להו
 אורחים והא דאמר רב יין לא בעי
 הסבה אלא ישיבה בעלמא שלא
 בשעת סעודה קאמר או בשעת
 סעודה ובמקום סעודה:

"הסבו אחד מברך".

אמר רב:
 לא שנו אלא פת דבעי הסבה,
 אבל יין - לא בעי הסבה.

ורבי יוחנן אמר:
 אפילו יין נמי בעי הסבה.

איכא דאמרי:

אמר רב:
 לא שנו אלא פת, דמהניא ליה הסבה,
 אבל יין - לא מהניא ליה הסבה.

ורבי יוחנן אמר:
 אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה.

מיתבי:

"כיצד סדר הסבה?"

אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות, עד שיכנסו כולם,
 הביאו להם מים - כל אחד ואחד נוטל ידו אחת,
 בא להם יין - כל אחד ואחד מברך לעצמו.
 עלו והסבו,
 ובא להם מים - אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו,
 בא להם יין - אף על פי שכל אחד ואחד ברוך לעצמו אחד מברך לכולם".

להאיך לישנא דאמר רב: "לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה" - קשיא רישא!

שאני אורחין דדעתיהו למיעקר.

ולהאיך לישנא דאמר רב: "לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה" - קשיא סיפא!

שאני התם:

דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת, מהניא ליה הסבה ליין.

251. מג, א

כ"י

הואיל ואין בית הבליעה פנוי.
ואין לב המסובין אל המברך אלא
לבלוע:

"בא להם יין:

בתוך המזון - [כל אחד ואחד מברך לעצמו,

אחד המזון - אחד מברך לכולם.

והוא אומר על המוגמר, ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחד סעודה"].

"שאלו את בן זומא:

מפני מה אמרו:

בא להם יין בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו,

לאחר המזון - אחד מברך לכולם?

אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי".

252. מג, א

רפ"י

מכלל דאיכא עדיף מיניה. ואפי"ה
 כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך:
 הנוטל ידיו תחלה. במים אחרונים
 הוא מזומן לבהמ"ז:
 חזייה. רבי חייא לרב:
 דהוה מרתת. שמא ראה ידי
 מלוכלכות או שמא הארכתי
 באכילה יותר מדאי:
 עיין בברכת מזונא קאמר לך. כאן
 נתן לך רשות לברך בהמ"ז
 שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך:

"והוא אומר על המוגמר,

[ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה].

מדקתני: "והוא אומר על המוגמר" - מכלל דאיכא עדיף מיניה.¹⁰⁰

מסייע ליה לרב,

דאמר רב חייא בר אשי אמר רב:

הנוטל ידיו תחלה באחרונה - הוא מזומן לברכה.

רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא,

אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך,

חזייה דהוה מרתת,

אמר ליה רבי חייא: בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך.

¹⁰⁰ הגהות הגר"א מוחק: "ואמאי הואיל והוא נטל ידיו תחלה באחרונה".

253. מג, א

רפ"י

על הריח. של מוגמר :
תמרתו. קיטור העשן שמתמר
 ועולה :
הא לא ארח. לא הריח בו עדיין
 ולא נהנה :

אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה:
 מאימתי מקריבין על הריח?
 משתעלה תמרתו.

אמר ליה רבי זירא לרבא בר ירמיה:
 והא לא קא ארח!

אמר ליה:
 ולטעמיד: המוציא לחם מן הארץ דמברך, והא לא אכל אלא דעתיה למיכל!
 הקא נמי דעתיה לארוחי.

254. מג, א-ב

רפ"י

מברכין עליהן בורא עצי בשמים. ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה:
חוף ממושק. מושגי"א {מושק - יסמין בלשון ישמעאל} בלע"ז:
שהוא מן חיה. מן הרעי של חיה:
מיתבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון. שהעץ עצמו בא לפנינו:
של בית רבי ושל בית קיסר. נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה:
ועל ההדס שבכל מקום. וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא דהדס שכח ודברו חכמים בהווה בכל מקום ומוגמר לא מברכין אלא בורא מיני בשמים:
משחא דאפרסמא מאי מברכין. על ריחו:
שמן ארצנו. שהיה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו והוא פג האמור בספר יחזקאל (כ"ז) יהודה וא"י המה רוכליך בחיטי מנית ופג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון:
בר מיניה דרב יהודה. אל תביא לי ראייה מדבריו בזה:
כשרתא. קושט:
משחא כבישא. שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו:
לא. הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן:
משחא טחינא. שטחנו בו כשרתא:
סמלק. יסמין קורין לו בלשון ישמעאל והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה:
חלפי דימא. בושם שקורין אשפייג {אישפייג: אזוביון} והוא שבולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן דאשכחן גבעולין דאיכרי עץ:
נרקום. חבצלת השרון בה"ג:
דגינניתא. הגדל בגינה:
סיגלי. ויולייש {ויולייש: סגלים, סגליות} בלעז:
חבושין. קודונייש {קודונייש: חבושים-פירות} בלעז:

אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב הסדא אמר רב, ואמרי לה, אמר רב הסדא אמר זעירי:
 כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים,
 חוץ ממושק, שמן חיה הוא, שמברכין עליו בורא מיני בשמים.

מיתבי:

"אין מברכין בורא עצי בשמים, אלא:
 על אפרסמון של בית רבי,
 ועל אפרסמון של בית קיסר,
 ועל ההדס שבכל מקום!"

תיובתא.

אמר ליה רב הסדא לרב יצחק:
 האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה?

אמר ליה:

הכי אמר רב יהודה:
 בורא שמן ארצנו.

אמר ליה:

בר מיניה דרבי יהודה, דחביבא ליה ארץ ישראל!
 לכולי עלמא מאי?

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:
 בורא שמן ערב.

אמר רבי אדא בר אבהו:

האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים,
 אבל משחא כבישא - לא.

ורב פהנא אמר:

אפילו משחא כבישא,
 אבל משחא טחינא - לא.

נהרדעי אמרי:

אפילו משחא טחינא.

מגב

אמר רב גידל אמר רב:

האי סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים.

אמר רב הננאל אמר רב:

הני חלפי דימא מברכין עליהו בורא עצי בשמים.

אמר מר זוטרא:

מאי קרא?

"והיא העלתם הגנה ותטמנום בפשתי העין" (יהושע ב, 1).

אמר רב משרשיא:

האי נרקום דגינניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים,
 דדברא - בורא עשבי בשמים.

אמר רב ששת:

הני סיגלי מברכין עליהו בורא עשבי בשמים.

אמר מר זוטרא:

האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא - אומר: ברוך שנתן ריח טוב בפירות.

255. מג, ב

רש"י

להתנאות. ליהנות:
כלבנון. שמריחין עליו ופרחיו:
יפה לו אומנתו. ואפי' בורסי נאה
 לו אומנתו בעיניו ועשה הקדוש
 ב"ה כן שלא יחסר העולם
 אומנות:
קורא. רך הגדל בדקל תלה אותו
 לחזיר והוא יגלגלו באשפה שזו
 היא אומנתו:
אבוקה כשני בני אדם. לענין
 היוצא בלילה דאמר מר אל יצא
 אדם יחידי בלילה:
וירח כשלשה. ויש חלוק בין שנים
 לשלשה כדלקמן:
לאחד נראה. השד ומזיקו:
היא מוצאת והיא שלחה וגו'.
 ואילו בהדיא לא אמרה אלו
 הסימנים של יהודה הם ולו אני
 הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי
 הרה אם יודה יודה ואם לאו
 אשרף ולא אלבין פניו:

אמר רב יהודה:

האי מאן דנפיק ב'ומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי,
 אומר:
 ברוך שלא חיסר בעולמו כלום,
 וברא בו בריות טובות ואילנות טובות,
 להתנאות בהן בני אדם.

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

מנין שמברכין על הריח?
 שנאמר: **"כל הנשמה תהלל יה"** (תהילים קנ, ו).
 איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו?
 הוי אומר זה הריח.

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

עתידין בחורי ישראל שיתנו ריח טוב פלבנון,
 שנאמר: **"ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו פלבנון"** (הושע יד, ו).

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

מאי דכתוב: **"את הכל עשה יפה בעתו"** (קהלת ג, יא)?
 מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקדוש ברוך הוא אומנתו בפניו.

אמר רב פפא:

היינו דאמרי אינשי:
 תלה ליה קורא לדבר אחר, ואיהו דידיה עביד.

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

אבוקה - פשנים,
 וירח - כשלשה.

איבעיא להו:

"אבוקה פשנים" - בהדי דידיה?
 או דילמא: "אבוקה פשנים" - לבר מדידיה?

תא שמע:

"וירח כשלשה" - אי אמרת: בשלמא בהדי דידיה שפיר,
 אלא אי אמרת: לבר מדידיה - ארבעה למה לי?

והאמר מר:

לאחד - נראה ומזיק,
 לשנים - נראה ואינו מזיק,
 לשלשה - אינו נראה כל עיקר.

אלא לאו,

שמע מינה: אבוקה פשנים בהדי דידיה,
 שמע מינה.

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב,

ואמרי לה: אמר רב הנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא,
 ואמרי לה: אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.

מנלן?

מתמר,

שנאמר: **"היא מוצאת"** וגו' (בראשית לח, כה).

256. מג, ב

רפ"י

שמן והדס. בסוף הסעודה שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח כמו שאמרנו:

אני אכריע. לצד בית שמאי:

זכינו לריחו ולסיכתו. כגון משחא כבישא הלכך שמן עדיף:

ולא היא. לא אמר רבא הלכתא כבייה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך:

שמן ויין. זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה:

חוזר ומברך על היין. כגון בחול שאין היין קבע ואין היין שלפני המזון פוטר:

שמן בימינו. לפי שעליו מברך תחלה:

מברך על השמן. בורא שמן ערב: **וטחו בראש השמש.** כדי שלא יצא בידי מבושמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם:

תנו רבנן:

"הביאו לפניו שמן והדס,

בית שמאי אומרים:

מברך על השמן ואחר כך מברך על ההדס.

ובית הלל אומרים:

מברך על ההדס ואחר כך מברך על השמן.

אמר רבן גמליאל:

אני אכריע.

שמן - זכינו לריחו וזכינו לסיכתו,

הדס - לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו."

אמר רבי יוחנן:

הלכה כדברי המקריע.

רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא,

אייתו לקמיהו שמן והדס,

שקל רב פפא בריה דהדס ברישא, והדר בריה אשמן.

אמר ליה: לא סבר לה מר: "הלכה כדברי המקריע?"

אמר ליה: הכי אמר רבא: הלכה כבית הלל.

ולא היא,

לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד.

תנו רבנן:

"הביאו לפניהם שמן ויין,

בית שמאי אומרים:

אוחז השמן בימינו, ואת היין בשמאלו,

מברך על השמן, וחוזר ומברך על היין.

בית הלל אומרים:

אוחז את היין בימינו, ואת השמן בשמאלו,

מברך על היין, וחוזר ומברך על השמן.

וטחו בראש השמש.

ואם שמש תלמיד חכם הוא - טחו בנותל,

מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק נשהוא מבושם."

257. מג, ב

רפ"י

שחשודים על משכב זכור.
 מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם:
ושערו כנגדו דמי. דלא שכיח ביה
 זיעה:
ואמרי לה כגופו. דשכיח ביה
 זיעה:
משום חשדא. של זנות:
דלא קביע ליה עידנא. שלא קבעו
 לו רבו קביעות ללמדו בלילה:
בפנתא. אנפניי"א {אינפניי"א:
 פנת - העור העליון של הנעל} בלעז
 שעל גבי הרגל:
גילדא. עקב שקורין שול"יא
 {סוליה}:
בימות הגשמים. הטיט מכסהו:

תנו רבנן:

"ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם:
 אל יצא בשהוא מבושם לשוק,
 ואל יצא יחידי בלילה,
 ואל יצא במנעלים המטולאים,
 ואל יספר עם אשה בשוק,
 ואל יסב בחבורה של עמי הארץ,
 ואל יבנס באחרונה לבית המדרש."

ויש אומרים:

אף לא יפסיע פסיעה גסה,
 ואל יהלך בקומה זקופה".

"אל יצא בשהוא מבושם לשוק"

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:
 במקום שחשודים על משכב זכור.

אמר רב ששת:

לא אמרן אלא כנגדו,
 אבל כגופו זיעה מעברא ליה.

אמר רב פפא:

ושערו כנגדו דמי.

ואמרי לה:

כגופו דמי.

"ואל יצא יחידי בלילה"

משום חשדא.

ולא אמרן אלא: דלא קביע ליה עידנא,
 אבל קביע ליה עידנא - מידע ידיע דלעי דניה קא אזיל.

"ואל יצא במנעלים המטולאים".

מסייע ליה לרבי חייא בר אבא דאמר רבי חייא בר אבא:
 גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים.

איני, והא רבי חייא בר אבא נפיק!

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן:

בטלאי על גבי טלאי.

ולא אמרן, אלא: בפנתא,

אבל בגילדא - לית לן בה.

ובפנתא לא אמרן, אלא: באורחא,

אבל בביתא - לית לן בה.

ולא אמרן, אלא: בימות החמה,

אבל בימות הגשמים - לית לן בה.

רש"י

אפי' היא אשתו. שאין הכל
מכירין בה וחושדין אותו:
דקרו ליה פושע. מתעצל:
בקדושא דבי שמשו. ששותה כוס
של קידוש בשבת בלילה:

"וְאֵל יִסְפָּר עִם אִשָּׁה בְּשׂוּק".

אמר רב חסדא: ואפילו היא אשתו.

תניא נמי הכי:

"אֶפֶּילוּ הִיא אִשְׁתּוֹ,

וְאֶפֶּילוּ הִיא בֵּתוֹ,

וְאֶפֶּילוּ הִיא אַחוֹתוֹ,

לְפִי שְׂאִין הַכֹּל בְּקִיּוּן בְּקִרְבּוֹתָיו".

"וְאֵל יִסֵּב בְּחִבּוּרָהּ שֶׁל עַמִּי הָאֲרָץ".

מאי טעמא?

דילמא אתי לאמשובכי בתרייהו.

"וְאֵל יִבְנֶס אַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ".

משום דקרו ליה: פושע.

"יָיֵשׁ אֲוִמְרִים: אֵף לֹא יִפְסִיעַ פְּסִיעָה גְּסָה".

דאמר מר:

פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם.

מאי תקנתיה?

להדרה בקדושא דבי שמשו.

"וְאֵל יִהְיֶה בְּקוּמָה זְקוּפָה".

דאמר מר:

המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות - כאילו דוחק רגלי שכינה,
דכתיב: "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיהו, ג).

258. מד, א

רפ"י

מתני' מליח. כל דבר מלוח:

גמ' פירות גנוסר. פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת: זיונא. משמע מידי דבר אכילה: מזונא. דבר הסועד: דשיריק דחבא מאפותי'. שהזבוב מחליק ממצחו מתוך צהלת פנים בשרו מחליק: עד דמריד. דעתו מטרפת: באלושי. אוכלוסי בני אדם: ספלי טרית. ספלים מלאים חתיכות דג חתוך שקורים טוניניאי {דג טונה}: לקוצצי תאנים. למאכל פועלים שקוצצים תאנים והיו מרובים עד שכל אלו צריכין להם למאכל: בריכות. קוביאי'יש {קובידי'יש: דגירות} בלע"ז: משלש בריכות בחדש. ג' פעמים בחדש מורידים ממנו כך: שמנים זוגות אחים. שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם: שריף. תבשיל לח שיש בו מרק כמו: שורפה חיה:

מד, א משה

הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו - מברך על המליח ופוטר את הפת, שהפת טפלה לו. זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה.

גמרא

ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה?

אמר רב אחא בריה דרב עזריא אמר רב אשי: באוקלי פירות גנוסר שנו.

אמר רבה בר בר חנה:

כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר, כי הוין בי מאה - מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה, וכי הוין בי עשרה - מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה, וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי, ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא.

"זיונא" סלקא דעתך?!

אלא אימא: מזונא.

רבי אבהו אכיל עד דההו שריק ליה דודבא מאפותיה.

ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזיהו.

רבי שמעון בן לקיש הוה אכיל עד דמריד, ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה, ומייתי ליה לביתיה.

כי אתא רב דימי אמר:

עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית, לקוצצי תאנים מערב שבת לערב שבת.

כי אתא רבין אמר:

אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש.

כי אתא רבי יצחק, אמר:

עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, שהיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות, ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו, בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבין לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא, ואף על גב דאינהי הוו כהנותא, אינהו לא הוו כהני.

אמר רב:

כל סעודה שאין בה מלח - אינה סעודה.

אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל סעודה שאין בה שריף - אינה סעודה.

א.מד.259

רש"י

מתני'

מברך אחריהם ג' ברכות. ר"ג
לטעמיה דאמר לעיל בפירקין (דף
לז.) כל שהוא מז' המינים מברך
אחריו ג' ברכות:
אפילו אכל שלק. של ירק:
והוא מזונו. שסמך עליו למזון:
וחסרונו. צרכי ספוקן:

גמ'

וברכת. אכולהו קאי ובהווא קרא
ג' ברכות רמיזי כדאמרינן בפרק
שלשה שאכלו (דף מח.):
ארץ הפסיק הענין. ולא קאי
וברכת אלא אלחם דסמיך ליה:
ור"ג ההוא. הפסקה לפרושי חטה
דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי
שאם כססה כמות שהיא אין זו
בכלל ברכה א"כ עשאה לחם:
חמשת המינים. כולם מין דגן
חטין ושעורין וכוסמין ושכולת
שועל ושיפון כוסמין מין חטה
שכולת שועל ושיפון מין שעורה:
מברך עליו ב'מ מזונות. אם עשאו
תבשיל:
כל שהוא מז' המינים. משאר ז'
המינים האמורים בפסוק ואינו
מין דגן:
אפרי דעץ על העץ ועל פרי העץ
ועל ארץ חמדה טובה ורחבה.
אתרוייהו קאי כולה עד סופה:

משנה

אכל ענבים ותאנים ודמונים:
מברך אחריהם שלש ברכות,
דברי רבן גמליאל.
וחמנים אומרים:
ברכה אחת מעין שלש.
רבי עקיבא אומר:
אפילו אכל שלק והוא מזונו - מברך עליו שלש ברכות,

השותה מים לצמא:
מברך שהנל נהיה בדברו.
רבי טרפון אומר:
בורא נפשות רבות וחסרונן.

גמרא

מאי טעמא דרבן גמליאל?

דקתיב: "ארץ חטה ושעורה" וגו' (דברים ח, ט),
וקתיב: "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" וגו' (דברים ח, ט),
וקתיב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" (דברים ח, ט).

ורבנן?

"ארץ" הפסיק הענין.

ורבן גמליאל, נמי "ארץ" הפסיק הענין!

ההוא מבצי ליה למעוטי הכוסס את החטה.

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי חנינא:
כל שהוא מחמשת המינים,
בתחלה - מברך עליו בורא מיני מזונות,
ולכסוף - ברכה אחת מעין שלש.

אמר רבה בר מרי אמר רבי יהושע בן לוי:
כל שהוא משבעת המינים,
בתחלה - מברך בורא פרי העץ,
ולכסוף - ברכה אחת מעין שלש.

אמר ליה אביי לרב דימי:
מאי נהו "ברכה אחת מעין שלש"?

אמר ליה:

אפירי דעץ:

על העץ ועל פרי העץ,

ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו,

לאכול מפריה ולשבוע מטובה.

רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחתך,

ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו,

והעלנו לתוכה ושמחנו בה,

כי אתה טוב ומטיב לכל.

דחמישת המינים:

על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו',

וחותם: על הארץ ועל המחיה.

מיתתם במאי חתים?

כ"י

רב חתים בר"ח כו' . אע"ג דדמיה לתרתי:

הכא מאי . מי מחתמינן בתרתי כהאי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא הויא חתימה בשתים ממש כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (דף מט.) :

הא לן והא להו . רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות :

ואנן מברכינן . על פירותיה אארץ ישראל לחודה קאי ואנן לא אכלינן מינייהו ומברכים עלייהו :

כי אתא רב דימי אמר:

רב חתים בראש חודש:
ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים.

הכא מאי?

רב חסדא אמר:

על הארץ ועל פירותיה.

ורבי יוחנן אמר:

על הארץ ועל הפירות.

אמר רב עמרם:

ולא פליגי,

הא לן,

והא להו.

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק:

אינהו אכלי ואנן מברכינן?

אלא איפוד:

רב חסדא אמר:

על הארץ ועל הפירות.

רבי יוחנן אמר:

על הארץ ועל פירותיה.

260. מד, ב

רפ"י

קופרא. כל מיני בשר:
אבל ירקא לא. צריך לברוכי אחריה:
חד כתרי. מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד בלא שם אביו עבד כרב יצחק בר אבדימי שהוזכר בשמו ובשם אביו:
ותרי כחד. מר בר רב אשי שהוזכר בשמו ובשם אביו עבד כרי יצחק שהוזכר יחיד:
ככולהו. אף כרב פפא:
כל שטעון ברכה. משנה היא במסכת נדה:
למעוטי ירקא. וכ"ש מיא:
למעוטי מצות. אין מברכין כשמסלקין תפילין וציצית ואחר תקיעת שופר ולולב:
כל שהוא כביצה. אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו:
מגולגלתא. צלוייה לחה ורכה ששורפין אותה:
קייסי. מדות מחזיקות לוג:
מגולגלתא משיתא. טובה משיתא קייסי:
מטויתא. צלוייה קשה טובה מארבע קייסי:
מבושלתא. במים עלה א"ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו:

מד, ב

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו: על הביעא ועל מיני קופרא, בתחלה - מברך שהכל, ולבסוף - בורא נפשות רבות וכו'. אבל ירקא - לא.

ורבי יצחק אמר: אפילו ירקא. אבל מיא - לא.

ורב פפא אמר: אפילו מיא.

מר זוטרא עבד כרב יצחק בר אבדימי.

ורב שמי בר אשי עבד כרבי יצחק.

וסימנה: חד כתרי, ותרי כחד.

אמר רב אשי: אנא זמנא דכי מדכרנא, עבידנא ככולהו.

תנן:

"כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו", בשלמא לרב יצחק בר אבדימי - לאפוקי ירקא, לרבי יצחק - לאפוקי מיא, אלא לרב פפא לאפוקי מאי?

לאפוקי מצות.

ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפיליהו מברכי: אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו, לאפוקי מאי?

לאפוקי ריחני.

אמר רבי ינאי אמר רבי:

כל שהוא כביצה - ביצה טובה ממנו.

כי אתא רבין אמר:

טבא ביעתא מגולגלתא - משייתא קייסי סולתא.

כי אתא רב דימי אמר:

טבא ביעתא מגולגלתא - משייתא,

מטויתא - מארבע,

מבושלתא - כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו, לבר מבשרא.

261. מד, ב

"רבי עקיבא אומר: אפילו אבל שלק [והוא מזונו - מברך עליו שלש ברכות]".

ומי אכא מידי דהנה שלק מזוני?

אמר רב אשי:
בקלח של קרוב שנו.

תנו רבנן:

**"טחול - יפה לשינים וקשה לבני מעים.
ברישין - קשין לשינים ויפין לבני מעים.
כל ירק חי - מוריק.
ובל קטן - מקטין.
ובל נפש - משיב את הנפש.
ובל קרוב לנפש - משיב את הנפש.
קרוב למזון.
ותרדיו לרפואה.
אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו".**

אמר מר: "טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים".

מאי תקנתיה?

נלעסיה ונשדייה.

"ברישין קשין לשינים ויפין לבני מעים".

מאי תקנתיה?

לשלקינהו, ונבלעינהו.

"כל ירק חי - מוריק".

אמר רבי יצחק:
בסעודה ראשונה של אחר הקזה.

ואמר רבי יצחק:
כל האוכל ירק קודם ארבע שעות - אסור לספר הימנו.
מאי טעמא?
משום ריחא.

ואמר רבי יצחק:
אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות.

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי.
איתנו קמיהו ירק חי קודם ארבע שעות,
אמימר ורב אשי - אכול,
ומר זוטרא - לא אכל,
אמרו ליה: מאי דעתיה, דאמר רבי יצחק: כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו, משום ריח
והא אנו דקא אכלינו, וקא משתעית בהדן!
אמר להו: אנא כאידך דרבי יצחק סבירא ליה,
דאמר רבי יצחק: אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות.

"כל קטן מקטין".

אמר רב חסדא:
אפילו גדאי בר זוזא.

רפ"י

בקלח של קרוב שנו. שהוא מזון
דתניא לקמן קרוב למזון:
כרישין. כרתי:
כל ירק חי מוריק. נוטל תואר
הפנים:
כל קטן. שלא גדל כל צרכו ולקמן
מפרש כמה כל צרכו:
כל נפש. דבר חי הנאכל שלם כגון
דגים קטנים שגדלו כל צרכן:
הקרוב לנפש. האוכל מן הבהמה
במקום חיות שלה ולקמן מפרש
לה:
אוי לבית. לכרס האוכל לפת:
נלעסיה. כוססו ומשליכו:
לשלקינהו. בקדרה הרבה שלא
יצטרך לכוססו בשיניו:
קודם ארבע שעות. שאינו זמן
סעודה והריח קשה לבני אדם
המספרים עמו קודם אכילה
שהגוף ריקן:
כאידיך דר' יצחק סבירא לי. אבל
אסור לספר לא סבירא לי:
בר זוזא. כלומר שמן וטוב ששוה
זוז:

רס"י

דלית ביה רבעא. שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל גדל כדי רביעית של שער גדול וכן כל דבר:

גילדני דבי גילי. דגים קטנים מאד ומצויין בין הקנים באגם ואין דרכן לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע זה הוא קטן מקטין:

עונקא. צואר מקום בית השחיטה וסמוך ללב ולמעים:

לבי ברוך. למקום שברכו שם על השחיטה:

ומי סיסין. תבשיל של פוליאוויל {פוליוויל: סוג של נענה}:

והרת. ולדירי"א שהולד נוצר בו: **יותרת הכבד.** טרפשא דכבדא שקורין איברי"ש {איברי"ש: סרעפת}:

מבלי בשר. היא קשה אבל כשמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה:

מבלי יין. כשאין שותה אחריה יין:

מבלי עצים. שאינו שולקה הרבה: **סודני.** בעל שכר תמרים ור' פפא מוכר שכר היה כדאמר באיזהו נשך (ד' סה.) טרשא דרב פפא שכראי לא פסיד ואמר רב פפא אי לאו דרמאי שכרא לא איעתי (פסחים ק"ג.) והוא נקרא סודני כדאמרין תמרי בחלוזך לבי סודנא רהוט:

דלא נפיש לכו חמרא. ששותי שכר אתם:

במאי תבריתו לה. לכוו של לפת: **אופי פרסיתא.** בקעיות של עצים גדולות היתה שורפת תחת קדרת הלפת:

ולא אמרו אלא דלית ביה רבעא, אבל אית ביה רבעא - לית לן בה.

"כל נפש משיב נפש".

אמר רב פפא:
אפילו גילדני דבי גילי.

"כל הקרוב לנפש משיב את הנפש".

אמר רב אחא בר יעקב: עונקא.

אמר ליה רבא לשמיעיה:

כי מיייתת לי אומצא דבישרא, טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך.

"קרוב למזון, ותדדין לרפואה".

קרוב למזון - אין, ולרפואה לא?

והא תניא:

"ששה דברים מרפאין את החולה מחליו, ורפואתו רפואה.

ואלו הן: קרוב, ותדדין, ומי סיסין, דבש¹⁰¹, וקובה וחרת ויותרת הפבד!"

אלא אימא: קרוב אף למזון.

"אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו".

איני?

והא אמר ליה רבא לשמיעיה: כי חזית לפתא בשוקא לא תימא לי: במאי ברכת ריפתא?

אמר אביי:

מבלי בשר.

ורבא אמר:

מבלי יין.

איתמר:

רב אמר:

מבלי בשר.

ושמואל אמר:

מבלי עצים.

ורבי יוחנן אמר:

מבלי יין.

אמר ליה רבא לרב פפא:

סודני!

אנן תברין לה בבשרא וחמרא.

אתון דלא נפיש לכו חמרא, במאי תבריתו לה?

אמר ליה: בצבי.

כי הא דביתהו דרב פפא,

בתר דמבשלא לה, תברא לה בתמנן אופי פרסיתא.

¹⁰¹ נאמר ששה והרי שבעה! וי"ג יבש במקום דבש.

262.מד, ב

רפ"י

פעמים שהוא ממית. ואלו הן
ביום שבעה ימים למליחתו או
ביום שבעה עשר או ביום שבעה
ועשרים:

תנו רבנן:

"דג קטן מליח,
פעמים שהוא ממית בשבעה,
בשבעה עשר,
ובעשרים ושבעה.
ואמרי לה בעשרים ושלושה".

ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי,
אבל מטוי - שפיר, לית לן בה.
ודלא מטוי - שפיר.

לא אמרן אלא דלא שתה בתריה שכרא,
אבל שתה בתריה שכרא - לית לן בה.

263. מד, ב - מה, א

רש"י

מאי עמא דבר. היאך נוהגים וכבר
נהגו לברך בתחלה שהכל ולבסוף
בורא נפשות רבות וחסרונן על כל
מה שברא:

"והשֹׁתֶה מִים לְצִמָּאוֹ:
[מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ.
דְּבִי טַרְפוֹן אוֹמֵר:
בוֹרֵא נַפְשוֹת רְבוֹת וְחִסְרוֹנָן"]

לאפוקי מאי?

אמר רב אידי בר אבין:
מה, א לאפוקי למאן ^דחנקתיה אומצא.

"דְּבִי טַרְפוֹן אוֹמֵר: בוֹרֵא נַפְשוֹת רְבוֹת וְחִסְרוֹנָן".

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי,
ואמרי לה לרב יוסף:
הלכתא מאי?

אמר ליה:
פוק חזי מאי עמא דבר.

הדרן עלך כיצד מברכין

מסכת ברכות פרק ז' - "שלשה שאכלו"

264. מה, א

רש"י

שלשה שאכלו וכו'
 לזמן. להזדמן יחד לצרוף ברכה
 בלשון רבים כגון נברך:
שנטלה תרומתו. קס"ד תרומת
 מעשר שלו שעל הלוי להפריש:
מעשר שני שנפדה. להתירו
 באכילה חוץ לירושלים ואת פדיונו
 יעלה לירושלים ויאכל:
והשמש. ששמשם בסעודה ואכל
 עמהם כזית כדי להצטרף עמהם
 לזמון ובכל הני אצטריך
 לאשמעינן אע"ג דדמו לאיסור אין
 כאן ברכה בעבירה כדמפרש ואזיל
 בגמרא:
עד כמה מזמנין. כמה יאכל עמהם
 ויתחייב עמהם בזימון ונפקא
 מינה להוציאם ידי חובתן אם יתנו
 לו הכוס לברך:

גמ'
מה' מ. דשלשה ראויים לברכת
 צירוף:
גדלו לה' אתי. הרי שלשה וכן
 אקרא הבו גודל היחיד אומר
 לשנים:

משנה

שְׁלֹשָׁה שָׁאֵכְלוּ בְּאַחַת - חִיִּיבִין לְזִמּוֹן.
אָכַל דְּמַאי,
וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁנִּטְלָה תְּרוּמָתוֹ,
מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֶּדֶשׁ שֶׁנִּפְדָּה,
וְהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁאָכַל בְּזֵית,
וְהַבּוֹתִי,
מְזַמְּנִין עָלָיו.

אָכַל טָבֵל,
וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְלָה תְּרוּמָתוֹ,
וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֶּדֶשׁ שֶׁלֹּא נִפְדָּה,
וְהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁאָכַל פְּחוֹת מִבְּזֵית,
וְהַנְּכָרִי,
אִין מְזַמְּנִין עָלָיו.

נְשִׁים וְעֹבְדִים וְקֹטְנִים - אִין מְזַמְּנִין עָלֵיהוּ.

עד כמה מזמנין?
עד כזית.
רבי יהודה אומר:
עד כביצה.

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רב אסי:
דאמר קרא: "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו" (תהילים לד, ד).

רבי אבהו אמר:
מהקא: "מי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו" (דברים לב, ג).

אמר רב חנן בר אבא:
מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך?
שנאמר: "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו" (תהילים לד, ד).

אמר רבי שמעון בן פאי:
מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא?
שנאמר: "משה ידבר והאלהים יענו בקול" (שמות יט, ט).
שאין תלמוד לומר "בקול"!
ומה תלמוד לומר "בקול"?
בקולו של משה.

תניא נמי הכי:
"אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא,
ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו בנגד הקורא - ימער הקורא קולו ויקרא".

265. מה, א-ב

רס"י

אינן רשאים ליחלק. ולברך כל אחד לעצמו דמפקעי לה לתורת זמון:
שלשה אין שנים לא. ה"פ דמדקתני אין רשאים ליחלק שמע מינה דשלשה מזמנין שנים אין מזמנין ואפילו רצו דאי אמרת שנים נמי אם רצו מזמנין אמאי אין האחד רשאי ליחלק ליזיל הוא ולא מפקעת ברכת זמון בהכי ויזמנו השנים:
שאני התם דהוקבעו בחובה מעיקרא. ואי אזיל הוא מפקעת להו חובה וקמו להו ברשות וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה:
אוכל עמהם. אין כאן גאווה דניחא להו דמיתני להו לידי זמון ואי שנים מזמנין אמאי ניחא להו בלאו דידיה נמי אי בעו מזמני:
דניחא להו דמקבע להו בחובה. דגדול המצווה ועושה:
אם רצו אין מזמנים. כדמפרש טעמא לקמן שאין קביעותן נאה משום פריצותא בין דנשים בין דמשכב זכור דעבדים בקטנים:
דאפילו מאה כתרי דמיין. לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנין והוא הדין לשנים:
דאיכא דעות. דאע"ג דלענין חובה אינן חייבות לענין רשות דעות שלשה חשיבי להודות טפי משני אנשים דאיכא משום גדלו להי אתי:
קוראין לו. להודיעו שהם רוצים לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להם בכך:
ומזמנין עליו. ואע"פ שאינו בא אצלם:

אָתְמַר:
 שְׁנַיִם שְׂאָכְלוּ כְּאַחַת,
 פְּלִיגֵי רַב וְרַבֵּי יוֹתֵנוּ:
 תַּד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְנִין.
 וְחַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אִין מְזַמְנִין.

תָּנוּ:
"שְׁלֹשָׁה שְׂאָכְלוּ בְּאַחַת חַיִּיבֵי לְזַמֵּן."
 שְׁלֹשָׁה - אִין,
 שְׁנַיִם - לֹא!

הַתָּם - חוֹבָה,
 הָכָא - רְשׁוּת.

תָּא שְׁמַע:
"שְׁלֹשָׁה שְׂאָכְלוּ בְּאַחַת - חַיִּיבֵי לְזַמֵּן.
וְאִין רְשָׁאֵין לִיְחַלֵּק"
 שְׁלֹשָׁה - אִין,
 שְׁנַיִם - לֹא!

שְׂאֲנֵי הַתָּם,
 דְּקָבְעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מְעִיקְרָא.

תָּא שְׁמַע:
"הַשְּׂמֵשׁ שֶׁהִיא מְשַׁמֵּשׂ עַל הַשְּׁנַיִם -
הָרִי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם,
אָף עַל פִּי שְׁלֹא נִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת,
הִיא מְשַׁמֵּשׂ עַל הַשְּׁלֹשָׁה -
הָרִי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם,
אֲלֹא אִם בֵּן נִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת!"

שְׂאֲנֵי הַתָּם
 דְּנִיחָא לְהוּ דְּמִקְבַּע לְהוּ בְּחוֹבָה.

תָּא שְׁמַע:
"נְשִׁים - מְזַמְנוֹת לְעַצְמָן,
וְעַבְדִּים - מְזַמְנִים לְעַצְמוֹ,
נְשִׁים וְעַבְדִּים וְקַטְנִים - אִם רָצוּ לְזַמֵּן אִין מְזַמְנִין."
 וְהָא מֵאָה נְשִׂי כְּתָרֵי גְבַרֵי דְמִיין, וְקָתְנֵי: **"נְשִׁים מְזַמְנוֹת לְעַצְמוֹ וְעַבְדִּים מְזַמְנִין לְעַצְמוֹ!"**

שְׂאֲנֵי הַתָּם,
 דְּאִיכָא דְּעוֹת.

אִי הָכִי,
 אִיכָא סִיפָא:
"נְשִׁים וְעַבְדִּים - אִם רָצוּ לְזַמֵּן אִין מְזַמְנִין,"
 אִמָּאי לֹא? וְהָא אִיכָא דְּעוֹת!

שְׂאֲנֵי הַתָּם,
 מְשׁוּם פְּרִיצוּתָא.

תַּסְתַּיִים דְּרַב דְּאָמַר: **"אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אִין מְזַמְנִין,"**
 דְּאָמַר רַב דִּימֵי בְּרִי יוֹסֵף אָמַר רַב:
"שְׁלֹשָׁה שְׂאָכְלוּ כְּאַחַת, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶם לְשׁוֹק - קוֹרְאִין לוֹ וּמְזַמְנִין עָלָיו."
 טַעְמָא דְּ"קוֹרְאִין לוֹ",
 הָא לֹא קוֹרְאִין לוֹ - לֹא!

שְׂאֲנֵי הַתָּם,
 דְּאִקְבַּעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מְעִיקְרָא.

רש"י

ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת הזימון ביניהן. לא בא ללמדנו אלא שאין צריכין זימון דכיון דאחד יוצא בברכת חברו אשמעינן דאין זימון דאי יש זימון ברכת שניהם היא שהרי אומר נברך והוא עונה ברוך הוא:
לאו דשמיע להו מרבי יוחנן. דבר מערבא הוא דאילו רב בבבל הוה ובני מערבא היכא שמיע להו:

אלא תסתתרים דרבי יוחנן הוא דאמר: "אם רצו לזמן - אין מזמנין",
 דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 שנים שאכלו כאחת,
 אחד מהן יוצא בברכת חברו.

והנין בה: מאי קא משמע לן?
 תנינא:

"שמע ולא ענה - יצא",

ואמר רבי זירא:
 לומר שאין ברכת הזימון ביניהם!

תסתתרים.

אמר ליה רבא בר רב הונא לרב הונא:
 והא רבנן דאתו ממערבא אמרי:
 אם רצו לזמן - מזמנין,
 מאי לאו דשמיע להו מרבי יוחנן.

לא!

דשמיע להו מרב מקמי דנחית לרבא.

רס"י

266. מה, ב

והוא דקרו ליה ועני. שסמוך הוא
 אצלם ועונה ברוך הוא:
לא אמרן. דלא צריך למיתי גביהו
 אלא שלשה אבל עשרה שיצטרפו
 משום הזכרת השם עד דאתי
 גביהו:
נראין כעשרה. דאין אדם ממהר
 להבחין בין עשרה לתשעה:

גופא:

"אמר רב דימי בר יוסף אמר רב:
 שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק - קוראין לו ומזמנין עליו".

אמר אביי:

והוא דקרו ליה ועני.

אמר מר זוטרא:

ולא אמרן אלא: בשלשה,
 אבל בעשרה - עד דנייתי.

מתקיף לה רב אשי:

אדרבה איפקא מסתברא,
 תשעה נראין בעשרה, שנים אין נראין בשלשה.

והלכתא:

כמר זוטרא.

מאי טעמא?

כיון דכעי לאדכורי שם שמים,
 בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

267. מה, ב

רפ"י

מצוה ליחלק. ולברך כל אחד בפני עצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון:

אחד מפסיק לשנים. אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו עד שיזמנו עליו עד ברכת הזן דהיינו ברכת זימון וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו:

לפנים משורת הדין. לאחשוביה: **לא הוה בהו.** מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים:

דאיכא אדם גדול. שהגדול מברך כדפסקינן לקמן הלכתא (דף מז.):

אמר אבי:

נקיטין:

שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק.

תניא נמי הכי:

"שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק,

במה דברים אמורים:

בשנים סופרים,

אבל אחד סופר ואחד בור - סופר מברך ובור יוצא."

אמר רבא:

הא מילתא אמריתא אנא,

ואיתמרה משמיה דרבי זירא פוותי,

שלשה שאכלו כאחת:

אחד מפסיק לשנים,

ואין שנים מפסיקין לאחד.

ולא?!

והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה, איהו וחד!

שאני רב פפא,

דלפנים משורת הדין הוא דעבד.

יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי,

מרכי ריפתא בהדי הדדי,

לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו,

אמר¹⁰²: הא דתנן: **"שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן"**,

הני מילי היכא דאיכא אדם גדול,

אבל היכא דכי הדדי נינהו - חלוק ברכות עדיף.

בריה איניש לנפשיה.

אתו לקמיה דמרימר, אמר להו: ידי ברכה יצאתם, ידי זימון לא יצאתם.

וכי תימרו: "ניהדר ונזמן" - אין זימון למפרע.

¹⁰² כך גורס מסורת הש"ס ע"פ הריף והרא"ש, ומוחק: יתבי וקא מיבעיא להו.

268. מה, ב

רס"י

בא ומצאן. אחד מן השוק בא ומצא שלשה שהיו מזמנין: **ברוך ומבורך**. דלא מצי למימר שאכלנו משלו: **הא דקאמר ברוך ומבורך**. כדאשכחינהו דקאמר המזמן נברך אבל אשכחינהו דענו ברוך הוא עונה בתרייהו אמן:

בא ומצאן קשהו מברכים - מהו אומר אחריהם?

רב זביד אמר:
ברוך ומבורך.

רב פפא אמר:
עונה אמן.

ולא פליגי,

הא - דאשכחינהו דקא אמרי נברך,
והא - דאשכחינהו דקא אמרי ברוך.

אשכחינהו דקא אמרי "נברך" - אומר ברוך ומבורך.
אשכחינהו דקא אמרי "ברוך" - עונה אמן.

269. מה, ב

כ"י

הא בבונה ירושלים. שהיה סוף הברכות הרי זה משובח וכן בסוף ברכות דקריאת שמע שחרית וערבית ואחר כל ברכותיו דקתני בברייתא הרי זה משובח אחר גמר כל ברכותיו קאמר ואחר כל ברכותיו דקתני הרי זה מגונה בסוף כל ברכה וברכה קאמר: **כי היכי דלשמעו פועלים**. וידעו שנגמרה כל הברכה שהרי אין המברך עונה אמן אלא לבסוף: **וליקומו**. לעבידתיהו ואי משום דקמפקע להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דקסבר דלאו דאורייתא היא אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה: **רב אשי עני**. לההוא אמן בלחישא כי היכי דלא לשמעו וידעו ששם גמר הברכות ויזלו בהטוב והמטיב ומיהו משום דסוף כל ברכותיו היה ותניא בברייתא ה"ז משובח לא סגי דלא עני ליה:

תני תדא:

"העונה אמן אחר ברכותיו - הרי זה משובח".

ותניא אידך:

"הרי זה מגונה".

לא קשיא:

הא - בבונה ירושלים.

הא - בשאר ברכות.

אבי עני ליה בקלא, כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו, דהטוב והמטיב לאו דאורייתא.

רב אשי עני ליה בלחישא,

כי היכי דלא נזלו בהטוב והמטיב.

270. מו, א

רפ"י

קטינא חריד שקי. כך היו קורין לר' זירא וטעמא מפרש בבבא מציעא בהשוכר את הפועלים (דף פה.):

כי מטא למשרי. לישנא דשירותא כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול:

רב הונא דמבבל. היינו רב הונא סתמא ולפי שעכשיו היה ר' זירא בארץ ישראל במקום ר' אבהו והיה עולה מבבל קאמר הכי:

קרובים לעיר. שיכול לראותן בעל הבית תמיד ולדעת מה הן צריכין: **נכסיו.** קרקעות:

מו, א

רבי זירא חלש,

על לגביה רבי אבהו,

קביל עליה: אי מתפח קטינא חריד שקי עבידנא יומא טבא לרבנן. אתפח.

עבד סעודתא לכולהו רבנן,

כי מטא למשרי, אמר ליה לרבי זירא: לישרי לן מר,

אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבי יוחנן דאמר: בעל הבית בוצע? שרא להו.

כי מטא לברוכי, אמר ליה: נבריה לן מר,

אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא דמון בבל דאמר: בוצע מקרד?!

ואיהו, כמאן סבירא ליה?

כי הא דאמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי:**

בעל הבית - בוצע,

ואורח - מקרד.

"בעל הבית - בוצע": כדי שיבצע בעין יפה.

"ואורח - מקרד": כדי שיקרד בעל הבית.

מאי מקרד?

יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא.

ורבי מוסיף בה דברים:

ויצילח מאד בכל נכסיו, ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר,

ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי דינו,

ואל ידקר לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם.

271. מו, א

רש"י

עד היכן ברכת הזמון. שצריכין להיות שלשה וכשהן שנים לא יאמרו:

ברכת המזון שתיים ושלש. פעמים שהם שתי ברכות פעמים שהם שלש כיצד כשהם שלשה הן שלש ברכות וכשהם שנים הן שתי ברכות כדמפרש ואזיל:

דקסבר. ברכת זמון עד הזן וכשהם שנים אין אומרים אלא ברכת הארץ ובונה ירושלים:

ומאן דאמר שלש וארבע. כשהן שנים הרי שלש הזן וברכת הארץ ובונה ירושלים וכשהם שלשה הם מוסיפים נברך עד ובטובו חיינו:

מוקים לה. לא גרסינן והכי גרסינן והא דתניא שתיים ושלש בברכת פועלים דאמרי ברכת הארץ ובונה ירושלים בחדא ברכה אין כאן אלא ברכת הזן וברכת הארץ וכשהם שלשה מוסיפין נברך הרי שלש:

דאמר מר. לעיל בפרק שני (דף טז):

עד היכן ברכת הזמון?

רב נחמן אמר:
עד נברך.

ורב ששת אמר:
עד הזן.

נימא כתנאי?

דתני תדא:
"בְּבִרְכַת הַמְזוֹן שְׁנַיִם וְשָׁלֹשָׁה".

ותניא אידך:
"שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעָה".

סבריה:
דכולי עלמא: "הטוב והמטיב" - לאו דאורייתא היא, מאי לאו, בְּהָא קָמִיפְלִגִי:
מאן דאמר: **"שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ"** - קסבר עד הזן.
ומאן דאמר: **"שְׁלֹשׁ וְאַרְבָּע"** - קסבר עד נברך.

לא,

רב נחמן מתרץ לטעמיה,
ורב ששת מתרץ לטעמיה.

רב נחמן מתרץ לטעמיה,
דכולי עלמא עד נברך,
מאן דאמר: **"שְׁלֹשׁ וְאַרְבָּע"** שפיר,
ומאן דאמר: **"שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ"**, אמר לך: הכא בברכת פועלים עסקינן,
דאמר מר:
"פּוֹתַח בְּהֵן וְכוֹלֵל בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם בְּבִרְכַת הָאָרֶץ".

רב ששת מתרץ לטעמיה,
דכולי עלמא עד הזן,
מאן דאמר: **"שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ"** שפיר,
ומאן דאמר: **"שְׁלֹשׁ וְאַרְבָּע"**, קסבר: הטוב והמטיב דאורייתא היא.

272. מו, א-ב

כ"י

שהרי פותח בה בברוך. ואי דאורייתא היא הויא סמוכה לחברתה ואין פותחין בה בברוך: כדתניא כ"י יש מהן כ"י. כגון ברכת פירות ומצות פותח ואינו חותם וטעמא מפרש בערבי פסחים (דף קה.) משום דכולה חדא הודאה ואין הפסק דבר תחנה או דבר אחר בתוכה כמו שיש בקדוש כי הוא יום תחלה למקראי קודש והנחילנו: ויש מהם חותם ולא פותח. כגון ברכה הסמוכה לחברתה שהרי כבר פתח בברכה ראשונה וברכה אחרונה שבקריאת שמע אמת ויציב אמת ואמונה שאע"פ שק"ש מפסיק בינתים אברכות דלפניה סמוכה והויא לה סמוכה לחברתה: הטוב והמטיב וכ"י. דלאו סמוכה לחברתה היא שאינה מברכת המזון אלא על קבורת הרוגי ביתר תקנוה: שהרי עוקרים אותה בבית האבל. אליבא דר"ע:

אמר רב יוסף:

תדע ד"הטוב והמטיב" לאו דאורייתא, שהרי פועלים עוקרים אותה.

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב:

תדע ד"הטוב והמטיב" לאו דאורייתא, שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך, כדתניא:

"כל הברכות נולדו פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך.

חוץ מברכת הפירות, וברכת המצות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע.

יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך.

ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך.

ו"הטוב והמטיב" - פותח בברוך ואין חותם בברוך".

מכלל דברכה בפני עצמה היא.

מו, ב

ואמר רב נחמן בר יצחק:

תדע ד"הטוב והמטיב" לאו דאורייתא, שהרי עוקרין אותה בבית האבל, כדתניא:

"מה הם אומרים בבית האבל?

ברוך הטוב והמטיב.

רבי עקיבא אומר:

ברוך דיין האמת".

"הטוב והמטיב" - אין, "דיין אמת" - לא?!

אלא אימא: אף הטוב והמטיב.

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי,

איתרע ביה מלתא,

פתח ובריד:

"הטוב והמטיב, אל אמת, דיין אמת, שופט בצדק, לוקח במשפט,

ושליט בעולמו לעשות בו פרצונו, כי כל דרכיו משפט, שהכל שלו, ואנחנו עמו ועבדיו,

ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו.

גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים".

273. מו, ב

רס"י

להיכן הוא חוזר. מי שנצטרף לזימון ואמרן לעיל אליבא דרב ששת ברכת זימון עד הזון והוצרך זה להיות מפסיק אכילתו עד שיגמור המברך ברכת הזון וחזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו:

חוזר לראש. לתחלת הזון שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בג':

למקום שפסק. לברכת הארץ כשאר יחיד: ה"ג אף על גב דרבנן אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו:

["שלישה שאכלו כאחת:
אחד מפסיק לשנים"]

להיכן הוא חוזר?

רב זביד משמיה דאבאי אמר:
חוזר לראש.

ורבנן אמרי:
למקום שפסק.

והלכתא:
למקום שפסק.

274. מו, ב

רפ"י

בזמן שהן שתי מטות. רגילין היו לאכול בהסבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת:

בזמן שהן שנים גדול מסב בראש. כלומר מסב תחלה על מטתו:

ושני לו למעלה הימנו. מטת השני לצד מראשותיו של גדול: ובזמן שהן שלשה גדול מסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו. לצד מרגלותיו:

א"ל. רב ששת לריש גלותא:

וכי בעי אשתעווי מתריץ תרוצי ויתבי. ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא לפני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו כשהוא מוטה:

במחוג. מראים בידיהם ובאצבעותיה ברמיזה:

מיה ראונים מהיכן מתחילין. רב ששת קא"ל לריש גלותא מהיכן מתחילין פרסיים מיה ראונים:

לאלתר מיינתו תכא קמיה. שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן:

לא מסלקי תכא. מקמי גדול עד דמשו כולהו ובעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מיה אחרונים:

שני לו למטה הימנו. שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף:

ובזמן שהם ג' שני לו למעלה הימנו. ואם בא לספר מספר עם השלישי לו ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה הימנו:

מתחילין מן הגדול. ולא לתר מעיילי תכא קמיה:

ובזמן שהם מאה. לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מהי שגנאי הוא שישלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כלם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו:

וחוזרים ומתחילין מן הגדול. ונוטלין שלחן מלפניו:

למקום שמיה אחרונים חוזרים. כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול. הוא מברך ואם צוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך:

הנוטל ידיו באחרונה תחלה. אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה:

אמר ליה ריש גלותא לרב ששת:

אף על גב דרבנן קשישי אתון, פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו, בזמן שהן שתי מטות - גדול מסב בראש, ושני לו למעלה הימנו.

ובזמן שהם שלש - גדול מסב באמצע, ושני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו.

אמר ליה:

וכי בעי אשתעווי בהדיה, מתריץ תרוצי ויתבי ומשתעי בהדיה?

אמר ליה:

שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג.

מיה ראונים - מהיכן מתחילין?

אמר ליה:

מן הגדול.

ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן?

אמר ליה:

לא לתר מיינתו תכא קמיה.

מיה אחרונים - מהיכן מתחילין?

אמר ליה:

מן הקטן.

וגדול יתיב וידיו מזהמות עד שנוטלין כולן?

אמר ליה:

לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטי מיא לגביה.

אמר רב ששת:

אנא מתני תא ידענא!

דתניא:

"ביצד סדר הסבה?

בזמן שהן שתי מטות - גדול מסב בראש, ושני לו למטה הימנו.

בזמן שהן שלש מטות - גדול מסב בראש, ושני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו.

מיה ראונים?

מתחילין מן הגדול.

מיה אחרונים?

בזמן שהם חמשה - מתחילין מן הגדול.

ובזמן שהם מאה - מתחילין מן הקטן, עד שמגיעים אצל חמשי, וחוזרין ומתחילין מן הגדול, ולמקום שמיה אחרונים חוזרין לשם ברכה חוזרת."

מסייע ליה לרב,

דאמר רבי חייה בר אשי אמר רב:

כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה - הוא מזומן לברכה.

רב ורבי חייה הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי,

אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך,

חזייה דקא מרתת,

אמר ליה: בר פחת, עיין בברכת מזומן קאמר לה.

275. מו, ב - מז, א

רפ"י

אין מכבדין. לומר היה אתה קודם:
לא בדרכים. הולכי דרכים לומר לגדול הימנו לך לפני:
ולא בידי מזהמות. בנטילת מים אחרונים:
ממערא. לפי שהיה רבין רגיל לעלות מבבל לא"י ולומר הוא דבריו משמו של ר' יוחנן:
בפתח הראוי למזוזה. כלומר בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות:
לטעום איתמר. אין חלוק בדבר אלא שחייב לומר בלשון רבו:
קדים. רבה בר בר חנה לישב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה מלמדו היאך יעשה:
לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת:
עד שיכלה אמן מפני העונים. אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרי' בפרק כיצד מברכין (דף לט:). צריך שתכלה ברכה קודם בציעה:
חטופה. שקורין את האלף בחטף ולא בפתח ואומר אמן והוא צריך לומר אמן:
קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה פה שתהא נכרת:
יתומה. שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרינן בהחליל (סוכה נא:). שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איוז ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול:
ולא יזרוק ברכה מפיו. במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו:

תנו רבנן:

"אין מכבדין: לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידי מזהמות".

רבין ואב"י הוו קא אזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין לדאב"י, ולא אמר ליה: גייל מר. אמר: מדסליק האי מרבנן ממערבא, גס ליה דעתיה. כי מטא לפתחא דבי כנישתא, אמר ליה: גיעל מר. אמר ליה: ועד השתא לאו מר אנא?! אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה.

דאית בה מזוזה - אין, דלית בה מזוזה - לא?!
 אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה הכי נמי דאין מכבדין?!

אלא אימא:
 בפתח הראוי למזוזה.

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע.

יתיב רב ספרא וקאמר "לטעום" איתמר.

למאי נפקא מינה?

שחייב אדם לומר בלשון רבו.

תנו רבנן:

"שנים ממתינין זה לזה בקערה, שלשה אין ממתינין. הבוצע הוא פושט ידו תחלה, ואם בא לחלוק כבוד לרבו, או למי שגדול הימנו - הרשות בידו".

רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה, בי רב שמואל בר רב קטינא, קדים ויתיב, וקמתני ליה לבריה:
 "אין הבוצע רשאי לבצוע - עד שיכלה אמן מפני העונים".

רב חסדא אמר:
 מפני רוב העונים.

אמר ליה רמי בר חמא:
 מאי שנא רובא, דאפתתי לא פליא ברכה, מעוטה נמי לא פליא ברכה!

אמר ליה: שאני אומר: כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה.

תנו רבנן:

"אין עונין:
 לא אמן חטופה,
 ולא אמן קטופה,
 ולא אמן יתומה,
 ולא יזרוק ברכה מפיו.
 בן עזאי אומר:
 כל העונה אמן יתומה - יהיו בניו יתומים.
 חטופה - יתחטפו ימיו.
 קטופה - יתקטפו ימיו.
 וכל המאריך באמן - מאריךין לו ימיו ושנותיו".

276. מז, א

רש"י

וקא מסרהב ואכיל. ממחר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו: **אכילנא לן.** גמרה לן סעודתנו קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון: **אילו מיתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא.** שמואל חביבין עליו ארדיליא בקנוח סעודה והן כמהין ופטרויות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו: **מי לא אכלינן.** הלכך לא גמרה סעודתא ומצטרף: **עיקר שבסעודה.** אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה:

רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא, אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל. אמר ליה רב: מה דעתך לאיצטרופי בהדן? אנו אכילנא לן! אמר ליה שמואל: אלו מיתו לי ארדיליא, וגוזליא לאבא - מי לא אכלינן!?

תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, על רב אחא, אמרי: אתא גברא רבא דמברך לן, אמר להו: מי סבריתו דגדול מברך? עיקר שבסעודה מברך.

והלכתא: גדול מברך, אף על גב דאתא לבסוף.

277. מז, א

רפ"י

הא לא חזי ליה. והויא לה ברכת
 זמון הבאה בעבירה וכתיב
 (תהלים י) בוצע ברך נאץ ה' ואמר
 מר (בביק דף צד.) הרי שגזל סאה
 של חטים וטחנה ואפאה וברך
 עליה אין זה מברך אלא מנאץ:
דמאי. חטין הלקוחים מעייה ספק
 עשרן ספק לא עשרן:
אכסניא. חיל של מלך שמטיל על
 בני העיר לזונם בשובם ממלחמתו
 והרי הם כעניים לפי שהם שלא
 במקומם:
מאכילים את העניים דמאי. דרוב
 עמי הארץ מעשרים הם וחומרא
 דרבנן בעלמא הוא:

"אכל דמאי ... [מזמנין עליו]".

הא לא חזי ליה!

כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני, וחזי ליה,
 דתען:

"מאכילין את העניים דמאי,
 ואת האכסניא דמאי".

ואמר רב הונא:

תנא:

"בית שמאי אומרים:

אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי".

278. מז, א-ב

רפ"י

שהקדימו בשבליים. לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבליים קודם שנטל כהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה אי מני דרחמנא קרייה ראשית וכתוב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו:

וכדרכי אבהו. אשמעין מתניתין דהכי הוא כדרכי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו:

מכל מעשרותיכם. בפרשת לויים כתיב ואל הלויים תדבר וכתוב בהאי קרא את כל תרומת ה' כל צד תרומה שבו חייבים להפריש ממנו:

האי אידגן. משעה שנתמרח בכרי נעשה דגן וכיון דאיכרי דגן חלה עליו רשות כהן תחלה דכתיב ראשית דגנך תתן לו אבל בשבליים לא אידגן ולא חלה עליו רשות כהן:

מעשר שני והקדש. אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש: **לא קבע.** אין לו קביעות לפי שהולך ובא:

"מעשר ראשון שנטלה תרומתו... [מזמנין עליו]".

פשיטא!

לא צריכא אלא שהקדימו בשבליים, והפריש ממנו תרומת מעשר, ולא הפריש ממנו תרומה גדולה, וכדרכי אבהו,

דאמר רבי אבהו אמר ריש לקיש:

מעשר ראשון שהקדימו בשבליים - פטור מתרומה גדולה,

שנאמר: "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר" (במדבר יח, כו).

"מעשר מן המעשר" אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר.

אמר ליה רב פפא לאביי:

אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי!

אמר ליה:

עליך,

אמר קרא: ^א"מכל מעשרותיכם תרימו" (במדבר יח, כח).

מז, ב

ומה ראית?

האי - אידגן,

והאי - לא אידגן.

"מעשר שני והקדש שנטפו... [מזמנין עליו]".

פשיטא!

הכא במאי עסקינן:

כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש,

והא קא משמע לן:

דאין חומש מעכב.

"השמש שאכל בזית... [מזמנין עליו]".

פשיטא!

מהו דתימא: שמש לא קבע,

קא משמע לן.

279. מז, ב

כ"ט

והכא בע"ה דרבנן. ברייתא דקתני
 אין מזמנין על ע"ה בע"ה דרבנן:
דפליגי עליה דר"מ. וקאמרי
 כשאינו מעשר פירותיו הלכך כותי
 מזמנין עליו דעשורי מעשר:
איזהו ע"ה. שדברו חכמים בכל
 מקום:
שלא שמש ת"ח. הוא הגמרא
 התלויה בסברא שהיו נותנים
 לדברי משנה טעם והיו מתאספים
 יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת
 הגמרא שסדרו האמוראים:
לא אומנין עליה. רמי בר חמא לא
 רצה לצרפו לשלשה לזמון:
דמשמע. משמש:
ורמי בר חמא הוא דלא דק. לא
 בדק לשאול מדת רב מנשיא:

"והבותי מזמנין עליו".

אמאי לא יהא אלא עם הארץ?
 ותניא:
"אין מזמנין על עם הארץ!"

אביי אמר:
 בכותי חכר.

רבא אמר:
 אפילו תימא בכותי עם הארץ,
 והכא בעם הארץ דרבנן,
 דפליגי עליה דרבי מאיר עסקינן,
 דתניא:

**"איזהו עם הארץ?
 כל שאינו אוכל חוליו בטרה,
 דברי רבי מאיר.**

**וחכמים אומרים:
 כל שאינו מעשר פירותיו כראוי".**
 והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי,
 דכמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי,
 דאמר מר:

"כל מצוה שהחזיקו בה נותנים הרבה מדקדקין בה יותר מישך אל".

תנו רבנן:

"איזהו עם הארץ?

**כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית,
 דברי רבי אליעזר.**

רבי יהושע אומר:

כל שאינו מניח תפילין.

בן עזאי אומר:

כל שאין לו ציצית בבגדו.

רבי נתן אומר:

כל שאין מזוזה על פתחו.

רבי נתן בר יוסף אומר:

כל שיש לו בנים, ואינו מגדלם לתלמוד תורה.

אחרים אומרים:

אפילו קרא ונשנה ולא שמש תלמיד חכם הרי זה עם הארץ".

אמר רב הונא:

הלכה כאחרים.

רמי בר חמא לא אומנין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא, וספרי, והלכתא.
 כי נח נפשיה דרמי בר חמא,

אמר רבא: לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אומנין ארב מנשיא בר תחליפא.

והתניא:

"אחרים אומרים:

אפילו קרא ונשנה ולא שמש תלמיד חכם הרי זה עם הארץ!"

שאני רב מנשיא בר תחליפא,
 דמשמע להו לרבנן,
 ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה.

לישנא אחרת:

דשמע שמעתתא מפומיהו דרבנן, וגריס להו,
 כצורבא מרבנן דמי.

280. מז, ב

רפ"י

שלא נטלה תרומתו. קס"ד
 תרומת מעשר קאמר:
פשיטא. דאין מזמנין דהיינו טבל:
שהקדימו בכרי. לאחר שנתמרח
 והוקבע לתרומה מן התורה קדם
 לוי את הכהן ונטל מעשר ראשון
 תחלה ואחד מחמשים שבו היה
 ראוי לתרומה גדולה לכהן ושלא
 ניטלה תרומתו דקתני לאו תרומת
 מעשר קאמר אלא תרומה גדולה:
מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא
לאבני. לעיל אי הכי אפילו
 הקדימו בכרי נמי קמ"ל:
אסימון. כסף שלא נקבע בו צורה
 וקורין לו פלז'ין {פלדו"ן: עשת,
 גולם (חתיכת מתכת לפני
 שהוטבעה בה צורת מטבע)}
 בלע"ז:
עד שימול ויטבול. ביבמות (ד'
 מו:): נפקא לן מויקח משה את
 הדם ויזרוק על העם ואין הזאה
 בלא טבילה:

"אכל טבל ומעשר ... [אין מזמנין עליו]."

"טבל" פשיטא!

לא צריכא בטבל טבול מדרבנן.

היכי דמי?

בעציץ שאינו נקוב.

"מעשר ראשון ... [אין מזמנין עליו]."

פשיטא!

לא צריכא כגון שהקדימו בכרי.
 מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאבני,
 קא משמע לן כדשני ליה.

"מעשר שני ... [אין מזמנין עליו]."

פשיטא!

לא צריכא שנפדו, ולא נפדו כהלכתן.

מעשר שני - כגון שפדאו על גבי אסימון,
 ורחמנא אמר: "**וצרת הכסף בידך**" - כסף שיש עליו צורה.
 הקדיש - שחללו על גבי קרקע, ולא פדאו בכסף,
 ורחמנא אמר: "**ונתן הכסף וקם לו**" (ויקרא כו, ט).

"והשמש שאכל פחות מבזית ... [אין מזמנין עליו]."

פשיטא!

אידי דתנא רישא "בזית",
 תנא סיפא "פחות מבזית".

"והנכרי אין מזמנין עליו".

פשיטא!

הכא במאי עסקינן:
 בגר שמל ולא טבל,
 דאמר רבי זירא אמר רבי יוחנן:
 לעולם אינו גר עד שימול ויטבול,
 וכמה דלא טבל - נכרי הוא.

281. מז, ב - מח, א

רש"י

סניף. חבור לזימון עשרה וכי אמר רב אסי נמי לעשרה קאמר: מצוה דרבים. להוציא רבים ידי חובתם בקדושה: תשעה נראין כעשרה. מפרש ואזיל לה: אמרי לה כי מכנפי. הוו נראים כעשרה שאין אדם מבחין בהן כל כך מתוך שהן יחד:

"נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקִטְנִים - אֵין מְזַמְנִין עֲלֵיהֶן".

אמר רבי יוסי:
קטן המוטל בעריסה - מזמנין עליו.

והא תנן:
"נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקִטְנִים - אֵין מְזַמְנִין עֲלֵיהֶם!"

הוא דאמר קרבי יהושע בן לוי,
דאמר רבי יהושע בן לוי:
אף על פי שאמרו: "קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו",
אבל עושין אותו סניף לעשרה.

ואמר רבי יהושע בן לוי:
תשעה ועבד מצטרפין.

מיתיבי:
"מַעֲשֵׂה דַרְבֵּי אֱלִיעֶזֶר שְׂנֵכְנַס לְבֵית הַנְּסֻת וְלֹא מָצָא עֶשְׂרֵה,
וְשִׁחַרְר עֶבְדוֹ וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשֵׂרָה".
"שִׁחַרְר" - אֵין.
לא שחרר - לא!

תרי אצטריכו,
שחרר חד,
ונפיק בחד.

והיכי עביד הכי?
והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה,
שנאמר: "לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ" (ויקרא כה, מו)!

לדבר מצוה שאני.

"מצוה הבאה בעבירה היא!"

מצוה דרבים שאני.

ואמר רבי יהושע בן לוי:
לעולם ישכים אדם לבית הנסות, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים,
שאפילו מאה באים אחריו - קבל עליו שכר כולם.

"שכר כולם" סלקא דעתך?

אלא, אימא:
נותנין לו שכר כנגד כולם.

אמר רב הונא:
תשעה וארון מצטרפין.

אמר ליה רב נחמן:
וארון גברא הוא!?

אלא אמר רב הונא:
תשעה נראין בעשרה - מצטרפין.

אמרי לה: כי מכנפי.

רש"י

ואמרי לה כי מבדרי. נראין טפי מרובין:
 שני תלמידי חכמים המחדיין זה את זה בהלכה מצטרפין. להיות שלשה:
 קטן פורח. שהביא סימנים ולא בא לכלל שניו:
 לאתויי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם בא לכלל שנים או לאו ומה הן שנים מ"ג שנים ויום אחד:
 טללא. גג:
 מקניה. מקן שלו מקטנותו:
 בוצין. דלעת ואית דגרסי מקטפיה וקטף הוא שרף האילן כלומר משעה שהוא חונט ויוצא מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב:

ואמרי לה: פי מבדרי.

אמר רבי אמי:
 שנים ושבת מצטרפין.

אמר ליה רב נחמן:
 ושבת גברא הוא?!

אלא אמר רבי אמי:
 שני תלמידי חכמים המחדיין זה את זה בהלכה - מצטרפין.

מחוי רב חסדא, כגון: אַנא ורב ששת.
 מחוי רב ששת, כגון אַנא ורב חסדא.

אמר רבי יוחנן:
 קטן פורח מזמניו עליו.

תניא נמי הכי:
 "קטן שהביא שתי שערות - מזמניו עליו,
 ושלא הביא שתי שערות - אין מזמניו עליו,
 ואין מדקדקיו בקטן".

הא גופא קשיא:
 אמרת: "הביא שתי שערות" - אין,
 "לא הביא" - לא,
 והדר תני: "אין מדקדקיו בקטן",
 לאתניי מאי?
 לאו אלא תויי קטן פורח. מחא,

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא,
 אלא,

כי הא דאמר רב נחמן:
 קטן היודע למי מברכין מזמניו עליו.

אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה,
 אמר להו רבה: למי מברכין?
 אמרי ליה: לרחמנא.
 ורחמנא היכא יתיב?
 רבא: אחוי לשמי טללא,
 אביי: נפק לברא, אחוי כלפי שמיא.
 אמר להו רבה: תרוויכו רבנן הויתו.

היינו דאמרי אינשי:
 בוצין בוצין מקטפיה ידע.

282. מח, א-ב

ר"י

ואיהו סבר. רבי זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמנכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר:

ינאי מלכא. ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (דף סו.):

סלסלה ותרוממך. סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה:

היכי אברידך. ולא נהניתי אומר נברך שאכל ינאי וחבריו משלו בתמיה:

שמעון בן שטח דעבד. שברך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה:

לגרמיה הוא דעבד. אין אדם מודה לו:

עד שיאכל כזית דגן. ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:): מיהו כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן ואיית בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי ההוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה. ובעל הי"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואעי"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי:

אמר רבי יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק - מצטרפין.

אמר רבי זירא:

בעאי מיניה מרב יהודה:

שמנה מהו?

שבעה מהו?

אמר ליה: לא שפא.

ששה ודאי לא מיבעיא לי.

אמר ליה רבי ירמיה:

שפיר עבדת דלא איבעיא לך,

התם טעמא מאי? משום דאיכא רובא,

הכא נמי איכא רובא!

ואיהו סבר: רובא דמינכר בעינן.

ינאי מלכא ומלכתא פריכו ריפתא בהדי הדדי,

ומדקטל להו לרבנן,

לא הוה ליה איניש לברוכי להו,

אמר לה לדכיתהו: מאן יהיב לן גברא דמברך לן?

אמרה ליה: אשתבע לי דאי מיתניא לה גברא, דלא מצערת ליה.

אשתבע לה.

אייתתיה לשמעון בן שטח אחוה.

אותביה בין ידיה לדידה,

אמר ליה: חזית כמה יקרא עבדינא לך?

אמר ליה: לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי,

דכתיב: "סלסלה ותרוממך תכבדך מי תחבקנה" (משליד, ח).

אמר לה: קא חזית דלא מקבל מרות!

יהבו ליה פסא לברוכי,

אמר: היכי אברידך?

ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו!?

שתיה לההוא פסא.

יהבו ליה פסא אחרניא, ובריד.

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא¹⁰³:

שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד דהכי.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, עד שיאכל כזית דגן.

מיתבי:

"רבן שמעון בן גמליאל אומר:

עלה והסיב עמהם,

אפילו לא טבל עמהם אלא בציר,

ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת,

מצטרף!"

אצטרופי מצטרף,

אבל להוציא את הרבים ידי חובתן - עד שיאכל כזית דגן.

¹⁰³ כך גירסת מסורת הש"ס על פי כתב"י. בדפוס כתוב: אמר רבי יוחנן.

איתמר נמי:

אמר רב הונא בר יהודה משמיה דרבא:

מחב, אפילו לא טבל עמקם אלא בציר, ולא אכל עמקם אלא גרוגרת אחת - מצטרף. ולהוציא את הרבים ידי חובתם - אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן.

אמר רב הונא בר יהודה משמיה דרבא:

הלכתא:

אכל עלה ירק ושתה כוס של יין - מצטרף, להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן.

283. מח, ב**רפ"י**

ובשבת מתחיל בנחמה. כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו:

בברכה שתקנו חכמים. בהטוב והמטיב:

איכא בינייהו דיעבד. לרבנן בתראי מהדרין ליה: בדתנא קמא גרסינן אשר עתן לך זו הטוב והמטיב ולא גרסינן ביבנה תקנוה אלא בדרכי:

אמר רב נחמן:

מלשה תקנו לישראל - ברפת הון, בשעה שיירד להם מן יהושע תקנו להם - ברפת הארץ, כיון שנכנסו לארץ.

הוד ושלמה תקנו - בונה ירושלים.

הוד תקנו - על ישראל עמך ועל ירושלים עירך.

ושלמה תקנו - על הבית הגדול והקדוש.

הטוב והמטיב - ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר.

דאמר רב מתנא:

אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב,

"הטוב" - שלא הסריחו,

"והמטיב" - שניתנו לקבורה.

תנו רבנן:

"סדר ברבת המזון כך היא:

ברכה ראשונה - ברפת הון,

שניה - ברפת הארץ,

שלישית - בונה ירושלים,

רביעית - הטוב והמטיב.

ובשבת - מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, ואומר קדושת היום באמצע.

רבי אליעזר אומר:

רצה לאומרה בנחמה - אומרה,

בברפת הארץ - אומרה,

בברכה שתקנו חכמים ביבנה - אומרה.

וחכמים אומרים:

אינו אומרה אלא בנחמה בלבד."

חכמים היינו תנא קמא!

איכא בינייהו: דיעבד.

284. מח, ב

רש"י

כשהוא שבע. מצוה לברך ולהודות על שבעו:
כשהוא רעב. והוא בא להפיק את רעבו ע"י ברייתו של הקב"ה לא כל שכן שזה צריך לברך להקב"ה יותר:
אינו צריך. לק"ו זה ולא גרסי' בדרכי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב:
אלא וברך את לחמך. ברך על לחמך:
כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים. למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל (דברים יב):
וכל כך למה. היו מאריכות בדבריהן:
שאינן מלכות נוגעת בחברתה. לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאל היה נוטל את השררה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה:
בין מדה טובה. התורה מדה טובה היא:

תנו רבנן:

"מנין לברכת המזון מן התורה?"

שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת" (דברים ח, י) - זו ברכת ה'.

"את ה' אלהיך" - זו ברכת הזמון.

"על הארץ" - זו ברכת הארץ.

"הטובה" - זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר: "ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג, כה).

"אשר נתן לך" - זו הטוב והמטיב.

אין לי אלא לאחרי - לפניו מניין?

אמרת קל וחומר: כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן?!

רבי אומר:

אינו צריך,

"ואכלת ושבעת וברכת" - זו ברכת ה'.

אבל ברכת הזמון: מ"גדלו לה' אתי" (תהילים לד, ד) - נפקא.

"על הארץ" - זו ברכת הארץ.

"הטובה" - זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר: "ההר הטוב הזה והלבנון" (תהילים לד, ד).

הטוב והמטיב - ביבנה תקנוה.

אין לי אלא לאחרי, לפניו מניין?

תלמוד לומר: "אשר נתן לך" - משנתן לך.

רבי יצחק אומר:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "וברך את לחמך ואת מימך" (שמות כג, כה) - אל תקרי "וברך" אלא 'וברך'.

ואימתי קרוי לחם? קודם שיאכלנו.

רבי נתן אומר:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "כבאכם העיר כן תמצאו אותה, בטרום יעלה הבמתה לאכול,

כי לא יאכל העם עד באו, כי הוא יברך הזבח, אחרי כן יאכלו הקרואים" (שמואל א ט, יג).

וכך כן למה?

לפי שהנשים דברניות הן.

ושמואל אומר:

כדי להסתכל בפי'ו של שאול,

דכתיב: "משכמו ומעלה גבוה מפל העם" (שמואל א ט, ב).

ורבי יוחנן אומר:

לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלא נימא.

ואין לי אלא ברכת המזון,

ברכת התורה מניין?

אמר רבי ישמעאל:

קל וחומר:

על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן?!

רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ח, י).

ולהלן הוא אומר: "ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה" וגו' (שמות כד, כב).

רבי מאיר אומר:

ומנין שששם שמברך על הטובה כן מברך על הרעה?

תלמוד לומר: "אשר נתן לך ה' אלהיך" - דייך בכל דין שדנה, בין מדה טובה ובין מדה פורענות.

רבי יהודה בן בתירה אומר:

אינו צריך הרי הוא אומר: "טובה" "הטובה",

"טובה" - זו תורה, וכן הוא אומר: "כי לקח טוב נתתי לכם".

"הטובה" - זו בנין ירושלים, וכן הוא אומר: "ההר הטוב הזה והלבנון".

285. מח, ב - מט, א

רפ"י

ומלכות בית דוד בבונה ירושלים. שעל ידו נתקדשה ירושלים:
צריך שיזכור בה ברית. בברכת הארץ שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולורעך אחרך את ארץ מגוריך:
צריך שיזכור בה תורה. שאף בזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח):
צריך שיקדים ברית לתורה. כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו:
תורה נתנה בשלש בריתות. בשלשה מקומות נתנה תורה לישראל בסיני באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (דף לו.) ארור בכלל וארור בפרט וכו' וכן באהל מועד שני (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתוב (שם כט) ושמתם את דברי הברית וגו':
מילה נתנה בי"ג בריתות. בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים:
תחלה וסוף. נודה ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך:
מ"ד צריכה מלכות קסבר דרבנן. הלכך לאו ברכה הסמוכה לחברתה היא שאינה מברכת הארץ:
ומ"ד אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא היא. ומברכת הארץ היא כדאמר לעיל (ד' מח:) אשר נתן לך זה הטוב והמטיב והויא לה ברכה הסמוכה לחברתה ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא חתימתה שכולה הודאה אחת היא ואינה הפסקה ודומה לברכת הפירות והמצוות:

תניא:

רבי אליעזר אומר:

כל שלא אמר: "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת הארץ, ו"מלכות בית דוד" בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו.

נחום הזקן אומר:

צריך שיזכור בה "ברית".

רבי יוסי אומר:

צריך שיזכור בה "תורה".

פלימו אומר:

צריך שיקדים ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות^א וזו נתנה בשלש עשרה בריתות.

מט, א

רבי אבא אומר:

צריך שיאמר בה "הודאה" תחלה וסוף.

והפוחת לא יפחות מאחת.

וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה.

וכל החותם: "מנחיל ארצות" בברכת הארץ, ו"מושיע את ישראל" בבונה ירושלים - הרי זה בוד.

וכל שאינו אומר: "ברית" ו"תורה" בברכת הארץ, ו"מלכות בית דוד" בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו.

מסייע ליה לרבי אילעא,

דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אהא משום רבינו:

כל שלא אמר: "ברית" ו"תורה" בברכת הארץ, ו"מלכות בית דוד" בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו.

פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן,

חד אמר: הטוב והמטיב צריכה מלכות,

וחד אמר: אינה צריכה מלכות.

מאן דאמר: "צריכה מלכות" - קסבר דרבנן,

ומאן דאמר: "אינה צריכה מלכות" - קסבר דאורייתא.

286. מט, א

רס"י

בונה ירושלים לא. בתמיה אם חתם בונה ירושלים לאו חתימה היא הלא עיקר ברכה דירושלים היא:

אלא אימא אף מושיע. אם בא לחתום מושיע ישראל ולא חתם בונה ירושלים יצא שתשועת ישראל היא בנין ירושלים:

פתח בחדא. כשהתחיל בברכה לא אמר רחס ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך אלא אחת מהן וכשחתם חתם בשתיים מושיע ישראל ובונה ירושלים:

אין חותמין בשתיים. שדומין לעושיין מצות חבילות כי היכי דאמר (פסחים קב:) אין אומר ב' קדושות על כוס אחד:

מקדש השבת וישראל והזמנים. והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים תלוין בב"ד לקדש חדשים ע"פ הראייה אבל שבת קדישא וקיימא:

חוץ מזו ומ"ש הכא חדא היא. אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש השבת והזמנים אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרתי מילי נינהו ואין כוללים ב' דברים בברכה אחת ולא גרס הא בהא תליא ובה"ג גרס הכי חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמין בהו בשתיים אבל נחמה חדא מילתא היא ובחדא בעי למחתם ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לרבי חותמין בשתיים והכא ה"ט דהא בהא תליא ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשתיים ועוד רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה:

תנו רבנן:

"מהו חותם?

בבנין ירושלים.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר:

מושיע וישראל"

"מושיע וישראל" - אין, "בנין ירושלים" - לא?!

אלא אימא:

אף "מושיע וישראל".

רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא,

פתח בחדא וסיים בתרתי.

אמר רב הסדא:

גבורתא למחתם בתרתי?

והתניא:

"רבי אומר:

אין חותמין בשתיים!"

גופא

"רבי אומר:

אין חותמין בשתיים".

איתיביה לוי לרבי:

"על הארץ ועל המזון!"

ארץ דמפקא מזון.

"על הארץ ועל הפירות!"

ארץ דמפקא פירות.

"מקדש ישראל והזמנים!"

ישראל דקדשינהו לזמנים.

"מקדש ישראל וראשי חדשים!"

ישראל דקדשינהו לראשי חדשים.

"מקדש השבת וישראל והזמנים!"

חוץ מזו.

ומאי שנא?

הכא - חדא היא,

התם - תרתי, כל חדא וחדא באפי נפשה.

וטעמא מאי "אין חותמין בשתיים"?

לפי שאין עושיין מצות חבילות חבילות.

רפ"י

פתח בעל עמך ישראל כו'. דבעינן
חתימה מעין פתיחה:
ור'נ כו'. בונה ירושלים תשועת
ישראל היא דכתיב (תהלים קמז)
בונה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל
יכנס:

מאי הוי ג'לה?

אמר רב ששת:

פתח ב"רחם על עמך ישראל" - חותם ב"מושיע ישראל",
פתח ב"רחם על ירושלים" - חותם ב"בונה ירושלים".

ורב נחמן אמר:

אפילו פתח ב"רחם על ישראל" - חותם ב"בונה ירושלים",
משום שנאמר: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז, ב).
אימתי "בונה ירושלים ה'"?
בזמן ש"נדחי ישראל יכנס".

אמר ליה רבי זירא לרב הסדא:

גיתי מר ונתני.

אמר ליה:

ברפת מזונא לא גמרינא ותנוגי מתנינא!?

אמר ליה:

מאי האי?

אמר ליה:

דיאקלעי לבי ריש גלותא ובריכי ברפת מזונא,
וזקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא.

ואמאי?

דלא אמרי לא "ברית" ולא "תורה" ולא "מלכות".

ואמאי לא אמרת?

כדרב חננאל אמר רב,

דאמר רב חננאל אמר רב:

לא אמר "ברית", ו"תורה" ו"מלכות" - יצא.

"ברית" - לפי שאינה בנשים.

"תורה" ו"מלכות" - לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים.

ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב!?

287. מט, א

רפ"י

לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות
 שמים. בבונה ירושלים הלכך
 מהדר לה בהטוב והמטיב (ואומר
 מלך העולם הטוב והמטיב):
 שתי מלכויות. כגון אבינו מלכנו
 אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו
 קדוש יעקב רוענו רועה ישראל
 המלך הטוב והמטיב לכל וכי':
 לבר מזידה. שפותחת ברוך אתה
 ה' אלהינו מלך העולם וכי':

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 "הטוב והמטיב" - צריכה מלכות.

מאי קא משמע לן?
 כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה!
 והא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא!

אמר רבי זירא:
 לומר שצריכה שתי מלכויות,
 חדא דידה,
 וחדא דבונה ירושלים.

אי הכי, נבעי תלת:
 חדא דידה,
 וחדא דבונה ירושלים,
 וחדא דברכת הארץ!
 אלא "ברכת הארץ" מאי טעמא לא?
 משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה,
 "בונה ירושלים" נמי לא תבעי, דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה!

הוא הדין דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא,
 אלא אידי דאמר מלכות בית דוד, לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים.

רב פפא אמר:
 הכי קאמר:
 צריכה שתי מלכויות לבר מדידה.

288. מט, א-ב

רפ"י

ויתבי רבי גידל וקאמר טעה כו' א"ל. רב הונא לרב גידל מאן אמרה:
ולא ידענא. רבי זירא קאמר לה לא ידענא אי אמר רב גידל לזכרון ולשמחה אי לא אמר לשמחה ואי אמרה משמיה דרב אי לא אמרה: **אי חתים בה.** מקדש ישראל וראשי חדשים אי לא חתים: **והדר לרישא.** לתחלת ברכת המזון כדאמרינן (לעיל דף כט:): גבי תפלה עקר את רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיוס הברכה הוא עקירת רגלים:

יתבי רבי זירא אחורי דרב גידל, ויתבי רב גידל קמיה דרב הונא, ויתבי וקאמר: טעה ולא הזכיר של שבת, אומר: ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת.

אמר ליה: מאן אמרה?

רב.

הדר יתבי וקאמר: טעה ולא הזכיר של יום טוב, אומר: ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים.

אמר ליה: מאן אמרה?

רב.

הדר יתבי וקאמר: טעה ולא הזכיר של ראש חודש, אומר: ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון.

ולא ידענא: אי אמר בה 'שמחה' אי לא אמר בה 'שמחה' אי חתים בה, אי לא חתים בה, אי דידיה אי דרביה?

גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן, טעה רב נחמן ונהדר לרישא. מטב,

אמר ליה: מאי טעמא עביד מר הכי?

אמר ליה: דאמר רבי שילא אמר רב: טעה חוזר לראש.

והא אמר רב הונא אמר רב: טעה - אומר: "ברוך שנתן..."!

אמר ליה: לאו איתמר עליה: אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב: לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב - חוזר לראש!

אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה - מחזירין אותו, בברכת המזון - אין מחזירין אותו.

אמר ליה רב אידי בר אבין לרב עמרם: מאי שניא תפלה, ומאי שניא ברכת המזון?

אמר ליה: אף לדידי קשיא לי, ושאליתיה לרב נחמן, ואמר לי: מיניה דמר שמואל לא שמיע לי, אלא נחזי אנן:

תפלה דחובה היא - מחזירין אותו,
ברכת מזונו דאי בעי אכיל, אי בעי לא אכיל - אין מחזירין אותו.

אלא מעתה, שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל, הכי נמי דאי טעי הדר?

אמר ליה:
אין.

דאמר רבי שילא אמר רב:
טעה - חוזר לראש.

והא אמר רב הונא אמר רב:
טעה - אומר: "ברוך שנתן..."!

לאו איתמר עלה:
לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב,
אבל פתח בהטוב והמטיב - חוזר לראש.

289. מט, ב

רש"י

מי שיצא מירושלים. לעיל מיניה מיירי ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש ונפסל ביציאתו חוץ לחומה:
אם עבר צופים. מקום שיכול לראות בהמ"ק:
לפני הבירה. מקום בהר הבית שיש שם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:):
זה וזה. חמץ ובשר קודש:
חזרתו כטומאתו גרסינן. שיעור חזרתו כשיעור טומאתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה:

"עד כמה מזמנין?"

[עד כזית.

רבי יהודה אומר:

עד בכביצה].

למימרא: דרבי מאיר חשיב ליה כזית,

ורבי יהודה כביצה.

והא איפקא שמעינן להו:

דתנן:

"וכן מי שיצא מירושלים, ונזכר שהיה בידו בשר קדוש,

אם עבר צופים - שורפו במקומו,

ואם לאו - חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה.

עד כמה הם חוזרים?

רבי מאיר אומר:

זה וזה בכביצה.

ורבי יהודה אומר:

זה וזה בכזית!"

אמר רבי יוחנן:

מוחלפת השיטה.

אב"י אמר:

לעולם לא תיפוק,

הכא, בקראי פליגי -

רבי מאיר סבר: "ואכלת" - זו אכילה, "ושבעת" - זו שתיה, ואכילה בכזית.

ורבי יהודה סבר: "ואכלת ושבעת" - אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו? כביצה.

התם, בסברא פליגי -

רבי מאיר סבר: חזרתו כטומאתו, מה טומאתו בכביצה - אף חזרתו בכביצה.

ורבי יהודה סבר: חזרתו כאיסורו, מה איסורו בכזית - אף חזרתו בכזית.

290. מט, ב - נ, א

רפ"י

מִשְׁנֵה

בִּיצַד מְזַמְנִין?

בְּשִׁלְשָׁה אוֹמֵר - נְבָרְךְ.

בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא אוֹמֵר - בְּרָכוּ.

בְּעֶשְׂרֵה אוֹמֵר - נְבָרְךְ אֱלֹהֵינוּ.

בְּעֶשְׂרֵה וְהוּא אוֹמֵר - בְּרָכוּ ...

אֶחָד עֶשְׂרֵה וְאֶחָד עֶשְׂרֵה רְבוּא.

בְּמֵאָה הוּא אוֹמֵר - נְבָרְךְ ה' אֱלֹהֵינוּ.

בְּמֵאָה וְהוּא אוֹמֵר - בְּרָכוּ ...

בְּאַלְף הוּא אוֹמֵר - נְבָרְךְ לֵה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

בְּאַלְף וְהוּא אוֹמֵר - בְּרָכוּ ...

בְּרְבוּא אוֹמֵר - נְבָרְךְ לֵה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַדְּרוֹבִים עַל הַמְּזוֹן שְׂאֵכְלָנוּ.

בְּרְבוּא וְהוּא אוֹמֵר - בְּרָכוּ ...

בְּעִנְיָן שֶׁהוּא מְבָרְךְ בְּךָ עוֹנִים אַחֲרָיו -

בְּרָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַדְּרוֹבִים עַל הַמְּזוֹן שְׂאֵכְלָנוּ.

רְבִי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר:

לְפִי רוֹב הַקְּהָל הֵם מְבָרְכִים,

שְׂנַמְרוּ: "בְּמִקְהֵלוֹת בְּרָכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל" (תהלים סח, כז).

אָמַר רְבִי עֲקִיבָא:

מֵה מְצִינֵנוּ בְּבֵית הַנְּסֻת אֶחָד מְרוֹבִים וְאֶחָד מוֹעֲטִים אוֹמֵר: בְּרָכוּ אֶת ה'.

רְבִי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר:

בְּרָכוּ אֶת ה' הַמְּבוֹרָךְ.

גְּמָרָא

אָמַר שְׁמוּאֵל:

לְעוֹלָם אֵל יוֹצֵיא אָדָם אֶת עֲצָמוֹ מִן הַכָּלֵל.

תַּנּוּ: "בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא אוֹמֵר בְּרָכוּ!"

נ,א

אִימָא אָף בְּרָכוּ,

וּמְכַל מְקוּם "נְבָרְךְ" עֲדִיף.

דְּאָמַר רַב אֲדָא בַר אֶהֱבָא:

אָמַרְי בִּי רַב:

תַּנּוּנָא:

"שֶׁשֶׁה נְחֻלְקִין עַד עֶשְׂרֵה".

אִי אָמַרְתָּ בְּשִׁלְמָא "נְבָרְךְ" עֲדִיף מִשּׁוּם הֵכִי נְחֻלְקִין,

אָלָא אִי אָמַרְתָּ "בְּרָכוּ" עֲדִיף - אָמַאי נְחֻלְקִין?

אָלָא לָאוּ שְׁמַע מִיְנָה: "נְבָרְךְ" עֲדִיף, שְׁמַע מִיְנָה.

תַּנּוּנָא נְמִי הֵכִי:

"בִּין שְׂאָמַר "בְּרָכוּ" בִּין שְׂאָמַר "נְבָרְךְ" - אִין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כֶּךָ,

וְהַנְּקֻדָּין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כֶּךָ.

וּמְבָרְכוֹתָיו שֶׁל אָדָם, נִיבְרָ אִם תִּלְמִיד חָכֵם הוּא אִם לָאוּ.

בִּיצַד?

רְבִי אוֹמֵר: וּבְטוֹבוּ - הֲרִי זֶה תִּלְמִיד חָכֵם,

וּמְטוֹבוּ - הֲרִי זֶה בּוֹר."

אָמַר לִיה אַבְיִי לְרַב דִּימִי:

וְהִכְתִּיב: "וּמְבָרְכוֹתָהּ יְבָרַךְ בֵּית עַבְדָּךְ לְעוֹלָם" (שמואל ב, ז, כט)!

בְּשִׁאֲלָה שְׂאֵנִי.

בְּשִׁאֲלָה נְמִי,

הִכְתִּיב: "הֲרַחֵם פִּיהּ וְאִמְלֵאֲהוּ" (תהלים פא, יא)!

הֵהוּא בְּדַבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב.

מתני'
 בשלשה והוא אומר ברכו. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. כלומר הכל שוה משראוים להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמ' פריך הא קתני סיפא במאה והוא אומר כו':
לפי רוב הקהל הם מברכים. כמו שאמר שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא ר"ע היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק הכי מוקי לה בגמרא:

גמ'
אל יוציא את עצמו. אע"פ שבארבעה הוא רשאי לומר לשלשה ברכו טוב לו שיאמר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המברכים: **תנן בשלשה והוא אומר ברכו.** אלמא הכי עדיף כלומר רבים אתם ואפילו איני עמכם:
אף ברכו. שפיר דמי ומיהו טוב לו להיות בכלל המברכים:
תנינא. סיעתא לשמואל: **ששה נחלקין.** אם רצו ליחלק לשתי חברות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן רשאיין הן שהרי יש זימון כאן וכאן:

עד עשרה. כלומר וכן ז' וכן ח' לשתי חברות וכן ט' לשתי חברות או לשלשה עד עשרה אבל אם היו עשרה חלה עליהן הזכרת השם ואם יחלקו לא יהיה שם הזכרה אין נחלקין עד שיהיו שם עשרים:
ה"ג ואי אמרת ברכו עדיף אמאי ששה נחלקין. אם ירצו הא מעיקרא יכולין לומר ברכו והשתא תו לא אמרי:
אלא לאו ש"מ. אף ברכו קאמר מתני' וכיון דמתני' אף ברכו קאמר מסתברא היא שטוב לו לאדם להיות מן המברכים וסייעתא דשמואל וגירסא הכי איתא ששה עד עשרה ואי אמרת ברכו דוקא אמאי ששה נחלקין אלא לאו ש"מ אף ברכו ש"מ:
תנ"ה. דמתני' אף ברכו קאמר: **והנקדינן.** דווקנין תופסין אותו על שהוציא עצמו מן הכלל:
ומטובו הרי זה בור. שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים:
בשאלה שאני. שהשואל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה:
הרחב פיך. לשאול כל תאוותך:

כ"י

חיים ה"ז בור. דהוציא עצמו מן הכלל:
מתני איפכא. חיים עדיף שכולל את כל באי עולם:
נברך שאכלנו משלו. משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו:
למי שאכלנו משלו. משמע מרובים הן זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית:
התם מוכחא מילתא. דבמעשה נסים ליכא למימר מרובין:
כדתנן על המזון שאכלנו. ולא קתני משלו:

תנאי:

"רבי אומר:**"בטובו חיינו" - הרי זה תלמיד חכם.****"חיים" - הרי זה בור".****נהרבלאי מתני איפכא.****ולית הלכתא פנהרבלאי.**

אמר רבי יוחנן:

"נברך שאכלנו משלו" - הרי זה תלמיד חכם.**"למי שאכלנו משלו" - הרי זה בור.**

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי:

והא אמרינן: למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו!

אמר ליה:

התם מוכחא מילתא,

מאן עביד ניסי? קודשא בריך הוא.

אמר רבי יוחנן:

"ברוך שאכלנו משלו" - הרי זה תלמיד חכם.**"על המזון שאכלנו" - הרי זה בור.**

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

לא אמרן אלא בשלשה דליכא שם שמים,

אבל בעשרה דאיכא שם שמים מוכחא מילתא.

כדתנן:

"בענין שהוא מברך כך ענין אחריו:**ברוך ה' אלהי ישך אל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו".**

רפ"י

291. ב, א

ואידך. עוברים ממקור נפקא ואנן
ממקהלות דרשינן:
הלכה כר"ע. בבהמ"ז דאחד
עשרה ואחד עשרה רבוא:

"אֶחָד עֶשְׂרֵה וְאֶחָד עֶשְׂרֵה רְבּוּא".

הא גופא קשיא:
אמרתי: "אֶחָד עֶשְׂרֵה וְאֶחָד עֶשְׂרֵה רְבּוּא" - אֵלמא כּי הֲדָדִי נִיגְהוּ,
וְהֲרַר קִתְנִי: "בְּמֵאָה אוֹמֵר ... בְּאַלְף אוֹמֵר ... בְּרְבּוּא אוֹמֵר ...!"

אמר רב יוסף:
לא קשיא:
הא רבי יוסי הגלילי,
הא רבי עקיבא.

דתנן:

"רְבִי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר:
לְפִי רוֹב הַקְּהָל הֵם מְבָרְכִין,
שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְהֵלוֹת בְּרַכּוּ אֱלֹהִים" (תהלים סח, כז)."
אמר רבי עקיבא:
מה מְצִינוּ בְּבֵית הַנְּסֻחַת" וכו'.

ורבי עקיבא האי קרא דרבי יוסי הגלילי מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לכדתנא:
"הֲיָה רְבִי מֵאִיר אוֹמֵר:
מִנֵּין שְׁאֵפִילוּ עוֹבְדֵין שְׁבַמְעֵי אֲמֵן אֲמָרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם?
שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְהֵלוֹת בְּרַכּוּ אֱלֹהִים ה' מִמְקוֹר יִשְׂרָאֵל" (תהלים סח, כז)."

ואידך?

מ"מקור" נפקא.

אמר רבא:
הלכה כרבי עקיבא.

רבינא ורב חמא בר בוןי אקלעו לבי ריש גלותא,
קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה,
אמר ליה רבינא: לא צריכת,
הכי אמר רבא: הלכה כרבי עקיבא.

אמר רבא:
כי אכלין רפתא בי ריש גלותא,
מברכין שלשה שלשה.

ולברכו עשרה עשרה!

שמע ריש גלותא ואיקפד.

וניפקו בברכתא דריש גלותא!

אידי דאוושו כולי עלמא, לא שמעי.

אמר רבה תוספאה:
הני שלשה דברכי רפתא בהדי הדדי,
וקדים חד מיניהו ובריה לבעתיה,
אינון נפקין בזמון דידיה,
איהו לא נפיק בזמון דידהו,
לפי שאין זמון למפרע.

292. נ, א

"רבי ישמעאל אומר:
[ברכו את ה' המבורך]."

רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר,
קם קרא בספרא ואמר: "ברכו את ה'" ואשתיק, ולא אמר המבורך,
אוושו כולי עלמא: "ברכו את ה' המבורך".

אמר רבא: פתיא אוקמא, בהדי פלוגתא למה לך?
ועוד היא נהוג עלמא כרבי ישמעאל.

ב.293, א-ב

רפ"י

מתני'

אינו רשאי ליחלק. דאיתחייבו להו בזמון:
וכן ד'. אין גי' מזמנין והיחיד יחלק מהם דאיהו נמי איקבע בחובת זמון:
ששה נחלקים. כדי זמון לכאן וכדי זמון לכאן:
עד עשרה. אבל עשרה אין נחלקים דאיתחייבו להו בזמון הזכרת השם עד שיהא עשרים ואז יחלקו אם ירצו לשתי חבורות:

גמ'

ג' שבאו משלש חבורות. וכדמסיים רב חסדא שבאו מגי' חבורות של גי' בני אדם בכל חבורה ונתחייבו אלו בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו שלשה לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאיין ליחלק שכבר הוקבעו ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים:

מברכינן תלתא תלתא. ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל גי' וגי' שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר ריש גלותא ויזמנו הוא והיושבין אצלו בקול רם ולקמן פריך וניפקו בברכה דריש גלותא:

שמע ריש גלותא. אם היו מזמנין יי' היה צריך המברך להגביה קולו וישמע ריש גלותא ויחרה לו שאנו עושין חבורה לעצמנו בפרהסיא אע"ג דמפיק נפשיהו מידי זמון של הזכרת השם וכי הדר מזמן ריש גלותא בהזכרת השם לאו אינהו נפקי ביה כדאמר רבה תוספאה דאין זמון למפרע אפי"ה ניחא להו בהכי משום דאושי כולי עלמא שהיו שם מסובין רבים ואין קול המברך נשמע:

ובריך לדעתיה. לעצמו בלא זימון:
למפרע. משבירך ידי זמון לא יצא:
פתיא. כלי חרס כדאמר (ע"ז ד' לג):

הני פתייתא דבי מכסי:
בהדי פלוגתא למה לך. טוב לך לאחוז דברי רבי ישמעאל שאף ריע מודה דכי אמר המברך טפי עדיף אלא שאין צריך:

ולא אמרון אלא דלא אקדימו הנך. חבורות שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהני כגון אם היו ארבעה בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשים הללו היו צריכים לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם:

אבל אזמון עלייהו. דהני כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמי לעיל קורין לו ומזמנים עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך הוא ועכשיו הם באים לברך לא מזמנין דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו:

מטה טמאה שנגנבה חציה אלמא כיון דפלגוה. פקע שם מטה מינה ושם טמאה אע"ג דהדר הדרוה והרי היא מטה לא הדרה טומאתה הכא נמי כיון דפקע שם שלשה מינייהו בהפרדם ושם זימון ע"י שזימנו הראשונים עליהם אע"ג דהדרי לכל שם שלשה לא הדרי לכלל זימון אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף לפי פרידתם:

משנה

שלשה שאכלו באחת אינו רשאי ליחלק.
וכן ארבע וכן חמשה.
ששה - נחלקין עד עשרה.
ועשרה - אין נחלקין עד עשרים.
שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד,
בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו - הרי אלו מצטרפין לזמון,
ואם לאו - אלו מזמנין לעצמן, ואלו מזמנין לעצמן.
אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים,
דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים:

מברכין.

גמרא

מאי קא משמע לן?

תנינא חדא זימנא!

"שלשה שאכלו באחת חייבין לזמן!"

הא קא משמע לן:

כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל:

שלשה שישבו לאכול כאחת,

ועדיין לא אכלו - אינן רשאיין ליחלק.

לישנא אחרינא:

אמר רבי אבא אמר שמואל:

הכי קתני:

שלשה שישבו לאכול כאחת,

אף על פי שקל אחד ואחד אוכל מפירו - אינן רשאיין ליחלק.

אי נמי,

כי הא דרב הונא,

דאמר רב הונא:

שלשה שבאו משלש חבורות - אינן רשאיין ליחלק.

אמר רב חסדא:

והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם.

אמר רבא:

ולא אמרון אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוקתייהו,

אבל אזמון עלייהו בדוקתייהו - פרח זימון מינייהו.

אמר רבא:

מנא אמינא לה?

דתנן:

"מטה שנגנבה חציה או שאבדה חציה או שחלקוה אחיו או שותפיו - טהורה.

החזירה - מקבלת טומאה מבאן ולהבא."

"מבאן ולהבא" - אין.

למפרע - לא!

אלמא כיון דפלגוה - פרח לה טומאה מינה,

הכי נמי כיון דאזמון עלייהו - פרח זימון מינייהו.

294. נ, ב

כ"י

אם יש שמש ביניהם. שמשמש
 לשתיים:
 שמש מצרפן. אע"פ שאין אלו
 רואין את אלו כגון יריעה פרוסה
 ביניהם:

"שתי חבורות [שהיו אוכלות בבית אחד,
 בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו - הרי אלו מצטרפין לזמון,
 ואם לאו - אלו מזמנין לעצמן, ואלו מזמנין לעצמן"]"

תנא:

"אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן."

295. ג, ב

רס"י

אין מברכין עליו ב"פ הגפן. לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתיה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זו מברכתו הראשונה והרי הוא כענבים וברכתו ב"פ העץ:

ונוטלין ממנו לידים. דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מקרי:

משנתן לתוכו מים. שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים. לשון אחר הכי גרסי' יין עד שלא נתן לתוכו מים מברכין עליו ב"פ העץ ואין נוטלין הימנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלין הימנו לידים דברי רבי אליעזר וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"פ הגפן ואין נוטלין ממנו לידים וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין כך מצאתי בהלכות גדולות אצל קידוש והבדלה ובדקתי בתוספתא ולא גרסינן בה הכי אלא כמו שהוא בספרים:

כר"א. דאמר נוטלין הימנו לידים ולא חייש להפסד אוכלין:

למאי חזי. לשתיה דמברכין עליו ברכת היין:

לקוריטי. פיישוין {פוישוין}: שיקוי, משקה {רפואה} בלעז ובלשון חכמים אנומלית ואלונתית:

"אין מברכין על היין".

תנו רבנן:

"יין עד שלא נתן לתוכו מים"¹⁰⁴ - אין מברכין עליו בורא פרי הגפן, אלא בורא פרי העץ.

ונוטלין ממנו לידים,

משנתן לתוכו מים - מברכין עליו בורא פרי הגפן,

ואין נוטלין ממנו לידים,

דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים:

בין כך ובין כך - מברכין עליו בורא פרי הגפן,

ואין נוטלין הימנו לידים"

כמאן אולא הא דאמר שמואל:

עושה אדם כל צרכיו בפת?

כמאן?

כרבי אליעזר.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה,

שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים.

מאי טעמא?

אמר רב אושעיא:

בעינן מצוה מן המובהר.

ורבנן, למאי חזי?

אמר רבי זירא:

חזי לקוריטי.

¹⁰⁴ גרסת ל"א אחריתא ברש"י ועוד ראשונים היא להיפך: "יין עד שלא נתן לתוכו מים- מברכין עליו ב"פ העץ ואין נוטלין הימנו לידים. משנתן לתוכו מים- מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלין הימנו לידים דברי רבי אליעזר".

296. נ, ב**רַש"י**

אין מעבירים כוס מלא על הפת. שלא ישפך על הפת ותהא הפת בזויה:
פתק. זרק:
דסתנא. אמיינשטרישוין {מנה, משאת} בלע"ז מנה של בשר מבושל:
מידי דממאיס. שמתמעך בוריקתו כגון תאנים שבשלו כל צרכם ותותים:
דלא ממאיס. רמון ואגוז וכל דבר קשה:
ממשיכין יין בצנורות. משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הצנור בכלי:
בימות החמה. שאין טיט בדרכים:
אבל לא גלוסקאות. שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בוריקתן:

תנו רבנן:

**"אדבע דברים נאמרו בפת:
אין מניחין בשר חי על הפת,
ואין מעבירין כוס מלא על הפת,
ואין זורקין את הפת,
ואין סומכין את הקערה בפת."**

אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי, אייתי לקמיהו תקרי ורמוני. שקל מר זוטרא, פתק לקמיה דרב אשי דסתנא¹⁰⁵.

אמר ליה: לא סבר לה מר להא דתנאי: "אין זורקין את האוכלין"?

ההיא בפת תנאי.

והתנאי:

"בשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין!"

אמר ליה:

והתנאי:

"אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין!"

אלא,

לא קשיא:

הא במידי דממאיס,

הא במידי דלא ממאיס.

תנו רבנן:

**"ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה,
וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים.
אבל לא גלוסקאות, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים."**

¹⁰⁵ דסתנא – בשר מבושל. גירסת כת"י מינכן – רומנא, פסקי ריד – רימונא.

297. נ, ב - נא, א

רפ"י

בולען. בלא ברכה:
פולטן. ומברך וחוזר ואוכלן:
משקין. בולען שאי אפשר לסלקן
לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטם
שמפסידן:
פולטן במידי דלא ממאיס. במה
שנתנו בפיו ויכול לחזור ולאוכלו:
במידי דלא ממאיס נמי. למה לי
פולטן לסלקינהו לצד אחד:

אמר רב יהודה:

שכח והכניס אוכליו לתוך פיו בלא ברכה - מסלקו לצד אחד ומברך.

תניא תדא:

"בולען".

ותניא איך:

"פולטן".

ותניא איך:

"מסלקו"!

לא קשיא:

הא דתניא: **"בולען"** - במשקין,והא דתניא: **"פולטן"** - במידי דלא ממאיס,והא דתניא: **"מסלקו"** - במידי דממאיס.

נא, א במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך!

תרגומא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן:

משום שנאמר: **"ומלא פי תהלתך"** (תהלים עא, ח).

298. נא, א

רש"י

יחזור ויאכל שום אחר. כדי שיסריח יותר כלומר יוסיף על סרחונו ויעשה ברכה לבטלה. מי שאכל ושתה ולא ברך. לפניהם קאי אברכת המוציא וברכת היין: מהו שיחזור וכו': לאחר אכילה ושתיה:

הלכה. כיון דאם נזכר באמצע יכול לברך אפי' גמר סעודתו נמי יכול לברך:

על הטבילה. אלמא אע"ג דטבל הוא ברכה:

התם מעיקרא לא חזי. דרוב טבילות משום קרי הם ובעלי קריין אסורים בברכות שהם דברי תורה כדאמרין בפרק מי שמתו (ד' כ:.) ודחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ולכי מתקן הדר מברך אבל האי מעיקרא איחזי וכיון דגמי אידחי והואיל ואידחי אידחי:

בעו מיניה מרב הסדא: מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך?

אמר להו:

מי שאכל שום, וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף!?

אמר רבינא:

הלך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך,

דיתניא:

"טבל ועלה,

אומר בעלייתו: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצוננו על הטבילה".

ולא היא.

התם - מעיקרא גברא לא חזי,

הכא - מעיקרא גברא חזי,

והואיל ואידחי אידחי.

299. נא, א

רפ"י

אספרגוס. כוס שהיו שותים בכל בקר אליבא ריקנא לרפואה :
דבחמרא עסקינן. דאמרינן לקמן בשמעתין אספרגוס ללעיט יפה ואוקמינן בשל יין וסימן לעיט לב עין טחול :

וכ"ש לבני מעים. קושיא היא כלוי בדחמרא קתני וכ"ש לבני מעים :

והתניא. לקמן לרמ"ת קשה אספרגוס של יין וסימן רמ"ת ראש מעים תחתוניות :

כי תניא ההיא. דקתני וכ"ש לבני מעים :

ביין מיושן. של גי שנים כדתנן בבבא בתרא (ד' צח.) ישן משל אשתקד מיושן של שלש שנים :

קונם יין שאני טועם. כהקדש יהא עלי יין שאני טועם :

אלא חי. יין חי שאינו מזוג :

אין מפסיקין בו. אלא שותהו בבת אחת :

ואין סומכין אותו. לאכול אחריו מיד :

דחמרא. סמיכתו בפת :

בדשכרא. סמיכתו במינו אם שכר תאנים סומכו בתאנים ואם של תמרים הוא סומכו בתמרים :

לוקה. בחולי :

דחמרא. לא ירוק :

בדשכרא. אם לא רק מים הבאים בפיו אחריו לוקה :

תנו רבנן:

"אספרגוס - יפה ללב, וטוב לעינים, וכל שפן לבני מעים.
 והרגיל בו - יפה לכל גופו,
 והמשפתנר הימנו - קשה לכל גופו".

מדקתני: "יפה ללב" - מקלל דבחמרא עסקינן,
 וקתני: "וכל שפן לבני מעים",

והתניא:

"ללב, עין טחול - יפה,

לראש, מעיים, תחתוניות - קשה!"

כי תניא ההיא במיושן,

כדתנו:

"קונם יין שאני טועם,

שהיו קשה לבני מעים.

אמרו לו: והלא מיושן יפה הוא לבני מעים, ושתה,
 אסור בחדש ומוחר במיושן".

שכמע מינה.

תנו רבנן:

"ששה דברים נאמרו באספרגוס:

אין שותין אותו אלא בשהוא חי, ומלא.

מקבלו בימין ושותהו בשמאל,

ואין משיחין אחריו, ואין מפסיקין בו,

ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו,

ודק אחריו.

ואין סומכין אותו אלא במינו".

והתניא:

"אין סומכין אותו אלא בפת!"

לא קשיא:

הא בדחמרא,

הא בדשכרא.

תני חדא:

"ללב, עין טחול - יפה,

לראש, מעיים, תחתוניות - קשה"

ותניא אידך:

"לראש, מעיים, תחתוניות - יפה,

ללב, עין טחול - קשה!"

לא קשיא:

הא בדחמרא,

הא בדשכרא.

תני חדא:

"דק אחריו - לוקה"

ותניא אידך:

"לא דק אחריו - לוקה!"

לא קשיא:

הא בדחמרא,

הא בדשכרא.

רש"י

אפילו בפני המלך. ירוק ואל יסתכן :
סוריאל. מלאך חשוב לבא לפני הקב"ה:
אל תטול חלוקך. שחרית מיד השמש אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו:
תכספית. שם חבורת שדים:
איסתלגנית. שם חבורת מלאכי חבלה:
אימתי יבא אדם לידי אחד מן הדברים הללו וילכד. רבי ישמעאל עלה לרקיע על ידי שם בברייתא דמעשה מרכבה:
גודא. כותל: כוס של ברכה ברכת המזון:

אמר רב אשי:

השתא דאמרת: "לא רק אחריו - לוקה", מימיו נזרקין - אפילו בפני המלך.

"אמר רבי ישמעאל בן אלישע:

שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים:
אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש,
ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו,
ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך,
מפני שתכספית,
ואמרי לה: אסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם,
ואומרים: אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילכד."

אמר רבי יהושע בן לוי:

שלשה דברים סח לי מלאך המות:
אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש,
ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו,
ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת,
מפני שאני מרקד ובא לפניהן וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל.

ואי פגע מאי תקנתיה?

לינשוף מדוקתיה ארבע אמות,
 אי איקא נהרא ליעבריה,
 ואי איקא דרפא אחריןא ליזיל בה,
 ואי איקא גודא ליקו אחורא,
 ואי לא - ליהדר אפיה ולימא: **"זיאמר ה' אל השטן וגער ה' בק' וגו'** (זכריה ג, ב),
 עד דחלפי מיניה.

300. נא, א-ב

רפ"י

הדחה ושיטה וכו'. כולהו מפרש להו ואזיל:
מן הקרקע. אם ע"ג קרקע הסב ואם על גבי שלחן מגביהו מן השלחן:
במתנה. דרך דורון וחשיבות:
לאנשי ביתו. לאשתו:
חי. שמוזגו במים לאחר שנתנו בכוס חי אבל לברך עליו חי הא אמרן במתניי אין מברכין אי נמי חי בלע"ז פרושי"ק (טרי, שרק עכשיו נמוזג) להביאו מן החבית לשמו:
מעטרהו בתלמידים. תלמידיו סובבין אותו כשהוא מברך:
בנטלי. כוסות:
ובברכת הארץ. כשמגיע לברכת הארץ מוסיף עליה:
מעטף. בטליתו:

אמר רבי יו"א אמר רבי אבהו, ואמרי לה: במתניתא תנא:
 עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה:
 טעון הדקה,
 ושטיפה,
 חי,
 ומלא,
 עיטור,
 ועיטוף,
 נוטלו בשתי ידיו,
 ונתנו לימין,
 ומגביהו מן הקרקע טפח,
 ונתנו עיניו בו.
 ויש אומרים: אף משגרו במתנה לאנשי ביתו.

אמר רבי יוחנן:
 אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד:
 הדקה,
 שטיפה,
 חי,
 ומלא.

תנא:
**"הדחה - מבפנים,
 ושטיפה - מבחוץ"**.

אמר רבי יוחנן:
 כל המברך על כוס מלא - נותנין לו נחלה בלי מצרים,
 שנאמר: **"ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה"** (דברים לג, כג).

רבי יוסי בר חנינא אומר:
 זוכה ונוחל שני עולמים,
 העולם הזה והעולם הבא.

"עיטור"
 רב יהודה מעטרהו בתלמידים.

רב חסדא מעטר ליה בנטלי.

אמר רבי חנן:
 ובחי.

אמר רב ששת:
 ובברכת הארץ.

"עיטוף"
 רב פפא מעטף ונתבי,
 רב אסי פרים סודרא על רישיה.

"נוטלו בשתי ידיו"
 אמר רבי חנינא בר פפא:
 מאי קראה?
"שיאו ודיכם קדש וברכו את ה'" (תהילים קלד, ב).

"ונתנו לימין"
 אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:
 ראשונים שאלו: שמאל מהו שתסייע לימין?

רַס"י

אנן נעבד לחומרא: שלא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה:
שמעה ילתא: שלא ישגר לה כוס של ברכה:
קמה בזיהרא: עמדה בכעס:
כל האי נבגא דברכתא היא: כל יין שבחבית ככוס של ברכה הוא שתי ממנו:
נבגא: כוס כמו לשתי מר אנבגא:
ממהדורי מילי: ממהדורי בעירות ירבו תמיד דברים:
ומסמרטוטי כלמי: וממשחקי בגדים בלויים וממורטים ירבו כנים. כנים מתרגמי כלמתא:
אין מסיחין: משאחזו עד שיברך:
כוס שני: שהוא של זוגות והעומד על שלחנו ושתי זוגות ניזוק על ידי שדים:
כפלים: זוגות:
הכון לקראת: בדברים נאים ולא בדברי פורענות:
מסב: במטה דרך הסבה: והלכתא בכולה יושב ומברך:

נא,ב

אמר רב אשי:

הואיל וראשונים איבעיא להו, ולא איפשט להו, אאנן נעבד לחומרא.

"ומגביהו מן הקרקע טפח".

אמר רבי אהא ברבי חנינא:

מאי קראה?

"כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (תהילים קטז, יג).

"ונותן עיניו בו".

כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה.

"ומשגרו לאנשי ביתו במתנה".

כי היכי דתתברך דביתהו.

עולא אקלע לבי רב נחמן כריה ריפתא, כריה ברפת מזונא,

יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן,

אמר ליה רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא.

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש,

שנאמר: **"וברך פרי בטנה"** (דברים ז, יג) - פרי בטנה לא נאמר, אלא **"פרי בטנה"**.

תניא נמי הכי:

"דבי נתן אומר:

מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש?

שנאמר: "וברך פרי בטנה" (דברים ז, יג) - 'פרי בטנה' לא נאמר אלא **"פרי בטנה"**.

אדהכי שמעה ילתא,

קמה בזיהרא, ועלתה לבי חמרא, ותברא ארבע מאה דני דחמרא.

אמר ליה רב נחמן נשדר לה מר כסא אחרינא.

שלח לה: כל האי נבגא דברכתא היא.

שלחה ליה: ממהדורי מילי, ומסמרטוטי כלמי.

אמר רב אשי:

אין מסיחין על כוס של ברכה.

ואמר רב אשי:

אין מברכין על כוס של פורענות.

מאי "כוס של פורענות"?

אמר רב נחמן בר יצחק:

כוס שני.

תניא נמי הכי:

"השותה כפלים לא יברך,

משום שנאמר: "המון לקראת אליהו ישדאל" (עמוס ד, יב).

והאי לא מתקן.

אמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא:

האוכל ומהלך - מברך מעומד.

וכשהוא אוכל מעומד - מברך מיושב.

וכשהוא מיסב ואוכל - יושב ומברך.

והלכתא ככולהו:

יושב ומברך.

הדרן עלך שלשה שאכלו

מסכת ברכות פרק ח' - "אלו דברים שבין ב"ש ובין ב"ה"

301. נא, ב - נב, א

משנה

אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה:

בית שמאי אומרים:

מברך על היום, ואחר כך מברך על היין.

ובית הלל אומרים:

מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

בית שמאי אומרים:

נוטלין לידים, ואחר כך מוזגין את הכוס.

ובית הלל אומרים:

מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידים.

בית שמאי אומרים:

מקנח ידיו במפה, ומניחה על השלחן.

ובית הלל אומרים:

על הכסת.

בית שמאי אומרים:

מכבדין את הבית, ואחר כך נוטלין לידים.

ובית הלל אומרים:

נוטלין לידים, ואחר כך מכבדין את הבית.

בית שמאי אומרים:

נר, ומזון, בשמים, והבדלה.

ובית הלל אומרים:

נר, ובשמים, מזון, והבדלה.

בית שמאי אומרים:

שברא מאור האש.

ובית הלל אומרים:

בורא מאורי האש.

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים,

ולא על הנר ולא על הבשמים של מתיים,

ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה,

ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו.

מי שאכל ושכח ולא בירך,

בית שמאי אומרים:

יחזור למקומו ויברך.

ובית הלל אומרים:

יברך במקום שנזכר.

ועד מתי מברך?

עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.

בא להו יין אחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס,

בית שמאי אומרים:

מברך על היין ואחר כך מברך על המזון.

ובית הלל אומרים:

מברך על המזון ואחר כך מברך על היין.

ועונין אמן אחר ישראל המברך,

ואין עונין אמן אחר בנותי המברך,

עד שישמע כל הברכה כולה.

רפ"י

אלו דברים וכו' בסעודה. שנחלקו

בהלכות סעודה:

מברך על היום. בקידוש שבתות

וימים טובים:

ואחר כך מוזגין את הכוס. יין הבא

לפני המזון כדאמרינן בפרק כיצד

. מברכין (דף מג.) הסבו אע"פ

שנטל כו' הביאו להם יין וכו'

וקאמרי ב"ש נוטלין לידים ואחר

כך שותים את הכוס ואוכלים

סעודתם בה היא נטילה ובי"ה

אומרים מוזגין את הכוס ושותין

אותו ואחר כך נוטלין לידים

וטעמא דתרוייהו מפרש בגמרא:

מקנח ידיו במפה. מנטילת מים

ראשונים:

ומניחה על השלחן. ומקנח בה

ידיו תמיד מזוהמת התבשיל:

וב"ה אומרים. על הכר או על

הכסת יניחנה אחרי כן ושם יקנח

בה ידיו תמיד וטעמא מפרש בגמ':

מכבדין את הבית. מקום שאכלו

שם אם הסבו על גבי קרקע

מכבדים את הקרקע או אם הסבו

על השלחן מכבדין את השלחן

משירי אוכלין שנתפזרו עליו:

ואחר כך נוטלין לידים. מים

אחרונים:

נר ומזון. מי שאין לו אלא כוס

אחד במוצאי שבת מניחו עד לאחר

המזון וסודר עליו נר ומזון

ובשמים והבדלה כו':

אין מברכים על הנר ועל הבשמים

של עכו"ם ושל מתיים. טעם

דכולהו מפרש בגמרא:

שיאותו. שיהו נהנים ממנו:

עד כדי שיתעכל המזון. מפרש

שיעורא בגמ':

מברך על היין. בגמרא מפרש

פלוגתייהו:

עונין אמן אחר ישראל המברך.

אפילו לא שמע אלא סוף ברכה

אבל לא לאחר כותי שמא ברך

להר גרוזים:

רש"י

גמ'
שהיום גורם ליין שיבא. כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש: **וכבר קדש היום.** משקבלו עליו או מצאת הכוכבים: **ועדיין יין לא בא.** לשלחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: **שהיין גורם לקדושה שתאמר.** שאם אין יין לא מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת: **תדיר קודם.** נפקא לן במסכת זבחים מהאי קרא דכתיב במוספין מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה מלבד משמע לאחר שהקרבתם התמיד תקריבו המוספין וקא דרשינן אשר לעולת התמיד קרא יתירה למילף דבשביל שהיא תמיד הקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התמידין: **ור' יהושע היא.** בבבא מציעא בתנורו של עכנאי בפי הזהב (ד' ט:): **ומשלשן.** לשון שלשלת כלומר סודרן לאחר המזון: **וממאי דב"ש היא כו'.** אלמא לבי"ש מאור ואח"כ בשמים וכן ברייתא נמי מאור ואחר כך בשמים קאמר אלמא ב"ש היא וקתני יין ברישא מקמי הבדלה: **ודילמא ב"ה היא ואלבא דר"מ.** דתנן במתניתין ב"ה אומרים נר ובשמים ואמר בגמרא ר"מ היא: **לא סלקא דעתך.** לאוקמי ברייתא כמתניתין דמתני' קתני מזון באמצע וברייתא קתני משלשן כולן לאחריו כר' יהודה דאמר על המזון שבתחלה ומדקתני לרבי יהודה מאור ואח"כ בשמים בית שמאי היא:

גמרא

תנו רבנן:
"דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה:
בית שמאי אומרים:
 מברך על היום, ואחר כך מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא, ובכך קדש היום ועדיין יין לא בא.
ובית הלל אומרים:
 מברך על היין, ואחר כך מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר.
 דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם.

והלכה כדברי בית הלל".

מאי "דבר אחר"?

וכי תימא: התם תרתי והכא חדא - הכי נמי תרתי ניהו! ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם.

"והלכה כדברי בית הלל".

פשיטא,

דהא נפקא בת קול!

איבעית אימא:

קודם בת קול.

ואיבעית אימא:

לאחר בת קול,

ורבי יהושע היא,

דאמר: אין משגיחין בבת קול.

נבא

וסכרי בית שמאי "בברכת היום" עדיפא?!

והתניא:

"הנכנס לבייתו במוצאי שבת,

מברך על היין, ועל המאור, ועל הבשמים,

ואחר כך אומר הבדלה,

ואם אין לו אלא כוס אחד - מניחו לאחר המזון, ומשלשלו בולו לאחריו!"

והא ממאי דבית שמאי היא, דלמא בית הלל היא?

לא סלקא דעתך!

דקתני: "מאור" ואחר כך "בשמים" ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא? בית שמאי!

דתניא:

"אמר רבי יהודה:

לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף.

על מה נחלקו?

על המאור ועל הבשמים,

בית שמאי אומרים:

מאור ואחר כך בשמים.

ובית הלל אומרים:

בשמים ואחר כך מאור."

וממאי דבית שמאי היא, ואלבא דרבי יהודה?

דילמא בית הלל היא, ואלבא דרבי מאיר?

רש"י

ומ"מ קשיא. דברכת היין קדמה להבדלה:
קדוש עיולי הוא והבדלה אפוקי.
 היא:
ברכה טעונה כוס. ברכת המזון דקתני מניחו לאחר המזון:
והתנן. מתנני בפרקין:
בא להן. כל ימות השנה קאמר:
אחר המזון. ובתוך המזון לא בא להם וכשגמרו סעודתם בא להם לפני ברכת המזון: מאי לאו וה"ק ב"ש אם רצה מברך על היין ושותהו ואין צריך להניחו לברכת המזון:
טעמו פגמו. לברכת המזון ולקדוש ולהבדלה בפרק ערבי פסחים (ד' קה):
ה"ג אלא תרי תנאי אליבא דב"ש. תנא דמתנני ותנא דר' חייא תנא דרבי חייא אליבא דב"ש אמר אין ברכה טעונה כוס ותנא דמתניתין דלעיל דרבי יהודה אליבא דב"ש סבר ברכה טעונה כוס:

לא סלקא דעתך!
 דקתני הכא במתניתין:
"בית שמאי אומרים:
נר ומזון בשמים והבדלה.
ובית הלל אומרים:
נר ובשמים מזון והבדלה."
 והתם בברייתא קתני:
"אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלו בולו לאחריו."
 שמוע מינה:
 דבית שמאי היא ואל"בא דרבי יהודה.
 ומכל מקום קשיא!

קא סברי בית שמאי, שאני עיולי יומא, מאפוקי יומא. עיולי יומא - כמה דמקדמינן ליה עדיף, אפוקי יומא - כמה דמאחרין ליה עדיף. כי היכי דלא להוי עלן כמשוי.

וסברי בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס?
 והא תנן:
"בא להם יין לאחר המזון,
אם אין שם אלא אותו כוס:
בית שמאי אומרים:
מברך על היין, ואחר כך מברך על המזון,"
 מאי לאו דמברך עילויה ושתיה ליה!

לא!
 דמברך עילויה ומנח ליה.

והאמר מר:
 המברך צריך שיטעום!

דטעים ליה.

והאמר מר:
 טעמו פגמו!

דטעים ליה בנדיה.

והאמר מר:
 כוס של ברכה צריך שיעור,
 והא קא פחית ליה משיעוריה!

דנפיש ליה טפי משיעוריה.

והא "אם אין שם אלא אותו כוס" קתני!

תרי לא הוי, ומחד נפיש.

והא תני רבי חייא:
"בית שמאי אומרים:
מברך על היין ושותהו, ואחר כך מברך ברכת המזון!"

אלא תרי תנאי ואל"בא דבית שמאי.

302. נב, א-ב**רפ"י**

גזרה שמה יטמאו משקין. שנפלו באחורי. הכוס מחמת ידים דתנן (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה ויחזרו ויטמאו את הכוס ובי"ש סברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאו כדלקמן:

וליטמו ידים לכוס. למה ליה דקאמר משקין שאחורי הכוס בלא משקין נמי מטמו ידים לכוס:

אלא ע"י משקין. שהמשקין נעשין ראשונים מדרבנן וא"ת כלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה הני מילי מדאורייתא וחכמים גזרו שיהו משקים ראשונים מטמאים כלי גזרה משום משקים זב וזבה שהן אבות הטומאה כגון רוקן ומימי רגליו:

וב"ה אומרים כו'. בתוספתא ה"ג לה ובי"ה אומרים אחורי הכוס לעולם טמאים דבר אחר תכף לנט"י סעודה למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידים את אחורי הכוס לאו חששא היא שאפילו לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים ותוכו טהור כגון זה שמטמא אחוריו מחמת משקין דאמרינן ביה בשמעתין תוכו טהור הלכך מוזגין ושותין את הכוס תחלה קודם נטילה שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה שמה יהו אחורי הכוס טמאין גזרה שמה לא יהו הידים גבובות יפה ממי הנטילה ויטמאו המשקין שבידים מחמת כוס והן נעשים תחלה ויחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידי מסואבות:

ונטמי כוס לידים. למה לי משקין בידי אפי' ידים גבובות נמי יטמא כוס לידים וכיון דהכי הוא נהי נמי דבכוס שלפני המזון עביד ב"ה תקנתא דשותהו קודם נטילה כוסות הבאין בתוך המזון מה תהא עליהן הלא מטמאין את הידים:

אין כלי מטמא אדם. כלומר כלי כזה שנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים דקיי"ל כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"א) בכלים שנטמאו במשקין ואומר את שנטמא באב הטומאה מטמא את הידים ושנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים שאין שני עושה שני ואע"פ שהספר מטמא את הידים אין למדים הימנו הלכך כוסות שבתוך המזון שהידיים גבובין אינן מטמאין את הידיים ואם תאמר פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידיים אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל:

כלי שנטמאו אחוריו במשקין. בכלי שטף קאמר דאילו כלי חרס אין מטמאין מגבן אפילו בטומאה דאורייתא:

שנטמאו אחוריו במשקין. אין לך משקה שאינו ראשון לטומאה שאף אם נגע בשני עשאוהו חכמים תחלה:

אחוריו טמאין. אף על פי שאין אדם וכלים מקבלין טומאה מן התורה אלא מאב הטומאה גזרו חכמים שיהו משקין מטמאין כלים מפני שמצינו משקה שהוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים מה"ת כגון זב וזב ורוקן ומימי רגליו גזרו על כל המשקין טמאין שיטמאו כלים:

תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין. דכיון דטומאה זו דרבנן היא עבדו בה היכרא דלידעו דמדרבנן היא כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים והקילו בה וכן מפורש (בבכורות דף לח.) אוגנו שפתו הכפולה לצד חוץ הראוי לתשמש אזנו כמו אזן החבית שקורין אנשי"א {אוזן, ידית - של כלי} בלעז וידיו כלי שיש לו יד כגון מחבת:

גזרה משום ניצוצות. שמה יתזו ניצוצות מתוכה על אחוריו ויטמאו משקין שמאחוריו מחמת אחורים ויטמאו את הידים הלכך נוטלים לידים תחלה שלא יטמאו את אחורי הכוס ולמאי דחיישי ב"ה מחמת אחוריו לאו חששא הוא דהא אסור לאשתמושי ביה: ובי"ה סברי מותר להשתמש בו: הלכך לחששא דידן איכא למיחש אבל לחששא דידכו ליכא למיחש דלא איכפת לן אם יטמאו אחוריו:

הא עדיפא. למזוג הכוס תחלה ואח"כ נט"י תכף לסעודה ולא אתיא חששא דניצוצות ומפקעה הלכתא וזו מהלכות סעודה היא:

"בית שמאי אומרים:**[נוטלין לידים, ואחר כך מוזגין את הכוס.****ובית הלל אומרים:****מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידים].**

תנו רבנן:

"בית שמאי אומרים:**נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס,****שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה:****גזרה שמה יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו, ויחזרו ויטמאו את הכוס.**

וליטמו ידים לכוס!

ידים שנית הן,

ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא על ידי משקין.

ובית הלל אומרים:**מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים,****שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה,****גזרה שמה יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידים.**

וניטמי כוס לידים!

אין כלי מטמא אדם.

וניטמי למשקין שבתוכו!

הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן,

דתוכו טהור וגבו טמא,

דתנן:

"כלי שנטמאו אחוריו במשקין:**אחוריו - טמאים,****תוכו ואוגנו ואזנו וידיו - טהורין.****נטמא תוכו - נטמא בולד".**

במאי קא מיפלגי?

בית שמאי סברי:

אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין,

גזרה משום ניצוצות.

וליא למגור שמה יטמאו המשקין שבידיים בכוס.

ובית הלל סברי:

מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין,

אמרי: ניצוצות לא שכיחי,

ואיכא למיחש שמה יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס.

דבר אחר:**תכף לנטילת ידים סעודה".**

מאי "דבר אחר"?

הכי קאמר להו בית הלל לבית שמאי:

"אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דגזרינן משום ניצוצות",**אפילו הכי, הא עדיפא,****דתכף לנטילת ידים סעודה!**

נב, ב

303. נב, ב

רפ"י

משקין שבמפה. שמא יהא משקה טופח עליה מחמת נגוב הידים ויחזרו ויטמאו את הידים כשיקנח בה תמיד בתוך הסעודה:
ונטמיה כסת למפה. בלא משקים:

אין כלי. שאינו אב הטומאה מטמא כלים ולא אדם והוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת אם ראשונה היא לטומאה:

מחמת שלחן. כדמפרש לקמיה דסברי ב"ה מותר להשתמש בשלחן שני:

משום אוכלי תרומה. שהשני פוסל את התרומה:

אפילו הכי הא עדיפא. לחוש שמא אירע מקרה שישתמשו בשלחן שני ולא יניחנה על גבי השלחן שלא תטמא את האוכלין מחמת משקין שבה מלחוש שלא תטמא מחמת כסת ותחזור ותטמא את הידים. מפסיד את האוכלין. שמים אחרונים נתזין עליהם ונמאסים: הי"ג בתוספתא בה"א אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית:

"בית שמאי אומרים:

מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן.

ובית הלל אומרים:

על הכסת".

תנו רבנן:

"בית שמאי אומרים:

מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן.

שאם אתה אומר על הכסת:

גזרה שמא יטמאו משקיו שבמפה מחמת הכסת, ויחזרו ויטמאו את הידים.

ונטמיה כסת למפה!

אין כלי מטמא כלי.

ונטמיה כסת לגבא גופיה!

אין כלי מטמא אדם.

ובית הלל אומרים:

על הכסת.

שאם אתה אומר על השלחן:

גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן, ויחזרו ויטמאו את האוכלין.

ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו!

הכא בשלחן שני עסקינן,

ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא על ידי משקין.

במאי קמיפלגי?

בית שמאי סברי: אסור להשתמש ב"שלחן שני" - גזרה משום אוכלי תרומה. ובית הלל סברי: מותר להשתמש ב"שלחן שני" - אוכלי תרומה זריזין הם.

דבר אחר:

אין נטילת ידים לחולין מן התורה.

מאי "דבר אחר"?

הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי:

וכי תימרו מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן, ומאי שנא גבי ידים דלא חיישינן?

אפילו הכי הא עדיפא,

דאין נטילת ידים לחולין מן התורה,

מוטב שיטמאו ידים דלית להו עיקר מדאורייתא,

ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא.

304. נב, ב

רש"י

מתני איפכא. מפיד בהך סיפא
 דבייש לבייה ודבייה לבייש וקבע
 בהא נמי הלכה כבייה:

"בית שמאי אומרים:

מכבדין [את הבית, ואחר כך נוטלין לידים.

ובית הלל אומרים:

נוטלין לידים, ואחר כך מכבדין את הבית"].

תנו רבנן:

"בית שמאי אומרים:

מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים,

שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה - נמצא אתה מפסיד את האוכליו.

אבל נטילת ידים לבית שמאי תחלה לא סבירא להו,

מאי טעמא?

משום פירורין.

ובית הלל אומרים:

אם שמש תלמיד חכם הוא:

נוטל פירורין שיש בהו כזית,

ומניח פירורין שאין בהו כזית.

מסייע ליה לרבי יוחנן,

דאמר רבי יוחנן:

פירורין שאין בהם כזית - מותר לאבדן ביד.

במאי קמיפלגי?

בית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ,
 ובית שמאי סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ.

אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא:

בכוליה פרקין הלכה כבית הלל,

בר מהא דהלכה כבית שמאי.

ורבי אושעיא מתני איפכא,

ובהא נמי הלכה כבית הלל.

305. נב, ב

רש"י

וא"ר יוחנן. גרסי':

"בית שמאי אומרים:

נר, ומזון, [בשמים, והבדלה.

ובית הלל אומרים:

נר, ובשמים, מזון, והבדלה"].

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא,

חזייה לרבא דכריך אבשמים ברישא,

אמר ליה: מפדי בית שמאי ובית הלל אמאור לא פליגי!

דתנן:

"בית שמאי אומרים:

נר ומזון בשמים והבדלה.

ובית הלל אומרים:

נר ובשמים מזון והבדלה!"

עני רבא בתריה,

זו דכרי רבי מאיר,

אבל רבי יהודה אומר:

"לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה, ועל הבדלה שהיא בסוף.**על מה נחלקו?****על המאור ועל הבשמים,****שבית שמאי אומרים: על המאור ואחר כך בשמים,****ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור."**

ואמר רבי יוחנן:

נהגו העם כבית הלל אליבא דרבי יהודה.

306. נב, ב

רס"י

דברא משמע. לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שבמו"ש נברא כדאמרינן בפסחים (פ"ד דף נד.):
בורא. דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא:
הרבה מאורות. שלהבת אדומה לבנה וירקרקת:

"בית שמאי אומרים: שבך [מאור האש]. ובית הלל אומרים: בורא מאורי האש".

אמר רבא:

ב"ב"א" כולי עלמא לא פליגי דברא משמע. כי פליגי ב"בורא":
 בית שמאי סברי: בורא דעתיד למברא.
 ובית הלל סברי: בורא נמי דברא משמע.

מתיק רב יוסף:

"יוצר אור ובורא חשך" (ישעיה מה, ז)!

"יוצר הרים ובורא רוח" (עמוס ד, ג)!

"בורא השמים ונוטיהם" (ישעיה מב, ה)!

אלא אמר רב יוסף:

ב"ב"א" ו"בורא" כולי עלמא לא פליגי דברא משמע. כי פליגי ב"מאור" ו"מאורי",
 דבית שמאי סברי: חדא נהורא איכא בנורא.
 ובית הלל סברי: טובא נהורי איכא בנורא.

תנאי נמי הכי:

"אמרו להם בית הלל לבית שמאי: הרבה מאורות יש באור".

רפ"י

307. נב, ב

משום דלא שבת. ממלאכת עבירה שהעובד כוכבים עושה מלאכה לאורו ותניא לקמן אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה:
במסבת עובדי כוכבים. לאכילה לסעודה:

"אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים."

בש"מא "נר" - משום דלא שבת,
 אלא "בשמים" - מאי טעמא לא?

אמר רב יהודה אומר רב:
 הקא במסבת נכרים עסקינן,
 מפני שסתם מסבת נכרים לעבודה זרה היא.

הא מדקתני סיפא:
"אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה."
 מקלל דרישא לאו בעבודה זרה עסקינן!

אמר רבי חנינא מסורא:
 מה טעם קאמר.
 מה טעם "אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים"?
 מפני שסתם מסבת נכרים לעבודה זרה.

308. נב, ב - נג, א**רַס"י**

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה ואפי' היא מלאכה של היתר. כגון של חולה ושל חיה קאמר דאין מברכין:
 עששית. לנטירניא {מנורה - נר שבתוך קופסא של זכוכית}:
 שהיתה דולקת והולכת. מעיש ובבית ישראל:
 למ"ש מברכין. לפי שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת:
 נכרי שהדליק מישראל. משחשכה מ"ש:
 הך איסורא אזלא. מתוך ששלהבת דולקת והולכת קמא קמא פרח ליה:
 המוציא שלהבת לר"ה. בשבת חייב ומוקמינן לה במסכת ביצה כגון דשייפיה לחרס משחא ואתלי בה נורא דגחלת ליכא אלא שלהבת ומשום חרס לא מחייב דלית בה שיעורא:
 מה שעקר לא הניח. והוצאת שבת לא מחייבא עד דאיכא עקירה מרשות זו והנחה ברשות זו:
 גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון. אי שרית בנכרי שהדליק מנכרי משחשכה אתי לברוכי בנכרי שהדליק מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשכה כגון שמברך עליו סמוך לחשכה מיד:

תנו רבנן:

"אור ששבת - מברכין עליו,
 וְשֵׁלָא שַׁבַּת - אִין מְבָרְכִין עָלֵיוּ".

מאי "שבת" ומאי "לא שבת"?

נג, א אי נימא "לא שבת" מחמת מלאכה, אפילו ממלאכה דהתירא, וְהִתְנִיָּא:

"אור של חיה ושל חולה מברכין עליו!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

מאי "שבת"? ששבת מחמת מלאכת עבירה.

תניא נמי הכי:

"עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום נולד - למוצאי שבת מברכין עליה".

תנו רבנן:

"נכרי שהדליק מישראל, וישך אל שהדליק מנכרי - מברכין עליו.
 נכרי מנכרי - אין מברכין עליו".

מאי שנא "נכרי מנכרי" דלא, משום דלא שבת, אי הכי, "ישך אל מנכרי" נמי הא לא שבת!

וכי תימא: הך איסורא אזל ליה והא אחרניא הוא - ובידא דישך אל קא מתילדא, אלא הא דתניא:

"המוציא שלהבת לרשות הרבים - חייב".

אמאי "חייב"? מה שעקר לא הניח, ומה שהניח לא עקר!

אלא,

לעולם דאיסורא נמי איתיה,

וכי קא מברך אתוספתא דהתירא קא מברך.

אי הכי "נכרי מנכרי" נמי!

אין הכי נמי,

גזירה משום נכרי ראשון,

ועמוד ראשון.

309. נג, א

רפ"י

גדול מוכחא מלתא דנכרי הוא.
ואין צריך לבדוק אחריו דאי
איתא דישראל הוא לא היה ממחר
סמוך לחשכה מיד לאחוז האור
בידו:

תנו רבנן:

"היה מהלך חוש לברך,

וראה אור,

אם רוב נכרים - אינו מברך,

אם רוב ישראל - מברך."

הא גופא קשיא,

אמרתי: "אם רוב נכרים - אינו מברך" - הא מחצה על מחצה - מברך.
והדר תני: "אם רוב ישראל - מברך" - הא מחצה על מחצה - אינו מברך!

בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך,

ואידי דתנא רישא: "רוב נכרים" תנא סיפא: "רוב ישראל".

תנו רבנן:

"היה מהלך חוש לברך,

וראה תינוק ואבוקה בידו, בודק אחריו,

אם ישראל הוא - מברך,

אם נכרי הוא - אינו מברך."

מאי איקרא "תינוק"? אפילו גדול נמי!

אמר רב יהודה אמר רב:

הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקינו,

גדול - מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא,

תינוק - אימר: ישראל הוא, אקרי ונקיט.

310.נג, א

רפ"י

כפי הכבשן. ששורפים בו אבנים לסייד אם עבה כאור היוצא מפי הכבשן נהורא בריא היא ולהשתמש לאורה היא נעשית:

ואם לאו. לאו לאורה נעשית אלא לבשל ואין מברכין אלא על שנעשה להאיר:

בתחלה. בתחלת שרפת אבנים אין האור להאיר:

בסוף. לאחר שנשרפו האבנים רובן מדליקין אור גדול מלמעלה למרק שרפת האבנים ומשתמשין נמי לאורה:

של תנור. בסוף מברכין עליו לאחר שהוסק התנור והפת בתוכה מדליקין קסמין דקין בפיו להאיר ולקלוט חומו לתוכו וכיון דמשתמש לאורו מברכין עליו:

אור של בית הכנסת. בדאיכא אדם חשוב לכבודו הדליקה ולא שצריך לאור אלא לכבוד בעלמא ואין מברכין עליו:

ליכא אדם חשוב. להאיר להם הדליקה ומברכין:

הא והא דאיכא אדם חשוב. ואי איכא חזנא שמש שאוכל בבית הכנסת אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה ומברכין:

הא והא דאיכא חזנא. ואיכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה אין מברכין על הנר שלא להאיר הדליקה אלא לכבוד אדם חשוב:

תני רבנן:

"היה מהלך חוץ לפרך,

ודאה אור,

אם עבה כפי הכבשן - מברך עליו,

ואם לאו - אינו מברך עליו."

תני תדא: "אור של כבשן מברכין עליו",

ותניא אידך: "אין מברכין עליו!"

לא קשיא:

הא - בתחלה,

הא - לבסוף.

תני תדא: "אור של תנור ושל פירים מברכין עליו",

ותניא אידך: "אין מברכין עליו!"

לא קשיא:

הא - בתחלה,

הא - לבסוף.

תני תדא: "אור של בית הכנסת ושל בית המדרש - מברכין עליו".

ותניא אידך: "אין מברכין עליו".

לא קשיא,

הא - דאיכא אדם חשוב,

הא - דליכא אדם חשוב.

ואי בעית אימא:

הא והא - דאיכא אדם חשוב,

ולא קשיא:

הא - דאיכא חזנא,

הא - דליכא חזנא.

ואי בעית אימא:

הא והא - דאיכא חזנא,

ולא קשיא:

הא - דאיכא סהרא,

והא - דליכא סהרא.

א.311.ג

כ"י

מפני בטול בית המדרש. שבזמן
שאחד מברך לכולם הם צריכים
לשתוק מגרסתם כדי שיתכוננו
כולם וישמעו אליו ויענו אמן:
מרפא. לאדם המתעטש שרגילים
לומר אסותא:

תנו רבנן:

"היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם,

בית שמאי אומרים:

כל אחד ואחד מברך לעצמו.

ובית הלל אומרים:

אחד מברך לכולן.

משום שנאמר: "ברוב עם הדרת מלך".

בשלמא בית הלל מפרשי טעמא,

אלא בית שמאי - מאי טעמא?

קסברי:

מפני בטול בית המדרש.

תניא נמי הכי:

"של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש,

מפני בטול בית המדרש".

א. 312. נג, א

רפ"י

נר לכבוד. המת עבידא: **בשמים.** עבידי לעבורי ריחא. דסרחונו של מת עבידי ולא להריח: **כל.** מת שהוא חשוב להוציא לפניו נר ביום אם הוציאו בלילה במוצאי שבת לקבורה אין מברכין על אותו נר דלכבוד עבידא ולא להאיר: **וכל.** מת שאינו חשוב להוציא נר לפניו ביום אלא בלילה מברכין עליו אם הוציאוהו במוצאי שבת לקבורה: **מברכין עליו.** דלהאיר עבידא: **בשמים.** שמולך אדם אסטניס לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע של בהכ"ס אין מברכין עליו: **ושמן העשוי להעביר את הזוהמא.** שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבושם בבשמים: **אין מברכין עליו.** בורא עצי בשמים אלא והא דאמר בכיצד מברכין (דף מג.) האי משחא כבישה וטחינה מברכין עליו בע"ב לא בבא בתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח: **לגמר את הכלים.** לבשם בעשנו את הבגדים: **בטבריא.** היו רגילים לגמר ערבי שבתות ובצפורי במו"ש:

"אין מברכין ... לא על הנר ולא על הבשמים של מתים".

מאי טעמא?

נר לכבוד הוא דעבידא, בשמים לעבורי ריחא הוא דעבידי.

אמר רב יהודה אמר רב: כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה - אין מברכין עליו, וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה - מברכין עליו.

אמר רב הונא: בשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר את הזוהמא - אין מברכין עליו.

למימרא: דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה. מיתבי:

"הנבנס לחנותו של בשם והריח ריח, אפילו ישב שם כל היום כלו - אינו מברך אלא פעם אחד. נבנס ויצא נבנס ויצא - מברך על כל פעם ופעם" והא הכא דלאו לריחא הוא דעבידא, וקמברך!

אין, לריחא נמי הוא דעבידא, כי היכי דנירחו אינשי וניתו ונזבון מיניה.

תנו רבנן:

"היה מהלך חוץ לברך, והריח ריח, אם רוב נדרים - אינו מברך, אם רוב ישראל - מברך. רבי יוסי אומר: אפילו רוב ישראל נמי אינו מברך, מפני שבנות ישראל מקטרות לבשפים"

אטו כולהו לבשפים מקטרין?

הנה לה מיעוטה לבשפים, ומיעוטה נמי לגמר את הכלים, אשתמח רובא דלאו לריחא עביד, וכל רובא דלאו לריחא עביד - לא מברך.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המהלך בערבי שבתות בטבריא, ובמוצאי שבתות בצפורי, והריח ריח - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים.

תנו רבנן:

"היה מהלך בשוק של עבודה זרה, נתרצה להריח - הרי זה חוטא."

313.נג, ב

רפ"י

לא יאותו ממש. שאפילו לא נהנה ממנו מברכין עליו ומאי עד שיאותו עד שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו ואז מברכים עליו אפי' הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו: **בפנס**. בעששית: **יאותו ממש**. עומד בסמוך: **וכמה**. הוא צריך להיות בסמוך: **מלזמא**. משקל: **רב יהודה**. היה מברך על אור שבבית אדא דיילא ורחוק מביתו היה רב יהודה לטעמיה דלא בעי סמוך: **רבא מברך אדבי גוריא בר חמא**. סמוך לביתו היה רבא לטעמיה דאמר סמוך בעינן:

נגב

"ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו".

אמר רב יהודה אמר רב: לא "יאותו" - יאותו ממש, אלא כל שאילו עומד בקרוב ומש'תמש לאורה, ואפילו ברחוק מקום.

וכן אמר רב אשי: ברחוק מקום שנינו.

מיתבי:

"היתה לו נר טמונה בחיקו, או בפנס, או שראה שלהבת, ולא נשתמש לאורה,

או נשתמש לאורה, ולא ראה שלהבת,

אינו מברך. עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה".

בשלמא "משתמש לאורה ולא ראה שלהבת" - משפחת לה דקיימא בקרן זוית, אלא "ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה" - היכי משפחת לה? לאו דמרחקא?

לא!

כגון דעמיא ואזלא.

תנו רבנן:

"גחלים לוחשות - מברכין עליהן,

אוממות - אין מברכין עליהן".

היכי דמי "לוחשות"?

אמר רב חסדא:

כל שאילו מכניס לתוכו קיסם ודולקת מאליה.

איבעיא להו:

"אוממות" או 'עוממות'?

תא שמע:

דאמר רב חסדא בר אבדימי:

"ארזים לא עקמונהו בגן אלהים" (חזקאל לא, ח).

ורבא אמר:

"יאותו" ממש.

וכמה?

אמר עולא:

כדי שיכיר בין איסר לפונדיון.

חזקה אמר:

כדי שיכיר בין מלזמא של טבריא, למלזמא של צפורי.

רב יהודה מכרז אדבי אדא דיילא.

רבא מברך אדבי גוריא בר חמא.

אביי מברך אדבי בר אבוה.

314.נג, ב

כ"י

אין מחזרין על האור. אם אין לו
אור א"צ לחזר אחריו :

אמר רב יהודה אמר רב:
אין מחזרין על האור, כדרך שמחזרים על המצות.

אמר רבי זירא:
מריש הנה מהדרנא,
כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב,
אנא נמי לא מהדרנא,
אלא אי מקלע לי ממילא מבריקנא.

315.נג, ב

רפ"י

חד עבד בשוגג כבי"ש. אע"פ ששגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כבי"ש וחזר למקום שאכל וברך: **חד עבד במזיד**. נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך: **אנשאי יונה דדהבא**. שכחתי יונה של זהב: **יונה אינה נצולת אלא בכנפיה**. או בורחת או נלחמת בראשי אגפיה:

מי שאכל, ושכח ולא בירך,
בית שמאי אומרים:
יחזור למקומו ויברך.
ובית הלל אומרים:
יברך במקום שנזכר.

אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא:
מחלוקת בשכח,
אבל במזיד - דברי הכל יחזור למקומו ויברך.

פשיטא! "ושכח" תנן!

מהו דתימא: הוא הדין אפילו במזיד,
והאי דקתני "ושכח" - להודיעהו כהן דבית שמאי,
קא משמע לן.

תנאי:

"אמרו להם בית הלל לבית שמאי:
לדבר יכם מי שאכל בראש הביצה ושכח וירד ולא בירך, יחזור לראש הביצה ויברך?
אמרו להן בית שמאי לבית הלל:
לדבר יכם מי ששכח ארנקי בראש הביצה לא יעלה ויטלנה?
לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שפנו?"

הנהו תרי תלמידי,
חד עביד בשוגג כבית שמאי,
ואשכח ארנקא דדהבא.

וחד עביד במזיד כבית הלל,
ואכליה אריא.

רבה בר בר חנה הוה קאזל בשירתא,
אכל ואשתלי ולא בריך,
אמר: היכי אעביד?
אי אמינא להו: אנשאי לברך,
אמרי לי: בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת.
מוטב דאמינא להו: אנשאי יונה דדהבא,
אמר להו: אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא,
אזיל ובריה ואשכח יונה דדהבא.

וכמאי שנא "יונה"?

דמתילי כנסת ישראל ליונה,
דכתיב: "כנפי יונה נחפה כנסף ואברותיה בירקרק ררוץ" (תהילים סח, יד).
מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה,
אף ישראל אינו ניצולין אלא במצות.

316.נג,ב

רש"י

אכילה מרובה. די מילין:

"ועד מתי [מברך?]

עד כדי שיתעבל המזון שבמעיו".

כמה שיעור עכול?

אמר רבי יוחנן:

כל זמן שאינו רעב.

וריש לקיש אמר:

כל זמן שישמא מחמת אכילתו.

אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא,

ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא:

מי אמר ריש לקיש הכי?

והאמר רב אמר ריש לקיש:

כמה שיעור עכול?

כדי להלך ארבע מילין!

לא קשיא:

כאן - באכילה מרובה.

כאן - באכילה מועטת.

317.נג, ב

רפ"י

בא להם יין אחר המזון. הא פריש לה בגמרא בריש פרקין לבייש אין ברכת המזון טעונה כוס ולבייה טעונה כוס:
היכי נפיק. קס"ד באחד מן המסובין עסקינן במתניי:

"בא להו יין ...
 [ועונין אמן אחר ישראל המברך,
 ואין עונין אמן אחר פותי המברך,
 עד שישמע כל הברכה כולה"]

למימרא: דישאל אף על גב דלא שמע כולה ברכה - עונה,
 וכי לא שמע - היכי נפיק?

אמר חייא בר רב:
 בשלא אכל עמון.

וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:
 בשלא אכל עמון.

318.נג, ב

רפ"י

חטוף ובריך. כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזור שיתנהו לך ותברך:

במשמע. העונה והמברך במשמע קומו ברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא (נחמיה ט) ואומר ויברכו שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית (פ"ב דף טז: ולקמן דף סג.) מפרש קומו ברכו. בתחלת ברכה ויברכו שם כבודך במקום עניית אמן שבמקדש אומר בשכמל"ו:

שממהרין למברך. ליתן שכר:

אמר ליה רב להי"א בריה:
ברי, חטוף ובריך.

וכן אמר רב הונא לרבה בריה,
חטוף ובריך.

למימרא: דמברך עדיף ממאן דעני אמן,
והתניא:

"דבי יוסי אומר:

גדול העונה אמן יותר מן המברך.

אמר ליה רבי יהוראי:

השמים בן הוא,

תדע שהרי גולגלירין יורדין ומתגרין במלחמה, וגבורים יורדין ומנצחין!"

תנאי היא,

דיתניא:

"אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע,

אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן."

319.נג, ב

רש"י

אחר תינוקות. כשלומדים ברכות
מפי רבן:
הואיל ולהתלמד עשויין. שאין
מתכוונים לברך אלא ללמד:
אבל בעידן מפטרייהו. כשאומרים
ההפטרה ומברכין בתורה ובנביא
עוני אחריהן אמן:

בעי מיניה שמואל מרב:
מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן?

אמר ליה:
אחר הפל עונין אמן,
חונן מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין.

והני מילי בדלא עידן מפטרייהו,
אבל בעידן מפטרייהו - עונין.

320. נג, ב

כ"י

שמן מעכב את הברכה. שמן שהיו רגילין להביא בסוף הסעודה לסוך אחר הסעודה את הידים אחר מים אחרונים להעביר את זוהמתן: מעכב את הברכה. שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנוח סעודה שמותר לאכלו בלא ברכה עד שיסכוהו: שמן טוב. שיש בו בשמים מעכב את הברכה למי שרגיל בו:

תנו רבנן:

"שמן - מעכב את הברכה,

דברי רבי זילאי.

רבי זיואי אומר:

אינו מעכב.

רבי אחא אומר:

שמן טוב - מעכב.

רבי זוהמאי אומר:

כשם שמזוהם - פסול לעבודה,

כך ידים מזוהמות - פסולות לברכה."

אמר רב נחמן בר יצחק:

אנא לא זילאי, ולא זיואי, ולא זוהמאי ידענא,

אלא מתניתא ידענא,

דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא:

"זהתקדושתם" (ויקרא כ, ז) - אלו מים ראשונים,

"זהייתם קדושים" - אלו מים אחרונים.

"כי קדוש" - זה שמן.

"אני יי אלהיכם" - זו ברכה.

הדרן עלך אלו דברים

מסכת ברכות פרק ט' - "הרואה מקום שנעשו בו ניסים"

321.נד, א

רפ"י

משנה

נד, א

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל כגון הנך דקתני לקמן מעברות הים והירדן ונחלי ארנון כו' זיקין וזועות ורעמים. מפרש בגמרא: מלא עולם. לפי שאלו נראין או נשמעין למרחוק: ברוך עושה בראשית. ובגמרא (ד' נט.) פריך אטו הנך דלעיל לאו מעשה בראשית נינהו:

לפרקים. מפרש בגמרא (שם ע"ב) ולפי שהוא חשוב וגדול מכלן קבע ליה רבי יהודה ברכה לעצמו: מברך על הרעה מעין על הטובה. דין האמת:

ועל הטובה מעין על הרעה. הטוב והמטיב ובגמרא מפרש היכי דמי: הנכנס לדרך. המהלך בדרך וצריך לעבור כרך ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות:

אחת בכניסתו. מתפלל שיכנס לשלום: ביציאתו. מתפלל שיצא לשלום:

ארבע. כדמפרש נותן הודאה על שער וצועק על העתיד נמצאו ד' כדמפרש בגמרא:

חייב אדם לברך על הרעה כו'. מפרש בגמרא:

ד"א בכל מאדך. מדות מדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: לא יקל ראש. לא ינהג קלות ראש:

כנגד שער מזרחי. חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: בפנותו. חגור חלול ונותנין בו מעות: מק"ו. בגמרא מפרש ליה:

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. במסכת תענית (פ"ב דף טז:) אמרינן אין עונין אמן במקדש המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת וכן בכולם והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וילפינן לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם: משקלקלו הצדוקים. ואמרו אין עולם אלא זה:

התקינו. עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש להוציא מלב הצדוקים הכופרים בתחיית המתים:

שיהא אדם שואל לשלום חברו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלול הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבעו שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל:

ואומר אל תבוז כי זקנה אמן. למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם ובגמי מפרש מאי ואומר:

ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול לשלום חברו זה רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: גמי הי"ג מנלן דמבריכין אניסא אי"ר יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו':

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל - אומר: ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה - אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו.

על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים - אומר: ברוך שפחו וגבוהתו מלא עולם.

על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות - אומר: ברוך עושה בראשית.

רבי יהודה אומר:

הרואה את הים הגדול - אומר: ברוך שעשה את הים הגדול, בזמן שרואהו לפרקים.

על הגשמים ועל בשורות טובות - אומר: ברוך הטוב והמטיב. על בשורות רעות - אומר: ברוך דין האמת.

בנה בית חדש וקנה בלים חדשים - אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. מברך על הרעה מעין על הטובה, ועל הטובה מעין על הרעה.

הצועק לשעבר - הרי זו תפלת שוא.

היתה אשתו מעוברת, ואומר: יהי רצון שתלד אשתי זכר - הרי זו תפלת שוא. היתה בא בדרך ושמע קול צנחה בעיר, ואומר: יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי - הרי זו תפלת שוא.

הנכנס לדרך מתפלל שתיים:

אחת - בכניסתו,

ואחת - ביציאתו.

בן עזאי אומר:

אך בע:

שתיים - בכניסתו,

ושתיים - ביציאתו.

נותן הודאה על שעבר, וצועק על העתיד.

חייב אדם לברך על הרעה בשם שמברך על הטובה.

שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך" וגו' (דברים ו, ה).

"בכל לבבך" - בשני יצרי, ביצר טוב וביצר הרע.

"ובכל נפשך" - אפילו הוא נוטל את נפשך.

"ובכל מאדך" - בכל ממונך.

דבר אחר:

"בכל מאדך" - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, הוי מודה לו.

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא יבנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא וזריקה - מקל וחומר.

כל חותמי ברכות שבמקדש, היו אומרים: עד העולם,

משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד,

התקינו שיהו אומרים: מן העולם ועד העולם.

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם,

שנאמר: "והנה בעו בא מביית להם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'" (רות ב, ד).

ואומר: "ה' עמך גבור החיל" (שופטים ו, יב).

ואומר: "אל תבוז כי זקנה אמן" (משלי כג, כב).

ואומר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהילים קיט, קכו).

רבי נתן אומר:

"הפרו תורתך" - משום: "עת לעשות לה'".

רפ"י

בעבר ימינא. שם מדינה בדרומו של פרת:
בפקתא. בקעה:
ערבות. שם מקום:
וצחא למיא. צמא למים:
ברסתקא. בשוק:
גמלא פריצא. גמל משוגע שעסקיו רעים:
אתפרקא ליה אשיתא. נפלה חומת בית שהיה סמוך לו ונכנס לתוך הבית מפני הגמל:

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רבי יוחנן:

דאמר קרא: **"ויאמר ותרו ברוך ה' אשר הציל"** וגו' (שמות יח, ז).

אניסא דרבים מברכינן, אניסא דיהיד לא מברכינן?!
 והא ההוא גברא דהיה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא,
 איתעביד ליה ניסא - ואיתצל מיניה,
 אתא לקמיה דרבא, ואמר ליה: כל אימת דמטית להתם בריה: ברוך שעשה לי נס במקום הזה!

מר בריה דרבינא היה קאזיל בפקתא דערבות, וצחא למיא,
 איתעביד ליה ניסא, איברי ליה עינא דמיא ואישתי.
 ותו זמנא חדא היה קאזיל ברסתקא דמחוזא,
 ונפל עליה גמלא פריצא,
 איתפרקא ליה אשיתא על לגוה.
 כי מטא לערבות, בריה: ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל.
 כי מטא לרסתקא דמחוזא, בריה: ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות!

אמרי:

אניסא דרבים - כולי עלמא מיחייבי לברוכי,
 אניסא דיהיד - איהו חייב לברוכי.

322.נד, א-ב

רפ"י

מעברות הים. מקום שעברו ישראל בים סוף:
ומעברות הירדן. בימי יהושע:
מעברות נחלי ארנון. לקמן מפרש מאי ניסא:
במורד בית חורון. בימי יהושע היה בספר יהושע:
ואבן שזרק עוג. לקמן מפרש:
עבדי להון נקירותא. מערות מעברות נחל ארנון עמק עמוק בין ב' הרים גבוהים והיו ישראל צריכים לעבור באותו עמק עשו אמוריים מערות בצדי ההרים ונחבאו שם:
וטשו. נחבאו:
מסגי. עובר:
ממין טורי. משפיל הרים ומתפשטין זה לצד זה עד שהעמק שוה:
חזו דמא. כשחזרו ההרים למקומן:
ואשד. ושפך:
אשר נטה לשבת ער. ההר שבעבר העמק נטה ונתפשט לצד חברו ההר אשר לצד עבר מואב ושם ארץ מואב ער:
שעמדו. באויר:
לא נתך ארצה. לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר:
מחנה ישראל כמה היו תלתא פרסי. עוג חשב כן בלבו מחנה ישראל תלתא פרסי דכתיב (במדבר לג) ויחנו מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא (עירובין פ"ה ד' נה):
קמצי. נמלים:
שרבבת. לשון אשתרבוני אשתרבוני ירדו וגדלו למטה:

תנו רבנן:

הרואה:

מעברות הים,

ומעברות הירדן,

מעברות נחלי ארנון,

אבני אלגביש במורד בית חורון,

ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל,

ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק,

ואשתו של לוט,

וחומת יריחו שנבלעה במקומה,

על בולן צדיק שיתן הודאה ושבח לפני המקום".

בשלא "מעברות הים" דכתיב: "ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (שמות יד, כב).

"מעברות הירדן" דכתיב: "ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בתרבה בתוך הירדן,

הן וכל ישראל עוברים בתרבה, עד אשר תמו כל הגוים לעבור את הירדן" (יהושע ג, יז).

אלא "מעברות נחלי ארנון" - מנלן?

דכתיב: "על פן יאמר בספר מלחמות ה', את זהב בסופה" וגו' (במדבר כא, יד).

תנא:

"את זהב בסופה" - שני מצורעים היו, דהו מהלכין בסוף מחנה ישראל.

פי הו קא חלפי ישראל אתו אמוראי, עבדי להון נקירותא, וטשו בהון.

אמרי: פי חלפי ישראל הכא, נקטלינו.

ולא הו ידעי דארון הו מסגי קמיהו דישאל, והו ממיהו להו טורי מקמיהו,

פיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי, וקטלינו, ונחת דמיהו לנחלי ארנון.

פי אתו את זהב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי.

אתו ואמרי להו לישאל, ואמרו שיקה,

היינו דכתיב: "ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב" (במדבר כא, טו)".

"אבני אלגביש"

מאי "אבני אלגביש"?

תנא:

"אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש".

"עמדו על גב איש" - זה משה,

דכתיב: "והאיש משה עניו מאד" (במדבר יב, ג),

וכתיב: "ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה" (שמות ט, לג).

"ירדו על גב איש" - זה יהושע,

דכתיב: "קח לך את יהושע בן נון איש אשר דוח בו" (במדבר כז, יח).

וכתיב: "ויהי בניסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות" (יהושע

"אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל".

גמרא גמירי לה.

אמר: מחנה ישראל כמה היו? תלתא פרסי.

איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי, ואישדי עליהו, ואיקטלינהו.

אזל עקר טורא בר תלתא פרסי, ואייתי על רישיה,

ואייתי קודשא בריה הוא עליה קמצי, ונקבוה, ונחית בצואריה,

הוה בעי למשלפה, משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא, ולא מצי למשלפה,

והיינו דכתיב: "שני רשעים שברת" (תהילים ג, ח).

וכדרי שמעון בן לקיש,

דאמר רבי שמעון בן לקיש:

מאי דכתיב: "שני רשעים שברת" (תהילים ג, ח)?

אל תקרי "שברת" אלא "שרבבת".

כ"י

משה כמה הוי עשר אמין. שהרי הוא הקים את המשכן ודרשי הקים את עצמו לקומת המשכן וכתב ביה עשר אמות אורך הקרש (שמות לו):

שוור. קפץ למעלה:

בקרסוליה. קבילי"א {קבילי"א: קרסול} בלעז:

וידי משה כבדים. ואינו יכול לפושטן כל היום אלא אם כן תומכים בזרועותיו ויקחו אבן וישימו תחתיו:

תחתיה. משמע במקומה ואי אפשר זו אלא על ידי בליעה:

דאמר ברוך דיין האמת. תירוצא הוא:

זוכר את הצדיקים. שזכר את אברהם:

כיון דפותיה ורומה כי הדדי הו. ואין נפילה ניכרת בה אם לא נבלעה משום הכי אבלעה והוא דרך נפילה לחומה כזו:

מלשה כמה הוה? עשר אמות.

שקיל נרגא בר עשר אמין, שוור עשר אמין, ומח"ייה בקרסוליה - וקטליה.

"ואבו שישב עליה משה".

דכתיב: **"וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה"**.

"ואשתו של לוט".

שנאמר: **"ותבט אשתו מאחריה ויהי נציב מלח"** (בראשית יט, כו).

"וחומת יריחו שנבלעה".

דכתיב: **"ותפול החומה תחתיה"** (יהושע ו, כ).

בשלמא פולהו ניסא, אלא אשתו של לוט פורענותא הוא!

דאמר: **"ברוך דיין האמת"**.

והא "הודאה ושבח" קתני!

תני:

"על לוט ועל אשתו מברכים שתים".

על אשתו - אומר: ברוך דיין האמת.

ועל לוט - אומר: ברוך זוכר את הצדיקים".

אמר רבי יוחנן:

אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא,

זוכר את הצדיקים,

שנאמר: **"ויהי בשחת אלהים את ערי הכמר,**

ויזמור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה" וגו' (בראשית יט, כט).

"וחומת יריחו שנבלעה".

"וחומת יריחו נבלעה!?" והא נפלה!

שנאמר: **"ויהי כשמוע העם את קול השופר,**

ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה" (יהושע ו, כ)!

כיון דפותיה ורומה כי הדדי ניהו, משום הכי אבלעה בלועי.

ב. 323. נד, ב

כ"י

צריכין להודות. כשיוצאין מן הסכנה:

אמר רב יהודה אמר רב:
 ארבעה צריכין להודות:
 יורדי הים,
 הולכי מדברות,
 ומי שהיה חולה ונתרפא,
 ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

"יורדי הים".

מנלן?

דכתיב: "יורדי הים באניות" וגו', "המה ראו מעשי ה'" (תהילים קז).
 ואומר: "ויצמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות" (תהילים קז).
 ואומר: "יהונו ויגעו פשמו" (תהילים קז).
 ואומר: "ויצקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם" (תהילים קז).
 ואומר: "ינקם סערה לדממה" (תהילים קז).
 ואומר: "וישמחו מי ישתקו" (תהילים קז).
 ואומר: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" (תהילים קז).

"הולכי מדברות".

מנלן?

דכתיב: "תעו במדבר בשימון דרך, עיר מושב לא מצאו ...
 ויצקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה ... יודו לה' חסדו" (תהילים קז).

"מי שחלה ונתרפא".

דכתיב: "אילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם" וגו',
 ויצקו אל ה' בצר להם וגו',
 ישלח דברו וירפאם וגו',
 יודו לה' חסדו" (תהילים קז).

"מי שהיה חבוש בבית האסורים".

מנלן?

דכתיב: "יושבי השף וצלמות וגו'.
 פי המרו אמרי אל" וגו'.
 ואומר: "ויכנע בעמל לבם" וגו'.
 ואומר: "ויצקו אל ה' בצר להם".
 ואומר: "יוציאם מחשך וצלמות" וגו'.
 ואומר: "יודו לה' חסדו" (תהילים קז).

ב. נד, ב. 324.**כ"י**

וירוממוהו בקהל עם. בסוף פרשת המזמור:
ואתפח. נתרפא:
בגדתאה. שם עירו בגדד היא עיר החשובה שבבבל משחרבה בבל:
שימור. מן המזיקין:
חולה. שהורע מזלו לפיכך השד מתגרה בו וכן חיה אשה שילדה וכן אבל:

מאי מברך?

אמר רב יהודה:
 ברוך גומל חסדים טובים.

אביי אמר:
 וצריך לאודוויי קמי עשרה,
 דכתיב: **"וירוממוהו בקהל עם"** וגו' (תהלים קז, לב).

מר זוטרא אמר:
 ותריין מינייהו רבנן,
 שנאמר: **"ובמושב זקנים יהללהו"** (תהלים קז, לב).

מתקיף לה רב אשי:
 ואימא: כולהו רבנן?

מי פתיב: "בקהל זקנים"? **"בקהל עם"** פתיב!

ואימא: בי עשרה שאר עמא, ותרי רבנן?

קשיא.

רב יהודה חלש ואתפח.
 על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן,
 אמרי ליה: בריך רחמנא דיהבך ניהלן, ולא יהבך לעפרא.
 אמר להו: פטריתון יתי מלאודוויי.

והא אמר אביי:
 בעי אודוויי פאפי עשרה!

דהווי בי עשרה.

והא איהו לא קא מודה!

לא צריך, דעני בתרייהו אמן.

325. נד, ב - נה, א

רש"י

חתן וכלה ותלמידי חכמים.
 מקנאתו מתגרה בהם:
והמאריך על שלחנו. שמתוך כך
 עניים באין ומתפרנסים:
והמאריך בבית הכסא. רפואה
 היא לו:
מעין בה. אומר בלבו שתיעשה
 בקשתו לפי שהתפלל בכונה:
כאב לב. שאין בקשתו נעשית:
תוחלת. לשון תפלה כמו ויחל
 משה (שמות לב):
מזכירין עונותיו. שעל ידיהן
 מפשפשים למעלה במעשיו לומר
 בוטח זה בזכותיו נראה מה הם:
קיר נטוי. מקום סכנה:
מוסר דין. בוטח הוא בזכותיו
 שחברו יהיה נענש על ידו:
 ה"ג הא דמעין הא דלא מעין:

אמר רב יהודה:
 שלשה צריכין שימור, ואלו הן:
 חולה,
 חתן,
 וכלה.

במתינתא תנא:
"חולה",
חיה,
חתן,
וכלה.
ויש אומרים: אף אבל.
ויש אומרים: אף תלמידי חכמים בליה.

ואמר רב יהודה:
 שלשה דברים המאריך בהן, מאריך ימים ושנותיו של אדם:
 המאריך בתפלתו,
 והמאריך על שלחנו,
 והמאריך בבית הכסא.

"והמאריך בתפלתו" -
 מעליותא היא?!

והאמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן:
 כל המאריך בתפלתו ומעין בה - סוף בא לידי כאב לב,
 שנאמר: **"תוחלת ממושיכה מחלה לב"** (משלי יג, יב)!

נה, א

ואמר רבי יצחק:
 שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן:
 קיר נטוי,
 ועיון תפלה,
 ומוסר דין על חבירו לשמים!

הא לא קשיא:
 הא דמעין בה,
 הא דלא מעין בה.

והיכי עבד?

דמפיש ברחמי.

"והמאריך על שלחנו" - ?

דלמא אתי עניא ויהיב ליה,
 דכתיב: **"המזבח עץ שלש אמות גבוה"** (יחזקאל מא, כב),
 וכתיב: **"וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'"** (יחזקאל מא, כב),
 פתח ב' **"מזבח"** וסיים ב' **"שלחן"**!
 רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוניהו:
 כל זמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר על ישראל,
 ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו.

"והמאריך בבית הכסא" -
 מעליותא הוא?!

והתנא:
"עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחנותיו:
האוכל:
עלי קנים,

כ"י

לולבי גפנים. וידלייש {וידלייש:
 קנוקנות} בלעז:
מוריגי בהמה. כל בשר שבבהמה
 שאינו חלק אלא דומה למורג
 חרוץ שאינו חלק כמו החיך
 והלשון והכרס הפנימי ובית
 הכסות:
התולה. שאינו יושב אלא על ברכיו
 שמתוך כך נקביו נפתחין יותר
 מדאי: הכי גרסינן הא דמאריך
 ותלי הא דמאריך ולא תלי:
 למגדלי חזירים ומלוי ברבית
 שכון מרובה בלא טורח ושמחים
 בחלקם לכך פניהם צהובים:
הימנותא. לשון שבועה כלומר
 באמונה שתיהן אסורות לי:

ועלי גפנים,
 ולולבי גפנים,
 ומוריגי בהמה,
 ושררו של דג,
 ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו,
 והשותה שמרי יין,
 והמקנח בסיד,
 ובחרסית,
 והמקנח בצרור שקנח בו חברו.
 ויש אומרים: אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי!"

לא קשא,
 הא דמאריך ותלי,
 הא דמאריך ולא תלי.

כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לדבי יהודה ברבי אלעאי:
 פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית.
 אמר לה: הימנותא! לדידי תרוניהו אסירן,
 אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא,
 דכי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו.

326. נה, א

רפ"י

ואברכה מברכין. והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: יוסף מת קודם לאחיו. דכתיב וימת יוסף וכל אחיו (שמות א): צריכים רחמים. צריכים לבקש רחמים שיבאו לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו: ראה קראתי בשם. ראה משמע היש בלבך תן עניך בדבר:

ואמר רב יהודה:

שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ספר תורה לקרות - ואינו קורא, כוס של ברכה לברך - ואינו מברך. והמנהיג עצמו ברכנות.

"ספר תורה לקרות - ואינו קורא".

דכתיב: "כי הוא חמיר ואורך ימיו" (דברים ל, כ).

"כוס של ברכה לברך - ואינו מברך".

דכתיב: "ואברכה מברכיה" (בראשית יב, ג).

"והמנהיג עצמו ברכנות".

דאמר רבי חמא בר חנינא:

מפני מה מת יוסף קודם לאחיו?

מפני שהנהיג עצמו ברכנות.

ואמר רב יהודה אמר רב:

שלשה צריכים רחמים:

מלך טוב,

שנה טובה,

וחלום טוב.

"מלך טוב".

דכתיב: "פלגי מים לב מלך ביד ה'" (משלי כא, א).

"שנה טובה".

דכתיב: "תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, ב).

"חלום טוב".

דכתיב: "ותחלימני ... והחייני" (ישעיה לח, טז).

אמר רבי יוחנן:

שלשה דברים מקריז עליהם הקדוש ברוך הוא בעצמו, ואלו הן:

רעב,

ושובע,

ופרנס טוב.

"רעב".

דכתיב: "כי קרא ה' לרעב" וגו' (מלכים ב, ח, א).

"שובע".

דכתיב: "וקראתי אל הדגן והרביתי אותו" (יחזקאל לו, כט).

"פרנס טוב".

דכתיב: "ויאמר ה' אל משה לאמור ראה קראתי בשם בצלאל" וגו' (שמות לא, ב).

אמר רבי יצחק:

אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלקים בצבור,

שנאמר: "ראו קרא ה' בשם בצלאל" (שמות לה, ל).

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל?

אמר לו: רבוננו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכן?

אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם,

הלך ואמר להם לישאל: הגון עליכם בצלאל?

אמר לו: אם לפני הקדוש ברוך הוא, ולפניך, הוא הגון - לפנינו לא כל שכן?

כ"ז

לך אמור לו לבצול עשה משכן ארון וכלים. שכן הם סדורים בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם וגוי את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה אמר לו עשה ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן דס"ל לר"י שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו:

אותיות שנבראו בהן שמים וארץ.
על ידי צירופן ובספר יצירה תני להו:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

בצול על שם חכמתו נקרא, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור לו לבצול עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו: משה רבינו! מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מקנים לתוכו כלים, ואתה אמר: עשה לי ארון וכלים ומשכן? כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שפא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים? אמר לו: שפא בצל אל היית וידעת?

אמר רב יהודה אמר רב:

ידע היה בצול לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, כתיב הא: "וימלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת" (שמות לה, לא), וכתיב התם: "ה' בחכמה יסד ארץ כוונן שמים בתבונה" (משלי ג, יט), וכתיב: "בדעתו תהומות נבקעו" (משלי ג, ט).

אמר רבי יוחנן:

אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר: "יהב חכמתא לחימין ומנדעא לידעי בינה" (דניאל ב, כא).

שמע רב תהליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו:

אמר ליה: אתון מהתם מתניתו לה, אנו מהקא מתנינן לה, דכתיב: "ובלב כל חכם לב נתתי חכמה" (שמות לא, ו).

327.נה, א-ב

רש"י

כל חלום ולא טוות. כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב טוות לשון תענית כמו ובת טוות האמור בדריוש (דניאל ה):
דלא מפשר. שלא פתרוהו:
כאגרתא דלא מקריא. לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפתרון:
עדיף מחלמא טבא. שמביא את האדם לידי תשובה: עציבותיה מסתייה דיו עצבונו מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום:
אפילו לדידי. שאני מאור עינים:
בדיחותיה מפכחא ליה. מבטליה:
מנגדא. ממלקות קשה לגוף האדם יותר ממלקות לפי שדואג ממנו:
זה חלום רע. מיראתו ישוב ויכנע:
וההיא שעתא. דחלם אמייה לא הות:
יצפה. שיתקיים:
מיוסף. שלא נתקיימו השתחוואות הללו עד עשרים ושתים שנה כשירד יעקב למצרים שכבר היה הרעב שתי שנים דכתיב כי זה שנתים הרעב (בראשית מה):
לאדם טוב מראין לו חלום רע. כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עצבונו:
לאדם רע מראין לו חלום טוב. כדי לשמחו שיאכל עולמו:

אמר רב הווא:
 כל חלום דלא טוות.

ואמר רב הווא:
 חלמא דלא מפשר - כאגרתא דלא מקריא.

ואמר רב הווא:
 לא חלמא טבא מקיים כוליה,
 ולא חלמא בישא מקיים כוליה.

ואמר רב הווא:
 חלמא בישא עדיף מחלמא טבא.

ואמר רב הווא:
 חלמא בישא - עציבותיה מסתייה,
 חלמא טבא - חדויה מסתייה.

אמר רב יוסף:
 חלמא טבא - אפילו לדידי, בדיחותיה מפכחא ליה.

ואמר רב הווא:
 חלמא בישא - קשה מנגדא,
 שוואמר: **"והאלהים עשה שיראו מלפניו"** (קהלת ג, יד).
 ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 זה חלום רע.

"הנביא אשר אתו חלום, יספר חלום, ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'" (ירמיה כג, כח).
 וכי מה ענין "בר" ו"תבן" אצל חלום?
 אלא אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 כשם שאי אפשר לבר בלא תבן,
 כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים.

אמר רבי ברכיה:
 חלום אף על פי שמקצתו מתקיים, כולו אינו מתקיים.
 מנא לן?
 מיוסף,
 דכתיב: **"והנה השמש והירח" וגו'** (בראשית לו, ט),
 וההיא שעתא אמייה לא הות.

נה, ב

אמר רבי לוי:
 לעולם יצפה אדם לחלום טוב,
 עד עשרים ושתים שנה.

מנלן?

מיוסף,
 דכתיב: **"אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה" וגו'** (בראשית לו, ב),
 וכתיב: **"ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה" וגו'** (בראשית מא, וו).
 מן שבסרי עד תלתין כמה הוי?
 תלת סרי, ושב דשבצא, ותרתי דכפנא - הא עשרים ושתים.

אמר רב הונא:
 לאדם טוב - אין מראין לו חלום טוב,
 ולאדם רע - אין מראין לו חלום רע.

רש"י

ודוד לא ראה חלום טוב והא כתיב וכו'. לא גרסינן הכי אלא גרסינן והא כתיב לא תאונה אליך רעה וגו'. קשיא לרב הוטא דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע ומשני איהו לא חזי אחריני חזו ליה חלום רע:

וכי לא חזי איהו מעליותא הוא. כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבהילוהו וחלום טוב לא כל שכן דלא חזי דהא קתני: כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב אם כן לא חזי חלום כלל:

אלא שבע. ז' לילות ילין ולא יפקד בשום חלום הרי הוא רע ושונאים אותו ואין מראין לו כלום:

ומשני דחזי ולא ידע מאי חזי. אדם טוב מראין לו חלום טוב ועד שלא יקיץ משתכח ממנו כדי שלא ישמח:

תנאי נמי הכי:

"כל שנותיו של דוד - לא ראה חלום טוב, וכל שנותיו של אחיתופל - לא ראה חלום רע."

והכתיב: **"לא תאנה אליך רעה"** (תהילים צא, י'),

ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא:

שלא יבהילוך לא חלומות רעים,

ולא הרהורים רעים,

"ונגע לא יקרב באהלק" - שלא תמצא אשתך ספק נדה, בשעה שאתה בא מן הדרך!

אלא,

איהו - לא חזי ליה,

אחריני - חזו ליה.

וכי לא חזא איהו מעליותא הוא?

והאמר רבי יעריא:

כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע,

שנאמר: **"ושבע יליון בל יפקד רע"** (משלי יט, כג).

אל תקרי **"שבע"** אלא שבע!

אלא,

הכי קאמר:

דחזא ולא ידע מאי חזא.

328. נה, ב

רפ"י

זקפא. גודל:
עלי עין עולי עין. שליטין על העין
ולא העין עולה בהן:

אמר רב הונא בר אמי אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן:
הרואה חלום ונפשו עגומה - ילקה ויפתרנו בפני שלשה.

יפתרנו!?

והאמר רב חסדא:

חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקר'יא.

אלא אימא:

יטיבנו בפני שלשה.

ליתי תלתא ולימא להו: חלמא טבא חזאי,

ולימרו ליה הנך: טבא הוא, וטבא ליהוי.

רחמנא לשוניה לטב, שבע זימנין.

לגזרו עקב מן שמיא דלהוי טבא - ויהוי טבא.

ולימרו:

שלש הפוכות,

ושלש פדיוות,

ושלש שלומות.

"שלש הפוכות":

"הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזני שמחה" (תהילים ל, יב).

"או תשמח בתולה במחול ובהורים זקנים יחדיו והפכתי אכלם לששון" וגו' (ירמיה לא, ג).

"ולא אבה ה' אלהיה לשמוע אל בלעם ויהפוך" וגו' (דברים כג, ו).

"שלש פדיוות":

דכתיב: "פדה בשלום נפשי מקרב לי" וגו' (תהילים נה, ט).

"ודפדויו ה' וישובון" וגו' (ישעיה לה, י).

"ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה" וגו' (שמואל א יד, מה).

"שלש שלומות":

דכתיב: "בורא נים שפתים שלום שלום לחוק ולקרוב אמר ה' ודפאתיו" (ישעיה נו, ט).

"ורוח לבשה את עמשי" וגו' (דברי הימים א יב, יט).

"ואמרתם בה לחי ואתה שלום וביתך שלום" וגו' (שמואל א כה, ו).

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי פהדי הדדי.

אמרי: כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה.

פתח חד מינייהו ואמר:

האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא - ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי יריהו,

ולימא הכי: "רבנו של עולם! אני שלך, וחלומותי שלך.

חלום חלמתי ואני יודע מה הוא.

בין שחלמתי אני לעצמי, ובין שחלמו לי חבירי, ובין שחלמתי על אחרים,

אם טובים הם - חזקם ואמצם בחלומותי של יוסף,

ואם צריכים רפואה - רפאם כמי מרה על ידי מלשה רבינו, וכמרים מצרעתה, וכחזקיהו מחליו, וכמי יריחו על ידי אלישע.

וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה - כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה".

וקסיים בהדי כהני, דעני צבורא אמן.

ואי לא, לימא הכי: "אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום".

פתח אידך, ואמר:

האי מאן דעייל למתא, ודחיל מעינא בישא,

לנקוט זקפא דידיא דימיניה בידיא דשמאליה,

וזקפא דידיא דשמאליה בידיא דימיניה,

ולימא הכי: אנה פלוני בר פלוני, מזרעא דיוסף קאתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא,

שנאמר: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" וגו' (בראשית מט, כב).

אל תקרי: "עלי עין" אלא 'עולי עין'.

רש"י

אטרפא דנחיריה דשמאליה. דופן
 השמאלי של חוטמו:
 האי מאן דחליש. מי שחלה:
 דסני לי לחדי לי. ומתוך כך ישוב
 חרון אף מעלי:

רבי יוסי ברבי חנינא אמר:

מהקא:

"וידעו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מו, טז) -

מה דגים שבבים, מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם,
 אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם.

ואי דחיל מעינא בישא דיליה,

ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה.

פתח אידך, ואמר:

האי מאן דחליש,

יומא קמא - לא לגלי, כי היכי דלא לתרע מזליה,

מקאן ואילך - לגלי.

כי הא דרבא כי הוה חליש,

יומא קמא - לא מגלי,

מקאן ואילך, אמר ליה לשמעיה: פוק אכריז: רבא חלש!

מאן דרחים לי - לבעי עלי רחמי,

ומאן דסני לי - לחדי לי, וכתוב: "בנפול אויבך אל תשמה, ובפשלו אל יגל לבך,

פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפיו" (משלי כד, יז).

שמואל כי הוה חזי חלמא בישא,

אמר: "וחלומות - השוא ידברו" (זכריה י, ב).

כי הוה חזי חלמא טבא,

אמר: וכי החלומות השוא ידברו! והכתוב "בחלום אדבר בו" (במדבר יב, ו).

רבא רמי:

כתוב: "בחלום אדבר בו" (במדבר יב, ו),

וכתוב: "וחלומות השוא ידברו" (זכריה י, ב)!

לא קשיא:

כאן - על ידי מלאך,

כאן - על ידי שד.

אמר רבי בינא בר ובדא אמר רבי עקיבא אמר רבי פנדא אמר רבי נחום אמר רבי בירים משום זקן אחד,
 וכנו? רבי בנאה:

עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים,

פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל פולם,

ומה שפטר לי זה - לא פטר לי זה,

וכולם נתקיימו בי,

לקיים מה שנאמר: כל החלומות הולכים אחר הפה.

אטו "כל החלומות הולכים אחר הפה" קרא הוא!?

אין, וכדרבי אלעזר,

דאמר רבי אלעזר:

מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה?

שנאמר: "ויהי מאשר פתח לנו פה" (בראשית מא, ג).

אמר רבא:

והוא דמפטר ליה מעין חלמיה,

שנאמר: "איש בחלמו פתח" (בראשית מא, יב).

"וידא שר האופים" (בראשית מ, טז)

מנא ידע?

אמר רבי אלעזר:

מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלמו, ופתרון חלמו של חבירו.

329. נה, ב - נו, א

רש"י

הרהורי לבו. מה שהוא מהרהר ביום:
רעיוןך. מחשבותיך וכן כל לשון רעיון שבמקרא אינו לשון רצון אלא לשון מחשבה וזה יוכיח ורעיוניה יבהלוניה (דניאל ד') וכי רצונו של אדם מבהלו אלא מחשבותיו מבהלין אותו:
דקלא דדהבא. דבר שלא הורגל לראות ולא הרהר בו מעולם:
קופא דמחטא. נקב המחט:
קיסר. מלך רומי והיה לו תגר עם פרסיים:
מאי חזינא. מאי אראה בלילה בחלום:
משחרי לך פרסאי. עושים בך עבודת המלך כמו לא חמרא דחד מנהון שחרית (תרגום במדבר יו) ולשון חכמים (ספרי פי דברים) הדבק לשחור וישתחוו לך:
ושבו לך. ישללך בשבי:
וטחנו בך קשייתא. יכופו אותך לטחון גרעיני תמרים:
שבור. מלך פרס:

אמר רבי יוחנן:
 השקמים ונפל לו פסוק לתוך פיו - הרי זו נבואה קטנה.

ואמר רבי יוחנן:
 שלשה חלומות מתקיימין:
 חלום של שחרית,
 וחלום שחלם לו חבירו,
 וחלום שנפתר בתוך חלום.
 ויש אומר: אף חלום שנשנה, שנאמר: "ועל השנות החלום" (בראשית מא, לב).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:
 אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו,
 שנאמר: "אנת מלכא דעיונה על משכבך סליקו" (דניאל ב, כט).

ואיבעית אימא:
 מהקא: "ויעיוני לבבך תנדע" (דניאל ב, ל).

אמר רבא:
 תדע,
 דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא,
 ולא פילא דעייל בקופא דמחטא.

אמר ליה קיסר לרבי יהושע ברבי חנניא:
 אמריתו דחכמיתו טובא, אימא לי מאי חזינא בחלמאי?
 אמר ליה: חזית דמשחרי לך פרסאי, וגרבי בך, ורעיי בך שקצי בחוטרא דדהבא.
 הרהר כוליה יומא, ולאורתא חזא.

אמר ליה שבור מלכא לשמואל:
 אמריתו דחכמיתו טובא, אימא לי מאי חזינא בחלמאי?
 אמר ליה: חזית דאתו רומאי, ושבו לך, וטחני בך קשייתא ברחיאי דדהבא.
 הרהר כוליה יומא, ולאורתא חזא.

נו, א

330. נו, א-ב**רש"י**

פסיד עסקך. תתקלקל פרקמטיא שלך:
ולא אהני לך למיכל. מתוך צורך לא יטעם לך שום מאכל:
מרווח עסקך. ומתוך שמחתך לא תתאוה לאכול שתהיה שבע בשמחתך:
והיא. אשתך:
לפכוחי פחדך. להפיג דאגתך:
מרישיה. זרע רב תוציא השדה:
בדיינא דמלכא. אוצר שתכשיטי המלך שם ישבר על ידי גנבים ויעלילו עליך לומר.. שאתה גנבתם:
קל וחומר מינד. אם רבא נחשד כל שכן שיחשדונו וזהו ויראו ממך:
חסא. חזרת:
עיף עסקך. כפול בריוח כחזרת שהיא רחבה וכפולה:
מריר עסקך. שנאו לכל ומר יהיה הסחורה שלך: חביתא הם היו משתכרים ביין:
חלי עסקך. מתוק כלומר שתתן סחורתך בזול:
דקדחי. גדלה:
עשיק עסקך. ביוקר תמכרנו כמו עשיק לגבד (בי"מ ד' נב).:

בר הדיא מפשר חלמי הוה,
 מאן דיהיב ליה אגרא - מפשר ליה למעליותא,
 ומאן דלא יהיב ליה אגרא - מפשר ליה לגרעותא.

אבוי ורבא חזו חלמא,
אבוי - יהיב ליה זוזא,
ורבא - לא יהיב ליה.

אמר ליה: אקרינו בחלמין **"שודך טבוח לעינך"** וגו' (דברים כח, לא).
 לרבא אמר ליה: פסיד עסקך ולא אהני לך למיכל מעוצבא דלבך.
 לאבוי אמר ליה: מרווח עסקך ולא אהני לך למיכל מחדווא דלבך.

אמר ליה: אקרינו: **"בנינים ובנות תוליד"** וגו' (דברים כח, מא).
 לרבא אמר ליה: פבישותיה.

לאבוי אמר ליה: בנך ובנתך נפיש, ומינסבן בנתך לעלמא, ומדמיין באפך כדקא אזלן בשבחה.

אקרינו: **"בניך ובנותיך נתונים לעם אחר"** (דברים כח, לב).

לאבוי אמר ליה: בנך ובנתך נפישין,
 את אמרת לקריבך והיא אמרה לקריבה,
 ואכפה לך ויהבת להון לקריבה, דהוי כעם אחר.
 לרבא אמר ליה: דביתהו שכיבא, ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי,
 דאמר רבא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב:
 מאי דכתיב: **"בניך ובנותיך נתונים לעם אחר"** (דברים כח, לב) - זו אשת האב.

אקרינו בחלמין: **"לך אכול בשמחה לחמך"** (קהלת ט, ז).

לאבוי אמר ליה: מרווח עסקך, ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדווא דלבך.
 לרבא אמר ליה: פסיד עסקך, טבחת ולא אכלת ושתית, וקרית לפכוחי פחדך.

אקרינו: **"זרע רב תוציא השדה"**¹⁰⁶ (דברים כח, לח).

לאבוי אמר ליה: מרישיה.
 לרבא אמר ליה: מסיפיה.

אקרינו: **"זיתים יהיו לך בכל גבולך"**¹⁰⁷ וגו' (דברים כח, מ).

לאבוי אמר ליה: מרישיה.
 לרבא אמר ליה: מסיפיה.

אקרינו: **"ידאו כל עמי הארץ"** וגו' (דברים כח, י).

לאבוי אמר ליה: נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית, אימתך נפלת בעלמא.
 לרבא אמר ליה: בדיינא דמלכא אתבר, ומתפסת בגנבי, ודייני כולי עלמא קל וחומר מינד.
 למחר אתבר בדיינא דמלכא ואתו ותפשי ליה לרבא.

אמר ליה: חזן חסא על פום דני.

לאבוי אמר ליה: עיף עסקך כחסא.
 לרבא אמר ליה: מריר עסקך כי חסא.

אמר ליה: חזן בשרא על פום דני.

לאבוי אמר ליה: בסים חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמר מינד.
 לרבא אמר ליה: תקיף חמרך, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה.

אמר ליה: חזן חביתא דתלי בדיקלא.

לאבוי אמר ליה: מדלי עסקך פדיקלא.
 לרבא אמר ליה: חלי עסקך פתמרי.

אמר ליה: חזן רומנא דקדחי אפום דני.

לאבוי אמר ליה: עשיק עסקך קרומנא.

¹⁰⁶ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי חסלנו הארבה.

¹⁰⁷ זיתים יהיו לך בכל-גבולך ושמן לא תסוף כי ישל זיתך.

ר"י

לרבא א"ל קאוי עסקך. לשון קהוי הכל ישנאוהו:
מתבעי. עסקך. יתבקש עסקך ויחזרו אחריו לקנות:
דקאי איסדן. מראשותיו כדמתרגמינן מראשותיו אסדוהי (בראשית כח):
מלכא הוית. ראש ישיבה הדורש דרשות והמתורגמן עומד עליו באמורא להשמיע בקול רם לרבים כקול חמור הנוער:
וי"ו דפטר חמור גהיט מתפילך. בפרשת והיה כי יביאך וכל פטר חמר תפדה בשה והוא חסר וי"ו ובתפילין של רבא כתבו הכותב מלא ואח"כ מחקו והיינו גהיט מחוק:
דשא ברייתא. דלת חיצון שבבית:
אתתך מתה. השומרת את הבית:
ככי. שיניים הפנימיות שקורין משילאר"י {מישילר"ש: שיניים טוחנות} :
תרתני נשי מגרשת. שאשתו של אדם קרויה יונה דכתיב יונתי תמתי:
תרין קולפי בלעת. מכת מקל עב בראשו כראשי לפתות:
בלא מצרים. נחלה בלא מצרים כלומר קרקעות רחבים ורבים:
וכסיין אבקה. כסוי עפר הפורח ממפולת החומה:
ונתר מוקרי. נשר מוחו:
אודרא מבי סדיא. המוכין יוצאין מן הכר שבמראשותיו:
הללא מצראה. הלל שאנו קורין בפסח לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול קורין לזה הלל המצרי:
ניסי מתרחשי לך. שע"י נסים נקרא ניסן שעל כל צרה הבאה לישראל אומרים אותו על גאולתן:
הוה קא אזיל. בר הדיא בהדיא דרבא:
בארבא. בספינה:
אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי. שמא כאן יארע לו הנס שתטבע הספינה והוא ינצל:
בדידך קיימא. בך הוא תלוי הפתרון אם לטובה אם לרעה והפכת לי לרעה:
אשתו של רבא. בת רב חסדא היתה:
טורינא דמלכא. שומר אוצר המלך:
נפל תכלא. תולע:

לרבא אמר ליה: קאוי עסקך כרומנא.

אמרי ליה: חזן חביתא דנפל לבירא. לאבני אמר ליה: מתבעי עסקך, כדאמר: נפל פתא בבירא ולא אשתתכח. לרבא אמר ליה: פסיד עסקך ושדית ליה לבירא.

אמרי ליה: חזינן בר חמרא דקאי איסדן ונוער. לאבני אמר ליה: מלכא הוית וקאי אמורא עלך. לרבא אמר ליה: פטר חמור גהיט מתפילך. אמר ליה לדידי חזי לי ואיתיה! אמר ליה וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך.

לסוף אזל רבא לחודיה לגביה, אמר ליה: חזאי דשא ברייתא דנפל. אמר ליה: אשתך שכבא.

אמר ליה: חזאי ככי ושני דנתור. אמר ליה: בנד ובנתך שכבן.

אמר ליה: חזאי תרתי יוני דפרחן. אמר ליה: תרי נשי מגרשת.

אמר ליה: חזאי תרי גרגלידי דלפתא. אמר ליה: תרין קולפי בלעת. אזל רבא ההוא יומא וייתיב בי מדרשא כוליה יומא, אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי, אזל רבא לפרוקניהו ומחיהו לרבא תרי. דלו למחוייה אחריתי, אמר: מסתי! תרין חזאי.

לסוף אתא רבא ויהיב ליה אגרא, אמר ליה: חזאי אשיתא דנפל. אמר ליה: נכסים בלא מצרים קניית.

אמר ליה: חזאי אפדנא דאבני דנפל וכסיין אבקה. אמר ליה: אבני שכבי ומתיבתיה אתיא לגבך.

אמר ליה: חזאי אפדנא דידי דנפיל, ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא. אמר ליה: שמעתך מברין בעלמא.

אמר ליה: חזאי דאבקע רישי ונתר מוקרי. אמר ליה: אנדרא מבי סדיא נפיק.

אמר ליה: אקרין הללא מצראה בחלמא. אמר ליה: ניסא מתרחשי לך,

הוה קא אזיל בהדיא בארבא, אמר: בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי? בהדי דקא סליק נפל סיפרא מיניה, אשכחיה רבא, וחזא, דהוה פתיב ביה: "כל החלומות הולכין אחר הפה אמר: רשע! בדידך קיימא וצרתן כולי האי! כולהו מחילנא לך, בר מבך תיה דרב חסדא. והא רענא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה. אמר: מאי אעביד? גמירי דקללת חכם, אפילו בהנם היא באה, וכל שכן רבא דבדינא קא לייט. אמר: איקום ואגלי, דאמר מר: "גלות מנפרת עון", קם גלי לבי רומא.

אזל יתיב אפתחא דריש טורינא דמלכא. ריש טורינא חזא חלמא. אמר ליה: חזאי חלמא דעיייל מחטא באצבעתי, אמר ליה: הב לי זוזא, ולא יתב ליה. לא אמר ליה ולא מידי.

רש"י

שיראי דמלכא. מעילים של מלך :
דאצטליק. נחלק לבי ודוגמתו
 בהעור והרוטב (דף קכד.) דצלקי
 מצלק :
יעצו עליך רעה. והם הלחיים פה
 שיעץ עליך רעה :
חרון אף. ניכר בחוטם שמתחמם
 ומוציא הבל על כן הוא קרוי חרון
 אף :
לא תצטרך למעשה ידיך.
 שתתעשר :
באדרותא מיתת. בכבוד ובהדר
 תמות :

אמר ליה חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי.
 אמר ליה: הב לי זוזא, ולא ירב ליה.
 ולא אמר ליה.
 אמר ליה: חזאי דנפל תכלא בכולה ידא.
 אמר ליה: נפל תכלא בכולהו שיראי.
 שמעי בי מלקא ואתיה לריש טורזינא.
 קא קטלי ליה, אמר להו: אנא אמאי? אייתו להאי דהוה ידע ולא אמר.
 אייתוהו לבר הדיא, אמרי ליה: אמטו זוזא דיך, קרבו ^שיראי דמלקא.
 כפיתו תרין ארזי בחבלא, אסור חד כרעיה לחד ארזא, וחד כרעיה לחד ארזא,
 ושרו לחבלא עד דאצטליק רישיה.
 אזל כל חד וחד וקם אדוכתיה, ואצטליק ונפל בתרין.

נוב

שאל **בן דמא** בן אחותו של רבי ישמעאל את **רבי ישמעאל**:
 ראיתי שני לחיי שגשגו.
 אמר: שני גדודי רומי יעצו עליך רעה, ומתו.

אמר ליה **בר הפרא לדבי**:
 ראיתי חוטמי שגשגו.
 אמר ליה: חרון אף נסתלק ממך.

אמר ליה: ראיתי שני ידי שגשגו.
 אמר ליה: לא תצטרך למעשה ידיך.

אמר ליה: ראיתי שתי רגלי שגשגו.
 אמר ליה: על סוס אתה רוכב.

חזאי דאמרי לי: באדר מיתת, וניסן לא חזית.
 אמר ליה: באדרותא מיתת, ולא אתית לידי נסיון.

331. נו, ב

רפ"י

אמו בעל. דומיא דשמן שהוא בתוך הזית השקה את אמו: **קטיף לי כוכבא.** עקרתי כוכב בחלום: **גנבת.** שנמשלו לכוכבים: **נערה המאורסה.** היו רגילין לעשות לה חופה של הדס בכניסתה לחופה וקורין לה הינומא כדאמרינן בכתובות (דף טו:) שיצאתה בהינומא וראשה פרוע: **טונא דאסא.** טולא דאסא: **שכבי משלחת.** מתים הפשטת: אם כן דלית לך התם נכסי ואבוד לא שכיב התם: **קפא.** דאמרי לך היא כשורא שבלשון פרס ויון קורין לכשורא קפא: **דיקא.** הוא עשרה שבלשון יוני קורין לעשרה דיקא והכי אמרי לך יש לך ממון בקורה עשירית:

אמר ליה ההוא מינא **לדבי ישמעאל:**
ראיתי שאני משקה שמן לזיתים.
אמר ליה: בא על אמו.

אמר ליה: חזאי דקטיף לי כוכבא.
אמר ליה: בר ישראל גנבת.

אמר ליה: חזאי דבלעתי לכוכבא.
אמר ליה: בר ישראל זבנתיה ואכלת לדמיה.

אמר ליה: חזאי עיני דנשקן אהרדי.
אמר ליה: בא על אחותו.

אמר ליה: חזאי דנשקי סיהרא.
אמר ליה: בא על אשת ישראל.

אמר ליה: חזאי דדריכנא בטונא דאסא.
אמר ליה: בא על נערה המאורסה.

אמר ליה: חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי.
אמר ליה: משקבך הפוך.

אמר ליה: חזאי עורבי דהדרי לפורייה.
אמר ליה: אשתך זנתה מאנשים הרבה.

אמר ליה: חזאי יוני דהדרי לפורייה.
אמר ליה: נשים הרבה טמאת.

אמר ליה: חזאי דנקיש תרי יוני ופרחון.
אמר ליה: תרתני נשי נסבת, ופטרתינון בלא גט.

אמר ליה: חזאי דקליפנא ביעי.
אמר ליה: שכבי קא משלחת.

אמר ליה: כולוהו איתנהו בי, בר מהא דליתיה.
אדהכי והכי, אתאי האי איתתא, ואמרה ליה: האי גלימא דמכסא דגברא פלוני הוא דמית, ואשלחתיה.

אמר ליה:
חזאי דאמרי לי שבק לך אבוק נכסי בקפודקאי.
אמר ליה: אית לך נכסי בקפודקאי?
אמר ליה: לאו.
אזל אבוק לקפודקאי?
אמר ליה: לאו.
אם פו קפא - כשורא, דיקא - עשרה,
זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוי,
אזל אשכח שהיא מלאה זוי.

332. נו, ב - נו, ב

רפ"י

דריש עשרה. קורה שבראש
עשרה:
שלוש שלומות הם. שלוש חלומות
המבשרים שלום:
ופרשו כאשר בסיר. אלמא
פורענותא היא:

אמר רבי חנינא:
הרואה באר בחלום:
רואה שלום,
שנאמר: "ויהפירו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם פאר מים חיים" (בראשית כו, יט).

רבי נתן אומר:
מצא תורה,
שנאמר: "כי מוצאי מצא חיים" (משלי ח, לה).
וכתיב הכא: "באר מים חיים" (בראשית כו, יט).

רבא אומר:
חיים ממש.

אמר רבי חנן:
שלוש שלומות הן:
נהר,
צפור,
וקדירה.

"נהר" - דכתיב: "הנני נוטה אליה פנהר שלום" (ישעיה סו, יב).
"צפור" - דכתיב: "מצפורים עפות פן יגן ה' צבאות" וגו' (ישעיה לא, ה).
"קדירה" - דכתיב: "ה' תשפות שלום לנו" (ישעיה כו, יב).

אמר רבי חנינא:
ובקדירה שאין בה בשר.
שנאמר: "ופרשו מאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת" (מכילתא ג, ג).

אמר רבי יהושע בן לוי:
הרואה נהר בחלום,
ישכים ויאמר: "הנני נוטה אליה פנהר שלום" (ישעיהו סו, יב).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "כי יבא פנהר צר" (ישעיה נט, יט).

הרואה צפור בחלום,
ישכים ויאמר: "מצפורים עפות פן יגן" וגו' (ישעיהו לא, ה).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "מצפור נודדת מן קנה" וגו' (משלי כו, ח).

הרואה קדירה בחלום,
ישכים ויאמר: "ה' תשפות שלום לנו" (ישעיהו כו, יב).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "שפות הסיר, שפות" (יחזקאל כד, ג).

הרואה ענבים בחלום,
ישכים ויאמר: "פענבים במדבר" (הושע ט, ז).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "ענבמו ענבי דוש" (דברים לב, לב).

הרואה הר בחלום,
ישכים ויאמר: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר" (ישעיה נב, ז).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "על ההרים אשא בכי ונהי" (ירמיה ט, ט).

הרואה שופר בחלום,
ישכים ויאמר: "זהה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" (ישעיה כו, יג).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "יתקעו שופר בגבעה" (הושע ה, ח).

הרואה קלב בחלום,
ישכים ויאמר: "ולכל בני ישראל לא יחרץ קלב לשוננו" (שמות יא, ז).
קודם שיקדמנו פסוק אחר: "זהכלבים עזי נפש" (ישעיה נו, יא).

רפ"י

ובכל קנינך. לשון מרובה הוא אף קנים הרבה קנה של בינה הוא: **קרא קורא קורא קניא**. קרא דלעת כדאמרינן לקמן הרואה דלועין בחלום ירא שמים הוא לשון דלו עיני למרום (ישעיה לח): **קורא**. רך הגדל בענפי הדקל בכל שנה כדרך שאר אילנות ולשנה שניה הוא מתקשה ונעשה עץ: **קירא**. שעה: **קניא**. קנה: **האוכל מבשרו**. בחלום:

הרואה ארי בחלום,

ישכים ויאמר: **"אריה שאג מי לא ירא"** (עמוס ג, ח).

קודם שיקדמנו פסוק אחר: **"עלה אריה מסבבו"** (ירמיה ד, ז).

הרואה תגלחת בחלום,

ישכים ויאמר: **"זוגלח ויחלף שמלותיו"** (בראשית מא, יד).

קודם שיקדמנו פסוק אחר: **"פי אם גלחתי וסר ממני כחי"** (שופטים טז, ז).

הרואה באר בחלום,

ישכים ויאמר: **"באר מים חיים"** (שיר השירים ד, טו).

קודם שיקדמנו פסוק אחר: **"מהקיר ביר מימיה"** (ירמיה ו, ז).

הרואה קנה בחלום,

ישכים ויאמר: **"קנה רצוץ לא ישבר"** (ישעיה מב, ג).

קודם שיקדמנו פסוק אחר: **"הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ"** (מלכים ב יח, כא).

תנו רבנן:

"הרואה קנה בחלום - יצפה לחכמה,

שנאמר: "קנה חכמה" (משלי ד, ה).

קנים - יצפה לבינה,

שנאמר: "ובכל קנינך קנה בינה" (משלי ד, ז).

אמר רבי ירמיה:

קרא, קורא, קירא, קניא - כולו מעלו לחלמא.

תנא:

"אין מדאין דלועין, אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו".

הרואה שור בחלום,

ישכים ויאמר: **"בכור שורו הדר לו"** (דברים לג, ז).

קודם שיקדמנו פסוק אחר: **"כי יגח שור את איש"** (שמות כא, כח).

תנו רבנן:

"חמשה דברים נאמרו בשור:

האוכל מבשרו - מתעשר,

נגחו - הויין ליה בנים שמנגחים בתורה.

נשכו - ישורין באים עליו,

בעטו - דרך רחוקה נדדמנה לו.

רכבו - עולה לגדולה".

והתנא:

"רכבו מת!"

לא קשיא:

הא - הרכיב הוא לתורא,

הא - הרכיב תורא לדידיה.

הרואה חמור בחלום - יצפה לישועה,

שנאמר: **"הנה מלכה יבא לך צדיק ונשע הוא עני ורזב על חמור"** (זכריה ט, ט).

הרואה חתול בחלום:

באתרא דקרו ליה שונרא - נעשית לו שירה נאה,

שינרא - נעשה לו שינוי רע.

הרואה ענבים בחלום:

לקנות - בין בזמן בין שלא בזמן - יפות,

שחורות - בזמן יפות, שלא בזמן רעות.

רש"י

בין ברדוף. כשהוא רץ :
גם עלה. קרוב לנוטריקון של גמל :
פלא נעשה לו. כמו שנעשה
לפינחס כדאמרינן בסנהדרין (דף
פב.) :
דמסרג. שיש לו אוכף על גביו
יפה :
נס נעשה לו. נוי'ן כנגד נוי'ן וכגון
שראה השם כתוב :
חנינא. נוני'ן הרבה נסים רבים :
והני מילי בכתבא. אכולהו קאי
שראה הונא או חנינא או תיבה זו
של הספד כתובה דמשמע חסו
עליו ופדאוהו :
דלא סיים. שנעור משנתו קודם
שנסתלק סימן הוא שסמוך אצל
הקב"ה :

הרואה סוס לָבֵן בַּחֲלוּם :
בין בַּנְחַת בין בַּרְדוּף - יָפָה לוֹ.
אָדוּם :
בַּנְחַת - יָפָה,
בַּרְדוּף - קָשָׁה.

הרואה יִשְׁמַעְאֵל בַּחֲלוּם - תַּפְלְתוֹ נִשְׁמַעַת,
וְדוּקָא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן אַבְרָהָם,
אָבֵל טַיִיעָא בְּעֵלְמָא - לא.

הרואה גָמֵל בַּחֲלוּם - מִיתָה נִקְנְסָה לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַצִּילוּהוּ מִמְּנָה.

אָמַר רַבִּי חִמָּא בְּרַבִּי חֲנִינָא:
מַאי קָרְאָה?

"וְאֵנְכִי אֲרֻד עִמָּךְ מִצְדִּימָה וְאֵנְכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֵה" (בראשית מו, ד).

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:

מִהָכָא: "גַּם ה' הָעֵבֶיר הַטָּאֲתָךְ לֹא תִמּוּת" (שמואל ב יב, ג).

הרואה פִּינְחָס בַּחֲלוּם - פְּלֵא נַעֲשֶׂה לוֹ.
הרואה פִּיל בַּחֲלוּם - פְּלֵאוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ.
פִּילִים - פְּלֵאי פְּלֵאוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ.

וְהַתְּנִיא:

"כָּל מִינֵי חַיּוֹת יִפְיוּ לַחֲלוּם חוּץ מִן הַפִּיל וּמִן הַקּוֹף!"

לא קָשָׁיָא:

הָא - דְּמָסְרַג,

הָא - דְּלֵא מָסְרַג.

נז,א

הרואה הוֹנָא בַּחֲלוּם - נִס נַעֲשֶׂה לוֹ.
חֲנִינָא חֲנִינָא יוֹחֲנָן - נְסִי נְסִים נַעֲשׂוּ לוֹ.
הרואה הַסְפֵּד בַּחֲלוּם - מִן הַשָּׁמַיִם חָסוּ עָלָיו וּפְדָאוּהוּ,
וְהֵנִי מִלֵּי בְּכַתְבָּא

הַעוֹנָה: "יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ" - מוֹבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא.
הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע - רָאוּי שֶׁתְּשַׁרְה עָלָיו שְׁכִינָה, אֲלֵא שְׂאִין דּוֹרוֹ זְכַאי לְקָדָה.
הַמְנִיחַ תְּפִילִין בַּחֲלוּם - יִצְפֵּה לְגְדוּלָה,
שְׁנַאֲמַר: "וְרֵאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם י"י נִקְרָא עָלֶיךָ" (דברים כח, י).

וְתַנִּיא:

"דְּבֵי אֵלֵינוּ הַגְּדוֹל אוֹמַר:

אֵלוֹ תְּפִילִין שְׁבַרְאֵשׁ".

הַמֵּתְפַלֵּל בַּחֲלוּם - סִימָן יָפָה לוֹ,
וְהֵנִי מִלֵּי דְּלֵא סִיִּים.

הָבֵא עַל אִמּוֹ בַּחֲלוּם - יִצְפֵּה לְבִינָה,
שְׁנַאֲמַר: "כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא" (משלי ב, ג).

הָבֵא עַל נַעֲרָה מְאוֹרְסָה - יִצְפֵּה לְתוֹרָה,
שְׁנַאֲמַר: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מִשָּׁה מוֹדְשָׁה קְהֵלַת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד),
אֵל תִּקְרֵי "מוֹדְשָׁה" אֲלֵא 'מְאוֹרְשָׁה'.

הָבֵא עַל אַחוּתוֹ בַּחֲלוּם - יִצְפֵּה לְחֻקָּה,
שְׁנַאֲמַר: "אֲמוֹר לְחֻקָּה אַחֲוֵתִי אֵת" (משלי ז, ד).

רפ"י

מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ונוטל חלקו וחלק חברו בן עדן דדמי לאשת איש: פלגי. רמונים שנחלקו: יצפה לתורה. שנאמר אשקך מיין הרקח היינו תורה: מעסיס רמוני. הנמצא מן הרמונים: נכסיו מצליחין. כהדס זה שעליו משולשים זה על זה כמין קליעה: בכנייהו. על כנס במקומם במחובר:

הבא על אשת איש בחלום - מובטח לו שהוא בן העולם הבא, והני מילי דלא ידע לה, ולא הרהר בה מאורתא.

אמר רבי חייה בר אבא:

הרואה חטים בחלום - ראה שלום,

שנאמר: "השם גבולך שלום חלב חטים ושבועה" (תהילים קמז, יד).

הרואה שעורים בחלום - סרו עונותיו,

שנאמר: "וסר עונך וחסאתך תכופר" (ישעיהו, ו, ז).

אמר רבי זירא:

אנא לא סלקי מבבל לארץ ישראל עד החזאי שערי בקלמא.

הרואה גפן טעונה בחלום - אין אשתו מפלת נפלים,

שנאמר: "אשיתך מגפן פוריה" (תהילים קכח, ג).

שורקה - יצפה למשיח,

שנאמר: "אוסרי לגפן עידה ולשורקה בני אתוננו" (בראשית מט, יא).

הרואה תאנה בחלום - תורתו משתמרת בקרבו,

שנאמר: "נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז, יח).

הרואה רמונים בחלום:

זוטר - פרי עסקיה כרמונא.

רברבי - רבי עסקיה כרמונא.

פלגי - אם תלמיד חכם הוא - יצפה לתורה,

שנאמר: "אשקה מיין הרקח מעסיס רמוני" (שיר השירים ח, ב).

ואם עם הארץ הוא - יצפה למצות,

שנאמר: "כפלה הרמון רקתה" (שיר השירים ד, ג).

מאי "רקתה"?

אפילו ריקנין שבה - מלאים מצות כרמון.

הרואה זיתים בחלום:

זוטר - פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים,

והני מילי פרי,

אבל אילני - הויין ליה בנים מרובין,

שנאמר: "בניך כשתילי זיתים" וגו' (תהילים קכח, ג).

איכא דאמרי:

הרואה זית בחלום - שם טוב יוצא לו,

שנאמר: "זית רענו יפה פרי תואר קרא י"י שמה" (ירמיה יא, טז).

הרואה שמן זית בחלום - יצפה למאור תורה,

שנאמר: "ויקחו אליה שמן זית זה" (שמות כז, כ).

הרואה תמרים בחלום - תמו עונותיו,

שנאמר: "תם עונך בת ציון" (איכה ד, כב).

אמר רב יוסף:

הרואה עז בחלום - שנה מתברכת לו.

עזים - שנים מתברכות לו,

שנאמר: "ודי חלב עזים ללחמה" (משלי כז, כז).

הרואה הדס בחלום - נכסיו מצליחין לו,

ואם אין לו נכסים - ירושה נופלת לו ממקום אחר.

אמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא:

רָשָׁי

הוּא ראש ישיבה. שמכריו ומצוה לרבים:
אני ראיתיה וכו'. ועל כן נעשיתי ראש ישיבה במתא מחסיא:
תרביצא. גינה אי"נ בהמ"ד תרביצא נאה וגילה נטרקון של תרנגול:
תלויה בקשתו. בספק כביצים הללו שהאוכל סתום בס:
נשתברו. נתגלה האוכל:
וינחם אל מחוז. היינו כרך:
חפצם. סימן הוא להיות חפציו נעשים:
המגלח. סימן גדולה ותפארת היא לו כמו ויגלח ויחלף וגוי (בראשית מא):
בעריבה. בספינה:
דמדלי. שהולכת בגובה שלים:
הנפנה. סימן הוא שסרחונו וגנותו נפרש ויוצא מעליו:
והוא דלא קנת. שלא המאס ידיו:
בבבל עומד בלא חטא. לפי שהו"ל אין לה זכיות אלא עון יש בישיבתה וזה עומד ערום בלא אותם עונות:
בא"י. שהרבה מצות תלויות בה וזה העומד ערום סימן שהוא ערום ממצותיה:
הנתפש לסרדיוט. שומרין אותו שלא יברח אלמא סימן שמירה הוא ששומרים אותו מידי היזק:
אגם. שיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה סימן לראש ישיבה שהגדולים והקטנים מתקבצים יחד קבוץ גדול ובאים לשמוע דרשה מפיו:
יער. אילנות גדולים ואינן סמוכים זה לזה אף זה סימן לראש לתלמידי הרב והוא ראש לבני כלה שמפרש לתלמידים שמועתם אחר שעמד הרב והם מחזרין על שמועתם ויש תלמידים שלא יבינו בדברי הרב ככל הצורך וזה מבינה להם:

והוא דחזא בכנייהו.

הרואה אתרוג בחלום - הדור הוא לפני קונו, שְׁנַאמַר: "**פרי עץ הדר פפות תמרים**" (ויקרא כג, מ).

הרואה לולב בחלום - אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים.

הרואה אווז בחלום - יצפה לחכמה, שְׁנַאמַר: "**חכמות פחוז תרוצה**" (משלי א, כ).

והבא עליה - הוי ראש ישיבה.

אמר רב אשי:

אני ראיתיה ובאתי עליה וסלקית לגדולה.

הרואה תרנגול בחלום - יצפה לבן זכר. תרנגולים - יצפה לבנים זכרים. תרנגולת - יצפה לתרביצה נאה וגילה.

הרואה ביצים בחלום - תלויה בקשתו. נשתברו - נעשית בקשתו. וכן יאגזים וכן קשואים וכן כל כלי זכוכית, וכן כל הנשברים פאלו.

הנכנס לכהן - נעשו לו חפציו, שְׁנַאמַר: "**וינחם אל מחוז חפצם**" (תהלים קו, ל).

המגלח ראשו בחלום - סימן יפה לו. ראשו וזקנו - לו ולכל משפחתו. היושב בעריבה קטנה - שם טוב יוצא לו. בעריבה גדולה - לו ולכל משפחתו, והני מילי: דמדליה דלוי.

הנפנה בחלום - סימן יפה לו, שְׁנַאמַר: "**מהר צויעה להפתח**" (ישעיה נא, יד), הני מילי: דלא קנח.

העולה לגג בחלום - עולה לגדולה. ירד - יורד מגדולתו.

אבי ורבא דאמרי תרווייהו: כיון שעלה - עלה.

הקורע בגדיו בחלום - קורעים לו גזר דינו.

העומד ערום בחלום: בכבל - עומד בלא חטא. בארץ ישראל - ערום בלא מצות.

הנתפש לסרדיוט - שמירה נעשית לו. נתנהו בקולר - הוסיפו לו שמירה על שמירתו, והני מילי: בקולר, אבל חבלא בעלמא - לא.

הנכנס לאגם בחלום - נעשה ראש ישיבה. ליער - נעשה ראש לבני כלה.

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא, **רב פפא דעייל לאגמא** - נעשה ראש ישיבה, **רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער** - נעשה ראש לבני כלה.

רס"י

תלי טבלא. נראה לו שהיה זוג וענבל תלוי בצוארו ומשמיע קול והוא סימן לראש ישיבה שמשמיע קול לרבים:

ונבחי בה נבוחי. קשקשתי בה בקול:

עונותיו מחולין לו. לפי שהעונות קרוין אדומים שנאמר אם יאדימו כתולע (ישעיהו א) ואומר נכתם עונך (ירמיהו ב') וסימן הוא שפורשין ממנו:

פרנסתו מזומנת. כנחש שעפר לחמו ומצוי לו בכל מקום:

הרגו. לנחש:

כל שכן שנכפלה לו. שהרי נתגבר עליו:

ולא היא. אלא רב ששת דורש להנאתו לפתור חלומו לטובה: **יש שותהו כו'.** לפיכך אין לעמוד על פירונו:

השכים. העומד ממטתו ונפל לו פסוק בפיו:

איכא דאמר:

תרווייהו לאגמא עיילי,

אלא רב פפא דתלי טבלא - נעשה ראש ישיבה, רב הונא בר ריה דרב יהושע דלא תלי טבלא - נעשה ראש לבני כלה.

אמר רב אשי:

אנא עיילית לאגמא, ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי.

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק:

המקיז דם בחלום - עונותיו מחולין לו.

והתניא:

"עונותיו סדורין לו".

מאי "סדורין"?

סדורין לימחל.

תני תנא קמיה דרב ששת:

"הרואה נחש בחלום - פרנסתו מזומנת לו.

נשכו - נכפלה לו.

הרגו - אבדה פרנסתו".

אמר ליה רב ששת:

כל שכן שנכפלה פרנסתו.

ולא היא.

רב ששת הוא דחזא חזיא בחלמיה וקטליה.

תני תנא קמיה דרבי יוחנן:

"כל מיני משקין יפיו לחלום,

חזי מן היין.

יש שותהו - וטוב לו,

ויש שותהו - ורע לו".

"יש שותהו - וטוב לו",

שנאמר: "ויין ישמח לבב אנוש" (תהילים קד, טו).

"ויש שותהו - ורע לו",

שנאמר: "תנו שכר לאובד, ויין למרי נפש" (משלי לא, ו).

אמר ליה רבי יוחנן לתנא:

תני: "תלמיד חכם לעולם טוב לו,

שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביון מסכתתי" (משלי ט, ה).

אמר רבי יוחנן:

השכים ונפל פסוק לתוך פיו - הרי זה נבואה קטנה.

נוב

תנו רבנן:

"שלשה מלכים הם:

הרואה דוד בחלום - יצפה לחסידות.

שלמה - יצפה לחכמה.

אחאב - ידאג מן הפורענות.

רש"י

שיר השירים. כולו יראת שמים וחבת המקום בלב כל ישראל: **רבי ישמעאל בן אלישע**, מהרוגי המלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו: **חוץ מן הפיל והקוף והקפוד**. שמשונין במראהן: **קפוד**. חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטיניא {מרטריניא: סמור, דלק}: **דמסרג**. אוכף על גביו וי"א נתון באפסר: **חוץ ממר**. פשויר {פושוייר: מכוש} בלע"ז: **פסל**. דוליייר {דולידוריא: מעצד - מעין גרון}: **דחזנהו בקתייהו**. שראויין למלאכתן לחבל ולהשחית: **פגי תמרה**. שלא בשלו כל צרכן: **בכנייהו**. במחובר אבל בתלוש סימן הוא למכות כדפטר ליה בר הדיא לרבא קולפי בלעת: **תכלת**. ירוק הוא ומי שפניו ירוקים חולה הוא: **קריא**. יבניץ {לילית}: **קפופא**. צואיטיא {כוס - עוף לילי} בלע"ז ויש לה לסתות כלחיי אדם לפיכך הן מגונים: **קורפראי**. טלפ"א {חפרפרת}:

שְׁלֹשָׁה נְבִיאִים הֵם:
הַרְוֵאָה סֹפֵר מְלָכִים - יִצְפָּה לְגְדוּלָה.
יְחִזְקֵאל - יִצְפָּה לְחֻכְמָה.
יִשְׁעִיָּה - יִצְפָּה לְנַחְמָה.
יְרֵמְיָה - יְדַאָּג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת.

שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים גְּדוּלִים הֵם:
הַרְוֵאָה סֹפֵר תְּהִלִּים - בְּיִצְפָּה לְחֻסְדוֹת.
מִשְׁלֵי - יִצְפָּה לְחֻכְמָה.
אִיֹּב - יְדַאָּג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת.

שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים קְטַנִּים הֵם:
הַרְוֵאָה שִׁיר הַשִּׁירִים בְּחִלּוֹם - יִצְפָּה לְחֻסְדוֹת.
קֵהֶלֶת - יִצְפָּה לְחֻכְמָה.
קִינּוֹת - יְדַאָּג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת.
הַרְוֵאָה מְגַלַּת אֶסְתֵּר - נִס נַעֲשֶׂה לוֹ.

שְׁלֹשָׁה חֻכְמִים הֵם:
הַרְוֵאָה רְבִי בְּחִלּוֹם - יִצְפָּה לְחֻכְמָה.
רְבִי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה - יִצְפָּה לְעִשְׂרוֹת.
רְבִי יִשְׁמַעְאֵל בֶּן אֱלִישֶׁע - יְדַאָּג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת.

שְׁלֹשָׁה תַלְמִידֵי חֻכְמִים הֵם:
הַרְוֵאָה בֶּן עֲזַאי בְּחִלּוֹם - יִצְפָּה לְחֻסְדוֹת.
בֶּן זֹזְמָא - יִצְפָּה לְחֻכְמָה.
אַחַר - יְדַאָּג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת.

כָּל מִינֵי חַיּוֹת יְפוֹת לְחִלּוֹם,
חוּץ - מִן הַפִּיל וְהַקּוֹף וְהַקְּפוּד.

וְהָאֵמַר מַר:
"הַרְוֵאָה פִּיל בְּחִלּוֹם פְּלֵא נַעֲשֶׂה לוֹ!"

לֹא קִשְׂיָא:
הָא - דְּמִסְרְגַּי,
הָא - דְּלֵא מִסְרְגַּי.

כָּל מִינֵי מַתְכַּת יְפִין לְחִלּוֹם,
חוּץ מִמֶּר, פֶּסֶל, וְקַרְדּוֹם.

וְהֵנִי מִלֵּי דְחִזְנָהוּ בְּקַתִּיָּהוּ.

כָּל מִינֵי פִירוֹת יְפִין לְחִלּוֹם,
חוּץ מִפְּגִי תְּמָרָה.

כָּל מִינֵי יְרֻקוֹת יְפִין לְחִלּוֹם,
חוּץ מִרְאִשֵׁי לְפָתוֹת.

וְהָאֵמַר רַב:
לֹא אֵיעָתְרִי עַד דְּחֻזְאֵי רְאִשֵׁי לְפָתוֹת!

כִּי חֻזָּא בְּכַנְיָהוּ חֻזָּא.

כָּל מִינֵי צְבָעוֹנִין יְפִין לְחִלּוֹם,
חוּץ מִן הַתְּכַלֶּת.

כָּל מִינֵי עוֹפוֹת יְפִין לְחִלּוֹם,
חוּץ מִן קְרִיא, וְקַפּוּפָא, וְקוּרְפְּרָא.

333. ב, ב

רפ"י

גודגדניות. צירתייש {צירישייש: דובדבנים} :
 כפניות. מין תמרים רעים :
 שמש. חמה זורחת: קול. של מיני זמר או קול ערב של אשה :
 עטוש. אשטרנודייר {אשטרנודייר: להתעטש} :
 מהר צועה. מי שצריך להריק מעיו הרקת כלי נקראת צעיה שנאמר (ירמיהו מח) ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו במואב כתיב: ותחלימני והחייני. בחזקיה כתיב: תרדין. בלייץ {סלק} :
 מי סיסין. בשול פוליאוויל {פוליויל: סוג של נענה} :
 והרת. וידליריא {וידלוריא: רחם - של חיה} שהשליל בתוכה: יותרת הכבד. אייבריש {איברייש: סרעפת} של בהמה:

[הגו"ף הגו"ף מעי"ן משיב"ן ומרחיב"ן סימן].

שְׁלֵשָׁה נִכְנְסִין לַגּוֹף וְאִין הַגּוֹף נִהְנֶה מֵהֶן:
 אֹדְגָדְנִיּוֹת,
 וְכַפְנִיּוֹת,
 וּפְגִי תַמְרָה.

שְׁלֵשָׁה אֵין נִכְנְסִין לַגּוֹף וְהַגּוֹף נִהְנֶה מֵהֶן, אֱלוֹ הוּ:
 רְחִיצָה,
 וְסִיכָה,
 וְתַשְׁמִישׁ.

שְׁלֵשָׁה מַעֲיֵין הָעוֹלָם הֵבֵא, אֱלוֹ הוּ:
 שַׁבָּת,
 שָׁמֶשׁ,
 וְתַשְׁמִישׁ.

"תַשְׁמִישׁ" דְּמַאי?
 אֵילִימָא תַשְׁמִישׁ הַמָּטָה - הָא מְכַחַשׁ כְּחִישׁ!
 אֵלָא: תַשְׁמִישׁ נְקָבִים.

שְׁלֵשָׁה מְשִׁבִין דַּעְתוֹ שֶׁל אָדָם, אֱלוֹ הוּ:
 קוֹל,
 וּמְרָאָה,
 וְרִיחַ.

שְׁלֵשָׁה מְרַחֲבִין דַּעְתוֹ שֶׁל אָדָם, אֱלוֹ הוּ:
 דִּירָה נְאָה,
 וְאִשָּׁה נְאָה,
 וְכָלִים נְאִים.

[חַמְשָׁה וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים הֵן סִימָן].

חַמְשָׁה אֶחָד מְשִׁשִׁים, אֱלוֹ הוּ:
 אֵשׁ, דְּבַשׁ, וְשַׁבָּת, וְשִׁנְיָה, וְחִלּוּם.

אֵשׁ - אֶחָד מְשִׁשִׁים לְגִיהֶנֶם.
 דְּבַשׁ - אֶחָד מְשִׁשִׁים לְמֶן.
 שַׁבָּת - אֶחָד מְשִׁשִׁים לְעוֹלָם הֵבֵא.
 שִׁנְיָה - אֶחָד מְשִׁשִׁים לְמִיתָה.
 חִלּוּם - אֶחָד מְשִׁשִׁים לְנִבְוָאָה.

שֵׁשׁ דְּבָרִים סִימָן יָפָה לְחוּלָה, אֱלוֹ הוּ:
 עֵטוּשׁ,
 זִיעָה,
 שְׁלֵשׁוֹל,
 קָרִי,
 וְשִׁנְיָה,
 וְחִלּוּם.

"עֵטוּשׁ" - דְּכָתִיב: "עֲשִׂישׁוּתֵינוּ תִהְיֶה אֹר" (איוב מא, י).
 "זִיעָה" - דְּכָתִיב: "בְּזַעַת אִפְיָה תֹאכַל לֶחֶם" (בראשית ג, ט).
 "שְׁלֵשׁוֹל" - דְּכָתִיב: "מֵהָר צוּעָה לְהַפְתֵּחַ וְלֹא יָמוּת לְשַׁחַת" (ישעיה נא, ד).
 "קָרִי" - דְּכָתִיב: "יָרָאָה זֶרַע יֶאֱרִיךְ יָמִים" (ישעיה נג, י).
 "שִׁנְיָה" - דְּכָתִיב: "יִשְׁנֵתִי אֲזַי נִנְחַ לִי" (איוב ג, יג).
 "חִלּוּם" - דְּכָתִיב: "וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי" (ישעיה לח, טז).

שֵׁשׁ דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוּלָה מִחֲלָיו, וְרַפּוּאָתוֹ רַפּוּאָה. אֱלוֹ הוּ:
 כְּרוּב, וְתַרְדִּיּוֹ, וְסִיסִין יְבִשׁוּ, וְקִיבָה, וְהָרֵת, וְיִתְרַת הַכְּבֵד.

רפ"י

ומברין. לשון בריאות:
ותגלחת. אם מגלח:
זוטרי. יפין:

ויש אומרים: אף דגים קטנים.

ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם.

עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו, וחליו קשה. אלו הן:
האוכל בשר שור,

בשר שמן,

בשר צלי,

בשר צפרים,

וביצה צלוייה,

ותגלחת,

ושחלים,

והחלב,

והגבינה,

והמרחץ.

ויש אומרים: אף אגוזים.

ויש אומרים: אף קשואים."

תנא דבי רבי ישמעאל:

"למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף פחַרבות".

איני והקתיב: "ויאמר ה' לך שני גוים בבטנך" (בראשית כה, כג),

אל תקרי "גוים" אלא גיים.

ואמר רב יהודה אמר רב:

אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין,

לא בימות החמה ולא בימות הגשמים!

לא קשיא:

הא - ברברבי.

הא - בזוטרי.

334. נז, ב

רפ"י

מסאנא וסנדלא. סימן יוצאי חוץ
הוא שמוציא אחרים מן הבית:
עפרא. סימן הוא שרמז להם
קבורה:

תנו רבנן:

"מת בבית - שלום בבית.

אכל ושתה בבית - סימן יפה לבית.

נטל כלים מן הבית - סימן רע לבית".

תרגומא רב פפא:

במסאנא וסנדלא.

כל דישקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא.

כל דיהיב שכבא מעלי, בר מעפרא וחרדלא.

335. נז, ב - נח, א**רפ"י**

לב עובדיהם. על פושעי ישראל מתפלל:
כבשן של אש. חפירה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה:
מקום שנוטלין ממנו עפר. מקום יש בבל שאין בהמה יוצאה משם אם אין נותנים עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד ומקלותיה של בבל היא וביסוד מהר"ר יצחק ראיתי שנוטלים משם עפר לטיט לבניי המקום וסוף סוף אותו מקום אין בו ישוב ולא זרע ולא נטיעה:
גוזר ומקיים. שגזר להשמדה וקיים:
נתקלה בבל נתקללו שכניה. כלומר אוי לרשע אוי לשכנו:
קאת וקפוד. חיות ועופות רעים ומוזיקן את השכנים אבל עי השדה ומטעי כרם שנתקללו בה ערי ישראל הנאה היא לשכנים:

"מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים - [אומר: ברוך ... שעקר עבודה זרה מארצנו]."

תנו רבנן:

"הרואה מרקולים - אומר:

ברוך ... שנתן ארץ אפים לעובדי רצונו.

מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים - אומר:

ברוך ... שעקר עבודה זרה מארצנו.

וכשם שנעקרה ממקום זה בן תעקר מכל מקומות ישראל,

והשב לב עובדיהם לעבדך.

ובחוש לארץ - אי צריך לומר: "השב לב עובדיהם לעבדך",

מפני שרובה גוים.

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

אף בחוש לארץ צריך לומר בן.

מפני שעתידים להתגיד,

שנאמר: "אז אהפוך אל עמים שפה ברוחה" (צפניה ג, ט).

דרש רב המנונא:

הרואה בכל הרשעה - צריך לברך חמש ברכות.

ראה בכל - אומר: ברוך ... שהחריב בכל הרשעה.

ראה ביתו של נבוכדנצר - אומר: ברוך ... שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע.

ראה גוב של אריות, או כבשן האש - אומר: ברוך ... שעשה נסים לאבותינו במקום הזה.

ראה מרקולים - אומר: ברוך ... שנתן ארץ אפים לעובדי רצונו.

ראה מקום שנוטלין ממנו עפר - אומר: ברוך ... אומר ועושה, גוזר ומקיים.

רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא,

טרתי להו ידא על גבייהו ואמר: רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו.

מר בריה דרבינא כי הוה מטי לכבל,

הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא,

לקיים מה שנאמר: "וְיִשְׂרָאֵלִים בְּמִטְאֵטָא הַשְּׂמֹד" (ישעיה יד, כג).

אמר רב אשי:

אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי,

אלא מדעתאי בריכתניהו לכולהו.

נח, א

אמר רבי ירמיה בן אלעזר:

נתקלה בכל - נתקללו שכניה,

נתקלה שומרון - נתברכו שכניה.

"נתקלה בכל - נתקללו שכניה",

דכתיב: "וְיִשְׂרָאֵלִים לְמוֹדֵשׁ קְפוּד וְאֲגַמִּי מִיָּם" (ישעיה יד, כג).

"נתקלה שומרון - נתברכו שכניה",

דכתיב: "וְיִשְׂרָאֵלִים שׁוֹמְרוֹן לְעֵי הַשְּׂדֵה לְמִטְעֵי כָרִים" (מכה א, ו).

336.נח, א

רש"י

אוכלוסי. חיל גדול של ששים רבוא:
חכם הרזים. היודע מה שבלב כל אלו:
לשמשני. שהם חורשים וזורעים ואני מוצא מוכן:
כל אומות שוקדות ובאות לפתחי. עשיר היה והכל באין אצלו לסחורה:

ואמר רב המנונא:
 הרואה אוכלוסי ישראל - אומר:
 ברוך ... חכם הרזים.
 אוכלוסי נקרים - אומר:
"בושה אמכם" וגו' (ירמיה נ, יב).

תנו רבנן:

"הרואה אוכלוסי ישראל - אומר:
 ברוך ... חכם הרזים, שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרוצופיהו דומים זה לזה.
בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית - אומר:
 ברוך ... חכם הרזים, וברוך ... שבא כל אלו לשמשני.

הוא היה אומר:

במה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול -
 חרש, זרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחו, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל.
 ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני.
 ובמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש -
 גז, ולבן, ונפץ, וטוה, וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש.
 ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני.
 כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני.

הוא היה אומר:

אורח טוב - מהו אומר?
 במה טרחות טרח בעל הבית בשבילי,
 במה בשר הביא לפני,
 במה יין הביא לפני,
 במה גלוסקאות הביא לפני,
 וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי.

אבל אורח רע - מהו אומר?

מה טורח טרח בעל הבית זה?
 פת אחת אבלתי, חתיכה אחת אבלתי, בוס אחד שתיתי,
 כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו.

על אורח טוב מהו אומר?

"זכור מי תשגיא פעלו אשר שודרו אנשים" (איוב לו, כד).
 על אורח רע כתיב: **"לכן יראוהו אנשים"** וגו' (איוב לו, כד).

"והאיש בימי שאול זקן בא באנשים" (שמואל א יז, יב).

אמר רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אישעיא:
 זה ישי אבי דוד,
 שיצא באוכלוסא,
 ונכנס באוכלוסא,
 ודרש באוכלוסא.

אמר עולא:

נקיטין אין אוכלוסא בכבל.

תנא:

"אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא".

תנו רבנן:

"הרואה חכמי ישראל - אומר:
 ברוך ... שחלק מחכמתו ליראיו.
 חכמי אומות העולם - אומר:
 ברוך ... שנתן מחכמתו לבריותיו.

הַרְוָה מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל - אֹמֵר:
בְּרוּךְ ... שֶׁחֲלַק מִכְבוֹדוֹ לִירְאִיו.
מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם - אֹמֵר:
בְּרוּךְ ... שֶׁנָּתַן מִכְבוֹדוֹ לְבְרִיּוֹתָיו."

רַש"י

שֵׁם יִזְכֶּה. לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח:
יבחינן. כמה יתר כבוד נוטלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה"ז:
חצבי לנהרא. הכדין השלמים הולכים לנהר לשאוב מים:
כגני לייא. השבורים להיכן כלומר למה הולכים ואף אתה שאתה סומא ולא תראהו להיכן תלך:
גונדא. כת:
ורחמי דינא. אוהבים משפט:
כחלינהו לעיניה. נקרו לעיניו:
קולפא. מקל לרדות:
התורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו. אם במחתרת וגוי (שמות כב) לפי שבא על עסקי נפשות שידוע הוא ששם ימצא ותמצאנו חותר לא תעמיד עצמך מלהציל ממנוך והוא בא לדעת כן שיקום עליך ויהרגך אמרה תורה השכם אתה והרגוהו:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדַּל אָדָם לְרוּיָן לְקִרְאָת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל,
 וְלֹא לְקִרְאָת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִבְדּוֹ, אֲלֵא אֶפְיִלוּ לְקִרְאָת מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם,
 שְׂאָם יִזְכֶּה, יבחינן בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

רַב שֵׁשֶׁת סָגִי נְהוּר הוּוֹ,

הוּוֹ קְאָזְלִי כּוּלִי עַלמָא לְקַבּוּלִי אִפִּי מַלְכָּא, וְקָם אָזַל בְּהַדְיָהּוּ רַב שֵׁשֶׁת.
 אִשְׁכַּחֲהִיָּה הֵהוּא מִינָא, אָמַר לִיה: חצבי לנהרא, כגני לייא?
 אָמַר לִיה: תָּא חוּזִי דִידְעָנָא טַפִּי מִינָךְ.
 חֲלַף גּוּנְדָא קַמְיִיתָא כִּי קָא אֹוּשָׂא,
 אָמַר לִיה הֵהוּא מִינָא: אָתָא מַלְכָּא.
 אָמַר לִיה רַב שֵׁשֶׁת: לֹא קָאָתִי.
 חֲלַף גּוּנְדָא תַנְיִנָא כִּי קָא אֹוּשָׂא.
 אָמַר לִיה הֵהוּא מִינָא: הִשְׁתָּא קָא אָתִי מַלְכָּא.
 אָמַר לִיה רַב שֵׁשֶׁת: לֹא קָא אָתִי מַלְכָּא.
 חֲלִיף תְּלִיתָאִי כִּי קָא שְׁתַּקָּא.
 אָמַר לִיה רַב שֵׁשֶׁת: וְדָאִי הִשְׁתָּא אָתִי מַלְכָּא.
 אָמַר לִיה הֵהוּא מִינָא: מִנָּא לָךְ הָא?
 אָמַר לִיה: דְּמַלְכוּתָא דְאַרְעָא כְּעִין מַלְכוּתָא דְרַקִּיעָא,
 דְּכַתִּיב: "צֹא וְעִמְדַת בְּהַר לַפְנֵי ה'."

וְהַפָּה ה' עוֹבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָה וְחוֹק מִפָּרֶק הַרִים וּמִשְׁבַּר סַלְעִים לַפְנֵי ה' - לֹא בְרוּחַ ה'.

וְאַחַר הַרוּחַ רֵעֵש - לֹא בְרֵעֵש ה'.

וְאַחַר הַרֵעֵש אֵשׁ - לֹא בְאֵשׁ ה'.

וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמִמָּה דְקָח" (מלכים א ט, יא).

כִּי אָתָא מַלְכָּא פִּתְחַן רַב שֵׁשֶׁת וְקָא מְבַרֵךְ לִיה,
 אָמַר לִיה הֵהוּא מִינָא: לְמָאן דְּלֹא חֲזִית לִיה קָא מְבַרְכַתְּ?
 וּמָאִי הוּוִי עֲלִיָּה דֵּהֵהוּא מִינָא?

אִיכָא דְאַמְרִי: חֲבַר וְהִי כַחֲלִינְהוּ לְעֵינֵיהּ.

וְאִיכָא דְאַמְרִי: רַב שֵׁשֶׁת נָתַן עֵינָיו בּוֹ וְנַעֲשָׂה גֵל שֶׁל עֲצָמוֹת.

רַבִּי שִׁילָא נְגִידָה לְהֵהוּא גְבַרָא דְבַעַל מְצִרִית,

אָזַל אֲכַל בֵּיהּ קוֹרְצֵי בִי מַלְכָּא. אָמַר: אִיכָא חַד גְּבַרָא בִיהוּדָאִי, דְקָא דִּיין דִּינָא בְּלֹא הַרְמָנָא דְמַלְכָּא.
 שָׁדַר עֲלֵיהּ פְּרִיסִתְקָא. כִּי אָתָא אָמְרִי לִיה: מַה טַּעְמָא נְגַדְתִּיָּה לְהָאִי?

אָמַר לֵהוּ: דְבָא עַל חֲמַרְתָּא.

אָמְרִי לִיה: אֵית לָךְ סְהַדִּי?

אָמַר לֵהוּ: אִין. אָתָא אֲלִיהוּ אֲדָמִי לִיה כְּאִינִישׁ וְאַסְהִיד.

אָמְרִי לִיה: אִי הָכִי בַר קְטָלָא הוּא!

אָמַר לֵהוּ: אָנִן מִיּוֹמָא דְגְלִינָן מְאַרְעִין לִית לָן רְשׁוּתָא לְמַקְטֵל, אֲתוּן מָאִי דְבַעֲיָתוּן עֲבִידוּ בֵּיהּ.

עַד דְּמַעֲיַנִּי בֵּיהּ בְּדִינָא, פִּתְחַן רַבִּי שִׁילָא וְאָמַר: "לָךְ ה' הַגְּדוּלָה וְהַגְּבוּרָה" וְגו' (דברי הימים א כט, יא).

אָמְרִי לִיה: מָאִי קְאָמַרְתְּ?

אָמַר לֵהוּ: הָכִי קְאָמִינָא: בְּרִיד רַחֲמֵנָא דֵּיהִיב מַלְכוּתָא בְּאַרְעָא כְּעִין מַלְכוּתָא דְרַקִּיעָא,
 וְיִהֵב לְכוּ שׁוּלְטָנָא וְרַחֲמֵי דִינָא.

אָמַרְוּ: חֲבִיבָא עֲלֵיהּ יִקְרָא דְמַלְכוּתָא כּוּלִי הָאִי! יְהִי לִיה קוֹלְפָּא, אָמְרוּ לִיה: הוּוִי דִינָא.
 כִּי הוּוִי נִפְקִי, אָמַר לִיה הֵהוּא גְבַרָא: עֲבִיד רַחֲמֵנָא נִסָּא לְשַׁקְרֵי הָכִי!?

אָמַר לִיה: רְשַׁע, לָאו חֲמַרִי אִיקְרוּ? דְּכַתִּיב: "אֲשֶׁר בָּשָׂד חֲמוּדִים בְּשָׂדִם" (יחזקאל כו, ט).

חֲזִיָּה דְקָאָזַל לְמִימְרָא לֵהוּ דְקָרְיֵהוּ חֲמַרִי,

אָמַר: הָאִי רוּדְף הוּא, וְהַתוֹרָה אָמְרָה: אִם בָּא לְהַרְגֶךָ הַשְׁכֵּם לְהַרְגוֹ, מַחֲיָה בְּקוֹלְפָּא וְקַטְלֵיהּ.

אָמַר הוּאִיל וְאֲתַעֲבִיד לִי נִסָּא בְּהָא קְרָא, דְרַשִׁינָא לִיה:

"לָךְ ה' הַגְּדוּלָה" - זו מעשה בראשית,

וְכֵן הוּא אֹמֵר: "עוֹשֶׂה גְדוּלוֹת עַד אֵין חֶקֶר" (איוב ט, י).

"וְהַגְּבוּרָה" - זו יציאת מצרים,

שְׁנַאָמַר: "וְיִרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוּלָה" וְגו' (שמות יד, לא).

רפ"י

הממלכה זו מלחמת עמלק. דכתיב בה כסא מלכות כי יד על כס יי (שמות יז) כלומר על ידי מלחמה ליי בעמלק יתעלה כסאו:
המתנשא. מדכתיב לשון נשיאות משמע על נשיא ראש משך ותובל:
לכל לראש. לכל הקס להיות לראש הוא מתנשא כלומר שהוא גוזר ומעמידו:
ריש גריתא. בור הממונה על החופרין חפירות למלאותן מים כדי להשקות בהן שדותיהן:

"והתפארת" - זו חמה ולבנה, שעמדו לו ליהושע, שנאמר: **"וידום השמש וירח עמיד"** וגו' (יהושע י, ג).
"והנצח" - זו מפלטה של רומי, וכן הוא אומר: **"ויו נצחם על בגדי"** וגו' (ישעיה סג, ג).
"וההוד" - זו מלחמת נחלי ארנון, שנאמר: **"על פני יאמר בספר מלחמות ה' את זהב בסופה"** וגו' (במדבר כא, יד).
"כי כל פשמים ובארץ" - זו מלחמת סיסרא, שנאמר: **"מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם"** וגו' (שופטים ה, כ).
"לך ה' הממלכה" - זו מלחמת עמלק, וכן הוא אומר: **"כי יד על כס יי"** (שמות יז, טז).
"והמתנשא" - זו מלחמת גוג ומגוג, וכן הוא אומר: **"הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותנבל"** (יחזקאל לח, ג).

"לכל לראש"

אמר רב חנן בר רבא אמר רבי יוחנן: אפילו ריש גריתא מן שמיא מנו ליה.

במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא:
"לך ה' הגדולה" - זו קריעת ים סוף.
"והגבורה" - זו מנת בכורות.
"והתפארת" - זו מתן תורה.
"והנצח" - זו ירושלים.
"וההוד" - זו בית המקדש.

337. נח, ב

רש"י

ברוך מציב גבול אלמנה. כגון
 בישוב בית שני:
 אמאי. קא מתנחת:
 נפל ליה בתלא. שנפל לו ונעשה
 תל:
 דיו לעבד שיהא כרבו. שהרי בית
 המקדש חרב שהוא ביתו של
 הקב"ה:

נח,ב

תנו רבנן:

"הַרְוֵאָה בְּתֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָשׁוּבָן - אָמַר:

בְּרוּךְ ... מְצִיב גְּבוּל אֶלְמָנָה.

בְּחֻדְבָּנָן - אָמַר:

בְּרוּךְ ... דִּינָן הָאֲמַת.

בְּתֵי אֲמוּנוֹת הָעוֹלָם:

בְּיָשׁוּבָן - אָמַר: "בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה'" (משלי טו, כה).

בְּחֻדְבָּנָן - אָמַר: "אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ" (תהילים צד, א).

עוֹלָא וְרַב חֲסֵדָא הוּוּ קָא אָזְלִי בְּאוּרְקָא,

כִּי מָטוּ אֶפְתָּחָא דְבֵי רַב הֵנְא בַר הַנִּילַי נֶגְדַּ רַב חֲסֵדָא וְאֶתְנַח,

אָמַר לִיהַ עוֹלָא: אֲמַאי קָא מִתְנַחַת? וְהָאֵמַר רַב: אֲנַחָה שׁוֹבְרַת חֲצִי גוּפּוֹ שֶׁל אָדָם,

שְׁנַאֲמַר: "וְאַתָּה בֶן אָדָם הֵאֲנָה בְּשִׁבְרוֹן מִתְנִיבִים" וְגו' (יחזקאל כא, יא).

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף כָּל גּוּפּוֹ שֶׁל אָדָם,

שְׁנַאֲמַר: "וְהִיָּה כִּי יֵאמְרוּ: אֵלֶיךָ עַל מַה אַתָּה נֹאנָה,

וְאָמַרְתָּ אֵל שְׁמוּעָה כִּי בָּאָה וְנָמַס כָּל לֵב" וְגו' (יחזקאל כא, יב).

אָמַר לִיהַ: הֵיכִי לֹא אֶתְנַח?

בֵּיתָא דְהוּוּ בַּהּ שִׁיתִין אֶפְיִיתָא בִּימָמָא, וְשִׁיתִין אֶפְיִיתָא בְּלֵילִיא, וְאֶפְיִין לְכָל מָאן דְּצָרִיד,

וְלֹא שְׁקֵל יָדָא מִן כִּסָּא. דְּסַבְר דִּילְמָא אֲתִי עֲנִי בַר טוֹבִים, וְאֲדַמְטוּ לִיהַ לְכִיסָא קָא מְכַסִּיף.

וְתוּ הוּוּ פְתִיחִין לִיהַ אַרְבַּע בְּבִי לְאַרְבַּע רוּחָתָא דְעֵלְמָא,

וְכָל דְהוּהָ עֵייל כְּפִין - נְפִיק כִּי שְׁבַע,

וְהוּוּ שְׂדוּ לִיהַ חֲטִי וְשַׁעְרֵי בְשִׁנֵּי בְּצוּרַת אַבְרָא,

דְּכָל מָאן דְּכִסִּיפָא מִילְתָּא לְמוֹשְׁקֵל בִּימָמָא אֲתִי וְשְׁקִיל בְּלֵילִיא.

הַשְׁתָּא נְפַל בְּתֵלָא וְלֹא אֶתְנַח?!

אָמַר לִיהַ: הֵכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִגְזְרָה גְזֵירָה עַל בְּתֵיהֶן שֶׁל צְדִיקִים שֶׁיִּחְרְבוּ,

שְׁנַאֲמַר: "בְּאוֹנֵי ה' צְבָאוֹת אִם לֹא בְּתִים רַבִּים לְשִׁמָּה יִהְיוּ גְדוּלִים וְטוֹבִים מֵאִין יוֹשִׁב" (ישעיהו ה, ט).

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

עֲתִיד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָן לְיִשׁוּבָן,

שְׁנַאֲמַר: "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד הַבוֹטְחִים בֵּי' פַּהַר צִיּוֹן" (תהילים קכה, א) -

מַה הֵר צִיּוֹן עֲתִיד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירוֹ לְיִשׁוּבּוֹ,

אַף בְּתֵיהֶן שֶׁל צְדִיקִים עֲתִיד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָן לְיִשׁוּבָן.

חֲזִייה דְלֹא מִיִּישָׁב דְעַתִּיָּה,

אָמַר לִיהַ: דִּי לְעַבְד שְׁיָהָא כְּרַבּוֹ.

338. נח, ב

רַס"י

ככלי אובד. וסתם כלי לאחר י"ב חדש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חדש בפרק אלו מציאות (ד' כח.) מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובחג דהיינו י"ב חדש ושוב אין צריך להכריז:
אשר חלק ושהחיינו. דלאחר שלשים יום הוה:
מחמתו ליראיו. כרב חנינא דחכים טפי:

תנו רבנן:

"הרואה קברי ישראל - אומר:

ברוך ... אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ועתיד להקימכם בדין.

מר בריה דרבנא מסיים בה משמיה דרב נחמן:

ויודע מספר כולכם,

והוא עתיד להחיותכם,

ולקיים אתכם ברוך ... מחיה המתים.

קברי נכרים - אומר:**"בושה אמכם"** וגו' (ירמיה ג, יב).

אמר רבי יהושע בן לוי:

הרואה את חברו לאחר שלשים יום - אומר:

ברוך ... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

לאחר שנים עשר חדש - אומר:

ברוך ... מחיה המתים.

אמר רב:

אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש,

שנאמר: **"נשפחתי כמת מלב היותי ככלי אובד"** (תהלים לא, ג).

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא, פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא,

אמרו ליה: בהדי דחזינך, בריכינן עלך תרתי:

ברוך ... אשר חלק מחכמתו ליראיו, ושהחיינו.

אמר להו: אנא נמי פיון דחזתינכו חשבתניכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל, וברכינא עליכו תלתא:

הנד תרתי,

וברוך ... חכם הרזים.

אמרו ליה: חכימת כולי האי?

יהבי ביה עיניהו - ושכיב.

339. נח, ב

רס"י

בהקנים. לינטילוי"ש
 {לינטילוי"ש: עדשנים, שעורם
 מנומש בכעין עדשים} כעדשים:
כוש. שחור הרבה:
גיחור. אדום הרבה רוי"ש
 {אדמוני} בלעז:
לוקן. לבן יותר מדאי:
קפח. בטן גדול מתוך עוביו נראית
 קומתו מקופחת לשון אחר קפח
 ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט
 דמכוער הוי:
הדרניקוס. רודאי"ש {וירואוי"ש:
 מיובל, שערו מכוסה יבלות} לשון
 אחר פיו עקום:
פתוי ראש. ששערו כנמטא כל
 שערו דבוק זה בזה פלטדי"ר
 {פילטרי"ר: לרפד - לדבק כפי
 שמדובקים נימי הלבד} בלעז:
אומר ברוך משנה את הבריות.
 דממעני אמן הו:
קטע. שנקטעו ידיו הכא הוא
 דקטע משמע ידיים הוא משום
 דקתני תרתני קטע וחגר אבל היכא
 דקתני קטע לחוד משמע דרגלים
 כדתנן {שבת פ"ו ד' סה:} הקטע
 יוצא בקב שלו:
היכא דאיתרע ליה בתר דאתיליד.
 לאחר שנולד נולדו בו:
אומר ברוך דיין האמת. דומיא
 דקטע וקטע בתר דאתיליד הוא:
קפוף. עוף שקורין וולטי"ר
 {וולטוי"ר: עזניה} ויש לו לסתות
 ולחיים כאדם:

אמר רבי יהושע בן לוי:
 הרואה את הבהקנים - אומר:
 ברוך ... משנה הבריות.

מיתבי:

"דאָה אַת הַבּוֹשֵׁי וְאֵת הַגִּיחור וְאֵת הַלּוֹקוֹ וְאֵת הַקֶּפֶס וְאֵת הַנְּנִס וְאֵת הַדְּרִינִיקוֹס - אֹמֵר:

ברוך ... משנה את הבריות.

אַת הַקֶּטַע וְאֵת הַסּוּמָא וְאֵת פְּתוּי קְרָאֵשׁ וְאֵת הַחֶגֶר וְאֵת הַמּוֹבֵה שְׁחִין וְאֵת הַבְּהֶקְנִים - אֹמֵר:

ברוך ... דיין אמת!"

לא קשא:

הא - ממעני אמן,

הא - בתר דאתיליד.

דיקא נמי דקתני:

דוקיא ד"קטע",

שמע מינה.

תנו רבנן:

"הַרוֹאֵה פִּיל, קוֹף, וְקוֹפּוֹף - אֹמֵר:

ברוך ... משנה את הבריות.

רָאֵה בְרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת - אֹמֵר:

ברוך ... שִׁבְכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ."

340. נח, ב - נט, א

רפ"י

"על הזיקין ... - [אומר: ברוך שפנחו וגבורתו מלא עולם]."

כוכבא דשביט. כוכב היורד כחץ ברקיע ממקום למקום וארוך כשבת שהוא יורה ונראה כמו שפותח רקיע:
וגמירי דלא עבר כסלא. שאינו מעביר מזל כסיל כשהוא שביט:
כסלא. כסיל:
רב הונא אמר. מאי זיקין וילון הוא דמקרע ומתחזי רקיע דרך הקריעה כרומח:
כתוב עושה עש כסיל וכימה. דקדמיה ליה כסיל לכימה:
הא כיצד. מלמד ששניהן שוין:
שאלמלא חמה של כסיל וכו'. כסיל שולט בימות החמה להכי אקדמיה קרא כימה שולט בימות הגשמים ולהכי אקדמיה קרא:
עקרב. היינו כימה וממזל טלה הוא:
נהר דינור. מתשת כחו של עקרב:
עוקצא דעקרבא. זנב העקרב:
מעדנות כימה. קשרים של כימה:
כמאה ככבי. יש בין הכוכבים של כימה שהן כחה של כימה:
אמרי לה דמכנפי. אותן שהן כחה של כימה ואמרי לה דמבדרן:
יותא אמרי לה. דקיימא בזנב טלה ואמרי לה דקיימא בריש עגלא:
רישא דעגלא. ראשו של עגל והיינו מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה שכן הסדר טלה שור תאומים:

מאי "זיקין"?

אמר שמואל:
 כוכבא דשביט.

ואמר שמואל:

נהירין לי שבילי דשמיא, כשבילי דנהר דעא, לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו. וגמירי דלא עבר כסלא, ואי עבר כסלא חרב עלמא.

והא קא חזינו דעבר?

זיניה הוא דעבר, ומתחזי כדעבר איהו.

רב הונא בריה דרב יהושע אמר:
 וילון הוא דמקרע,¹⁰⁸ ומחזי נהורא דרקיעא.

רב אשי אמר:

כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא, וחזי ליה חבריה מהד גיסא, ומיבעית, ומחזי כמאן דעבר.

שמואל רמי:

כתוב: "עושה עש כסיל וכימה" (איוב ט, ט), וכתוב: "עושה כימה וכסיל" (עמוס ה, ח).

הא כיצד?

אלמלא חמה של כסיל - לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה, ואלמלא צינה של כימה - לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל.

וגמירי:

אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור - כל מאן דהנה טריקא ליה עקרבא לא הנה חיי.

והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב:

"התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח" (איוב לח, לא).

מאי "כימה"?

אמר שמואל:
 כמאה ככבי.

אמרי לה: דמכנפי,
 ואמרי לה: דמבדרן.

מאי "עש"?

אמר רב יהודה:
 יותא.

מאי "יותא"?

אמרי לה: זנב טלה,
 ואמרי לה: רישא דעגלא.

¹⁰⁸ מסורת הש"ס גורס ללא - דמגלגל.

רפ"י

ומסתברא כמאן דאמר זנב. היינו כוכבים העשויין כזנב מדכתיב ועיש על בניה תנחם: אלמא חסרה. והאי זנב מחזי כטרפא דטריף: כטרפא דטריף. דבר שהוא חסר וסתמוהו מגופו שעשאוהו כנוס ומתחזי כמכה בקורנס טרפא דטריף מוכה בהכאות כמו ביצה טרופה. ל"א דמתחזיא כדטרפא מטרף נדבק יחד ועשאו סניפין כמין חיבור: והאי דאזלא. עיש אחר כימה: דאמרה לה הב לי בני. שני כוכבים שלי: וליהדר. לכימה אותן כוכבים עצמן שנטל הימנה:

ומסתברא כמאן דאמר: "זנב טלה", דכתיב: "ועיש על בניה תנחם" (איוב לח, לב), אלמא חסרה, ומתחזיא אפטרפא דטריף.

נטא

והאי דאזלא בתרה, דאמרה לה: הב לי בני! שבשעה שהקדוש ברוך הוא בקש להביא מבול לעולם, ונטל שני כוכבים מפימה והביא מבול לעולם, ולשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה.

וליהדר לה?

אין הבור מתמלא מחוליתו.

אי נמי,

אין קטיגור נעשה סניגור.

ולברי לה תרי ככבי אחרניני?

"אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט).

אמר רב נחמן:

עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לה, שנאמר: "ועיש על בניה תנחם" (איוב לח, לב).

341. בט, א

"ועל הזעזעות ... - [אומר: ברוך שפחחו וגבורתו מלא עולם]."

מאי "זעזעות"?

אמר רב קטינא:
גוהא.

רב קטינא הוה קאזיל באורחא, כי מטא אפתחא דבי אוכא טמיא, גנח גוהא.
אמר: מי ידע אוכא טמיא האי גוהא מהו?
רמא ליה קלא: קטינא קטינא אמאי לא ידענא?
בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם,
מוריד שתי דמעות לים הגדול,
וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו - והיינו גוהא.
אמר רב קטינא: אוכא טמיא - פדיב הוא, ומיליה - פדיבין,
אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה!

ולא היא,

גוהא גוהא עבדי,

והאי דלא אודי ליה - כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה.

ורב קטינא דידיה אמר:

סופק פפיו,

שנאמר: "וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי" (יחזקאל כא, כב).

רבי נתן אומר:

אנחה מתאנח,

שנאמר: "והניחותי חמתי גם והנחמתי" (יחזקאל ה, יג).

ורבנן אמרי:

בועט ברקיע,

שנאמר: "הידיד פדוקים יענה אל כל ישרי הארץ" (ירמיה כה, ל).

רב אחא בר יעקב אמר:

דוחק את רגליו תחת פסא הכבוד,

שנאמר: "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי" (ישעיה סו, א).

רפ"י

גוהא. בלשונם קורין רעידת הארץ
גוהא:

אוכא טמיא. בעל אוב של עצמות
שעושה כשוף בעצמות המת.
טמיא עצמות ודומה לו במסכת
כלים בית מלא טמיא ופיי רב האי
מלא טמיא בית שהוא מלא
עצמות והביא ראיה על זה
מבראשית רבה דקתני אדרינוס
שחיק טמיא דהיינו שחיק עצמות
ואין לפרש אוב טמא שאין זה
הלשון:

גנח גוהא. ותגעש ותרעש כלומר
נדעזעת הארץ מאד מאד. גנח
גוהא חדא מילתא היא וכן הלשון:
גוהא גוהא מיבעי ליה. שני פעמים
היה לו להזדעזע כנגד שתי
דמעות:

סופק כפיו. ומאותו קול מזדעזעת
הארץ שמצינו שכפיו סופק שנאמר
גם אני אכה כפי אל כפי (יחזקאל
כא):

אנחה מתאנח. ומאותה אנחה
מרעיד הקרקע ומצינו שמתאנח
שנאמר והניחותי חמתי במ
(יחזקאל ה) כביכול כאדם שיש לו
חימה ומתאנח ומתנחם דעתו
ועושה לו נחת רוח:

והנחמתי. אנחם על הרעה
שעשיתי להן:

הידד כדורכים יענה. שדורך
ובועט ברקיע:

והארץ הדום רגלי. כגון שדחה
תחת כסא הכבוד ומגיע בעוטו עד
לארץ שהיא הדום רגליו:

342. נט, א

"ועל הרעמים ... - [אומר: ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם]."

מאי "רעמים"?

אמר שמואל:

ענני בגלגלא,

שנאמר: "קול רעמה בגלגל האירו ברקים תבל דגזה ותרעש הארץ" (תהילים עו, יט).

ורבנן אמרי:

ענני דשפכי מיא להדי,

שנאמר: "לקול תתו המון מים בשמים" (ירמיה י, ג).

רב אחא בר יעקב אמר:

ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא.

רב אשי אמר:

ענני חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומיהו,

ודמי כזיקא על פום דיני.

ומסתברא כרב אחא בר יעקב,

דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא.

רש"י

ענני בגלגלא. עננים מתחופפין ומתחככין ונשמע הקול לשון אחר העננים פוגעין בגלגל ומתגלגלות עם הגלגל בעל כרחם ואותו הקול היינו רעמים:

ברקא. ברקים של אש:

ומתבר גזיזי דברזא. ואותו הקול היינו רעמים: גזיזי גלציי"ש {גלצוני"ש: חתיכות קרח}

חתיכות של ברד:

חלחולי מחלחלי. ענני ומנשב זיקא

עליהו והיינו רעמים:

מנהמי ענני. הומות העננים:

א. 343. נט, א

"ועל הרוחות ... - [אומר: ברוך שפחו וגבורתו מלא עולם]."

כ"י

זעפא. סופטורביייל {סופת)
נחשול: }

מאי "רוחות"?

אמר אביי:
זעפא.

ואמר אביי:
גמירי: דזעפא בליליא לא הוי.

והא קא חזינן דהוי!

ההוא דאתחולי ביממא.

ואמר אביי:
גמירי: דזעפא תרתי שעי לא קאי,
לקיים מה שצאמר: "לא תקום פעמים צרה" (חזום א, ט).

והא קא חזינן דקאי!

דמפסיק ביני ביני.

344. נט, א**רפ"י**

ברקא. אישלוזיריא {אישלודיא:
ברק} לשון מבריק נהר:
ברקא יחידאה. שלא הבריק אלא פעם אחד:

וברקא חירוא וברקא ירוקתא
כולהו קשיין. שאינם של ברכה:
דסלקן חדא לאפי חברתה. ששני עננים פוגעים זה את זה:
ענן בקר. לא קבוע:

כד מפתח בני מטרא בר חמרא
מוך שקיך וגני. אם כשתפתח דלתיך בבקר ירד לך מטר לך אני אומר חמר ההולך ממקום למקום להביא תבואה מוך שקיך וגני כפול שקך תחתיך ותישן עליו ולא תלך אנה ואנה להביא תבואה לפי שיהיו החטים בול בשביל הגשם:
ה"ג הא דקטר בעיבא. נתקשרו השמים בעב עבה אז טוב כי ירד גשם רב:

הא דקטיר בעננא. ענן קלוש הוא ענן בקר שאין בו ממש:
צריך שיפול על פניו. לפי שהוא מראה כבוד ה':

כרוך ותני. בכלהו ברוך עושה בראשית וברוך שכחו מלא עולם כרוך ותני לכולהו בחדא בבא ועל כולם שתי ברכות הללו:

"ועל הברקים - אומר: ברוך ... שכחו וגבורתו מלא עולם".

מאי "ברקים"?

אמר רבא:
ברקא.

ואמר רבא:
ברקא יחידאה,
וברקא חירוא, וברקא ירוקתא,
ועני דסלקן בקרו מערבית ואתין מקרון דרומית,
ותרתי עני דסלקן חדא לאפי חברתה,
כולהו קשיין.

למאי נפקא מינה?

למבעי רחמי.

והני מילי בלייא,
אבל בצפרא - לית בהו מששא.

אמר רבי שמואל בר יצחק:
הני עני דצפרא - לית בהו מששא,
דכתיב: **"וחסדכם פענן בקר"** וגו' (הושע ו, ד).

אמר ליה רב פפא לאביי:
הא אמרי אינשי: כד מפתח בבי מטרא,
בר חמרא - מוך שקיך וגני!

לא קשיא:
הא - דקטר בעיבא,
הא - דקטר בעניי.

אמר רבי אלפסנדרו אמר רבי יהושע בן לוי:
לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב,
שנאמר: **"והאלהים עשה שידאו מלפניו"** (קהלת ג, ד).

ואמר רבי אלפסנדרו אמר רבי יהושע בן לוי:
הרואה את הקשת בענן - צריך שיפול על פניו,
שנאמר: **"כמדאה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ... ואדאה ואפול על פני"** (יחזקאל א, כח).

ל"טי עלה במערבא,
משום דמחוי כמאן דסגיד לקשתא,
אבל, ברוכי ודאי מברך.

מאי מברך?

ברוך ... זוכר הברית.

במתניתא תנא:
"דבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר:
נאמן בבריתו וקיים במאמרו".

אמר רב פפא:
הלךך ניקרינהו לתרווייהו:
ברוך ... זוכר הברית, ונאמן בבריתו, וקיים במאמרו.

345. נט, א-ב

רפ"י

על ההרים ועל הגבעות ... [אומר: ברוך עושה בראשית].
 אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית ניהו?
 והקתיב: **"ברקים למטר עשה"**!

אמר אביי:
 ברוך ותני.
רבא אמר:
 התם: מברך תרתי - ברוך שפכו מלא עולם, ועושה מעשה בראשית.
 הכא: עושה מעשה בראשית - איכא, שפכו מלא עולם - ליכא.

אמר רבי יהושע בן לוי:
 הרואה רקיע בטהרתה - אומר:
 ברוך ... עושה בראשית.

אימת הוי? אחמה בתקופתה קאי:
כל כ"ח שנים. של תקופת ניסן
 שבסוף כ"ח כשחזור מחזור גדול
 של חמה להיות תקופה נופלת
 בשעת תליית המאורות בשבתאי
 היא שעה תחלת ליל ד':

באורתא דתלת נהי ד'. שהעריב
 שמשו של ג' בשבת ויתחיל ליל ד':
נהי. ליל כדאמר בפסחים
 בשמעתא קמייתא (דף ג.) דאיכא
 דוכתא דקרו לליליא נהי:

שבתאי. שם שעה ראשונה של ליל
 ד' שבאותה שעה נתלו מאורות
 ושבע שעות הן וחוזרות חלילה
 שצ"ח חכ"ל תמצא בהקף סדרן
 של עולם סימני שעות תחלת
 הלילות כצניש חל"ם מוצאי שבת
 כוכב. תחלת ליל ב' צדק. תחלת
 ליל ג' נוה. תחלת ליל רביעי
 שבתאי. תחלת ליל ה' חמה. תחלת
 ליל ששי לבנה. תחלת ליל שבת

מאדים. וסדר תחלת הימים
 כעלות השחר חל"ם כצניש
 ותקופה מושכת מחברתה ז' שעות
 ומחצה כלומר מתאחרת אחר
 היום והשעה שנפלה בה חברתה ז'
 שעות ומחצה הרי שלשים שעות
 לארבע תקופות הרי יום ורביעי
 לשנה. לדי' שנים חמשה ימים

למדת שאין תקופה נופלת בתחלת
 הלילה אלא לסוף ד' שנים שהוא
 מחזור קטן וז' מחזורים קטנים
 למחזור גדול וסימנך דביז הגא"ו
 הרי שאינה באה לתחלת ליל ד'
 אלא מכ"ח שנים לכ"ח שנים
 בראש כל מחזור קטן באה לתחלת
 הלילה ובראש מחזור הגדול באה
 לתקופה הראשונה שהוא תחלת
 ליל ד':

אמר אביי:
 כל עשרים ושמונה שנין, והדר מחזור,
 ונפלה תקופת ניסן בשבתאי,
 באורתא דתלת נהי ארבע.

אמר אביי:
 כל עשרים ושמונה שנין, והדר מחזור,
 ונפלה תקופת ניסן בשבתאי,
 באורתא דתלת נהי ארבע.

נט, ב

"הרואה חמה בתקופתה,

לבנה בגבורתה,

וכוכבים במסילותם,

ומזלות בסדרן,

אומר: ברוך ... עושה בראשית."

ואימת הוי?

אמר אביי:

כל עשרים ושמונה שנין, והדר מחזור,

ונפלה תקופת ניסן בשבתאי,

באורתא דתלת נהי ארבע.

346. נט, ב

רס"י

אגשרא דבבל אומר ברוך עושה
בראשית. קים להו שלא נשתנה
פרת מהלוכו עיי אדם משם
ולמעלה אבל משם ולמטה
הסיבוהו בני אדם דרך אחרת:
והאידינא דשנייה פרסאי.
מלמעלה לגשר אין מברך עליו
עושה בראשית אלא מאיהי
דקירא ולעיל איהי דקירי שם
מחוז שהוא על הפרת:
חדין. חריפין מיא וקלין לשקול
במאזנים וטובים לשתות שאין
מכבידין את הגוף: הייג והאי
דגירורי משום דמשמשי ביממא
לפיכך בניהן אדומין כאדמומית
היום רוי"ש {אדמוני} בלעז:
דניידי עינייהו. עיניהם נדים
ונעים:

"דבי יהודה אומר:

הרואה הים [הגדול - אומר:
ברוך שעשה את הים הגדול,
בזמן שרואהו לפקדים]."

"לפקדים" - עד כמה?

אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק:
עד שלשים יום.

ואמר רמי בר אבא אמר רב יצחק:
הרואה פרת אגשרא דבבל - אומר:
ברוך ... עושה בראשית.

והאידינא דשנייה פרסאי,
מבי שבור ולעיל.

רב יוסף אומר:
מ'איהי דקירא' ולעיל.

ואמר רמי בר אבא:
הרואה דגלת אגשרא דשביסתנא - אומר:
ברוך ... עושה בראשית.

מאי "חדקל" (בראשית ב, יד)?

אמר רב אשי:
שמימיו חדין וקלין.

מאי "פרת" (בראשית ב, יד)?

שמימיו פרין ורבין.

ואמר רבא:
האי דחריפי בני מחוזה - משום דשתו מיא דדגלת.
האי דגירורי - משום דמשמשי ביממא.
והאי דניידי עינייהו - משום דדיררו בבית אפל.

347. נט, ב

"על הגשמים [נעל בשורות טובות - אומר: ברוך הטוב והמטיב]."

רש"י

משיצא חתן לקראת כלה. שהמים קבוצין על הארץ וכשהטפה נופלת עליהן טפה תחתונה בולטת לקראתה:
שמע משמע. שבשרוהו לאמר ירדו גשמים בלילה אומר הטוב והמטיב:
אתה פורתא. מודים אנחנו לך:
אתא טובא. הטוב והמטיב:
אית ליה ארעא. הטוב והמטיב שהטיב לו:
בנה בית חדש. שכולו שלו אומר שהחיינו:
שלו ושל אחרים. הטוב והמטיב: הי"ג (והתנן) בנה בית חדש וכי לא קשיא הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות ולי"ג אלא הא והא דאית ליה ארעא והי"פ תירוצא דשנינן קאי בדוכתיה מודים אנחנו לך בדלית ליה ארעא הטוב והמטיב בדאית ליה ודקא קשיא לך בנה בית חדש אומר שהחיינו לא קשיא ההוא דבנה בית חדש שאין לו שותפות בה ועליה מברך שהחיינו אבל גשמים בדאית ליה ארעא טובה שיש לו שותפות בה היא שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו:
והתניא. בניחותא:
קצרו של דבר. כלומר כללו של דבר:

ועל הגשמים - "הטוב והמטיב" מברך?!

והאמר רבי אבהו ואמרי ליה במתניתא תנא:

מאימתי מברכין על הגשמים?

מששיצא חתן לקראת פלה.

מאי מברכין?

אמר רב יהודה:

מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו.

ורבי יוחנן מסיים בה הכי:

אילו פניו כלא שירה כים וכי אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו, עד: תששתחנה.

ברוך אתה ה' רוב ההודאות!

"רוב ההודאות" ולא 'כל ההודאות'!?

אמר רבא:

אימא: האל ההודאות.

אמר רב פפא:

הלכך, נימרינהו לתרוניהו: רוב ההודאות והאל ההודאות.

ואלא, קשיא!

לא קשיא:

הא - דשמע משמע.

הא - דחזא מחזי.

ד"שמע משמע" היינו בשורות טובות,

והתנן: "על בשורות טובות - אומר: ברוך הטוב והמטיב"!

אלא, אידי ואידי דחזי מחזי, ולא קשיא:

הא - דאתא פורתא.

הא - דאתא טובא.

ואיבעית אימא:

הא והא דאתא טובא, ולא קשיא:

הא - דאית ליה ארעא,

הא - דלית ליה ארעא.

"אית ליה ארעא" הטוב והמטיב מברך?!

והא תנן:

"בנה בית חדש וקנה בלים חדשים - אומר:

ברוך ... שהחיינו והגיענו לזמן הזה.

שלו ושל אחרים - אומר: הטוב והמטיב"!

לא קשיא:

הא - דאית ליה שותפות.

הא - דלית ליה שותפות.

והתניא:

"קצרו של דבר:

על שלו - הוא אומר: ברוך ... שהחיינו וקיימנו.

על שלו ועל של חבריו - אומר: ברוך ... הטוב והמטיב."

וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה, לא מברך הטוב והמטיב?!

והתניא:

"אמריו ליה: ולדה אשתו זכר - אומר: ברוך הטוב והמטיב"!

התם נמי, דאיכא אשתו בהדיה, דניחא לה בזכר.

רש"י

ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב.
 על בשורות הירושה שנשארה לו
 ירושה מאביו שכן בשרוהו מת
 אביו וירשו כלומר הניח נכסים:
שינוי יין. ששה יין בסעודה
 והביאו לו יין אחר טוב מן
 הראשון אין צריך לברך בורא פרי
 הגפן:
שינוי מקום. יצא מכאן והלך
 לבית אחר והביאו לו יין:

תא שמע:

"מת אביו והוא יורשו:

בתחלה - אומר: ברוך ... דיין האמת.

ולבסוף - הוא אומר: ברוך ... הטוב והמטיב!"

התם נמי,

דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה.

תא שמע:

"שינוי יין - אין צריך לברך,

שינוי מקום - צריך לברך",

ואמר רבי יוסף בר אבא אמר רבי יוחנן:

אף על פי שאמרו "שינוי יין - אין צריך לברך",

אבל אומר: ברוך ... הטוב והמטיב!

התם נמי,

דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה.

348. נט, ב - ס, א

רפ"י

ר"י אמר אפילו יש לו כיוצא בהן. מירושה הואיל ולענין קניה חדש היא אצלו צריך לברך: דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך. דהא רבי יוחנן לא אמר צריך לברך אלא משום דלענין קנייה חדש הוא: ואיכא דאמרי כו' מכלל דכי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך. דהא רב הונא לא אמר אין צריך לברך אלא דקנה וחזר וקנה דליכא חדוש כלל אבל יש לו וקנה דאיכא חדוש מודה הוא דצריך: בין כך ובין כך. בין שיש לו בין שאין לו הואיל ולא קנה הראשונים ועכשיו קנה צריך לברך: לא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה. דאפילו רבי יהודה לא פליג אלא ביש לו וקנה אבל בקנה וחזר וקנה לא:

"בנה בית חדש וקנה בלים חדשים" וכו'.

אמר רב הונא:

לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן, אבל יש לו כיוצא בהן - אין צריך לברך.

ורבי יוחנן אמר:

אפילו יש לו כיוצא בהן צריך לברך.

ס, א

מקלל - דכי קנה וחזר וקנה - דברי הפל אין צריך לברך.

ואיכא דאמרי:

אמר רב הונא:

לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה, אבל קנה וחזר וקנה - אין צריך לברך.

ורבי יוחנן אמר:

אפילו קנה וחזר וקנה - צריך לברך.

מקלל - דכי יש לו וקנה - דברי הפל צריך לברך.

מיתבי:

"בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו,

קנה בלים חדשים ואין לו כיוצא בהם,

צריך לברך.

יש לו כיוצא בהם - אין צריך לברך,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

בין כך ובין כך צריך לברך."

בשלקמא ללישנא קמא - רב הונא פרבי מאיר, ורבי יוחנן פרבי יהודה.

אלא ללישנא בתרא - בשלקמא רב הונא פרבי יהודה, אלא רבי יוחנן דאמר כמאן?

לא פרבי מאיר!

ולא פרבי יהודה!

אמר לה רבי יוחנן:

הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך.

וקא דקא מיפלגי ב"יש לו וקנה" להודיעהו כחו דרבי מאיר,

דאפילו קנה ויש לו - אין צריך לברך,

וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך.

ולפלגו בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך, להודיעהו כחו דרבי יהודה!

כח דהתיירא עדיף ליה.

א.ס.349

רפ"י

דמסקא ארעא שרטון. לימ"ץ
 {לימ"ץ: טיט, בוץ, מחמת המים
 והוה ליה לזבל:
 השתא מיהא רעה היא. שמחבלת
 תבואה של שנה זו ומברך ברוך
 דיין האמת:
 ועל הטוב שהיא מעין הרעה. יברך
 הטוב והמטיב:
 מאי היא. כגון דאשכח מציאה:

"מברך על הרעה [מעין על הטובה]".

היכי דמי?

כגון דשקל בדקא בארעיה,
 אף על גב דטבא היא לדידיה דמסקא ארעא שירטון ושבתא,
 השתא מיהא רעה היא.

"ועל הטובה [מעין על הרעה]".

היכי דמי?

כגון דאשכח מציאה,
 אף על גב דרעה היא לדידיה,
 דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה,
 השתא מיהא טובה היא.

350. ס, א

"היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד ... הרי זו תפלת שוא".

ולא מהני רחמי?!

מתיב רב יוסף:

"ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" (בראשית ל, כא).

מאי "ואחר"?

אמר רב:

לאחר שדנה לאה דין בעצמה, ואמרה:

שנים עשר שבטים עתידין ליצאת מיצקב,

ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות, הרי עשרה,

אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות!

מיד נהפכה לבת,

שנאמר: "ותקרא את שמה דינה" (בראשית ל, כא)!

אין מזכירין מעשה נסים.

ואיבעית אימא:

מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הנה,

כדתניא:

"שלושה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח.

משלושה ועד ארבעים - יבקש רחמים שיהא זכר.

מארבעים יום ועד שלושה חדשים - יבקש רחמים שלא יהא סנדל.

משלושה חדשים ועד ששה - יבקש רחמים שלא יהא נפל.

מששה ועד תשעה - יבקש רחמים שיצא בשלום".

ומי מהני רחמי?

והאמר רב יצחק בריה דרב אמאי:

איש מזריע תחלה - יולדת נקבה,

אשה מזרעת תחלה - יולדת זכר,

שנאמר: "אשה מי תזריע וילדה זכר" (ויקרא יב, ב)!

הכא במאי עסקינן:

כגון שהזריעו שניהם בבת אחת.

רפ"י

שלא יסריח. הזרע אלא יקלוט ויהיה ולד ולאחר שלשה ימים אם לא קלט כבר הסריח ואין תפלה מועלת:

שלא יהא סנדל. שלא תתעבר אשתו ולד אחר ויהיה פוחת צורתו של ראשון ודומה לדג של ים ששמו סנדל הכי אמרינן במס' נדה (דף כה:): סנדל דומה לסנדל של ים ומתחלתו ולד היה אלא שנרצף משל לאדם שסטר את חבירו והחזיר צורתו לאחוריו:

ומי מהני. תפלה לזכר אפילו בתוך ארבעים יום והלא הדבר תלוי בהזרעה תחלה הכי גרסינן משכחת לה דמהניא כגון שהזריעו שניהם בבת אחת:

351. ס, א

רש"י

כל היכי דדרשת ליה להאי קרא.
מדריש לחדא משמעות:
מסיפיה לרישיה מדריש. מי
שנכון לבו בטוח ביי משמועה רעה
לא יירא:
בדברי תורה כתיב. אשרי אדם
מפחד תמיד שמא תשתכח ממנו
שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם
תמיד:

היה בא בדרך [ושמע קול צוּחה בעיר,
ואומר: יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי - הרי זו תפלת שְׁנָא].

תנו רבנן:

"מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך,
ושמע קול צוּחה בעיר,
אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי,
ועליו הכתוב אומר: "משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה".

אמר רבא:

כל היכי דדרשת להאי קרא.
מרישיה לסיפיה מדריש,
מסיפיה לרישיה מדריש.

מרישיה לסיפיה מדריש - "משמועה רעה לא יירא" מה טעם? "נכון לבו בטוח בה".
מסיפיה לרישיה מדריש - "נכון לבו בטוח בה" - "משמועה רעה לא יירא".

ההוא תלמידא דהוה קא אויל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון.
חזייה דקא מפחיד,
אמר ליה: חטאה את! דכתיב: "פחדו בציון - הטאים" (ישעיה לג, יד).
אמר ליה: והכתיב: "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד).
אמר ליה: ההוא בדברי תורה כתיב.

יהודה בר נתן הוה שקיל ואויל בתריה דרב המנונא.
אתנח,

אמר ליה: יסורים בעי ההוא גברא לאתווי אנפשיה?
דכתיב: "מי פחד פחדתי ואאתיני ואשר יגדתי יבא לי" (איוב ג, כה).
והא כתיב: "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד).
ההוא בדברי תורה כתיב.

352. ס, א

רש"י

תנו רבנן. בן עזאי אמר דאמר
שתים בכניסתו ושתים ביציאתו:
לית לן בה. יזהר בעצמו שלא יפשע
או אם פשע כבר אל יכנס במקום
סכנה:

"הנכנס לכרך [מתפלל שתיים]:
אחת - בכניסתו,
ואחת - ביציאתו.
בן עזאי אומר:
אך בע:
שתיים - בכניסתו,
ושתיים - ביציאתו".]

תנו רבנן:

"בכניסתו מהו אומר?

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום.

נכנס - אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום.

בקש לצאת - אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום.

יצא - אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום,

ובשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום,

ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך".

אמר רב מתנא:

לא שנו אלא בכרך שאין דנין והורגין בו,

אבל בכרך שדנין והורגין בו - לית לן בה.

איכא דאמרי:

אמר רב מתנא:

אפילו בכרך שדנין והורגין בו,

זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא.

353. ס, א

כ"י

בי בני. בית המרחץ:
מתותיה. חפירה שהמים נופלים לתוכה ובני אדם רוחצים על גבי תקרה שעל גבה:
בחד אבריה. בזרועו החזיק אחד או שנים וזה בזה החזיקו עד מאה ואחד:
היינו דרבי אחא. דבעי אודויי שהוצאתני לשלום:

תנו רבנן:

"הנבנס לבית המרחץ - אומר:

יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מזה, ומכיוצא בו,
 ואל יארע בי דבר קלקלה ועון,
 ואם יארע בי דבר קלקלה ועון - תהא מיתתי נפורה לכל עונותי".

אמר אביי:

לא לימא אינש הכי,
 דלא לפתח פומיה לשטן.

דאמר ריש לקיש וכן תנא משמיה ד**רבבי יוסי**:
 לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.

אמר רב יוסף:

מאי קראה?

דכתיב: "ממעט כסדום היינו לעמוזה דמינו" (ישעיה א, ט).

מאי אהדר להו נביא?

"שמעו דבר יי' קציני סדום" וגו' (ישעיה א, ז).

כי נפיק מאי אומר?

אמר רב אחא:

מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתיני מן האור.

רבי אבהו על לבי בני, אפחית בי בני מתותיה,

אתרחיש ליה ניסא, קם על עמונדא,

שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה.

אמר: היינו דרבי אחא.¹⁰⁹

רפ"י

שאינו דרכן של בני אדם וכו'.
כלומר לא היה להם לעסוק
ברפואות אלא לבקש רחמים:

354. ס, א

הנכנס להקוץ דם - אומר:
יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני,
כי אל רופא נאמן אתה,
ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפואות אלא שנהגו.

אמר אביי:
לא לימא אינש הכי,
דתני דבי רבי ישמעאל:
"רופא רפא" - מבאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

כי קאי - מאי אומר?

אמר רב אחא:
ברוך רופא חנם¹¹⁰.

¹¹⁰ הגהות הגר"א גורס - ברוך רופא חולים, והר"ח גורס - רופא חיים.

ב, ס, 355**רפ"י**

התכבדו וכו'. אל המלאכים המלויים אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך (תהילים צא): **שאם יפתח אחד מהם.** מן החללים כגון הלב או הכרס או המעים:

או אם יסתם אחד מהם. מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת יפתח קאי אחללים יסתם קאי אנקבים:

קצירי. חולים:

רופא כל בשר. כנגד היציאה שהיא רפואת כל הגוף:

ומפליא לעשות. כנגד שהגוף חלול כמו נאד והנאד הזה אם יש בו נקב אין הרוח עומד בתוכו והקב"ה ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה ואעפ"כ הרוח בתוכו כל ימי חייו וזו היא פליאה וחכמה:

סב

הנכנס לבית הפסא - אומר:
התפבדו מכונדיים קדושים משרתי עליון,
תנו כבוד לאלהי ישראל,
הרפו ממני עד שאכנס ואעשה רצוני ואבא אליכם.

אמר אביי:

לא לימא אינש הכי,

דלמא שבקי ליה ואזלי.

אלא לימא: שמרוני שמרוני, עזרוני עזרוני, סמכוני סמכוני,
המתינו לי המתינו לי, עד שאכנס ואצא, שכן דרכן של בני אדם.

פי נפיק אומר:

ברוך אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים, חללים חללים,
גלוי וידוע לפני כסא כבודך, שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם,
אי אפשר לעמוד לפניך.

מאי חתים?

אמר רב:

רופא חולים.

אמר שמואל:

קא שוניהו אבא לכולי עלמא קצירי!

אלא: רופא כל בשר.

רב ששת אומר:

מפליא לעשות.

אמר רב פפא:

הלכך נמרינהו לתרוניהו:

רופא כל בשר ומפליא לעשות.

356. ס,ב

רפ"י

ותהא מטתי שלמה. שלא יהא פסול ורשע בורעי:
לשכוי. תרגול דאיכא דוכתא דקרו לתרגול שכוי כדאמרין בר"ה (דף כו.): הכי גרסי אילמא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דין האמת:

הנכנס לישן על מטתו - אומר:
 משמע ישראל עד והיה אם שמוע,
 ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי,
 ומאיר לאישון בת עין.
 יהי רצון מלפניך ה' אלהי:
 שתשכיבני לשלום,
 ותן חלקי בתורתך,
 ותרגילני לידי מצוה,
 ואל תרגילני לידי עבירה,
 ואל תביאני לידי חטא,
 ולא לידי עון,
 ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון,
 וישלוט בי יצר טוב,
 ואל ישלוט בי יצר הרע,
 ותצילני מפגע רע, ומחלאים רעים,
 ואל יבהוני חלמות רעים, והרהורים רעים,
 ותהא מטתי שלמה לפניה,
 והאר עיני פן אישן הפנות,
 ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו.

כי מתער - אומר:
 אלהי, נשמה שנתת בי טהורה.
 אתה יצרתה בי,
 אתה נפתתה בי,
 ואתה משמרה בקרבי,
 ואתה עתיד ליטלה ממני, ולהחזירה בי לעתיד לבא,
 כל זמן שהנשמה בקרבי - מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, רבון כל העולמים, אדון כל הנשמות,
 ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים.

כי שמע קול תרגולא - לימא: ברוך ... אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה.
 כי פתח עיניה - לימא: ברוך ... פוקח עורים.
 כי תריץ ותיב - לימא: ברוך ... מתיר אסורים.
 כי לביש - לימא: ברוך ... מליביש ערומים.
 כי יקיף - לימא: ברוך ... זוקף כפופים.
 כי נחית לארעא - לימא: ברוך ... רוקע הארץ על המים.
 כי מסגי - לימא: ברוך ... המכין מצעדי גבר.
 כי סיים מסאניה - לימא: ברוך ... שעשה לי כל צרכי.
 כי אסר המייניה - לימא: ברוך ... אוזר ישראל בגבורה.
 כי פרים סודרא על רישיה - לימא: ברוך ... עוטר ישראל בתפארה.
 כי מעטף בציצית - לימא: ברוך ... אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית.
 כי מנח תפילין אדרעיה - לימא: ברוך ... אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין.
 ארישיה - לימא: ברוך ... אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין.
 כי משי ידיה - לימא: ברוך ... אשר קדשנו במצותיו וצונו על טילת ידים.
 כי משי אפיה - לימא: ברוך ... המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי.
 ויהי רצון מלפניך ה' אלהי,
 שתרגילני בתורתך, ודבקני במצותיך.
 ואל תביאני לא לידי חטא, ולא לידי עון, ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון,
 וכוף את יצרי להשתעבד לך,
 ורחקני מאדם רע, ומחבר רע,
 ודבקני ביצר טוב, ובחבר טוב בעולמך,
 ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי,
 ותגמלני חסדים טובים.
 ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

357. ס, ב - סא, א

רפ"י

לקבולינהו בשמחה. לברך על מדת פורענות בלבב שלם: אלהים. לשון דין כמו עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כב): **ובת בדברא**. ולן בשדה: **הוה בהדיה תרנגולא**. להקיצו משנתו: **הכל לטובה**. אילו היה נר דלוק היה הגייס רואה אותי ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא ושובה אותי:

"חייב אדם לברך [על הרעה בשם שמברך על הטובה]".

מאי "חייב לברך על הרעה בשם שמברך על הטובה"? אילימא בשם שמברך על הטובה: "הטוב והמטיב" כך מברך על הרעה "הטוב והמטיב", והתנן:

"על בשורות טובות - אומר: הטוב והמטיב, על בשורות רעות - אומר: ברוך דיין האמת!"

אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה.

אמר רבי אחא משום רבי לוי: מאי קרא?

"חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה" (תהילים קא, א).
אם "חסד" - "אשירה",
ואם "משפט" - "אשירה".

רבי שמואל בר נחמני אמר: מהקא:

"בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר" (תהילים נו, יא).
"בה' אהלל דבר" - זו מדה טובה.
"באלהים אהלל דבר" - זו מדת פורענות.

רבי תנחום אמר:

מהקא: "מוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (תהילים קטז, ג).
"צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא" (תהילים קטז, ג).

ורבנן אמרי:

מהקא: "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך" (איוב א, כא).

אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד".

פי הא דרבי עקיבא דהנה קאזיל באורחא, מטא לההיא מתא - בעא אושפיזא לא יהבי ליה, אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". אזל ובת בדברא, והנה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא, אתא זיקא פבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכליה לחמרא, אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". ביה בליילא, אתא גייסא שבייה למתא, אמר להו: לאו אמרי לכו: "כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא אהכל לטובה".

סא, א

ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר:

לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: "אל תבהל על פיה ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים, מי האלהים בשמים, ואתה על הארץ, על כן יהיו דבריה מעטים" (קהלת ה, א).

א.358 סא, א

רפ"י

והא קחזינו דמזקא. שמזקת:
 אוי לי מיוצרי. אם אלך אחרי
 יצרי ואם לא אלך אחרי אוי לי
 מיצרי המיגעני בהרהורים:
 דו פרצופין. שני פרצופין בראו
 תחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו
 וצלחו לשנים ועשה מן האחד
 חוה:
 אחור וקדם צרתני. לשון צורה
 דהיינו שני פרצופין:

דרש רב נחמן בר רב הוסיא:
 מאי דכתיב: "וייצר ה' אלהים את האדם"?
 בשני יודין - שני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא,
 אֶחָד - יצר טוב,
 ואֶחָד - יצר רע.

מתקיה לה רב נחמן בר יצחק:
 אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה 'וייצר' - לית לה יצרא?
 והא קא חזינו: דמזקא, ונשכא, ובעטא!

אלא כדרבי שמעון בן פאי,
 דאמר רבי שמעון בן פאי:
 אוי לי מיוצרי,
 ואוי לי מיצרי.

אי נמי, כדרבי ירמיה בן אלעזר,
 דאמר רבי ירמיה בן אלעזר:
 דו פרצופין ברא הקדוש ברוך הוא באדם הראשון,
 שונאמר: "אחור וקדם צרתני" (תהילים קלט, ה).

"ויבן ה' אלהים את הצלע" (בראשית ב, כב).

רב ושמואל:
 חד אמר - פרצוף,
 וחד אמר - זנב.

בשלמא למאן דאמר "פרצוף" - היינו דכתיב: "אחור וקדם צרתני".
 אלא למאן דאמר: "זנב" - מאי "אחור וקדם צרתני"?

כדרבי אמי,
 דאמר רבי אמי:
 "אחור" - למעשה בראשית,
 "וקדם" - לפורענות.

בשלמא "אחור" - למעשה בראשית - דלא אברי עד מעלי שבתא,
 אלא "וקדם" - לפורענות - פורענות דמאי?
 אילימא פורענות דנחש,
 והתניא:

"דבי אומר:
 בגדולה - מתחילין מן הגדול,
 ובקלה - מתחילין מן הקטן".

"בגדולה - מתחילין מן הגדול",
 דכתיב: "ויזדבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו" (ויקרא י, יב).
 "בקלה - מתחילין מן הקטן" - בתחלה נתקלל נחש, ולבסוף נתקללה חנה, ולבסוף נתקלל אדם!

אלא פורענות דמבול,
 דכתיב: "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה",
 ברישא אדם, והדר בהמה.

בשלמא למאן דאמר: "פרצוף" - היינו דכתיב וייצר בשני יודין,
 אלא למאן דאמר: "זנב" - מאי וייצר?

כדרבי שמעון בן פאי,
 דאמר רבי שמעון בן פאי:
 אוי לי מיוצרי,
 אוי לי מיצרי.

רס"י

זכר ונקבה בראם. משמע מתחלת ברייתם תרי הוו:
היינו דכתיב ויבן. שהיה צריך בנין:
מאי ויבן. והלא כבר נבנה:
כדי לקבל את הפירות. שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהם:
שושבין. משתדל בחופתו ובזיווגו:
ולמ"ד פרצוף. ומתחלתו היה מצד אחד זכר ונקבה מצד אחר:
הי מינייהו סגי ברישא. איהו פרצוף היה מהלך לפנים:
אפי' היא אשתו. גטאי הדבר:
נזדמנה לו על הגשר. אשת איש והיא לפניו:
יסלקנה לצדין. עד שיעבור לפניה:
אחורי אשה בנהר. אחורי אשת איש מגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה: יד ליד לא ינקה רע אפילו כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב"ה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי:
עם הארץ. לא שמש תלמידי חכמים שלא למד משנה זו ששינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו:

בשלמא למאן דאמר: "פרצוף" - היינו דכתיב: **"זכר ונקבה בראם"** (בראשית ה, ב), אלא למאן דאמר: "זנב" - מאי **"זכר ונקבה בראם"** (בראשית ה, ב)?

כדרכי אבהו,

דרכי אבהו רמי:

כתיב: **"זכר ונקבה בראם"** (בראשית ה, ב),

וכתיב: **"מי בצלם אלהים עשה את האדם"** (בראשית ט, ו).

הא כיצד?

בתחלה - עלה במחשבה לבראת שנים,

ולכסוף - לא נברא אלא אחד.

בשלמא למאן דאמר: "פרצוף" - היינו דכתיב: **"ויסגור בשר תחתנה"** (בראשית ב, כא), אלא למאן דאמר: "זנב" - מאי **"ויסגור בשר תחתנה"** (בראשית ב, כא)?

אמר רבי ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק:

לא נצרכה אלא למקום חתך.

בשלמא למאן דאמר: "זנב" היינו דכתיב: **"ויבן"** (בראשית ב, כב),

אלא למאן דאמר: "פרצוף" - מאי **"ויבן"** (בראשית ב, כב)?

לכדרכי שמעון בן מנסיא,

ד"דרש רבי שמעון בן מנסיא:

מאי דכתיב: **"ויבן ה' את הצלע"** (בראשית ב, כב)?

מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחנה והביאה לאדם הראשון,

שבו בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא.

דבר אחר:

"ויבן" -

אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא:

מלמד שבנאה הקדוש ברוך הוא לחנה כבנין אוצר.

מה אוצר - זה קצר מלמעלה, ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות,

אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה, כדי לקבל את הולד.

"ויביאה אל האדם" (בראשית ב, כב).

אמר רבי ירמיה בן אלקיזר:

מלמד שנעשה הקדוש ברוך הוא שושבין לאדם הראשון.

מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות,

ואל ירע לו.

ולמאן דאמר: "פרצוף" - הי מינייהו סגי ברישא?

אמר רב נחמן בר יצחק:

מסתברא דגברא סגי ברישא,

דתניא:

"לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך, ואפילו אשתו.

נזדמנה לו על הגשר - יסלקנה לצדין,

ובל העובר אחורי אשה בנהר - אין לו חלק לעולם הבא."

תנו רבנן:

"המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה,

אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו - לא ינקה מדינה של גיהנם,

שנאמר: "יד ליד לא ינקה רע" (משלי יא, כא) - לא ינקה מדינה של גיהנם".

אמר רב נחמן:

מנח עם הארץ היה,

דכתיב: **"ויגד מנוח אחרי אשתו"** (שופטים יג, יא).

רש"י

ולמאי דקאמר רב נחמן רב נחמן. שהלך אחריה ממש אם כן אפילו בי רב עם תינוקות של בית רבן נמי לא קרא:
בשעה שהצבור מתפללים. דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת:
ואי דרי מידי. אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס מפני המשווי:
ואי איכא פתחא אחרינא. אין כאן בזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ליעול:

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק:
 אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב: **"וילך אלקנה אחרי אשתו"**¹¹¹,
 וגבי אלישע, דכתיב: **"ויקם וילך אחריה"** (מלכים ב, ד, ל),
 הרי נמי אחריה מממש!!
 אלא: אחרי דבריה, ואחרי עצתה,
 הכא נמי - אחרי דבריה, ואחרי עצתה!

אמר רב אשי:
 ולמאי דקאמר רב נחמן: **"מנוח עם הארץ היה"** - אפילו בי רב נמי לא קרא,
 שנאמר: **"ותקם רבקה ונערוניה ותרכנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש"** (בראשית כד, סא) -
 ולא 'לפני האיש'.

אמר רבי יוחנן:
 אחורי ארי - ולא אחורי אשה,
 אחורי אשה - ולא אחורי עבודה זרה,
 עבודה זרה - ולא אחורי בית הפנסת בשעה שהצבור מתפללין,

ולא אמרו, אלא: דלא דרי מידי,
 ואי דרי מידי - לית לן בה.

ולא אמרו, אלא: דליכא פתחא אחרינא,
 ואי איכא פתחא אחרינא - לית לן בה.

ולא אמרו, אלא: דלא רכיב חמרא,
 אכל רכיב חמרא - לית לן בה.

ולא אמרו, אלא: דלא מנח תפילין,
 אכל מנח תפילין - לית לן בה.

359. סא, א

רש"י

יביע. לשון אבעבועות כל משקה מסריח מעלה רתיחה ואבעבועות: **חטאת.** לשון חטה דריש ליה: **כליות יועצות.** את הלב עשה כן: **והלב מביין.** מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו ומניין שהכליות יועצות שנאמר (תהלים טז) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ומנין שהלב מביין שנאמר (ישעיהו ו) ולבבו יבין: **לשון מחתך.** הדבור להוציא מפיו: **והפה.** הם השפתים גומר ומוציאו: **שוואבת כל מיני משקין.** אע"פ שהן נכסין בכרס דרך הושט הריאה מוצצתן ושואבתן מבעד לדופני הכרס: **זורקת בו טפה.** מרה ומניחתו מן הכעס: **שוחק.** שחוק: **קרקבן.** בעוף הוא המסס בבהמה: **טוחן.** המאכל: **אף.** החוטם: **נעור.** מקיצו משנתו: **נעור הישן וישן הנעור.** שנתחלפה ובאה השינה מן האף והקיבה נעורת: **נמוק והולך לו.** מתנונה והולך לו ונמשך למיתה. לשון אחר נעור הישן הקיבה ונמצאו קיבה ואף נעורים שאינו ישן כלל או ישן הנעור ונמצאו שניהם ישנים ואינו נעור כי אם בקושי: **ולבי חלל בקרבי.** יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי שיש בידי לכופו: **נאם פשע לרשע וגו'.** אמר דוד בקרב לבי יש ואומר אני שהפשע נאם לרשע כלומר שהיצר הרע אומר לרשע אל יהא פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצר הרע שופטו עד שמרחיקו שאינו מתפחד מיוצרו: **כי יעמוד.** הקבי"ה: **לימין אביון להושיע משופטי נפשו.** ש"מ יש לך אדם שיש לנפשו שני שופטים: **לא שבק מר חיי לכל בריה.** אם אתה מן הבינונים אין לך צדיק גמור בעולם: **לרשיעי גמורי.** העולם הזה שאין להם בעולם הבא כלום וצריכין ליטול שכרן כאן כגון אחאב שהיה עשיר מאד דקאמר ליה בן הדד כספך וזהבך לי הוא (מלכים א כ): **לצדיקי גמורי העוה"ב.** שאין להם בעוה"ז כלום כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת (תענית כד):

אמר רב:

יצר הרע - דומה לזבוב, ויזשב בין שני מפתחי הלב, שנאמר: **"ובי מות יבאיש יביע שמן רוקח"** (קהלת י, א).

ושמואל אמר:

כמין חטה הוא דומה, שנאמר: **"לפתח חטאת רובין"** (בראשית ד, ז).

תנו רבנן:

"שתי כליות יש בו באדם, אחת - יועצתו לטובה, ואחת - יועצתו לרעה".

ומסתברא ד"טובה" - לימינו, ו"רעה" - לשמאלו, דכתיב: **"לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו"** (קהלת י, ב).

תנו רבנן:

"כליות - יועצות,

לב - מבין,

לשון - מחתך,

פה - גומר,

ושט - מכניס ומוציא כל מיני מאכל,

קנה - מוציא קול,

ריאה - שואבת כל מיני משקין,

כבד - נועם,

מרה - זורקת בו טפה, ומניחתו.

טחול - שוחק,

קרקבן - טוחן,

קיבה - ישנה, אף - נעור. נעור הישן, ישן הנעור - נמוק והולך לו."

סא, ב

תנא:

"אם שניהם - ישנים,

או שניהם - נעורים - מיד מת."

תנא:

"דבי יוסי הגלילי אומר:

צדיקים - יצר טוב שופטן,

שנאמר: "ולבי חלל בקרבי" (תהילים קט, כב).

רשעים - יצר רע שופטן,

שנאמר: "נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו" (תהילים לו, ב).

בינונים - זה וזה שופטן,

שנאמר: "יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו" (תהילים קט, לא).

אמר רבא:

כגון אנו - בינונים.

אמר ליה אב"י:

לא שביק מר חיי לכל בריה.

ואמר רבא:

לא איברי עלמא אלא - לרשיעי גמורי, או לצדיקי גמורי.

אמר רבא:

לידע אינש בנפשיה - אם צדיק גמור הוא, אם לאו.

אמר רב:

לא איברי עלמא אלא - לאחאב בן עמרי, ולרבי חנינא בן דוסא.

לאחאב בן עמרי - העולם הזה,

ולרבי חנינא בן דוסא - העולם הבא.

360. סא, ב

רס"י

לכך נאמר בכל מאדך. מן החביב עליך:
והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. קורא קריאת שמע:
ממתים ידך יי' ממתים. מידך היה לו למות ולא מידי בשר ודם:

"ואתבת את יי' אליך" (דברים נה).

תנאי:

"רבי אליעזר אומר:

אם נאמר: "בכל נפשך" למה נאמר: "בכל מאדך"?

ואם נאמר: "בכל מאדך" למה נאמר: "בכל נפשך"?

אלא: אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר: "בכל נפשך".

ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר: "בכל מאדך".

רבי עקיבא אומר:

"בכל נפשך" - אפילו נוטל את נפשך".

תנו רבנן:

"פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה,

בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה,

אמר ליה: עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות?

אמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה,

לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום,

אמר להם: מפני מה אתם בורחים?

אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם.

אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדוד אני ואתם, בשם שדרו אבותי עם אבותיכם?

אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה אלא טפש אתה!

ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה.

אף אנחנו, עבשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה: "כי הוא חיה ואנרף ימיה" (דברים ל, כ).

כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה.

אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחיבשוהו בבית האסורים,

ותפסו לפפוס בן יהודה וחיבשוהו אצלו,

אמר לו: פפוס מי הביאך לכאן?

אמר ליה: אשריך רבי עקיבא - שנתפסת על דברי תורה,

אוי לו לפפוס - שנתפס על דברים בטלים.

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה - זמן קריאת שמע היה,

והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל,

והיה מקבל עליו עול מלכות שמים,

אמרו לו תלמידיו: רבינו עד כאן?

אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה "בכל נפשך" - אפילו נוטל את נשמתך,

אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו,

ועבשיו שבא לידי, לא אקיימנו?

היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד.

יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד.

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה?!

"ממתים ידך יי' ממתים" וגו' (תהילים יז, יד)

אמר להם חלקם בחיים.

יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא".

361. סא, ב

"לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכונן כנגד בית קדשי הקדשים" וכו'.

אמר רב יהודה אמר רב:

לא אמרו אלא:

מן הצופים ולפנים,

וברואה.

איתמר נמי:

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר רבי יוחנן:

לא אמרו אלא:

מן הצופים ולפנים,

וברואה,

ובשאין גדר,

ובזמן שהשכינה שורה.

רס"י

מן הצופים. מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו:

וברואה. שיכול לראות משם פרט אם מקום נמוך הוא:

ובשאין גדר. מפסיק בינו להר הבית:

ובזמן שהשכינה שורה. שבית המקדש קיים:

362. סא, ב - סב, א

רש"י

הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב. אחריו למזרח ופניו למערב ולא אחריו למערב ופניו למזרח מפני שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה של ארץ יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה הימנה [למזרח] עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף ארץ ישראל שארץ יהודה על פני כל אורך ארץ ישראל היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פרועו לצד ירושלים או פרועו שלפניו או פרועו שלאחריו אבל צפון ודרום יפנה ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה:

ובגליל. שהיא בצפונה של אי"י לא יחזיר פניו צפון ודרום אלא מזרח ומערב: ה"ג וחכמים אוסרין ולא גרסינן בכל מקום:

חכמים היינו ת"ק. דאמר לא יפנה ולא מפליג בין רואה ללא רואה בין בזמן הבית בין בזמן הזה:

איכא בנייהו צדדים. דיהודה וגליל שאינן כנגד ירושלים ממש לתנא קמא צדדין נמי אסירי דהא הנפנה ביהודה קאמר כל יהודה משמע ורבנן בתראי סברי כנגד ירושלים ממש אסור אבל לצדדין מותר דהא אדרי יוסי קיימי דאמר לא אסרו אלא ברואה אבל ברחוק לא ואפילו כנגד ירושלים ממש ואתו רבנן למימר וחכמים אוסרים אפילו שלא ברואה ואפילו בזמן הזה ומיהו נגד ירושלים לא: בדרי עקיבא גרסינן בכל מקום הלכך בחוצה לארץ נמי קאמר:

הו שדיין ליה לבני. לבנים שישב עליהן לפנות היו מתוקנים וזקופות על צדיהן ראשן אי למזרח והשני למערב לבנה אחת לצפון ולבנה אחת לדרום והוא יושב על האחת ונפנה בינתים נמצא הוא נפנה צפון ודרום ולא היה רוצה לפנות בבבל מזרח ומערב לפי שבבל במזרחה של ארץ ישראל עומדת שלא יהא פרועו לא מלפניו ולא מלאחריו לצד ארץ ישראל:

אזל אביי שדנהו צפון ודרום. לראות אם יקפיד רבו על כך אי סבירא ליה כרי"ע דאמר בחו"ל נמי קפדינן עלה דמילתא:

אחר רבי יהושע וכו'. וביהודה הוה:

עד כאן. כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו:

דשח ושחק. עם אשתו שיחה בטלה של ריצוי תשמיש:

ועשה צרכיו. ושימש מטתו:

כדלא שריף תבשילא. כאדם רעב כמו שלא שמת מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאוותך:

שריף. הומי"ר {לגמוע, לבלוע מתוך שאיפה} בלעו:

תנו רבנן:

"הנפנה ביהודה - לא יפנה מזרח ומערב, אלא צפון ודרום.

ובגליל - לא יפנה אלא מזרח ומערב.

ורבי יוסי:

מתיר.

שְׁהִיה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר:

לא אסרו אלא ברואה, ובמקום שאין שם גדר, ובזמן שהשכינה שוקה.

וחכמים: אוסרין.

"חכמים" היינו תנא קמא!

איכא בנייהו:

צדדין.

תנא אידך:

"הנפנה ביהודה - לא יפנה מזרח ומערב, אלא צפון ודרום.

ובגליל - צפון ודרום אסור, מזרח ומערב מותר.

ורבי יוסי:

מתיר.

שְׁהִיה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: לא אסרו אלא ברואה.

רבי יהודה אוֹמֵר:

בזמן שבית המקדש קיים - אסור,

בזמן שאין בית המקדש קיים - מותר.

רבי עקיבא:

אוסר בכל מקום."

"רבי עקיבא" היינו תנא קמא!

איכא בנייהו:

חוץ לארץ.

רבה הוה שדיין ליה לבני מזרח ומערב,

אזל אביי שדנהו צפון ודרום.

על רבה תרצנהו, אָמר: מאן האי דקמצער לי?

אָנא כרבי עקיבא סבירא לי, דאָמר: "בְּכָל מְקוֹם אֶסוּר".

סבא

תנא:

"אָמר רַבִּי עַקִּיבָא:

פעם אחת נבנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים:

למדתי: שאין נפניו מזרח ומערב, אלא צפון ודרום.

ולמדתי: שאין נפרעין מעומד, אלא מיושב.

ולמדתי: שאין מקנחין בימין אלא בשמאל.

אָמר ליה בן עזאי: עד כאן העזת פניך ברבך?

אָמר ליה: תורה היא, וללמוד אני צריך."

תנא:

"בן עזאי אוֹמֵר:

פעם אחת נבנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים:

למדתי: שאין נפניו מזרח ומערב, אלא צפון ודרום.

ולמדתי: שאין נפרעין מעומד, אלא מיושב.

ולמדתי: שאין מקנחין בימין, אלא בשמאל.

אָמר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: עד כאן העזת פניך ברבך?

אָמר לוֹ: תורה היא, וללמוד אני צריך."

רב כהנא על גגא תותיה פוריייה דרב,

שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו,

אָמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא.

אָמר ליה: כהנא הכא את? פוק דלאו אורח ארעא!

אָמר לוֹ: תורה היא וללמוד אני צריך.

רָש"י

שְׁקוּבָה לַפָּה. רגילין להושיטה לפה:
שְׁקוּשָׁר בַּה תְּפִילִין. בזרוע שמאלו:
טַעְמֵי תוֹרָה. נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים בין בניקוד שבספר בין בהגהת קול ובצלצול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל:
מִן הַנַּחְשִׁים וּמִן הָעֵקֶרְבִים וּמִן הַמְּזִיקִין. דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו ואף המזיקין חסין עליו:
חַלּוּמוֹתָיו מְיוֹשְׁבֵין עָלָיו. שאין המזיקין מבהילין אותו:
קַבְלָה. מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא:
קַבְלָה דִּיסוּרֵי שְׁתִּיקוּתָא. שלא יבעט ביסורין הבאים עליו:
מַרְבִּיָּה לֵיה אִימְרָא. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד:
שַׁעִיר. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר (ישעיהו יג) ושעירים ירקדו שם:
אֲמוּזָא בַּלְקָנָא. נותנת אגוז בספל של נחשת ומקרקשת בו מבית והוא נפנה כנגדה מבחוץ:
בְּתַר דְּמַלְךְ. ונעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקים שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם:
כּוּוֹתָא. חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית:

מפני מה: **"אִין מְקַנְחִין בְּיָמֵינוּ, אֶלָּא בְּשִׁמְאֵל"?**

אָמַר רַבָּא:

מפני שהתורה ניתנה בימין, ושנאמר: **"מִיָּמִינוּ אֵשׁ דַּת לְמוֹ"** (דברים לג, ב).

רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה אָמַר:

מפני שהיא קרובה לפה.

וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר:

מפני שקושר בה תפילין.

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:

מפני שמראה בה טעמי תורה.

כְּתַנְאִי:

"רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר:

מפני שאוכל בה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר:

מפני שנותב בה.

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר:

מפני שמראה בה טעמי תורה".

אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בַּר חֲנִילָאִי:

כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים:

מן הנחשים,

ומן העקרבים,

ומן המזיקין.

ויש אומרים: אף חלומותיו מיושבים עליו.

ההוא בית הכסא דהוה בטבריא,

כי הוּו עיילי ביה בי תרי, אפילו ביממא, מתזקי.

רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי הוּו עֵיילֵי בֵּיה חַד וְחַד לְחוּדְיָה - וְלֹא מִתְזַקֵּי.

אמר להו רבנן: לא מסתפיתו?

אמר להו: אַנְן קַבְלָה גְּמִירִינָן:

קבלה דבית הכסא - צניעותא ושתיקותא.

קבלה דיסורי - שתיקותא ומבועי רחמי.

אַבְבִּי מַרְבֵּיא לֵיה אַמְיָה אַמְרָא לְמִיעַל בְּהַדְרִיה לְבֵית הַכְּסָא.

ולרבא ליה גדא?

שעיר בשעיר מיהלף.

רַבָּא מִקְמֵי דְהוּו רִישָׁא - מְקַרְקְשָׁא לֵיה בַּת רַב חֲסֵדָא אֲמוּזָא בַּלְקָנָא.

בְּתַר דְּמַלְךְ - עֲבָדָא לֵיה כּוּוֹתָא, וּמִנְחָא לֵיה יָדָא אַרִישִׁיָּה.

363. סב, א-ב

רש"י

אחורי הגדר נפנה מיד. ואין צריך להתרחק כלום:
ובבקעה. צריך להתרחק כדי שלא ישמע חברו עטושים של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו:
רב אשי אמר וכו'. לא גרסינן עד לקמן דמוקי לדאסי בר נתן בהכי:
יוצאין מפתח בית הבד. משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לפנות יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנין לאחורי הגדר מיד:
בטהרות הקלו. בשביל שמירת טהרות הקלו בבית הכסא:
כמה ירחקו. שומרי טהרות:
כדי שיהא רואהו. וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הוצרך לפנות יפנה תיובתא דאסי דבעי שלא יראנו:
דאקילו בהו רבנן. בשביל שמירתן הקלו בבית הכסא:
אבל לדידיה חזי ליה. אבל הוא עצמו את חברו יכול לראות ולא ירחיק:
במקום שנפנה ביום. מתרחק מבני אדם בלילה כביום:
ינהיג אדם עצמו. לפנות:
שחרית. קודם היום:
וערבית. משחשכה:
כדי שלא יהא צריך להתרחק. אלמא אין מתרחקין בלילה:
פנו לי דוכתא. מבני אדם:
כדרך שנפנה ביום. לענין פרוע טפח וטפחיים כדאמרינן בפרקי קמאי (פי"ג ד' כג:) ומיושב כדאמרינן לעיל:
לקרן זוית. אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי:

אמר עולא:

אחורי הגדר - נפנה מיד.

ובבקעה - כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע.

איסי בר נתן מתני הכי:

אחורי הגדר - כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע,

ובבקעה - כל זמן שאין חברו רואהו.

מיתיבי:

"יוצאין מפתח בית הבד, ונפנין לאחורי הגדר, והו טהורין!"

בטהרות הקלו.

תא שמע:

"במה ירחקו ויהיו טהורין?

כדי שיהא רואהו!"

שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן.

רב אשי אמר:

מאי "כל זמן שאין חברו רואה" דקאמר איסי בר נתן?

כל זמן שאין חברו רואה את פרועו, אבל לדידיה חזי ליה.

ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן,

אמר: האי צנוע באורחותיו הנה.

אמר ליה רב נחמן: את עיילת בהדיה לבית הפסא וידעת אי צנוע אי לא?

דתניא:

"אין קורין "צנוע" אלא למי שצנוע בבית הכסא!"

ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה?

משום דתניא:

"בשם שנפרעין מן המתים, כך נפרעין מן הספדין, וזמן העונין אחריהו".

תנו רבנן:

"איזהו צנוע?

זה הנפנה בלילה, במקום שנפנה ביום".

איני?!

והאמר רב יהודה אמר רב:

לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית,

כדי שלא יהא צריך להתרחק!

ותו רבא,

ביממא - הוה אזיל עד מיל,

ובליליא - אמר ליה לשמעיה פנו לי דוכתא ברחובה דמתא.

וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה,

חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא, דבעינא למפני!

לא תימא "במקום", אלא אימא: 'כדרך שנפנה ביום'.

רב אשי אמר:

אפילו תימא "במקום",

לא נצרכה אלא לקרן זוית.

רָשָׁי

משמש. בצרור או בקיסם לפתוח נקבים כדאמרינן במסכת שבת (ד' פב.) לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך ולשון ראשון הגון דא"כ למה לי משום כשפים תיפוק לי כיון שישב כבר מלוכלכים בגדיו ומה יועיל משמושו:

לא לי לא לי. לא תוכלו לי: **לא תחיס ולא תחתים**. הם שמות הכשפים העשויים ע"י תחתונות: **לא הני ולא מהני**. לא כולן ולא מקצתן:

לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא. ולא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה לשון אחר לא הני ולא מהני לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות:

על כל מושב שב חוץ מן הקורה. שמא תפול:

כאסטמא לפרזלא. אציי"ר {פלדה} בלעז שמועיל לברזל כך מועיל לגוף יציאה להפנות:

אדכפנת אכול. שאם תשהא תעבור ממך תאות המאכל ואין המאכל מועיל:

עד דרתחא קדרך שפוך. קודם שתצטנן משל הוא זה כשאתה צריך לנקבך שפוך ואל תשהא אותם:

קרנא קריא ברומי. אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למבקשי תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר:

בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין. אם אין אביך בבית הזהר אתה בנו למכור תאני בעוד שיש תובעים: **בשבילי**. שביל קטן שפונים בו לשדות:

נחר ליה אבבא. לידע אם יש שם אדם נחר טושי"ר {להשתעל} בלעז:

אמו ליה. ר' אבא לרב ספרא: **עד כאן לא עיילת לשעיר**. שאינן צנועין בבית הכסא: **וגמרת לך מילי דשעיר**. שאינך צנוע:

לאו הכי תנן. במסכת תמיד: **מדורה היתה שם**. בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיכים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה כדתנן במסכת יומא (ד' כח.) כל המיסך רגליו טעון טבילה:

ובית הכסא של כבוד. אלמא אין מספרים בבית הכסא ואת אמרת ליעול מר:

והוא סבר. רב ספרא שמהר לומר ליעול מר סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם ישוב לאחוריו ויחזור העמוד:

הדרוקן. כרסו צבה:

גופא:

"אמר רב יהודה אמר רב: לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית, כדי שלא יהא צריך להתרחק".

תנאי נמי הכי:

"בן עזאי אומר:

השכם וצא, הערב וצא,

בדי שלא תתרחק.

משמש ושב, ואל תשב ותמשמש,

שכל היושב ותמשמש, אפילו עושין בשפים באסמקא באין עליו".

ואי אנשי ויתבי, ואחר כך משמש - מאי תקנתיה?

כי קאי לימא הכי:

לא לי לא לי, לא תחיס ולא תחתים, לא הני ולא מהני, לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא.

סב,ב

תנאי:

"בן עזאי אומר:

על כל משבב שכב - חוץ מן הקרקע,

על כל מושב שב - חוץ מן הקורה".

אמר שמואל:

שינה בעמוד השחר - כאסטמא לפרזלא, יציאה בעמוד השחר - כאסטמא לפרזלא.

בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי:

עד דכפנת - אכול.

עד דצחית - שתי.

עד דרתחא קדרך - שפוך.

קרנא קריא ברומי - בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין.

אמר להו אביי לרבנן:

כי עייליתו בשבילי דמחוזא, למיפק ביה בְּחַקְלָא, לא תחזו לא להך גיסא, ולא להך גיסא, דלמא יתבי נשי, ולא אורח ארעא לאסתכולי בהו.

רב ספרא על לבית הכסא,

אתא רבי אבא נחר ליה אבבא,

אמר ליה: ליעול מר,

בתר דנפק אמר ליה: עד השתא לא עיילת לשעיר, וגמרת לך מילי דשעיר.

לאו הכי תנן:

"מדורה היתה שם, ובית הכסא של כבוד,

וזה היה כבודו:

מצאו נעול - בידוע שיש שם אדם,

מצאו פתוח - בידוע שאין שם אדם".

אלמא לאו אורח ארעא הוא!

והוא סבר מסוכן הוא.

דתנאי:

"בן שמעון בן גמליאל אומר:

עמוד החוזר - מביא את האדם לידי הדרוקן.

סילון החוזר - מביא את האדם לידי גרדון".

רפ"י

דרקונא. נחש :
שמטיה לכרכשיה. חלחולת
 שהרעי יוצא בו שקורין טבחיא
 {טבחיאי"ה : פי הטבעת} :
ואמר להרגך ותחס עליך. דוד
 אמר לשאול כן בצאתו מן המערה
 שנכנס בה לפנות וכרת דוד את
 כנף מעילו ואמר להרגך הקב"ה
 התיר לי להרגך :
התורה אמרה וכו'. אם במחותרת
 ימצא הגנב וגוי (שמות כב) וכבר
 פירשנוהו למעלה במעשה דר'
 שילא (דף נח.) :
צניעות שראיתי בך. שנכנס
 למערה בשביל הצנע ואף שם נהג
 צניעות כדמפרש ואזיל :
שסכך רגליו. בבגדיו כסוכה :

רבי אלעזר על לבית הכסא,
 אָתָא הֵהוּא פְּרָסָאָה דְּחָקִיָּה.
 קָם רַבִּי אֱלֵעָזָר וּנְפַק,
 אָתָא דְרַקוּנָא שְׁמַטְיָה לְכַרְכְּשִׁיָּה.
 קָרִי עָלֶיהָ רַבִּי אֱלֵעָזָר: "וְאַתָּה אָדָם תַּחֲתֶיךָ" (ישעיה מג, ד) - אַל תִּקְרֵי "אָדָם" אֶלָּא 'אָדוּם'.

"ואמר להרגך ותחס עליך" (שמואל א כד, יא).

"ואמר" 'ואמרת' מיבעי ליה!
"ותחס" 'וחסת' מיבעי ליה!

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר:
 אָמַר לוֹ דָּוִד לְשֹׂאוֹל: מִן הַתּוֹרָה בְּן הַרִיגָה אַתָּה,
 שְׁהִרִי רוּדְף אַתָּה,
 וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: בָּא לְהַרְגֶּךָ הַשָּׂכֶם לְהַרְגוֹ,
 אֶלָּא צְנִיעוּת שְׁהִיְתָה בְּךָ - הִיא חֹסֶה עָלֶיךָ.

ומאי היא?

דכתיב: **"ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו"** (שמואל א כד, ד).
 תנא:

"גדר לפנים מן גדר ומערה לפנים ממערה".

"להסך"

אמר רבי אלעזר:
 מלמד שסכך עצמו כסוכה.

364. סב, ב

"וַיִּקְרָא דָּוִד וַיִּכְרַת אֶת פִּנְיָהּ הַמְּעִיל אֲשֶׁר לְשֹׂאוֹל בְּלֹט" (שמואל א כד, ה).

כָּז"י

שיש בו ליפרע כמה. שיש במיתתו כדי לכפר על כמה עונות:
ובהשחית ראה ה' וינחם. מקרא הוא באותה פרשה בדברי הימים:
כסף כפורים ראה. שנתן במנין ראשון של ישראל למשכן והוא כפר על מנין זה שהרי לזכרון נתן כדכתיב והיה לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו הוצרכו כפרתו:

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

כל המבזה את הבגדים - סוף אינו נהנה מהם,

שנאמר: **"והמלה דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו"** (מלכים א א, א).

"אם ה' הסיתה בי ירח מנחה" (שמואל א כו, יט)

אמר רבי אלעזר:

אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: 'מסית' קרית לך?

הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו,

דכתיב: **"מי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו"** (גו' שמות ל, יב)

מיד **"ויעמוד שטן על ישראל"** (דברי הימים א כא, א)

וכתיב: **"ויסת את דוד בהם לאמר לה מנה את ישראל"** (שמואל ב כד, א).

וכיון דמנינהו - לא שקל מיניהו כופר,

דכתיב: **"ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד"** (שמואל ב כד, טו).

מאי **"עת מועד"** (שמואל ב כד, טו)?

אמר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא:

משעת שחיתת התמיד עד שעת זריקתו.

רבי יוחנן אמר:

עד חצות ממש.

"ויאמר למלאך המשיחית בעם רב" (שמואל ב כד, טז).

אמר רבי אלעזר:

אמר ליה הקדוש ברוך הוא למלאך:

טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות.

באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין.

"ויכשחית ראה ה' וינחם" (דברי הימים א כא, טו).

מאי **"ראה"**?

אמר רב:

ראה יעקב אבינו,

דכתיב: **"ויאמר יעקב כאשר ראם"** (בראשית לב, ג).

ושמואל אמר:

אפרו של יצחק ראה,

שנאמר: **"אלהים יראה לו השיה"** (בראשית כב, ח).

רבי יצחק נפחא אמר:

כסף כפורים ראה,

שנאמר: **"ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל"** (גו' שמות ל, טז).

רבי יוחנן אמר:

בית המקדש ראה,

דכתיב: **"בהר ה' יראה"** (בראשית כב, יד).

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני:

חד אמר: כסף הכפורים ראה,

וחד אמר: בית המקדש ראה.

ומסתברא כמאן דאמר: **"בית המקדש ראה"**,

שנאמר: **"אשר יאמר היום בהר ה' יראה"** (בראשית כב, יד).

365. סב, ב

רש"י

"לא יבנס אדם להר הבית במקלו [ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא]".

כשמה. כמשמעה פירוש שמה:

אדמקיפנא אדרי איעול בהא. בעוד שאני מקיף כל שורות הבתים הללו אכנס כאן לקצר

דרכי:

אדרי. שורות:

קפנדריא. טרייא {טרייא:

מעיקרא. קודם שנבנה עליו

בית הכנסת:

מאי "קפנדריא"?

אמר רבא:

קפנדריא כשמה.

ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר:

כמאן דאמר אינש: אדמקיפנא אדרי איעול בהא.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח:

הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא, מותר לעשותו קפנדריא.

רבי אבהו אמר:

אם היה שביל מעיקרו מותר.

אמר רבי חלבו אמר רב הונא:

הנכנס לבית הכנסת להתפלל,

מותר לעשותו קפנדריא,

שנאמר: "ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים" (יחזקאל מו, ט).

366. סב, ב - סג, א**רש"י**

נילף מקפנדריא. לאיסורא דתנן במסכת מגילה (ד' כח.) אין עושין בית הכנסת קפנדריא: **תנא יליף.** רקיקה ממנעל: **פונדתו.** אזור חלול שנותנין בו מעות: **ואימא הר הבית דאסור במנעל.** ילפינן רקיקה מיניה לאיסורא בקל וחומר אבל בית הכנסת דשרי במנעל לא נילף רקיקה להתיירה דרקיקה מאיסא אלא ילפינן מקפנדריא לאיסורא:

"ורקיקה מקל וחומר".

אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו, **שנאמר: "והיה עיני ולבי שם כל הימים"** (מלכים א ט, ג).

אמר רבא:

רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דהנה אמנעל, מה מנעל בהר הבית אסור - בבית הכנסת מותר, אף רקיקה בהר הבית הוא דאסור - בבית הכנסת שרי.

אמר ליה רב פפא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא: אדיליף ממנעל, נילף מקפנדריא!

אמר ליה:

תנא יליף ממנעל, ואת אמרת מקפנדריא?!

מאי היא?**דתניא:**

"לא יבנס אדם להר הבית -

לא במקלו שבדו,

ולא במנעלו שברגלו,

ולא במעות הצרורים לו בסדינו,

ובפונדתו מופשלת לאחוריו.

ולא יעשנה קפנדריא,

ורקיקה מקל וחומר ממנעל.

ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה: **"של נעליך מעל רגליך"** (שמות ג, ה), רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל שבין?

רבי יוסי בר יהודה אומר:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק" (אסתר ד, ב) -

והלא דברים קל וחומר,

ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם,

בה רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך המלכים - לא כל שבין?!"

אמר ליה:

אנא הכי קאמינא:

נימא הקא לחומרא,

והקא לחומרא.

ואימא: הר הבית דאסור במנעל - לילפא ממנעל,

אבל בית הכנסת דשרי במנעל - אדיליף ממנעל ולהיתר - נילף מקפנדריא ולאסור.

סג, א**אלא אמר רבא:**

כי ביתו.

מה 'ביתו': אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש,

אף בית הכנסת: קפנדריא - הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי.

367. סג, א

רפ"י

ויברכו שם כבודך. בשכמליו עונים והמברך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם מפרש בתוספתא שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העוה"ז לפני העוה"ב כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלומר הנהיגו ברכותיו בעוה"ז כדי להיות רגילים לעוה"ב שכולו ארוך:
תהלה אחת. שיענו פעם אחת בשכמליו:
על כל הברכות. בסוף ברכה אחרונה:

"כל חותמי ברכות שבמקדש, [היו אומרים: עד העולם, משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהו אומרים: מן העולם ועד העולם]."

כל כך למה?

לפי שאין עונין אמן במקדש.

"ומניו שאין עונין אמן במקדש?"

שנאמר: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם" (נחמיה ט, ה).
 ואמר: "ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט, ה).

יכול כל הברכות כולן תהא להן תהלה אחת?

תלמוד לומר: "ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט, ה) - על כל ברכה וברכה תו לו תהלה".

368. סג, א-ב

רש"י

וכי תימא בועז מדעתיה עבד. ולא גמרינן מיניה: **תא שמע.** דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון: **וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון.** כלומר לא שאל בשלמו ולא ברכו אלא בשליחות קאמר מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה: תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך שטאמר עת לעשות לה': **מסיפיה לרישיה כו'. אם באת לדרשו למקרא זה יש לך לדרשו יפה בין בכתיבתו בין בהפוך: מרישיה לסיפיה עת לעשות לה' משום הפרו.** עתים הם לה' לעשות משפט פורעניות בעוברי רצונו משום דהפרו תורתך: **מסיפיה לרישיה.** הפרו תורתו עושי רצונו כגון אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח) שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקדוש ברוך הוא: **בשעת המכניסים.** שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים: **פזר.** אתה לשנות לתלמידים: **בשעת המפזרים.** שהגדולים שבדור מרביצים תורה: **כנס.** אתה ולא תטול שררה עליהם דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת הענוה וכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך: **ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס.** ואל תטיל דברי תורה לבזיון: **הפרו תורתך.** מלפזרה בשעה שהכנס לשם שמים: **הכי גרסינן זלת קבוץ קנה מינה.** אם ראית פרקמטיא בזול קבוץ וקנה מינה ואסוף שסופה להתיקר: **פשיטא.** הא דאביי למה לי פשיטא שלא יורה אדם הלכה בפני רבו למה ליה לאביי למשמע מכללא: **בששניהן שוין.** אם באת במקום תלמיד חכם ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו: **בכל דרכיך.** אפילו לעבור עבירה: **דעהו.** תן לב אם צורך מצוה הוא כגון אליהו בהר הכרמל עבור עליה: **מחטא דתלמינותא.** ברושי"ד שלגבווייש שהתפירו עשויות שורות שורות כתלמי מענה:

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו [בשם, שנאמר: "והנה בעז בא מבית להם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'"] (רות ב, ד).
ואומר: "ה' עמך גבור החיל" (שופטים ו, יב).
ואומר: "אל תבוז כי זקנה אמך" (משלי כג, כב).
ואומר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהילים קיט, קכו).
רבי נתן אומר:
"הפרו תורתך" - משום: "עת לעשות לה'"].

מאי "ואומר"?

וכי תימא: בעז מדעתיה דנפשיה קאמר, תא שמע: **"ה' עמך גבור החיל"**.
 וכי תימא: מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון, תא שמע: **"אל תבוז כי זקנה אמך"** (משלי כג, כב).
 ואומר: **"עת לעשות לה' הפרו תורתך"** (תהילים קיט, קכו).

אמר רבא:

האי קרא: מרישיה לסיפיה מדריש, מסיפיה לרישיה מדריש.
"מרישיה לסיפיה מדריש" - "עת לעשות לה'" מאי טעם? משום: "הפרו תורתך".
"מסיפיה לרישיה מדריש" - "הפרו תורתך" מאי טעמא? משום: "עת לעשות לה'".

תניא:

"הלל הזקן אומר:
בשעת המבניסין - פזר,
בשעת המפזרים - כנס.
ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו - פזר,
שנאמר: "יש מפור ונוסף עוד" (משלי יא, כ"ד).
ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו - כנס,
שנאמר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

דרש בר קפרא:

זלת - קבוץ קנה מינה.
 באתר דלית גבר תמן - הוי גבר.

אמר אביי:

שמע מינה:
 באתר דאית גבר תמן - לא תהוי גבר.

פשיטא!

לא נצרכה אלא: בששניהם שוין.

דרש בר קפרא:

איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה?
"בכל דרכיך דעהו והוא ישר ארצהו" (משלי ג, ו).

אמר רבא:

אפילו לדבר עבירה.

דרש בר קפרא:

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה.

מה היא?

אמר רב חסדא:

מחטא דתלמינותא.

369. סג, א-ב

רס"י

להתרועע. להתרוצץ:
אפטרופוס. מכניס ומוציא נכסיו: כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן סוף שנצרך לו על ידי אשתו שנעשית סוטה: הי"ג ואיש את קדשיו לו יהיו וסמך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתוב והביא האיש את אשתו:

איש את קדשיו לו יהיו. שמעב כדשיו אצלו ואינו נותן לכהנים וללויים:

סוף שנצרך להן. שנעשה עני וצריך לכך ליטול מעשר עני:

לו יהיו. לעצמו יצטרכו:
המשתף שם שמים בצערו. שמברך על הרעה דיין האמת אי נמי שמבקש רחמים מלפניו. בצריך. בצרתך:

תועפות. לשון כפילה כדמתרגמינן וכפלת ותעיף (שמות כו):
התרפית. מדברי תורה ביום צרה צר כחכה:

ואפילו מצוה אחת. אם נתרפה ממנה כשבאה לידו ולא חש להתעסק בה צר כחו: התרפית מכל מקום אף במצוה אחת משמע:

מעבר שנים וכו'. ותנן אין מעברין את השנים אלא ביהודה דכתיב לשכנו תדרשו כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום בפ"ק דסנהדרין (דף יא:):
שגרו אחריו. למחות בידו:

כבר בנית. שהגדלת שמנו לומר גדולי הדור הם:

תנ"א:

"**רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר: "איש רעים להתרועע"** (משלי יח, כד)."

תנ"א:

רבי אומר:

אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו, שאמללי לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו - לא בא לאותו דבר."

תנ"א:

רבי אומר:

למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לה שכל הרואה סוטה בקלקולה - יזיר עצמו מו יהיו."

אמר חזקיה בריה דרבי פרנך אמר רבי יוחנן:

למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות?
 לומר לה: כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן - סוף נצרך לכהן על ידי אשתו,

שנאמר: "**ואיש את קדשיו לו יהיו**" (במדבר ה, י),

וסמך ליה: "**איש איש כי תשטה אשתו**,"

וכתיב: "**והביא האיש את אשתו**" וגו'.

ולא עוד אלא סוף שנצרך להן,

שנאמר: "**ואיש את קדשיו לו יהיו**."

אמר רב נחמן בר יצחק:

ואם נתנן - סוף מתעשר,

שנאמר: "**איש אשר יתן לפנה לו יהיה**" (במדבר ה, י) - לו יהיה ממון הרבה.

אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר:

כל המשתף שם שמים בצערו - כופלין לו פרנסתו,

שנאמר: "**והיה שדי בצריך ונסף תועפות לה**" (איוב כב, כה).

רבי שמואל בר נחמני אמר:

פרנסתו מעופפת לו כצפור,

שנאמר: "**ונסף תועפות לה**" (איוב כב, כה).

אמר רבי טבי אמר רבי אשיה:

כל המרפה עצמו מדברי תורה - אין בו כח לעמוד ביום צרה,

שנאמר: "**התרפית ביום צרה צר פחקה**" (משלי כד, י).

אמר רב אמי בר מתנה אמר שמואל:

ואפילו מצוה אחת,

שנאמר: "**התרפית**" - מכל מקום.

אמר רב ספרא:

רבי אבהו הוה משתעי:

כשירד **חנינא בן אחי רבי יהושע** לגולה,

היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ,

שגרו אחריו שני תלמידי חכמים, **רבי יוסי בן פיפ** ו**בן בנו של זכריה בן קבוטל**,

כיון שראו אותם, אמר להם: למה באתם?

אמרו ליה: ללמוד תורה באנו,

הכריז עליהם: אנשים הללו גדולי הדור הם, ואכותיהם שמשו בבית המקדש.

כאותה ששנינו:

"**זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל**,"

התחיל הוא מטמא - והם מטהרים,

הוא אוסר - והם מתירים,

הכריז עליהם: "אנשים הללו של שוא הם, של תהו הם."

אמרו לו: כבר בנית, ואי אתה יכול לסתור.

כבר גדרת, ואי אתה יכול לפרוץ.

אמר להם: מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים?

רַס"י

והלא עקיבא בן יוסף עשה כן.
דתנן ביבמות. א"ר עקיבא
כשירדתי לנהרדעא לעבר שנים
בפרק בתרא האשה שהלך בעלה
וצרתה (דף קכב.):

ואמרו לאחינו שבגולה. שלא
ישמעו לו:

יעלו להר. לאחד ההרים להתנהג
בחוקות העמים לבנות בנות:

אחיה יבנה מזבח. אדם גדול היה
וראש לבני הגולה:

חנניה. הוא חנניה אחי רבי
יהושע.:

ינגן בכנור. לפני הבמה לפי
שחנניה לוי היה כדתנן במסכת
ערכין (ד' יא.): מעשה ברי' יהושע בן
חנניה שהלך לסייע את ר' יוחנן בן
גודגא בהגפת דלתות אמר לו
חזור בדך שאתה מן המשוררים
ואני מן השוערים:

אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ.
אמר להם: והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים, וקובע חדשים בחוץ לארץ.
אמרו לו: הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל.

אמר ליה: אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל.

אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים, והם שגרונו אצלך.

וכן אמרו לנו, לכו ואמרו לו, בשמנו: אם שומע - מוטב, ואם לאו - יהא בנדוי!

ואמרו לאחינו שבגולה: אם שומעין - מוטב, ואם לאו - יעלו להר.

סג,ב

אחיה - יבנה מזבח,

חנניה - ינגן בכנור,

ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל.

מיד געו כל העם בבכיה,

ואמרו: חס ושלום! יש לנו חלק באלהי ישראל.

וכל כך למה?

משום שנאמר: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב, ג).

בשלמא "הוא מטהר - והם מטמאין" - לחומרא,

אלא: "הוא מטמא והם מטהרין" - היכי הוי?

והא תניא:

"חכם ששמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר!"

קסברי: כי היכי דלא נגרוו בתריה.

370. סג, ב

רש"י

לכרם. על שם שהיו יושבים שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות:
בכבוד אכסניא. מכניסי אורחים בבתיים:
ראש המדברים. במסכת שבת מפרש לה בבמה מדליקין (ד' לג.):
שנים עשר מיל. שלש פרסאות מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים תלתא פרסי:
אמרה תורה כו'. כלומר קראו הכתוב מבקש ה':
כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים. והיינו דכתיב פנים בפנים:
הרב בכעס. עליהם משום מעשה העגל:
ותלמיד בכעס. וגם אתה מראה להם כעס שהרחקת אהלך ממחנה: אם אתה מחזיר האהל למקומו גרסינן:
והיינו דכתיב ושב אל המחנה. השב האהל למחנה ואם לאו משרתך יהושע בן נון נער לא ימוש מתוכה שימש תחתך ואף על פי שהשיבו לאחר שנתרצה הקב"ה לישראל והוקם המשכן לא יצא דבר לבטלה: לא גרסינן ומשרתו יהושע וגו':
הסכת. עשו כחות כתות. דריש הס כמו עשו:

תנו רבנן:

"בשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה, היו שם: רבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי נחמיה, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו פולם בכבוד אכסניא, ודרשו:
 פתח רבי יהודה, ראש המדברים בכל מקום, בכבוד תורה, ודרש: "ומשה יקח את האהל ונסה לו מחוץ למחנה" (שמות לג, ז) - והלא דברים קל וחומר:
 ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל, אמרה תורה: "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד" (שמות לג, ז), תלמידי חכמים שהולכים מעיד לעיר וממדינה למדינה לתלמוד תורה - על אחת כמה וכמה. "וידבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג, יא)."

אמר רבי יצחק:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה אני ואתה - נסביר פנים בהלכה.

איכא דאמרי:

כה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים, כה אתה הסבר פנים לישראל, והחזר האהל למקומו.

"ושב אל המחנה" וגו' (שמות לג, יא).

אמר רבי אבהו:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: עכשו יאמרו, הרב בכעס, ותלמיד בכעס - ישראל מה תהא עליהם? אם אתה מחזיר האהל למקומו - מוטב, ואם לאו - יהושע בן נון תלמידך משרת תחתך. והיינו דכתיב: "ושב אל המחנה".

אמר רבא:

אף על פי כן, לא יצא הדבר לבטלה, שנאמר: "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האהל" (שמות לג, יא).

ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה, ודרש:

"הסקת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" (דברים כו, ט) -

ובי אותו היום נתנה תורה לישראל? והלא אותו יום סוף ארבעים שנה הנה? אלא לתלמודך: שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום, כיום שנתנה מהר סיני.

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייה איש כפר עכו:

תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם.

"הסקת".

עשו כחות כתות ועסקו בתורה,

לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה".

כדרבי יוסי בריה דרבי חנינא,

דאמר רבי יוסי בריה דרבי חנינא:

מאי דכתיב: "הרב אל הבדים ונאלו" (ירמיהו נלו)?

הרב על שונאיהם של תלמידי חכמים, שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה, ולא עוד אלא שמתפשים,

כתיב הקא: "ונאלו" (ירמיהו נלו),

וכתיב התם: "אשר נואלנו" (במדבר יב, יא).

ולא עוד אלא שחוטאים,

שנאמר: "ואשר חטאנו" (במדבר יב, יא).

איבעית אימא:

מהקא: "נואלו שרי צוען" (ישעיה יט, יג).

רש"י

כתתו עצמכם. ודרשי נמי הם כמו עשה עשו עצמכם כתותים להצטער על דברי תורה: **זאת התורה.** היכן מצויה באדם שימות באחלי תורה: **הם ואחר כך כתתו.** שתוק כמו ויהס כלב (במדבר יג) שתוק והאזון לשמועתך עד שתהא שגורה בפיך ואף על פי שאינה מיושבת לך ואחר כך כתתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות ותרוץ תרוצין עד שתתישב לך: **יהגה.** יעיין:

מיץ חלב יוציא חמאה. המוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי התורה חמאה היא לו: **ומיץ אף.** המוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומתם: **זתנו.** שדיני ממונות עמוקים הם והרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם:

המנבל עצמו. ששואל לרבו כל ספקותיו ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו: **ואם זמות.** שסתמת פיך מלשואל לשון זמם טבעת של רצועה שתוחבים בחוטם בהמה שעסקיה רעים ונותנים אותו בשפתיה לתפרם יחד ולסותמן סופך שתתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב:

עשית חסד. שהאכילם שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו' (שמות יח): **חמות.** אשתו של עובד אדום: **וח' כלותיה.** שהיו לה מח' בניה:

דָּבָר אַחֵר:

"הַסֵּמֶת וְשִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל" (דברים כז, ט) - כִּתְּתוּ עֲצֻמְכֶם עַל דְּבָרֵי תוֹרָה.

כְּדָאֵמַר רִישׁ לְקִישׁ,

דְּאָמַר רִישׁ לְקִישׁ:

מִנּוּן שְׂאִין דְּבָרֵי תוֹרָה מִתְקַיֵּימִין אֵלָּא בְּמִי שְׁמַמְמִית עֲצֻמוֹ עֲלֶיהָ? שְׁנָאֵמַר: **"זאת התורה אדם פי ימות באהל"** (במדבר יט, ד).

דָּבָר אַחֵר:

"הַסֵּמֶת וְשִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל" (דברים כז, ט) - הֵם וְאַחֵר כֶּה פִתְּתָה.

כְּדָרְבָא,

דְּאָמַר רַבָּא:

לְעוֹלָם יִלְמוּד אָדָם תוֹרָה וְאַחֵר כֶּה יִהְיֶה.

אִמְרֵי דְבֵי רַבֵּי יֵנְאִי:

מַאי דְּכֵתִיב: **"פי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב"** (משלי ל, לג)?

בְּמִי אֵתָּה מוֹצֵא: חֲמָאָה שֶׁל תוֹרָה?

בְּמִי שְׁמַקְיָא חֲלָב שְׁיִנְק מִשְׁדֵּי אִמּוֹ עֲלֶיהָ.

"ומיץ אף יוציא דם" -

כָּל תַּלְמִיד שְׂכּוּעִם עֲלִין רַבּוֹ פְּעַם רֵאשׁוּנָה וְשׁוֹתֵק - זֹכֵה לְהִבְחִין בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר.

"ומיץ אפים יוציא ריב" -

כָּל תַּלְמִיד שְׂכּוּעִם עֲלִין רַבּוֹ פְּעַם רֵאשׁוּנָה וְשׁוֹתֵק - זֹכֵה לְהִבְחִין בֵּין דִּינֵי מְמוֹנוֹת לְדִינֵי נַפְשׁוֹת.

דִּתְנִן:

"רבי ישמעאל אומר:**הרוצה שיתחכם - יעסוק בדיני ממונות.****שאין לך מקצוע בתורה יותר מזהו במעין נובע."**

אִמַר רַבֵּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי:

מַאי דְּכֵתִיב: **"אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה"** (משלי ל, לב)?

כָּל הַמְּנַבֵּל עֲצֻמוֹ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה - סוֹפוֹ לְהִתְנַשֵּׂא.

וְאִם זָמַם - יַד לְפִה.

"פתח רבי נחמיה בנבוא אכסניא ודרש:מַאי דְּכֵתִיב: **"ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי,****פן אוסיף עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל"** (שמואל א טו, 1)?

וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֵר,

וּמָה יִתְרוֹ שְׁלֵא קָרַב אֶת מֹשֶׁה אֵלָּא לְכַבּוֹד עֲצֻמוֹ,

כֶּה הַמְּאָרַח תַּלְמִיד חֲכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּמֵאֲכִילוֹ וּמִשְׁקָהוּ וּמִהִנְהוּ מְנַכְסִיו, עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה!

פתח רבי יוסי בנבוא אכסניא ודרש:**"לא תתעב אדומי מי אחיך הוא לא תתעב מצרי מי גר היית בארצו"** (דברים כג, ח).

וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֵר,

וּמָה מִצְרַיִם שְׁלֵא קָרְבוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אֵלָּא לְצוּרְךָ עֲצֻמוֹ,

שְׁנָאֵמַר: **"ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמחת שרי מקנה על אשר לי"** (בראשית מז, 1),

כֶּה הַמְּאָרַח תַּלְמִיד חֲכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּמֵאֲכִילוֹ וּמִשְׁקָהוּ וּמִהִנְהוּ מְנַכְסִיו, עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה!

פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בנבוא אכסניא ודרש:**"ויברך ה' את עובד אדום בעבור ארון האלהים"** (שמואל ב, יא).

וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֵר,

וּמָה אֲרוֹן שְׁלֵא אָכַל וְשָׁתָה, אֵלָּא פִּבְד וְרִבִּץ לְפָנָיו,

כֶּה הַמְּאָרַח תַּלְמִיד חֲכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּמֵאֲכִילוֹ וּמִשְׁקָהוּ וּמִהִנְהוּ מְנַכְסִיו, עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה!

מַאי הִיא בְּרָכָה שֶׁבְּרַכּוֹ?

אִמַר רַב יְהוּדָה בַּר זְבִידָא:

זו חמות ושמונה כלותיה,

שִׁילְדוֹ שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה בְּכָרִס אַחֵר,

סד, א

שנאמר: "פעלתי השמיני" (דברי הימים א כו, ה),

וכתיב: "כי ברבו אלהים" (דברי הימים א כו, ה).

"כל אלה מבני עובד אדום וּבְנֵיהֶם וְאֶחֱיהֶם,

איש חיל בכח לעבודה, ששים ושנים לעובד אדום" (דברי הימים א כו, ח).

אמר רבי אבין הלוי:

כל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו,

וכל הנדחה מפני השעה - שעה נדחת מפניו.

מדרבה ורב יוסף.

דרב יוסף - סיני,

ורבה - עוקר הרים.

אצטריכא להו שעטא,

שלחו להתם: סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם?

שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטא,

אף על פי כן לא קבל עליו רבי יוסף, דאמרי ליה כלדאי: מלכת תרתין שנין.

מלך רבה - עשרין ותרתין שנין,

מלך רב יוסף - תרתין שנין ופלגא.

כל הנה שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא.

ואמר רבי אבין הלוי:

מאי דכתיב: "ענה ה' ביום צרה ישגבה שם אלהי יעקב" (תהילים כ, ב),

"אלהי יעקב" - ולא אלהי אברהם ויצחק?

מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה.

ואמר רבי אבין הלוי:

כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה - כאילו נהנה מזיו שכינה,

שנאמר: "ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים" (שמות יח, יב).

וכי "לפני אלהים" אכלו?! והלא לפני מלשה אכלו!

אלא לומר לה: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה.

ואמר רבי אבין הלוי:

הנפטר מחברו אל יאמר לו: "לך בשלום" אלא: "לך לשלום",

שהרי יתרו שאמר לו למשה: "לך לשלום" (שמות ד, יח) - עלה והצליח,

דוד שאמר לו לאבשלום: "לך בשלום" (שמואל ב טו, ט) - הלך ונתלה.

ואמר רבי אבין הלוי:

הנפטר מן המת,

אל יאמר לו: "לך לשלום" אלא: "לך בשלום",

שנאמר: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום" (בראשית טו, טו).

אמר רבי לוי בר חייא:

היוצא מבית הנקסות, ונכנס לבית המדרש, ועוסק בתורה - זוכה ומקבל פני שכינה,

שנאמר: "ילכו מחיל אל חיל וראו אל אלהים בציון" (תהילים פד, ח).

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב:

תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא,

שנאמר: "ילכו מחיל אל חיל וראו אל אלהים בציון" (תהילים פד, ח).

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא:

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם,

שנאמר: "וכל בניה למודי ה' ורב שלום בניה" (ישעיה נד, ג).

אל תקרי "בניה" אלא 'בוניה'.

"שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מקשול" (תהילים קיט, קסה).

"יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך" (תהילים קכב, ז).

"למען אחי ורעי אדברה נא שלום בקך" (תהילים קכב, ח).

"למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך" (תהילים קכב, ט).

"ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהילים כט, יא).

הדרן עליך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

רפ"י

שנאמר פעלתי השמיני. בני עובד אדום קא חשיב בדברי הימים וקא חשיב תמניא והיא תשיעית כל אחת ילדה ששה הם חמשים וארבע הוסיף עליהם שמונה בנים הראשונים הרי ששים ושנים לעובד אדום:

הדוחק את השעה. כגון אבשלום שבקש למלוך בחזקה:

אצטריכא להו שעטא. להיות אחד מהם ראש ישיבה. אצטריכא להו גרסי הוצרכו להם חכמים:

סיני. היו קורין לרב יוסף שהיה בקי בברייתות הרבה:

עוקר הרים. לרבה בר נחמני שהיה מחודד יותר בפלפול:

למרי חטיא. למי שקבץ תבואה למכור כלומר למי שקבץ שמועות:

דאמרי ליה כלדאי. לרב יוסף:

מלכת תרתין שנין. אמר אם אמלוך תחלה אמנות לסוף שנתים ונדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך:

אומנא לביתיה לא קרא. לא נהג כל אותן השנים שום צד שררה וכשהיה צריך להקזיז דם היה הולך לבית הרופא ולא היה שולח לבא אליו:

שיאחו בעובי הקורה. אם בא לטלטלה ממקום למקום לתתה בבנין כלומר יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגידולם יבקש עליהם רחמים:

הנפטר מן המת. כשהיו מוליכים ארונות ממקום למקום לקבורה היו מלויים אותו מעיר לעיר וחוזרים אלו ואחרים מלויים אותו משם והלאה והחוזרים קרי נפטרים נוטלין רשות להפטר ממנו:

אין להם מנוחה. מישיבה לישיבה וממדרש למדרש:

